

El Banc de Barcelona, 1844-1874

Història d'un banc d'emissió

Yolanda Blasco
Carles Sudrià

Generalitat de Catalunya

El Banc de Barcelona, 1844-1874

Història d'un banc d'emissió

El Banc de Barcelona, 1844-1874

Història d'un banc d'emissió

**Yolanda Blasco
Carles Sudrià**

Generalitat de Catalunya

Blasco, Yolanda

El Banc de Barcelona, 1844-1874 : història d'un banc d'emissió

Bibliografia

ISBN 9788439380641

I. Sudrià i Triay, Carles II. Catalunya. Generalitat III. Títol

1. Banco de Barcelona – Història 2. Bancs – Catalunya – Història – S. XIX
336.71(467.1)“1844-1874”

La preparació d'aquesta edició ha comptat amb la col·laboració del Centre d'Estudis «Antoni de Capmany» d'Economia i Història Econòmica de la Universitat de Barcelona

© D'aquesta edició:
Generalitat de Catalunya
Departament d'Economia i Finances

Primera edició: juliol 2009

ISBN: 978-84-393-8064-1

Dipòsit legal: B-30.310-2009

Disseny i producció:

Entitat Autònoma del Diari Oficial i de Publicacions

Impressió i enquadernació: Gráficas Varona

Índex

Introducció	7
I. Innovació i aprenentatge, 1844-1854	
1 Desenvolupament bancari i desenvolupament econòmic a Europa i a Espanya en el segle XIX.	15
2 La fundació del Banc i la seva organització interna	43
3 Els homes del Banc de Barcelona: la preponderància dels comerciants	69
4 Les magnituds econòmiques: balanços i comptes de resultats, 1845-1854	119
5 Els primers passos. Expansió i aprenentatge: 1844-1847	157
6 El Banc en dificultats. Les inquietuds de 1847 i la gran crisi de 1848	199
7 El Banc després de la crisi, 1848-1854	227
II. Competència i recuperació del monopoli, 1855-1874	
8 Liberalització financera i competència bancària	259
9 L'adaptació al canvi. Ampliacions de capital i nous estatuts i reglaments	289
10 Les magnituds econòmiques, 1855-1874	315
11 El Banc en competència, 1855-1866	355
12 La crisi de 1866	409
13 Recuperació del monopoli i incertesa, 1867-1874	437
Epíleg. 1874, el final del privilegi emissor	471
Annex	499
Bibliografia	513

Introducció

L'objecte d'aquest llibre és l'estudi de la història del Banc de Barcelona en la primera fase de la seva existència, és a dir des de la fundació, el 1844, fins a la pèrdua del privilegi d'emissió, el 1874. Forma part d'un projecte de recerca de més abast en el que s'integra un llibre ja publicat per Francesc Cabana sobre la fallida i liquidació del Banc¹ i que es completarà amb un darrer volum sobre el període 1874-1920.

El Banc de Barcelona va ser la primera entitat bancària que va prendre la forma de societat anònima a Catalunya i la tercera a Espanya. Fins al 1874 va detenir en exclusiva el dret d'emissió de bitllets a la província de Barcelona. Va ser, doncs, una peça central i bàsica del sistema financer català durant l'etapa decisiva de la primera industrialització de Catalunya.

Aquest paper essencial per a la comprensió del desenvolupament econòmic en aquell període transcendent va ser reconegut en el seu temps, i també ho ha estat pels historiadors que s'han acostat posteriorment a l'estudi de la industrialització de Catalunya. Durant el segle XIX a cap observador de la realitat econòmica catalana va passar-li per alt la importància de les activitats que el Banc desenvolupava. Per posar tan sols dos exemples, ja el 1846 l'il·lustre estudiós i polític Pascual Madoz, en el seu monumental *Diccionario Geográfico-Estadístico-Histórico de España*, feia referència al Banc atorgant-li un espai destacat al seu article sobre Barcelona.² Uns anys més tard va ser un altre economista il·lustre, Laureà Figuerola, qui en la seva *Estadística de Barcelona en 1849*³ va dedicar al Banc un capítol sencer, tot oferint les dades més rellevants del seu funcionament.

També els historiadors i economistes que s'han interessat posteriorment per l'evolució del sistema financer català i espanyol, han atorgat a les activitats del Banc un lloc destacat. Joan Sardà i Lluç Beltran ho van fer el 1933 en analitzar els antecedents de la banca catalana de l'època.⁴ Ramón Canosa i Josep M. Tallada van fer el mateix en els seus llibres clàssics de 1945 i 1946 sobre la banca i les finances espanyoles.⁵ Jaume

1. Cabana (2007)

2. Madoz (1845-1850, vol III, pp. 557-558)

3. Figuerola (1993 [1849], pp. 206-220)

4. Sardà i Beltran (1933)

5. Canosa (1945, pp. 29 i sgts.); Tallada (1946, pp. 229-231)

Vicens i Vives va situar al Banc i als seus dirigents com a protagonistes destacats del seu *Industrials i polítics del segle XIX*, la primera gran interpretació de la història econòmica de la Catalunya del vuit-cents.⁶

La historiografia actual sobre la història del sistema financer espanyol ha tornat a subratllar la importància del Banc, començant pel llibre ja clàssic de Gabriel Tortella i seguint pels treballs de Pedro Tedde i altres estudiosos.⁷ Com és natural, l'anàlisi de les activitats del Banc ha ocupat també un lloc fonamental en els treballs més recents dedicats a l'estudi de la història financera de Catalunya, com els de Castañeda, Pascual, Tafunell i Sudrià.⁸

Malgrat aquesta llarga tradició historiogràfica, fins al dia d'avui només disposem d'una monografia específica sobre la història del Banc de Barcelona, la publicada per Francesc Cabana el 1978.⁹ Cabana ja havia estudiat les activitats del Banc en el segle XX en un treball anterior,¹⁰ i va ampliar la seva perspectiva per oferir una visió de conjunt de la trajectòria de l'entitat. El llibre de Cabana utilitzava totes les fonts llavors disponibles, però per al segle XIX es va haver de basar en informacions de premsa i en les memòries impreses pel propi Banc. De fet, les possibilitats d'avançar en el coneixement de les activitats del Banc eren molt limitades si no es disposava de documentació interna de l'entitat. Els arxius públics podien oferir poc ajut, excepte per a alguns episodis molt concrets.

Aquesta situació va canviar de forma radical quan un sèrie de circumstàncies afortunades van permetre localitzar en dependències del llavors Banco Central Hispano, l'octubre de 1998, 181 caixes que, entre altra documentació, contenien els llibres d'actes de les Juntes General, de Govern i de Direcció del Banc de Barcelona en el transcurs dels seus vuitanta anys d'història. Es conservava també la documentació comptable completa dels exercicis immediatament anteriors a la seva fallida i papers i informes relacionats amb la liquidació de l'entitat. La troballa va tenir com a protagonistes Yolanda Blasco, llavors estudiant de doctorat de la Universitat de Barcelona, i Jordi Alcover, responsable de relacions institucionals del Central Hispano a Catalunya. El Departament d'Història i Institucions Econòmiques de la Universitat de Barcelona va prestar immediatament el seu suport per a un primer examen i catalogació provisional de la documentació, men-

6 Vicens Vives i Llorens (1958)

7 Tortella (1973); Tedde (1974); Sudrià (1995)

8 Castañeda (1991); Pascual (1990 i 1991); Tafunell (1991); Sudrià (1982 i 1999); Sudrià i Pascual (1999); Pascual i Sudrià (2008); Navas i Sudrià (2008).

9 Cabana (1978)

10 Cabana (1965, pp. 27-90)

tre els responsables del Banc ens permetien començar a treballar-hi. En aquest punt volem recordar amb agraïment l'ajut rebut del senyor Enrique Lynch, pels seus bons oficis en facilitar-nos el contacte amb els responsables del Banc, i molt especialment del senyor Josep Vilà Marsans, malauradament traspasat, que com a president del Consell Regional per a Catalunya del Banco Central Hispano va fer tot el que va estar a les seves mans per facilitar la preservació i la consulta provisional de la documentació trobada. Va ser el senyor Vilà qui va iniciar les gestions per transferir el fons documental a la Generalitat de Catalunya.

Aquest procés no va arribar a la seva fi fins el novembre de 2002, quan es va signar un acord entre el Banco Santander (successor del Central Hispano) i la Generalitat de Catalunya segons el qual l'entitat bancària cedia el fons a la Generalitat per a que fos dipositat de forma definitiva a l'Arxiu Nacional de Catalunya a disposició de tots els interessats. Volem assenyalar aquí que aquest final feliç no hauria estat possible sense la voluntat personal i la constància del llavors conseller d'Economia i Finances, Francesc Homs, i dels presidents de la Generalitat de Catalunya i del Banco Santander, senyors Jordi Pujol i Emilio Botín. També van ser els presidents Pujol i Botín els que van acordar el finançament del projecte de recerca del que ha resultat aquest llibre.

— — —

La pretensió d'aquest treball és oferir una primera aproximació al procés de fundació del Banc de Barcelona i estudiar la seva trajectòria durant els trenta anys en que va mantenir el dret d'emissió. La nostra anàlisi, com és lògic, descansa de forma prioritària en la documentació que acabem d'esmentar. S'han analitzat de forma exhaustiva les actes de les Juntes General, de Govern i de Direcció, així com les memòries impreses de l'entitat. Tota aquesta informació es troba a la secció del Banc de Barcelona de l'Arxiu Nacional de Catalunya. Per no enfarfegar el text, ens hem limitat a assenyalar la Junta i la data corresponents a cada citació.

Com és natural, tot i l'ús d'aquesta documentació original no pretenem exhaurir amb aquesta obra tots els aspectes del funcionament del Banc. Moltes de les qüestions a les que ens referirem en les pàgines següents poden ser objecte d'anàlisi molt més profundes de les que aquí es presenten. Justament, una de les pretensions del llibre és concitar l'interès dels investigadors per aquesta nova font documental i propiciar el seu ús per a l'estudi del desenvolupament econòmic i social de Catalunya en aquesta època.

El llibre està dividit en dues parts. La primera fa referència a la fundació del Banc i a la seva evolució fins al 1854, mentre la segona estudia les dues dècades següents. El punt de partió respon al fet de que fou a partir del 1854 quan el Banc va adoptar tot un seguit de canvis (ampliació de capital, reforma dels estatuts) dissenyats per a fer front a l'etapa de forta competència que s'obriria amb l'aprovació de les lleis de bancs i de societats de crèdit de gener de 1856.

La primera part del llibre està estructurada de la forma següent. El capítol 1 té un caràcter introductor i presenta una breu panoràmica de la història financera europea del segle XIX i una revisió del que sabem sobre el sistema financer espanyol i català en l'època d'aparició del Banc de Barcelona. El capítol 2 està dedicat a resseguir al procés de fundació de l'entitat i a estudiar les característiques del seu funcionament intern. El capítol 3 ofereix una breu anàlisi de la personalitat dels homes que van participar en la fundació del Banc i que el van governar durant els trenta anys que abraça el nostre estudi. El capítol 4 presenta una anàlisi econòmica de base comptable de l'evolució de l'entitat en els primers deu anys de la seva trajectòria. Els tres capítols següents –5, 6 i 7– ofereixen un seguiment detallat de les activitats del Banc en el període anterior a 1848, durant la crisi d'aquell any i en els sis anys posteriors, respectivament.

La segona part del llibre s'inicia amb el capítol 8, que està dedicat a estudiar els efectes que la legislació bancària progressista de 1856 va tenir a Catalunya i l'evolució del sistema financer català en el període 1854-74, mentre el capítol 9 detalla els canvis legals i administratius que va adoptar el Banc per ajustar-se a les noves circumstàncies. El capítol 10 ofereix la pertinent anàlisi econòmico-comptable dels vint anys ja esmentats, i els tres capítols següents –els 11, 12 i 13– ressegueixen les principals vicissituds sofertes per l'entitat abans i després de la crisi de maig de 1866 i durant aquesta. Finalment, el llibre es tanca amb un epíleg que tracta de la reacció del Banc davant la retirada per part del Govern del dret d'emissió, el 1874.

— — —

La recerca que ha permès l'elaboració d'aquest volum ha estat finançada per la Conselleria d'Economia i Finances de la Generalitat de Catalunya i pel Banco Santander i s'ha realitzat en el si del Centre d'Estudis «Antoni de Capmany» de la Universitat de Barcelona en el marc d'un projecte de recerca més ampli finançat pel Ministerio de Educación y Ciencia (SEJ2005-02869/ECON). La publicació d'aquest volum ha estat possible gràcies a la bona disposició de M. Antònia Monés, Directora General d'Anàlisi i Política Econòmica, i de Gemma Garcia, Subdirectora General d'Estudis, de la Conselleria d'Economia i Finances de la Generalitat de Catalunya.

Durant tots aquets anys d'investigació hem contret nombrosos deutes d'agraïment. Volem mencionar en primer lloc als investigadors del Departament d'Història i Institucions Econòmiques de la Universitat de Barcelona, dels que hem rebut estímuls i suport. En especial volem agrair el seu ajut als membres del grup d'història financera (Marc Prat, Lluís Castañeda, Pere Pascual, Manuel Navas) amb els que hem compartit interessos i preocupacions i que ens han permès utilitzar informació i material inèdit procedent de recerques conjuntes. Menció especial hem de fer de Pilar Nogués, que va col·laborar estretament amb nosaltres en la reconstrucció i anàlisi de les magnituds econòmiques del Banc i va participar amb proverbial agudesa en inacabables discussions

sobre la política seguida per l'entitat. No volem oblidar tampoc la simpatia i l'interès amb el que tant Ernest Lluch com Jordi Nadal van anar seguint les bones noves de la troballa de la documentació i de la marxa de la recerca.

Una versió prèvia de la primera part d'aquest llibre va constituir la tesi doctoral de Yolanda Blasco, dirigida per Carles Sudrià. Va ser defensada el gener de 2006 davant un tribunal format per Gabriel Tortella, Pedro Tedde, Josep M. Fradera, Pere Pascual i Jaime Reis. Tots ells van fer valuoses consideracions que han estat aprofitades en aquest llibre.

La consulta sistemàtica de la documentació va començar a l'oficina del Banco Central Hispano del carrer Brasil de Barcelona i volem agrair als empleats que hi treballaven, i molt especialment a Maite, la paciència amb la que van suportar les nostres anades i vingudes. A l'Arxiu Nacional de Catalunya han estat sobre tot Montserrat Cirera i Roser Poch –magnífiques professionals– les que ens han facilitat la nostra tasca amb indefectible amabilitat. El mateix hem de dir de Pilar Morales, gestora del projecte des de la Fundació Bosch Gimpera, i dels seus companys. La recerca ens ha portat també a d'altres arxius on hem trobat igualment tota mena de facilitats. Volem citar explícitament al personal de l'arxiu històric del Banc d'Espanya, a Madrid, de la Biblioteca de Catalunya i de l'Arxiu Històric de Protocols, a Barcelona, i de la Biblioteca Gener y del Monte de Matanzas (Cuba), especialment a Caridad («Cachita») Contreras.

Last but not least el nostre deute més gran l'hem contret sens dubte amb Francesc Cabana, que ens ha mostrat sense descans la seva inacabable generositat i ens ha deixat treure profit del seu coneixement exhaustiu i minucios de tot allò que tingui que veure amb la història de la banca i de la burgesia catalanes. No cal dir que aquest llibre és una mica seu, encara que els errors siguin tots nostres.

I.

**Innovació i aprenentatge,
1844-1854**

CAPÍTOL 1

**Desenvolupament bancari i
desenvolupament econòmic a Europa
i a Espanya en el segle XIX**

1. La banca i el desenvolupament econòmic. Alguns apunts

L'anàlisi de l'estructura i del funcionament dels sistemes financers té una llarga tradició en els estudis d'història econòmica i de desenvolupament econòmic. Els treballs clàssics d'Alexander Gerschenkron, Rondo Cameron i Raymond W. Goldsmith són encara punts de referència fonamentals.¹ La principal finalitat d'aquests treballs era constatar la importància decisiva de l'estructura dels sistemes financers en el desenvolupament econòmic. Cameron va impulsar l'elaboració d'una sèrie d'estudis país a país sobre l'evolució del sistema financer durant les primeres etapes de la industrialització i va ser el primer a establir quins eren els mecanismes mitjançant els quals el desenvolupament financer podia estimular o entorpir el desenvolupament econòmic general. Gerschenkron va situar el sistema financer com un dels elements clau de la seva anàlisi del desenvolupament de les economies que es van industrialitzar amb un cert retard respecte a la Gran Bretanya. En la seva visió, l'estructura financera que es va desenvolupar en els països europeus va rebre la influència del moment en què va aparèixer i, al seu torn, va ser molt influent en el desenvolupament econòmic ulterior. Una economia que s'industrialitzava tard i que pretenia convergir amb les més avançades necessitava un sistema financer en el qual els intermediaris formals –els bancs, essencialment– havien de tenir un paper molt més actiu, estimulants l'estalvi, dirigint-lo a les finalitats més adequades i intervenint, fins i tot, en la formació de noves empreses industrials. Goldsmith, pel seu costat, va proposar una sèrie d'indicadors que permetien identificar de manera més simple el nivell de maduresa de cada sistema financer i, molt especialment, el moment en què es trobava la transició dels sistemes denominats *informals* (amb poca participació dels intermediaris financers) als *formals*, menys vulnerables i que havien de permetre el finançament de projectes de més envergadura.

La importància que aquesta primera literatura atorgava a l'evolució dels sistemes financers va suscitar l'escepticisme d'alguns economistes del creixement rellevants.² Lucas, per exemple, afirmava que s'havia exagerat molt el paper dels factors financers en el desenvolupament econòmic.³ El seu argument sostenia que si el creixement de l'economia generava una demanda suficient de serveis financers, apareixerien empreses i empresaris decidits a cobrir-la. A llarg termini, doncs, la formació d'un sistema financer modern seria una conseqüència, i no un factor decisiu, en els processos de creixement.

1. Gerschenkron (1968); Cameron (1972, 1974) i Goldsmith (1969).

2. Lucas (1988); Gertler i Roubini (1994).

3. Lucas (1988, p. 6).

En els últims anys, l'interès per l'estudi del paper dels sistemes financers en el creixement a llarg termini s'ha revifat.⁴ Les raons han estat diverses. L'èmfasi que atorguen a les institucions les noves teories del creixement, la constatació del paper importantíssim dels sistemes financers en el creixement recent dels països de l'Àsia oriental i l'observació de la diversitat dels sistemes financers avui vigents en els països avançats, són algunes d'aquestes raons. La nova economia institucional ha posat en relleu que el marc legal, la forma i l'exigibilitat dels contractes i l'accés a la informació, entre altres factors, afecten severament el funcionament dels mercats, i que no es pot comprendre l'evolució de les economies modernes sense tenir-los en compte. En l'àmbit més empíric, el ràpid desenvolupament econòmic que experimenten les economies asiàtiques –en un marc de forta intervenció de l'estat en els mercats financers– ha posat en relleu la importància dels factors institucionals per comprendre el procés. Alguns dels seus analistes no han dubtat a recórrer als esquemes de Gerschenkron o Cameron per analitzar aquests fenòmens.⁵

Conseqüentment, els antics treballs dels historiadors econòmics han estat objecte de nou interès i de revisió per contrastar si les hipòtesis que plantejaven es poden ratificar amb els resultats d'estudis més recents. En aquest marc, cal destacar la importància que tots aquests estudis atorguen a la política econòmica. L'estat ha tingut, a tots els països, un paper essencial en la configuració del sistema financer. Això s'ha produït per dues vies principals: mitjançant la regulació legal i mitjançant el seu pes, sovint decisiu, com a demandant de crèdit. En conseqüència, els estudis sobre el paper del sistema financer s'han hagut de referir, inevitablement, a l'encert o al fracàs de les decisions de l'estat en aquest àmbit. La presència de politicòlegs en aquestes discussions en dona bon compte.⁶ Ens hi referirem en l'apartat següent d'aquest capítol.

Simultàniament a aquest procés de revisió, els estudiosos dels sistemes financers s'han dedicat a una doble tasca. D'una banda, una sèrie de treballs interessants s'han centrat a inserir els factors financers en el marc conceptual de la microeconomia moderna. De l'altra, s'han multiplicat els treballs empírics, tant els referits als períodes històrics com els dedicats a l'evolució més recent, amb l'afany de demostrar la rellevància de l'estructura financera i la seva evolució en el creixement dels països avui en desenvolupament.

Els treballs d'índole teòrica han emfatitzat l'existència –en l'àmbit dels intercanvis financers– de costos d'informació, de compliment d'obligacions i de transacció, que creen incentius per a l'aparició de diversos tipus de contractes, mercats i intermediaris que conformen el que anomenem un *sistema financer*. Mentre que l'existència d'un sis-

4. Vegeu, per exemple, Pagano (1993); Levine (1997 i 2005).

5. Crafts (1999).

6. Verdier (2002 i 2003).

tema financer limita les friccions al mercat, el seu funcionament afecta l'aplicació de recursos de l'economia en el seu conjunt. Essencialment, el que s'afirma és que una eficiència més gran del sistema financer augmenta la taxa d'inversió, facilita l'adopció d'innovacions i redueix el cost dels intercanvis, la qual cosa dóna lloc a un creixement més gran.⁷

En conjunt, els arguments teòrics esgrimits permeten afirmar que l'existència d'un sistema financer eficient és un element importantíssim per garantir el creixement econòmic. La discussió esmentada més amunt sobre el sentit de la causalitat –un bon sistema financer genera creixement o l'aparició d'una demanda suficient fa aparèixer l'oferta pertinent de serveis financers– és relativament poc important per justificar l'estudi d'una institució financera com el que presentem. Val a dir, tanmateix, que les evidències que acrediten el paper de lideratge del sistema financer semblen sòlides.⁸

Aquesta mateixa perspectiva, hereva dels grans historiadors econòmics de la dècada de 1950 i 1960, es troba en la base dels treballs empírics recents sobre la funció dels sistemes financers en el desenvolupament econòmic. No entrarem aquí en el detall d'aquests treballs referits als països de desenvolupament recent.⁹ En general, l'anàlisi empírica duta a terme sobre un nombre considerable de països, i tenint en compte diversos períodes de creixement després de la Segona Guerra Mundial, arriba a la conclusió que els elements institucionals que afecten la conformació del sistema financer són factors rellevants en l'explicació del ritme de creixement assolit.

Aquesta mateixa aproximació quantitativa s'està aplicant a períodes anteriors, és a dir, al procés històric previ a la Primera Guerra Mundial als països avui avançats.¹⁰ Els pioners en aquestes formulacions, Peter Rousseau i Richard Sylla, recentment han sostingut amb força la hipòtesi inversa a la defensada pels escèptics sobre el paper del sistema financer en el creixement econòmic. Això és, que la modernització dels sistemes financers a començament del segle XIX va constituir en aquells països una de les causes rellevants del desenvolupament industrial modern. En definitiva, l'adopció de les innovacions financeres primigènies no seria, tan sols, un factor necessari per assegurar la continuïtat del creixement, sinó que es tractaria d'un factor decisiu que estimularia el desenvolupament modern de les empreses i de l'economia en general.¹¹

7. Levine (1997 i 2005).

8. Rousseau i Watchel (1998); Levine, Loayza i Beck (2000).

9. Es poden trobar estats de la qüestió actualitzats a Levine (2005).

10. Rousseau & Watchel (1998); Rousseau i Sylla (2003).

11. En les seves pròpies paraules i fent referència als treballs pioners de Gerschenkron, Cameron i Goldsmith: «Half a century later, it is increasingly evident that economists and economic historians subscribe to a dramatically different view of the finance-growth nexus, one that might be characterized as, "Where finance leads, enterprise follows"» (Rousseau i Sylla, 2006, p. 2).

2. La banca i el desenvolupament econòmic europeu del segle XIX. Una visió general

El debat sobre el paper de la banca en el desenvolupament econòmic ha tingut un àmbit específic d'aplicació en el segle XIX europeu. Com és natural, el país que disposa d'una tradició bibliogràfica més gran i més densa sobre l'assumpte és la Gran Bretanya. El Banc d'Anglaterra va ser durant tot el segle la institució financera per excel·lència i l'estudi del seu funcionament ha ocupat generacions d'historiadors econòmics. Tanmateix, la literatura més rellevant per a nosaltres, com a analistes del desenvolupament financer d'un país relativament endarrerit, és la que es refereix als països que van anar darrere de la Gran Bretanya en la integració i articulació dels seus mercats financers. Per això, centrarem el nostre interès a Alemanya, Itàlia i França.

La revisió duta a terme en els anys recents dels treballs clàssics de Gerschenkron, Cameron i Goldsmith ha acabat fent una reformulació d'algunes de les hipòtesis plantejades i també d'algunes de les magnituds ofertes. Diversos estudis han posat de manifest que la rellevància que aquells treballs atorgaven als grans canvis en l'estructura dels sistemes financers europeus en el segle XIX s'ha de matisar.¹² Recordem que aquests autors pensaven que les reformes posteriors a 1848 a França, o l'emergència dels grans bancs universals a Alemanya i Itàlia, havien estat fites decisives en l'acceleració del creixement econòmic en aquests països durant la segona meitat del segle XIX. En el cas de Gerschenkron, s'afegia a aquesta hipòtesi una proposició de caràcter general molt interessant des del punt de vista de la comprensió del desenvolupament històric. Segons ell, el paper més important que van tenir els intermediaris en aquests països responia al caràcter tardà de la seva industrialització. Això és, la falta d'alguns requisits necessaris per a l'arrencada industrial es compensava mitjançant un protagonisme més gran de les institucions financeres, i també de l'estat.¹³

Els treballs de referència, i molts d'altres que no podem esmentar per falta d'espai, tendeixen a presentar una evolució dels sistemes financers europeus del segle XIX molt més complexa que la suposada en els estudis clàssics. Així, per exemple, la importància determinant que s'atribuïa als grans bancs universals alemanys i italians en l'impuls industrialitzador d'aquests països, ha quedat substituïda per una visió molt més progressiva, en la qual destaca el paper exercit per institucions bancàries de diversos tipus (banca local, banquers particulars, cooperatives de crèdit, caixes d'estalvi) des de períodes anteriors als de l'acceleració industrial. En el cas alemany, s'ha destacat que la formació dels grans bancs va ser tardana respecte al primer desenvolupament industrial i

12. Toniolo i Sylla (1991); Sylla, Tilly i Tortella (1999); Sylla (2002); Forsyth i Verdier (2003); Rousseau i Watchel (1998).

13. Gerschenkron (1968).

que sembla més una reacció dels banquers privats als canvis en les condicions de mercat que un factor decisiu en el creixement de la gran indústria.¹⁴

Per a Itàlia el tema sembla també més complex. L'aparició dels grans bancs universals sí que coincideix amb l'acceleració econòmica que va tenir lloc els anys finals del segle XIX i primers del segle XX, però és igualment cert que el sistema estava compost per entitats de diferent tipus i que el finançament de les iniciatives industrials locals –tan destacades en aquest país– va recaure més en institucions menors que en els grans bancs. Per a Polsi, el sistema pecava d'incoherència, perquè les diverses institucions no estaven interrelacionades i actuaven de forma separada.¹⁵ S'atribueix a la debilitat de l'estat i a la unificació política tardana el manteniment d'aquesta situació. El paper dels nous grans bancs en el finançament industrial continua sent objecte de polèmica, encara que sembla generalment acceptada la seva important participació en els sectors econòmics emergents en el canvi de segle.¹⁶

En el cas de França, de manera similar, la importància del canvi regulador de 1848, que va donar peu a l'aparició de nous bancs comercials i industrials de gran dimensió,¹⁷ també ha estat posada en qüestió. Estudis recents sobre el sistema bancari francès han posat en relleu la importància singular de la banca local i regional, anterior en el temps a la gran banca de la segona meitat del segle.¹⁸ Aquests bancs, encara que molt diversos entre si, semblen haver tingut un paper més destacat en el finançament de la indústria que les grans corporacions, els fons de les quals es destinaven a la construcció dels ferrocarrils (dins i fora del país) o a grans operacions immobiliàries.

Així doncs, la investigació més recent ha desvirtuat, en certa manera, les hipòtesis proposades pels primers estudiosos del sistema financer. Tanmateix, la nova visió, més gradualista i que emfatitza la importància de les entitats locals per sobre de les grans institucions nacionals, obre noves necessitats d'investigació. De fet, el que ens diuen les anàlisis més recents és que no podem limitar-nos a l'estudi de les grans entitats de crèdit ni centrar la nostra atenció exclusivament en les etapes de gran desenvolupament industrial de l'últim terç del segle XIX. Cal analitzar les interconnexions entre la banca i l'activitat econòmica a escala local i observar les necessitats específiques de finançament existents i les opcions adoptades pels intermediaris financers per satisfer-les. D'altra banda, queda clar que la construcció d'un sistema financer modern és un procés històric en el qual resulta impossible comprendre l'estructura vigent en un moment determinat sense conèixer les vicissituds de la seva formació.

14. Deeg (2003); Tilly (1999); Fohlin (1998); Ziegler (1997).

15. Polsi (2003).

16. Hertner (1984 i 1999); Confalonieri (1974-76 i 1982); Federico i Toniolo (1991).

17. Gerschenkron (1968) i Cameron (1971).

18. Plessis (1987); Lescure i Plessis (1999); Levy-Leboyer i Lescure (1991).

Des d'aquesta perspectiva, som de l'opinió que el debat sobre el desenvolupament financer del segle XIX i la seva rellevància per al creixement econòmic s'ha inclinat en excés cap a l'últim terç del segle, i ha deixat de costat l'estudi de les fases formatives dels sistemes financers moderns. Dit en altres paraules, el debat plantejat per Gerschenkron i l'anàlisi de Goldsmith han desplaçat les propostes inicials de Cameron, que demanava l'estudi de la banca «en la primera fase de la industrialització». L'estudi precís d'aquestes fases inicials no solament és necessari per comprendre què va ocórrer després, sinó que és important perquè implica plantejar qüestions la rellevància de les quals és més petita si ens limitem a estudiar els sistemes financers ja madurs de final del segle. Així, per exemple, la introducció dels mitjans de pagament moderns, com el bitllet de banc i els xecs contra comptes corrents, és un tema de primera importància l'anàlisi del qual només podem abordar si estudiem la història de les institucions bancàries des dels seus orígens.

Els coneixements sobre els processos de formació dels sistemes financers moderns a Europa són molt desiguals. Convé, tanmateix, fer un breu repàs a les dades disponibles per tenir un punt de referència sobre el marc internacional en el qual el Banc de Barcelona va iniciar les seves activitats.

3. La banca a Europa cap al 1844. Un panorama

L'any de creació del Banc de Barcelona va ser, casualment, un any crucial en el desenvolupament bancari europeu. A Anglaterra arribava al seu punt més àlgid la discussió sobre el paper que havia d'exercir el Banc d'Anglaterra dins del sistema financer. Les fluctuacions i crisis ocorregudes en els anys anteriors obligaven a una nova regulació. El debat sobre el tipus de regulació que calia implantar és un dels més coneguts en la història de la ciència econòmica. S'enfrontaven la Currency School, partidària d'una correspondència estricta entre els bitllets emesos i les reserves d'or, i la Banking School, que pensava que la quantitat de bitllets es regularia per si mateixa per la via de la convertibilitat i que, per tant, advocava per controls més vinculats al tipus d'interès que a la quantitat de diners.

El primer ministre britànic, Robert Peel, va optar per acceptar les idees de la Currency School, i la llei bancària de l'estiu de 1844 va dividir el Banc d'Anglaterra en dues seccions: el departament d'emissió, que tenia la responsabilitat d'emetre els bitllets, i el departament de banca, que actuava com un banc comercial que acceptava dipòsits i concedia crèdit. Segons la llei, l'emissió de bitllets havia de quedar circumscrita a una quantitat fixa, garantida per deute públic, i la resta havia de ser coberta al cent per cent per reserva d'or. Aquest sistema impedia que el Banc establís cap control sobre la quantitat de diners (oferta monetària) i l'obligava a respondre a la demanda del mercat. En moments de pànic, la resposta del Banc era completament procíclica, ja que tendia a reduir l'oferta monetària quan hi havia més necessitats de crèdit. En

aquests moments (1847, 1857, 1866), l'única solució era recórrer al Govern perquè suspengués l'aplicació de la llei bancària i permetés que el Banc emetés bitllets per sobre del límit establert.¹⁹

Al marge de les peculiaritats monetàries, el sistema financer anglès era també diferent del d'altres països europeus. Per sota del Banc d'Anglaterra hi havia els *joint stock banks*, bancs societats anònimes. Els que estaven a més de 65 milles de Londres podien emetre bitllets. Inicialment, la seva activitat va ser vista amb cautela perquè es pensava que, en ser limitada la responsabilitat dels seus accionistes, la seguretat se'n ressentiria. Tanmateix, les lleis de 1833 i 1836 van ampliar les possibilitats de creació de nous bancs d'aquest tipus i van obrir la porta a la seva instal·lació a Londres, si renunciaven al privilegi d'emissió. Cap a 1855 n'hi havia un centenar amb unes sis-centes oficines al servei del públic.²⁰

Finalment, hi havia els banquers particulars (entorn de 300 cap a 1855) que dedicaven els seus esforços, especialment, al gir nacional i internacional, però que constituïen el nervi financer de la City londinenca, de Lombard Street.

A França la situació era una mica diferent. El Banc de França, fundat per Napoleó el 1800, tenia el monopoli de l'emissió de bitllets a París; però cap a 1844 hi havia nou bancs provincials independents que també tenien dret d'emissió.²¹ En termes de crèdit concedit, els més destacats eren els de Marsella, Lió i Bordeus. Cadascun d'aquests tres superava àmpliament –cap a 1847– l'activitat desenvolupada pel Banc de Barcelona, tant en termes de bitllets emesos com de crèdit concedit.²² A més d'aquests bancs independents, cap a 1844, el Banc de França mantenia onze sucursals. D'aquestes, només la de Reims tenia en circulació cap a 1847 un volum de bitllets superior al del Banc de Barcelona, però en termes de crèdit a clients els bancs de Montpeller, Besançon i Saint-Quentin mostraven més activitat.²³

Per sota d'aquests bancs d'emissió, hi havia tres tipus d'intermediaris: els banquers particulars, els *comptoirs d'escompte* i les caixes de descompte. Algunes cases especialitzades acudien a les grans col·locacions de deute públic dins o fora de França, però la gran majoria es dedicava, essencialment, al descompte d'efectes, de vegades en

19. El treball clàssic sobre el funcionament del sistema financer britànic segueix sent el de Bagehot (1873).

20. Kindleberger (1988, p. 116-121).

21. Sobre la banca a França en aquesta època, vegeu Kindleberger (1988, p. 130-148); Cameron (1974, p. 117-145), i Ramon (1929, p. 194-199).

22. Els bitllets en circulació dels tres bancs esmentats se situaven a l'entorn dels 16-20 milions de francs, és a dir, uns 3-4 milions de duros al canvi, per 1,5 milions del Banc de Barcelona. Pel que fa al crèdit concedit, els bancs francesos acreditaven entre 100 i 270 milions de francs (entre 20 i 54 milions de duros) per uns 50 milions del Banc de Barcelona. Banque de France, *Assemblée générale des actionnaires de la Banque de France du 27 janvier 1848*. París.

23. *Ibidem*.

àmbits gremials o de negoci específics. Es tractava d'un sistema amb dos nivells. El Banc de França rarament concedia crèdit directe a particulars, però en canvi redescomptava efectes que tenien la garantia afegida de l'alta banca parisenca o de les esmentades caixes i *comptoirs*. La més important d'aquestes institucions intermediàries va ser, sens dubte, la Caisse Générale du Commerce et de l'Industrie, creada a París el 1837 a iniciativa del conegut financer Jacques Laffitte amb la forma de societat comanditària per accions. Amb un capital efectiu de 15 milions de francs i el recurs a les obligacions a curt termini per finançar-se, va arribar a adquirir un paper important en el comerç de París. A la mateixa capital i en altres ciutats van sorgir iniciatives semblants, sovint mitjançant la transformació d'antigues cases particulars de banca.²⁴

Per al cas d'Itàlia, la nostra informació és molt més fragmentària. Anteriorment a 1844, només hi ha referències a l'existència de bancs d'emissió per a la Toscana, el regne de les Dues Sicílies i Roma.²⁵ En el cas de la Toscana, es tracta d'una sèrie de *casse di sconto* (Florència, Livorno, Siena) que pel que sembla tenien un abast local, però que mostraven una vitalitat notable. La primera, la de Florència, s'havia fundat el 1816, però va ser reconstituïda el 1826. Les altres dues es van crear el 1836 i el 1841. En la dècada de 1850, aquestes caixes van seguir un procés de fusió que va donar lloc a la Banca Nazionale Toscana.²⁶ El Banc delle due Sicilie es va crear a Nàpols el 1816 per fusió de diversos bancs públics anteriors, i es va mantenir com a banc de l'estat, encara que fent també transaccions amb particulars. Anteriorment a 1844, no va emetre bitllets de curs legal, però sí ordres de pagament nominatives que li van permetre ampliar la seva capacitat creditícia.²⁷ La Banca Romana va néixer el 1833 amb capacitat d'emissió, però va entrar en crisi el 1848 i va haver de ser intervinguda per l'estat.

El 1844, amb pocs mesos de diferència respecte al Banc de Barcelona, es va crear el Banc de Gènova. Es tractava d'un banc emissor d'iniciativa i propietat privades que va sorgir amb la pretensió de facilitar crèdit als comerciants de la ciutat. El caràcter cíclic del flux comercial comportava seriosos problemes financers que es pensava que el nou banc podia ajudar a pal·liar. Tres anys després, es va crear el Banc de Torí, aquesta vegada per iniciativa de l'Estat sard i amb dedicació preferent al crèdit públic. El 1850 ambdues institucions es van fusionar per donar lloc a la Banca Nazionale, germen de la Banca d'Itàlia.²⁸ En el cas d'Itàlia, l'activitat bancària tenia una llarga tradició que es mantenia al començament del segle XIX. No sols pel que fa a les cases de banca particulars, sinó també pel que fa a una infinitat d'institucions de diferent tipus (monts de pietat, hos-

24. Gille (1959, p. 105-126).

25. Spinelli i Frantianni (1991, p. 138-147).

26. Volpi (1997, cap. 1).

27. De Mattia (1990, p. 9).

28. Conte (1990, cap. II).

pitats, obres pies) que molt sovint, i al marge de les seves activitats filantròpiques, feien funcions de banca comercial.

A Bèlgica i Holanda també hi havia bancs emissors. En el cas de Bèlgica, s'havia creat una nova entitat, la Banque de Belgique (1835), per competir amb la vella Societé Générale, fundada pels holandesos el 1822; i alguns bancs locals menors també emetien bitllets.²⁹ A Holanda el Nederlandsche Bank estava intentant fer efectiu el seu monopoli d'emissió davant la competència dels banquers particulars.³⁰

Als països germànics, aquests eren també anys de modernització bancària. A Prússia circulaven de manera exclusiva, des del principi de segle, bitllets emesos per l'Estat, deute públic, de fet. L'escassetat de metall-lic i la devaluació d'aquests bitllets van impulsar la conversió de l'antic Banc Reial, de propietat pública, en el Banc Prussià, amb participació privada i facultat per emetre bitllets propis. Aquesta reforma es va portar a efecte el 1846. El Banc Prussià va ser fins a la unificació el banc alemany més gran. Des dels anys 1835 i 1838 també emetien bitllets entitats bancàries de Baviera i Saxònia, estats que no tenien tants problemes de deute públic. A Àustria-Hongria, hi havia des de 1816 el Banc Nacional, que tenia el dret exclusiu d'emissió.³¹

D'aquest panorama precipitat i parcial de l'experiència bancària europea en les quatre primeres dècades del segle XIX es pot deduir que s'havia produït un procés clar de modernització financera en el qual l'eix principal era la constitució de bancs emissors de bitllets, a l'entorn dels quals s'articulava novament el sistema. La tipologia d'aquests bancs és diversa. En determinats llocs van sorgir per iniciativa de l'estat i van participar de manera destacada en el finançament de les seves necessitats; en d'altres, es tractava d'iniciatives privades pensades per millorar el finançament del comerç i de la indústria. En tot cas, en la majoria dels estats europeus aquests bancs van tenir un paper fonamental en el finançament del sector privat, de manera directa o bé mitjançant els recursos aportats a bancs no emissors o a banquers privats. Com veurem en el punt següent, aquest no era el cas d'Espanya en els primers anys de la dècada de 1840. Les vicissituds polítiques i la insolvència permanent de l'Estat havien tingut dos efectes perniciosos per al desenvolupament financer espanyol. D'una banda, la precarietat financera de l'Estat havia impedit que l'únic banc emissor pogués participar eficaçment en el finançament del sector privat i, de l'altra, les turbulències polítiques havien retardat l'aparició d'iniciatives privades que poguessin pal·liar aquests problemes. En definitiva, i des d'una perspectiva comparada, el sistema financer espanyol era en un estadi de desenvolupament molt inferior al que presentaven altres països europeus, amb les conseqüències corresponents per a la modernització econòmica general.

29. Cameron (1974, p. 146-167); Van der Wee i Verbreyt (1997, cap. 1).

30. Jonker (1997, p. 95-97).

31. Tilly (1974, p. 168-199); Kindleberger (1988, p. 157-166); Smith (1936, cap. VI).

4. El desenvolupament bancari a Espanya fins a 1770

A Espanya, com a la resta d'Europa, els orígens de la banca com una activitat diferenciada es troben en l'edat mitjana. La proliferació de monedes de diferent encuny va fer que a les ciutats que participaven en el comerç a llarga distància aparegués la figura del canvista, encarregat de canviar moneda estrangera per la moneda d'ús corrent. Aviat aquests canvistes van començar a actuar com a bancs de dipòsit, i acceptaven fer pagaments i cobraments per compte dels dipositants. Després, van començar a utilitzar els fons que custodiaven per concedir crèdit a les persones que ho necessitaven i estaven disposades a pagar per això. El crèdit va passar així de ser una relació particular entre dues persones o institucions –el propietari dels fons i el receptor del préstec– a constituir-se en una activitat d'intermediació, en la qual el canvista-banquer utilitzava fons de tercers per concedir préstecs.

A més del dipòsit i el crèdit, una tercera funció es va unir aviat a l'activitat dels banquers: el gir. Això és, l'emissió i execució d'ordres de pagament entre localitats allunyades. Gràcies a les xarxes establertes entre banquers era possible enviar fons d'una ciutat a una altra de manera molt més segura i econòmica que mitjançant el transport físic de la moneda. Després, els banquers podien compensar-se els girs fets a càrrec seu.

Les grans fases de l'evolució de la banca a Espanya anteriors als primers bancs moderns van ser definides per Felipe Ruiz Martín, en un conegut assaig de síntesi.³² L'etapa formativa medieval es va tancar amb la crisi del segle xv, i va venir seguida d'un segon període en què es van combinar les activitats de les grans cases de banca internacionals, amb una dedicació especial al servei financer dels governs, amb les dels banquers particulars. En el cas espanyol, les activitats bancàries van ser estimulades en aquesta etapa pel paper que exercia Espanya com a via d'entrada a Europa de la plata i l'or procedents d'Amèrica.

Al final del segle xvii, la decadència econòmica i política d'Espanya i, posteriorment, l'arribada de l'administració borbònica van obrir la porta a un altre tipus d'intermediació financera, més lligada al comerç marítim amb les colònies i caracteritzada també per l'aparició d'institucions financeres autòctones de certa entitat, dedicades a facilitar el finançament de l'Estat. Entre aquestes noves experiències bancàries es pot destacar l'aparició de la Compañía General y de Comercio de los Cinco Gremios Mayores de Madrid, que des de 1764 va fer funcions de banc de dipòsit, però també de gir, de descompte i de banc industrial, a més de fer préstecs a l'Estat i d'aconseguir contractes de subministraments importants.

Anteriorment, el 1749, s'havia fundat a instàncies del marquès de l'Ensenada el Real Giro. Aquesta entitat pública es va inspirar en el Banc d'Anglaterra i s'orientava cap a les transaccions exteriors. Tenia la seu a Madrid però dependències a Barcelona, Bilbao,

32. Ruiz Martín (1970).

Cadis i Màlaga, que, al seu torn, establien enllaços amb les principals ciutats europees. Així, al final del segle XVIII Barcelona disposava d'una sucursal d'aquesta institució la missió del qual era «*hacer transferencias por cuenta del erario y de los particulares, conjugando la extracción de contados y el negociar letras y demás efectos*». ³³ La caiguda d'Ensenada va impedir que el Real Giro formés una reserva de fons important i no va arribar a constituir-se en banc estatal, sinó que es va continuar ocupant dels pagaments amb l'estranger.

En el cas de Catalunya, l'evolució va tenir fases semblants, però amb menys presència de banquers vinculats al finançament de la monarquia, especialment a partir del segle XVI. En canvi, el dinamisme comercial de la ciutat de Barcelona i les dificultats que va experimentar l'economia catalana en el segle XIV van donar lloc a l'aparició d'una institució singular, la Taula de Canvi, establerta el 1401. La Taula es considera el primer banc públic d'Europa. ³⁴ La seva creació va estar molt lligada a la necessitat de finançar el dèficit municipal, produït sobretot per les importacions de blat. Encara que es va mantenir en el panorama financer barceloní fins a mitjan segle XIX, la seva trajectòria va ser irregular. Inicialment, es va crear com a banc de dipòsit, i se li va atorgar el dret exclusiu a acollir els dipòsits judicials i d'altres de tipus forçós, i també els de les institucions públiques. Rebia també dipòsits privats sense remunerar-los, però oferint una garantia molt més sòlida que la que podien concedir els canvistes privats. La Taula podia concedir crèdit a la ciutat, però no als particulars. També efectuava cobraments i pagaments entre els seus clients i girs a l'exterior, activitat aquesta última que va arribar a monopolitzar legalment encara que, segons sembla, no de fet.

L'activitat de la Taula i la seva preeminència en les finances catalanes es va mantenir fins a la Guerra de Successió. Encara que es va restaurar després dels decrets de Nova Planta, la seva funció va ser marginal, ja que va quedar pràcticament reduïda al resguard dels dipòsits forçosos sense possibilitat de concedir crèdit ni de fer girs.

L'empenta modernitzadora que va experimentar l'economia catalana al segle XVIII va tenir també el seu reflex en l'àmbit financer. Tant els instruments de crèdit comercial com els de crèdit agrari i al consum van experimentar innovacions funcionals importants i van ampliar enormement el seu ús. ³⁵ En aquest context de reactivació econòmica, a Catalunya van sorgir, en la dècada de 1770, dues iniciatives bancàries importants que podem considerar com a precedents del Banc de Barcelona, cosa que aconsella de dedicar-los una mica d'atenció.

33. Ruiz Martín (1970, p. 160).

34. Es pot consultar la història d'aquesta entitat a Adroer i Feliu (1989). En altres punts de Catalunya, València i les Balears també hi va haver taules, però d'una importància molt menor.

35. Sobre el concepte i l'evolució d'aquests instruments, podeu consultar Castañeda (1991); per a una anàlisi de l'evolució del crèdit hipotecari censalista en els segles XVIII i XIX, vegeu: Tello (2001); el crèdit al consum ha estat estudiat per Montserrat Carbonell (1997 i 2000). Vegeu, especialment, Carbonell (1997, p. 169-187).

5. El Banc de Vitalicis i la Companyia de Banc en Canvis de Barcelona

El 1776 i el 1777 es van fundar a Barcelona dos bancs: el Banc de Vitalicis i la Companyia de Banc en Canvis de Barcelona. Tot i que no se sap gran cosa de les operacions que van fer, sí que se sap que el Banc de Vitalicis o de Fons Perduts va ser fundat per comerciants i hisendats de Barcelona, Madrid i altres poblacions,³⁶ i va ser dirigit per Juan Tilebein, cònsol de Prússia, i Juan March. Sembla que l'activitat bàsica d'aquesta entitat va ser rebre dipòsits que es constituïen en pensions vitalícies. El Banc de Vitalicis va mantenir una oposició tancada a la instal·lació de la Companyia de Banc en Canvis de Barcelona. La història d'aquest enfrontament posa de manifest alguns aspectes interessants relatius a les pràctiques i els interessos dels comerciants barcelonins.

Els responsables de la constitució de la Companyia de Banc en Canvis de Barcelona el 1777 van ser un grup de comerciants de la ciutat entre els quals hi havia: Domènec i Josep Francesc Duran, Ramon de Nadal i Ferrer, Melcior Guàrdia, Agustí Gibert, Miquel Alegre i Roig, Pau Puiguriger, Valentí Riera, etc. També hi havia una dona, Josepa Casas i Clavell, que en va ser nomenada caixera i que va haver de fer una declaració expressa, ja que les dones en les societats no es comprometien amb tots els seus béns i ella va haver de fer-ho de manera explícita. Els Duran, Gibert i Alegre, entre d'altres, havien estat titulars de botigues de teixits abans de matricular-se com a comerciants, però alguns d'ells, com els Alegre, tenien una llarga trajectòria de negocis no només a Catalunya sinó també en altres punts de la península.

El primer director nomenat va ser Joan Larrard, un comerciant d'origen francès assentat a Barcelona. El seu origen va ser un dels arguments utilitzats pels qui es van oposar a la creació de l'entitat. El segon director va ser Agustí Gibert i el comptador, Jorge Keith; els directors cobraven el 10% dels beneficis anuals de l'entitat i també es preveïen salaris per altres empleats i, fins i tot, premis. A la responsable de la caixa se li van assignar 1.500 lliures d'ardits anuals, però anaven a càrrec seu les pèrdues i el salari dels amanuenses.

Les raons que els mateixos fundadors adduïen sobre la necessitat de disposar d'un banc feien al·lusió a la falta d'efectiu per cobrir les transaccions i als problemes que es produïen a causa de robatoris i retards en el transport dels diners des d'altres llocs. Tot això entorpia la marxa dels negocis.³⁷ L'objectiu era que la Companyia de Banc en Canvis de Barcelona efectués girs, acceptés dipòsits, descomptés lletres i duqués a terme les altres activitats pròpies de la banca. Preveïen, igualment, fer préstecs als seus accionistes per un termini de dos mesos, sempre que acceptessin pagarés firmats pels

36. Respecte del Banc de Fons Perduts, podeu consultar Carrera Pujal (1947); també Castañeda (1991).

37. L'escassetat de mitjans de pagament a la ciutat és esmentada pels historiadors des de fa molts segles i no se solucionarà, en part, fins a l'aparició del Banc de Barcelona a mitjan segle XIX.

directors, en nom del Banc, ja que estaven interessats a introduir aquest instrument de pagament a la província.

La societat s'establia per un període de cinc anys (1777-1782) i el capital nominal era de 400.000 pesos, representat per 40 accions de 10.000 pesos cadascuna. Aquest capital no s'havia de desemborsar en la seva totalitat, sinó únicament un 20%, és a dir 2.000 pesos per acció. La resta quedava en poder dels accionistes que estaven obligats a desemborsar-lo quan fos necessari. Per garantir aquesta responsabilitat, els accionistes quedaven obligats amb tots els seus béns.³⁸ Aquesta estratègia de desemborsament parcial la veurem després recollida pel mateix Banc de Barcelona.

L'aparició d'aquest Banc va generar incomoditat entre diversos sectors. El nom de la ciutat en el títol de la Companyia, a alguns, els semblava que tenia per objecte identificar-la com a entitat de caràcter públic instituïda per la municipalitat. D'altra banda, tant el Banc de Vitalicis com el Real Giro el veien com un competidor per a les seves activitats. El que en definitiva s'estava posant de manifest era la por a una entitat organitzada i poderosa que pogués fer descomptes i préstecs per quantitats importants.

Qui de manera més clara va expressar l'oposició al nou Banc va ser el tesorero general del Real Giro, Tomás González Sarabia, que va rebre una denúncia del Banc de Vitalicis contra la nova Companyia i, al seu torn, va enviar a la Junta de Comerç una argumentació en contra de la nova entitat. Encara que no coincidia amb els qui pensaven que la Companyia de Banc en Canvis podia ser confosa amb el Real Giro, manifestava que el comerç de Barcelona reclamava contra ella de manera raonable, ja que intentava monopolitzar el ram i exclouia les cases ja establertes; a més, acusava la Companyia d'intentar dur a terme activitats privatives dels bancs públics sense tenir-ne autorització. L'autor acabava assenyalant que entenia que el comerç de la ciutat se sentís amenaçat pels perjudicis que podia ocasionar-li aquesta entitat i proposava que la Companyia de Banc en Canvis de Barcelona suprimís la paraula *banc* del títol i prengués una altra denominació. Suggeria que, ja que s'havia erigit sota la seva protecció, prengués el nom de Companyia de Nostra Senyora dels Dolors en Canvis de Barcelona.³⁹

Els socis de la Companyia es van defensar i van justificar l'existència del Banc, el nom, les activitats i la legalitat.⁴⁰ En la seva al·legació, diferenciaven entre *bancs* i *banquers*. Segons la seva interpretació de la legislació de l'època, «*solo se consideran [bancos] aquellos, a quienes se entrega en depósito dinero*», mentre que els banquers tindrien com a principal comesa pagar lletres, vals i mercaderies dels comerciants que tinguessin crèdit

38. Arxiu Històric de Protocols Notarials (AHPN), Barcelona, 4 de febrer de 1777, constitució de la Companyia, en l'escriptura de l'escribà Ramon Font i Alier.

39. Biblioteca de Catalunya (BC), Junta de Comerç LVIII, 25, 12.

40. BC, Junta de Comerç LVIII, 25, 5-11.

amb ells.⁴¹ Com que la Companyia pretenia negociar vals i lletres de canvi, i rebre i guardar diners sense descompte ni cap interès, així com efectuar cobraments i pagaments per ordre, estava plenament justificada la inclusió de la paraula *banc* en la denominació.

La Companyia posava en evidència que en ser «*tan constantes esas ventajas que seguramente han de resultar del establecimiento desta [sic] Compañía, no puede extraerse que el Comercio de Barcelona haya declamado contra su denominación; y quando lo hayan intentado, que a todo caso serían algunos comerciantes particulares, y por sus privados fines, [que por esa razón] han de hallarse precisamente destituidos [sic] de motivo que pueda ser atendible*».

En aquest escrit, intentaven també respondre als càrrecs que els imputava el tresorer del Real Giro i afirmaven que no eren un banc públic, sinó privat, i que no hi havia lleis en el regne que els impedissin d'obrir les portes. En comparar-se amb el Banc de Vitalicis o de Fons Perduts argumentaven que aquella institució s'havia obert sense requerir cap autorització i que no se n'havia discutit el nom, malgrat que la seva raó de ser consistia a recollir capital i oferir-ne una renda anual vitalícia.

Però no va ser el tresorer del Real Giro l'únic que va manifestar la seva oposició a la Companyia. De fet, la carta del tresorer responia a la preocupació del comerç de la ciutat. Una carta sense firma arribada a la Junta de Comerç recollia el temor que la nova entitat perjudicés el crèdit del Banc de Vitalicis i d'altres comerciants que també eren banquers.⁴² Expressava aquesta preocupació perquè el nom de la Companyia podia fer pensar als estrangers en la Taula de Canvi o en un banc autoritzat pel rei amb els privilegis consegüents.

El 12 de maig de 1777 Francisco Monter, director del Real Giro de Barcelona, va fer arribar al rei una missiva en la qual manifestava la seva preocupació perquè «*la Compañía de Banco en Cambios de Barcelona es una denominación absoluta que indica el concurso general de todo el Cuerpo de aquel Comercio*».⁴³ Sembla evident que un nucli de comerciants important va intentar frenar per totes les vies possibles l'aparició d'una entitat que els feia ombra. I no van dubtar d'aplicar totes les mesures al seu abast per fer desistir els interessats. Les acusacions llançades per Monter eren nombroses:

«[...] el fin es establecer en si y a su disposición a la sombra y con el título de Compañía de Banco, un depósito general de todo el dinero de la provincia y ejercer no solo las funciones regulares de un Banco público, sino todas las que abrazan los que se hallan establecidos en las principales ciudades de la Europa: a saber, hacer el negocio de descontar letras y vales con los intereses correspondientes, al tiempo

41. BC, Junta de Comerç LVIII, 25, 5-11.

42. BC, Junta de Comerç, LVIII, 25, 13.

43. BC, Junta de Comerç, LVIII, 25, 15.

que les falten para su cumplimiento como el Banco Real de Londres: constituirse en caja general de comercio como los de Venecia, Hamburgo, Rotterdam, Amsterdam y otros; Llevar como estos cuenta en débito y crédito a los comerciantes y particulares, pagando por medio de billetes mandatos y asignaciones sin desembolsar el dinero manteniéndole en si y unasido [sic] de él en la negociación de letras, lo que no hacen los Bancos. Y por último avocar a si las comisiones del comerciante natural y extranjero, privando a los demás comerciantes de esta parte de utilidad, lo que tampoco hace ningún banco público.»⁴⁴

La comunicació és potser la més virulenta de totes les que s'han conservat i acaba instant el rei que mani suprimir la paraula *banc* de la denominació general que havia pres la Companyia i que per cap motiu no es pogués constituir en dipòsit públic, ni en caixa general del comerç i particulars, ni se li permetés exercir les funcions dels bancs públics.⁴⁵

En ple debat, les enraonies i la maledicència s'havien estès per la ciutat. En una carta datada el 13 d'agost de 1777 es posava en coneixement de la Junta de Comerç que «Juan de Larrard va mendigando y recogiendo firmas de algunos comerciantes y de otros, que no lo son, en abono de dicho Banco, creyendo naturalmente que con el débil equivoco merito de unas subscripciones, que facilitan los respetos de la sangre, de la amistad, la corrección de intereses y otras semejantes relaciones, podrán deslumbrar el celo ilustrado de la superioridad».⁴⁶ Però els membres de la Companyia de Banc tampoc no es van quedar enrere i van arremetre contra el Banc de Fons Perduts. L'acusaven d'afavorir escassament la indústria i denunciaven els comerciants que en formaven part d'haver fet treballs de lobby en contra de l'entitat, «pues uno de ellos pasó a presentar recursos a la Junta superior de Gobierno y al Intendente de dicha ciudad y haviendole [sic] sido inútiles y justamente despreciados ha ocupado últimamente la alta comprehensión [sic] de VM con representación que ha propiciado se acompañe por otros de sus socios, queriendo siempre persuadir que en su nombre y ejercicios [sic] seria contra las leyes del reino perjudicial al Real Giro de VM [...]».⁴⁷

Així de dividides les coses a la ciutat, Joan Vidal, president durant aquest període de la Junta de Comerç de Barcelona, va enviar l'expedient perquè fos dictaminat per l'advocat assessor de la Junta, Antoni de Siscar i de Sivallen,⁴⁸ que, incapaç de pronunciar-se, li va tornar l'informe sense un dictamen definitiu.

44. BC, Junta de Comerç, LVIII, 25, 15.

45. BC, Junta de Comerç, LVIII, 25, 15.

46. BC, Junta de Comerç, LVIII, 25, 35.

47. BC, Junta de Comerç, LVIII, 25, 37.

48. Carrera Pujal (1947) recull aquest cognom com a Fivaller.

Finalment, van ser dos membres de la Junta de Comerç de Madrid, el marquès de Palmerola i Ermengol de Gener, qui van dictaminar.⁴⁹ Mentre que el primer no trobava massa elements per desaconsellar aquesta experiència i no creia que hi hagués ni massa avantatges ni inconvenients perquè s'instal·lés, el segon, Ermengol de Gener, era molt més taxatiu. Va concloure l'informe dient que amb la formació d'aquesta companyia els seus fundadors havien intentat «*nada menos que el establecer una máquina para atraer todas las aguas a su molino; una máquina finalmente de nueva invención, cuya estructura y labor al paso que da cabal idea de la capacidad e ingenio del que la compuso, consta de cierto juego [...] que solo se destina a debilitar [...] las finanzas de las demás casas de comercio de esa capital*».⁵⁰

Aquest episodi va finalitzar quan el 5 de gener de 1778 el grup de comerciants fundador de la Companyia de Banc en Canvis de Barcelona va decidir cancel·lar l'escriptura de la Companyia com a societat per accions i constituir-ne una altra de caràcter comanditari que faria activitats semblants i que disposaria del mateix capital social.⁵¹ En explicar la decisió van voler denunciar la injustícia de les crítiques que se centraven en l'estrangeria del seu director. Explicaven que portava més de deu anys a Catalunya, que era un comerciant conegut amb matrícula a més d'associat al cònsol de Dinamarca, i que el rei l'havia ennoblit i habilitat com a comerciant. Finament, justificaven la decisió pel desig de no trencar l'harmonia que hi havia entre els membres del comerç de la ciutat.⁵²

No sabem quin va ser el paper exercit per la societat que va substituir la *non nata* Companyia. Sí que sabem que el Banc de Vitalicis va continuar la seva existència i que mesos més tard, el juny de 1779, la Junta General de Comerç i Moneda va aprovar-ne l'escriptura. A començament del segle següent continuava existint, encara que la seva activitat –pel que sembla– era poc rellevant.

Mentre això succeïa a Barcelona, a la Cort els conflictes financers del Govern estaven creant les bases per a l'aparició del que seria el primer banc modern d'Espanya: el Banco de San Carlos.

49. Tot i que Ermengol de Gener apareix relacionat amb la Junta de Comerç de Madrid, consta com a comerciant titulat a Barcelona segons l'atorgament d'una carta de pagament en data de 4 de maig de 1775, registrat a l'escrivania del notari Font i Alier, AHPN. A la vista de l'informe, els dubtes sobre la seva imparcialitat són plausibles.

50. BC, Junta de Comerç, LVIII, 25, 64.

51. Vegeu AHPN, escrivania del notari Font i Alier, escriptura de 5 de gener de 1778.

52. BC, Junta de Comerç, LIX 8, 14.

6. El Banco de San Carlos

Les circumstàncies polítiques que es vivien en aquells anys eren, una vegada més, delicades. Espanya s'havia aliat amb França en suport a la revolució americana de 1776 i havia entrat en conflicte amb la Gran Bretanya. La marxa de la guerra era desfavorable per a les armes espanyoles i, a més, s'havien interromput les rutes marítimes amb el Perú i Mèxic, amb la qual cosa amb prou feines arribaven a la península metalls americans. En aquestes circumstàncies, les finances de l'Estat es trobaven en situació d'extrema penúria i això, al seu torn, limitava les possibilitats d'afrontar la situació bèl·lica que hi havia.

A la recerca d'una sortida que fos viable, Carles III va autoritzar el 1780 la posada en funcionament d'una idea que li va presentar Francisco de Cabarrús, un home de negocis francès establert a Espanya. Els seus interessos i les seves connexions s'estenien per les corts europees i els seus coneixements d'economia eren amplis i elaborats.⁵³ El seu projecte consistia en l'emissió d'uns títols de deute públic, d'un valor nominal alt i que pagarien un interès anual del 4%. Aquests títols de deute tindrien la particularitat de funcionar parcialment com a paper moneda i podrien ser utilitzats com a mitjà de pagament per a determinats intercanvis d'import alt.⁵⁴ Es van denominar *vals reials* i se'n va fer una primera emissió per 990.000 pesos el 1780. Aquest tipus de paper moneda (el primer conegut en la història d'Espanya) es va emetre sota la direcció de la casa de comerç que Francisco Cabarrús tenia establerta a Madrid (Cabarrús y Aguirre) en col·laboració amb altres firmes.⁵⁵

Entre 1780 i 1783 es van efectuar tres emissions de vals reials per un import total de gairebé cinc-cents milions de rals, sempre amb Cabarrús molt lligat al procés. Tot sembla indicar que les relacions de Cabarrús amb la Hisenda pública van ser bastant

53. Tedde (1988) ofereix un estudi excel·lent del Banc i una semblança completa de Cabarrús. Vegeu també Hamilton (1970) i la *Memoria Histórica sobre los Bancos* de Ramón de Santillán (publicada el 1865 i reeditada pel Banc d'Espanya el 1982 amb motiu del bicentenari de la creació del Banco de San Carlos), que recull l'evolució dels bancs d'emissió madrilenys del segle XIX i inicia l'estudi amb el de San Carlos. Santillán, que va ser ministre d'Hisenda i va ocupar el càrrec de director del Banco de San Fernando i del Banc d'Espanya al llarg de molts anys, gairebé no s'ocupa de la figura de Cabarrús.

54. Herr (1977) diu que «los vales recuerdan tanto los juros del pasado como los billetes de banco del futuro».

55. La idea de considerar els vals com a paper moneda és rebatuda per Santillán (1982 [1865] p. 9), que assenyala: «En vano el Gobierno se empeñó en darles el carácter de papel moneda, obligando bajo penas severas á recibirlos en pago en los contratos: se mandaba un imposible, porque, para que un papel haga el oficio de moneda sin la condición de poder convertirse en la metálica á voluntad del portador, es indispensable que tenga aplicación a la generalidad de los pagos, y los vales reales no podían tenerla sino a muy pocos.» A posteriori, el Banco de San Carlos va emetre unes cèdules equivalents a bitllets que van tenir una circulació escassa.

profitoses, ja que li van proporcionar en aquells tres anys uns beneficis de gairebé 40 milions de rals.⁵⁶

Poc després d'entrar en circulació, els vals van començar a depreciar-se en el mercat, fins arribar a cotitzar-se un 5% per sota del seu valor nominal. Va ser per evitar aquesta depreciació que es va proposar la constitució d'un banc.⁵⁷ El mateix Cabarrús va presentar el projecte. Es tractava d'establir un banc nacional l'objectiu principal del qual seria evitar la caiguda contínua de la cotització dels vals derivada de la falta d'efectiu per cobrir-ne l'amortització,⁵⁸ sense perjudici que l'entitat actués també en l'àmbit privat. El banc col·laboraria així amb l'Estat, en adquirir els vals quan aquests tendissin a baixar de cotització.

El Banco de San Carlos es va constituir sota cèdula reial de Carles III atorgada el 2 de juny de 1782 i disposava de la protecció reial, encara que era de propietat privada. En els estatuts s'establí que es dedicaria a l'amortització dels vals reials (en efectiu i a la par) i al descompte de lletres i pagarés al 4% anual (a 90 dies com a màxim i amb tres firmes reconegudes). Se li atorgava el monopoli de l'extracció de la plata i podria fer les transferències que fins llavors practicava el Real Giro carregant una comissió d'un 1%. També podria accedir a les contractes de l'Estat (fonamentalment, l'aprovisionament de l'exèrcit) per les quals cobraria un 10% sobre el volum de les operacions.⁵⁹ En l'àmbit organitzatiu, hi havia vuit directors que s'ocupaven de les diferents àrees, però no tenia un cap executiu. Va emetre 150.000 accions que representaven 300 milions de rals de billó, encara que va tenir dificultats per a col·locar-les.⁶⁰ Cabarrús calculava que, de les activitats esmentades, se'n derivaria un benefici estable entre un 5% i un 8% que, repartit en forma de dividendes, acontentaria els accionistes.

A l'inici, el Banc va haver d'afrontar una situació peculiar derivada de la cotització de les seves accions per sobre del valor nominal, la qual cosa va donar lloc a acusacions d'especulació contra Cabarrús i alguns directors. El crític més conspicu va ser el

56. Segons Pedro Tedde, aquests beneficis podien produir una renda anual de més d'un milió i mig de rals l'any, «lo cual situaba a Cabarrús en un nivel alto, próximo al de muchos Grandes de España residentes en Madrid, que percibían unas rentas similares». Tedde (1988, p. 52).

57. Sobre la depreciació dels vals reials, vegeu Tedde (1988, p. 54) i Hamilton (1970, p. 200-202).

58. Cabarrús va enviar a Floridablanca (llavors ministre) una memòria secreta sobre la constitució del Banco de San Carlos. Entre les preocupacions que Cabarrús exposa al ministre hi ha la necessitat de reduir els vals reials per tal d'evitar que la cotització continuï caient. Vegeu Tedde (1988, p. 61).

59. Tedde (1988) explica l'oposició al Banc que van mantenir els Cinco Gremios Mayores de Madrid, els quals s'havien encarregat de l'aprovisionament fins aleshores.

60. Segons Teresa Tortella (1986), hi havia 557 accionistes que tenien més de 50 accions. Entre aquests titulars tenien, aproximadament, el 67% del total de les 150.000 accions subscrites. Entre els accionistes figuren, a més del rei, alguns nobles madrilenys i comerciants tant de Madrid com d'altres llocs de la península, però també hi havien participat, instats per la superioritat, diferents institucions com ara hospitals, ciutats i pobles, cofradies, capellanies, etc. Vegeu, també, per a més informació sobre el tema Tedde (1988 p. 83-87).

francès comte de Mirabeau, que va denunciar en un opuscle la inutilitat d'un banc com el de San Carlos, tot assenyalant que la seva creació es basava en els afanys especulatius d'uns quants individus. Pedro Tedde ofereix les proves de l'especulació programada de les accions del San Carlos que proporciona la correspondència entre Cabarrús i diversos banquers parisencs a partir de 1784. Pel que sembla, el negoci consistia en l'adquisició d'accions a Espanya per part d'un petit grup d'homes de negocis, i la seva venda posterior a comerciants i banquers a França.⁶¹

Quan la cotització de les accions va començar a caure, el Banc va decidir comprar les seves pròpies accions per evitar un deteriorament més gran. El 1788, la Junta General d'Accionistes va avalar com a bona inversió l'adquisició de les accions pròpies, encara que es dedueix de les actes que hi va haver crítiques d'alguns accionistes que consideraven excessiu el preu pagat pels títols a París.⁶² Del que no hi ha cap dubte és que el negoci que s'havia fet pel camí havia estat fabulós: els beneficis per a Cabarrús i la seva casa de banca derivats de tot aquest procés van ascendir a prop d'11 milions de rals de billó.⁶³

La relació íntima amb França que el Banco de San Carlos havia mantingut des dels seus orígens, explica que la Revolució de 1789 tingués repercussions serioses en el funcionament de la institució, entre les quals es pot destacar la impossibilitat de cobrar diversos crèdits concedits pel Banc a cases de comerç i banca franceses, i els efectes negatius de l'ensorrament dels efectes públics del país veí. El Banc també es va veure afectat, com és natural, per les perturbacions que la inestabilitat política va provocar en el comerç a tot Europa. A aquestes dificultats econòmiques es van afegir problemes de relació greus entre la direcció del Banc i membres del Govern.

Cabarrús, molt vinculat al poder per la seva relació amb el marquès de Florida-blanca, comptava amb l'enemistat del comte de Lerena, que havia anat escalant llocs polítics importants. El 1790 es va desencadenar, pel que sembla inspirada per Lerena, una campanya en contra del banquer que, com a conseqüència, va passar cinc anys a la presó sense que s'arribés a resoldre la seva causa als tribunals. Després d'aquells cinc anys, Cabarrús va retornar a la Junta de Govern del Banc, tot i que no va recuperar el poder que havia tingut anteriorment a l'entitat.⁶⁴

La guerra contra Anglaterra iniciada novament el 1796 i que es va prolongar fins a 1801, va tornar a requerir l'auxili del Banc a l'Estat. A partir de llavors, el recurs de la Hisenda pública als fons del Banc va ser pràcticament continu, i va col·locar la institució en una situació d'ofec que acabaria per extenuar-la.

61. Tedde (1988, p.105-110).

62. Tedde (1988, p. 103).

63. Tedde (1988, p. 110).

64. No obstant això, va ocupar un lloc amb encara amb més poder, si és possible, ja que anys més tard i després de l'ocupació napoleònica de la península, va ser ministre en el govern de Josep Bonaparte.

El Banc tenia, a més, problemes derivats de la important circulació de vals, els quals continuaven cobrant un interès del 4% anual i requerien esforços financers per sufragar-lo. Les emissions de vals de volum més gran es van fer en la dècada de 1790 i, a fi de trobar garanties per a la seva amortització, es van aplicar noves contribucions, la qual cosa va generar descontentament entre la població.⁶⁵ D'altra banda, i amb la finalitat de facilitar-ne l'acceptació, els vals van reduir el seu valor nominal, i van començar a utilitzar-se com a moneda en moltes més transaccions. La preocupació per la seva circulació excessiva va augmentar fins que Carles IV va prendre la decisió d'utilitzar béns de l'Església per amortitzar-los. Aquesta primera desamortització va obrir, en paraules de Richard Herr, «*un proceso que duraría un siglo entero y alejó a la Iglesia de la monarquía*».⁶⁶ Segons Herr, les dificultats per a l'amortització dels vals reials van enfurir els grups que tenien més interès a defensar la monarquia i, de manera indirecta, van contribuir a la caiguda de l'Antic Règim a Espanya.

Durant els anys de l'ocupació francesa i de la Guerra de la Independència (1808-1814), el Banc va mantenir oberta una sucursal primer a Sevilla i després a Cadis que funcionava com a banc del govern legítim. Després de la guerra, va quedar en evidència la necessitat d'adequar la institució als nous temps. Tanmateix, no era fàcil de trobar la forma de rescabalar el Banc dels crèdits concedits a l'Estat, ni tampoc l'escassa estabilitat política del període afavoria la regeneració de l'entitat o la seva transformació. Com indica Tedde, la modernització del Banc passava per una solució de continuïtat consistent a definir objectivament la posició financera de l'institut davant el Govern i els particulars, i per rebutjar les antigues rèmores mercantilistes, segons les quals el San Carlos va ser concebut com a instrument de desenvolupament i intervenció en els sectors productius.⁶⁷

Les activitats desenvolupades pel Banco de San Carlos tendeixen a identificar-lo més com un banc madrileny que com a banc nacional. La percepció no és del tot inexacta, ja que va tenir més aviat poca relació amb les províncies; tot i això, va arribar a obrir una sucursal a Cadis, que va tancar el 1802 (encara que, posteriorment, durant el període d'ocupació francesa, va tornar a funcionar), i va mantenir relacions particulars amb la Corunya a causa del tràfic de metall americà que passava pel port. Amb Barcelona les relacions no van ser gaire estimulants en els primers mesos de funcionament del Banc; més endavant, al final de la dècada de 1780, es va involucrar en algunes operacions relacionades amb l'abastament de la ciutat comtal.⁶⁸

65. Vegeu Herr (1977, p. 117).

66. Herr (1977, p. 122).

67. Tedde (1988, p. 376).

68. Tedde (1988, p. 154 i p. 158).

Tot i que el Banco de San Carlos va tenir nombrosos punts febles, la seva aportació a l'evolució de la banca a Espanya va ser important.⁶⁹ Seguint Tedde, podríem dir que la creació del Banco de San Carlos va suposar un avenç considerable en la modernització de les institucions mercantils. És el primer exemple de societat de grans dimensions oberta a tots els espanyols i regida per la voluntat exclusiva dels accionistes. L'import de cada acció, inferior en més de la meitat al d'un val de 300 pesos, resultava accessible a un ampli sector d'inversors potencials. Fora d'això, la seva aparició va significar un desenvolupament dels usos i regles del comerç, com ho va demostrar la promulgació d'una normativa homogenia i coherent sobre el gir de les lletres de canvi.⁷⁰

7. El Banco de San Fernando i el sistema financer espanyol a començament del segle XIX

El Banco de San Carlos es va extingir el 1829 i va deixar el seu lloc al Banco de San Fernando, que va néixer a l'empara de la mort del primer. L'operació va consistir en el lliurament per l'Estat al vell Banc de 40 milions de rals com a pagament de tots els deutes que hi tenia. Segons Santillán, el valor dels crèdits del Banco de San Carlos contra la Hisenda pública no superaven els 20 milions de rals. Tanmateix, en les seves pròpies paraules, el lliurament d'aquest capital «*era un acto de generosidad por las circunstancias del crédito público, pero de justicia en principio, y de necesidad también, porque inútilmente se habría tratado de establecer un nuevo Banco después de haber consumado el Gobierno mismo la ruina del que existía*».⁷¹

Segons Gabriel Tortella, «*el Banco Español de San Fernando nació en 1829, como poco más que una sociedad liquidadora de la quiebra del Banco Nacional de San Carlos*».⁷² Els diners que l'Estat va lliurar a l'extingit Banco de San Carlos, com a pagament dels deutes, van constituir el capital efectiu del nou banc, encara que el nominal es va establir en 60 milions de rals i la resta quedava per desemborsar.⁷³ Amb data 9 de juliol de

69. Hamilton (1970) enumera entre els seus defectes, la facultat de prestar sobre les pròpies accions, la qual cosa el col·locava en una situació de debilitat manifesta; també assenyalava el nombre reduït de directors i la dificultat que significava la inexistència d'una figura executiva que prengués decisions sense necessitat de consultar-les amb la Junta d'Accionistes. Aquest darrer aspecte també l'esmenta Santillán (1982 [1865]).

70. Tedde (1988, p. 70).

71. Santillán (1982 [1865], p. 131-32). Santillán valora els crèdits del Banc contra la Hisenda pública segons la seva cotització al mercat en aquells moments, que era extremament baixa com a conseqüència de la insolvència absoluta de l'Estat. En termes nominals, el Banc estimava el deute en uns 300 milions de rals (Tedde, 1999, p. 10-11).

72. Tortella (1970, p. 263).

73. El capital que provenia del Banco de San Carlos va ser lliurat pel Govern en lletres sobre París. Santillán (1982 [1865], p. 160).

1829 es va expedir la cèdula reial i van sortir publicats els estatuts. Els objectius del nou banc se centraven en el descompte i préstec al públic en condicions de seguretat per a la institució i en les operacions que l'Administració de l'Estat li encarregués. Una de les particularitats del Banc, que segons Santillán indicava l'escàs coneixement sobre aquests temes que tenien els inspiradors, era que els dipòsits voluntaris pagaven un 2 per 1000.

A fi de complir els seus objectius el Banc va ser autoritzat a emetre bitllets pagables a la vista i al portador. La primera emissió va ser de 12 milions de rals. El 1833 va demanar autorització al Govern per emetre la mateixa quantitat, de manera que en els tres primers anys d'existència el Banc va posar en circulació 24 milions de rals que van ser ben absorbits. Aquesta acollida favorable dels bitllets s'explica, en part, per l'escassetat i lentitud de l'encunyació de moneda en aquells anys.⁷⁴

Els problemes derivats de la dispersió en les tasques executives que havia patit el Banco de San Carlos van ser solucionats amb el nomenament d'un comissari regi i amb l'estratificació dels seus òrgans de govern. D'aquesta manera, la Junta d'Accionistes delegaria els seus poders a una Junta de Govern i a una Direcció, que, en conjunció amb el comissari regi, seria l'encarregada de les operacions diàries de la institució.

Segons alguns autors, un dels primers problemes del nou banc va ser trobar una destinació als seus fons.⁷⁵ El treball de Pedro Tedde sobre el Banco de San Fernando revela que, encara que els descomptes a Madrid no van ser gaire importants, sí que va ser molt significativa la negociació de lletres amb altres ciutats, fins a convertir-se en els primers anys en una de les activitats més rendibles del Banc.⁷⁶ Però els esdeveniments polítics dels primers anys de la dècada de 1830 i, sobretot, l'esclat de la Guerra Carlina després de la mort de Ferran VII van tornar a posar l'Estat en situació de client privilegiat i monopolístic del Banc.⁷⁷

Els primers anys de la regència de Maria Cristina van quedar marcats per les necessitats apressants d'efectiu dels successius governs i per la magnitud del deute acumulat. El deute exterior de l'Estat sumava, a la mort de Ferran VII, uns 4.500 milions de rals. El protagonista principal d'aquesta etapa va ser el comte de Toreno. En fer-se càrrec del ministeri d'Hisenda, el juny de 1834, va anul·lar el conveni de finançament firmat pel Govern anterior amb els Rothschild i va negociar amb altres intermediaris. Perquè fos possible la col·locació d'un nou emprèstic a l'estranger, va fer aprovar a les Corts un projecte de llei que reconeixia el deute exterior, emès tant pels governs absolutistes com

74. Vegeu Tedde (1999, p. 32-33).

75. Tortella (1970). Per a més informació, vegeu també Santillán (1982 [1865]), qui assenyala que fins i tot en la dècada de 1860, moment en què escriu el llibre, els descomptes de lletres i pagarés i els préstecs sobre joies eren tan escassos a Madrid que no haurien alimentat el banc més petit, p. 147.

76. Vegeu Tedde (1999, p. 37 i següents).

77. Tortella (1970, p. 267).

pels liberals, i n'imposava la reorganització, que implicava la reducció temporal d'un terç dels interessos que s'havien de pagar. Posteriorment, va concedir als Rothschild l'exploració de les mines de mercuri d'Almadén en condicions tan avantatjoses per als concessionaris que van donar peu a denúncies de corrupció. Una vegada obtingut el contracte d'Almadén, el maig de 1835, els Rothschild van deixar de sostenir els títols del deute espanyol a les borses europees i van jugar a la baixa, la qual cosa va donar lloc a moments de pànic entre els tenidors d'aquests títols i va produir un deteriorament del prestigi dels valors públics espanyols que comportaria conseqüències funestes en el futur.⁷⁸

Durant aquests anys, el Banc va actuar com a garant de l'Estat davant de tercers, va col·laborar amb la Hisenda pública en tasques de recaptació i va fer serveis d'intermediació entre prestadors privats i la Hisenda pública. Tanmateix, en aquests primers anys de la regència de Maria Cristina, el crèdit al Govern per part del Banc no va adquirir gran rellevància, ja que els fons es van obtenir fonamentalment fora d'Espanya.

Va ser en els anys posteriors, després del descrèdit patit pel deute espanyol a l'exterior, quan el Banco de San Fernando es va convertir, de fet, en banquer del Govern i li va anticipar fons perquè pogués satisfer les seves diferents obligacions. Aquestes obligacions anaven des del pagament dels interessos del deute fins al manteniment de l'exèrcit que lluitava contra l'alçament carlí. La situació per al Banc va ser anguniosa en alguns moments, ja que el Govern havia organitzat la recaptació d'impostos dels quals el Banc es nodria de manera defectuosa i injusta, cosa que generava una lentitud enorme en la recuperació dels crèdits i creava dificultats a l'entitat per fer front als seus compromisos.⁷⁹

Durant la segona meitat de la dècada de 1830, la situació va empitjorar i les tensions entre el Banc i el Tresor es van posar de manifest en múltiples ocasions: el Tresor es declarava sense fons quan arribava l'hora de pagar i el Banc exigia condicions cada vegada més lleonines en els contractes de crèdit, fent passar directament a les seves arques els impostos que l'Estat creava o apropiant-se dels béns que el Govern li cedia a fi d'obtenir metàl·lic. Els beneficis repartits per la institució es van incrementar en els últims anys de la Guerra Carlina.

Va ser també en aquesta segona meitat de la dècada de 1830 quan va augmentar de manera més vertiginosa el deute de l'Estat amb el Banc. Van ser anys, segons Tedde, de *simbiosi* entre la Hisenda pública i el Banc. Quan després del Conveni de Bergara es va donar per finalitzada la Guerra Carlina, el Banc encara va haver d'augmentar el seu

78. El caràcter corrupte d'algunes de les actuacions del comte de Toreno sembla fora de qualsevol dubte. Sobre la seva gestió i les dificultats de la Hisenda pública en aquests anys, vegeu Fontana (1977, cap. III); i Tedde (1988, p. 49-55). Sobre el paper dels Rothschild, López Morell (2005, p. 68-81).

79. Segons el treball de Tedde (1999), es pot concloure que és en aquests anys quan es forma la xarxa important de prestamistes privats que va nodrir de fons l'Estat, a canvi de beneficis substancials.

socors al Govern per atendre les nombroses despeses extraordinàries que s'havien produït durant la contesa. En definitiva, el Banc va quedar circumscrit, gairebé en exclusiva, al servei de l'Estat, i les seves activitats amb els particulars van quedar en un segon pla.

El retorn a una normalitat civil relativa va comportar un ressorgiment ràpid de l'activitat econòmica. Les guerres internes i externes gairebé contínues des del final del segle XVIII havien deixat Espanya al marge de les grans innovacions tècniques, científiques i també financeres que estaven transformant l'economia europea. Des del final del període napoleònic, el 1815, els principals països europeus havien reprès els intercanvis comercials, tecnològics i humans, i les innovacions s'hi havien difós amb força. Aquestes innovacions no eren desconegudes pels empresaris espanyols, però les condicions d'inestabilitat política extrema que va sofrir el país n'havien fet gairebé impossible l'adopció. En l'àmbit financer, els bancs moderns amb els seus bitllets i els seus comptes corrents havien anat sorgint amb més o menys fortuna a gairebé tots els països europeus.

El final de la conflagració civil va significar una acceleració decisiva del creixement econòmic a tot Espanya, un creixement que, a Catalunya, va tenir un accent industrial marcat. Tots els indicadors disponibles mostren un increment d'activitat, tant els que es relacionen amb les activitats mercantils com els que reflecteixen l'evolució de la producció manufacturera. És natural que aquest nou estat de coses tingués també les seves conseqüències en l'àmbit financer.

L'efecte més destacat va ser, naturalment, l'autorització reial concedida el 1844 per a la constitució de dos bancs d'emissió nous: el Banco de Isabel II i el Banc de Barcelona. El context polític en el qual es van produir aquestes autoritzacions l'analtzarem més endavant. Ara, ens referirem a les circumstàncies peculiars que es van presentar en la fundació del Banco de Isabel II.

La iniciativa de constituir un nou banc emissor a Madrid va sorgir d'un grup de banquers i comerciants al capdavant dels quals se situaven dos homes de gran pes en el món financer madrileny: Gaspar Remisa, marquès de Remisa, i José de Salamanca. Remisa era un banquer català establert des de feia molt de temps a Madrid i que durant anys havia exercit com a director general del Tresor.⁸⁰ Per edat, 60 anys el 1844, i per trajectòria, era un home àmpliament respectat. En canvi, José de Salamanca era un personatge de signe diferent: malagueny, era un home jove –33 anys– emparentat amb algunes famílies acabalades de la seva ciutat i extremadament audaç. Remisa va ser el president del Banc, però Salamanca en va ser l'ànima. El Banco de Isabel II va néixer amb la intenció lloable de dedicar els seus esforços al finançament del sector privat, tan abandonat pel Banco de San Fernando. Des del primer moment, va haver de comptar

80. Sobre Gaspar de Remisa, es poden consultar els estudis biogràfics de Ramón de San Pedro (1953) i Vicens Vives i Llorens (1958, p. 311-316).

amb l'oposició frontal del seu competidor. La raó era òbvia. El Banco de San Fernando gaudia, per llei, del monopoli d'emissió de bitllets a Madrid, però el decret fundacional va autoritzar el Banco de Isabel II a emetre unes «cèdules» que tenien les mateixes característiques que els bitllets. La batalla legal la va perdre el Banco de San Fernando, però les escaramusses entre l'un i l'altre van seguir en els anys següents.⁸¹

El Banco de Isabel II es va constituir amb un capital de 100 milions de rals (20 milions de duros) que van ser desemborsats progressivament fins a 1847. Podia emetre bitllets pel doble del metàl·lic que hi hagués a caixa. El 1846 el Banc va propiciar la creació a Cadis d'un banc d'emissió per difondre els bitllets del d'Isabel II, mitjançant l'oportú conveni. Les activitats del Banco de Isabel II es van dirigir, efectivament, al finançament del sector privat, però no de la manera més prudent. Encara que la informació disponible no és completa, tot sembla indicar que una part fonamental dels préstecs del Banc va servir per finançar operacions especulatives d'alguns dels seus dirigents. Així, per exemple, va prestar grans quantitats amb la garantia de les seves pròpies accions, la qual cosa en va provocar una alça del preu que, quan va cessar, va deixar el Banc en una situació molt delicada. També va dedicar un gran volum de recursos a concedir crèdit al mateix Salamanca, amb garantia de les accions del ferrocarril Madrid-Aranjuez, que havia promogut, però que tenia dificultats per concloure. Al final de 1846, el Banc va començar a tenir problemes de liquiditat seriosos. En aquell moment tenia en circulació bitllets per 111 milions de rals i comptes corrents per 78 milions. En un marc d'escassetat de metàl·lic acusada i de caiguda de les cotitzacions, el Banc va reclamar l'ajut del Govern. La solució que aquest va trobar va ser forçar la fusió dels dos bancs emissors madrilenys, una operació que ni va ser fàcil ni va resultar exempta de polèmica.⁸²

Al marge del que fa referència als grans bancs, el nostre coneixement sobre el sistema financer espanyol anterior a la creació del Banc de Barcelona és molt precari. Sabem molt poca cosa sobre la xarxa de banquers locals, que eren els que veritablement proporcionaven suport financer a les activitats privades. Sembla evident que la capacitat efectiva de crèdit d'aquests agents havia de ser molt limitada. De fet, la majoria no eren exclusivament banquers, sinó que alternaven les activitats estrictament financeres amb les comercials. En general, les seves operacions estaven més relacionades amb el gir que amb el dipòsit i el crèdit. Això significa que la seva tasca consistia a assegurar els cobraments i pagaments a llarga distància mitjançant el tràfic de lletres de canvi, més que a obtenir dipòsits o concedir crèdit als seus clients.

81. Tedde (1999, p. 155-160).

82. Tedde (1999, p. 199-205).

Efectivament, sembla que les activitats pròpiament de crèdit comercial eren en aquell temps molt poc intermediades.⁸³ Això vol dir que la majoria dels préstecs que es feien tenia lloc de manera directa entre persones adinerades que actuaven amb capital propi, i prestataris que firmaven debitoris, pagarés o lletres de canvi a termini. Una variant d'aquesta modalitat era aquella en la qual un comerciant a l'engròs concedia crèdit als seus clients, sobre la base del seu propi peculi, o bé traspasant el crèdit obtingut al seu torn del subministrador primari. Aquest panorama és el que es dedueix del que se sap fins ara del sistema financer català d'aquesta època. Fos com fos, a Catalunya el sistema financer era, probablement, el més avançat d'Espanya, tret del de Madrid.

Els estudis de Lluís Castañeda mostren que, en les primeres dècades del segle XIX, es va produir a Catalunya una modernització notable en l'ús dels instruments de crèdit tradicionals, però en canvi no tenim referència d'innovacions significatives des del punt de vista institucional anteriorment a l'aparició del Banc de Barcelona.⁸⁴ Podríem definir la situació com la d'una transformació progressiva de la demanda de crèdit, impulsada per la recuperació econòmica, que es cobria amb una agilitació i adaptació dels instruments contractuals tradicionals, però sense que hi hagués novetats en els agents que participaven en les operacions. Evidentment, les possibilitats que un sistema amb aquestes característiques s'ajustés a un increment sostingut de les activitats econòmiques eren limitades. No ens ha d'estranyar, doncs, que alhora que s'adoptaven les innovacions pròpies de la revolució industrial, es volgués també introduir la innovació financera que en altres països més avançats acompanyava aquests altres canvis; és a dir, els bancs moderns com a agents d'intermediació financera i els bitllets de banc com a mitjà de pagament. És en aquest context que cal situar la iniciativa per a la creació del Banc de Barcelona.

83. Al llarg del segle XVIII, es van crear institucions financeres en l'àmbit rural (almodins, arques) i també en el del crèdit al consum domèstic a les ciutats (monts de pietat). No obstant això, es tractava en ambdós casos d'institucions de caràcter més assistencial que financer i, en qualsevol cas, tenien les seves activitats estrictament restringides als seus àmbits d'actuació respectius.

84. Castañeda (1991).

CAPÍTOL 2

**La fundació del Banc i
la seva organització interna**

1. El procés de fundació del Banc de Barcelona

El marc legal. El Codi de comerç de 1829

Al llarg del segle XIX, la regulació de l'associació econòmica va rebre una atenció específica dels governs. La innovació essencial en aquest àmbit va ser el principi de responsabilitat limitada, això és, la possibilitat que la responsabilitat econòmica dels participants en una societat quedi limitada a la quantitat que s'hi inverteix. La introducció d'aquest principi en la legislació va actuar com un estímul clar a la inversió en limitar els riscos dels inversors, la qual cosa va permetre «*la acumulación de grandes capitales con una unidad de dirección*».¹ Inicialment, aquest tipus de societats, majoritàriament comercials, eren creades mitjançant cartes reials o lleis especials.² Els episodis desafortunats de la Banca Law, a França, i de la South Sea Company, a Anglaterra, ajuden a entendre que fins a ben entrat el segle XIX el principi de responsabilitat limitada no s'introduís en la legislació general. La fita essencial en aquest procés la va constituir el Codi de comerç francès de 1807.

Com és sabut, moltes de les idees innovadores sorgides en el període revolucionari francès van quedar reflectides en les normatives legals del període napoleònic. De la mateixa manera que el Codi civil va recollir l'aspiració revolucionària del dret a la propietat com quelcom absolut, sagrat i inviolable, el Codi de comerç va contribuir al desenvolupament dels negocis proporcionant normes clares d'organització mercantil.³ Aquests codis es van estendre per l'Europa conquerida per Napoleó i, després del final de l'imperi, la majoria dels governs van anar introduint els seus principis en les legislacions pròpies.

Les societats anònimes eren considerades pel Codi de comerç francès una creació de l'Estat i requerien una autorització especial que freqüentment comportava privilegis o restriccions. Es pensava a atorgar aquestes autoritzacions, fonamentalment, per fer obres públiques. Les empreses industrials es constituïen normalment com a societats comanditàries per accions, en les quals la responsabilitat limitada només afectava els

1. Tortella (1968, p. 70).

2. A la Gran Bretanya es poden assenyalar diverses companyies d'aquest tipus, com l'East India Company (1600) i la South Sea Company (1711), encarregades d'explotar el comerç internacional i, naturalment, el Banc d'Anglaterra, creat el 1694. A Espanya durant el segle XVIII i fins al 1829 van regir les ordenances de Bilbao (1737). El capítol X d'aquestes ordenances –que fa referència a les companyies de comerç– establia l'obligació d'inscriure les companyies davant l'escrivà públic i deixava clar que els participants responien dels deutes de la companyia amb tot el seu patrimoni.

3. Cameron (1971, p. 46-47).

socis comanditaris. A França les societats anònimes i les comanditàries van tenir un desenvolupament important en el segon quart del segle XIX.⁴ Anglaterra, tot i trobar-se tecnològicament més avançada, va desenvolupar més lentament la seva legislació societària.⁵ No va ser fins a la dècada de 1850 que es va permetre l'adopció de la responsabilitat limitada a les societats registrades que complissin determinades condicions. La generalització de la limitació de la responsabilitat mercantil no va quedar plenament incorporada en la legislació fins a 1862, en el cas de la Gran Bretanya, i fins a 1867, a França. A Espanya es va introduir amb el Codi mercantil de 1869, que va seguir la pauta marcada per la llei francesa de 1867.⁶

L'emulació del model legislatiu francès va ser molt present al llarg de tot el segle XIX espanyol. El Codi de comerç de 1829, va ser un reflex fidel del seu homònim gal. El seu llibre segon recollia la reglamentació aplicable a la constitució de societats col·lectives, comanditàries i anònimes. S'hi establia que totes havien de dur a terme l'acte de constitució davant d'un escrivà i després inscriure's a la secció corresponent del Registre Públic i General de Comerç (art. 22). Les societats anònimes havien de ser aprovades, a més, pel tribunal de comerç del territori on s'establissin (art. 293). En cas que la societat pretengués tenir algun privilegi s'hauria de sotmetre a l'aprovació del monarca (art. 294). Tant els socis comanditaris de les societats comanditàries com tots els de les societats anònimes només eren responsables davant de tercers de les quantitats que haguessin invertit en la societat (art. 273 i 278). Quedava així clarament establert el principi de la responsabilitat limitada.

La nova legislació va propiciar un avenç molt significatiu en l'adaptació del marc legal dels negocis a les noves realitats. En els primers temps, tanmateix, el nombre de societats anònimes creades encara va ser escàs; sens dubte, com a conseqüència de la incertesa política que afectava el país. A Barcelona, anteriorment al Banc de Barcelona, es van constituir tres societats anònimes: la Companyia Barcelonesa d'Assegurances Marítimes, que es va establir el 1838; la Societat de Navegació i Indústria (propietària de diversos vapors i dels tallers Nuevo Vulcano), refundada com a societat anònima el 1841, però amb arrels anteriors, i la Societat Catalana d'Enllumenat per Gas, creada el

4. Segons Cameron ([1961] 1971, p. 48), entre 1826 i 1837 es van constituir 157 societats anònimes i 1.100 comanditàries, mentre que en la dècada de 1840 (entre 1840-48) van ser 150 societats anònimes i 1.400 comanditàries.
5. El Parlament va abolir el 1825 la Bubble Act (1719), que prohibia les societats per accions tret que les autoritzés el rei; tanmateix, «la constitución de sociedades anónimas continuó necesitando autorización especial hasta 1844, fecha en que se permitió, mediante simple inscripción registral la asociación de 25 o más personas para formar compañías por acciones», Cameron ([1961] 1971, p. 48).
6. Al final del segle XIX, només a Rússia i a l'imperi Otomà (entre els països més importants) continuava éssent necessari encara autorització especial per a la constitució de societats anònimes, Cameron (1971, p. 49-50).

1843. Cap d'aquestes societats no tenia, en el moment de l'obertura, un capital superior als 500.000 duros.

Les primeres gestions

Com hem vist en l'apartat anterior, el desenvolupament financer d'Espanya i de Catalunya era, cap a la dècada de 1840, molt modest. Com és natural, aquest context de retard no era aliè a la inestabilitat política que va caracteritzar Espanya des de la mort de Ferran VII el 1833. L'esclat de la primera guerra Carlina va afectar greument les activitats econòmiques, en general, i les comercials, en particular, cosa que va fer difícil l'adopció d'iniciatives que necessitessin confiança i estabilitat. Malgrat això, fins i tot en aquells anys d'incertesa, no van faltar proves de la voluntat empresarial d'aprofitar les possibilitats que obrien les grans transformacions que estava experimentant l'economia europea.

No ens ha d'estranyar, doncs, que quan la guerra va acabar, hi hagués una ràpida proliferació d'empreses en tots els àmbits. Aquest impuls econòmic va tenir a Catalunya certes particularitats per la importància que van adquirir les iniciatives de caràcter industrial. En aquest aspecte, les xifres de creació de societats són inequívocues. Mostren, a partir de 1840, un increment notable tant en el nombre de noves societats com en el capital que representaven, així com un protagonisme creixent de les de caràcter industrial.⁷ El desenvolupament ràpid de la indústria moderna no ens ha de fer perdre de vista, tanmateix, que l'activitat comercial era tant o més important i que, en aquests anys, també va experimentar un desenvolupament fort, gràcies, en bona part, a l'impuls de les exportacions creixents de vins i aiguardents cap als mercats americans.⁸

El ressorgiment econòmic es va produir a tota Espanya i en l'aspecte concret de les finances va donar lloc a la presentació de diverses sol·licituds per crear noves entitats bancàries, de les quals només van prosperar la del Banc d'Isabel II i la del Banc de Barcelona.⁹ És, doncs, en aquest context de final del conflicte civil –encara que temporal– i de recuperació de les activitats econòmiques en general que hem de situar la iniciativa per crear a Barcelona un banc d'emissió.

Com ja s'ha indicat, fins a 1848, any en què es va aprovar la Llei de societats anònimes, un banc era considerat com qualsevol altra empresa i per constituir-se havia de complir els requisits que marcava el Codi de comerç de 1829. Si era un banc emissor, necessitava a més una autorització reial explícita, en considerar-se l'emissió de moneda

7. Sudrià (1994).

8. Per a més informació, vegeu Fradera (1987); Pascual, (1990); Valls (2003); Nadal (1992); Carreras (1990 b); Maluquer de Motes (2001).

9. Vegeu Tortella (1973, p. 31-39) en relació a les sol·licituds de bancs nous procedents de València, Màlaga, Santander i Jerez de la Frontera.

un privilegi exclusiu. L'obtenció d'autoritacions d'aquest tipus no estava regulada, de tal manera que les condicions per concedir-les quedaven al lliure albir del govern de torn. Com és natural, aquesta situació afavoria les polítiques de *lobby*, la corrupció i l'intercanvi de favors.

La política espanyola dels primers anys de 1840 va experimentar una gran inestabilitat. Després de l'abraçada de Bergara, l'agost de 1839, i de la derrota de les últimes partides carlines uns mesos més tard, la situació política es va fer insostenible. El Govern moderat, amb el suport de la reina regent Maria Cristina, intentava limitar l'aplicació de la Constitució progressista de 1837, amb l'oposició activa dels grups més liberals. El general Espartero, comandant en cap de l'exèrcit i guanyador de la guerra, se situava clarament al costat dels progressistes i pressionava la reina per a un canvi de govern. Després d'alguns mesos d'incertesa, l'octubre de 1840, un alçament progressista va forçar la dimissió i l'exili de Maria Cristina i el nomenament del general Espartero com a nou regent. Malgrat l'elevat grau d'adhesió que tenia el general en arribar al poder, els tres anys que va durar la seva regència van ser igualment convulsos. Barcelona va tenir un paper protagonista en la política espanyola d'aquest període. El desengany per la gestió del nou regent, i especialment per les mesures adoptades a Catalunya per les autoritats militars, va conduir a una revolta generalitzada que Espartero va decidir reprimir bombardejant la ciutat des de Montjuïc, els primers dies de desembre de 1842. Pocs mesos més tard, un nou alçament d'oposició al regent va acabar amb la seva destitució el juliol de 1843 i la declaració de la majoria d'edat de la reina Isabel II.¹⁰

En aquest entorn inestable, el primer d'octubre de 1842, la casa de banca barcelonina Girona Germans, Clavé i Cía. presentava al Ministeri d'Hisenda una sol·licitud en la qual demanava permís per establir a la ciutat un banc de descompte. El Ministeri va nomenar una comissió per examinar la petició i, dos mesos més tard, va traslladar als sol·licitants una sèrie de modificacions i ampliacions del projecte presentat que havien d'emplenar perquè fos aprovat.¹¹ Que les dates escollides per a aquell primer intent no van ser les millors ho reconeixia irònicament uns anys més tard el mateix Manuel Girona: «*al llegar yo a Barcelona procedente de Madrid, con siete días de viaje que se tardaba entonces, me encontré con que Espartero estaba bombardeando la población, y de consiguiente no estábamos para bancos*».¹²

10. Sobre la conjuntura política d'aquests anys a Catalunya, vegeu els treballs de Fontana (1988 i 2003).

11. El document conegut és un certificat que acredita l'existència a l'arxiu del Ministeri d'una *Respuesta a la petición de la casa Girona Hermanos para el establecimiento de un Banco en Barcelona en 1842*. El certificat el signa Juan Francisco Mathé, arxiver general del Ministeri d'Hisenda, el 1861, a instàncies de la mateixa casa Girona. El document es troba reproduït a Girona (1865) i, també, a *Memoria del Banco de Barcelona. Quincuagésimo aniversario de su creación*. (1894) Apèndix 1, p. 91.

12. Girona (1890).

Com veurem en pròxims capítols, la casa Girona era una de les més acreditades de Barcelona en aquells anys i recollia tant l'antiga tradició comercial del patriarca de l'empresa, Ignasi Girona i Targa, com l'energia de qui seria un dels màxims dirigents del Banc de Barcelona durant més de sis dècades, el seu fill Manuel Girona i Agrafel, que llavors tenia vint-i-cinc anys.

Per desgràcia, no tenim constància de les indicacions que el Ministeri va fer a la casa Girona respecte a la seva primera proposta. La informació següent de què disposem ja és d'abril de 1844, moment en què ens consta que el Govern tenia una segona sol·licitud. Mentrestant, s'havia produït un canvi polític significatiu. Després de la caiguda d'Espartero, el juliol de 1843, hi va haver una sèrie de governs efímers (primer progressistes i després moderats), fins a l'assentament definitiu en el poder del partit moderat, amb l'arribada al poder del general Narváez el 3 de maig de 1844. L'últim d'aquests governs de curta durada va ser el que va autoritzar l'entrada en funcionament tant del Banco de Isabel II (25 de gener de 1844) com del Banc de Barcelona (1 de maig). Es tractava d'un executiu presidit per Luis González Bravo, antic progressista passat ara a les files conservadores. En el govern de circumstàncies que es va veure obligat a formar, el Ministeri d'Hisenda va anar a parar a les mans de Juan José García Carrasco, després comte de Santa Olalla, un comerciant de 80 anys assentat a Càceres i sense experiència prèvia en l'Administració pública.

La historiografia ha jutjat amb duresa aquest Govern, acusat moltes vegades de corrupte. Algunes de les decisions més discutides en l'àmbit de la hisenda –com la concessió de les rendes del tabac, després anul·lada, o la gestió a l'estranger de determinats emprèstits– semblen assenyalar com a principals beneficiaris José de Salamanca i Jaume Ceriola, un financer català ben introduït a la cort i que –com veurem– va treballar també amb el Banc de Barcelona. No sorprèn, per tant, que Salamanca fos un dels principals impulsors del Banco de Isabel II, aprovat pel mateix Govern amb la forta oposició del Banco de San Fernando i la repulsa clara d'alguns dirigents del mateix partit moderat, com Alejandro Mon o Ramón Santillán.¹³ La renúncia del partit moderat respecte a la proliferació de bancs d'emissió i de societats anònimes, en general, quedaria clara en els anys posteriors. Una sèrie de lleis restrictives limitaria l'activitat dels bancs existents i en dificultaria la creació de nous. De fet, no se n'autoritzaria cap més fins al retorn al poder

13. Juan José García Carrasco va néixer el 1763 a Sòria. Va tenir alguna intervenció com a liberal en els darrers anys del regnat de Ferran VII, i sembla que va formar part d'una societat patriòtica de Càceres el 1820. El març de 1841 era secretari del Senat pel partit moderat. Va ser nomenat ministre d'Hisenda el 12 de desembre de 1843. La reina Isabel II, amb data de 10 de juliol de 1844, li va concedir el títol de comte de Santa Olalla. Pel que sembla, aquesta concessió estava relacionada amb l'aprovació de determinades mesures a favor de la reina mare, Maria Cristina. Vegeu Rull Sabater (1991). Ramón Santillán, que va ser ministre d'Hisenda dues vegades i, després, governador del Banc d'Espanya, considerava García Carrasco un inepte, Santillán (1996, p. 274).

dels progressistes el 1854. És possible que aquesta posició estigués relacionada amb la important polèmica sobre el funcionament dels bancs d'emissió que ocupava en aquells anys de 1840 els economistes britànics i que hem esmentat anteriorment. Ens hi tornarem a referir quan comentem els efectes de les lleis de bancs de 1849 i 1851.

Sigui com sigui, el fet és que una nova sol·licitud per a la creació d'un banc d'emissió a Barcelona va ser presentada al Govern al començament de 1844. Desgraciadament, no coneixem el contingut de la sol·licitud ni el projecte d'estatuts que l'acompanyava. Sí que sabem, tanmateix, que en els primers dies d'abril de 1844, la documentació ja era a les mans de l'Executiu.¹⁴

El primer dia de maig de 1844, dos dies abans de la seva dimissió, el Govern aprovava el decret que autoritzava l'establiment a Barcelona d'un «*banco de descuentos, préstamos, depósitos, cobranzas y cuentas corrientes... bajo la denominación de Banco de Barcelona*».¹⁵ La sol·licitud a què responia la concessió ja no era firmada únicament per Girona Germans, Clavé i Cía.; ara s'hi havien afegit dues cases de comerç més de Barcelona: la de Josep Maria Serra, un important navilier i comerciant, i la dels germans Plandolit, també naviliers i comerciants especialitzats en la importació de cotó en floca. No hi ha dubte que l'aprovació del decret va ser precedida per contactes i negociacions amb el Govern. Així ho posen de manifest les referències que fan els membres de la primera Junta de Govern als costos dels viatges que alguns d'ells van haver de fer.

Els objectius del Banc

La concessió de privilegis exigia que el Govern en justificqués la utilitat pública. Significativament, l'exposició de motius firmada pel ministre García Carrasco començava legitimant la creació anterior del Banco de Isabel II, que havia suscitat una viva oposició: «*La creación del Banco de Isabel II, acordada por vuestro real decreto de 25 de enero último, ha recibido tan buena acogida en el país que desde luego se pueden augurar los más felices resultados para el fomento de la prosperidad pública y el desarrollo de la riqueza*

14. Segons una nota datada a Barcelona l'11 d'abril i recollida en la *Gaceta de Madrid* del 18 del mateix mes «[...] entre algunos de nuestros primeros capitalistas se ha formado el proyecto de establecer un banco que, a ejemplo de los de San Fernando y de Isabel II, admita depósitos y letras con descuento, facilite préstamos sobre alhajas y practique otras operaciones análogas... las bases o estatutos han sido ya elevados al Gobierno [...]»
15. Sorprenentment, el decret no es va publicar en la *Gaceta de Madrid* fins tres mesos i mig després de la seva aprovació, el 19 d'agost de 1844, amb la postil·la següent: «Los decretos a que se refiere la siguiente exposición no han sido circulados hasta ahora, por cuyo motivo su publicación tiene lugar en la Gaceta de este día». Resulta difícil no relacionar aquesta tardança amb la coneguda oposició a la proliferació de bancs que sostenia Alejandro Mon, el ministre que va substituir García Carrasco just dos dies després de la signatura d'aquest decret.

nacional». Després, s'afirmava que «si los bancos nacionales, y que trabajan simultáneamente en todos los ángulos del país, proporcionan las mejores ventajas a la industria y al comercio considerados en general, los Bancos provinciales, destinados a operar en un territorio más limitado, no les son menos útiles... Las localidades tienen sus necesidades propias que deben ser satisfechas aparte y con absoluta independencia. He aquí porqué los Bancos de la última especie forman parte integrante y necesaria del sistema de establecimientos de crédito de una nación».¹⁶

Aquesta funció d'interès públic l'assumien com a pròpia els directius de la nova entitat. En la primera junta, els directors van explicar quines eren les raons que, des del seu punt de vista, justificaven la creació de la societat:

*«la pujanza que iban adquiriendo el comercio y la industria y la tendencia al aumento del espíritu de asociación; conociendo igualmente los obstáculos que al rápido acrecimiento de la riqueza pública ofrecía la falta de numerario en casos dados, la supresión de pedidos de nuestras manufacturas y la cortedad de medios para empresas industriales, se convencieron de que faltaba en Barcelona un elemento capaz de evitar tales obstáculos a imitación de lo que se practica con ventaja en otras capitales de Europa: un Banco de descuento es a la verdad un poderoso auxiliar para el más extenso desarrollo de las operaciones mercantiles, fabriles e industriales pudiendo extenderse sus beneficios hasta la agricultura y todas las clases de la sociedad».*¹⁷

El que pretenien els directius del Banc era cobrir dues necessitats financeres lligades entre si, però diferents en el seu caràcter. D'una banda, les derivades de l'escassetat de mitjans de pagament, especialment a la mateixa ciutat, i, de l'altra, la de crèdit a curt termini.

En aquells anys, els pagaments ordinaris es feien amb xavalla, una moneda de coure que tenia un valor nominal molt superior al del seu contingut metàl·lic. Era, en definitiva, moneda fiduciària. L'enorme encunyació que se n'havia fet en les dècades anteriors feia que circulés devaluada; és a dir, que no s'acceptava pel seu valor facial, la qual cosa generava conflictes continus en les transaccions. D'altra banda, els intercanvis de més volum es feien en moneda d'or i plata que sí que era valorada segons el seu contingut de metall. La disponibilitat d'aquest tipus de moneda forta patia irregularitats. A vegades com a conseqüència del dèficit comercial exterior i, d'altres, pel tresorejament o per la sortida cap a seques estrangeres (on la plata i l'or es pagaven més bé que a

16. El text complet del decret és reproduït a *Banco de Barcelona. Quincuagésimo aniversario de su creación*. Apèndix 1, p. 97-98.

17. Actes de la Junta de Direcció, 20 d'agost de 1844.

Espanya). El fet és que es produïen contínuament situacions d'escassetat de mitjans de pagament.¹⁸ El Banc, amb l'emissió de bitllets i, eventualment, amb l'obertura de comptes corrents, podria contribuir a solucionar aquests problemes.

Un segon servei que el Banc podia oferir en relació als mitjans de pagament era el descompte de lletres a la vista o a termini molt curt. Aquest tipus d'instrument era el que s'utilitzava per fer pagaments o transferir diners entre poblacions diferents. Aquesta era l'activitat a què es dedicaven de manera preferent els banquers i les cases de banca particulars. Amb una xarxa de corresponsals àmplia, els banquers podien facilitar el cobrament de les lletres que giraven en benefici del client, o bé podien oferir-li la venda de lletres pagables en altres places.

Finalment, on el Banc òbviament havia de tenir un paper més destacat era en l'àmbit propi del crèdit a curt termini. Aquestes operacions es justificaven amb dos tipus de document: la lletra de canvi a termini, si el pagament s'havia de fer en un lloc diferent del d'emissió, i el pagaré, si es feia a la mateixa ciutat. També era possible el préstec amb garantia de valors o de gèneres. A la concessió del crèdit el Banc podia aplicar els fons procedents del seu capital propi i els obtinguts mitjançant els comptes corrents i la circulació de bitllets. La concessió de crèdit podia tenir sobre la plaça un efecte de caràcter indirecte molt important: procurar liquiditat als particulars que oferien crèdit al mercat. Si un estalviador sabia que en qualsevol moment podia fer efectiu, mitjançant el seu redescompte al Banc, el pagaré o la lletra de canvi que havia adquirit, se sentiria molt més inclinat a utilitzar productivament els seus estalvis. Efectivament, els estudis disponibles indiquen que el mercat de pagarés es va fer més actiu a partir del moment en què el Banc va començar a actuar.¹⁹

18. Sobre el sistema monetari català de la primera meitat del segle XIX, vegeu els treballs de Pascual (1987) i (2004).

19. Castañeda i Tafunell (1997).

2. La posada en marxa d'un banc d'emissió

Així que els directors –Josep Maria Serra, Josep Rafael Plandolit i Manuel Girona– van rebre la bona nova de l'aprovació dels estatuts, el 23 d'agost de 1844, van acordar anunciar la subscripció de les 5.000 accions per un valor de 200 duros cadascuna fins a completar el milió de duros de capital social.²⁰ Per a aquesta finalitat, van decidir imprimir 300 exemplars dels estatuts amb caràcter institucional i 700, per a la inscripció dels accionistes. En aquests estatuts van incloure una nota en la qual acceptaven el càrrec i assumien el compromís de dimitir quan la societat nomenés la Junta de Govern.²¹ Igualment assenyalaven que els estatuts aprovats dissentien dels proposats en alguns punts i que cridarien l'atenció del Govern sobre aquesta qüestió.²²

La sol·licitud de subscripció de les accions es va fer a les cases de comerç dels tres directors i va començar el 29 d'agost. En la Junta de Direcció del 30 d'agost de 1844 donaven compte de la rapidesa amb què s'havia «completado la totalidad de acciones», i afegien que «siendo indispensable extender el número de acciones a todas las clases y condiciones, acordaron se anunciase sin dilación por medio de los periódicos que en todo el día de mañana 31 se admitiesen peticiones anotándolas en nota separada para procurar su inscripción si en la formación del índice general y con arreglo a los estatutos fuese dable».²³ De fet, la informació de les actes indica que no tots els accionistes van subscriure el nombre d'accions que volien. Això va permetre que la majoria de les persones interessades en poguessin subscriure alguna.

Val la pena destacar la pressa amb què els barcelonins van actuar per esgotar en un sol dia la subscripció de les accions i també la demanda important que van tenir, ja que segons indiquen els mateixos directors les sol·licituds van arribar a duplicar les accions emeses. Aquesta avidesa reflecteix, sens dubte, les expectatives existents respecte als resultats econòmics que podia aconseguir la nova societat. Igualment, és un indicador del desig d'invertir en actius rendibles que hi havia a la plaça i, probablement, d'una cosa que la literatura ha posat en relleu però que és difícil de demostrar: l'important tresorejament de metall·lic, producte d'una sèrie de factors entre els quals destaca la inestabilitat política que havia patit el país durant tants anys. Davant les incerteses de

20. Actes de la Junta de Direcció, 23 d'agost de 1844.

21. En l'article 48 s'establia que «[...] para plantear el banco, quedan instalados Directores sus tres fundadores, a saber: D. José María Serra, don Manuel Girona, socio de la razón Girona Hermanos, Clavé y Cía. y don Rafael Plandolit, socio de la razón Plandolit Hermanos, quienes, en atención a su celo por la instalación del mismo, permanecerán en el ejercicio de sus funciones durante los tres primeros años, y podrán ser reelegidos».

22. Lamentablement, no s'ha conservat, entre els papers del Banc, el projecte d'estatuts que van enviar per a l'aprovació reial per poder-los comparar. Actes de la Junta de Direcció, 29 d'agost de 1844.

23. Actes de la Junta de Direcció, 30 d'agost de 1844.

El Banc de Barcelona, 1844-1874

l'època, era habitual per als qui podien fer-ho mantenir quantitats d'or i plata amagats i sense obtenir-ne cap rendibilitat, com a mesura de seguretat o en espera de poder fer negocis sense córrer massa riscos.²⁴

Quadre 2.1. Calendari d'obertura del Banc de Barcelona

1842	Presentació feta per la casa Girona Germans, Clavé i Cía. de la sol·licitud per obrir un banc a la ciutat de Barcelona.
1 de maig de 1844	Data del Reial decret pel qual es va concedir el permís per instal·lar el Banc de Barcelona a tres cases de comerç de la ciutat: Girona Germans Clavé i Cía., Plandolit Germans i Josep Maria Serra.
19 d'agost de 1844	Publicació a la Gaceta de Madrid del decret de creació del Banc.
20 d'agost de 1844	Inici de les actes de la Junta de Direcció del Banc de Barcelona.
23 d'agost de 1844	Es recull en les actes de la Junta de Direcció l'aprovació dels estatuts.
29-31 d'agost de 1844	Subscripció de les accions a les cases de comerç Girona Germans Clavé i Cía., Plandolit Germans i Josep Maria Serra.
10 de novembre de 1844	Tramesa dels reglaments a Madrid per a l'aprovació.
25 de març de 1845	Reial decret d'aprovació dels reglaments.
Març-abril de 1845	Cerca de l'edifici seu del Banc. Desemborsament del 0,25 %
Abril de 1845	Primeres reunions de la Junta de Govern provisional.
21 de maig de 1845	Primera reunió de la Junta General d'Accionistes feta a la Llotja.
29 de juliol de 1845	Primera Junta de Govern presidida pel comissari regi del Banc, Antoni Barata.
30 de juliol de 1845	S'inicia la impressió dels bitllets.
5 d'agost de 1845	Constitució de la societat a la notaria de J. M. Planas i Compte.
6-24 d'agost de 1845	Desemborsament del 14,75 %.
20 d'agost de 1845	Obertura del Banc.

Font: Actes de la Junta de Direcció i de la Junta de Govern del Banc de Barcelona

Els directors van mostrar la seva satisfacció per l'èxit en la col·laboració de les accions en l'escrit que van dirigir a la reina per demanar l'aprovació dels reglaments el novembre de 1844:

«Señora. Los directores nombrados por V.M. para plantear el banco de descuentos en Barcelona, cuya creación se dignó autorizar por su Real Decreto de 1ero. de Mayo del año actual, con el mayor respeto y agradecidos á la distinción que han merecido a V.M. hacen presente que la general satisfacción con que en esta industriosa capital de la antigua Cataluña se recibió el expresado Real Decreto, fue una prueba positiva de lo utilísimo que es á sus intereses un establecimiento de esta clase, en el cual todos

24. Sudrià i Pascual (1999, p. 141-142).

reconocen una base segura para impulsar mas y mas las operaciones mercantiles é industriales á que se dedican sus laboriosos y activos habitantes, pero de [lo] que demuestra mas la ilimitada confianza que inspira y sobre todo el respeto y gratitud con que se recibió la autorización debida á la bondad de V.M., es la circunstancia de que abierta la suscripción á acciones del Banco en 29 de Agosto último, á las pocas horas y en el mismo día quedaron cubiertas no solo las cinco mil que prescriben los Estatutos, si que las demandas puede asegurarse que llegaron al duplo de aquel numero.»²⁵

En el període comprès entre l'agost de 1844 i l'agost de 1845 en què el Banc va obrir efectivament les portes, els directors, i alguns dels qui després formarien part de la Junta de Govern, es van dedicar a tres tasques fonamentals: elaborar un reglament general sobre el funcionament del Banc i un altre d'especial sobre les seves operacions, localitzar un edifici que reunís els requisits necessaris per actuar com a seu de l'entitat, i dissenyar i elaborar els primers bitllets.

La redacció dels reglaments va ser del primer que es van ocupar els directors. Encara que no en van recollir els detalls en les actes, sí que van deixar constància de les nombroses reunions tingudes per elaborar-los. En la presentació que van fer a la reina per demanar-ne l'autorització reafirmaven el caràcter provincial del Banc, i també emfatitzaven l'estreta relació entre el Banc i el mercat financer català.

«[...] los exponentes se han dedicado a la formación de los reglamentos general y especial con presencia de los Estatutos citados, discutiendo con madurez todos sus artículos y no perdiendo de vista hasta las costumbres del país, la índole de sus habitantes y la conveniencia de dar garantías seguras para todas las operaciones del Banco. No creen los exponentes haber redactado unos reglamentos perfectos, pero aseguran si a V.M. que en su redacción, á riesgo de retardar la ansiada creación del Banco, han procurado prevenir todos los casos posibles y sobre todo adoptar medidas que aseguren su crédito y porvenir. El de Barcelona se enlazará íntimamente con el del Establecimiento y si la riqueza pública adquiere con su auxilio el aumento que la opinión pública se ha prometido de antemano, este será otro de los bienes debidos a la bondad de V.M. á quien respetuosamente suplican los exponentes tenga a bien conceder su soberana aprobación á los reglamentos general y especial expresados que tienen el honor de acompañar, á fin de que obtenida pueda continuarse sin dilación la Sociedad y, principiar el Banco sus interesantes funciones. Así lo esperan de V.M. cuya vida guarde el todopoderoso dilatados años. Barcelona 10 de noviembre de 1844.»²⁶

25. Actes de la Junta de Direcció, 10 de novembre de 1844.

26. Actes de la Junta de Direcció, 10 de novembre de 1844.

Manuel de Lerena, un dels futurs consellers del Banc de Barcelona, va ser l'encarregat de fer llargues gestions a Madrid per obtenir l'aprovació dels reglaments del Banc. En els tràmits a la cort, va tenir el suport dels diputats catalans, encara que aquesta col·laboració no va ser sempre unànime. A més d'intentar obtenir l'aprovació dels reglaments, Lerena també tractava d'acordar amb el Govern el nomenament del comissari regi. Segons l'article 40 dels estatuts, el Govern hauria de nomenar un funcionari perquè «*vigile las operaciones del banco y se cerciore de la observancia de los estatutos, así como del tanto de las operaciones de billetes, que deberán precisamente llevar su firma*». La remuneració del comissari regi havia d'anar a càrrec del Banc. Òbviament, es tractava d'una feina que molts volien per a si mateixos i Lerena es va trobar amb interferències per fer nomenar la persona que volia el Banc, Antoni Barata, que finalment va resultar escollit.²⁷ Tot i això, el Banc va haver d'acceptar una remuneració superior a la que el mateix Barata demanava a fi d'evitar noves dilacions.²⁸ De fet, la lentitud de tots aquests tràmits havia cridat l'atenció de la premsa que, el març de 1845, es preguntava què impedia l'entrada en funcionament d'una entitat aprovada feia gairebé un any i les accions de la qual havien quedat subscrietes en la seva totalitat feia més de sis mesos. Els directors van contestar atribuint el retard al Govern.²⁹

Finalment, el 5 d'abril de 1845, Manuel de Lerena comunicava als directors l'aprovació dels reglaments per part del Govern. Només quedava constituir les juntes General i de Govern de la societat, demanar el primer desemborsament del capital i or-

27. El març de 1845, Manuel Lerena informava els directors de nous retards en l'aprovació dels reglaments i en el nomenament del comissari regi «*por el empeño decidido a favor de determinada persona para el cargo de Comisario Regio: que conocido este incidente se había apresurado a desvanecerla a pesar de que varios Señores Diputados por la Provincia antes acordés sobre este nombramiento del Sr. Barata, habían variado de opinión, y habían logrado en audiencia del Sr. Subsecretario de Hacienda que este les ofreciese hablar en la misma noche al Ministro para que se firmasen los reglamentos, dejando para después la cuestión de Comisario regio, toda vez que hasta que el Banco principie a funcionar queda tiempo*». No s'ha trobat informació sobre la persona entestada a obtenir aquest càrrec (Actes de la Junta de Direcció, 22 de març de 1845).

28. Segons sembla, Barata, en una conversa confidencial amb els directius del Banc, s'havia avingut a cobrar 20.000 rals anuals, però el Govern va insistir que fossin 30.000 rals: «*Barcelona era la segunda población de España y... era preciso que el Comisario Regio estuviese revestido de una categoría superior*». Actes de la Junta de Direcció, 7 i 13 de març de 1844.

29. El comentari s'havia publicat a *El Fomento*, el 5 de març. En la seva resposta, els directors afirmaven que «*hace tiempo participan de la ansiedad en que están el publico y particularmente los accionistas, por el retardo que se observa en plasmar tan útil establecimiento. Los Directores no perdieron tiempo en redactar los reglamentos general y especial, sin los cuales imposible era constituir la sociedad: su discusión fue lenta cual lo requería la entidad del asunto; pero en 1ero de Noviembre del año último se elevaron á la aprobación del gobierno. En 6 del mismo mes se pidió también la cesión en alquiler o censo redimible del edificio llamado de los Afinos y desde aquellas fechas no se ha obtenido ni la aprobación de los primeros, ni la resolución acerca del segundo, a pesar de estar en la corte un activo y celoso accionista con el exclusivo objeto de activar el despacho*».

ganitzar l'obertura de les oficines. A fi de disposar dels recursos precisos per a aquestes gestions, es va demanar als accionistes un primer desemborsament del 0,25%. A partir del 15 d'abril, es va reunir una Junta de Govern provisional, ja que la Junta General encara no n'havia nomenat els membres. Com veurem, els participants d'aquestes reunions informals van ser pràcticament els mateixos que després es van convertir en consellers electes de l'entitat. Això fa pensar que la proposta presentada davant de la Junta General d'Accionistes havia estat prèviament negociada. La primera reunió de la Junta General d'Accionistes, que significava l'inici legal de l'existència de la societat, va tenir lloc el 21 de maig de 1845 i va escollir reglamentàriament els membres de la Junta de Govern. La constitució formal de la societat davant del notari J. M. Planas i Compte es va fer el 5 d'agost següent.

Mentre es feien aquestes gestions formals, la direcció del Banc s'esforçava per trobar un local adequat i encarregava la confecció dels bitllets que s'haurien de posar en circulació. L'assumpte del local va resultar complicat des del primer moment. Els directius del Banc pensaven que era important poder disposar d'un edifici que expressés la imatge de solidesa que es volia donar a l'entitat. Era indispensable que fos a prop del centre comercial i financer de la ciutat, que llavors se situava als voltants de l'actual carrer Ample, a prop del port. Un dels pocs immobles que complia totes aquestes condicions era un edifici militar que havia estat dedicat a foneria de canons, situat al final de la Rambla, cantonada amb el mateix carrer Ample. Les gestions per aconseguir el lloguer d'aquest edifici van resultar inútils davant de la pretensió del general Manuel Gutiérrez de la Concha, llavors capità general de Catalunya, de convertir-lo en la seu de la capitania general. Ni el recurs al Baró de Meer, que havia estat anteriorment capità general, ni la intervenció dels diputats catalans davant del general Narváez, ministre de Guerra i home fort del Govern, van donar resultats.³⁰ Aquest fracàs no va desanimar Manuel Girona que deu anys més tard, el 1855, va aconseguir que l'antiga foneria es convertís en la seu definitiva del Banc. Mentrestant, el Banc havia de trobar una altra ubicació. Finalment, es va optar per llogar els baixos i el primer pis d'un edifici situat a la plaça del Marquès de Medinaceli cantonada carrer de la Mercè, acabat de construir i propietat de Francesc Mandri.³¹

La confecció dels bitllets era una de les tasques més delicades que havia d'afrontar un banc d'emissió en aquella època. La garantia i la credibilitat de l'entitat exigien la

30. Les gestions per obtenir l'edifici de l'antiga foneria de canons, vegeu-les a Actes de la Junta de Direcció, 13 de març de 1845.

31. La plaça del Marquès de Medinaceli es va urbanitzar, precisament, el 1844 sobre una parcel·la que aquest marquès va cedir a la ciutat després de recuperar els terrenys que havien format part del Convent de Sant Francesc, desamortitzat uns anys abans.

màxima seguretat davant qualsevol tipus de falsificació. El punt de referència en aquesta qüestió va ser un dels bancs departamentals francesos encara independents, el Banc de Le Havre. Primer, es va pensar a dur a terme la impressió dels bitllets a París, però finalment, i davant de la pressa, es va decidir encarregar-la a dos artesans de Barcelona. Es va firmar un contracte amb Francesc d'Assís Caballé, fabricant de teles metàl·liques, a qui es va encarregar el motlle per construir paper per al Banc. Les instruccions que se li van donar van ser les següents:

«Tres moldes para construir papel espeso para el banco con las circunstancias que expresa el presupuesto que ha presentado a dichos SS en este mismo día y cuyo papel ha de contener una marca en sombra claro oscuro con las armas de Barcelona como laureles, corona y remate de filigrana, dos cintas de oscuro a los lados de las armas con el lema Banco de Barcelona en letra de fondo mas oscuro y las líneas claras que han de trazar un cuadro para indicar el punto conveniente para el grabado ulterior del papel.»³²

El paper es va comprar a la fàbrica de Jaume Ferrer de Capellades. Es tractava de paper de tres colors –palla fluix, rosa i verdós–, a fi de distingir els bitllets de diferents imports.³³ En principi, es van emetre bitllets per valor de 100, 40 i 10 duros; més endavant, a partir de 1847, es van confeccionar també bitllets de 200 i 250 duros. Els primers bitllets del Banc van començar a circular a la ciutat l'octubre de 1845, unes setmanes després de l'obertura del Banc.

Finalment, emplenats tots els tràmits, contractat el personal necessari i condicionat el local, el Banc era en disposició d'obrir al públic. El 6 d'agost, la Junta de Govern va demanar als accionistes el desemborsament del 14,75% del capital que faltava per completar el 15% inicial. Abans que el període de desemborsament s'hagués completat, el Banc va obrir les portes. Va ser el 20 d'agost de 1845. Per fer-ho saber, la direcció va inserir un comunicat en els principals diaris barcelonins:

«La Junta de Gobierno del mismo (Banco de Barcelona), en sesión de 16 del presente mes, acordó que desde el día 20 del que rige, se empezasen las operaciones para anticipos, descuentos y demás señaladas en los reglamentos y estatutos. Se acordó igualmente, que por ahora, las horas de despacho para el público y para pagos y cobros, sean desde la nueve de la mañana hasta las dos de la tarde; cuya disposición comprenderá también a los accionistas cuyos dividendos estén pendientes.»

32. Actes de la Junta de Direcció, 16 d'abril de 1845.

33. Curiosament, el Banco de San Fernando va seguir l'exemple del Banc de Barcelona. L'elaboració dels nous bitllets emesos després de la unificació amb el Banco de Isabel II va ser encarregada a Antoni Ferrer i Sagristá, d'El Papiol, i el motllista al qual va acudir va ser el mateix Francesc d'Assís Caballé. Arxiu del Banc d'Espanya, (ABE), actes de la Junta de Govern del Banco de San Fernando, 17 de gener de 1848. Llibre 619.

La administración del Banco, en consecuencia de estas disposiciones, inserta a continuación de este aviso los artículos mas necesarios para conocimiento del público, copiados del reglamento provisional del interior de oficinas, aprobado por la dirección, varios de los cuales se fundan en diferentes acuerdos de la junta de gobierno, en virtud de las facultades que le son reservadas por los expresados estatutos y reglamentos.

Todas las solicitudes para las operaciones se presentarán al administrador; pero en horas que no sean de despacho, se depositarán en el buzón colocado en la pieza del conserje, si esta estuviese abierta.

Desde las doce de la mañana hasta las dos de la tarde, las personas que hubiesen solicitado depósitos, descuentos o anticipos, se servirán acudir á la oficina del administrador para enterarse del proveído que hubiese recaído.

Queda a cargo del conserje, el instruir á las personas que vayan al Banco á depositar solicitudes, ó con otros motivos, de todo lo concerniente al mas fácil despacho de los concurrentes.

A fin de evitar entorpecimientos, no se admitirán solicitudes sino por los modelos aprobados por la dirección, y los cuales se entregarán por factura al portero de entrada, que desde el día 20 quedará encargado de su despacho, previo el pago de la pequeña retribución señalada en la tarifa o arancel, que desde dicho día estará de manifiesto para el público en el mismo despacho del portero.

Además de estos modelos á las personas que soliciten tener cuenta corriente se les entregará el libro manual de cuentas corrientes, y el de ordenes ó talones cortados por su matriz respectiva, y según las formalidades que se les indicarán verbalmente.

El banco no responderá de las pérdidas ó extravíos de las órdenes por talón, por ser extendidas al portador.

Cobrará un octavo por ciento de los depósitos avalorados, quedando libres de todo pago los voluntarios o judiciales, que se efectúen en moneda legal ó corriente; comprendiéndose en esta última clase los que no vengan en envase precintado, y para los cuales no exija el interesado o depositante el sello del Banco.

Los pagos domiciliados en el Banco, fuera de cuenta corriente adeudarán un cuarto por ciento.

El Banco mientras otra cosa no se resuelva, descontará el cinco por ciento al año según acuerdo de la junta de gobierno [...].

Firman Jaime Badia, administrador, y José Luis de Rocha, secretario.»³⁴

34. Diari El Fomento, 20 de juny de 1845.

3. Activitat i organització interna del Banc. Estatuts i reglaments

Els estatuts que havien estat aprovats pel Reial decret de creació del Banc eren els que ordenaven, de forma general, el funcionament de la institució i també les operacions que estava autoritzada a dur a terme. També quedava fixada la durada de la societat (per 30 anys), així com els mecanismes per liquidar-la. En el Reglament general es detallaven els drets i les obligacions d'accionistes, membres de les juntes i personal de la institució, així com l'activitat de les oficines (arqueigs, emissió de bitllets, obertura de les sucursals, etc.). En el Reglament especial s'enumeraven les operacions de descompte i préstec que es podien fer i en quines condicions. També s'explicitaven les característiques que havien de tenir els dipòsits i els comptes corrents i de quina forma operarien.

Capital i accionistes

El capital del Banc de Barcelona va quedar fixat inicialment en un milió de duros, representats per 5.000 accions de 200 duros. Una de les peculiaritats més significatives que presentaven els estatuts inicials del Banc de Barcelona era la forma com els accionistes aportaven aquest capital. Segons l'article 13, els accionistes havien de desemborsar el 25% del valor nominal de les accions. La part restant es comprometien a desemborsar-la a petició de la Junta de Govern en un termini de 15 dies després de rebre l'avís pertinent. Aquests *dividends passius*, com se solien denominar, els podia sol·licitar la Junta «a medida que lo reclamen las necesidades perentorias del banco y no en otro caso» (art. 14). És a dir, que s'entenia que el desemborsament normal era del 25% i que només en cas de crisi o per necessitats temporals la Junta podia exigir noves aportacions. Si les operacions ordinàries del Banc s'eixamplaven i necessitaven més capital, es preferia fer-ne una ampliació, no un desemborsament addicional.

Per assegurar la solvència del Banc, els accionistes havien de firmar una escriptura pública davant de notari en la qual es comprometien a aportar, si els hi era exigint, el 75% del nominal no desemborsat, i havien d'oferir garanties a satisfacció de la direcció. La forma concreta que va adoptar aquest compromís en la primera subscripció d'accions va ser la següent:

«El propietario, vecino de poseedor de acciones de números..... del Banco de Barcelona en cumplimiento de los artículos 13, 14 y 15 de los estatutos del mismo, de los cuales queda enterado, mediante lectura, por el Notario autorizante; presta caución con la que promete al Sr. Administrador del referido banco y demás que convenga, aunque ausentes, por ellos presente y estipulante el infrascrito Notario, que pagará en los términos señalados en el citado artículo 14, el setenta y cinco por ciento del valor nominal de las expresadas acciones que asciende a la cantidad de Sin perjuicio de realizar, luego que la Junta de gobierno lo determine el diez por ciento que con el quince ya satisfecho, formará el primer dividendo de veinte y cinco por ciento, que según el mencionado artículo 13, debe entregarse de contado. Lo que ofrece

cumplir con resarcimiento y enmienda de perjuicios y costas, bajo obligación de todos sus bienes y derechos, presentes y futuros, con las renunciaciones necesarias, y la de su fuero, jurisdicción y domicilio, sometiéndose al Tribunal de comercio de este partido y demás que convenga, con facultad de variar de juicio, para que al cumplimiento de lo referido le apremien con todo rigor de derecho como por sentencia consentida y pasada en autoridad de cosa juzgada. Y advertido que esta escritura debe registrarse en hipotecas dentro seis días para los efectos legales que correspondan, lo otorga y firma conocido del Notario suscrito, en la ciudad de Barcelona [...].»³⁵

Manuel Girona sempre es va mostrar molt orgullós d'aquest sistema de desemborsament peculiar, encara que, com veurem, després de les ampliacions de capital de 1855 i 1856, va donar lloc a crítiques i a nombrosos problemes. Per a Girona, aquest sistema «*que tal vez con excesiva ligereza se calificó de abuso, constituye precisamente la base fundamental sobre el que descansa el crédito de este Banco, el arma más poderosa de defensa que ha tenido para resistir todas las contrariedades y vencer todos los obstáculos, el áncora, en fin, que le ha sostenido en medio de las mayores catástrofes... [L]as fuertes reservas en poder de los accionistas son una fuente de recursos altamente valiosa para contrarrestar los efectos de las grandes crisis porque atraviesan los bancos, hasta el extremo de convertirlos en inquebrables, a no sobrevenir uno de estos cataclismos contra los cuales nada puede la previsión humana*». ³⁶

D'altra banda, els estatuts del Banc de Barcelona (article 19) estipulaven que cap accionista no podia tenir més de 100 accions. Com veurem més endavant, només els accionistes amb cinc accions o més tenien dret de vot en la Junta General.

Les operacions del Banc

La funció més emblemàtica atorgada al Banc era el dret a l'emissió de bitllets. El Banc estava autoritzat a emetre pel total del seu capital nominal, que era d'1 milió de duros (art. 2). Com que els mateixos estatuts establien la preferència per tenir desemborsat només el 25% del capital nominal (art. 25), la capacitat d'emissió seria, de manera ordinària, quatre vegades el capital desemborsat. Addicionalment, els estatuts establien que la Junta de Govern podria acordar una doble emissió «*siempre que el aumento progresivo del crédito del Banco y el conocimiento exacto por parte del público de las sólidas bases sobre que descansa, permitan practicar con el mayor desahogo esta operación*». L'apartat sobre la capacitat d'emissió devia coure i va ser, pel que sembla, a la base de la tardança que hi va haver en l'aprovació dels reglaments i de la resta de premisses necessàries per poder obrir les portes.

35. Vegeu les actes registrades el 1845 als notaris de Planas i Compte i Miquelerena.

36. Banco de Barcelona. *Quincuagésimo aniversario... op. cit.*, p. 17-18.

A més d'actuar com a banc emissor, el Banc de Barcelona actuava com a banc comercial i de dipòsits. El Banc denominava *dipòsits* els lliuraments de béns de divers tipus cedits en custòdia. S'admetien títols de deute nacional i estranger, lletres de canvi, bitllets, accions i obligacions de tota espècie, lingots d'or i plata, i monedes d'or i plata nacionals i estrangeres. Encara que també s'acceptaven pedres precioses, poc després d'iniciar les operacions es va decidir excloure les joies. Aquests dipòsits eren renovables cada sis mesos i pagaven un 0,12% anual, tot i que es van fer excepcions i hi va haver períodes en què es va deixar de cobrar per la custòdia en algun tipus de dipòsit (el 1854 als voluntaris, per exemple). Acceptaven dipòsits per valor inferior als 1.000 duros, però en aquest cas s'aplicava el dret de custòdia sobre aquesta quantitat considerada mínima.

El Reglament d'operacions del Banc afirmava que *«el Banco no tiene más obligación con respecto a los valores recibidos en depósito, que la de su devolución en la misma forma que los haya recibido, salvo los casos de incendio o fuerza mayor insuperable»*. Quedava establert, també, que els dipòsits haurien de romandre al Banc i que no serien objecte d'intermediació per part de la institució.

El Banc també podia acceptar comptes corrents. S'hi podien ingressar diners en metàl·lic o en bitllets del Banc, i també efectes pagables a Barcelona amb venciment no superior a 10 dies i paper de descompte acceptat pel Banc. Els comptes corrents no estaven remunerats. Al principi, es va intentar cobrar per les operacions fetes sobre compte corrent, però es va rebutjar ràpidament la mesura. Es podia disposar del valor un dia després de l'entrada en caixa i no se n'acceptava el descobert.

Pel que fa a les operacions d'actiu, es pot distingir entre préstecs i descomptes. Els préstecs es podien fer sobre fruits i efectes, per un màxim de tres mesos; sobre monedes estrangeres i metalls preciosos, per un màxim de quatre mesos; i sobre deute, per un màxim de dos mesos. Pel que fa al descompte de lletres i pagarés, el Banc els podia descomptar sempre que no superessin els quatre mesos i amb dues o tres firmes. Les firmes dels qui els presentessin al descompte havien d'haver estat qualificades prèviament pel Banc i ser notòriament solvents, almenys dues. Per fer efectives aquestes mesures, el Banc va classificar els clients que ho sol·licitaven en diverses categories segons la solvència. L'adscripció a una categoria implicava una xifra determinada de crèdit màxim que el Banc podia atorgar. Estudiarem les característiques d'aquestes classificacions en els capítols següents.

Quadre 2.2. L'activitat del Banc

<p>Orígen dels fons</p> <p>CAPITAL 1.000.000 duros (desemborsament del 25 %)</p> <p>BITLLETS</p> <ul style="list-style-type: none"> - Emissió màxima igual a capital nominal (1.000.000 duros) - Manteniment en metàl·lic a caixa 1/3 del valor dels bitllets en circulació <p>COMPTES CORRENTS Hom podia fer cobraments i pagaments mitjançant aquests comptes sense que fos permès el descobert. No estaven remunerats.</p> <p>DIPÒSITS Acceptació de dipòsits en custòdia.</p>	<p>Inversió dels fons</p> <p>DESCOMPTE Lletres i pagarés que no sobrepassin 4 mesos</p> <p>Firmes acceptades per un màxim de 100.000 duros (per obligacions directes i indirectes):</p> <ul style="list-style-type: none"> - tres firmes notòriament solvents (dues entre les admeses a descompte); - dues firmes si eren de les de més solvència, més una garantia en forma d'accions del Banc o altres efectes negociables. <p>PRÉSTEC</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sobre fruits i efectes, màxim tres mesos. • Sobre monedes estrangeres i metalls preciosos, màxim quatre mesos. • Sobre deute, màxim dos mesos. <p>L'interès màxim que es podia aplicar a les operacions segons els estatuts era del 6 %.</p>
--	--

Font: Estatuts i reglaments del Banc de Barcelona

Els òrgans rectors del Banc

El Banc de Barcelona estava organitzat en tres juntes: la d'Accionistes, la de Govern i la de Direcció. Juntament amb aquestes hi havia la figura del comissari regi, nomenat pel Govern de la nació, que tenia la facultat de presidir totes les juntes i de suspendre'n els acords si els considerava contraris als estatuts.

La Junta General d'Accionistes estava composta per tots els accionistes del Banc. Com s'ha indicat anteriorment, els estatuts del Banc de Barcelona (article 19) estipulaven que cap accionista no podia tenir més de 100 accions. Només els accionistes amb cinc accions o més tenien dret de vot a la Junta General, el qual era de caràcter individual, és a dir, cada accionista que hi tingués dret tenia un vot, independentment del nombre d'accions. La Junta General d'Accionistes elegia els consellers que formaven part de la Junta de Govern del Banc, i es reunia de forma ordinària a l'agost i al febrer de cada any; en aquestes reunions, els directors informaven de l'activitat, així com dels beneficis obtinguts i de la política desenvolupada per la institució.

La Junta de Govern del Banc es componia de 15 consellers elegits per la Junta General d'Accionistes per un període de tres anys, amb dret a reelecció. La Junta General n'escollia també tres substituïts. La Junta de Govern elegia entre els seus membres els tres directors, els quals conformaven la Junta de Direcció. Els membres de la Junta de Govern havien de ser titulars, com a mínim, de 40 accions de l'entitat, mentre que els tres directors havien de tenir 100 accions. Els consellers de la Junta de Govern percebien un 4% dels beneficis líquids del Banc per trimestre, mentre que els tres directors en percebien un 6%.

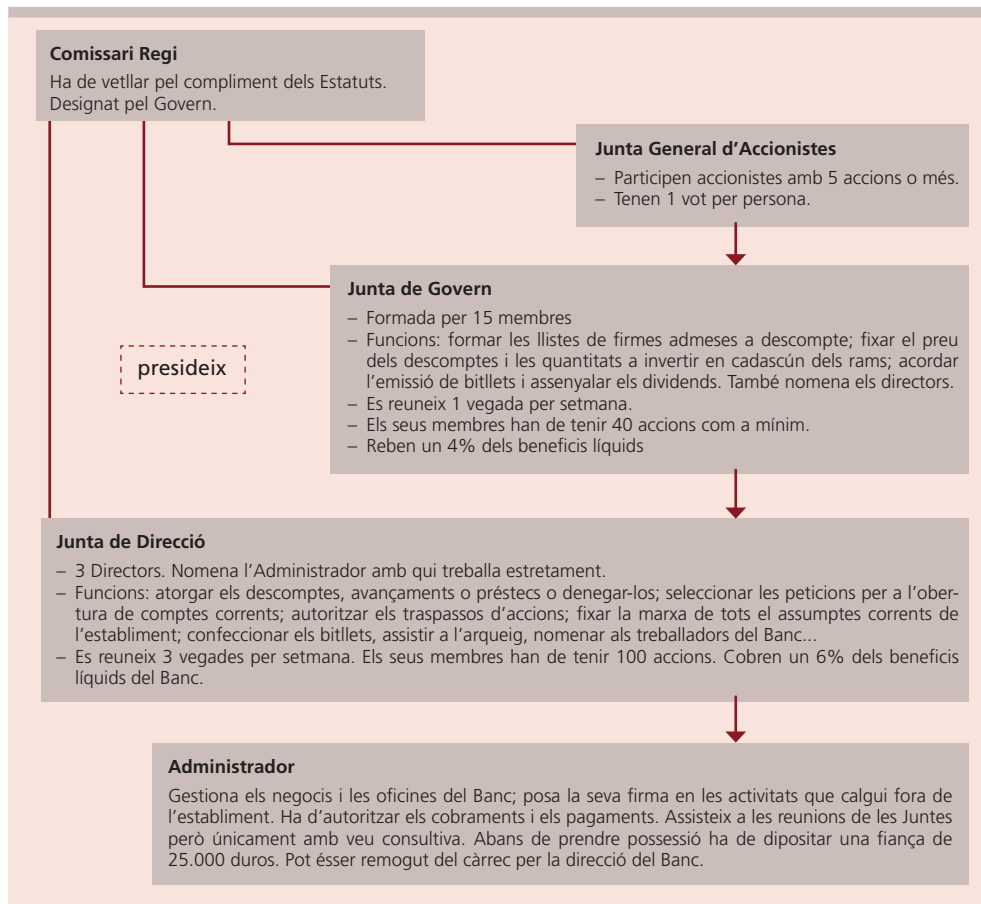
La Junta de Govern era l'òrgan directiu més important del Banc a què els directors sotmetien les principals decisions. Establia la política de crèdit de l'entitat, elaborava la llista de classificació de crèdit dels clients en funció de criteris de solvència, aprovava els tipus d'interès que calia aplicar a les operacions, discutia i aprovava les principals operacions, aprovava semestralment els comptes que s'havien de presentar davant de la Junta General i decidia els dividendes que s'havien de pagar. Els estatuts preveien la possibilitat que, davant de situacions excepcionals i per salvaguardar la seguretat dels fons, la Junta de Govern ordenés el tancament temporal del Banc, sempre que quedessin coberts els interessos dels creditors de l'establiment i que s'assegurés el reembossament dels bitllets.

La Junta de Govern es reunia els dissabtes i n'era obligatòria l'assistència de tots els membres. Al llarg del període van imposar nombroses multes per absència a les reunions, els imports de les quals es dedicaven a la caritat.

La Junta de Direcció era un organisme executiu que s'encarregava de complir les disposicions de la Junta de Govern. Els membres es renovaven cada tres anys i també podien ser reelegits. Es reunia tres vegades per setmana i tenia la responsabilitat de nomenar un administrador que, al seu torn, tenia poder per portar la firma del Banc i en dirigia la gestió diària juntament amb el director de servei, lloc en el qual els tres titulars s'alternaven mensualment. L'administrador també s'encarregava de nomenar el personal del Banc. Per accedir al càrrec havia de dipositar una fiança de 25.000 duros i encara que assistia a totes les juntes no hi tenia vot.

Com ja s'ha assenyalat, el Govern nomenava directament un comissari regi, en general, un funcionari de carrera, que s'havia d'assegurar que la direcció del Banc complís els estatuts. La figura del comissari regi es regulava en els articles 40 i 41 dels estatuts i en el capítol 5 (art. 68-73) del Reglament general de la institució. En aquestes regles quedava fixat el sou del comissari regi, i també el dret que tenia a observar l'evolució de la societat. Podia cerciorar-se, sempre que ho considerés oportú, de l'estoc en caixa o de l'emissió de bitllets i sempre que fes algun examen havia d'estendre'n una acta que havia d'eivar al Ministeri d'Hisenda. Encara que no tenia l'obligació d'assistir a les juntes, sempre que ho feia n'exercia la presidència.

Al llarg dels trenta anys durant els quals el Banc de Barcelona va tenir el dret d'emissió s'hi van succeir tres comissaris regis. Com ja s'ha esmentat, el primer nomenament va recaure en la persona d'Antoni Barata, que va ocupar el càrrec fins a la seva mort el 1850. Antoni Barata i Matas (1772-1850) havia participat activament en la vida política catalana i espanyola. Durant la guerra contra França (1808-12), va ser membre de la Junta Superior del Principat. Posteriorment, va participar en la Junta de Crèdit Públic establerta per les Corts de Cadis. Durant el trienni liberal, el 1821, va ser ministre en el govern Bardaxí. El 1840 va ser diputat i el 1844 senador dins de candidatures moderades. Antoni Barata va mantenir bona sintonia amb la direcció del Banc i sempre en va defensar les decisions adoptades en els òrgans interns.

Quadre 2.3. Organigrama de funcionament del Banc de Barcelona

Font: Estatuts i Reglament del Banc de Barcelona

Antoni Barata va ser substituït per Manuel de Larraín, un alt funcionari del Ministeri d'Hisenda que havia estat alcalde de Madrid els anys 1843-44. Tot sembla indicar que Larraín va participar poc en la direcció del Banc en els vuit anys en què en va tenir la responsabilitat, això és, fins que va morir el 1858.³⁷ El càrrec va passar, llavors, a les mans de Manuel Cejuela, igualment alt funcionari del Ministeri d'Hisenda, del qual

37. En la *Memòria del Banco de Barcelona. Quincuagésimo aniversario de su creación* (1894, p. 21) es recullen com a causes probables de la mort de Larraín les dificultats per les quals va passar el Banc els anys 1857 i 1858 i que, com veurem, van estar relacionades amb les ampliacions de capital fetes per l'entitat en els exercicis immediatament anteriors.

El Banc de Barcelona, 1844-1874

havia estat sotssecretari. Cejuela hi va tenir una presència molt més activa i va col·laborar estretament amb la direcció. Va participar també a títol personal en algunes iniciatives de Manuel Girona, com ara el ferrocarril de Saragossa a Barcelona: va formar part del Consell d'Administració i en va dimitir el 1864 en plena crisi de la companyia.³⁸ Manuel Cejuela va morir en el mateix any de la pèrdua del privilegi d'emissió, el 1874, i no va ser substituït.

Les caixes subalternes

El Banc també tenia la possibilitat d'obrir caixes subalternes «*en las ciudades del antiguo principado de Cataluña y de las islas Baleares si lo juzgase conveniente*».³⁹ Es pot afirmar que entre els projectes dels directius del Banc hi havia l'expansió de les seves activitats mitjançant aquestes caixes que actuarien com a sucursals.⁴⁰ Tanmateix, les iniciatives preses en aquest sentit no van tenir gaire èxit. En un primer moment, es van obrir caixes subalternes a Palma de Mallorca, Reus i Tarragona. Aquestes dues últimes es van fusionar el 1847 però mai no van ser gaire dinàmiques. Amb data 21 de febrer de 1848 es va decidir finalment tancar la caixa de Reus i Tarragona a la vista de la seva poca activitat:

«Procediose a la lectura de la dimisión que hace de su encargo el Sr. Administrador de la antes citada Caja Subalterna de Tarragona y Reus, entrándose con este motivo en consideraciones ya tocadas diferentes veces acerca la ninguna utilidad que reporta al Banco aquella dependencia, la falta de armonía entre sus operaciones y las de esta administración principal y la ociosidad en que sin embargo se halla casi constantemente la mayor parte de sus fondos. Tales consideraciones inclinaron a la Junta hacia la supresión de dicha Caja y habiéndose ofrecido el Sr. Administrador D. Jayme Badia a pasar a Tarragona para enterarse de todo con el detenimiento oportuno y practicar lo que se creyese conveniente se resolvió decir al expresado Sr. renunciante que se sirviese continuar por algunos días más y que entretanto se fuesen retirando los fondos no precisos para las atenciones del día.»

El 1850 la Junta de Govern va acordar tornar a obrir aquesta caixa, tot i que hi va haver dificultats per trobar-ne un administrador. Tanmateix els antics problemes es van reproduir i, a partir de 1853, s'hi va tornar a constatar una aguda escassetat d'operacions que va provocar que, el 1854, se'n suspenguessin definitivament les activitats.

38. Pascual (1999, p. 274).

39. Estatuts, article 6.

40. En les actes de la Junta General d'Accionistes de 12 de juliol de 1846, s'afirma que tenen intenció d'obrir, a més de les de Reus, Tarragona i Palma, una altra caixa a Manresa.

Una proposta per a l'obertura d'una caixa subalterna a Girona va ser desestimada després d'haver obtingut informes que la desaconsellaven.⁴¹ La caixa subalterna que millor va funcionar i la que es va mantenir al llarg de tot el període va ser la de Palma de Mallorca. En un primer moment, era bastant dinàmica i en la dècada de 1850 es va afegir als acords que el Banc va fer amb Hisenda a fi de descomptar lletres de Duanes. Aquesta activitat va minvar cap a mitjan la dècada. El que feia altament inoperants les caixes subalternes del Banc de Barcelona era el fort control exercit des de la central. Pels registres de les actes del Banc es posa de manifest que les decisions sempre depenien, en última instància, del vist-i-plau de l'Administrador i els directors.

41. Actes de la Junta de Govern, 23 de desembre de 1850.

CAPÍTOL 3

**Els homes del Banc de Barcelona:
la preponderància dels comerciants**

1. Introducció

Borja de Riquer caracteritza la societat catalana de mitjan segle XIX com una «*societat violenta i de molt difícil estabilitat*». ¹ L'afirmació reflecteix la complexitat d'una societat en transició en la qual emergien en aquells anys enfrontaments de tipus divers. Enfrontaments entre els nous sectors industrials i comercials i les estructures rurals tradicionals que alimentaran el carlisme. Enfrontaments entre els moviments populars urbans i una burgesia industrial que veia perillar les seves propietats i la seva preeminència. Enfrontaments, en fi, entre una burgesia catalana decididament industrialista i una classe dirigent espanyola, la qual mirava amb suspicàcia els canvis econòmics, que interpretava com una premonició de canvis socials més profunds. La burgesia catalana es va formar en aquest laberint d'interessos entrecreuat, i es va definir com a liberal i progressista, en uns casos, i com a antirevolucionària, en d'altres; com a proteccionista pel que feia als aranzels, però com a modernitzadora en relació amb la política econòmica general. ²

Vicens Vives en el seu clàssic *Industrials i polítics* proporcionava una aproximació als orígens i composició d'aquesta burgesia catalana emergent. ³ Els seus orígens, segons Vicens, se situen en tres àmbits: les velles famílies de l'aristocràcia mercantil urbana, que, tot i que en molt casos encara mantenien la seva importància, van desaparèixer de la primera línia d'influència econòmica i política; els industrials del cotó o del ferro; i els propietaris urbans. ⁴ I hi afegeix els «americans» com un cas particular d'homes que retornen enriquits de fer les Amèriques i, sovint, amb la voluntat d'invertir en els sectors emergents de la indústria i els transports o de prosseguir des d'aquí amb les activitats comercials desenvolupades a ultramar. ⁵ Com tindrem ocasió de veure, en els estaments del Banc apareixeran personatges pertanyents a tots aquests col·lectius.

-
1. Borja de Riquer (1987, p. 19).
 2. Sobre les contradiccions internes i externes de la burgesia catalana en aquests anys, vegeu Fontana (1988, p. 295-306).
 3. Vicens Vives i Llorens (1958, p. 111-173).
 4. Vicens Vives [1958] (1994, p. 126).
 5. Àngels Solà (2001, p. 156) fa una crítica de la historiografia que ha tractat del tema i aporta evidències empíriques que permeten valorar la importància que van tenir els capitals indians en el desenvolupament de la indústria catalana. Segons els seus estudis, la inversió dels capitals aportats pels indians que van retornar va ser diversa, tot i que la relació entre els indians i la indústria «foise estreitando a medida que ía avanzando o proceso industrializador e conforme se constituían sociedades anónimas». Així, en els anys centrals del segle es poden trobar vincles clars entre els capitals indians i les indústries catalanes més importants.

Altres treballs posteriors, com els d'Àngels Solà, Francesc Cabana, Josep M. Fradera, Pere Pascual o Josep Fontana, han anat fent llum sobre aspectes econòmics, polítics i socials dels sectors dominants de la Catalunya del segle XIX.⁶ Pere Pascual, concretament, ha cridat l'atenció sobre el projecte global de modernització econòmica que van defensar alguns dels líders d'aquella burgesia. Un projecte que entenia que la industrialització no es podia circumscriure a la modernització dels sectors industrials, sinó que exigia altres transformacions fonamentals, com el desenvolupament d'una xarxa ferroviària que enllacés Catalunya amb la resta d'Espanya i amb França, la modernització de la xarxa de carreteres o el desenvolupament urbà de la ciutat de Barcelona.⁷ En aquest disseny d'una nova societat que pretenia emular les més desenvolupades d'Europa, no podia faltar la creació d'un sector financer modern del qual havien de formar part tant el mercat de valors, la borsa, com un banc emissor que proporcionés liquiditat i mitjans de pagament a tot el sistema. No ens ha d'estranyar, doncs, que –com veurem– els homes que van crear i van gestionar el Banc de Barcelona en aquests primers anys constituïssin un autèntic gresol de la burgesia catalana de l'època i que el Banc fos, en moments determinats, el punt de trobada de grups d'interès econòmic molt diversos, als quals convenia l'existència d'una entitat solvent que els proporcionés facilitats financeres.

Com és natural, aquesta burgesia decidida a transformar el país en el seu propi benefici, però també en el sentit en què caminaven les societats més avançades, va participar activament en la política de l'època. Veurem més endavant que un nombre significatiu de les persones que van participar en la creació i en els primers anys de desenvolupament del Banc va tenir activitat política, tant a escala local com nacional, en períodes diferents. Progressistes i moderats van conviure en l'espai de la institució, la qual, de fet, es va aprofitar de la seva influència política per obtenir més bon tracte en un marc polític molt inestable.

Finalment, hem de tenir en compte també el fet que la gestió d'un banc d'emissió de la mida i l'ambició del projectat exigia disposar de coneixements bancaris específics i tenir empleats eficients i de confiança. Manuel Girona formava part d'una casa de banca de certa dimensió, però que treballava bàsicament amb capitals propis. Com veurem, en els primers anys es va intentar donar un relleu important a la figura de l'administrador, primer executiu de l'entitat per sota dels directors, i per a això es va nomenar una persona –Jaume Badia– que coneixia bé les experiències bancàries d'altres països. Més endavant, després de la crisi de 1848, la responsabilitat directa va tornar a ser assumida per la Junta de Direcció i l'administrador va quedar relegat a tasques essencialment burocràtiques.

6. Solà (1977 i 2006); Cabana (1992-94 i 1996); Pascual (1990); Fradera (1987); Fontana (1988 i 2000).

7. Pascual (1985).

En aquest capítol, s'analitza des d'una perspectiva social la composició de les diferents estructures organitzatives del Banc. En primer lloc, s'examina quants i qui van ser-ne els principals accionistes en l'origen. En segon lloc, s'estudia la trajectòria econòmica dels membres de la Junta de Govern i, finalment, s'ofereix un breu panorama del personal de la institució i de l'evolució de la seva política d'ocupació.

2. Els accionistes del Banc de Barcelona

La documentació sobre l'accionariat del Banc de Barcelona a l'inici de les seves activitats es refereix a diferents moments del procés de fundació i, en conseqüència, no sempre és coincident. Per aquesta raó, hem preferit presentar-la de manera exhaustiva a fi d'oferir la visió més àmplia possible dels qui van ser els accionistes del Banc en els seus orígens. La informació disponible s'ha recollit en l'apèndix 3.1 i s'organitza en quatre columnes. La primera columna recull la relació que ofereix Francesc Cabana i correspon a un fullet que va circular amb el títol de *Relación de los SS Accionistas del Banco de Barcelona que se suscribieron para su instalación en 30 y 31 de agosto de 1844*.⁸ Aquest és el punt de partida ja que els aproximadament 400 primers accionistes del Banc es recullen en aquesta primera llista. La llista següent (columna 2) reflecteix la relació d'accionistes presents en la primera Junta General d'Accionistes, que va tenir lloc el 21 de maig de 1845 segons consta en les actes. Les altres dues relacions s'han elaborat a partir de les actes aixecades pels notaris Planas i Miquelerena, nomenats pel Banc per fer-ne la caució. La de Planas en solitari correspon al 5 d'agost de 1845, quan es va iniciar el cobrament dels desemborsaments fins a completar el 15% del capital subscrit; la llista de Planas i Miquelerena recull actes notariaus firmades pels accionistes del Banc amb ambdós notaris entre setembre i novembre de 1845, moment en què es va acabar de desemborsar el 10% que faltava fins a completar la quarta part del capital subscrit. Aquestes actes només reflecteixen els accionistes que van signar davant d'aquells notaris. És segur que altres accionistes van formalitzar les seves caucions amb altres notaris, per la qual cosa aquesta última llista és incompleta.

En definitiva, la llista recollida per Cabana és completa i correspon a les persones que van subscriure accions l'agost de 1844, mentre que la resta de llistes són incompletes i reflecteixen la situació en diversos moments del procés de fundació, quan ja s'havien produït canvis respecte al repartiment inicial. Així, podem saber que en la primera Junta d'Accionistes hi va haver representades 2.827 accions, una mica més de la meitat. També podem observar que entre la subscripció inicial i el desemborsament,

8. Cabana (1978, p. 247-251).

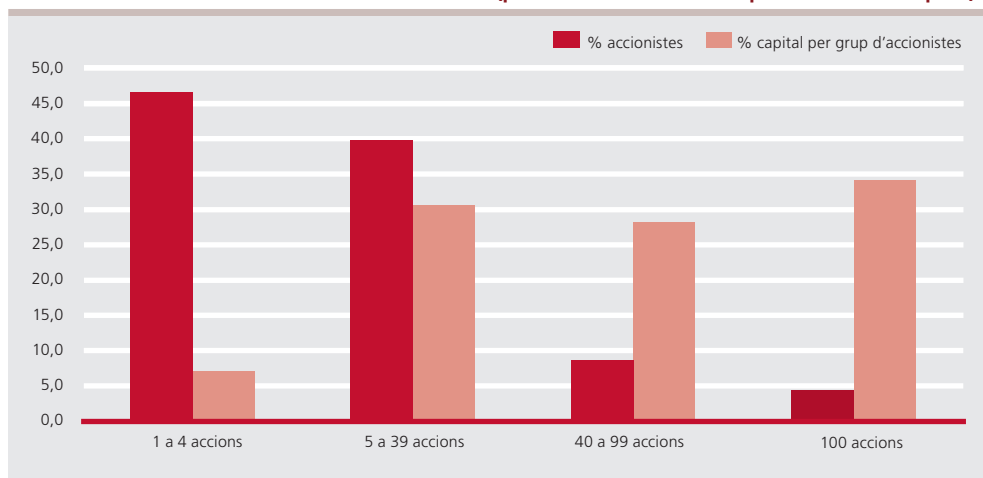
El Banc de Barcelona, 1844-1874

és a dir, abans que la institució obrís les portes, nombroses accions del Banc van canviar de mans, cosa que dóna compte de l'interès que va despertar la nova institució en el mercat.

Per fer una anàlisi de la distribució de les accions del Banc ens hem basat en la llista completa que fa referència a la subscripció de títols d'agost de 1844 i els hem agrupat en funció dels drets polítics que els atorgaven els estatuts. Aquests fixaven que podien ser elegits membres de la Junta de Direcció els qui tinguessin 100 accions (que, alhora, era el màxim d'accions que es podien subscriure), i podien ser membres de la Junta de Govern els accionistes que acreditessin disposar d'un mínim de 40 títols. Finalment, només els titulars de més de cinc accions tenien dret a votar a les juntes generals.

Segons s'observa en el gràfic 3.1, només una vintena d'individus (menys del 5% del total dels accionistes) podien ser elegits directors del Banc. Tampoc no era massa extensa la llista dels qui podien ser elegits membres de la Junta de Govern perquè tenien 40 accions o més. En total, poc més de 50 individus (una mica menys del 10% del total dels accionistes). Conjuntament, els qui tenien entre 40 i 100 accions no representaven més del 15% del total dels accionistes, però en canvi tenien, en total, més del 60% del capital del Banc. Els accionistes que tenien menys de 40 accions però cinc o més representaven el 40% del total dels accionistes i el 30% del capital. Gairebé la meitat dels accionistes havia subscrit menys de cinc accions, amb la qual cosa, llevat de la primera Junta d'Accionistes, no podien votar ni incidir sobre les decisions del Banc. Representaven poc més del 5% del capital.

Gràfic 3.1. Accionistes del Banc de Barcelona (per nombre d'accions i representació del capital)

Font: *Relación de los SS. Accionistas del BB...* fullet. Vegeu l'apèndix 3.1

Aquesta primera aproximació no té en compte, tanmateix, l'existència de relacions familiars estretes entre alguns dels accionistes més destacats. Els casos més evi-

dents són els dels tres directors. La família Girona, juntament amb el seu soci Joan B. Clavé, controlava a l'entorn de 300 accions. Els Plandolit, pare i germans, a l'entorn de 260. El cas de J. M. Serra és una mica diferent: en les llistes de la primera subscripció surt ell mateix amb 100 accions, el seu pare Marià Serra i Soler, amb 100 més, i el seu gendre i soci, Isidor Pons, amb 16 més. Tanmateix, quan examinem la llista d'accionistes efectius segons les actes notarials de caució emeses un any després, veiem que el mateix Pons havia incrementat la seva participació a 89 accions, i que hi apareix com a nova accionista Dorotea de Chopitea, esposa de Serra, titular de 45 accions més. Tot sembla indicar que Serra va pretendre reforçar la seva posició al Banc, potser per acostar-se a la dels seus companys de direcció. Un altre canvi significatiu que s'observa en el període que hi ha entre la subscripció i l'obertura del Banc és l'entrada en l'accionariat de Ventura Cerrajería i Eladio Gallo, cadascun amb 37 accions. Cerrajería i Gallo eren titulars d'una casa de banca important de Madrid amb la qual el Banc –com tindrem ocasió de veure– va tenir relacions estretes en els primers anys de la seva existència. Val la pena destacar que ambdós banquers apareixen representats davant del notari per J. M. Serra.

No hi ha cap dubte que la creació del Banc va provocar l'interès dels principals comerciants de la ciutat. Això es pot comprovar observant el quadre 3.1, en el qual s'han recollit els primers contribuents de Barcelona per activitats comercials el 1847 i el 1856. Encara que acceptem que hi havia ocultació al fisc, és molt probable que la relació de contribuents més importants inclogués els comerciants més actius de la ciutat. En la relació de 1847 s'han assenyalat els que van formar part de la Junta de Govern del Banc i els que hi apareixen tan sols com a accionistes, i s'ha inclòs en cada cas, entre parèntesis, el nombre d'accions que van subscriure.

Dels 30 comerciants més importants de la ciutat registrats el 1847, nou van ser en algun moment directius del Banc i un total de 17 hi va participar com a accionistes (inclosos els directius). Es tracta, sens dubte, d'un grau de participació excepcional. El Banc de Barcelona va ser una de les empreses més ambicioses del període quant a inversió de capital i una de les més grans quant a nombre d'accionistes. Fins a l'aparició de les companyies ferroviàries no hi haurà experiències d'aquesta envergadura a la ciutat.

També és interessant destacar la dinàmica de la inversió. Com es pot observar, el 1856 algunes coses havien canviat. Josep M. Serra, el major comerciant de Barcelona el 1847, havia descendit al setè lloc, mentre que Manuel Girona (cap visible de Girona Germans), que el 1847 es trobava en el lloc número 30, havia avançat fins al segon. De fet, el grau de renovació en la dècada observada va ser notable. Només 11 dels 30 primers contribuents de 1847 seguien en aquest mateix grup el 1856. Tanmateix, en aquesta segona llista són 9 els membres de la Junta de Govern del Banc que apareixen, sigui a títol personal o per mitjà de les seves cases de comerç, és a dir, igual que el 1847. Si tenim en compte que dels 15 membres de la Junta de 1856 n'hi havia un que era industrial (Tomàs Coma) i un altre que era advocat (Sebastià A. Pascual), el grau d'integració dels homes més destacats del comerç barceloní al Banc queda ben patent.

Quadre 3.1. Principals comerciants de Barcelona 1847 i 1856 (quota en duros)

1847		1856	
Nom	Quota total	Nom	Quota total
** Serra, Josep Maria	186,35	Fontanellas, Excm. Sr. Marquès	750,05
Casanes e Hijo	174,40	** Girona Germans.	750,05
* Fontanellas, Francesc (15)	169,60	** Serra i Parladé	750,05
** Serra, (gerent) ⁹ (100)	166,75	CAIXA BARCELONESA DE DESCOMPTES	711,25
** Compte, gerent	166,65	CATALANA GRAL. D'ASSEGURANCES	711,25
* Francolí, Joan (25)	163,70	Solà i Amat, Bonaventura	614,40
* Martorell, (gerent) (40)	163,00	** Serra, Josep Maria	614,25
* Gil, Pere (15)	160,05	Font i Riudor	581,90
Massó i Pascual, Rafael	158,80	** Compte i Cia.	549,60
Moreu i Santigosa, Isidre	154,95	Colomer, Josep	484,95
Escuder, Joan	154,55	** Serra Germans.	484,95
Mercader, Ignasi	152,45	Torrens, Jaume	452,60
** Villavecchia, Ignasi	146,85	Nadal i Vepo	452,60
* Nadal, (gerent) ¹⁰	146,80	LA IBERICA (assegurances)	452,60
Martorell, Bernat	144,00	Vidal i Quadras Germans.	433,20
Puigoriol, Antoni	144,00	Martorell i Bofill	420,25
** Serra, Josep (gerent) ¹¹	144,00	** Martí i Codolar, Joaquim	420,25
* Vidal, Bartomeu (10)	144,00	Dotres, Clavé i Fabra	420,25
** Amell i Torres, Joan (8)	141,15	Vda. de Mares i Ros i Fills	420,25
** Roig i Rom, Miquel	140,30	Torrens i Miralda, Carles	420,25
** Flaquer i Padrines, Marià	139,50	Vidal i Ribas, Josep	420,25
Carola, Isidre (gerent)	138,30	Vda. De Montobbio i Fill.	389,45
* Ametller, Antoni (10) ¹²	138,30	Safont, Jaume	387,95
* Coca, Llorenç (gerent) (40)	136,35	Nadal, Josep i Cia.	387,95
* Roca, Manuel (1)	136,05	** Villavecchia, Ignasi	387,95
Dotti, Joan	135,50	** Plandólit Germans.	355,60
Serratosa, Joan	135,50	** Amell Germans.	355,60
Mataró, Josep	134,40	Baradat i Fills	355,60
Vda. de Montobbio	134,10	Tort, Ramon	355,60
** Girona (gerent)	133,40	Borador i Acheme, Emili	355,60

* accionistes (l'listat accionistes 1845)

** membres de la Junta de Govern

Font: Base de dades «Empreses i empresaris a la Catalunya del segle XIX» (Centre d'Estudis Antoni de Capmany de la Universitat de Barcelona) a partir de les dades dels subsidis del comerç i de les matrícules industrials

9. Si la referència correspon a Serra i Parladé, representats per Joaquim Serra, tenien 100 accions.
10. Joaquín Nadal i Ferreter només va adquirir una acció en els orígens del Banc.
11. Serra Germans era participada per Leodegari i Josep Serra Farreras. En la compra d'accions del Banc eren representants per Josep Serra i Marugat, i tenien 50 accions.
12. Les accions eren a nom d'Ametller Germans.

Si és cert que una proporció molt elevada dels principals representants del comerç de la ciutat va participar en el capital i en la direcció del Banc, també ho és que la majoria dels principals accionistes del Banc eren comerciants.¹³ Atesa aquesta interrelació intensa, també convé preguntar-se pels qui no hi van participar o ho van fer simbòlicament. El cas de Francesc Fontanellas és, potser, el més destacat, ja que el 1847 era el principal comerciant de la ciutat i només va participar amb 15 accions a la constitució del Banc. La història entre la casa Fontanellas i el Banc és llarga i ens hi haurem de referir en algun altre moment. El marquès de Fontanellas era el representant oficial del Banco de San Fernando a Barcelona. Per tant, era un competidor clar del Banc i així apareix reflectit en les juntes nombroses vegades.¹⁴ L'altre cas que ens interessa és el dels Vidal Quadras.¹⁵ La casa de Vidal Quadras va ser una casa de banca important de la ciutat que el 1856 era entre els 20 primers comerciants de la plaça. Però, quan es va iniciar el Banc, Manuel i Aleix Vidal Quadras acabaven de tornar de Cuba i molts dels seus negocis encara es mantenien a les colònies.¹⁶ D'altra banda, l'especialització que va fer la casa Vidal Quadras en el negoci de lletres sobre altres places no va entrar en conflicte amb els serveis prestats pel Banc.¹⁷

En definitiva, tot sembla indicar que en el capital i també en la gestió del Banc s'hi va integrar un bon nombre dels comerciants més importants i més representatius de la ciutat. És cert que també apareixen entre els accionistes i directius alguns industrials i propietaris, però no hi ha cap dubte sobre la preeminència dels qui es conferien a si mateixos l'apel·latiu de comerciants. Com és natural, sota aquest títol es podien trobar activitats molt diverses. Tots ells consideraven el Banc com una institució que podia afavorir els seus interessos, i això fins i tot per als qui desenvolupaven activitats bancàries (com el mateix Girona), que no el consideraven com un competidor. D'altra banda, es pot destacar que en el moment de creació del Banc no es detecten signes d'oposició per part de cap grup. Una situació ben diferent a la que havia ocorregut amb les iniciatives del final del segle XVIII.

13. Per a un estudi sobre les ocupacions dels principals accionistes i les seves relacions amb el Banc, vegeu Blasco (2001).

14. Vegeu sobre aquest tema: actes de la Junta de Govern, 14 de novembre de 1846, 2 de juliol de 1847, 12 de juliol de 1847 i 20 de febrer de 1851 i actes de la Junta de Direcció, 10 de juliol de 1854.

15. Rodrigo i Castañeda (2004).

16. La casa Vidal Quadras Germans funcionava el 1846 amb 30.000 duros de capital, mentre que el 1861 el capital s'havia multiplicat per 8 i havia ascendit a 230.000 duros. Rodrigo i Castañeda (2004).

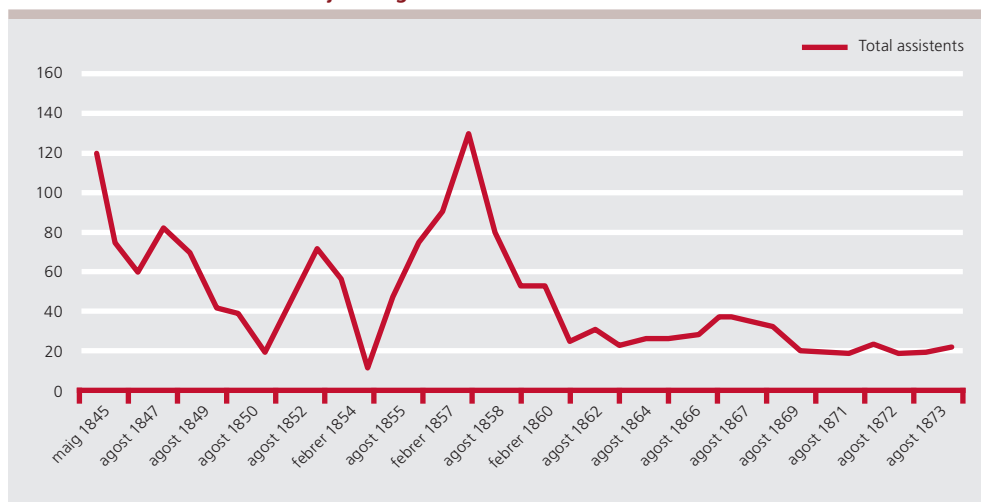
17. Tot i que el Banc de Barcelona feia descomptes de lletres i pagarés, els Vidal Quadras es van especialitzar en lletres pagables en altres places, negoci en el qual el Banc no va desenvolupar (com a mínim, durant el període estudiat) una gran activitat. A la Junta de Govern de 27 de juliol de 1857, el mateix Banc fa referència a la importància que té la casa Vidal Quadras en el descompte de lletres.

3. Evolució de les juntes generals d'accionistes

L'assistència a les juntes generals d'accionistes va ser irregular al llarg del període. En un primer moment, l'expectativa desencadenada pel Banc va animar la concurrència, que va assolir el seu punt màxim en la primera Junta d'Accionistes. Sens dubte, això es va deure, també, al fet que en la primera elecció d'autoritats van poder votar tots els accionistes, fins i tot els qui tenien menys de cinc accions. Això no va tornar a passar, per la qual cosa és comprensible que, sense dret a vot, la majoria dels petits accionistes no es presentés a les juntes generals.

El gràfic 3.2 recull l'evolució de l'assistència a les juntes d'accionistes al llarg de les tres dècades estudiades. S'hi observen dues fases clarament diferenciades. Fins a 1859 l'assistència va ser irregular, amb una tendència inicial a la baixa que es reverteix els anys 1856-58, exercicis aquests últims en els quals el Banc va haver d'adaptar-se a un canvi radical en l'entorn dels seus negocis. En aquests primers quinze anys, l'assistència mitjana es va situar entorn dels 50 accionistes. Això significa una quarta part dels 200 que segons el primer repartiment tenien dret a vot.

Gràfic 3.2. Assistència a les juntes generals d'accionistes

Font: Apèndix 3.2

La segona fase, a partir de 1859, es caracteritza per una participació molt més petita en termes quantitativs i també per la desaparició dels debats sobre les activitats i els resultats de l'entitat. La raó d'aquest canvi cal buscar-la, sens dubte, en les modificacions estatutàries introduïdes el mateix 1859. Com veurem amb més detall en el capítol 9, a partir d'aquell moment el vot va deixar de ser únic per accionista: per cada 10 accions es computava un vot, amb un màxim de cinc per individu. Es va eliminar, a més, el límit de 100 accions per accionista que hi havia en els primers estatuts. Aquests

canvis van donar més capacitat de vot als majors accionistes i, de fet, van permetre que els membres de la Junta de Govern tinguessin el ple control de la Junta d'Accionistes. Es comprèn, en aquestes circumstàncies, que la participació caigués fins a 20-30 persones, això és els quinze membres de la Junta de Govern i poc més. En termes d'accions, el nombre de vots emesos es va situar entre els 150 i els 250, la qual cosa significava un mínim entre 1.500 i 2.500 accions de les 20.000 en circulació.

Com ja s'ha assenyalat, la Junta General d'Accionistes es reunia dues vegades l'any, sense detriment que es poguessin convocar excepcionalment juntes extraordinàries. En cada reunió semestral, la Junta de Govern retia compte de l'estat de la institució i presentava una *Memòria*. S'hi recollia de manera sistemàtica, però no sempre homogènia, el volum d'operacions del Banc, i també l'estat del balanç,¹⁸ a més d'una sèrie de consideracions sobre el funcionament de l'entitat i la conjuntura econòmica general.

La primera Junta d'Accionistes va tenir com a principal funció elegir els membres de les juntes de Direcció i de Govern del Banc. El procediment va ser singular i diferent del que establien els estatuts per a les renovacions ordinàries. En aquesta ocasió, es va plantejar en primer lloc la ratificació dels directors. Això no era estrictament necessari perquè, com ja hem indicat, el decret de fundació nomenava Josep M. Serra, Manuel Girona i Josep Rafael Plandolit directors provisionals per a un termini de tres anys. Tanmateix, els mateixos interessats van sol·licitar-ne la ratificació a la Junta d'Accionistes, la qual cosa va suscitar un debat jurídic. Finalment, es va optar per demanar als presents que mostressin la seva opinió i, després d'haver-se aixecat una immensa majoria, es va entendre que se'ls atorgava la confiança per aclamació.

Seguidament, es van escollir mitjançant votació els 12 membres restants de la Junta de Govern. Com veurem en l'apartat següent, a partir d'aquell moment els 15 membres de la Junta de Govern van estar sotmesos a un règim comú. La Junta d'Accionistes els reelegia o substituïa quan finalitzava el termini establert de tres anys o quan es produïen defuncions o renúncies.

Tot i que, en general, les juntes van transcórrer sense problemes especials per a la Direcció, hi va haver alguns enfrontaments que val la pena de ressenyar. Un dels més persistents el va protagonitzar un dels germans Plandolit, Pere Josep, sobre com dur a terme les votacions. Pel que es pot deduir de les actes de les juntes d'accionistes, Pere Josep Plandolit va iniciar un enfrontament sistemàtic amb la Direcció del Banc després de la mort del seu germà, que n'havia estat director. Probablement devia pensar que algú de la seva família havia de substituir-lo, ja que la casa Plandolit Germans havia estat una

18. El 1847, per exemple, no es van recollir la majoria de les dades que acostumaven a aparèixer.

de les tres signants de la proposta inicial. Però la Junta de Govern va optar per Marià Flaquer com a director; i, fins i tot, el pare de Josep Rafael i de Pere Josep, Josep Plandolit, no va obtenir el 1847 els vots suficients per ocupar el lloc del seu fill a la Junta de Govern, encara que ho va aconseguir l'any següent. Durant diversos anys, Pere Josep Plandolit es va oposar sistemàticament a les votacions en les quals s'utilitzessin paraules com *reelecció* per renovar els nomenaments. Plandolit va ser, també, en els primers anys de vida del Banc, qui va reclamar explicacions de manera més insistent sobre les operacions del Banc i el repartiment de beneficis.

Una segona polèmica viscuda a la Junta General d'Accionistes resulta també significativa. El seu origen va ser la reticència clara que van mostrar alguns accionistes respecte a la petició de desemborsaments addicionals no justificats per una situació de crisi. Aquesta reticència ja es va fer patent a la Junta que va tenir lloc el febrer de 1847, quan Isidor Pons (gendre, per cert, de Josep M. Serra) va manifestar el seu disgust perquè no s'havia acceptat la seva petició i la d'altres accionistes de fer una junta general extraordinària en la qual s'establís que els desemborsaments no urgents haurien de tenir l'acceptació de la Junta General. Sens dubte, aquests accionistes estaven molestos per la decisió presa per la Junta de Govern el novembre de 1846 d'exigir un desemborsament addicional del 12,5% del capital nominal que s'afegia al 25% inicial. L'article 14 dels estatuts establia que la Junta de Govern només podia exigir aquests desemborsaments «*a medida que lo reclamen las necesidades perentorias del Banco y no en otro caso*». Com veurem, en els mesos següents es van reclamar altres desemborsaments però, superada la crisi de 1848, es va tornar al 25% inicial. El tema va reaparèixer entre 1854 i 1856, quan el Banc va decidir fer una nova emissió d'accions en lloc de reclamar nous desemborsaments.

Durant el període anterior a 1856, es va fer només una reunió extraordinària de la Junta General. Va tenir lloc el 22 de febrer de 1846 i va ser convocada amb l'objectiu de nomenar una comissió perquè, juntament amb la Junta de Govern, establís les modificacions que s'havien de fer en els estatuts i reglaments del Banc. En aquesta comissió van ser elegits: Ramon de Bacardí, Pere Manuel Duran, Josep Amell, Claudi Guille, Joan Font Archer, Jaume Safont, Ramon Maresch Ros, Ventura Vidal, Joan Francoli, Francesc Hereter, Carles de Martí, Jeroni Rabasa, Josep Gordon, Ignasi Carbó i Marià Sirvent. Cap d'ells no era en aquell moment membre de la Direcció del Banc, encara que alguns eren comerciants coneguts de la ciutat. Els treballs sobre el reglament i els estatuts del Banc es van fer amb poc èxit i el 1848 va quedar arraconada la idea que s'haguessin de modificar.

Es va convocar una nova reunió extraordinària de la Junta el novembre de 1856 a fi d'aprovar una segona ampliació de capital per fer front a l'enorme increment de la competència a la plaça. L'ambient d'aquesta Junta va ser marcat per l'estat d'alarma transmès per la Direcció davant del fet cert que algunes de les noves entitats de crèdit establertes a la plaça emetien paper moneda, de manera que vulneraven el monopoli

de què gaudia el Banc. Replicar aquesta amenaça implicava disposar de més recursos i això només es podia aconseguir amb l'augment del desemborsament o amb l'emissió de noves accions. La Direcció va proposar adoptar la segona via, la qual cosa va ser acceptada per unanimitat. Aquesta decisió, tanmateix, va provocar fortes crítiques a la premsa i també reticències en el Govern. Com tindrem ocasió de comentar en el capítol 9, finalment les autoritats van forçar una rectificació que es va haver d'acceptar en una altra reunió extraordinària celebrada el juliol de 1858.

L'última ocasió en el període aquí estudiat en la qual es van convocar reunions extraordinàries de la Junta va ser l'abril i el novembre de 1874 per informar i discutir sobre la decisió del Govern de concedir el monopoli d'emissió al Banc d'Espanya i, finalment, per adaptar les normes pròpies del Banc a la nova situació. En parlarem en l'epíleg d'aquesta obra.

Com és natural, les reunions de Junta que presenten un contingut de més interès són les que van seguir les crisis de febrer-maig de 1848 i de maig-juny de 1866, i les que van abordar possibles canvis en la legislació aplicable al Banc. Aquest és el cas de les coincidents amb les lleis de 1849 i 1851 i de les ja esmentades de 1856-58 i de 1874. En conjunt, es pot assenyalar que els accionistes del Banc van tenir, en general, una actitud de beneplàcit amb la gestió de l'entitat. Quan es votava sobre la política seguida per la Direcció, aquesta obtenia sempre un suport ampli entre els accionistes i les veus discrepants van ser sempre molt poques. Els directius traslladaven sistemàticament als accionistes un missatge tranquil·litzador sobre el funcionament de l'entitat i proclamaven que la prudència era, i havia de ser, la principal divisa de la seva gestió. Quan els beneficis no eren massa satisfactoris sempre s'utilitzava l'argument que era necessari fer prevaler la solvència a llarg termini.¹⁹ En tot cas, en valorar el suport aconseguit pels gestors del Banc, no hem d'oblidar la feble participació dels accionistes en les juntes generals tant abans com, especialment, després de la reforma estatutària de 1859.

Malgrat la inexistència de crítiques a la gestió, és un fet que els accionistes van posar de manifest diverses vegades un cert rebuig de la tasca d'alguns dels membres de la Direcció del Banc i això es va reflectir, almenys fins a 1859, en les votacions per a l'elecció de membres de la Junta de Govern. Abordarem aquest tema en l'apartat següent.

19. En el capítol 4, es fa una anàlisi de la gestió empresarial del Banc i es qüestiona aquest argument.

4. Les Junes de Govern i de Direcció

Un mes abans que tingués lloc la primera Junta General d'Accionistes es va començar a reunir una Junta de Govern provisional. Aquesta Junta va fer tres sessions entre el 25 d'abril i el 17 de maig de 1845. Els assistents a aquestes reunions van ser Josep M. Serra, Josep Rafael Plandolit, Manuel Girona, Miquel Roig i Rom, Ignasi Villavecchia, Agustí Peyra i Mach, Marià Flaquer, Tomàs Coma, Joan Güell, Josep Serra, Jaume Ricart, Josep Parladé i Serafi Gonzàlez de Faria. En no haver estat encara electes, la presència d'aquests homes que constituïen una Junta de Govern provisional pot respondre a un compromís adquirit prèviament. Si comparem la composició d'aquesta Junta provisional amb la sorgida de la primera Junta General d'Accionistes veurem que tots els participants en aquelles reunions prèvies van passar a la primera Junta de Govern, amb la sola excepció de Serafi Gonzàlez de Faria, que en va quedar com a suplent. S'hi van incorporar, a més, Sebastià Antón Pascual, Manuel de Lerena i Jaume Badia. L'absència de Pascual i Lerena a les reunions prèvies es pot explicar, en el cas de Pascual, perquè tenia la residència fora de la ciutat de Barcelona, i en el cas de Lerena, perquè era a Madrid fent gestions per a l'obertura del Banc.

Durant tot el període estudiat, la Junta de Govern del Banc de Barcelona va ser constituïda per 15 membres elegits en vot secret per la Junta General d'Accionistes. Els càrrecs es renovaven cada tres anys i els seus membres podien ser reelegits (art. 24 dels estatuts). Com ja hem assenyalat, en la primera Junta General només es van escollir 12 membres, en votar-se separatament la ratificació dels tres directors ja designats en el decret de fundació. El quadre 3.2 presenta la relació de les persones (43) que van formar part de la Junta de Govern del Banc fins al 1874. Com es pot observar, el grau d'estabilitat va ser molt elevat. El mandat mitjà per als 30 anys considerats va ser de 10 anys i, a més, cal tenir en compte que la majoria de les baixes es va produir per mort.

Quadre 3.2. Membres de la Junta de Govern del Banc de Barcelona entre 1845 i 1874²⁰

Nom	Any d'inici	Any de cessament	Anys que es va mantenir en el càrrec
Girona, Manuel	1845	1905	60
Serra, Josep M.	1845	1882	38
Plandolit, Josep Rafael	1845	1846	2
Flaquer, Marià	1845	1855	10
Pascual, Sebastià Antón	1845	1872	27
Güell, Joan	1845	1849	4
Badia, Jaume	1845	1863	(administrador 1845-48)
Roig i Rom, Miquel	1845	1868	23

20. Les dades que s'hi recullen s'han extret de les *Memorias del 50 aniversario del Banco de Barcelona* i s'han completat amb les de les juntes generals d'accionistes.

Nom	Any d'inici	Any de cessament	Anys que es va mantenir en el càrrec
Coma, Tomàs	1845	1852	7
Lerena, Manuel de	1845	1860	15
Peyra i Mach, Agustí	1845	1853	8
Parladé, Josep	1845	1867	22
Serra i Farreras, Josep	1845	1848	3
Villavecchia, Ignasi	1845	1857	12
Ricart i Guitart, Jaume	1845	1848	3
Gonzàlvez de Faria, Seraff ²¹	1845	1848	3
Rabassa, Jeroni ²²	1847	1848	1
Montagú, Joan	1848	1849	1
Plandolit, Josep	1848	1866	18
Amell i Carbonell, Josep	1849	1876	27
Ascacibar, Celedonio	1849	1874	25
Tresserra, Joan Antoni ²³	1850	1852	2
Martí i Codolar, Joaquím	1852	1856	4
Martí, Carles	1852	1853	1
Compte, Manuel de	1853	1858	5
Lluch, Marià	1854	1866	12
Gatell, Esteve	1855	1865	10
Valle, Josep del	1857	1862	5
Serra, Leodegari	1858	1873	15
Clavé, Joan Bta.	1858	1868	10
Muntadas, Josep A.	1861	1880	19
Clot i Baradat, Josep	1862	1884	22
Gusi, Antoni	1863	1882	19
Milà i Mestre, Llorenç	1865	1871	6
Jover i Serra, Joan	1866	1879	13
Brocà i de Bofarull, Salvador de	1866	1879	13
Ribas de Clarà, Josep	1867	1880	13
Solà i Puigcarbó, Francesc	1868	1871	3
Plandolit, Nonet	1869	1878	9
Puig i Mir, Joan	1871	1876	5
Vidal i Cibils, Salvador	1872	1877	5
Roig i Estalella, Manuel	1873	1894	21
Pascual de Bofarull, Òscar	1873	1904	31

Font: *Memorias del 50 aniversario del Banco de Barcelona*, 1894

21. Gonzàlvez de Faria, primer suplent electe a la Junta General d'Accionistes de maig de 1845, va substituir Jaume Badia quan, com a administrador del Banc, va deixar el lloc a la Junta de Govern.
22. Jeroni Rabassa, primer suplent electe a la Junta General d'Accionistes de 1846, va substituir Josep Rafael Plandolit després de la seva mort el setembre de 1846.
23. La informació de les actes de la Junta de Govern reflecteixen que Tresserra va substituir Joan Güell a la Junta de Govern quan aquest, el setembre de 1849, va decidir abandonar-la.

Malgrat aquesta notable estabilitat, i tal com s'ha explicat anteriorment, no tots els membres de la Junta de Govern disposaven del suport incondicional dels accionistes. Dos episodis mereixen destacar-se. El primer es va produir a la Junta General d'agost de 1848. Després dels problemes greus que va haver de superar el Banc en aquell exercici, fins a sis llocs en la Junta de Govern quedaven a disposició de la Junta General: els de Manuel Girona, Josep M. Serra, Jaume Ricart, Ignasi Villavecchia, Josep Serra Farreras i Serafí Gonzàlvez de Faria. En la primera votació, només tres candidats van obtenir més de la meitat dels sufragis dels 86 assistents: Girona (85), Villavecchia (79) i Joan Montagú (54). Josep M. Serra, un dels directors, només va aconseguir 36 vots. Es va fer una segona votació amb un nombre més petit d'assistents i van assolir la majoria Josep M. Serra (46), Josep Plandolit (32) i Jaume Badia (27). Recordem que Badia havia estat, des de l'obertura i fins a aquell moment, l'administrador del Banc. En aquesta ocasió, van sortir de la Junta de Govern en no obtenir prou vots Jaume Ricart, Josep Serra Farreras i Serafí Gonzàlvez de Faria.

L'agost de 1852, les votacions van resultar una altra vegada negatives per a alguns membres de la Junta de Govern. Tomàs Coma i Joan A. Tresserra van ser desplaçats per Carles Martí i Joaquim Martí Codolar. L'any següent va ser un altre director qui va tenir problemes per ser reelegit, Marià Flaquer. En una primera votació, no va resultar electe ja que no va assolir la majoria simple. En una segona votació, va obtenir els mateixos vots que Leodegari Serra. La Junta General d'Accionistes va acordar que fos Serra qui entrés a la Junta de Govern perquè era el de més edat. Tanmateix, després es va corregir aquesta decisió amb l'argument que Flaquer tenia més accions que L. Serra. En tot cas, Flaquer es va sentir desautoritzat, ja que dues setmanes després va presentar la dimissió com a director, tot i que va seguir a la Junta de Govern uns mesos més.²⁴ En aquesta mateixa Junta, Agustí Peyra, un altre conseller de la primera tongada, tampoc va aconseguir ser reelegit i va entrar Manuel de Compte en lloc seu.

Durant aquest període, també destaca la persistència d'alguns accionistes per accedir a la Junta de Govern. Leodegari Serra Farreras (germà del defenestrat Josep Serra) es va presentar sense èxit tres vegades abans d'aconseguir ser elegit l'agost de 1858. D'altres, com els germans Collaso i Gil, van abandonar després de diversos intents. També crida l'atenció la presència, en diversos moments, a la Junta de Govern de tres membres de la família Plandolit, el pare, Josep, i dos fills, Josep Rafael i Nonet; dels dos germans Serra Farreras (els esmentats Josep i Leodegari) i de Sebastià Antón Pascual i del seu fill Òscar Pascual de Bofarull. En cap moment, tanmateix, no van coincidir familiars directes a la Junta de Govern del Banc.

Com ja hem indicat, la reforma dels estatuts aprovada el 1859 va comportar un canvi substancial en el funcionament de les juntes generals d'accionistes. El nou sistema

24. Vegeu les actes de la Junta de Govern, 22 d'agost de 1853.

d'assignació de vots i l'eliminació de les restriccions a la tinença d'accions van implicar un control més gran dels grans accionistes sobre la Junta General. Això va quedar de manifest en les votacions per a la renovació dels membres de la Junta de Govern, que a partir d'aquell any es van convertir en un pur tràmit. Cap altre membre de la Junta de Govern no es va veure desplaçat del seu lloc en contra de la seva voluntat i gairebé tots van obtenir la totalitat dels vots.

Si bé eren els accionistes els qui elegien la Junta de Govern, eren els seus membres qui n'elegien els directors, llevat de la primera elecció que va fer la Junta General d'Accionistes en la sessió constitutiva. Aquesta elecció, com ja s'ha comentat, va ratificar els nomenaments de Manuel Girona, Josep M. Serra i Josep Rafael Plandolit, que havien estat els signants de la sol·licitud de creació del Banc i el nomenament dels quals com a directors provisionals figurava en l'article 48 dels estatuts aprovats per la reina. El setembre de 1846, pocs mesos després de l'obertura del Banc, va morir Josep Rafael Plandolit. El seu lloc el va ocupar Marià Flaquer, un comerciant de la ciutat que mantenia bons contactes a Madrid, entre els quals hi havia Jaume Ceriola (parent seu i un dels grans prestadors del Govern en l'època) amb qui el Banc faria alguns negocis. Marià Flaquer va ser elegit membre de la Direcció en la Junta de Govern del 28 de gener de 1847; l'elecció va ser secreta i va obtenir 11 vots. Joan Güell va obtenir 3 vots i Ignasi Villavecchia, 1 vot. En aquesta votació es va posar de manifest que el «*sector industrial*» del Banc, representat per Güell, tenia una força escassa.

Flaquer va romandre en el càrrec fins al 1853, moment en què va presentar «*la renuncia a impulsos de su delicadeza*»,²⁵ probablement i com ja s'ha dit, com a conseqüència de les dificultats que va tenir per ser reelegit com a membre de la Junta de Govern.²⁶ Marià Flaquer va continuar com a membre d'aquesta Junta fins a 1855, moment en què es va veure obligat a dimitir.²⁷ Pel que sembla, Flaquer havia demanat un préstec al Banc i per a això havia pignorat uns sacs de cacau als Almacenes del Comercio. El préstec no va ser tornat i el Banc va intervenir el cacau, moment en què es va fer patent que Flaquer no n'era propietari, sinó que pertanyia a un client seu. L'assumpte va donar lloc a un litigi llarg. Per aquesta raó, va ser substituït immediatament del seu càrrec com a membre de la Junta de Govern. El cas de Marià Flaquer va ser una excepció al Banc. Tots els altres directors van romandre en el càrrec fins a la seva desaparició física. Aquest va ser el cas de Josep Rafael Plandolit (1846), Sebastià Antón Pascual (1872), Josep M. Serra (1882) i Manuel Girona (1905).

25. Actes de la Junta de Govern, 22 d'agost de 1853.

26. Una altra possible raó de la renúncia de Flaquer va poder ser els problemes que el Banc tenia en algunes operacions fetes amb Jaume Ceriola, parent seu. Vegeu el capítol 7.

27. Vegeu les actes de la Junta de Govern, d'abril de 1855 i següents.

Aquest fet no implica, tanmateix, que les successives reeleccions es fessin sense problemes. Així, per exemple, en l'elecció de directors que va tenir lloc a la Junta de Govern del 17 d'agost de 1853, Josep M. Serra no va obtenir l'aquiescència de tots els presents. En la Junta de Govern següent, en presentar-se a aprovació l'acta corresponent «el Sr. Serra manifestó que como [...] no había sido favorecido en su última reelección con el voto de todos sus compañeros, estaba interesada su delicadeza en conocer el número de votos que obtuvo, pidiendo por tanto la publicación del escrutinio. El Exmo Sr. Presidente (el Comisario Regio, Larrain) indicó las razones que le hicieron creer innecesario publicar más que el último resultado de la votación; y después de varias aclaraciones que tranquilizaron la honrosa susceptibilidad del Sr. Serra, se aprobó el acta de la sesión anterior tal como se había leído».²⁸

Marià Flaquer va ser substituït com a director per Sebastià Antón Pascual, un conegut advocat nascut a Vilanova el 1807 i que havia exercit durant molts anys a Tarragona. Pascual va morir a Banheras de Luchon el 16 d'agost de 1872. El seu substitut va ser Joan Jover i Serra, el qual –igual que Josep M. Serra– pertanyia al grup de directius del Banc lligat al sector navilier. Jover i Serra havia nascut a Igualada el 1823. Va romandre a la Junta de Direcció del Banc de Barcelona fins a la seva mort el 1879. Estudiarem les seves respectives trajectòries en els apartats següents.

5. Personalitat i representació econòmica dels membres de la Junta de Govern

La informació disponible sobre la personalitat i les activitats econòmiques dels directius del Banc de Barcelona és molt desigual. A fi d'intentar una aproximació orientadora ens referirem, en primer lloc, al que coneixem sobre l'origen de les seves fortunes i sobre les seves activitats. En segon lloc, analitzarem les principals inversions que van fer en aquest període i, en tercer lloc, ens referirem breument a les seves activitats polítiques. Posteriorment, oferirem informació individual sobre la vida pública d'alguns dels membres més coneguts de la Junta de Govern.

Com ja indicàvem en referir-nos als principals accionistes del Banc, la majoria dels seus dirigents durant els 30 anys estudiats es consideraven a si mateixos comerciants. Entre els 15 components de la primera Junta, per exemple, només quatre persones no reclamaven aquesta denominació: Sebastià Antón Pascual, advocat, i Joan Güell, Tomàs Coma i Jaume Ricart, industrials. Com tindrem ocasió de veure, alguns altres membres d'aquella Junta tenien inversions en empreses de caràcter industrial, però no per això poden ser considerats industrials, en el sentit que la seva activitat principal no era la direcció d'una empresa industrial.

28. Acta de la Junta de Govern, 22 d'agost de 1853.

Al llarg del període, la presència d'industrials a la Junta de Govern del Banc va tendir a reduir-se encara més. Dels 28 directius que s'hi van incorporar posteriorment a 1845 només un, Josep A. Muntadas, es pot considerar inequívocament industrial. En un sentit més ampli, es podria incorporar al grup Celedonio Ascacibar, promotor d'empreses metal·lúrgiques, encara que el paper que hi tenia va ser essencialment financer. Amb l'excepció d'aquest últim, la permanència dels industrials a la Junta de Govern va ser més aviat curta. Jaume Ricart no va sortir reelegit el 1848, després de tres anys en exercici; Joan Güell va renunciar-hi el 1849, després de quatre anys com a directiu; Tomàs Coma no va sortir reelegit el 1852, després de set anys en el càrrec; Ascacibar, incorporat el 1849, i Muntadas, que va entrar el 1861, eren encara en actiu al començament de 1874, encara que el primer va morir aquell mateix any.

La predominància dels comerciants sembla, doncs, fora de tot dubte, encara que tinguem més dificultats per conèixer el tipus concret d'activitats que s'ocultava sota aquesta denominació. Sens dubte, una part molt important estava relacionada amb el comerç marítim exterior. Alguns apareixen com a naviliers (Josep M. Serra, Manuel de Compte, Joan Jover i Serra) i d'altres, com a compradors o venedors de productes al mercat de la Llotja. Així, entre els principals comerciants a l'engròs que van actuar el 1840 i 1848 apareixen, a títol individual o mitjançant les seves cases de comerç, fins a vuit membres de la primera Junta de Govern del Banc (Josep M. Serra, Josep Serra i Farreras, Marià Flaquer, Serafí Gonzàlez de Faria, Josep Rafael Plandolit, Josep Parladé, Miquel Roig i Rom i Manuel Girona) i tres més s'incorporarien a la Junta en els anys següents (Manuel de Compte, Josep Amell i Joan Jover i Serra).²⁹

En aquesta mateixa línia, és necessari destacar que molts dels directius del Banc van ser indians, és a dir, van néixer o van desenvolupar una part de la seva vida econòmica a Amèrica. L'apèndix 3.2 mostra que dels 15 membres de la Junta inicial set, com a mínim, ostentaven aquesta condició. Dels 28 que es van anar incorporant en els anys següents, com a mínim 11 més havien fet fortuna a ultramar. Es tracta, sens dubte, d'una proporció molt important que ens indica tant la forta participació que van tenir els repatriats en la transformació econòmica de la Catalunya de mitjan segle XIX, com l'estret vincle existent entre el Banc i les activitats comercials d'exportació i importació.

El pas següent per intentar apropar-nos a la personalitat econòmica dels directius del Banc consisteix a estudiar les seves inversions. L'existència d'una base de dades exhaustiva sobre la formació de societats mercantils en aquests anys, ens permet identificar les principals inversions que van fer cadascun d'ells en els anys analitzats. Hem de destacar que hem considerat només les inversions fetes a títol individual, sense computar les que van es

29. Dades procedents dels llibres de registre dels corredors reials de canvis cedides amablement per Lluís Castañeda.

poder dur a terme mitjançant altres empreses en què participessin. Per simplificar l'anàlisi hem agrupat en l'apèndix 3.2 les inversions fetes en algunes societats representatives del període. Aquestes societats es presenten agrupades en cinc sectors genèrics d'activitat.

Com es pot observar, les societats financeres i de ferrocarrils van ser les que van concitar més interès dels directius del Banc. Les de caràcter industrial van ser menys apreciades, si n'exceptuem La Maquinista Terrestre i Marítima. I això malgrat el paper molt destacat d'alguns directius del Banc en la creació d'algunes, com ara Muntadas a L'Espanya Industrial o Girona a la Manufactura de Cardes.

Pel que fa a les societats financeres i de ferrocarrils val la pena fer algunes consideracions. En primer lloc, hem de tenir en compte que la societat de crèdit El Comercio i el ferrocarril de Saragossa a Barcelona van ser iniciatives encapçalades per la casa Girona, en les quals van aconseguir interessar un bon nombre de consellers del Banc. També en el ferrocarril de Barcelona a Girona van tenir participació els Girona, encara que en aquest cas la forta presència de directius del Banc entre els seus accionistes pot estar relacionada amb el fet de tractar-se de dues companyies diferents que es van fusionar el 1860. D'altra banda, observem una presència notable de directius del Banc en la Societat Catalana General de Crèdit. Un fet que hem de destacar, ja que en ocasió de la crisi de 1866 es produiran desavinences serioses entre aquesta societat i el Banc.

Finalment, es pot cridar l'atenció sobre la societat que va concitar més adhesions entre els directors del Banc, la que tenia per raó social J. Soler de la Torre i Cia. i era denominada en termes comercials Sociedad General de Almacenes del Comercio. Es tractava d'una empresa dedicada a la custòdia de gèneres i a l'emissió de *warrants*, certificats de dipòsit negociables. Es va constituir el 1851 i hi van participar tots els membres de la Junta de Govern excepte Jaume Badia. Atès que els documents emesos per aquesta societat van ser sistemàticament descomptats pel Banc, és probable que la seva creació fos una iniciativa del mateix Banc quan, després de la crisi de 1848, va decidir no continuar fent directament les tasques de custòdia dels gèneres sobre els quals prestava. Com que no era estatutàriament possible la participació directa del Banc, es va optar per la participació dels directius a títol personal. Això no obstant, també van participar en la societat altres comerciants barcelonins.

Una aproximació com la que acabem de fer no permet una anàlisi en detall de l'existència possible de grups d'interès determinats dins dels directius del Banc ni dilucidar si, en conjunt, tenien un comportament diferenciat en les seves inversions respecte als inversors en general. Aquestes qüestions s'han abordat en un estudi específic del qual oferirem aquí tan sols les conclusions generals.³⁰ Mitjançant tècniques pròpies de l'anàlisi de xarxes, s'ha pogut observar que, efectivament, els directius del Banc man-

30. Badía-Miró, Blasco, Lozano i Soler (2008).

tenien entre ells un nivell d'interconnexió i d'interessos afins superior al del conjunt d'inversors. D'altra banda, sembla distingir-se entre els qui van ser membres de la Junta de Govern l'existència de tres grups principals: *a)* el liderat per Josep M. Serra, Celedonio Ascaíbar i Joan Güell, del qual formarien part la majoria dels directius del Banc; *b)* el que s'aglutinava a l'entorn de Manuel Girona, amb Joan Montagú i Josep Plandolit; i *c)*, finalment, un tercer del qual formarien part Amell, Badia, Compte, Parladé i Villavecchia. Si afegim a la mostra els inversors més importants del període, independentment de la seva participació en el Banc, aquests grups integrarien altres persones, però sense deixar de tenir els directius del Banc en el seu centre neuràlgic. La novetat seria, llavors, la presència d'altres grups d'inversors de notable importància en els quals els directius del Banc no tindrien presència o la tindrien molt feble.

Aquesta anàlisi permet plantejar algunes hipòtesis d'interès. En primer lloc, queda clar que si bé els directius del Banc formaven part de grups de molt pes en el panorama inversor general, altres grups d'inversors igualment importants van quedar al marge de la institució. En conseqüència, no es pot parlar de la creació del Banc com una operació col·lectiva amb participació de tots els grups d'interès rellevants. En segon lloc, destaca el fet que entre els directius del Banc hi havia un cert nivell d'afinitat d'interessos, sense que això impedís l'existència en el seu si de col·lectius amb relacions molt més estretes. Sembla clar que la personalitat dels dos directors principals, Josep M. Serra i Manuel Girona, va aglutinar dos d'aquests grups, mentre que un tercer apareix com a independent. La figura de Josep M. Serra es dibuixa com a dominant, en liderar el grup més gran, encara que això no va impedir –com hem vist– que la seva posició fos qüestionada diverses vegades.

Una última consideració respecte al paper dels directius del Banc de Barcelona s'ha de referir a la seva participació política. El tema no és fútil, ja que –com tindrem ocasió de veure– el Banc va haver de recórrer diverses vegades als representants catalans a les Corts per defensar els seus interessos. El quadre 3.3 mostra els integrants de la Junta de Govern que van ser membres del Congrés i del Senat.

Quadre 3.3. Membres de la Junta de Govern que van ocupar escons al Congrés i al Senat

Congrés dels Diputats Nom	Data de les eleccions i circumscripció	
Badia i Padrines, Jaume	01.02.1841	Barcelona
	27.02.1843	Barcelona
	10.05.1851	Tarragona
	31.10.1858	Barcelona
Clavé, Joan Baptista	31.08.1850	Barcelona
	04.02.1853	Lleida
	25.03.1857	Lleida
Coma, Tomàs	19.01.1840	Barcelona
	22.11.1864	Barcelona

Congrés dels Diputats			
Nom	Data de les eleccions i circumscripció		
Girona i Agrafel, Manuel	11.10.1863	Lleida	
	01.12.1865	Lleida	
Güell, Joan	25.03.1857	Barcelona	
	31.10.1858	Barcelona	
Gusi, Antoni	10.03.1867	Barcelona	
Martí, Carles	22.09.1837	Barcelona	
Pascual, Sebastià Antón	31.08.1850	Barcelona	
	22.11.1864	Barcelona	
	01.12.1865	Barcelona	
Plandolit, Josep	30.06.1834	Barcelona	
Serra, Leodegari	22.09.1837	Barcelona	
	06.12.1846	Barcelona	

Senat	
Nom	Legislatura
Güell, Joan	Des de 1863-64 senador vitalici

6. Notes biogràfiques dels membres més destacats de la Direcció del Banc

Manuel Girona i Agrafel ha passat a la història com el protagonista central de la creació del Banc i dels primers 60 anys de la seva existència.³¹ Ell mateix, poc donat a la modèstia, es va atribuir en algun dels seus discursos aquest protagonisme gairebé exclusiu: «*Yo inicié el primer banco provincial en Barcelona...*».³² Tanmateix, en el moment de la creació del Banc era un home jove que estava començant la carrera. Havia nascut a Barcelona el 1817, fill d'Ignasi Girona i Targa (1782-1867). La família Girona procedia de Tàrraga (Lleida). El pare s'havia dedicat a l'arrendament de delmes i drets senyorials abans de traslladar-se a Barcelona per exercir-hi el comerç a l'engròs. Es va casar en primeres núpcies amb Antònia Agrafel i Mascaró, amb qui va tenir tres fills, el primogènit, Joan, i dues dones, Mercè i Antònia. Després del naixement d'aquesta última, la mare va morir i Ignasi Girona es va casar amb la germana de la seva primera dona, Rita Agrafel, amb qui va tenir cinc fills més. El primogènit d'aquest segon matrimoni va ser

31. Sobre Manuel Girona, vegeu Cabana (2002), en què es recullen part dels seus escrits i discursos. Vegeu també Blasco (2006) i Vicens i Llorens (1958, p. 367-372).

32. Discurs al Senat del dia 23 de juny de 1890. Cabana (2002, p. 143).

Manuel Girona.³³ No deu ser casual que cadascun dels fills barons es dirigís a un sector econòmic determinat: Manuel i Jaume al món de les finances, l'un a Barcelona i l'altre a Madrid; Casimir i Ignasi al món de la metal·lúrgia, encara que també vinculats amb el món financer, ja que Ignasi va ser el primer director de la sucursal del Banc d'Espanya a Barcelona en els primers anys de la seva existència durant la dècada de 1880.

Manuel va estudiar a les escoles de formació dependents de la Junta de Comerç barcelonina i va iniciar estudis d'arquitectura, que no va acabar, en incorporar-se el 1834 a la casa de comerç que el seu pare havia establert a Barcelona. Cinc anys més tard, es va crear la societat Girona Germans, Clavé i Compañía, en la qual a més del pare, Ignasi, i el seu soci, Joan Baptista Clavé, participaven Joan i Manuel Girona. Aquest últim aviat va aconseguir les regnes reals del negoci. El 1854 J. B. Clavé va deixar la societat, que va passar a denominar-se Girona Germans. El 1864, i a causa de diverses desavinences familiars, la societat va ser definitivament liquidada i les accions que detenia repartides entre tots els germans i germanes Girona Agrafel. La societat va participar en diverses iniciatives empresarials de primer ordre. Entre les més importants es poden esmentar el ferrocarril de Barcelona a Granollers (Caminos de Hierro del Norte), el ferrocarril de Barcelona a Saragossa i el Canal d'Urgell, dels quals l'empresa dels Girona va ser concessionària, impulsora i constructora; la Foneria de Nostra Senyora del Remei, inaugurada el 1861 però amb antecedents a la Foneria Barcelonesa; l'Adoberia Barcelonesa (1851); i, en l'àmbit financer, la Catalana General d'Assegurances (1845) i la Companyia General de Crèdit «El Comercio» (1864), de vida efímera.

L'any 1844 va ser particularment important en la vida de Manuel Girona. A més d'obtenir el permís per a l'obertura del Banc de Barcelona, aquell any es va casar amb Carolina Vidal, nascuda a Veneçuela i filla de Manuel Vidal Quadras, indià recentment tornat al país. Amb ella va tenir dos fills, Manuel i Anna. Després de la mort de Carolina, el 1873, Manuel Girona no es va tornar a casar.

Políticament, es va definir com un conservador ja que «*havia de conservar moltes coses*». La seva visió política era eminentment pragmàtica; segons el seu punt de vista, la política havia de servir per contribuir a la prosperitat del país. Com ja hem indicat, va ser elegit diputat per la província de Lleida en dues ocasions, poc abans de la revolució de 1868. Posteriorment, va ser senador, electe primer i vitalici després. La seva participació en la vida política va estar lligada als temes que coneixia millor, és a dir, els relacionats amb els aspectes financers de l'Estat. Algunes de les seves intervencions parlamentàries

33. Aquesta informació s'ha extret dels llibres de baptismes de l'Arxiu de la Catedral de Barcelona. En el naixement d'Antònia Girona va actuar com a padrina Rita Agrafel, germana de la mare de la nounada. En el naixement de Manuel, Rita Agrafel ja s'havia casat amb Ignasi Girona.

van ser publicades com a fullets.³⁴ També va actuar en la política local, i va ser alcalde de Barcelona entre el gener de 1876 i el febrer de 1877. Va ser, així mateix, primer president de la Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona (1886-1901) i comissari de l'Exposició Universal que es va celebrar a la ciutat el 1888. Manuel Girona va morir el 31 d'octubre de 1905.

Josep Maria Serra i Muñoz va ser un navilier i comerciant molt destacat. Nascut a Xile el 1812, era fill del Marià Serra i Soler, natural de Palafrugell. La família havia retornat a Barcelona, probablement, arran dels disturbis que van seguir la proclamació de la independència d'aquell país el 1818. Josep Maria es va casar el 1832 amb Dorotea de Chopitea, filla també de xilens expatriats. Va mantenir relacions estretes amb el seu país d'origen, del qual va ser nomenat cònsol el 1846. Va conservar la nacionalitat xilena fins al 1857, any en què va haver d'adoptar l'espanyola per poder romandre en la Direcció del Banc. La seva dedicació principal va ser la navegació i el comerç internacional.³⁵ Durant tot el període analitzat apareix com un dels principals naviliers de la ciutat, amb una dotzena de vaixells a la seva disposició com a propietari o consignatari.³⁶ La seva casa de comerç, primer *Mariano Serra e hijo* i després *José María Serra e hijo*, també es troba entre els principals compradors i venedors a crèdit en el mercat a l'engròs barceloní. La seva especialitat sembla haver estat el cotó en floca, però sense excloure la farina i altres mercaderies.³⁷ Els seus interessos en el comerç atlàntic expliquen la seva participació en el Círculo Hispano Ultramarino, entitat de defensa dels interessos colonials creada el 1871 i el primer president de la qual va ser Joan Güell.

La seva activitat com a inversor sembla molt diversificada. En les juntes generals del Banc solia ostentar la representació de diversos accionistes. Entre ells Ventura Cerrajería i Eladio Gallo, de Madrid, i d'altres, de diverses procedències, la qual cosa dóna compte de l'ampli espectre de relacions que mantenia.³⁸ Josep Maria Serra, com

34. Destaquen *Ensayos para mejorar el crédito y arreglar la situación de España* (1865) i, també, el publicat el 1898, quan ja era senador vitalici i en plena crisi finisecular, *A la nación dedica su plan completo económico financiero bancario al objeto de dar solución a los problemas económicos y alcanzar la regeneración de la patria*. Vegeu Cabana (2002).

35. Documentació de la Junta de Comerç, Biblioteca de Catalunya, JC XC, 33, 1846.

36. Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Hacienda, llibres 5650, 6125, 12594 i 12608. (Devem aquesta informació a l'amabilitat de Lluís Castañeda.)

37. ANC, llibres de registres dels corredors reials de canvis. (Devem també aquesta informació a Lluís Castañeda.)

38. Entre aquests destaquen Gervasio Gironella, intendent de l'exèrcit i hisenda i superintendent delegat de les illes de Filipines; Narciso Figueroa, de Montevideo; Antonio Pons i Comellas, de Maó, i Bernardo Estrada, comerciant de Sevilla.

ja hem vist, es va haver d'enfrontar diverses vegades amb les reticències dels accionistes del Banc i dels mateixos membres de la Junta de Govern, però pel que sembla comptava amb l'amistat i el suport de Manuel Girona. Va morir a Barcelona el 1882.

Sebastià Antón Pascual va néixer a Vilanova el 1807. Va estudiar Dret i es va instal·lar a Tarragona el 1834, on va romandre fins al principi de la dècada de 1840. Després es va traslladar a Barcelona i es va casar amb M. Asunción de Bofarull i Plandolit. Va participar en la vida política del país com a diputat a Madrid i va declinar l'acceptació de la cartera de Foment que li va oferir O'Donnell.³⁹ Les seves inversions es van centrar en l'àrea de comerç i finances, encara que el 1850 va contribuir amb 15.000 duros com a soci de Güell i Cía.⁴⁰ Al Banc el seu paper principal va ser com a expert legal. Tot allò que estava relacionat amb problemes legals o reglamentaris, i amb acords o negociacions complexes passava per les seves mans.

Sebastià Antón Pascual va ser un dels col·leccionistes d'art més importants de la ciutat.⁴¹ En el seu inventari *post mortem* figuren més de mil «quadres», gravats, aquarel·les, dibuixos, miniatures, estàtues i altres peces. Segons la *Guía Cicerone de Barcelona* (1849) a casa seva hi havia obres de Rembrandt, Rubens, Van Dyck, el Greco, Ticiano... Les sales que es descriuen de la seva luxosa casa ofereixen una mostra del nivell de riquesa atresorat en art per aquest director del Banc. Sebastià Antón Pascual va morir el 1872.

Josep Rafael Plandolit va romandre poc temps al capdavant de la direcció del Banc a causa de la seva mort primerenca. Tanmateix, va fer tasques importants per a la institució com ara els contactes que va establir a França. Pertanyia a una família liberal que es va exiliar a Mèxic, després del retorn de Ferran VII al tron, i on pel que sembla va fer la seva fortuna. Tant ell com el seu germà, Pere Josep, van néixer a Chiapas. El 1842 ambdós germans havien constituït, amb l'ajut del seu pare, la raó Plandolit Germans, dedicada al comerç i amb un capital social de 20.000 duros. El 1848 ja acrediten una quota important com a venedors en el comerç a crèdit a l'engròs, amb una dedicació exclusiva a productes colonials: cotó, sucre, anyil, etc. Una posició que es mantenia l'any 1860. Al final de la dècada de 1840, Plandolit Germans exercia com a empresa apoderada del Banc de França a Barcelona.⁴²

Marià Flaquer Padrines va néixer a Torredembarra (d'on també eren originaris Joan Güell i Jaume Badia). Pel que sembla, el seu pare va emigrar a Veneçuela el segle

39. Agraïm a Roser Galí la referència d'aquest personatge extreta de la «*Necrológica del Ilmo. Sr. Doctor D. Sebastián Antón Pascual*» de D. Victor Gebhardt. Barcelona. Establiment tipogràfic de Luis Tasso, 1873.

40. Cabana (1992-1994, vol. 2, p. 152).

41. Vegeu sobre aquest tema Àngels Solà (1999, p. 55 i 56).

42. ACA, Audiència, Tribunal de Comerç, lligall 2757.

XVIII on es va dedicar al negoci del cors; posteriorment, el fill participaria en el negoci del tràfic d'esclaus.⁴³ De tornada a Barcelona, es dedicava fonamentalment a la importació de cotó i va participar en diverses societats cotoneres, ferroviàries i d'assegurances. De la seva vinculació amb Veneçuela li va venir el càrrec de cònsol, que va ostentar en la dècada de 1840.

Com ja hem indicat, Flaquer va dimitir com a director l'agost de 1853 i de la Junta de Govern l'abril 1855, en aquest cas, arran del descobriment d'una operació irregular amb el mateix Banc per la qual havia pignorat unes mercaderies que no eren de la seva propietat. La situació va derivar en la immediata declaració de bancarrota de Flaquer. En el conflicte legal que es va derivar, el Banc no va aconseguir fer prevaler el seu dret a l'embarcament de les mercaderies pignorades, que van haver de ser tornades al seu propietari.

Joan Güell (1800-1872) és, juntament amb Manuel Girona, el més conegut dels membres de la primera Junta.⁴⁴ Va néixer a Torredembarra i va emigrar amb el seu pare (Pau Güell i Roig) a Santo Domingo, on, pel que sembla, els seus negocis no van anar bé. Van tornar a Barcelona i Joan va estudiar Nàutica. El 1818 es va tornar a embarcar, probablement en viatge de pràctiques, però va decidir establir-se a Cuba, on va fer fortuna. Va retornar a Catalunya cap al 1835 després de col·locar els estalvis en títols d'empreses nord-americanes. Va participar activament en la formació de l'empresa metal·lúrgica La Barcelonesa (1838), en col·laboració amb altres futurs membres de la Junta de Govern del Banc, Manuel de Lerena, Jaume Ricart i després Celedonio Ascacibar. El 1844 va contraure matrimoni amb Camila Bacigalupi, pertanyent a una família de comerciants d'origen italià. Aquell mateix any va començar a construir la que seria una de les fàbriques de teixits de cotó més importants de l'època, el Vapor Vell, a Sants. Encara que la inversió inicial la va afrontar en solitari, ja en marxa l'empresa hi va incorporar alguns socis, entre ells, Tomàs Coma, Sebastià Antón Pascual, Celedonio Ascacibar i Esteve Gatell. També va invertir en immobles, tant urbans com rurals, a Barcelona i Lleida.

Joan Güell va ser un dels màxims portaveus de la burgesia industrial catalana. Va ser diputat a les Corts i després senador, i va publicar nombrosos opuscles de contingut econòmic en els quals va defensar amb ardor la protecció aranzelària a la indústria.⁴⁵ També va ser al capdavant de la reacció d'una part de l'empresariat català contra l'emancipació cubana i l'eliminació de l'esclavitud. Com ja hem indicat, va ser el primer president del Círculo Hispano Ultramarino de Barcelona, entitat creada amb aquesta finalitat. El seu paper central en el si de la burgesia catalana de mitjan segle XIX va quedar

43. Vegeu sobre aquest tema Raimon Soler (2003). Jordi Maluquer (1974, p. 109 i 130), referencia la casa de Mariano Flaquer e Hijo vinculada al tràfic d'esclaus.

44. Sobre Joan Güell, es pot consultar Rodrigo (2006), Cabana (1992-1994, vol. 2, p. 140-165).

45. La seva obra es recull a Güell (1880).

plenament reflectit pel matrimoni dels seus fills. Eusebi Güell i Bacigalupi es va casar amb Isabel López Bru, filla d'Antonio López i López, futur marquès de Comillas; la seva germana Josefa, amb Josep Ferrer-Vidal, fill del destacat industrial Josep Ferrer i Vidal. Joan Güell i Ferrer va morir a Barcelona el 1872.

Tomàs Coma (Moià? – Barcelona 1869) era llaner i va ser l'introduïdor de la filatura d'estam a Catalunya. Entre 1840 i 1842 va construir a Barcelona una gran fàbrica on van arribar a treballar 300 persones. Va participar en diverses iniciatives col·lectives, com la constitució de la Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat, el 1844, o la del Crèdit Mercantil, del qual va ser president, el 1856.⁴⁶ Va formar part de la Junta de Comerç, de la Junta de Fàbriques, de l'Institut Català i va ser fundador del Casino Barcelonès i de l'Ateneu Català. També va ser diputat moderat el 1840 i va formar part de la Junta Consultiva que va intentar evitar el bombardeig de Barcelona el desembre de 1842. El 1858 va ser diputat provincial i el 1864 va tornar a ser elegit diputat a les Corts pel partit unionista.⁴⁷ Va ser membre de la Junta de Govern del Banc de Barcelona des de la seva fundació fins al 1852, en què no va sortir electe.

Josep Parladé, nascut a Sant Pere de Riudebitlles, va ser un dels principals comerciants de la ciutat a mitjan segle XIX. El 1842 va constituir, juntament amb Joaquim Serra i Franch, la societat Serra y Parladé. L'empresa era continuadora de l'establerta al seu dia per Miquel Elías, de qui Serra era nebot polític. Tant Elías com Parladé provenien de famílies de tradició paperera i es van dedicar a aquest negoci abans d'interessar-se pel comerç a l'engròs. Elías i nebot, primer, i Serra i Parladé, després, apareixen en posicions de lideratge entre els comerciants a l'engròs al mercat de la Llotja des de 1840. El 1858, Parladé es va separar de la societat, en la qual va entrar Joan Jover i Serra, nebot de Serra i Franch i futur director del Banc de Barcelona. Va ser alcalde constitucional de Barcelona entre 1844 i 1846. Com ja hem vist, va ser present com a accionista en diverses societats, entre elles L'Espanya Industrial, de la qual va ser president segon de la Junta de Govern des de 1851. Josep Parladé va morir el 1867.⁴⁸

Manuel de Lerena (1787-1860) era de la Rioja, de Berceo. Va emigrar a Cuba, on va fer fortuna. Cap a mitjan dècada de 1830 ja estava instal·lat a Barcelona. El 1838 va comprar els tallers de construcció de maquinària propietat del francès Louis Perrenod i, associat amb Celedonio Ascacibar i Nicolau Tous, va relançar l'empresa, coneguda popularment com *La Barcelonesa*. El 1855 aquesta societat i la dirigida per Valentí Esparó es van fusionar per donar lloc a La Maquinista Terrestre i Marítima, una de les empreses emblemàtiques de la història industrial de Catalunya. Va ser soci també de Joan Güell.

46. Cabana (1992-1994, vol. 3, p. 134-137).

47. Vegeu Mestre, dir. (1998, p. 266).

48. Galí (1999).

Devia ser un home ben relacionat a la cort, ja que els fundadors del Banc de Barcelona li van confiar els tràmits delicats que va caldre fer a Madrid per assegurar la posada en marxa de l'entitat. L'erena també apareix de forma destacada en algunes de les iniciatives empresarials inspirades per Manuel Girona, com ara la construcció del ferrocarril del nord per Granollers o la constitució de la Manufacturera de Cardes el 1855.

Josep Serra Farreras (1798-1877) va participar des de l'inici en la constitució del Banc i va pertànyer a la seva primera Junta de Govern. Natural de Manresa, va fundar el 1828 amb el seu germà **Leodegari**, la societat Serra Germans, una de les més destacades del comerç barceloní de l'època.⁴⁹ L'empresa va créixer a l'empara de les importacions de carbó i maquinària i de les relacions comercials amb Amèrica, i el 1850 va resultar ser el primer importador de carbó anglès.⁵⁰ Els germans Serra van invertir preferentment en activitats comercials i van mantenir relacions importants amb comerciants i industrials de Manresa, entre els quals destaquen els germans Torrens i Miralda (amb qui, a més, estaven emparentats).⁵¹ Josep Serra es va mantenir a la Junta de Govern del Banc només tres anys. A la Junta General d'agost de 1848 no va resultar reelegit. En la primera votació va obtenir 33 vots, que no assolien la meitat dels 86 emesos. En la segona votació va obtenir només dos vots. Josep Serra va participar activament en la fundació del Crèdit Mobiliari Barcelonès, societat de crèdit de la qual va ser president entre 1856 i 1858. El seu germà **Leodegari** va estar a punt d'incorporar-se a la Junta de Govern del Banc el 1853, després d'empatar a vots amb Flaquer, a qui finalment es va atorgar la plaça. Després de tornar-ho a intentar diverses vegades, va assolir la majoria precisa el 1858 i es va mantenir en el lloc fins a la seva mort el 1873. Leodegari Serra va tenir, pel que sembla, una major inclinació envers les inversions industrials, però *«és interessant remarcar que, amb una sola excepció (la fàbrica de "lienzos" de Barcelona), només invertia en establiments fabrils manresans, i que pràcticament durant tota la seva vida va tenir diners invertits en fàbriques tèxtils»*.⁵² En morir, Leodegari Serra era propietari de 100 accions del Banc; Josep, que va morir el 1877, no en tenia cap.

49. Hi ha un estudi dels germans Serra molt complet; vegeu Ramon Vila i Despujol (1988).

50. Tot i aquest primer lloc Vila i Despujol (1988, p. 45) diu: *«el nombre total de vaixells que arriben amb alguna mercaderia per a "Serra hermanos" és inferior als que arriben per a altres comerciants com, per exemple, Serra Parladé, Carles Torrens i Miralda, Josep María Serra, Díaz de Brito, M. Girona, Clave i Cia o Martorell i Bofill»*.

51. Tot i que ambdós van ingressar en el gremi de velers (al qual havia pertangut el seu pare), cap dels dos no va tenir relació amb la indústria de la seda; no obstant això, en la dècada de 1820, quan Josep devia traslladar-se a Barcelona, Leodegari, que també va participar en política tant amb els progressistes com amb els moderats, tenia una fàbrica de filats de cotó a Manresa. Vegeu Vila i Despujol (1988).

52. Vila i Despujol (1988, p. 62). Malgrat constatar la importància de L. Serra en la indústria de Manresa, la casa comercial que mantenia amb el seu germà tenia preferència per les inversions relacionades amb el comerç i les finances.

Ignasi Villavecchia Viani era nebot i hereu d'un comerciant genovès, Ignazio Villavecchia de Ferrari, que s'havia instal·lat a Barcelona el 1774.⁵³ Pel que sembla, Ignazio va arribar a la ciutat per fer-se càrrec dels interessos de la casa de comerç de Carlo i Francesco Porte, que havia entrat en fallida. Més tard, s'hi va associar i es va dedicar, fonamentalment, a operacions comercials amb l'estranger, preferentment dins l'eix Barcelona-Gènova. A la seva mort, el 1825, el seu nebot primogènit, Ignasi Villavecchia Viani, que treballava amb ell a la casa de comerç, en va ser designat hereu universal. El 1837 Ignasi va liquidar l'antiga casa de comerç i en va fundar una de nova a nom seu. En la dècada de 1830, va participar activament en la fundació dels tallers Nuevo Vulcano i en l'adquisició de diverses mines de carbó a Benissalem (Mallorca). Aquests negocis van quedar finalment integrats en la societat anònima Navegació i Indústria, creada el 1841 i de la qual Villavecchia va ser accionista destacat. El 1860 va incorporar els seus tres fills barons a la casa comercial, que va liquidar finalment el 1866 coincidint amb la crisi financera general. Ignasi Villavecchia va haver d'abandonar la Junta de Govern del Banc com a conseqüència d'una disposició de la Llei de bancs de 1856 (art. 12) que prohibia que els estrangers exercissin càrrecs als bancs d'emissió si no adquirien la nacionalitat espanyola. Villavecchia no va voler renunciar a la nacionalitat sarda i va haver de presentar la dimissió. El seu fill Lluís va arribar a formar part provisionalment de la Junta de Govern del Banc l'abril de 1866, però hi va haver de renunciar dos mesos després en entrar en crisi la casa de comerç familiar. El Banc va acordar accions judicials contra ella per recuperar crèdits pendents. Ignasi Villavecchia va morir el 1874.

Jaume Ricart Guitart va ser un fabricant destacat de teixits de cotó. Nascut a Casserres (Berguedà), al final de la dècada de 1820 ja era a Barcelona dedicat a la filatura del cotó. A mitjan dècada de 1840 va ampliar les activitats al tissatge i a l'estampat. El 1862 tenia una filatura a Barcelona, un tissatge a Manresa i una fàbrica d'estampats a Sant Martí de Provençals que donaven ocupació a gairebé tres-cents treballadors.⁵⁴ La seva presència a la Junta de Govern del Banc va ser efímera. L'agost de 1848 no va ser reelegit per la Junta General. En la primera votació, va obtenir 33 vots (dels 86 emesos) i en la segona, 19. Va morir el 1872.

De les activitats dels tres membres restants de la primera Junta de Govern, **Miguel Roig i Rom, Agustí Peyra i Mach i Serafí Gonzàlvez de Faria**,⁵⁵ en coneixem molt pocs detalls. Els tres van mantenir relacions estretes entre ells. Pel que sembla,

53. Hi ha una tesi de llicenciatura sobre la família Villavecchia obra de Laura Calosci (2000, mimeo). D'aquesta tesi s'ha obtingut aquesta breu referència.

54. Cabana (1992-1994, vol. 2, pp. 56-57)

55. Gonzàlvez de Faria s'hi va incorporar en substitució de Jaume Badia, quan aquest en va ser nomenat administrador.

el 1844 van formalitzar una associació juntament amb Josep del Valle (caixer del Banc) i Marià Rius (de Tarragona) denominada Asociación Agrícola e Industrial de la Unión, que tenia com a objectiu explotar unes terres desamortitzades.⁵⁶ Roig i Rom havia residit a l'Havana i Gonzàlvez de Faria havia nascut al Brasil. Gonzàlvez de Faria va ser cònsol del Brasil a Barcelona i Peyra i Mach ho va ser de Prússia.

Seguidament, ens referirem de manera molt succinta a les persones que es van incorporar a la Junta de Govern del Banc a partir de 1846, tot limitant-nos a aquelles de qui disposem d'alguna informació rellevant.

Com s'ha indicat, **Joan Jover i Serra** va ser l'únic director del Banc en aquesta etapa que no va formar part de la primera Junta de Govern. Va entrar a la Junta el 1866 en substituir Marià Lluch, que havia hagut de dimitir. En va ser designat director el 1872 a la mort de Sebastià Antón Pascual. Nascut a Igualada el 1823, va treballar amb el seu oncle, Joaquim Serra i Franch, en la societat Serra i Parladé, primer, i a Serra i nebot, a partir de 1858. A la mort de Serra i Franch, el 1864, va heretar tant els negocis paperers que aquest tenia a Gelida com la participació en aquesta societat, que va quedar convertida en Jover i Serra. Segons les dades fiscals, entre 1848 i 1862 les successives societats participades per Joan Jover van figurar sempre al primer lloc entre les navilieres registrades a Barcelona, amb una trentena de vaixells declarats. Tant el 1848 com el 1860 aquestes societats apareixen igualment en primer o segon lloc per volum de contractació entre els comerciants a l'engròs de la Llotja. La seva dedicació principal sembla haver estat el cotó en floca. Joan Jover i Serra va morir el 1879. Els seus successors van continuar el negoci navilier sota les sigles Fills de J. Jover Serra. Un transatlàntic amb aquest nom va ser un dels vaixells més grans de bandera espanyola en els anys del final del segle XIX.

Manuel de Compte va fundar una societat de comerç, Compte i Cía., el 1852, encara que abans d'aquesta data ja era un navilier i comerciant conegut. Va ser durant molts anys caixer de la Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de Barcelona. Va formar part del grup fundador de la Societat Catalana General de Crèdit. **Marià Lluch** era un comerciant que va tenir una ascensió meteòrica a la Junta del Banc. Les seves inversions en ferrocarril van ser abundants. Es va veure atrapat per la debacle de 1866 i va haver de dimitir del seu lloc l'abril d'aquell any. Va morir en un accident ferroviari a Saragossa pocs mesos després. El Banc va emprendre accions judicials per recuperar els crèdits que va deixar pendents.⁵⁷ **Josep Amell Carbonell** pertanyia a una família relacionada amb el comerç colonial i les inversions ferroviàries. L'inventari *post mortem* ofereix informació sobre les seves inversions, molt diversificades, que inclouen un ampli espectre (indústria

56. Vegeu l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB), Planas i Compte, 1844 (f. 208 i següents).

57. Per a més informació, vegeu Roser Galí (1999).

tèxtil, de cuir, assegurances, inversions en vaixells, títols de deute, ferrocarrils, Canal d'Urgell, port de Barcelona, etc.); a la seva mort, el 1876, tenia un capital invertit de prop de dos milions de pessetes.⁵⁸

Celedonio Ascacíbar va néixer a Xile. El seu pare i el seu avi matern havien estat militars al servei de la corona espanyola. Estava emparentat amb l'esposa de Josep M. Serra, Dorotea de Chopitea. Va ser un dels màxims impulsors de la indústria metal·lúrgica catalana. El 1841, juntament amb Nicolau Tous, va adquirir a Manuel de Lerena la foneria La Barcelonesa, que va passar a funcionar com a Tous, Ascacíbar i Cía., i es va convertir immediatament en una de les principals empreses del sector. El 1855 la societat es va incorporar a La Maquinista Terrestre i Marítima, de la qual Ascacíbar va ser membre de la Junta de Govern, i va ocupar-ne la presidència entre 1861 i 1868. També va ser soci de Joan Güell en la seva empresa tèxtil i va participar amb altres membres de la Junta del Banc en la fundació de La Manufacturera de Cardas. Va morir el 1874 a Barcelona.

Una de les personalitats més rellevants incorporada al Banc en la dècada de 1860 és, sens dubte, **Josep Anton Muntadas**. Nascut a Igualada el 1816, va ser el menor dels fills del fabricant Maties Muntadas. Al final de la dècada de 1820, els Muntadas disposaven ja de diverses fàbriques de filats i teixits de cotó a Barcelona. El 1839 es va constituir Muntadas Germans, que va ampliar les seves instal·lacions a Sabadell i Barcelona. A mitjan dècada de 1840 era, probablement, una de les empreses cotoneres catalanes més importants. El gener de 1847, els germans Muntadas van decidir constituir una societat anònima, *L'Espanya Industrial*, a la qual van aportar els actius de la seva empresa familiar. La nova empresa va iniciar immediatament la construcció d'una nova fàbrica de grans dimensions a Sants. *L'Espanya Industrial* va ser l'empresa tèxtil espanyola més gran amb més de 1.500 treballadors. En les seves primeres juntes de govern eren presents diversos membres de la del Banc de Barcelona (Badia, Parladé, Carles Martí, Amell i Josep Serra). La direcció efectiva de l'empresa, tanmateix, va ser sempre a les mans de Josep A. Muntadas i del seu germà Isidre. Va participar en diverses institucions representatives dels interessos industrials catalans. En morir, el 1880, disposava de participacions importants en el ferrocarril de Barcelona a Saragossa i en el Crèdit Mercantil.⁵⁹

58. Galí (1999).

59. Sobre Josep A. Muntadas i *L'Espanya Industrial*, es poden consultar Solà (2006) i Cabana (1992-1994, vol. 2, p. 83-102).

7. El personal del Banc

El Banc va organitzar les seves oficines en el període comprès entre la celebració de la primera Junta d'Accionistes, l'abril de 1845, i l'obertura de l'entitat l'agost del mateix any.⁶⁰ Els treballadors del Banc van ser seleccionats per la Direcció i, segurament, es van tenir en compte diferents proposicions dels membres de la Junta. En general, es va posar un accent especial en el fet que es tractés de persones de confiança. Sens dubte, es pensava a minimitzar qualsevol risc per a la credibilitat de la institució.

Segons els estatuts i reglaments, la màxima responsabilitat de la gestió quotidiana corresponia a l'administrador, que actuava sota el control immediat dels directors. A les ordres de l'administrador hi havia tres empleats d'alt nivell: el caixer, el tenidor de llibres i el secretari. Cadascun d'ells dirigia una secció a la qual s'integraven diversos oficials i personal auxiliar. Al llarg dels anys aquí considerats, el nombre d'empleats va ser més aviat modest: va oscil·lar entre les 24 i les 46 persones.

L'administrador

En la seva primera reunió, el 5 de maig de 1845, la Junta de Govern del Banc va acordar nomenar com a administrador Jaume Badia Padrines. Badia havia estat escollit membre de la Junta de Govern, càrrec al qual va haver de renunciar en acceptar la plaça d'administrador. La personalitat de Badia és molt significada i ha estat estudiada en detall per un dels autors d'aquest llibre.⁶¹ A continuació, en presentem un resum breu.

Nascut a Torredembarra el 1796, Jaume Badia va emigrar a Matanzas (Cuba) el 1812, on va treballar en el negoci de mels i correatge de sucre del seu oncle Esteve Badia. Quan aquest va morir, el 1818, es va fer càrrec del negoci sota la tutela d'un altre comerciant català, Tomàs Gener, que era un liberal actiu que seria diputat a les Corts del Trienni. Badia es va incorporar al grup de pensament liberal de Matanzas i va promoure diversos diaris per defensar les seves idees. El liberalisme defensat pel grup arribava a la modernització econòmica de l'illa i a la llibertat d'expressió. Tanmateix, eren partidaris de mantenir l'esclavitud, encara que advocaven pel final del tràfic il·legal d'esclaus.⁶² A instàncies dels seus coreligionaris, Badia va fer el 1839 un viatge als EUA per estudiar el funcionament del sistema bancari d'aquell país. Fruit de les seves observacions van ser una sèrie de cartes publicades en diversos diaris de l'illa i després compilades en un llibre. En aquests escrits, Badia es revela com un coneixedor profund de la qüestió bancària

60. Actes de la Junta de Direcció, 4 d'agost de 1845.

61. Un esbós biogràfic a Blasco (2007).

62. Sembla que Jaume Badia no va ser coherent amb aquests principis. El 1843 el cònsol britànic a Barcelona informava els seus superiors que Badia continuava amb el tràfic (Fradera: 1987, p. 76-77).

i dels debats acadèmics i polítics que es desenvolupaven tant a Europa com a l'Amèrica del Nord. Concretament, es defineix com a defensor d'una visió restrictiva de l'emissió de moneda, i prefereix el monopoli d'emissió davant la pluralitat i la imposició de límits a l'emissió davant la llibertat de crèdit.

Jaume Badia va tornar a Barcelona poc després de la publicació d'aquestes cartes. No hi ha dubte que, en l'entorn de la Barcelona de l'època, Badia havia de ser una de les poques persones autènticament competents en temes bancaris. Recordem que, a Espanya, no hi havia cap altra experiència de banc d'emissió que la del Banco de San Carlos reconvertit en Banco de San Fernando, i que aquesta experiència s'acostava més a la pròpia d'una dependència de l'Estat que a la d'un banc modern dedicat al finançament privat. Els directius del Banc van optar, doncs, per una personalitat forta i amb coneixements amplis sobre l'activitat pròpia dels bancs d'emissió. Atès el protagonisme que els estatuts conferien als directors, és possible que no fos fàcil la compatibilitat entre uns directors joves i inexperts i un administrador més gran i molt més preparat.⁶³

El sou acordat per al càrrec d'administrador va ser de 2.000 duros, amb la possibilitat d'assolir els 3.000 si els beneficis del Banc superaven el 6%. No tots els membres de la Junta de Govern hi van estar d'acord. Segons consta en les actes, Manuel Girona va posar de manifest que li semblava excessiva la dotació a l'administrador, ja que convenia a l'establiment no gravar excessivament les seves despeses per no perjudicar els beneficis.⁶⁴ Tanmateix, en l'acta de la Junta de Govern registrada el 3 de juny de 1845, es recull la protesta dels seus membres perquè, segons adduïen, Girona no va assistir a la sessió en la qual es va votar el sou de l'administrador, amb la qual cosa no va poder manifestar la seva disconformitat. Pel que sembla, Girona, per mà del secretari, es va fer incloure com a assistent, i va assentar una opinió que no va poder emetre perquè no va assistir a aquesta Junta. L'episodi és tant una mostra del poder que tenia Girona al Banc, com de la independència de la Junta de Govern que va fer constar en acta la irregularitat. Es pot pensar, igualment, que els càrrecs de confiança van ser consensuats i que potser Badia no era home de total confiança de Girona.

L'administrador, segons s'indicava en els Estatuts del Banc, havia de dipositar una fiança de 25.000 duros. En el cas de Badia, va actuar com a garant en la fiança Joan Güell. Recordem que Güell era natural de Torredembarra, com el mateix Badia. Aquesta fiança va

63. Recordem que el 1845 Girona tenia 28 anys i Serra 33. Desconeixem l'edat de Josep Rafael Plandolit, però no devia ser gaire diferent de la dels altres directors. Badia, en canvi, tenia gairebé 50 anys i una llarga trajectòria a l'esquena.

64. Actes de la Junta de Govern, 3 de maig de 1845.

consistir en un dipòsit a la caixa del Banc de les 50 accions de les quals Badia era propietari i, a més, en l'aval de Güell, que va oferir com a garantia la seva fàbrica de Sants.⁶⁵

Jaume Badia va dimitir després de la crisi de 1848 en circumstàncies confuses, encara que va aconseguir tornar a ser elegit com a integrant de la Junta de Govern. Mai no es van explicitar reclamacions o retrets contra Badia, però el fet és que, després de la seva dimissió, el Banc va retenir la fiança que hi havia dipositat al·legant que havia de recomptar els gèneres que es guardaven com a garantia de crèdits. La fiança en metàl·lic va ser finalment tornada el juny de 1851, però a la mort de Badia, el 1863, la seva filla va haver de reclamar judicialment el retorn de les accions propietat del seu pare, que continuaven retingudes per l'entitat.

Després de la dimissió de Badia, el càrrec d'administrador es va adjudicar a Josep Renart, que havia estat fins llavors secretari del Banc. La posició de Renart va ser totalment diferent, ja que ni era un gran accionista ni tampoc havia estat membre de la Junta de Govern. La seva actuació va ser més la d'un gestor que actuava en nom del Banc a les ordres immediates dels directors i amb un grau d'autonomia molt limitat. Possiblement fos un home de confiança de Manuel Girona. Renart es va retirar el 1855 quan una malaltia li va impedir continuar treballant. El seu successor va ser Antoni Escolano, que va ocupar el càrrec durant els 30 anys següents.

El personal d'oficines

El **caixer** tenia un sou similar al del secretari i al del tenidor de llibres, però havia de dipositar una fiança de 10.000 duros.⁶⁶ Per a aquest lloc, es va nomenar Josep del Valle,⁶⁷ que no va dipositar la fiança, sinó que «va prometre» a la Junta de Govern que respondria a la seva obligació. Van actuar com a avaladors en aquest cas Serafí Gonzàlvez de Faria, Agustí Peyra i Mach i Miquel Roig i Rom, que també «van prometre» que, en cas de necessitar-ho, respondrien per la fiança del caixer, amb qui segons hem vist mantenien negocis particulars.⁶⁸ Del Valle va cessar el 1856 i es va incorporar a la Junta de Govern l'any següent. El successor de Del Valle va ser Josep Xivixell, que es va fer càrrec de la caixa del Banc durant les tres dècades següents.

El **secretari** va ser inicialment Josep Lluís de Rocha. La seva mort el setembre de 1846 va ser molt sentida pels membres de la Direcció, que van acordar concedir a la seva

65. Aquesta informació es va poder recuperar de l'acta aixecada pel notari Planas i Compte (AHPB), amb data 7 d'agost de 1845 (f. 266 i següents). Güell va demanar, més endavant, que es revisés la fiança. (Actes de la Junta de Govern, 6 d'agost de 1845).

66. Actes de la Junta de Govern, 17 de maig de 1845.

67. Actes de la Junta de Direcció, 15 de juny de 1845, el caixer surt registrat amb cinc accions a les actes de la Junta General d'Accionistes del 21 d'abril de 1845.

68. Vegeu l'acta notarial de Planas i Compte (AHPB) del 5 d'agost de 1845 (f. 243 dors i 244).

família una pensió de 6.000 rals anuals per un llarg període de temps. Es va nomenar per al càrrec el ja esmentat Josep Renart. Quan aquest va accedir al lloc d'administrador es va contractar com a secretari Jacint de Luna i, quan aquest es va retirar, el 1861, Josep Mestre Cabañes.

El primer **tenidor de llibres** va ser Antoni Guillen.⁶⁹ Tanmateix, l'autor del pla teòric pràctic sobre l'administració i el règim interior del Banc va ser Mateo José de los Santos.⁷⁰ Antoni Guillen era un comptable prestigiós que havia publicat el 1839 el *Tratado compendioso de la contabilidad mercantil en partida doble*, i que el 1846 va donar a la impremta *El verdadero cambista*, llibre que va dedicar al Banc, el qual va col·laborar econòmicament en la publicació. Guillen no va romandre gaire temps al Banc. El 1846 el va substituir Josep Lozano que s'hi va estar fins al 1856. Els següents responsables de la comptabilitat van ser Joaquim M. Martínez (1856-1864) i Rafael Lluís (1864-1881).

Els sous pagats pel Banc als seus empleats al llarg de les tres dècades del nostre estudi es resumeixen en el quadre 3.4. Aquests sous eren bastant diferents, per inferiors, dels que regien en una entitat que es podria considerar similar, el Banco de San Fernando. El 1847 els sous pagats en aquest banc anaven des dels 6.000 duros anuals, que cobrava el director (en aquest cas, un empleat), els 2.500 del subdirector i els 1.800 dels caps, fins als 650 dels auxiliars de caixa i els 300 de mitjana dels porters i mossos.⁷¹

Quadre 3.4. Sous anuals del personal del Banc de Barcelona

Càrrec	1845		1855		1860		1867	
	Sou anual duros	Nre.	Sou anual en duros	Nre.	Sou anual duros	Nre.	Sou anual en duros	
Administrador	2.000	1	2.000	1	2.000	1	3.000	
Secretari	900	1	700	1	700	1	900	
Tenidor de llibres	700	1	1.100	1	1.000	1	900	
Caixer	900	1	1.100	1	1.100	1	1.500	
Oficials superiors	300	2	600	3	450	3	650-750	
Oficials	300	13	300-450	19	250-350	16	300-500	
Conserge	250			1	300	1	300	
Porters i mossos	150	4	219	7	219	10	219	

Font: Actes de la Junta de Govern de 23 de juliol de 1845, de 30 de gener de 1855, de 7 de desembre de 1846, de 17 i 24 de desembre de 1860 i de 21 d'agost de 1867

69. Actes de la Junta de Direcció, 30 de maig de 1845.

70. Actes de la Junta de Govern, 26 de juliol de 1845. Agraïm a Lluís Castañeda que ens fes arribar una còpia del llibre d'Antoni Guillen i Suárez *El verdadero cambista teórico y práctico*. Barcelona, 1846. Tot i que els directors no el van assumir com a manual de consulta per a la institució, l'autor formava part de la plantilla del Banc.

71. Tedde (1999, p. 216-217).

Com es pot observar, hi va haver un increment significatiu del personal contractat derivat de l'augment de les operacions i d'una complexitat cada vegada més gran. D'altra banda, es va mantenir durant tot el període l'estructura salarial adoptada el 1845, en la qual queda ben reflectida la importància que el Banc donava als responsables de les tres seccions en què es dividia l'administració.

La política laboral del Banc durant el període va ser fonamentalment paternalista. Això es va reflectir especialment en la cobertura informal de les necessitats dels seus empleats, a qui donava facilitats per cuidar de la seva salut i a qui es concedien, de vegades, petits ajuts per afrontar determinades fatalitats.⁷² També es bonificava els empleats per premiar-los la fidelitat i el bon fer.⁷³ A partir de la dècada de 1850 es van establir criteris més formals per a la contractació dels empleats del Banc, com ara demostrar coneixements de comptabilitat per partida doble i d'idiomes. També es va fer explícit que, per optar a ascensos, es valoraria més la idoneïtat que l'antiguitat o la categoria.⁷⁴

La irrupció a la ciutat de noves entitats bancàries a partir de 1856, va comportar la sortida de diversos empleats del Banc que van passar a treballar en aquestes societats.⁷⁵ Aquest fet posa en evidència que les remuneracions ofertes pel Banc no estaven per sobre de les generals del mercat. Potser la creació d'un fons de pensions el 1860 va ser un intent de modernització de la política d'ocupació.⁷⁶

72. Davant la mort de l'empleat se solia col·laborar amb la família, sense crear cap precedent. De la mateixa manera, en les actes es recullen nombrosos permisos d'absència per viatges relacionats amb la salut.

73. D'aquesta manera, segons les actes de la Junta de Direcció, de 23 desembre de 1850, «se autorizó al Administrador para repartir entre los empleados los \$ 200 que abonó la Exma Junta de Carreteras como salario de un escribiente en el presente año» i també es van fer bonificacions al conserge i als mossos extrems de la part no utilitzada de la consignació per a menyscapse de caixa. D'altra banda, segons les actes de la Junta de Govern, de 23 d'octubre de 1854, es va gratificar el secretari del Banc i els empleats que es van quedar a la ciutat malgrat el còlera.

74. Actes de la Junta de Direcció, 19 de desembre de 1854.

75. Vegeu les actes de la Junta de Direcció, 4 d'agost de 1856.

76. A partir de la dècada de 1850, el Banc va decidir dedicar un 1% dels beneficis a construir un fons de contingències per als treballadors de l'entitat.

Apèndix del capítol 3

Apèndix 3.1 Accionistes del Banc de Barcelona

Nota: els noms d'aquest apèndix s'han mantingut tal i com es presenten al llistat original. (Vegeu-ne l'explicació en el text.)

Accionista	F. Cabana ⁷⁷	JGA maig de 1845 ⁷⁸	Acta notarial ⁷⁹	Miquelerena i Planas ⁸⁰
Total d'accions representades	5.000	2.827	3.294	3.652
Brocca, Francisco en nom de Brocca Hermanos	100	100		
Castañer, Joaquín (hisendat)	100			100
Clavé, Juan Bautista (del comerç)	100	100	100	100
Fontanals, Buenaventura	100	100	100	
Girona, Manuel com a simple accionista, representat per Clavé, Juan Bautista	100	100	100	100
Güell, Juan	100	100	100	81
Lerena, Manuel (del comerç), representat per Serra, José María	100	100	100	100
Mandri, Francisco (del comerç)	100	100	100	100
Martí, Ramon de	100	100		82
Plandolit, José	100	100	100	100
Plandolit, José Rafael	100	100	100	100
Safont, Jaime (intendent honorari de províncies i administrador de béns nacionals)	100		100	66
Salvador, Antonio (propietari)	100		100	100
Serra y Parladé, representats per Joaquín Serra	100	100		
Serra y Soler, Mariano (del comerç)	100		100	100
Serra, José María (del comerç)	100	100	100	100
Villavecchia, Ignacio (del comerç)	100	100	100	100

77. F. Cabana (1978). Aquesta és l'única relació que suma la totalitat de les accions i que, segons assenyala Cabana, fa referència al moment de la seva subscripció l'agost de 1844. Aquestes dades es van obtenir d'un fullletó que el Banc va editar.

78. Assistents a la Junta General d'Accionistes del Banc de Barcelona, 21 de maig de 1845.

79. Acta del notari José Manuel Planas, de 5 d'agost de 1845 (AHPB).

80. Actes notariais per al compromís de pagament de les accions registrades per ambdós notaris de setembre a novembre de 1845. Pels notaris revisats s'ha pogut comprovar que, malgrat que el Banc va nomenar Planas i Miquelerena com els notaris autoritzats per fer les caucions, alguns accionistes les van fer amb un altre notari. Aquest és el cas, per exemple, de Pablo Vila, que no surt en la nostra llista i que va fer caució de les seves accions amb el notari A. Alsina Thomas (AHPB)1845, f. 108.

81. No s'ha trobat l'acta de compromís de Joan Güell en els notaris seleccionats. Sens dubte, devia inscriure les accions amb algun altre notari de la ciutat.

82. Possiblement, Ramon de Martí també les va inscriure amb un altre notari, ja que surt en successives juntes generals d'accionistes.

El Banc de Barcelona, 1844-1874

Accionista	F. Cabana	JGA maig de 1845	Acta notarial	Miquelerena i Planas
Girona y Agrafell, Ignacio	56	56	56	5
Plandolit, Pedro José	56	56	56	54
Serra hermanos, Sr., representats per José Serra y Marrugat	50	50	70	50 ⁸³
Esteve, Juan	43	43	43	
Anglada, Jacinto María (propietari)	40		40	40
Bacardi, Ramón (hisendat)	40	40		40
Badia, Jaime	40		50	
Biada, Miguel, representat per Juan José Latorre (o Viada)	40	40		
Brusi y Ferrer, Antonio (hisendat)	40		40	52 ⁸⁴
Canadell, Juan (del comerç)	40	40	40	40
Carbó, Ignacio (del comerç)	40	40	40	40
Casamitjana, Cayetano	40		40	
Coca y hermano, Sr. (d. Lorenzo)	40	40	40	
Coma, Tomás (del comerç)	40	40	40	40
Dotres, Clavé y Fabra	40			40
Flaquer, Mariano (del comerç)	40	40	40	40
Font y Archer, Juan (propietari)	40	40	40	60
Gonzálvez de Faría, Serafín	40	40	40	40
Guille, Claudio (del comerç)	40	40	40	40
Guille, Roberto (del comerç)	40			21
Maciá, Félix	40			
Manté, Pedro	40		40	
Martorell, Quirico	40	40	40	
Milà de la Roca, José	40			5
Mitjana, Antonio, representat per Ignacio Girona	40	40		
Pascual Inglada, Sebastian Antón (advocat)	40		40	40
Peyra y Mach, Agustín (del comerç)	40	40	40	65
Pi, Salvador (hisendat)	40	40		54
Planás y Molist, Francisco	40	40	40	
Rabasa, Geronimo (propietari)	40	40	40	80
Ricart, Jayme	40	40		
Roig y Rom, Miguel	40	40	40	50
Salomó, Pedro	40	40		
Sirven, Mariano (del comerç)	40	40	40	40
Fontanals, Juan	30			
Ascacibar, Celedonio (del comerç)	25	25	25	25
Francoli, Juan (del comerç)	25	25	25	25
Playá, Simón (del comerç)	25			25

83. Firmen l'acta notarial Leodegari Serra i Josep Serra per 25 accions cadascun.

84. En aquells mesos, apareixen tres actes d'acceptació d'obligacions per diferents accions de Brusi. La primera per les 40 accions que ell havia subscrit. Les altres dues, una de 7 accions que li va endossar I. Pons i l'altra de 5 accions endossades per Joan Carsi.

Accionista	F. Cabana	JGA maig de 1845	Acta notarial	Miquelerena i Planas
Anciso, Juan José	20			
Barras, vídua de, representada per Antonio Mendiguren	20	20		
Camprodón, Francisco	20			
Cayol, Lorenzo (propietari)	20	20	20	20
Cerragería, Dámaso	20			
Comas, Jaime (del comerç)	20		20	20
Cusachs, José	20	20	20	
Echevarria, Nicolás de	20			20 ⁸⁵
Girona, Juan	20			
Gordón, José (del comerç)	20			20
Puerta, Francisca	20			
Romaní y Terrés, Antonio	20	20		
Serra y Armadá, Domingo (fabricant i del comerç)	20		20	20
Torrens, Jaime (del comerç entre Barcelona i l'Havana)	20		20	20
Vidal Hermanos	20			
Vidal, Manuel	20			
Vilanova y Masó, José (Juan per a Cabana)	20		20	
Bosch y Mustich, José	18		18	
Mayner, Magín	18			
Pons, Isidoro (del comerç)	16	16	16	89
Bonaplata, Salvador	15			
Bulbena, Antonio (del comerç)	15		15	15
Casals, Juan	15			
Durán Hermanos	15		15	
Fontanellas, Francisco	15			
Gatell, Estevan	15	15	15	
Gil, Pedro (del comerç)	15		15	15
Mitjans y Ricart, José	15			15
Muntadas, Hermanos	15			
Ramón, Margarita e hijo	15			
Rubió, Antonio	15			
Tintore, Pablo (botiguer)	15		15	25
Trilla, Isidro	15		15	
Ugarriza, Gabriel	15		15	15 ⁸⁶
Achon y Cía, Juan (fabricant)	14		14	9
Juncadella, Prats, hermanos	12			
Vallés, Juan (fabricant)	12			12
Ametller Hermanos	10			

85. De Madrid, representat per Josep Maria Serra.

86. Aquesta escriptura és anotada en l'acta del notari Planas del 2 d'octubre de 1845 (AHPB) f. 263 dors, però té una inscripció que assenyala que no va tenir efecte perquè no es va signar.

El Banc de Barcelona, 1844-1874

Accionista	F. Cabana	JGA maig de 1845	Acta notarial	Miquelerena i Planas
Bosch Hermanos	10			
Bosch y Pous, Esteban	10			
Call, José	10			
Camps, Antonio	10			
Carsi, Juan (del comerç)	10	10	10	25
Casañas, Cristobal e hijo	10	10	10	
Casas, Mariano e hijos	10			
Castells y Camps, José (metge)	10	10	10	10
Cerveró, Francisco	10	10	10	
Cividanes, José Tomás (del comerç)	10	10	10	30
Cuero, Francisco	10			
Doz, Ambrosio de (hisendat)	10		10	10
Fabra, Juan	10			
Font y Riudor	10			
Fontanellas, José	10	10	10	
Franquet, Francisco (pilot)	10			15
Lloberas, Francisco	10			
Maresch y Ros, Ramón (del comerç)	10		10	10
Martí y Codolar, Joaquín (del comerç)	10	10	10	10
Masallas, Juan	10			
Masferrer y Solanes	10			
Mateu y Font, Jaume	10			
Noriega, Francisco (del comerç)	10	10	10	10
Puigmartí, Francisco	10			
Quer, Francisco	10			
Rodríguez, Pedro (del comerç)	10		10	10
Sabadell, Rafael (del comerç)	10		10	10
Serra y Ciurana, Mariano	10			
Serra, Valentín	10			
Servet, hermano e hijos, Srs. (del comerç), representats per Sebastian Servet	10	10	10	10
Soler y Gelada, Magin	10	10	10	
Terrades, Pedro	10	10	10	
Tous y Soler, Nicolás	10			10
Vidal y Nadal, Bartolomé	10			
Westzynthius, Guillermo Gabriel (cònsol de Suècia i Noruega)	10		10	10
Adzerias, Ramón (auditor de marina honorari)	8		8	8
Amell y Carbonell, José (del comerç)	8		8	8
Amell, Juan	8			
Arañó, Cayetano y Luis	8			
Belsa, Miguel	8			
Costa y Closas, Antonio	8	8		
Garcia Plademunt, José	8	8	8	8

Accionista	F. Cabana	JGA maig de 1845	Acta notarial	Miquelerena i Planas
Henrich y Esteves, Isidro	8		8	
Jordá, Viuda hijo y Cia	8			8 ⁸⁷
Liñán, Tomás	8			
Plá y Eremitas, Juan (del comerç)	8	8	8	8
Pons, José (impressor)	8	8	8	8
Verdaguer, Manuel (botiguer)	8			8
Cabot y Ferrer, Raymunda	7		7	7
Morell, Joaquin (hisendat)	6	6		6
Almirall y Romaní, Juan (fabricant de paper)	5	5	5	5
Balmes, Miguel (del comerç)	5		5	21
Cabot y Ferrer, Antonio (confiter)	5	5	5	5
Cabot y Ferrer, Juan	5	5	5	
Cañellas, hermanos y Cía.	5			
Carbó, Pedro (propietari)	5		5	5
Carreras, Joaquin (del comerç)	5	5	5	5
Casañas y Lladó, Antonio	5			
Castelló y Pons, Joaquín (del comerç)	5		10	5
Codina, Domingo	5			
Coronas, Eusebio	5	5	5	
Depares, Luis	5	5		
Espalter y Tolrá, Francisco (del comerç)	5		5	5
Ferran y Cuadras, Mariano (propietari)	5	5	5	5
Ferrer y Busquets, Francisco (del comerç)	5	5		5
Fornell, Francisco	5			
Garcia de la Mata, Juan	5	5		
Gatell, José Maria	5	5		
Gibert y Cisneros, Pedro (tinent coronel retirat)	5		5	5
Guardia, Tomás (dependent del comerç)	5		5	5
Llansa, Juan de	5			
Lleonart, Gaspar (del comerç)	5			5
Lluch, Miguel Domingo (del comerç)	5			5
Manent, Francisco de Asís	5			
Martí, Carlos (propietari)	5		5	20
Masó, José (propietari)	5		5	5
Masó, Juan Joaquin (propietari)	5	5	5	5
Mila de la Roca, Joaquín	5	5		
Mir hermanos	5	5	5	
Miralles y Gil, Domingo	5			
Monmany, Antonio	5	5	5	
Moxó, Antonio M. de	5		5	

87. Són subscriptes per José Jorda. Vegeu el notari Planas i Compte (AHPB).

El Banc de Barcelona, 1844-1874

Accionista	F. Cabana	JGA maig de 1845	Acta notarial	Miquelerena i Planas
Muñoz, Petra	5			5 ⁸⁸
Oliva, Francisco	5			
Oños, Vicente (mercader)	5		5	5
Orriols y Puig, José	5			
Paba, Guillermo	5			
Patxot, Rafael	5	5		
Pi, Joaquín (del comerç)	5	5	5	5
Plandolit y Ribas, Pedro (comissari de guerra jubilat)	5	5		5
Pons y Comellas, Antonio	5			5 ⁸⁹
Portabella, Jayme Antonio (del comerç)	5	5	5	5
Pujadas, Marcos	5			
Pujol y Claret, Pablo	5	5		
Pujol, Jayme (del comerç)	5	5	5	5
Reixach, Joaquín	5			
Roig y Jaca, viuda de e hijos	5			
Romaní y Olivella, representat per Francisco Romaní	5	5	5	
Rubí, Simón	5		4	
Rull, J. de	5		5	
Sans, Mariano de	5			
Sendras, Eulalia	5			
Soler y Perich, Pedro	5	5	5	5
Soler, Sebastian	5			5
Tarruella, Magín	5			
Texidó, Narciso (farmacèutic)	5	5		5
Tintó, Antonio	5			
Torrens y Miralda, Carlos (propietari)	5			
Valle, José del	5	5	5	20
Vargés y Rabasa	5			
Ventosa, Cristóbal	5			
Vigo, Viuda de e hijos	5			
Vila, Cristobal	5			
Vilardaga, José	5		5	
Anet, Dolores	4			
Ballesteros, Vicente	4	4	4	
Bas, Ignacio	4			
Bofarull y Plandolit, María Antonia de	4			4
Canadell, Jaime	4			
Claramunt, Francisco	4	4	4	

88. Consort de José Antonio Rodés, notari i escrivà públic de Lloret de Mar. Representada per J. M. Serra.

89. Del comerç de Maó. Representat per J. M. Serra.

Accionista	F. Cabana	JGA maig de 1845	Acta notarial	Miquelerena i Planas
Escofet, Salvador (del comerç i propietari de Tarragona)	4			4
Janer, Felix	4			
Lasvignes, Juan	4	4	4	
Masdevall, José (advocat)	4		4	6
Mer, Ramón (metge)	4	4	4	19
Milà de la Roca, Pablo Antonio	4			
Oliva, Pio	4			
Prats, Alberto (fabricant)	4			4
Ramírez, José	4	4	4	
Santocildes, Clemente de	4			4
Sicars, Isidro	4		4	
Vidal, Domingo (del comerç)	4			2
Xiques, Francisco Ramón (fabricant)	4		4	4
Ynglés, Francisco (del comerç)	4	4	4	7
Alart, José Antonio	3	3	3	
Basols, Andrés (del comerç)	3			3
Cornet, Joaquin	3	3	3	
Dulcet y Vallmitjana, Juan	3			
Estruch, José Oriol	3			
Ezpeleta, Fco. Javier (segon caporal general de la província de Granada, representat per Narciso Fonolleras)	3			7
Fontanilles, José Maria	3	3	3	11
Fosas, Pedro	3			
Grau Maristany, Pedro	3			
Lluch y Transoy, Antonio (tintorer)	3			1
Lluch, Mariano (del comerç)	3	3	3	3
Mendoza, Antonio (metge cirurgià)	3		3	3
Monfredi, Teresa	3		3	3
Oliveres, Francisco (pare)	3	3		
Puñet y Millach, Francisco	3		3	6
Rocha, José Luis de	3	3	3	
Soler, Mariano	3	3	3	
Vilaseca, Juan Bautista	3			
Albrador, Francisca, representada per Plandolit, José	2	2		2
Altimira, Jaime	2			
Altimira, José	2			
Artola, José Ignacio (metge)	2	2		2
Bastús, Joaquín	2			
Belsa, Manuel	2		2	
Bertran, Juan	2		2	
Besa, Francisco (hisendat)	2	2	2	2
Bonet, Magín (professor de farmàcia)	2			2
Brugada, José	2			
Bruguera, Melchor de	2		2	
Busaña, Ramón	2			

El Banc de Barcelona, 1844-1874

Accionista	F. Cabana	JGA maig de 1845	Acta notarial	Miquelerena i Planas
Camps, José Antonio	2			
Casals, José	2			
Casas y Vilarubia, Domingo (fabricant)	2			2
Castells, Ignacio (teixidor)	2		2	2
Clariana y Blanch, Salvador (del comerç)	2			2
Cortada, Juan	2			
Cuyás y Devesa, Antonio	2			
Delamere, Patricio (tinent coronel de cavalleria)	2		2	2
Demestres, José María (corredor de canvis)	2	2	2	2
Dresayré, Luis	2		2	
Espar, Francisco	2			2
Estruch, Pedro (fabricant de teixits)	2		2	2
Ferrán, Miguel (del comerç)	2			2
Ferrer, Simón	2			2
Foix, J. Bautista	2		2	
Fortuny, Pedro M. de	2		2	
Girona, Ramón (del comerç)	2			2
Hereter, Francisco	2		2	12
Hernández, Antonio	2			
Illa y Balaguer, Tomás	2			
Inglés, viuda e hijos	2			
Julià y Almirall, Juan	2			
Juncosa y Elias, José (dependent del comerç)	2		2	2
Maristany, Agustín	2			
Mendez, Santiago (metge cirurgià)	2	2		2
Mer, Tomás (metge)	2	2	2	6
Mercader, Juan	2			
Mestre, Pablo	2	2	2	
Milà de la Roca, Yvo (del comerç)	2	2	2	2
Millet, Pedro	2			
Monter, Domingo	2			
Moragas, Juan (advocat)	2		2	2
Moreno, Yñigo	2	2	2	
Nogués, José	2			
Pagés y Bosch, Jaime	2			
Pallós, Luis	2			
Parcet y Armans, Juan	2			
Pascual y Serra, Domingo (fabricant)	2	2	2	2
Plandolit, Domingo (del comerç)	2		2	2
Planells y Tarter, José (del comerç)	2		2	2
Pontonet, Andrés	2		2	2
Porta, Joaquín	2			
Puget, Rafael	2	2	2	
Rauber, Juan (del comerç)	2			2

Accionista	F. Cabana	JGA maig de 1845	Acta notarial	Miquelerena i Planas
Renart y Sastre, Antonio	2	2	2	
Ribas, Domingo	2			
Sastre y Nadal	2			
Sauch, Buenaventura	2			
Serra y Marrugat, José	2		2	2
Serraima, Antonio	2	2	2	
Sessé, José María	2			
Tauler, Pablo	2	2	2	
Tobella, Joaquín	2			
Tos, Fco. de Paula	2			
Travi, Francisco	2	2		
Treviño, José	2	2	2	
Tusquets, Magín	2			
Umbert y Julià, José	2		2	2
Umbert, Manuel	2		2	2
Umbert, Melchor (corredor de canvis)	2		2	2
Vall, Antonio	2			
Valls, Antonio	2	2	2	2
Vidal y Ribas, José	2			
Vilaseca, Pedro	2			
Ysern, Jaime (metge)	2	2	2	4
Almar, Ramon	1			
Almirall y Alier, José	1			
Aribau, José	1	1		
Armenteres y Costa, Antonio	1			
Baró, Agustín,	1	1		
Belloch, Pedro	1			
Benet, Antonio	1			
Blahá, Antonio (del comerç)	1		1	1
Boix, Antonio	1		2	
Cañadó, Gabriel María	1			
Cañadó, Vicente	1	1		
Casadas, Ramón	1			
Casals, Antonio	1			
Casanovas de Mir, Francisco de (comandant d'enginyers)	1		1	1
Castaños Vicente	1		1	
Castells, Ramón (fabricant)	1			1
Codina, Jaime	1			
Coll y Montells, Juan (del comerç)	1			1
Congost y Verntallat, Fco. (tirador d'or)	1		1	9
Cruells, Alberto	1			
Doménech, Antonia	1			1
Doménech, Ignacio (hisendat)	1			1
Durán, Toribio	1			

El Banc de Barcelona, 1844-1874

Accionista	F. Cabana	JGA maig de 1845	Acta notarial	Miquelerena i Planas
Feliu, José Antonio (pilot)	1			1
Ferraz, Clemente (oficial retirat)	1		1	1
Galtero, Lucía (vídua)	1			1
Gilabert, Juan (propietari)	1			1
Guix, Ramón (del comerç)	1		1	1
Lluch y Francois, Antonio	1			
Maragall, José (fabricant)	1			1
Marrugat, José Oriol (advocat)	1	1	1	1
Martí y Fábregas, Francisco	1			
Matas, Juan María de	1			
Menós, Cayetano	1			
Milà, Joaquín de	1			
Mombiola, José (agent de comerç)	1			1
Morales, José	1		1	
Niubó, Vicente	1			1 ⁹⁰
Oliva y Llansa, Salvador	1	1		
Palmés, Francisco (coronel de la Guardia Civil)	1		1	1
Parés, Simón	1			
Pasqués, José Ramón	1	1		
Peralta y Sans, Manuel de (propietari)	1		1	1
Plana, Mercedes	1			
Plans y Colom, Fructuoso	1	1		
Pou, Ramón	1			
Puget, Francisco	1		1	
Raurés, Francisco	1			
Reixach, José	1			
Ribalta, Antonio	1		1	1
Roca, Manuel (del comerç)	1			1
Sans, Jaime	1			
Santomá, Benito (advocat)	1		1	3
Sastre y Clausell, Joaquín (del comerç)	1		2	2
Sastre y Llaugen, Raymunda 1	1		1	
Sicarelli, Cayetano	1			
Solá, Felipe e hijo (del comerç)	1			1
Soria, Francisco	1			
Tomás, Bartolomé	1		6	1
Torrababella, Juan	1		1	
Torrebadella, Mariano (del comerç)	1			1
Torres, Juan	1			
Vall, Pedro Nolasco (del comerç)	1		1	1

90. L'acta la va signar la seva vídua, Rita Niubó. Vegeu el notari Miquelerena.

Accionista	F. Cabana	JGA maig de 1845	Acta notarial	Miquelerena i Planas
Verges, José M. (administrador de loteries)	1		1	1
Vilaret, José	1			
Alemanya, Lorenzo (empleat)				2
Arañó, Cayetano (del comerç)				4
Aviñó, Antonio (del comerç)				1
Barata, Antonio (comissari regi del BB)				10
Barcet y Armans (fabricant)				2
Buzó, Francisco (propietari)				5
Cabot y Ferrer, Francisco de Paula (dependent de la branca d'amortització)				5
Casades, Hemeterio (del comerç)				2
Castells, Joaquín *		5		
Castevall, José *			4	
Cerdá y Suñer, José (propietari)				8
Cerrajería, Ventura				37 ⁹¹
Cruz Rodríguez, Manuel (del comerç)				7
Cuen, Francisco				10 ⁹²
Curt, Salvador (pilot)				5
Chopitea de Serra, Dorotea ⁹³				45
Durán, Pedro Manuel (del comerç)				10
Estrada, Bernardo				10 ⁹⁴
Figuerola, Narciso				10 ⁹⁵
Fornells, Francisco (del comerç)				5
Fustagueras, Jaime (professor d'instrucció pública)				2
Gago, Buenaventura (empleat)				2 ⁹⁶
Gallo, Eladio				37
Gebhardt, Felipe (del comerç)				15
Girona y Tárrega, Ignacio (propietari)				37
Gironella, Gervasio				10 ⁹⁷
Golivart, Juan (propietari)				5
Gómez, Felix *			4	
Gorostazu, Blas (escrivà)				5
Guille, Carlos (del comerç)				35

91. De Cerrajería i Gallo de Madrid. Representat per J. M. Serra.

92. De l'Escala, Girona, representat per J. M. Serra.

93. Esposa de Josep Maria Serra.

94. Del Comercio de Sevilla, representat per J. M. Serra.

95. De Montevideo, representat per Josep Maria Serra.

96. De Cerrajería i Gallo de Madrid. Representat per J. M. Serra

97. Intendent de l'exèrcit i hisenda i superintendent delegat de les illes Filipines. Representat per J. M. Serra.

El Banc de Barcelona, 1844-1874

Accionista	F. Cabana	JGA maig de 1845	Acta notarial	Miquelerena i Planas
Hernaiz, Andres				3
Horton, Edmon (professor d'anglès)				6
Labarta, Dionisio (patisser)				10
León, Anselmo de *			2	
López Gordó, José				20 ⁹⁸
Martínez y Davalillo, Felipe (propietari de Girona)				10
Mer, Francisco *			20	
Morros y Bros, Miguel (teixidor de vels)				5
Nadal y Ferreter Joaquín *			1	1
Ordeix, Cayetano (forner)				1
Paba, Guillermo (propietari)				5
Parladé, José **			40	⁹⁹
Pedrosa y Rabassa, Rita (vídua)				2
Perelló, Antonio (del comerç)				1
Pijoan y Gatell, Antonio (del comerç)				5
Pons y Morro, Juan (segon pilot)				2
Raull, Cayetano (metge)				19
Reniu (o Renium), Alberto (fabricant)				5
Riera, Francisco (del comerç)				4
Riudor, José (del comerç)				10
Roca, Pedro (del comerç)				5
Rodó Martínez, Antonio				2
Roig y Gustems, Gertrudis (vídua)				5
Rubio, José				15 ¹⁰⁰
Rubis, Teresa (vídua)				6
Sánchez de Toledo, Víctor (de Madrid, representat per Jaime Safont)				6
Serra y Franch, Joaquín **			50	
Solano Hervias de Lerena, Francisca ¹⁰¹				28
Tusquets, Antonio (propietari)				4
Vilaseca, Pedro				2 ¹⁰²
Virrengue (o Virengue), Fernando (del comerç)				25

* No van subscriure accions en 1844.

** En 1844 van subscriure 100 accions como Serra i Parladé. A l'acta notarial de 1845 apareixen individualment amb les accions indicades.

98. Van ser endossades per Pedro Manté (vegeu el notari Miquelerena).

99. Parladé i Ricart, membres de la Junta de Govern, no surten en les actes aixecades per Miquelerena i Planas. Cal suposar que van signar amb un altre notari de la ciutat.

100. De Madrid, representat per Josep Maria Serra.

101. Esposa de Manuel de Lerena.

102. De la Bisbal, Barcelona, representat per J. M. Serra.

Apèndix 3.2. Inversions dels membres de la Junta de Govern del Banc de Barcelona (1845-1874)

Societats → Directius ↓	Industrials							Finances i assegurances					Ferrocarrils			Minera		Navegació i comerç		
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Amell Carbonell, Josep		X			X	X		X	X	X	X			X						X
Ascacibar, Celedonio	√	X	X				X				X	X								X
Badia i Padrines, Jaume	√	X		X				X	X	X										
Broca i de Bofarull, Salvador														X						
Clavé, Joan Baptista																			X	
Clot, Josep	√													X						
Coma, Tomàs		X		X																X
Compte, Manuel de									X	X				X			X	X		
Flaquer, Marià	√		X					X						X						X
Gatell, Esteve	√	X	X					X	X		X			X	X					X
Girona Manuel						X				X	X			X	X				X	X
Gonzàlvez de Faria, Serafí	√	X						X												X
Güell, Joan	√	X		X																
Gusi, Antoni										X										X
Jover i Serra, Joan									X					X	X	X				
Lerena, Manuel de	√	X				X		X	X	X				X						X
Lluch, Marià									X		X			X	X	X				
Martí i Codolar, Joan								X	X					X	X					X
Martí, Carles				X																
Milà i Mestre, Llorenç	√									X				X						X
Montagú, Joan								X											X	
Muntadas, Josep A.			X						X										X	
Parladé, Josep				X	X					X				X	X	X			X	X
Pascual, Sebastià Antón			X	X					X	X				X					X	X
Pascual de Bofarull, Òscar										X										
Peyra i Mach, Agustí		X						X												X
Plandolit, Josep	√							X	X					X						X
Plandolit, Nonet	√													X		X				
Plandolit, Josep Rafael	√																			
Puig i Mir, Joan	√																			
Rabassa, Jeroni	√																			
Ribas de Clascá, Josep														X						
Ricart, Jaume		X																		
Roig y Estalella, Manuel				X						X									X	
Roig y Rom, Miguel	√	X		X				X	X					X						X
Serra Muñoz, Josep M.	√	X	X			X				X				X	X					X
Serra i Farreras, Josep								X	X					X						X
Serra i Farreras, Leodegari																				
Solà i Puigcarbó, Francesc									X	X										
Tresserra, Joan A.																				X
Valle de la Rosa, Josep del	√								X					X						X
Vidal i Cibils, Salvador	√																			
Villavecchia, Ignasi										X									X	X

√ India

Relació d'empreses

Capital desemborsat el 1858 (milers de duros)	
1. Maquinista Terrestre i Marítima	950
2. Fabril Cottonera	700
3. Güell i Cia	405
4. L'Espanya Industrial	1.600
5. Curtidora Catalana	150
6. Fundició Barcelonesa de Bronzes i altres metalls	350
7. Manufacturera de Cardes i Objectes de Cuir	104
8. Barcelonesa d'Assegurances Marítimes	72
9. Catalana General d'Assegurances	120
10. L'Asseguradora	120
11. Catalana General de Crèdit	1.800
12. General de Crèdit «El Comercio»	6.250 **
13. Crèdit i Foment de Barcelona	4.000 **
14. Ferrocarril de Barcelona a Girona*	4.750
15. Ferrocarril de Tarragona a Martorell y Barcelona	1.624
16. Ferrocarril de Barcelona a Saragossa	5.200
17. Veterano	725
18. Navegació i Industria	500
19. Hispano Alemanya de Vapors	200
20. J. Soler de la Torre i Cia	200

* Capital conjunt de les companyies «Ferrocarril de Barcelona a Mataró i Girona» i «Ferrocarril de Barcelona a Granollers i Girona» que es fusionarien el 1860.

** Aquestes societats es van crear després de 1858. Capital a 31 de desembre de 1865

Fonts: Base de dades *Empreses i empresaris a la Catalunya del segle XIX*.

CAPÍTOL 4

**Les magnituds econòmiques:
balanços i comptes de resultats (1845-1854)**

1. Introducció¹

En aquest capítol s'analitzen els balanços i els comptes de resultats del Banc de Barcelona en els seus primers deu anys de vida. La Junta de Govern presentava semestralment una memòria a la Junta General d'Accionistes, la qual incloïa el balanç de l'entitat en data 30 de juny o 31 de desembre, a més del compte de resultats i altres magnituds referides al semestre corresponent: préstecs i descomptes concedits, moviment de comptes corrents i dipòsits, moviment de pagaments i cobraments, etc. Normalment, aquesta memòria s'imprimia i era glossada en els diaris de l'època.

El text de les primeres memòries del Banc va tenir un caràcter didàctic molt marcat. L'entitat pretenia fer saber, amb les seves memòries, quin era el funcionament específic d'un banc emissor. S'hi exposaven molts aspectes relacionats amb la gestió i es posaven exemples de com es feien determinades operacions en altres llocs; també es donava informació sobre el funcionament dels mercats de crèdit en diverses places. L'objectiu, per tant, no era únicament justificar la gestió, sinó fomentar una «cultura» del crèdit a la ciutat que afavorís el desenvolupament de l'entitat.

Tota la informació interna de caràcter comptable i estadístic que s'utilitza en aquest capítol, i en general en el conjunt del llibre, procedeix de les memòries de l'entitat. Hem preferit aquesta font a altres de caràcter recopilatori que presentaven alguns problemes.²

L'estructura d'aquest capítol és la següent. En primer lloc, presentem una descripció dels comptes d'actiu i passiu del Banc en funció de la normativa legal pròpia, recollida en els estatuts i reglaments, i dels requeriments generals de la legislació. Així doncs, hem organitzat dos apartats que reflecteixen l'origen i la destinació dels fons de

1. Aquest capítol va ser elaborat, de manera preliminar, per Yólanda Blasco i Pilar Nogués. Els treballs Blasco i Nogués (2004, 2007a i 2007b) són el resultat d'aquesta col·laboració. Aquest apartat, per tant, té un deute amb Pilar Nogués, a qui agraïm la seva generositat. No obstant això, els errors són responsabilitat exclusiva dels autors d'aquest llibre.
2. El mes de maig de 1894, el Banc va presentar una memòria de caràcter extraordinari dedicada a glossar el 50è aniversari de la fundació de l'entitat: Memoria del Banco de Barcelona. Quinquagésimo aniversario de su creación. Aquesta memòria, molt interessant, incloïa diversos apèndixs. Els números 4, 5 i 6 recollien una sèrie de magnituds comptables, algunes referides a l'estat de situació al final de cada semestre i d'altres als moviments durant aquests períodes. La comparació d'aquestes xifres amb les que ofereixen les memòries semestrals mostra algunes diferències, en general, poc importants. Cabana (1978) va recollir, també en apèndix, diverses magnituds comptables, la majoria procedents d'aquesta memòria extraordinària. Per motius de coherència i fidelitat, hem optat per usar les xifres ofertes per les memòries semestrals.

la institució. En segon lloc, abordem l'estudi del compte de pèrdues i guanys. Tanquem el capítol amb una anàlisi comptable que ens permet valorar la gestió empresarial de l'entitat durant el període. En un annex al final del llibre el lector trobarà, normalitzats i ordenats, els balanços i els comptes de resultats del Banc corresponents al període en estudi.

2. L'origen dels fons

Els recursos propis

Els socis accionistes del Banc de Barcelona s'havien compromès per un capital nominal d'un milió de duros. Aquest capital estava dividit en 5.000 accions de 200 duros cadascuna. Tanmateix, tal com es preveia en els estatuts, el Banc únicament pensava mantenir desemborsada una quarta part d'aquest capital (250.000 duros). Quan l'agost de 1845 l'entitat va obrir les portes, els accionistes havien desemborsat el 15% del capital. En quedava un 10% que es va acabar de desemborsar l'octubre d'aquell mateix any.

La filosofia del Banc de Barcelona, recollida en els estatuts, va ser la de mantenir un capital nominal molt superior al desemborsat. Com acabem d'indicar, es preveia que el desemborsament no superés aquest 25% sempre que fos possible.³ Els arguments amb què es defensava aquesta política feien referència, fonamentalment, a la inseguretat política i a la incertesa que es patia en els negocis.

«Este sistema, invariablemente seguido por el Banco de Barcelona, de conservar en poder de sus accionistas la parte más importante y principal de sus reservas propias, debió su origen á un deseo en alto grado previsor y prudente de sus fundadores, de no tener concentradas en un solo punto grandes masas de efectivo en una época en que las revoluciones, disturbios y motines se repetían constantemente, originados unas veces por motivos políticos, pero otras también por el hambre y la carestía, causa como todos sabemos de no muy lejanas crisis en esta ciudad. A este deseo respondieron los Estatutos que ellos redactaron, informando todos los preceptos que al capital del BANCO se refieren. Los artículos 2º, 13 y 25 lo determinan bien claramente, y á la misma idea responde el otro artículo 19 que prescribe que ningún socio puede poseer más de 100 acciones, á fin de que la responsabilidad de las mismas se halle muy distribuida y sea pronto y fácilmente realizada cuando las necesidades perentorias del Banco exijan su cumplimiento.»⁴

3. Article 25 dels estatuts. Aquesta va ser una novetat introduïda pel Banc de Barcelona segons assenyalava Tortella (1973, p. 36) i va ser aplicada pel Banc de Cadis entre 1848 i 1860. Vegeu Torrejón i Higuera (2003, p. 26). Agraïm aquesta informació a Gaspar Feliu.

4. Memoria del Banco de Barcelona. Quinquagésimo aniversario de su creación..., p. 18. Vegeu, en el mateix sentit, Girona (1865).

La Direcció, en definitiva, opinava que, en temps de tanta inseguretats i incertesa política i econòmica, generava més confiança que una part substancial del capital que constituïa la garantia última de la solvència del Banc fos a les mans dels accionistes per no mantenir-la a la caixa de l'entitat. Els estatuts establien que els accionistes havien d'acceptar davant de notari, i mitjançant l'oferiment de les garanties pertinents, el compromís d'aportar en metàl·lic i en un termini de 15 dies el desemborsament que la Junta de Govern els requerís. El desemborsament màxim per a cada requeriment era del 25%. Les hipoteques amb què eren garantides les accions i la seva distribució entre un gran nombre de persones asseguraven, alhora, un resguard ferm i una diversificació del risc. Segons el Banc, aquest sistema servia «*para contrarrestar los efectos de las grandes crisis porque atraviesan los bancos, hasta el extremo de convertirlos en **inquebrables**, a no sobrevenir uno de estos cataclismos contra los cuales nada puede la previsión humana*». ⁵

Com és natural, aquesta política no estava exempta de la cerca d'avantatges econòmics per als accionistes. Hem de tenir en compte que, fins al 1849 quan la llei va canviar el que s'establia en els estatuts, el límit de l'emissió de bitllets se situava en la suma del capital nominal, amb la qual cosa el manteniment d'una part sense desemborsar implicava una capacitat més gran per obtenir benefici del capital efectiu. En altres paraules, l'accionista obtenia una bona recompensa pel compromís d'atendre les possibles exigències del Banc de desemborsaments addicionals.

Malgrat les justificacions *a priori* i *a posteriori*, el fet és que aquest criteri no es va mantenir de manera estricta en la primera fase de funcionament de l'entitat (quadre 4.1). El novembre de 1846, en vista del dinamisme de la demanda de crèdit, es va decidir un desemborsament del 12,5% (125.000 duros), que es va fer efectiu el desembre del mateix any. ⁶ Com hem vist en el capítol anterior, aquesta decisió va suscitar l'oposició oberta d'alguns accionistes, que van demanar la convocatòria d'una reunió extraordinària de la Junta General, en la qual s'establí que la Direcció havia de demanar l'aquiescència de la Junta General per aprovar la sol·licitud de nous desemborsaments que no fossin urgents. El que pretenien els sol·licitants era que l'increment del capital efectiu, si calia, es fes per la via de l'emissió de noves accions i no per la de sol·licitar desemborsaments addicionals.

La Junta de Govern, mostrant una certa contradicció amb la política adoptada i defensada tan emfàticament, va contestar que:

«No habiéndose aun hecho uso de la totalidad del millón de duros representados por las cinco mil acciones que constituyen el capital del Banco, no puede tratarse de su

5. *Memoria del Banco de Barcelona. Quinquagésimo aniversario de su creación...*, p. 18. El destacat és de l'original.

6. Actes de la Junta de Govern, 18 de novembre de 1846.

aumento, porque el artículo 2do. de los estatutos lo permite en el exclusivo caso de que dicho Capital no sea suficiente para llenar las necesidades del país; y en esta razón la Junta de Gobierno no se cree facultada para la convocación de la general con el objeto que manifestaban los proponentes.»⁷

De fet, el que argumentava la Junta de Govern era que l'increment de la demanda de crèdit que s'observava no es podia considerar consolidat i que, per tant, era millor cobrir-lo per un procediment que fos fàcilment reversible. Retornar el desemborsament exigít als accionistes resultava, sens dubte, més fàcil que reduir el nombre d'accions en circulació. Cal tenir en compte, a més, que el Banc es trobava en aquell moment en el màxim autoritzat d'emissió de bitllets, per la qual cosa no hi havia cap altra manera d'augmentar els recursos per al crèdit que incrementar el capital efectiu.

Uns mesos més tard, el juny de 1847, la Junta de Govern va prendre la decisió de demanar als accionistes un altre desemborsament del 12,5%.⁸ Així les coses, el desembre de 1847 el Banc tenia efectiu el 50% del capital nominal. Mesos després, i a causa del pànic financer que va viure la ciutat el febrer-març de 1848, es va demanar un nou desemborsament del 12,5%, amb la qual cosa, en aquell moment, el 62,5% del capital nominal estava desemborsat. Pel que sembla deduir-se de la documentació disponible, aquestes exigències de desemborsament van ser ateses pels accionistes de manera generalitzada i sense problemes especials. Com tindrem ocasió de comentar en el capítol 6, aquest fet no deixa de resultar significatiu, especialment en la conjuntura crítica de 1848 i, d'alguna manera, valida la política adoptada pel Banc respecte als seus recursos propis.

Una vegada superada la crisi, i davant d'un estancament clar de la demanda de crèdit, aquests desemborsaments «extraordinaris» de capital es van començar a tornar successivament. Així doncs, el gener de 1850, el capital desemborsat ascendia a la mateixa quantitat amb què el Banc va iniciar les operacions, 250.000 duros, és a dir, el 25% del capital nominal. Aquest va ser el capital amb què va operar el Banc al llarg de la primera meitat de la dècada de 1850. El 1854 es va tornar a plantejar la necessitat d'incrementar-lo, tot i que no es va prendre una decisió sobre això fins a l'any següent, ja sota l'expectativa d'un canvi imminent en el marc legislatiu fins aleshores vigent. Ho estudiarem en el capítol 8.

7. Actes de la Junta de Govern, 19 de novembre de 1846.

8. Es va començar a plantejar la necessitat d'ampliar el capital efectiu a la reunió extraordinària de la Junta de Govern del 6 de maig de 1847. Les raons tenien a veure amb el negoci que tenia el Banc a Madrid amb garantia de deute públic i que s'explica més endavant. La decisió es va prendre definitivament a la Junta de Govern, de 28 juny de 1847, i es va fer efectiva l'agost del mateix any.

Quadre 4.1. Capital nominal i capital efectiu del Banc de Barcelona entre 1845 i 1854 (duros)

Data balanç	Capital nominal	Capital desemborsat	Deuen accionistes	% capital desemborsat
31 gener 1846	1.000.000	250.000	750.000	25 %
31 des. 1846	1.000.000	373.625	626.375	37,4 %
31 des. 1847	1.000.000	500.000	500.000	50 %
30 juny 1848	1.000.000	625.000	375.000	62,5 %
31 des. 1848	1.000.000	500.000	500.000	50 %
30 juny 1849	1.000.000	375.000	625.000	37,5 %
31 des. 1849 fins a 31 des. 1854	1.000.000	250.000	750.000	25 %

Font: Actes de la Junta de Govern i de Direcció i memòries del Banc de Barcelona

Segons els estatuts, el Banc havia de disposar de reserves per un 25% del capital. Fins assolir aquesta suma, s'havien de dedicar a constituir la reserva la quarta part dels beneficis del Banc.⁹ Es tractava d'un sacrifici notable per als accionistes. De fet, l'aplicació estricta d'aquesta norma hauria suposat una minva significativa dels dividends repartits almenys durant 25 anys. El Banc va complir aquests requeriments fins al final de 1848. Afortunadament per als accionistes de l'entitat, la promulgació de la Llei de bancs, de 4 de maig de 1849, va modificar aquesta exigència i la va deixar en un 10% del capital efectiu. En el balanç del Banc corresponent al 30 de juny d'aquest mateix any, les reserves superaven lleugerament els 30.000 duros, la qual cosa, en aquests moments, significava un 8% del capital efectiu. Tenint en compte que poc després es van tornar als accionistes 125.000 duros de desemborsament, no sols no va ser necessari continuar dotant reserves, sinó que aquestes es van poder reduir fins a 25.000 duros, i la diferència va passar a integrar una partida de «dividends reintegrables».

Cal assenyalar que en l'exercici corresponent al primer semestre de 1848 es van carregar a reserves les pèrdues derivades d'una sostracció fraudulenta de gèneres sobre els quals el Banc havia concedit crèdit. La pèrdua es va avaluar en 17.000 duros, la qual cosa va significar la reducció de les reserves acumulades a la meitat. Altres pèrdues relacionades amb la crisi financera que va coincidir amb aquests esdeveniments es van regularitzar en exercicis posteriors. Ens referirem a algunes pràctiques comptables peculiars a les quals va recórrer l'entitat en analitzar-ne els resultats.

Els bitllets

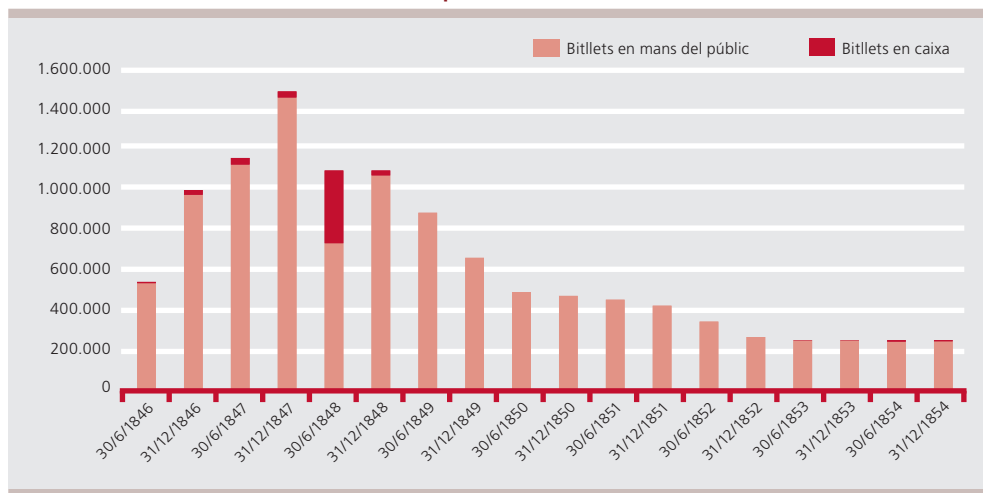
Els bitllets del Banc de Barcelona van començar a circular un mes i mig després que el Banc obrís les portes, l'octubre de 1845; fins a aquest moment, les operacions es van fer

9. Art. 46 i 44 dels estatuts.

El Banc de Barcelona, 1844-1874

en metàl·lic. Cal fer una distinció entre bitllets emesos i bitllets en mans del públic. Els bitllets es consideraven *emesos* així que el Banc els incorporava a la caixa per posar-los a disposició del públic. I eren *en mans del públic* quan circulaven fora del Banc. En aquest període, en general, ambdós termes van coincidir i poques vegades hi va haver una suma important de bitllets a la caixa del Banc (vegeu el gràfic 4.1).

Gràfic 4.1. Bitllets emesos en mans del públic i en caixa (1846-54)

L'acceptació del públic dels bitllets del Banc, en substitució de les monedes d'or i plata, era la pedra angular del negoci de l'entitat. Els bitllets eren pagables a la vista en moneda metàl·lica i, per tant, l'estabilitat del Banc depenia del fet que no n'hi hagués una presentació massiva o, en altres paraules, que es mantingués la confiança en la convertibilitat. Com tindrem ocasió d'estudiar en el capítol 6, una fallida d'aquesta confiança és el que va precipitar la crisi de febrer de 1848 que va posar el Banc en seriós perill.

Segons els estatuts i fins a l'entrada en vigor de la llei de 1849, el Banc de Barcelona podia emetre bitllets pel mateix valor del capital nominal (un milió de duros fins a 1855). Hi havia una possibilitat de fer una segona emissió «*siempre que el aumento progresivo del crédito del Banco y el conocimiento exacto por parte del público de las sólidas bases sobre que descansa, permitan practicar con el mayor desahogo esta operación*». En tot cas, el Banc havia de mantenir en caixa en metàl·lic la tercera part de l'import emès.¹⁰ El desembre de 1846, va fer ús d'aquesta facultat, cosa que va significar que al final de 1847 els bitllets emesos van assolir gairebé el milió i mig de duros. La crisi que es va desenvolupar durant el primer semestre de 1848 va comportar una reducció significativa

10. Vegeu els estatuts del Banc de Barcelona, articles 10 i 11.

dels bitllets en mans del públic, però l'any següent els balanços encara mostraven una circulació de bitllets superior al milió de duros.

El febrer de 1849 es va saber que el Govern havia presentat a les Corts un projecte de llei que preveia la pèrdua del privilegi d'emissió del Banc i, eventualment, la fusió forçada amb el Banco de San Fernando. La Junta de Govern va decidir tot seguit l'enviament d'una delegació a Madrid per tractar l'assumpte. Pocs dies després d'iniciar les negociacions, aquests comissionats del Banc van aconsellar la Junta de Govern que retirés immediatament els 97.500 duros en bitllets que excedien l'import del capital nominal.¹¹ La Junta de Govern va acordar verificar-ho ràpidament i els bitllets van ser eliminats. Aquest fet obliga a pensar que la decisió que va prendre la Junta de Govern d'emetre per sobre del capital nominal (malgrat que els estatuts ho permetessin) no era considerada correcta des dels estaments oficials. Tot i que l'operació era coneguda per Antoni Barata, comissari regí del Banc en aquell moment i encarregat de vetllar pel compliment dels estatuts, no hi ha notícies a les actes de cap advertència o dubte.

Finalment, la Llei de 4 de maig de 1849 no va imposar el monopoli d'emissió, però sí que en va modificar els límits legals. Aquesta llei va ser, en part, conseqüència de les dificultats que van afectar els bancs de San Fernando i d'Isabel II, de Madrid; tot i que també hi va influir l'aprovació a la Gran Bretanya el 1844 de l'anomenada Llei Peel. L'article crucial de la nova llei, el número 6, va quedar redactat de la manera següent:

«No habrá en lo sucesivo más que un solo Banco de emisión, y procurando ponerse de acuerdo el de San Fernando con los de Cádiz y Barcelona, para hallar los medios de que se verifique la unión de estos al primero sin la menor lesión de sus respectivos intereses, y con la aprobación del Gobierno. Si dicha unión no se verificase, quedarán salvos los derechos adquiridos por los bancos de Cádiz y Barcelona, que continuarán con la facultad de emitir billetes por una cantidad igual a su capital efectivo desembolsado y existente en el Banco.»

El Banc de Barcelona, i també el de Cadis, es van negar a la fusió, però van haver d'acceptar les limitacions operatives imposades per la llei. En el cas del Banc de Barcelona, l'afectació era greu. Tenint en compte que solia tenir només un 25% del capital desemborsat, el dret d'emissió quedava reduït en tres quartes parts. Així doncs, a partir de l'entrada en vigor de la llei, el Banc es va veure forçat a anar reduint els bitllets emesos fins al nou límit màxim de 250.000 duros. Com tindrem ocasió de comentar, aquesta reducció dràstica de l'emissió va tenir efectes significatius sobre l'economia catalana de l'època.

11. Actes de la Junta de Govern, 26 de febrer de 1849.

Disposem del detall de l'estructura de la primera emissió de bitllets, és a dir de la que posar-se en circulació entre l'octubre de 1845 i el gener de 1846 (vegeu quadre 4.2). El bitllet de denominació més petita va ser de 10 duros i el més gran de 100 duros, encara que posteriorment van circular bitllets de fins a 250 duros. Els bitllets de 100 duros de valor representaven el 70% de l'emissió, mentre que els bitllets de valor inferior (10 duros) significaven el 9% de l'emissió (gràfic 4.2). L'emissió de bitllets de 10 duros l'havia inaugurat a Espanya el Banco de Isabel II el 1845. El Banco de San Fernando, en canvi, no podia emetre bitllets per sota de 25 duros.¹² Un criteri molt estès en l'època era no fer circular bitllets de valor baix per limitar la circulació de paper a cercles restringits.¹³

Quadre 4.2. Primeres emissions dels bitllets del Banc de Barcelona del 19 d'octubre de 1845 fins al 31 de gener de 1846

Data	Sèrie	Números	Quantitat de bitllets	Valor dels bitllets (duros)	Total d'emissió (duros)
19-10-1845	1	1-250	250	100	25.000
22-10-1845	1	251-500	250	100	25.000
05-11-1845	1	751-1.000	250	100	25.000
15-11-1845	1	501-750	250	100	25.000
15-11-1845	1	1.001-1.250	250	100	25.000
17-11-1845	1	1.251-1.750	500	100	50.000
19-11-1845	1	1.751-2.000	250	100	25.000
13-12-1845	1	2.251-2.500	250	100	25.000
16-12-1845	1	2.001-2.250	250	100	25.000
22-12-1845	1	2.501-2.750	250	100	25.000
24-12-1845	1	2.751-3.000	250	100	25.000
24-12-1845	1	3.001-3.250	250	100	25.000
29-12-1845	1	3.251-3.500	250	100	25.000
04-04-1846	1	3.501-3.750	250	100	25.000
Subtotal			3.750		375.000
24-11-1845	2	1-250	250	40	10.000
27-11-1845	2	501-750	250	40	10.000
27-11-1845	2	251-500	250	40	10.000
01-12-1845	2	751-1.000	250	40	10.000
07-01-1846	2	1.001-1.250	250	40	10.000
08-01-1846	2	1.251-1.500	250	40	10.000

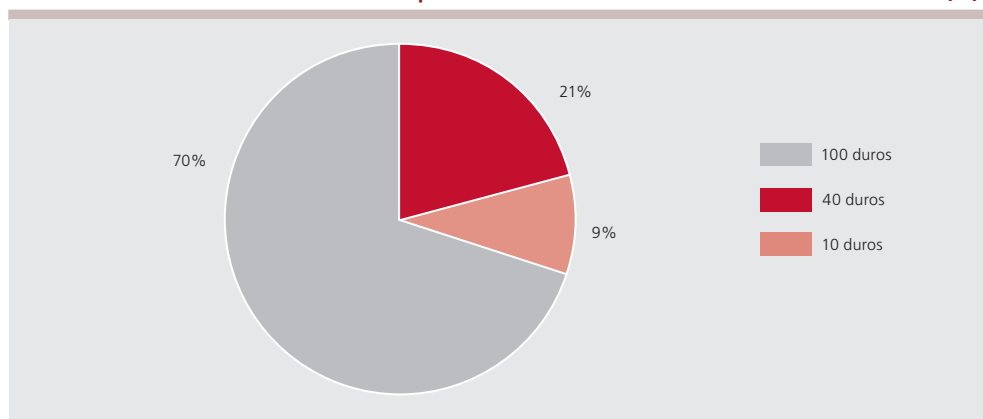
12. Vegeu Zumalacárregui (1952) i Tedde (1999).

13. Clementina Ródenas cita Santillán per explicar aquest criteri: «Suponiase que los billetes de poco valor descenden a las clases inferiores de la población, las cuales son las primeras que se alarman en las crisis y las que más las agravan, al mismo tiempo que ensanchándose la esfera de la circulación fiduciaria impelen las monedas metálicas hacia la exportación y dejan a aquélla sin base sobre la que debe apoyarse». Vegeu Ródenas (1978, p. 354) i Santillán (1865 [1982], tom II, p. 16).

Data	Sèrie	Números	Quantitat de bitllets	Valor dels bitllets (duros)	Total d'emissió (duros)
10-01-1846	2	1.501-1.750	250	40	10.000
13-01-1846	2	1.751-2.250	500	40	20.000
14-01-1846	2	2.251-2.500	250	40	10.000
14-04-1846	2	2.501-2.900	400	40	16.000
Subtotal			2.900		116.000
21-11-1845	3	1-250	250	10	2.500
24-11-1845	3	251-500	250	10	2.500
13-12-1845	3	751-1.000	250	10	2.500
13-12-1845	3	501-750	250	10	2.500
21-01-1846	3	1.001-1.250	250	10	2.500
22-01-1846	3	1.251-1.500 i 1.751-2.000	500	10	5.000
26-01-1846	3	2.001-2.250	250	10	2.500
28-01-1846	3	1.501-1.750	250	10	2.500
31-01-1846	3	2.251-2.750	500	10	5.000
05-02-1846	3	2.751-3.250	500	10	5.000
07-02-1846	3	3.251-3.500	250	10	2.500
12-02-1846	3	3.501-4.000	500	10	5.000
13-02-1846	3	4.001-4.500	500	10	5.000
24-02-1846	3	4.501-5.000	500	10	5.000
Subtotal			5.000		50.000
Total d'emissions (abril de 1846)					541.000

Font: Actes de la Junta de Direcció del Banc de Barcelona

Gràfic 4.2. Valors dels bitllets emesos pel Banc de Barcelona: octubre de 1845-febrer de 1846 (%)

Font: Quadre 4.2

El paper clau que tenien els bitllets en el funcionament del Banc i en el desenvolupament del crèdit en general va quedar de manifest en ocasió de la crisi de 1848. La demanda massiva de conversió dels bitllets en metàl·lic va ser una de les característiques d'aquesta crisi. Al marge del gravíssim problema de liquiditat consegüent, la situació va comportar un altre problema no menys important: l'acumulació de bitllets a la caixa del Banc, cosa que podia propiciar robatoris i perjudicis greus a la institució. Per solucionar aquesta qüestió es va decidir de cremar els bitllets sobrants. En els registres de les actes de Govern es recull la cerimònia de la crema com si fos un ritual que mostra, d'alguna manera, el misteri que el crèdit representat pel bitllet significava a l'època.

«En seguida se presentó la pequeña arca custodiada en la caja general que contenía cuatrocientos sesenta y ocho mil duros en billetes de a doscientos cincuenta, doscientos, ciento y cuarenta duros, y cuya llave conserva en su poder el Exmo. S. Comisario Regio. Extrajéronse de ella los billetes de a doscientos cincuenta duros que eran en número de setecientos y volvió a cerrarse: el cajero, D. José del Valle entregó además cuatrocientos billetes del mismo valor de doscientos cincuenta duros uno, y ciento veinte y cinco billetes de a doscientos duros formando todos ellos la suma de trescientos mil duros; subdividiose entonces la junta en cuatro secciones y recibiendo cada una un competente número de estos billetes con su correspondiente factura, se practicó una detenida y escrupulosa comprobación de los números de las mismas facturas con los de los billetes, haciéndose las correcciones y aclaraciones necesarias. Verificado este primer examen, se practicó otro cambiándose las secciones entre si los billetes y facturas que habían reconocido; y siendo conforme el resultado de esta segunda operación con el de la primera, se incorporó de las facturas el infro Srio., expresando al pie de las mismas la conformidad y salvedades correspondientes. Los billetes fueron devueltos por las secciones al Exmo S. Presidente para proceder a su inutilización: cortaronse entonces todos ellos de manera que resultasen una pequeñas porciones de la parte del talón con el número y la firma del mencionado Exmo. S. Comisario Regio: estas porciones se guardaron en 11 paquetes de a cien cada uno y otro de ciento veinte y cinco para los efectos que luego se expresarán y se entregaron al cajero: los trozos restantes de los billetes cortados se liaron también en paquetes con un alambre, se sumergieron en un vaso que contenía aguarrás y empapados en este combustible se echaron al fuego y se mantuvieron en él hasta dejarlos completamente reducidos a cenizas. Hecho esto se previno al cajero que con las porciones de que se deja hablado formase nuevas facturas por orden de número a fin de que, después de comprobadas estas con las actuales ya examinadas, pueda hacerse mas desembarazadamente el cotejo de aquellas porciones con los libros matrices y continuarse en ellos las notas que correspondan. Volviose entonces a custodiar el arca en la caja general y levantose la sesión.»¹⁴

14. Actes de la Junta de Govern, 27 de març de 1848.

Com a conseqüència de les restriccions legals imposades per la Llei de 1849, es van practicar noves inutilitzacions de bitllets fins a assolir els 250.000 duros que permetia la nova legislació. També es van cremar els bitllets de 10 duros, ja que a partir de les noves lleis no se'n permetia la circulació.¹⁵

Dipòsits i comptes corrents

El Banc de Barcelona admetia en dipòsit títols de deute nacional i estranger, lletres de canvi, bitllets, accions i obligacions de tota espècie, lingots d'or i plata i monedes d'or i plata nacionals i estrangeres. Tot i que acceptaven pedres precioses, poc després d'iniciar les operacions es va decidir no acceptar dipòsits de joies.¹⁶ Eren renovables cada sis mesos i pagaven un 0,12% anual, malgrat que es van fer excepcions.¹⁷

El Banc rebia dipòsits precintats, els custodiava i per això cobrava una comissió. Segons es desprèn del Reglament d'operacions, els dipòsits havien de romandre al Banc i no podien ser objecte d'intermediació per part de la institució.¹⁸ Això no va ser així en tots els casos. Els balanços de l'entitat no recullen el pel valor nominal els dipòsits precintats. En canvi, es consignen al passiu uns dipòsits en què el Banc feia efectivament d'intermediari, el valor dels quals quedava distribuït entre diverses partides de l'actiu. Tot sembla indicar que el concepte de dipòsit era variable, potser reflectia una situació de transició.

La idea que tenia el Banc sobre els dipòsits queda de manifest en la manera d'afrontar un problema que es va produir el febrer de 1853: «*Habiéndose reproducido el abuso de tomar préstamos pequeños entregando en prenda valores de mucha consideración, a fin de eludir por este medio el pago del derecho de custodia que deberían satisfacer al establecimiento si la operación se presentase en su forma natural de depósito precintado, se acordó igualmente que en lo sucesivo solo se admita á lo mas doble garantía de la que corresponda por la cantidad que se presta*».¹⁹ En aquest cas, semblaria ratificar-se el concepte de dipòsit com a simple servei de caixa forta. Tanmateix, uns anys abans, entre 1845 i 1848, s'havia denominat com a dipòsit i comptabilitzat com a tal l'obertura d'un compte per una suma important de diners per part de la Caixa d'Estalvis de la ciutat. El Banc va decidir invertir aquests fons en deute públic.²⁰

15. Actes de la Junta de Direcció, 3 de gener de 1853.

16. Reglament especial d'operacions per al Banc de Barcelona, capítol III, article 38.

17. Hem assenyalat en el capítol 3 que un mosso de magatzem del Banc cobrava anualment 150 duros, la qual cosa ens ofereix una idea aproximada que el cost de custòdia anual d'un dipòsit de 1.000 duros significaria el salari mensual del mosso de magatzem.

18. Article 46 del Reglament especial d'operacions per al Banc de Barcelona.

19. Actes de la Junta de Govern, 3 de gener de 1853.

20. Actes de la Junta de Govern, 25 i 29 de setembre de 1845; actes de la Junta de Direcció, 8 d'octubre de 1845.

El dipòsit fet per la Caixa d'Estalvis d'aquesta mena de té el caràcter de dipòsit bancari modern, per mitjà del qual el Banc duu a terme les tasques d'intermediació entre estalviadors i inversors. Com a dipòsit especial que és, apareix desglossat en les memòries. La tipologia de dipòsits bancaris que el Banc considerava entre juny de 1846 i 1849 eren: voluntaris, judicials i per substituïts; a partir de desembre de 1849 i fins al final del nostre període, el Banc únicament va registrar la suma global d'aquesta mena de dipòsits. En tots ells el termini era de sis mesos. En funció de la definició variable que el Banc aplicava als dipòsits bancaris, hem optat per considerar-los com a comptes creditors a llarg termini, per distingir-los de l'exigible a la vista.

Els comptes corrents constituïen la segona modalitat de captació de passiu oferta als clients. S'hi admetia metàl·lic o bitllets del Banc, l'import dels efectes pagables a Barcelona el cobrament dels quals es confiés al Banc amb un venciment que no superés els 10 dies, i també l'import líquid dels descomptes practicats per la institució.²¹ Es disposava dels valors un dia després de l'entrada en caixa i no s'acceptaven descoberts. El Banc demanava als clients que si contreïen obligacions mitjançant el compte corrent avisessin l'administrador «*diez días antes que precedan al vencimiento*» amb totes les dades de l'obligació contraeta.²² Els comptes corrents tenien, segons els estatuts, un únic objectiu que era que es verificuessin mitjançant el Banc els cobraments i els pagaments autoritzats pels clients. Segons aquesta filosofia, no eren específicament fons prestables. Bona prova d'això és que els estatuts no establien que el Banc hagués de mantenir líquida a la caixa una proporció dels comptes corrents acreditats, com si s'entengués que tot l'import s'havia de mantenir líquid. Malgrat aquesta indefinició, el Banc sempre va considerar les quantitats dipositades en els comptes corrents com a passiu prestat i en va calcular l'encaix considerant-les exigible a la vista.

L'obertura dels comptes corrents es va produir molt lentament. Per autoritzar-los era necessària la conformitat de la Direcció, que avaluava la qualitat de la firma. En aquesta primera etapa, resulta evident que no es consideraven els comptes corrents com un mecanisme de captació de passiu, sinó com un servei a clients de cert nivell. En tot cas, les sol·licituds en aquests primers moments van ser molt escasses. El quadre 4.3 detalla les obertures autoritzades en els primers mesos de funcionament del Banc. Caldria afegir a aquesta relació els membres de la Junta de Govern que no apareixen i que, segurament, al final d'aquest període ja haurien obert un compte.

21. Reglament especial d'operacions per al Banc de Barcelona, capítol IV, article 50.

22. Reglament especial d'operacions per al Banc de Barcelona, capítol IV, article 56.

Quadre 4.3. Comptes corrents oberts en el primer exercici d'operacions del Banc de Barcelona (agost de 1845-juny de 1846)

Compte corrent	Data d'obertura
<i>Gonzàlvez de Faria , Serafi</i>	23-08-45 (AJD)
Tresserra, Joan Antoni	23-08-45 (AJD)
<i>Peyra i Mach, Agustí</i>	23-08-45 (AJD)
<i>Plandolit Germans.</i>	10-09-45 (AJD)
<i>Girona Germans, Clavé y Cia</i>	13-09-45 (AJD)
Gordón, Josep	24-09-45 (AJD)
Roig i Rom, Miquel	01-10-45 (AJD)
<i>Serra i Parladé</i>	01-10-45 (AJD)
<i>Serra Germans</i>	25-10-45 (AJG)
Compte y Cía	25-10-45(AJG)
Sastre y Nadal	13-12-45(AJG)
Vidal, Bonaventura	17-12-45(AJG)
Parés, Narcís	14-01-46 (AJD)
Langlois y Bousons	11-02-46 (AJD)
Gusi, Antoni	12-02-46 (AJD)
Falce, Adelaida	22-04-46 (AJD)
Guille Germans	02-05-46 (AJD)
Martorell, Srs	16-05-46 (AJD)
Tous, Nicolau, menor	20-05-46 (AJD)
Dominguez, Martí	06-06-46 (AJD)
Societat del Camí de Ferro de Mataró	06-06-46 (AJD)
Duran Germans	10-06-46 (AJG)
Fontanals, Bonaventura	15-06-46 (AJD)
Ascacibar, Celedonio	17-06-46 (AJD)

Font: Actes de la Junta de Govern (AJG) i Junta de Direcció (AJD), en cursiva els membres de la Junta de Govern

Solament una dotzena d'individus tenia compte obert al Banc després dels quatre primers mesos d'activitats. Una casa de tanta importància com la de Nadal i Ribó va obrir el compte corrent el 24 de febrer de 1847, i Rafael Sabadell (client qualificat amb màxima capacitat de crèdit) va demanar obertura de compte corrent en una data tan tardana com el 28 de juliol de 1852, segons consta en les actes de Direcció.

Hem completat les dades internes del Banc amb les recollides per Laureano Figuerola en l'obra *Estadística de Barcelona en 1849* per elaborar el quadre 4.4 que cobreix tot el període estudiat. Les dades utilitzades per Figuerola procedeixen «*de las Memorias semestrales publicadas por la Dirección del mismo, y completadas por la Administración en los datos cuya publicación no se había hecho uniformemente*».²³

23. Figuerola (1849 [1993], p. 211).

Quadre 4.4. Comptes corrents oberts al Banc de Barcelona 1845-1850

Data del balanç	Nombre de nous comptes corrents oberts	Nombre de comptes corrents caducats	Existents al final del semestre	Taxa anual increment de comptes corrents (%)	Saldo mitjà (en duros) ²⁴
30 juny 1846	35	1	34		8.750,73
31 des. 1846	31	–	65	91,2	8.815,53
30 juny 1847	28	3	90	38,5	5.863,52
31 des. 1847	7	2	95	5,6	4.281,25
30 juny 1848	4	6	93	-2,1	1.631,84
31 des. 1848	2	1	94	1,1	2.192,37
30 juny 1849	12	3	103	9,6	5.536,93
31 des. 1849	25	4	124	20,4	7.066,14
30 juny 1850	37	1	160	29,0	8.429,13
31 des. 1850	31	1	190	18,8	8.395,75
30 juny 1851	28	9	209	10,0	9.419,99
31 des. 1851	15	1	223	6,7	8.426,77
30 juny 1852	28	5	246	10,3	14.183,91
31 des. 1852	35	19	262	6,5	12.395,80
30 juny 1853	23	6	279	6,5	12.130,77
31 des. 1853	28	6	301	7,9	9.448,43
30 juny 1854	20	3	318	5,6	9.682,27
31 des. 1854	21	1	338	6,3	8.825,05

Font: Figuerola ([1849] 1993, p. 211) i memòries del Banc de Barcelona

És molt probable que els 10 comptes que hi ha de diferència entre les dades del quadre 4.3 i les de Figuerola corresponguin als membres de la Junta de Govern. Ja el juny de 1845, la Direcció animava els consellers perquè incrementessin el nombre de comptecorrentistes tot recorrent a amics i coneguts.²⁵ Si s'ha de jutjar per les dades, no sembla que tinguessin gaire èxit en l'intent. L'explicació del desenvolupament lent d'aquesta figura pot raure en el fet que els comptes corrents tenien un sentit de virtualitat que requeria un exercici de confiança i abstracció més gran entre els clients del Banc. Tanmateix, a partir de març de 1847, la Junta va constatar que havia augmentat la feina a la secció de comptes corrents i, per això, van decidir augmentar el sou als empleats de la secció.²⁶

El descens experimentat durant els dos exercicis de 1848 està relacionat amb la crisi. A partir d'aquest moment, es constaten increments molt notables tant del nombre

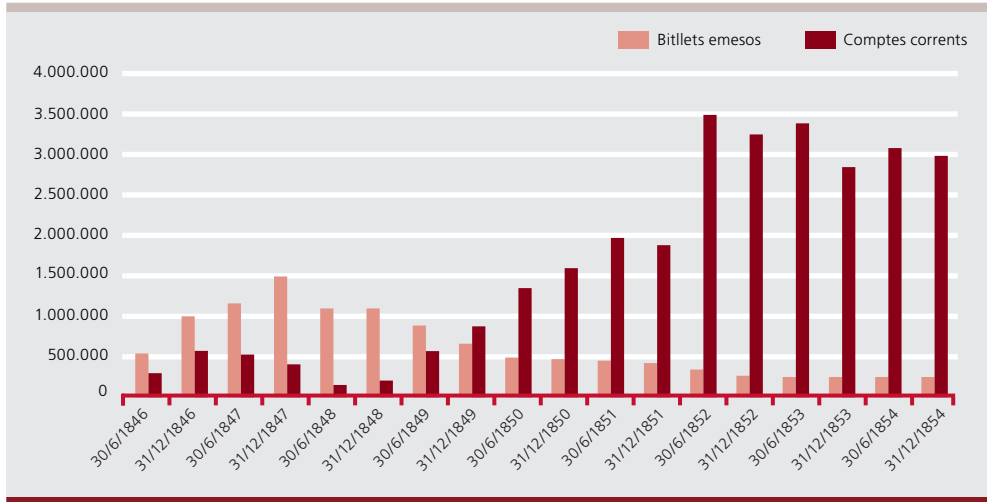
24. Les dades utilitzades per trobar el saldo mitjà són les dels balanços.

25. Actes de la Junta de Govern, 22 de setembre de 1845.

26. Actes de la Junta de Govern, 22 de març de 1847.

de comptes corrents com del saldo mitjà (fins a 1852). Sens dubte, cal relacionar aquesta evolució amb l'entrada en vigor de la Llei de 1849 que, com hem vist, va limitar dràsticament l'emissió de bitllets. La falta de mitjans de pagament va impulsar l'ús dels comptes corrents per a aquesta finalitat. Indirectament, la restricció imposada pel Govern va facilitar l'acceptació dels comptes corrents dins de l'operatòria bancària i, en definitiva, com a instrument de modernització de les finances.

Gràfic 4.3. Bitllets i comptes corrents (duros)

Font: Annex

El gràfic 4.3 expressa l'evolució del volum dels comptes corrents i dels bitllets. S'hi pot observar el canvi de proporcions i l'alternança en l'ús d'ambdós instruments a partir de la crisi de 1848. La difusió dels comptes corrents va estar relacionada amb la contracció de l'emissió. Si bé en un primer moment l'emissió i els comptes corrents van augmentar paral·lelament, a mesura que els bitllets van començar a circular massivament, la utilització de comptes corrents va descendir. Les operacions amb els comptes només es van dinamitzar després de la crisi de 1848 i la restricció en l'emissió de bitllets com a conseqüència de la Llei de 1849.

El 1852 el Banc va aprovar una instrucció per als comptes corrents per mitjà de la qual ens queda constància de les despeses i els límits que els comptes corrents tenien en la seva operatòria.²⁷ Les despeses principals per al client eren els pagaments que havia de fer per aconseguir l'instrumental requerit per utilitzar un compte corrent. El manual, que era el document (llibreta) en què s'establien els crèdits i debits del compte-

27. Actes de la Junta de Govern, 5 de juliol de 1852.

correntista, costava un duro i el talonari de xecs, sis duros. El Banc s'ocupava, per mitjà dels comptes corrents i per encàrrec dels clients, del cobrament de lletres i altres efectes. No acceptava enviar els cobradors als barris d'extramurs de la ciutat si no coneixien el pagador. L'import d'aquests efectes s'abonava en el compte corrent del client. També es feien els pagaments dels talons a la finestra del Banc.

La preocupació sobre la circulació dels talons del Banc com a bitllets de fet, ja es posa de manifest en aquesta instrucció de 1852. En els articles 14 i 15 s'assenyala que els talons havien de ser presentats forçosament dins dels quatre dies posteriors al venciment, i s'adverteix de la possibilitat de no pagar-los si es presentaven fora de data. Aquesta pràctica de mantenir els talons vençuts en circulació va esdevenir habitual i va ser motiu de preocupació per al Banc a partir de 1854. Tanmateix, la normativa de 1852 fa sospitar que devia existir anteriorment. Tot sembla indicar que, davant l'escassetat de bitllets i la dificultat per moure metàl·lic, els comptecorrentistes van posar a circular els talons.

L'existència de diversos tipus de moneda a la plaça va obligar el Banc a estar molt despert per no ser enganyat davant les apreciacions i depreciacions que podien produir-se. El problema essencial afectava l'anomenada *xavalla catalana*. Fins al 1852 aquest tipus de moneda de coure que circulava per un valor molt superior a l'intrínsec ho feia, tanmateix, per sota del seu nominal. Era, doncs, moneda fiduciària depreciada. La raó última no era cap altra que l'excessiva encunyació que se n'havia fet en les dècades anteriors. Era, a més, diferent de la moneda fraccionària que circulava per la resta d'Espanya. Fins a aquest moment, però, el Banc havia pogut obviar el problema perquè l'acceptació no era obligatòria i treballava amb quantitats grans que permetien utilitzar únicament plata i or. El 1852, el Govern va decidir substituir aquesta xavalla per xavalla castellana no devaluada i per uns *abonarés* que s'havien d'anar amortitzant durant els anys posteriors. Els retards en les amortitzacions i les mateixes fluctuacions econòmiques van fer que aquests *abonarés* comencessin a intercanviar-se per sota del valor facial. La llei n'establia inicialment l'admissió forçosa fins a un 20% en l'import de cobraments i pagaments de totes les transaccions, un percentatge que poc després es va reduir al 10%.²⁸

A partir de l'acord sobre la recollida de la xavalla, els ingressos i els reemborsaments dels comptes corrents es podien fer fins a un 10% en abonarés de xavalla catalana. El Banc va participar en aquest procés, però aviat van aparèixer problemes derivats de la depreciació que van patir els *abonarés* al mercat. En la Junta de Govern del 13 de desembre de 1852, la Direcció de l'entitat va prendre la decisió d'efectuar els reemborsaments, a partir d'aquest moment, emprant les mateixes proporcions de cada «tipus de diner» –metàl·lic, bitllets i *abonarés de xavalla*– que el client hagués fet servir en l'ingrés prèvia-

28. Per a més informació, vegeu Pascual (2007); Pascual i Sudrià (2008).

ment fet a l'entitat. Més endavant, el 21 de febrer de 1853, el Banc va decidir imposar un reemborsament mínim (250 duros) per al cobrament en efectiu de talons. Amb aquesta mesura s'intentava posar fi als intents d'alguns clients del Banc d'aprofitar la depreciació d'uns *abonarés* respecte d'altres. Segons indica la Junta de Govern, el Banc rebia molts talons d'import petit, per al pagament dels quals només podia utilitzar els *abonarés de xavalla* de denominació inferior –que eren els menys depreciats i els més demandats per la població. Al seu torn, els particulars ingressaven en compte corrent els *abonarés* d'import més gran (i més depreciats), que el Banc no podia col·locar posteriorment a causa del fraccionament de l'import dels talons esmentat anteriorment.

Segons s'indica en l'annex inclòs al final del llibre, en què es presenten les parts dels balanços del Banc organitzades amb un criteri homogeni, en el passiu hi va haver al llarg del període algunes altres partides d'import petit: talons (o efectes) pendents de pagament, comptes transitoris, valors pendents, corredors, saldo de corresponsals i saldo de la Comissió de Carreteres de Catalunya. Aquest últim compte es va obrir al final de la dècada de 1840 per mantenir els cabals d'aquesta comissió ben resguardats. També hi ha petits saldos corresponents a partides de dividendes pendents de cobrament per part dels accionistes i al reintegrament del capital desemborsat per sobre del 25%. Totes aquestes partides s'han aplegat sota el concepte *Altres creditors*.

Dels estatuts i reglaments de la institució es desprèn que el Banc havia de fer tres funcions mitjançant tres instruments: per mitjà dels bitllets exerciria la funció del crèdit; mitjançant els dipòsits, la de custòdia de valors; i per mitjà dels comptes corrents, la de gir. Aquestes tres funcions, aparentment separades a la normativa, van confluir a la pràctica. Els comptes corrents, segons la normativa, no eren fons prestables però van ser utilitzats per concedir crèdit. Alguns dipòsits, que teòricament es mantenien precintats per custodiar-los i per això pagaven, no apareixen referenciats de manera separada en l'actiu, la qual cosa fa pensar que, almenys en alguns casos, també van ser convertits en actius prestables.

Pot ser que aquestes discrepàncies entre la normativa que el Banc havia d'aplicar i la pràctica provinquin dels canvis que va imposar el Govern a la proposta d'estatuts i de reglaments que van presentar els promotors de l'entitat. El fet és que, des del primer moment, el Banc va considerar que el metàl·lic immobilitzat a la caixa del Banc havia de representar com a mínim la tercera part del passiu exigible i no sols dels bitllets: «*Los bancos bien administrados se consideran en estado normal cuando tienen los valores de la cartera bien garantizados y conservan en efectivo la tercera parte de sus responsabilidades pagaderas a la vista, como son las de depósitos, las de cuentas corrientes y de billetes emitidos*».²⁹

29. Memòria del Banc de Barcelona, 2 de febrer de 1847, p. 2.

Tenim la impressió que aquestes diferències de llenguatge posen de manifest que som davant d'un període de transició i d'aprenentatge. És difícil mesurar si el Banc de Barcelona va transgredir els límits dels estatuts o si simplement va aprofitar les ambigüitats per fer negoci. En qualsevol cas, creiem que aquestes incerteses evidencien la magnitud dels canvis que s'estaven produint i els conflictes que podia generar passar d'operar amb una moneda amb valor intrínsec a operar amb paper convertible. La mateixa imposició d'un valor mínim del bitllet de banc a fi de no estendre'n la circulació respon a la dificultat per comprendre els efectes que el seu ús massiu podia ocasionar.

3. El negoci del Banc. La col·locació dels fons

Els fons del Banc tenien dues destinacions possibles: una part s'havia de mantenir a la caixa del Banc per oferir liquiditat a les operacions; l'altra part s'invertia en els préstecs i descomptes que practicava l'entitat. L'immobilitzat en caixa no representava cap benefici per a la institució. Complia l'objectiu d'oferir garantia suficient als clients del Banc, però l'interès de la institució, una vegada coberta aquesta garantia, era utilitzar la resta dels fons en les operacions de préstec i descompte.

Els actius líquids. La caixa

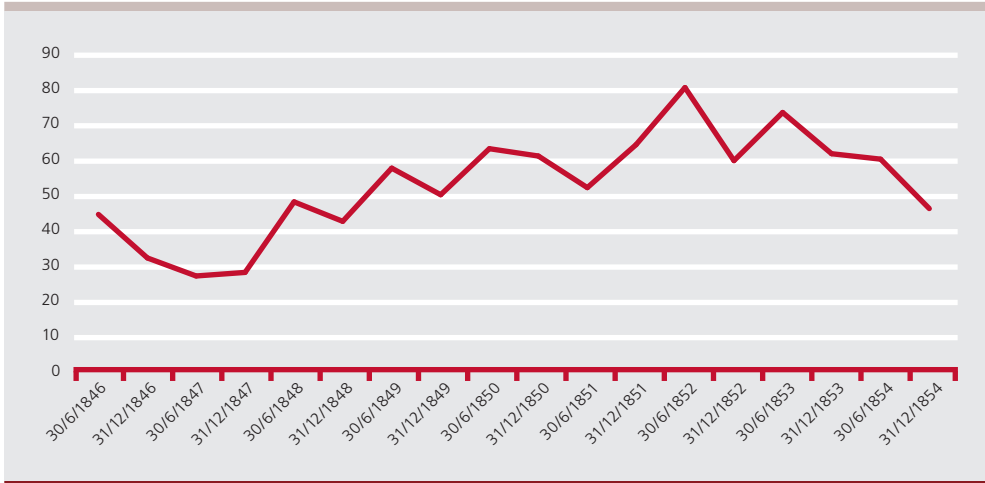
A la caixa del Banc s'ingressaven les aportacions dels clients en els comptes corrents, i també els cobraments que l'entitat feia en nom dels comptecorrentistes. També hi ingressaven, quan vencien, els préstecs efectuats, més l'interès aplicat i els descomptes practicats per la institució. Aquests ingressos es podien fer de tres formes diferents: metàl·lic, bitllets i, a partir de 1852, *abonarés* de xavalla catalana. Aquesta era la composició principal del compte de caixa. A això, calia sumar-hi una petita partida composta per la caixa en poder de l'encarregat de despeses i l'efectiu dipositat en caixes subalternes.³⁰

Com ja s'ha esmentat, la caixa havia de mantenir en efectiu una tercera part del muntant dels bitllets emesos. Al llarg del període, els bitllets emesos i els que realment van circular van coincidir generalment; tanmateix, hi va haver alguns moments puntuals en què la caixa del Banc va contenir un volum important de bitllets que no eren en circulació (vegeu el gràfic 4.2). En les lleis de 1849 i 1851 es va modificar el requisit de manera que «*la cantidad de metálico [en caja] ha de ser siempre igual, por lo menos, a la tercera parte de los billetes en circulación*».³¹

30. El Banc va rebre l'autorització per obrir sucursals i en va instal·lar una a Tarragona que, després, va traslladar a Reus, i una altra a Mallorca. La de Reus va tancar després de la crisi de 1848.

31. El destacat és nostre. Article 3 de la Llei de 15 de desembre de 1851.

Gràfic 4.4. Encaix del Banc de Barcelona 1846-1854 (%)

Encaix (%) = metàl·lic / (creditors a curt termini + dipòsits)

Font: Memòries Banc de Barcelona, vegeu l'Annex

L'encaix bancari representa la proporció de metàl·lic que hi ha a la caixa del Banc davant de les obligacions concretes pel Banc (bitllets, comptes corrents i dipòsits). L'encaix bancari té una doble interpretació. Des d'un punt de vista macroeconòmic, representa la inversa de la creació de diners per part del Banc, amb els efectes consegüents sobre l'oferta monetària a la ciutat. Des d'un punt de vista microeconòmic, l'encaix bancari té la funció cautelar de cobertura com a garantia dels dipositants i dels tenidors de bitllets.

La historiografia ha enfocat la interpretació a partir de la funció macroeconòmica de control del crèdit, per la qual cosa ha titllat el Banc de ser prudent i conservador i de restringir la liquiditat de la plaça.³² Tanmateix, el Banc de Barcelona era un banc privat que responia davant els accionistes i intentava obtenir per a ells el màxim benefici. L'encaix elevat en una institució d'aquestes característiques es podria explicar per dos motius. El primer és que, davant la inestabilitat de l'època, un encaix alt responia a una mesura de prudència davant una eventual crisi. El segon motiu possible és que no hi havia una demanda de crèdit formal a la ciutat que superés l'increment de l'oferta feta pel banc, la qual cosa dificultava la reducció de la caixa a favor de l'increment de la partida de crèdit. Valorarem aquestes possibilitats més endavant en aquest mateix capítol. Per

32. Tortella va ser el primer que va cridar l'atenció sobre l'encaix elevat del Banc de Barcelona. Vegeu Gabriel Tortella (1970, p. 39). Les valoracions sobre el comportament del Banc a Pascual (1991), Castañeda i Tafunell (1997) i Sudrià (1995, p. 87 i següents).

obtenir-ne una visió més completa, convé centrar ara la nostra atenció en les partides dedicades al crèdit.

El crèdit a clients

Aquesta partida és configurada per les inversions rendibles del Banc: les operacions de préstec i descompte que duia a terme i sobre les quals cobrava interessos. Sota l'epígraf *Altres deutes* hem agrupat dos comptes deutors més de menor importància: el saldo de corresponsals i els efectes a caixes subalternes; i diverses partides relacionades amb la crisi de 1847-1848 i que s'aniran extingint: *valors en cartera procedents d'adjudicacions, valors pendents, saldo de comptes transitoris, valors d'emmagatzematges pendents de cobrament i valors en amortització*.

El crèdit a clients inclou tots els actius que el Banc tenia procedents de les operacions de crèdit. Aquestes operacions es feien mitjançant dos instruments diferents, els pagarés i les lletres de canvi, i podien adoptar dues formes distintes, el descompte o el préstec sobre penyores. Els préstecs sobre penyores que efectuava el Banc podien tenir diverses garanties: títols de deute (com a màxim, dos mesos renovables), fruits i efectes (com a màxim, tres mesos renovables) i monedes estrangeres i metalls preciosos (com a màxim, quatre mesos). El prestatari firmava un pagaré que era descomptat pel Banc, però s'obligava a mantenir la penyora en dipòsit al Banc (o on el Banc decidís) i, en el cas del deute públic, a reposar el que calgués en cas que perdés valor.

La Junta de Govern era l'encarregada de prendre decisions quan s'oferia com a garantia algun gènere o efecte que no fos recollit en la normativa. Els usos en aquest àmbit també van anar canviant. Així, per exemple, en un primer moment el descompte sobre accions va ser insignificant i es va associar, en els mateixos estatuts, a reforçar la garantia quan es feia un descompte amb només dues firmes. Tanmateix, a mesura que avançaven els anys i les societats per accions es desenvolupaven, el Banc va anar desplegant una política de préstecs sobre aquests efectes que va arribar a representar més del 20% del total en algun dels semestres analitzats. La Junta de Govern analitzava i definia les societats les accions de les quals podien acceptar-se com a penyora, així com la valoració que se'n feia.

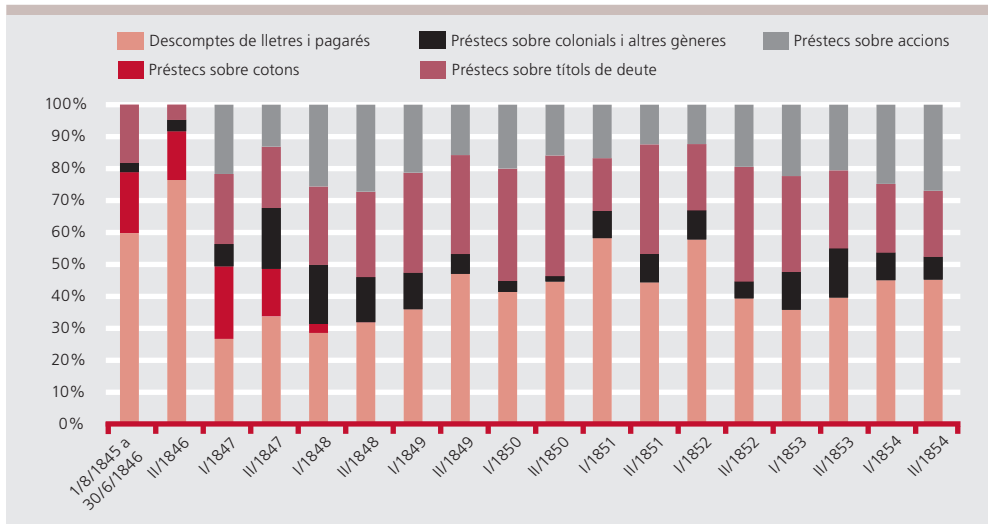
El balanços no presenten diferenciat el contingut de la cartera, però la memòria sí inclou dades sobre el volum de crèdit concedit durant cada exercici. El quadre 4.5 i el gràfic 4.5 recullen aquesta informació. Tal com es pot apreciar, el descompte de lletres i pagarés va ocupar, pràcticament durant tot el període, un volum aproximat del 40% del total. Els registres corresponents a 1846 no són del tot representatius de la realitat de les operacions del Banc, ja que el primer semestre de 1846 recull també les dades dels quatre mesos d'activitat de 1845. D'altra banda, certs elements ens fan sospitar que el 1846 algunes operacions de préstec importants que es van dur a terme amb garantia de títols de deute van ser anotades com a descomptes de pagarés. Eren els primers passos del Banc i es pot suposar que les normes comptables no estaven encara completament definides.

Quadre 4.5. Crèdit atorgat pel Banc de Barcelona per semestres (duros)

Semestre	Descompte de lletres i pagarés	Sobre cotons	Sobre colonials	Sobre mercaderies en brut	Sobre gèneres manufacturats	Sobre títols de deute	Sobre accions	Sobre pastes metàl·liques	Total
I-1846	1.625.529	518.244	29.679	33.000	14.681	495.470		500	2.717.104
II-1846	2.546.747	509.210	89.317	14.033	14.974	157.805		250	3.332.335
I-1847	1.353.543	1.152.601	94.143	25.642	233.191	1.111.829	1.099.146		5.070.095
II-1847	1.610.927	710.619	185.723	41.419	672.418	915.677	627.162	9.000	4.772.944
I-1848	1.169.881	115.136	215.415	21.168	517.769	1.004.108	1.047.868	4.500	4.095.846
II-1848	1.030.615	889	139.643		315.679	862.851	879.197		3.228.874
I-1849	874.991		64.165		213.870	760.788	517.420		2.431.233
II-1849	1.387.088		41.892		140.538	912.784	464.518		2.946.820
I-1850	1.123.659		12		92.909	954.697	542.698		2.713.975
II-1850	1.748.656		9.760		56.415	1.478.512	621.946		3.915.288
I-1851	2.262.569		6.920	321.734	1.775	642.183	649.906		3.885.087
II-1851	2.232.692		41.880	403.544		1.725.489	623.153		5.026.758
I-1852	1.915.120		177.007	125.360		686.169	407.995		3.311.651
II-1852	2.038.585		147.350	127.594		1.855.908	1.006.180		5.175.616
I-1853	1.659.600		134.714	413.371		1.390.128	1.034.565		4.632.378
II-1853	2.009.781		168.340	612.343		1.237.056	1.040.725		5.068.246
I-1854	2.155.031		133.725	280.532		1.026.598	1.184.732		4.780.618
II-1854	2.480.559		54.373	337.189		1.131.014	1.476.596		5.479.730

Font: Memòries del Banc de Barcelona, 1846-54. Les dades de l'any 1847 corresponen a l'estadística de Laureano Figuerola [1849] (1993, p. 210-211), ja que les memòries no n'ofereixen.

Gràfic 4.5. Distribució del crèdit atorgat (%)

Font: Quadre 4.5

Com es pot observar, al llarg del període es produeix una dràstica reducció dels préstecs sobre mercaderies (cotons, manufactures, colonials i altres gèneres). Tot i que el 1853 sembla haver-hi un cert augment en les operacions sobre aquest tipus d'efectes, en els anys posteriors es va produir un replegament i, després de la crisi de 1848, no van tornar a superar mai el 25% del total del volum de préstecs amb garantia pignorativa. Els préstecs sobre accions van mantenir una línia ascendent i cap al final del període podem observar que aproximadament el 50% del total del crèdit que efectuava el Banc de Barcelona l'atorgava sobre accions i títols de deute.

Sens dubte, aquesta evolució indica les transformacions produïdes a la ciutat, transformacions en les quals el Banc va ser una peça clau. L'aparició de noves societats anònimes per accions va ajudar a modernitzar les finances en oferir instruments que permetien mobilitzar el crèdit i, alhora, les noves societats i els accionistes tenien en el Banc un instrument valuós per obtenir finançament via els préstecs amb hipoteca de les seves accions.

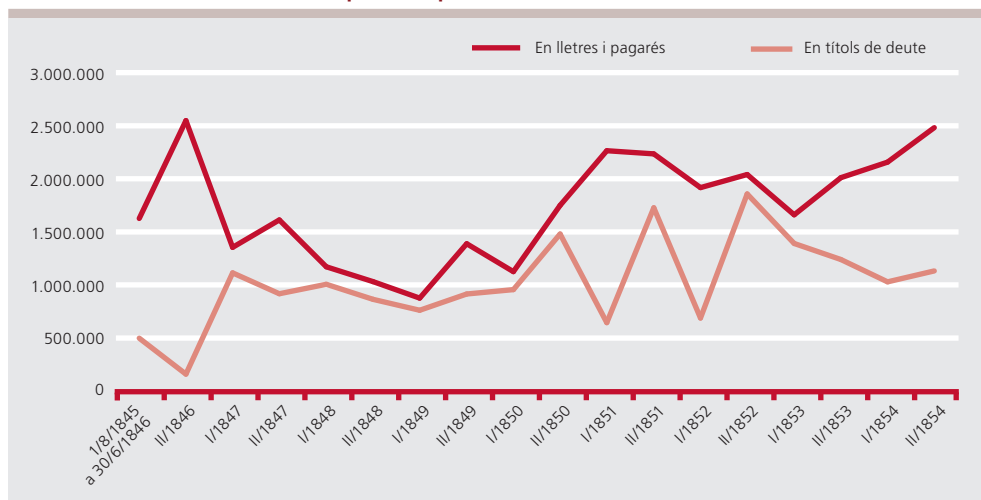
La resta de les operacions, un 50% aproximadament, eren descomptes. El comportament dels descomptes és particularment curiós si el comparem amb el dels préstecs sobre deute. Com es pot observar en el gràfic 4.6, l'evolució dels descomptes i la dels préstecs sobre títols de deute semblen tenir una certa simetria. Es podria pensar que actuaven com a substituïts l'un de l'altre. Aquesta no és una hipòtesi absurda. A la ciutat se sabia que les empreses, quan faltaven lletres o pagarés per al descompte i tenien necessitats financeres, acudien als seus socis principals o a capitalistes de la ciutat que, al seu torn, podien pignorar valors públics en el Banc per canalitzar recursos cap als demandants últims de crèdit.

En tot cas, sembla evident que l'aparició del Banc va dinamitzar el mercat de lletres i, especialment, el de pagarés. Els estalviadors podien invertir ara els recursos en pagarés, ja que sabien que, si calia, podrien ser redescomptats al Banc. Aquesta hipòtesi ja va ser defensada per Castañeda i Tafunell en estudiar el mercat de pagarés de la ciutat de Barcelona.³³ El nostre estudi confirma aquesta hipòtesi, ja que el descompte de pagarés va tenir un pes molt superior al de lletres en aquest període.³⁴

33. Castañeda i Tafunell (1997).

34. En el capítol 5, s'ofereix evidència empírica sobre aquesta constatació.

Gràfic 4.6. Volums de descomptes i de préstecs sobre títols de deute (duros)

Font: Quadre 4.5

Les operacions que acabem de descriure tenien uns tipus d'interès específics que, a més, s'ajustaven segons s'anaven produint renovacions o canviaven les garanties. Els tipus d'interès que aplicava el Banc tenien com a límit que no podien sobrepassar el 6%, segons el que marcaven els estatuts.³⁵ L'evolució del tipus d'interès mitjà aplicat cada semestre es mostra en el quadre 4.6. Les variacions no són gaire significatives. Creiem que el tipus d'interès elevat del segon semestre de 1846 està relacionat amb una sèrie d'operacions sobre deute públic de les quals es ret compte en el capítol 5.

Quadre 4.6. Tipus d'interès del Banc de Barcelona (1845-1856)

Semestres	Tipus d'interès (%)
30-06-1846	5,26
31-12-1846	6,58
30-06-1847	5,97
31-12-1847	–
30-06-1848	5,62
31-12-1848	5,79
30-06-1849	5,72
31-12-1849	4,78
30-06-1850	4,70
31-12-1850	4,65

35. El màxim aplicat als tipus d'interès està relacionat amb les lleis contra la usura. Vegeu Kindleberger (1984).

El Banc de Barcelona, 1844-1874

Semestres	Tipus d'interès (%)
30-06-1851	4,40
31-12-1851	4,72
30-06-1852	4,59
31-12-1852	4,22
30-06-1853	4,27
31-12-1853	4,56
30-06-1854	4,98
31-12-1854	5,03

Font: Blasco i Nogués (2004)

Tal com es pot observar en el quadre 4.6, els tipus d'interès aplicats pel Banc de Barcelona en la primera dècada van tendir a la baixa. Van tornar a despuntar cap al final, quan es van millorar les expectatives d'inversió.

Les que s'han descrit eren les operacions que podien dur a terme els clients del Banc. Però per convertir-se en client calia complir certs requisits. Una de les necessitats preemptòries de qualsevol entitat dedicada al crèdit és la de supervisar la clientela. L'eficàcia d'un banc com a empresa està íntimament lligada a la gestió del risc, és a dir, a obtenir un coneixement fidedigne sobre la capacitat de crèdit que es pot atorgar a cada client. En el cas del Banc de Barcelona, aquesta tasca es va concretar en l'elaboració d'una llista de clients a cadascun dels quals es conferia una *qualificació*, és a dir, se'l situava en una classe amb una capacitat de crèdit determinada. La tasca de qualificar els clients la feia una comissió nomenada per la Junta de Govern amb aquesta finalitat. Una vegada establerta la qualificació, es votava a la Junta de Govern. Tindrem ocasió d'analitzar el procés inicial de qualificació dels clients del Banc més endavant.

L'immobilitzat

Amb relació a l'últim compte de l'actiu, l'immobilitzat, el Banc el comptabilitzava pel valor net. En l'actiu immobilitzat es recullen les partides d'edificis, mobles i estris i despeses d'instal·lació. Hem considerat les despeses d'instal·lació com a immobilitzat immaterial. L'immobilitzat material es refereix a mobles i estris existents al Banc. Com que el Banc no va adquirir l'edifici definitiu fins al 1856, aquesta partida té en aquests anys poca importància.

4. Els resultats

El compte de pèrdues i guanys mesura el resultat de l'activitat del Banc. Les *utilitats* o ingressos responen a la rendibilitat obtinguda pels préstecs i descomptes, mentre que les despeses recullen els costos de funcionament de la institució.

Abans d'entrar en l'anàlisi d'aquestes xifres cal que ens referim a les pràctiques comptables seguides pel Banc en relació als resultats. El Banc va ser molt refractari a mostrar en les memòries i balanços els menyscapes derivats de la gestió. Malgrat no disposar dels llibres de comptabilitat, diverses explicacions de la Direcció a la Junta de Govern ens permeten dibuixar les estratègies comptables adoptades.³⁶ Quan es produïen pèrdues per impagaments de lletres o pagarés, o per minves en l'execució dels títols o béns que garantien els préstecs, el Banc traspassava les quantitats corresponents a uns comptes transitoris d'actiu sense reflectir-les com a pèrdues. Quan la Junta de Govern ho aprovava, aquests comptes transitoris d'actiu (impagats) es compensaven amb altres partides també transitòries de passiu que s'alimentaven amb els rendiments que produïa la inversió del fons de reserva (que no es comptabilitzaven com a ingressos ordinaris) i amb els beneficis que s'obtenien de la compra i venda de valors i de les operacions en abonarés de xavalla.³⁷ En alguns casos puntuals, com ja s'ha indicat, la pèrdua es traduïa en una reducció directa de les reserves sense transitar tampoc pel compte de resultats. Com veurem en el capítol 6, aquestes van ser les tàctiques utilitzades per diluir davant dels accionistes els efectes negatius de la crisi de 1848. Les raons adduïdes per la Junta de Govern no podien ser més clares:

«Previó la Junta [de Govern] que la anunciación de tales cifras [de pèrdues] podía causar temores exagerados en el ánimo de aquellas personas que no tuvieran su misma fe en el porvenir ni en los recursos con que podía contar el establecimiento para la amortización de dichos quebrantos sin perjuicio de los dividendos de beneficios; y solo por este motivo adoptó el prudente sistema de reserva que ha coronado sus esfuerzos...»³⁸

En definitiva, l'evidència d'aquestes pràctiques irregulars ens obliga a relativitzar la fidelitat de les xifres que estem analitzant i, de forma molt concreta, les sumes dels guanys que es reflectien en les memòries semestrals.

No tenim informació desagregada sobre la procedència dels ingressos a partir de 1847. Per l'any 1846 sí que s'ofereix aquesta informació desglossada i la partida a què

36. L'explicació més completa es pot trobar a les actes de la Junta de Govern, 2 de gener de 1854.

37. Atesa la seva posició i el volum de la tresoreria, el Banc podia aprofitar les fluctuacions en la cotització dels abonarés de xavalla. El marge obtingut en aquestes operacions de compra i venda en un sol any, 1853, el Banc el xifrava en 3.000 duros. Actes de la Junta de Govern, 2 de gener de 1854.

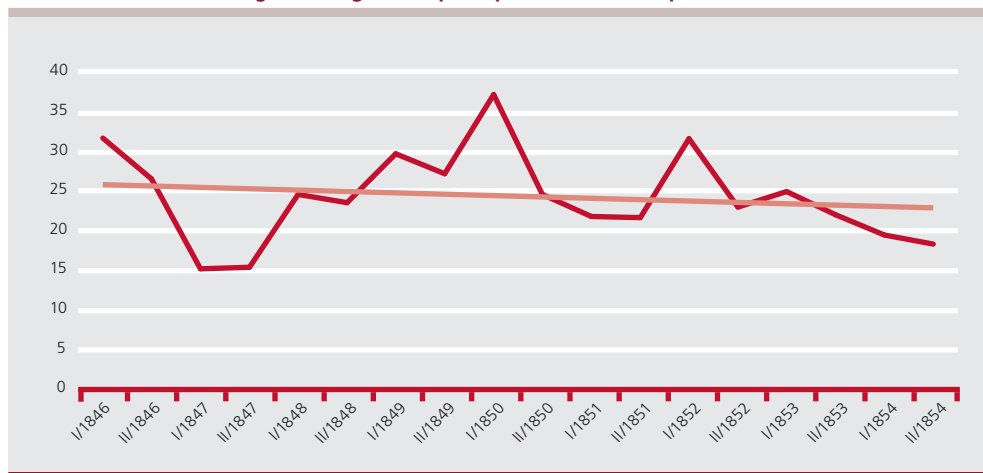
38. Actes de la Junta de Govern, 2 de gener de 1854.

correspon gairebé la totalitat dels ingressos és la procedent del descompte i el préstec. Segurament això es va mantenir al llarg del període.

Les despeses del Banc de Barcelona en el període que ens ocupa es van dirigir fonamentalment al pagament dels empleats. Entre un 50 i un 70% de les despeses es dedicaven a les remuneracions del personal. L'amortització de l'immobilitzat consumia aproximadament entre un 2% i un 3% del total de les despeses i la resta s'invertia en les activitats relacionades amb la gestió bancària i en el manteniment de les oficines. Durant l'any 1848 hi va haver un increment espectacular de la despesa d'oficines i també dels lloguers, suposem que relacionat amb la crisi patida aquell any. Els lloguers dels magatzems on es guardaven les penyores van desaparèixer del compte de pèrdues i guanys a partir del segon semestre de 1851, data en la qual es va tornar a produir un increment notable de les despeses d'oficines.

Com es pot observar en el gràfic 4.7, la proporció de les despeses respecte als ingressos va tendir a disminuir durant aquest període.

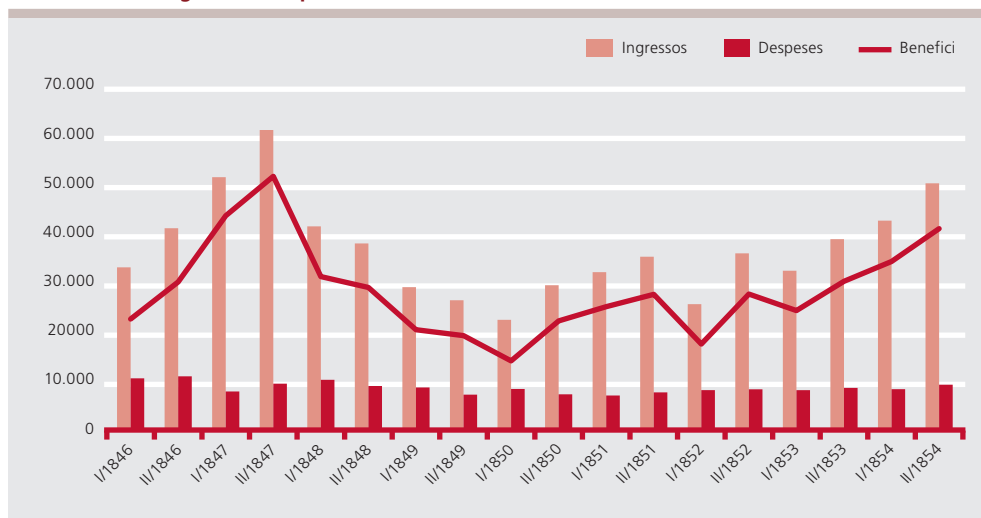
Gràfic 4.7. Percentatge dels ingressos que representen les despeses

Font: Memòries del Banc de Barcelona

Fins al 1849 les despeses representaven entre un 15% i un 25% del total dels ingressos; tanmateix, en el primer semestre de l'any 1850 van passar a representar prop del 40%; també s'observa un augment important el 1852. En ambdós casos, es deu a una caiguda dels ingressos més que a un increment de les despeses, que es van mantenir en valors inferiors als 10.000 duros fins als últims anys del període d'estudi.

Així doncs, el benefici el determinava la rendibilitat obtinguda del crèdit concedit, ja que el Banc de Barcelona no remunerava la captació del passiu i, fins i tot, cobrava un dret per custodiar els dipòsits, tal com hem vist. En el gràfic 4.8 es mostra l'evolució del benefici obtingut pel Banc durant el període d'estudi.

Gràfic 4.8. Ingressos, despeses i benefici del Banc de Barcelona (duros)

Font: Memòries del Banc de Barcelona

Com es pot observar, els beneficis van mantenir una progressió creixent fins a 1847, moment en què van iniciar un període descendent del qual no es van començar a recuperar fins al segon semestre de 1850.

Des d'aquesta perspectiva, hem de recordar que els efectes de la crisi de 1848 es van reflectir només de manera parcial en una reducció dels beneficis. Com ja hem indicat, una part de les pèrdues es va amortitzar directament el mateix 1848 mitjançant una reducció de les reserves sense reflectir-se en la xifra de beneficis i la resta va quedar subsumida en comptes transitoris que es van amortitzar progressivament.

Per completar la presentació dels comptes ens resta referir-nos a la distribució dels guanys. Segons el sistema comptable seguit pel Banc, del benefici registrat, se n'havia de deduir la remuneració que corresponia a les juntes de Direcció i de Govern per obtenir, d'aquesta manera, el benefici net. Aquest, al seu torn, es distribuïa entre l'increment de la reserva estatutària i el dividend pagat als accionistes. Els estatuts establien la forma en la qual els membres de les juntes havien de ser remunerats i també la política de dotació de reserves. Pel que fa a les juntes, els estatuts assenyalaven que els membres de la Junta de Govern (15 individus) percebrien, en conjunt, el 4% dels beneficis líquids, i que els tres directors en rebrien el 6%. En conjunt, per tant, les tasques de direcció serien remunerades pel 10% dels beneficis. Pel que fa a les reserves, l'article 44 establia que s'hi dedicaria la quarta part dels beneficis fins al moment en què el fons acumulat assolís una quarta part del capital del Banc, i un cop aconseguit es podria dedicar a dividend tot el benefici net.

El quadre 4.7 resumeix el que va passar efectivament. Pel que fa a l'assignació a reserves, el Banc va complir les exigències dels estatuts fins al 1849. La llei de maig

El Banc de Barcelona, 1844-1874

d'aquest any, ratificada per la de desembre de 1851, va introduir una reducció en la suma de reserves mínima exigida que va permetre que el Banc deixés de fer noves dotacions. Pel que fa a la remuneració de les juntes, el Banc va seguir el que establien els estatuts fins al 1848 quan, arran de la crisi financera soferta, es va acordar establir un límit de remuneració de 2.500 duros semestrals. Això va ocasionar pèrdues als membres de la Direcció i de la Junta de Govern durant una sèrie d'anys, però es va mantenir fins al 1856.

Quadre 4.7. Distribució de beneficis (duros)

	Benefici	Remuneració Junta de Gov. i Junta de Dir.	Pèrdues extraord.	Benefici net	A reserves a romanents	Dividend	Diferència
30-06-1846	22.562	2.256		20.305	5.076	15.000	229
31-12-1846	30.104	3.010		27.094	6.831	20.000	263
30-06-1847	43.560	4.356		39.204	9.801	30.000	-597
31-12-1847	51.567	5.157		46.410	11.603	35.000	-192
30-06-1848	31.191	3.119		28.072	7.018	20.000	1.054
31-12-1848	28.977	2.500		26.477	6.619	20.000	-142
30-06-1849	20.392	2.039		18.352	3.551	15.000	-199
31-12-1849	19.188	1.919		17.269	3.010	15.000	-740
30-06-1850	14.056	1.556		12.500		12.500	
31-12-1850	22.177	2.218		19.959		20.000	-41
30-06-1851	25.073	2.500		22.573		22.500	73
31-12-1851	27.579	2.500	2.000	23.079		22.500	579
30-06-1852	17.478	1.748		15.730		16.250	-520
31-12-1852	27.638	2.500		25.138		25.000	138
30-06-1853	24.280	2.428		21.852		21.260	592
31-12-1853	30.233	2.500		27.733		27.500	233
30-06-1854	34.260	2.500		31.760		30.000	1.760
31-12-1854	40.936	2.500		38.436		32.500	5.936

Font: Memòries del Banc de Barcelona

La remuneració de les juntes no es pot considerar excessiva, especialment en el cas de la Junta de Direcció. En un any de benefici mitjà (60.000 duros), cadascun dels tres directors del Banc cobraria 1.360 duros i un membre de la Junta de Govern no director, 160 duros. En el primer cas, es tractava d'una remuneració molt inferior a la de l'administrador (2.000 duros) i més petita també que la del comissari regi (1.500 duros), un supervisor sense funcions executives. Recordem que els directors tenien la màxima responsabilitat de la gestió del Banc, que es reunien tres vegades per setmana en Junta de Direcció i que, quan eren de torn, havien d'acudir inexcusablement a les oficines durant els horaris de servei al públic. En el cas dels consellers no directors, la remuneració només es pot qualificar de simbòlica. Resulta evident, doncs, que els avantatges d'assumir aquestes responsabilitats s'havien d'obtenir més aviat per la via del prestigi social i econòmic, i potser per la d'aconseguir un accés molt més fàcil al crèdit. En tornarem a parlar en el capítol 5.

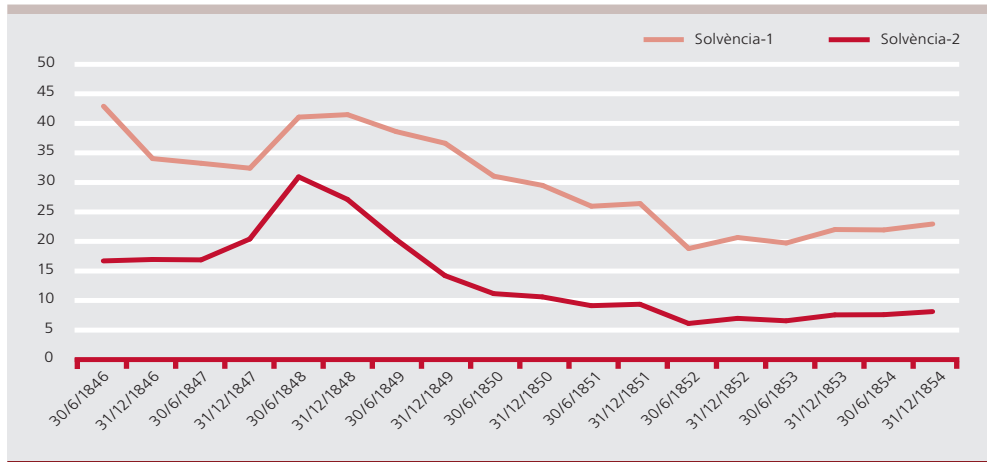
5. La gestió del Banc. Una avaluació

Les empreses en general tenen tres objectius. D'una banda, han de mantenir un nivell de solvència que els garanteixi l'existència a llarg termini; de l'altra, han de respondre a la preemtorietat de les exigències del curt termini i, finalment, han de satisfer els accionistes amb una remuneració adequada al capital desemborsat. En aquest apartat, s'analitza la gestió del Banc de Barcelona per intentar valorar conjuntament els criteris de solvència, liquiditat i rendibilitat.

La solvència es refereix a la capacitat d'una institució per fer front a llarg termini als compromisos contrets. L'indicador de solvència ofereix informació sobre la proporció que representen els fons propis sobre el total de fons disponibles. La liquiditat determina la viabilitat de l'entitat a curt termini. Implica el manteniment d'un nivell d'actiu circulant d'acord amb la captació de l'estalvi a curt termini, de manera que es pugui garantir la devolució immediata del passiu en cas d'exigència per part del públic. Finalment, la rendibilitat fa referència a la remuneració del capital.

En una entitat com el Banc de Barcelona, l'estructura de l'actiu circulant (caixa més cartera) es veia sotmesa a un trade-off constant entre més liquiditat (la que ofereix la caixa) i més rendibilitat (la que ofereixen les inversions en cartera). El nivell de reserves que l'entitat havia de mantenir a la caixa (una tercera part del total de les obligacions a curt termini) determinava la liquiditat mínima en detriment de l'expansió del crèdit i, per tant, de la rendibilitat dels accionistes.

Gràfic 4.9. Indicadors de solvència (%)

Solvència 1: fons propis sobre passiu total (capital nominal) (%)

Solvència 2: fons propis sobre passiu total (capital desemborsat) (%)

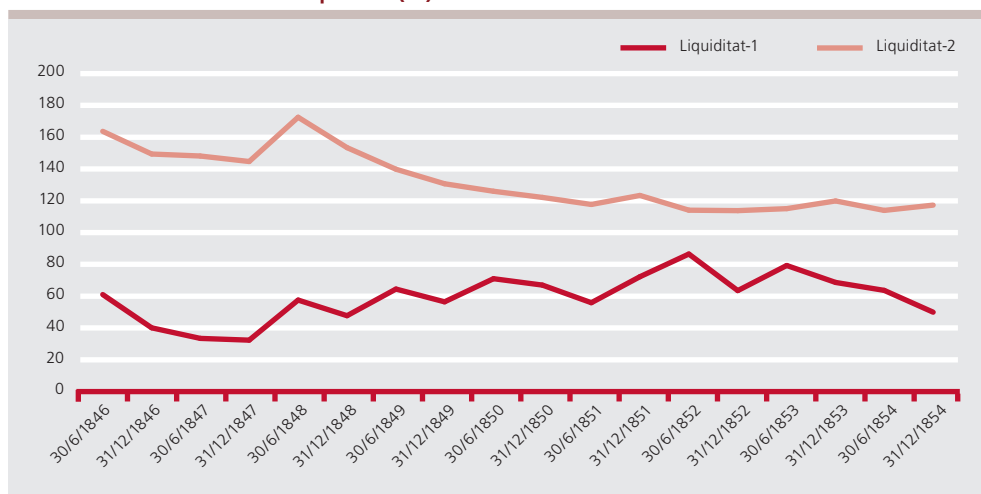
En el gràfic 4.9 es representen dos indicadors de solvència considerant tant el capital desemborsat com el capital subscrit. Com és lògic, la solvència és més gran quan

considerem el capital subscrit, ja que el capital no desemborsat actua incrementant els fons propis. Si observem ambdós indicadors hi apareix un tall clarament marcat el 1848. A partir d'aquesta data van caure de manera notòria. El balanç de juny de 1848 recull un increment puntual dels recursos propis i una reducció dels aliens que respon a la crisi de febrer-març d'aquest any. Però, en els exercicis següents, ambdós indicadors es col·loquen bastant per sota dels nivells que havien mantingut en els primers exercicis, a l'inici de l'activitat del Banc.

La caiguda de l'indicador de solvència reflecteix un decrement de la capacitat d'una empresa per fer front al pagament dels seus deutes a llarg termini. Això implica que el Banc, a partir de 1848, va assumir riscos més grans. A partir de 1853, el procés de reducció de la solvència s'estanca. Sembla obvi que el Banc va optar per reduir la proporció dels recursos propis en el seu balanç amb la finalitat de millorar la rendibilitat. Aquest procediment s'ha d'emmarcar, com és natural, en la situació general de la demanda de crèdit i en la política del Banc quant a l'assumpció de riscos.

L'anàlisi de la liquiditat ens permetrà aprofundir en aquestes consideracions. El gràfic 4.10 mostra dos indicadors de liquiditat. En aquest cas, es tracta d'observar la capacitat del Banc per fer front a les obligacions a curt termini. Es mostra la proporció de l'actiu circulat (caixa i caixa + crèdits) respecte al passiu exigible a curt termini (bitllets + comptes corrents + altres obligacions a curt termini).

Gràfic 4.10. Indicadors de liquiditat (%)

Liquiditat 1: actiu circulat (caixa + crèdits) sobre passiu exigible a curt termini (bitllets + comptes corrents + altres obligacions a curt termini) (%)

Liquiditat 2: actiu líquid (caixa) sobre passiu exigible a curt termini (bitllets + comptes corrents + altres obligacions a curt termini) (%)

En aquest cas, l'evolució dels dos indicadors escollits no és coincident. Si utilitzem estrictament les disponibilitats líquides, la capacitat de fer front a les obligacions a

curt termini va millorar; si, per contra, hi incloem els crèdits, aquesta capacitat va tendir a disminuir. En ambdós casos, considerem la situació posterior a 1848, perquè en l'etapa anterior ambdós indicadors coincideixen en una evolució descendent. El que reflecteix aquesta discrepància és el fet que bona part de les obligacions adquirides, singularment els saldos per comptes corrents, va quedar a la caixa del Banc sense ser utilitzada per concedir crèdit.

La valoració d'aquest fet no és fàcil. Com és natural, mantenir inactius bona part dels recursos que administrava tenia un cost d'oportunitat elevat per al Banc, que perdia la possibilitat d'augmentar els beneficis. Sabem, a més, que, malgrat que els comptes corrents no es remuneraven, la seva gestió resultava costosa per a l'entitat. Naturalment, en sentit contrari, ens hem de preguntar pel grau de risc que el Banc hauria hagut d'assumir per trobar un ús rendible als recursos que acumulava. La teoria bancària assenyala que l'encaix òptim depèn, d'una banda, del cost d'oportunitat marginal de mantenir els recursos sense invertir, i, de l'altra, del cost que podria tenir accedir a recursos efectius addicionals per cobrir demandes de reemborsament. A més a més, si el grau d'incertesa sobre el comportament dels dipositants o dels tenidors de bitllets és elevat, també ho serà el risc que el Banc assumeix en fer crèdit.³⁹

En el cas que ens ocupa, el cost d'oportunitat marginal era igual al tipus d'interès mitjà aplicat, mentre que accedir a recursos en el cas de retirada de dipòsits podia resultar molt oneroso o, simplement, impossible. Addicionalment, els directius del Banc eren conscients del grau elevat de volatilitat que afectava el comportament dels tenidors de bitllets i comptes corrents. El pànic del mes de febrer de 1848 ho havia posat en evidència. Finalment, hem de tenir en compte que el Banc, durant aquests anys, actuava com a monopolista i, per tant, no havia de témer que una actitud conservadora comportés una pèrdua de quota de mercat que pogués lamentar en el futur. En definitiva, ateses les circumstàncies, sembla explicable un comportament del Banc poc procliu a l'assumpció de riscos més grans fins i tot a costa de sacrificar els beneficis potencials. En altres paraules, quan després de la crisi de 1848 la demanda de crèdit va perdre força, el Banc no va estar disposat a relaxar significativament les seves exigències de garantia, encara que això significués no poder donar sortida a bona part dels recursos que atreia. El que sí que va fer va ser rebaixar al màxim la proporció de recursos propis emprats, ja que sabia que la reducció consegüent del nivell de solvència no podia comportar una disminució de la capacitat del Banc per captar recursos, atesa la situació de monopoli.

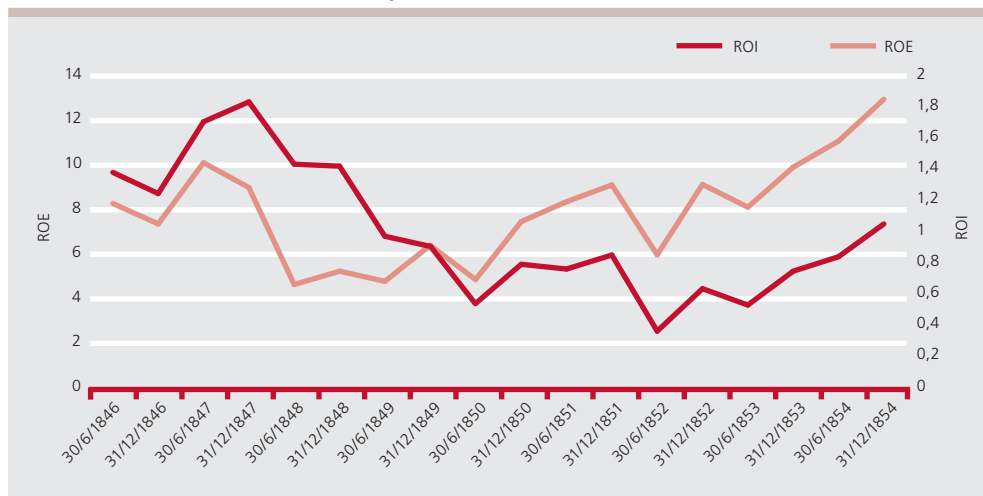
Naturalment, els efectes d'aquesta actitud del Banc no havien de ser forçosament favorables per al desenvolupament de l'economia catalana. Al marge d'altres con-

39. Freixas i Rochet (1997, p. 277 i 285).

sideracions tenien un caràcter procíclic marcat, ja que, quan el mercat presentava atonia inversora, el Banc tendia a reduir el crèdit, mentre que l'augmentava quan el cycle econòmic es tornava expansiu.⁴⁰

El gràfic 4.11 analitza l'evolució de la rendibilitat de l'entitat sobre el capital desemborsat i sobre l'actiu real. El primer indicador mesura la rendibilitat del capital propi (ROE, *return on equity*) i ens mostra la rendibilitat que obté l'accionista. És la ràtio més important per a una empresa, ja que indica el benefici net generat amb relació a la inversió efectuada. El segon indicador és el que mesura la rendibilitat econòmica. És conegut com a ROI (*return on investment*) i proporciona informació sobre la rendibilitat dels actius. En el cas del Banc, ofereix informació sobre la decisió d'invertir els seus fons entre l'immobilitzat a la caixa i els préstecs i descomptes practicats per la institució.

Gràfic 4.11. Rendibilitat sobre el capital desemborsat i sobre l'actiu real (%)

Font: Memòries del Banc de Barcelona

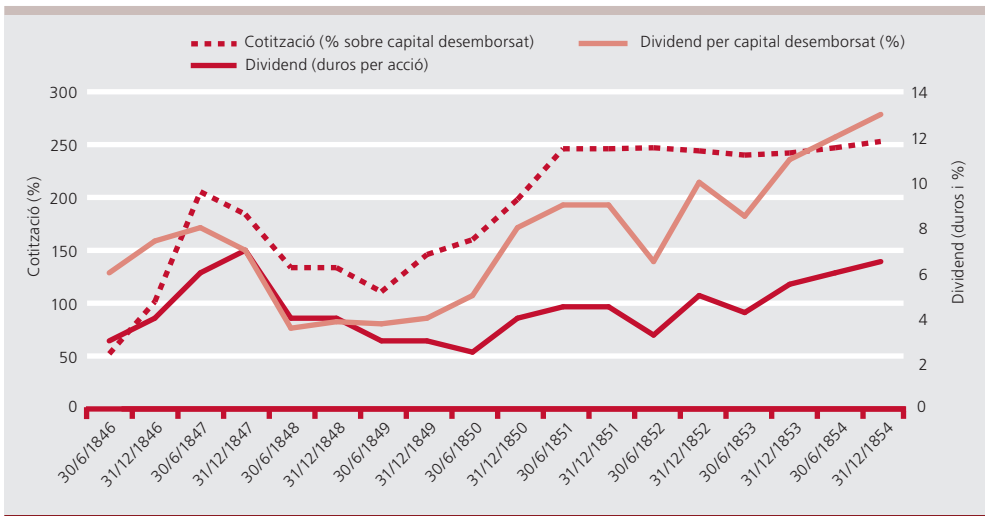
També en el que fa referència a la rendibilitat s'aprecia el tall que va significar la crisi de 1848. La rendibilitat sobre l'actiu (inversions) (ROI) es va reduir després de la crisi i aquesta tendència decreixent no va trobar aturador fins al 1853. Aquesta evolució és conseqüència del manteniment en caixa d'una part important dels recursos disponibles: els moments de més proporció de recursos en caixa corresponen als de menys rendibilitat. La rendibilitat per acció (ROE) va tenir un pic important el 1847, i va caure en els exercicis següents fins a arribar a remunerar el capital invertit per sota d'un 6%.

40. Una valoració de la política del Banc amb èmfasi en el seu caràcter procíclic, a Blasco i Nogués (2007b).

Tanmateix, a partir del 1850 va començar a recuperar-se. L'increment de la rendibilitat per acció reflecteix dos fenòmens: la recuperació del volum de descomptes practicats per l'entitat i la reducció del desemborsament, una altra vegada, fins al 25% del capital nominal. Com indicàvem anteriorment, el Banc va decidir preservar la rendibilitat dels accionistes i no augmentar-ne l'exposició al risc.

La rendibilitat realment obtinguda per l'accionista s'observa de manera més precisa si tenim en compte els dividendes repartits per l'entitat i la cotització borsària. El gràfic 4.12 recull el dividend pagat per acció (nominal) i el dividend per la mitjana del valor desemborsat de l'acció. Com es pot observar, el dividend per capital desemborsat va augmentar de manera notable a partir de 1850, i va superar els nivells assolits abans de la crisi. La rendibilitat obtinguda pels accionistes del Banc de Barcelona era del tot excepcional a l'Espanya de l'època. El tipus d'interès mitjà oscil·lava entre el 5% i el 6%, percentatge en el qual també es movia la rendibilitat efectiva dels valors públics. En canvi, en la dècada de 1850, el Banc oferia als accionistes rendibilitats del 8% al 10% semestral, la qual cosa significava un 16-20% anual. No ens ha d'estranyar que la cotització de les accions fos molt superior a la par. Durant la primera meitat de la dècada de 1850 es va situar dues vegades i mitja per sobre de l'import desemborsat. En definitiva, fossin quins fossin els efectes de la presència del Banc de Barcelona sobre l'economia catalana, no hi ha dubte que per als accionistes, almenys durant aquests anys, es va tractar d'un negoci excel·lent.

Gràfic 4.12. Dividendes (semestral) i cotització borsària

Font: Apèndix 4.1

6. Conclusions

En aquest capítol, s'han recollit les xifres generals d'activitat del Banc de Barcelona en els deu anys que analitzem en aquesta primera part del llibre. Hem vist que el període es divideix en dues fases molt diferents, separades per la important crisi de 1848. Les característiques específiques d'aquesta crisi i, en general, de l'activitat del Banc s'analitzaran en els capítols següents. El que ha mostrat l'anàlisi dels comptes és que, pel que fa al passiu, la difusió del bitllet va quedar decisivament limitada per la legislació restrictiva que va adoptar el Govern a partir de 1849. En canvi, els comptes corrents, gairebé simbòlics com a instrument de captació de passiu en la primera etapa, es van convertir en decisius en la segona. L'ús d'aquests comptes va substituir parcialment els bitllets quan aquests van tornar a ser escassos.

Pel que fa al passiu, hem vist el sistema peculiar que va utilitzar el Banc per brindar més garantia que la que ofería el capital efectiu que els accionistes aportaven. La subscripció per als accionistes d'un capital nominal molt superior al desemborsat efectivament va resultar, aparentment, un instrument útil en aquesta etapa, en permetre un ajustament flexible dels recursos propis a les necessitats del Banc. D'altra banda, ha quedat patent l'interès dels dirigents del Banc per utilitzar els recursos propis tan poc com poguessin, sens dubte amb l'objectiu d'incrementar al màxim els beneficis per als accionistes.

Pel que fa a la inversió productiva dels recursos acumulats, la inflexió de 1848 ha quedat igualment clara. D'una banda, el mateix Banc va alterar les normes de funcionament i va passar a ser molt més cautelós en la concessió de determinats tipus de crèdit, i va reduir de manera substancial els préstecs amb garantia de mercaderies. Això no obstant, d'altra banda, sembla clar que no va ser la política més restrictiva del Banc la que va portar a un ús molt feble dels recursos en la dècada de 1850. La demanda de crèdit a la ciutat es devia debilitar en aquest període, perquè malgrat l'existència a la caixa del Banc de grans quantitats de recursos ociosos, no s'hi detecten increments dels tipus d'interès ni lamentacions dels comerciants i industrials sobre la falta de capitals. N'hauré de tornar a parlar més endavant.

Del que no hi ha dubte, en vista de l'evidència quantitativa presentada, és que el Banc, com a empresa, va resultar un negoci excel·lent. Això, de fet, no és sorprenent. Cal tenir en compte dos factors decisius. D'una banda, que el Banc va actuar durant tota aquesta dècada (1846-1854) com a únic oferent de crèdit formal a la ciutat. Aquesta posició monopolística, sens dubte, li va ser molt favorable i li va permetre assumir riscos empresarials que haurien estat difícils d'acceptar si hagués tingut competència. Aquests riscos es van traduir fonamentalment en nivells de solvència baixos per obtenir una rendibilitat més gran per als accionistes. No hem d'oblidar, d'altra banda, que el negoci de banca privada amb privilegi d'emissió de bitllets té unes possibilitats de rendibilitat extraordinàries. El cost del passiu es converteix en negligible, mentre que l'actiu resulta

tan rendible com en qualsevol altre tipus de banc. Cal que afegim que en aquests anys el Banc de Barcelona tampoc no remunerava els comptes corrents, una conseqüència –ben segur– de la seva posició d’oferent privilegiat. Així doncs, podem concloure i afirmar que el Banc de Barcelona va resultar ser un gran negoci per als socis al llarg de la seva primera dècada d’existència.

Apèndix 4.1. Dividends repartits i cotització de les accions

	Dividend (duros per acció)	Dividend per capital desemborsat (%)	Cotització (% sobre capital desemborsat)
30/06/1846	3,00	6,00	52
31/12/1846	4,00	7,41	101
30/06/1847	6,00	8,00	205
31/12/1847	7,00	7,00	184
30/06/1848	4,00	3,56	134
31/12/1848	4,00	3,85	134
30/06/1849	3,00	3,75	111
31/12/1849	3,00	4,00	146
30/06/1850	2,50	5,00	160
31/12/1850	4,00	8,00	198
30/06/1851	4,50	9,00	246
31/12/1851	4,50	9,00	246
30/06/1852	3,25	6,50	247
31/12/1852	5,00	10,00	244
30/06/1853	4,25	8,50	240
31/12/1853	5,50	11,00	242
30/06/1854	6,00	12,00	247
31/12/1854	6,50	13,00	253

CAPÍTOL 5

**Els primers passos.
Expansió i aprenentatge: 1844-1847**

El desenvolupament del Banc de Barcelona en el període estudiat en aquesta primera part del llibre presenta, com hem vist, dues etapes ben diferenciades. El punt d'inflexió no és cap altre que la gravíssima crisi financera que es va iniciar el febrer de 1848 i que no es va poder considerar superada fins al segon semestre d'aquell any. La crisi i els seus efectes sobre el mercat financer, i també els canvis legislatius aprovats pel Govern, van imposar un canvi en el ritme d'activitat del Banc, que es va tornar molt més pausat.

Aquest capítol pretén oferir una anàlisi de l'activitat econòmica del Banc en la primera de les etapes assenyalades, això és la que s'inicia amb l'obertura de l'establiment l'agost de 1845 i es tanca en vigílies de la crisi de 1848. La nostra guia principal serà, com és natural, la documentació interna del Banc i, en especial, les actes de la Junta de Govern i de Direcció. Aquesta va ser una fase d'aprenentatge per als dirigents del Banc, que –no ho oblidem– no tenien experiència en el maneig d'un negoci d'aquestes característiques i magnitud. Potser per aquesta raó aquest és el període en què les actes recullen amb més detall les decisions que s'adopten i les discussions a les quals donen lloc. Això ens permetrà oferir una aproximació bastant detallada de l'activitat creditícia del Banc i de la personalitat dels clients.

Tot i que la nostra aproximació serà essencialment interna, no deixarem de banda les interrelacions entre les activitats del Banc i l'evolució econòmica general de Catalunya i d'Espanya que –com és natural– les condicionava. Amb la intenció d'emfasitzar aquest aspecte iniciarem el capítol amb una visió general de la conjuntura econòmica d'aquests anys i, després, analitzarem amb cert detall l'acció financera del Banc fent una atenció especial a la concessió de crèdit.

1. La dècada de 1840, un període d'expansió general de l'economia catalana

El final de la primera guerra carlina va comportar un canvi de panorama complet en la vida civil i econòmica de Catalunya. Durant els anys anteriors, les accions de les partides afectes al pretendent, juntament amb les repetides revoltes liberals a les ciutats, van generar una situació d'inestabilitat contínua que va perjudicar greument el desenvolupament de les iniciatives econòmiques. És necessari destacar, tanmateix, que en aquests anys convulsos es van fer passos decisius cap a la transformació de l'economia catalana, que es consolidaria en els anys següents. La primera fàbrica moderna de teixits de cotó que va utilitzar màquines de vapor, la inaugurada per Bonaplata, Rull, Vilaregut y Cía. el 1833 i tràgicament destruïda el 1835, va tenir continuadores en els anys següents. El 1840 hi havia una desena de màquines de vapor instal·lades, la majoria a fàbriques

de filats, al mateix temps que avançava la mecanització de la filatura mitjançant altres energies.¹

En tot cas, l'arrencada del procés industrialitzador només es va poder produir després del retorn de la pau civil. Alguns indicadors de l'increment notable que va experimentar l'activitat econòmica a Catalunya a la dècada de 1840 ens ajudaran a comprendre el fenomen. Les importacions de cotó en floca pel port de Barcelona, per exemple, van augmentar d'una mitjana de 4.000 t el 1835-1839 a 6.000 t el 1840-1844, i a 10.000 t el 1845-1849. En la mateixa indústria cotonera, el nombre de fusos mecànics va passar de 27.000 el 1835 a 346.000 el 1841, i a 623.000 el 1850.² Les inversions registrades en societats mercantils van passar de 230.000 duros anuals el 1835-1839 a 530.000 duros el 1840-1844, i a gairebé 2.000.000 de duros el 1845-1849.³ Si tenim en compte els indicadors més estrictament comercials, l'evolució no és gaire diferent. El nombre de vaixells entrats al port de Barcelona en comerç de cabotatge va passar de 914 el 1824 a 1.780 el 1834, i a 4.586 el 1848.⁴ Per la seva banda, els navilis de bandera britànica arribats a la ciutat van ser 85 entre 1834 i 1837, 251 entre 1839 i 1843, i 438 entre 1844 i 1848.⁵

L'expansió econòmica i comercial, d'altra banda, es va caracteritzar per la consolidació d'un nou esquema de relacions exteriors de l'economia catalana en el qual el cotó en floca i els vins van adquirir una importància determinant. Les rutes d'exportació podien tenir com a destinació inicial Cuba o el Riu de la Plata i el producte principal n'era el vi, encara que no hi faltaven el sabó, el paper i altres manufactures. De tornada, els vaixells arribats a Buenos Aires o a Rio de Janeiro anaven a Cuba carregats de *tasajo* –carn seca i salada per a l'alimentació dels esclaus– i una vegada a l'illa seguien la mateixa ruta que els arribats directament de la Península, és a dir, anaven a carregar cotó en floca als ports de la costa sud dels EUA i el transportaven de tornada a Barcelona.

L'èxit d'aquest esquema comercial i de les seves múltiples variants tenia el punt crucial a Cuba i assegurava la rendibilitat en la forta rebaixa de drets duaners de què disposaven els vaixells espanyols en els aranzels que gravaven les importacions de cotó en floca. Al seu torn, això feia que molts comerciants catalans interessats en aquesta ruta integressin en el seu negoci les activitats comercials amb les navilieres i que, força vegades, tinguessin interessos en la producció de vi i de teixits de cotó al Principat, a més de connexions estretes amb Cuba.⁶ La presència destacada de comerciants amb

1. Vegeu Sánchez (2000, p. 510-512).

2. Nadal (1975, p. 196 i apèndix 7).

3. Sense comptar-hi el mateix Banc de Barcelona. Vegeu Sudrià (1994).

4. Carreras i Yáñez (1992, p. 92).

5. Fradera (1987, p. 268).

6. Sobre les rutes del comerç transoceànic català d'aquesta època i la seva importància per a la modernització de l'economia catalana, vegeu Fradera (1987, cap. 4), Pascual (1990, p. 195-209) i Valls (2003, p. 387 i següents).

relacions a l'illa que hem detectat en identificar els directius del Banc tenia raons molt fonamentades. Tindrem ocasió d'observar aquesta mateixa preeminència en estudiar la composició de la clientela del Banc.

2. L'evolució del Banc fins al 1848. Trets generals

Entre 1845 i 1847, com hem vist, el Banc va experimentar una expansió ràpida. En les pàgines següents estudiarem amb cert detall la tipologia i l'evolució de les operacions de crèdit més importants en què va intervenir l'entitat. Abans d'això, analitzarem ràpidament el desenvolupament general de les activitats de captació de passiu i d'inversió de fons. El quadre 5.1 mostra l'evolució de les principals partides del balanç en els anys indicats. En termes molt simplificats, el que hi observem és una gran expansió del crèdit fins al final de 1847 que, en primer lloc, es finança essencialment amb l'emissió de bitllets i, en segon lloc, amb el creixement més vacil·lant de les altres partides de passiu, especialment els recursos propis.

Quadre 5.1. Principals partides del balanç del Banc de Barcelona, 1855-1848 (duros)

	Actiu			Passiu			
	Caixa	Descomptes i préstecs	Total	Bitllets emesos	Comptes corrents	Dipòsits	Recursos propis nets
30/06/1846	610.532	925.645	1.632.948	541.000	297.525	370.232	272.562
31/12/1846	652.507	1.743.919	2.415.395	1.000.000	573.010	401.561	408.984
30/06/1847	581.775	1.960.628	2.552.204	1.160.000	527.717	410.706	430.790
31/12/1847	636.662	2.146.559	2.811.248	1.492.500	406.719	309.374	573.059

Font: Annex

Recordem que, abans de la crisi de febrer de 1848, el Banc, malgrat la seva proclamada política de desemborsaments baixos, va requerir dues vegades (desembre de 1846 i agost de 1847) als accionistes que aportessin un 12,5% del capital nominal, és a dir, 25 duros per acció i una suma total de 125.000 duros cada vegada. L'argument esgrimit va ser que l'increment de la demanda de crèdit o la necessitat d'augmentar el metàl·lic en caixa eren de caràcter conjuntural i que no justificaven una ampliació de capital. D'alguna manera, els dirigents del Banc pensaven que l'eufòria financera i econòmica que afectava la plaça podia ser passatgera. Creien que calia treure'n profit, però no mitjançant procediments que poguessin comprometre la rendibilitat futura dels capitals invertits.

La mateixa interpretació –la voluntat de maximitzar els beneficis en una conjuntura expansiva– pot ajudar a comprendre que al final del 1847 el Banc hagués superat el límit ordinari d'emissió de bitllets (el capital nominal, és a dir 1.000.000 de duros) i que estigués fent ús de la facultat de doblar l'emissió que li atorgava l'article 11 dels estatuts, quan «*el aumento progresivo del crédito... y el conocimiento exacto por parte del público de las sólidas bases sobre las que descansa*» ho fessin convenient.

Si de l'anàlisi de la política general del Banc passem més concretament a la política de crèdit, ens hem de referir, en primer lloc, a l'evolució del crèdit efectivament concedit per modalitats. El quadre 5.2 resumeix per als anys que ara estudiem les xifres generals presentades en el capítol anterior.

Quadre 5.2. Crèdit concedit per exercicis, 1845-1848 (duros)

Exercicis (semestres)	Descompte de lletres i pagarés	Sobre cotons	Sobre colonials	Sobre mercaderies en brut	Sobre gèneres manufacturats
1/8/1845 a 30/6/1846	1.625.529	518.244	29.679	33.000	14.681
II/1846	2.546.747	509.210	89.317	14.033	14.974
I/1847	1.353.543	1.152.601	94.143	25.642	233.191
II/1847	1.610.927	710.619	185.723	41.419	672.418

Exercicis (semestres)	Sobre títols de deute	Sobre accions	Sobre pastes metàl·liques	Total
1/8/1845 a 30/6/1846	495.470		500	2.717.104
II/1846	157.805		250	3.332.335
I/1847	1.111.829	1.099.146		5.070.095
II/1847	915.677	627.162	9.000	4.772.944

Font: Quadre 4.5

Les xifres mostren una dinàmica molt canviant en la política creditícia del Banc. Des del moment de l'obertura fins al final de 1846, la prioritat sembla correspondre als descomptes de lletres i pagarés. En el primer semestre de 1847, els descomptes descendeixen i adquireixen protagonisme els préstecs sobre títols, tant de deute públic com d'accions. També presenten un augment important els préstecs amb garantia de cotó, una modalitat que acabarà comportant disgustos als directius de l'entitat. En el segon semestre de 1847, en el context d'una certa contracció de conjunt del crèdit concedit, els descomptes tornen a recuperar espai a costa dels préstecs sobre penyores, en especial els garantits per accions i per cotó en floca. Com veurem en les pròximes pàgines, alguns d'aquests moviments estan relacionats amb operacions de certa envergadura amb garantia de títols de deute que el Banc va realitzar tant a Madrid com a Barcelona.

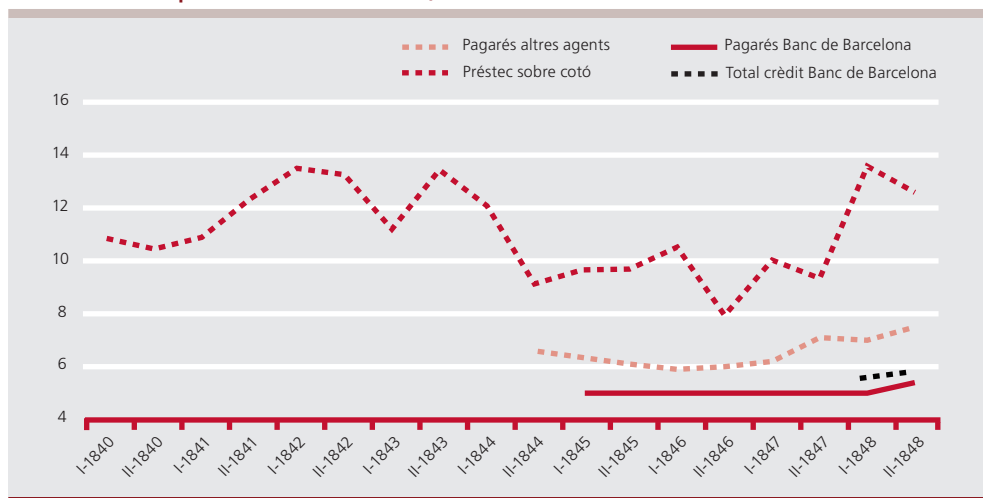
Un últim element que cal considerar és el que està relacionat amb l'evolució dels tipus d'interès a la plaça i la incidència que hi tenia l'activitat del Banc. En primer lloc, com s'ha indicat, hi ha evidències consistents que indiquen que l'aparició del Banc va fer augmentar d'una manera molt notable el nombre de pagarés constituïts a la ciutat, i també l'import total. Lluís Castañeda ha recopilat els registres conservats dels

7. No tots els pagarés passaven per la intervenció del corredor. S'han conservat, aproximadament, els llibres de la meitat dels corredors que operaven al mercat. Vegeu Castañeda (2001a, p. 131-132 i 67-68).

corredors de canvis de la ciutat i ha trobat que el 1840 els pagarés intervinguts pels corredors van ser només vuit, mentre que el 1848 ja van ser 294. Els imports totals havien passat de 13.000 a 800.000 duros.⁷ Un altre dels efectes de l'aparició del Banc podria haver estat una reducció significativa dels tipus d'interès. En aquest cas, l'única evidència quantitativa disponible procedeix dels préstecs sobre cotó entre comerciants a la Llotja de Barcelona i ha estat recopilada per Lluís Castañeda i per Xavier Tafunell. Els tipus d'interès d'aquesta mena d'operacions, sempre molt superiors als ordinaris, van passar del 12-13,5% en els anys 1841-1844, al 9-10% en els anys següents (gràfic 5.1). Excepte en els moments de crisi financera extrema (1848, 1865), no van tornar mai a les quotes anteriors.⁸

Una vegada en funcionament el Banc, disposem d'informació millor sobre els tipus d'interès, tant sobre els aplicats pel mateix Banc com sobre els vigents al mercat obert. El gràfic 5.1 mostra l'evolució dels tipus d'interès del Banc segons fonts pròpies i segons una mostra dels pagarés intervinguts pels corredors i el tipus d'interès aplicat per altres prestataris. Es constata que els tipus aplicats pel Banc van ser sempre inferiors als aplicats per altres agents. Això es pot deure a la mateixa voluntat de l'entitat o al fet que els clients del Banc, molt seleccionats, presentessin un risc inferior al risc mitjà dels signants de pagarés a la plaça. El fet que els tipus calculats sobre la base de la documentació del Banc resultin una mica superiors als observats en els registres dels corredors tampoc no és sorprenent, ja que en aquest últim cas es tracta només de pagarés, mentre que les estimacions sobre dades del Banc inclouen tot tipus de crèdit.

Gràfic 5.1. Tipus d'interès a Barcelona, 1840-48

Font: Castañeda i Tafunell i memòries del Banc de Barcelona (1994)

8. Castañeda i Tafunell (1994).

Una vegada analitzades les xifres que revelen l'actuació global del Banc en aquest període, convé que estudiem les característiques dels demandants de crèdit i els mecanismes que el Banc va desenvolupar per controlar la concessió de descomptes i préstecs. Després ens endinsarem en el detall d'algunes de les operacions de crèdit efectuades.

3. Els clients del Banc. La qualificació de firmes

El Banc exercia la funció de selecció dels clients d'una manera minuciosa. Els clients presentaven una sol·licitud i la Junta de Govern era l'encarregada de qualificar-los; és a dir, d'autoritzar-los a obtenir crèdit bancari per una quantitat determinada. La primera comissió encarregada de dur a terme aquesta funció de supervisió i selecció de la clientela estava composta per Manuel Girona, Josep M. Serra, Agustí Ricart, Marià Flaquer, Tomàs Coma, Josep Parladé i Ignasi Vilavecchia.⁹ Aquests consellers van ser escollits pels seus coneixements de la plaça i havien de constituir la comissió d'una manera estable. Posteriorment, però, es va acordar rotar els nomenaments entre els membres de la Junta cada tres mesos, per evitar que determinades persones acabessin tenint una influència excessiva sobre el procés de l'acceptació de clients.

Els criteris per a la qualificació no es detallen però, per algunes mencions en les actes, sabem que a més de la solvència dels individus que calia qualificar es tenia també en compte la professió. Sens dubte, la reputació d'aquella persona a la seva població de residència era importantíssima. Tenien certa desconfiança cap als nous propietaris a l'hora de qualificar-los, sobretot a les províncies on hi havia establertes les caixes subalternes.¹⁰ El 1846 van quedar exclosos de les qualificacions els corredors de canvi amb la finalitat de «evitarles compromisos y no separarse la Junta del espíritu del Código de Comercio».¹¹

Quan es completaven els informes, la Junta de Govern votava la capacitat de crèdit que concedien a cada client. Al principi, atorgaven les qualificacions per majoria simple, però aquest mètode permetia que alguns membres de la Junta poguessin concertar-se per votar conjuntament en la qualificació de determinats candidats. Per evitar-ho, van modificar la manera d'atorgar qualificacions i es va exigir la majoria absoluta de la Junta de Govern per concedir crèdit a un client.¹² En aquest cas, com en d'altres, el Banc va passar per un procés d'aprenentatge basat en l'empirisme.

El Banc va mantenir molt secretisme a l'inici de les activitats sobre les qualificacions que va atorgar. En les actes es recullen algunes qualificacions soltes, però no hi

9. Actes de la Junta de Govern, 6 d'agost de 1845.

10. Actes de la Junta de Govern, 6 i 20 de setembre de 1847.

11. Actes de la Junta de Govern, 31 d'agost de 1846. Tot i que no especifiquen res més, potser es refereixen als articles del Codi de comerç relatiu a la seva participació com a fiadors o garants dels contractes en què intervinguin (articles 99-101).

12. Actes de la Junta de Govern, 30 d'octubre de 1848.

ha una llista completa fins a mesos després de la crisi de 1848. L'any 1851, es va aprovar una nova llista completa. Ambdues relacions s'han utilitzat en aquest apartat, malgrat correspondre a un període posterior, amb la voluntat de presentar de manera homogènia la política d'assignació de crèdit.

La llista de clients qualificats de 1848 es va iniciar el setembre d'aquell any i recull un total de 501 firmes (un cop descomptades 16 d'eliminades). El màxim de crèdit potencial es va situar en 80.000 duros i corresponia als clients qualificats a la classe 1, i el mínim era de 500 duros i corresponia a la classe 16. En el quadre 5.3, s'han recollit totes les dades. En la primera columna hi ha el número de cada classe i el crèdit màxim autoritzat per a cadascuna. La segona columna recull el nombre absolut de qualificats per classe i el percentatge que representa sobre el total. En la quarta columna, també subdividida, es recull el crèdit màxim autoritzat per a tots els qualificats en cada classe, tant en termes absoluts com relatius. En la tercera i la cinquena columna, es mostren els percentatges acumulats del total de qualificats i del total de crèdit.

Quadre 5.3. Qualificació de firmes per a 1848

1	2		3	4		5
Crèdit màxim (duros)	TOTAL qualificats per classe	i %	% acumulat	TOTAL crèdit per classe	i %	% acumulat
Classe 1: 80.000	8	1,60%	1,60%	640.000	9,92%	9,92%
Classe 2: 60.000	5	1,00%	2,59%	300.000	4,65%	14,58%
Classe 3: 48.000	6	1,20%	3,79%	288.000	4,47%	19,04%
Classe 4: 36.000	9	1,80%	5,59%	324.000	5,02%	24,07%
Classe 5: 30.000	12	2,40%	7,98%	360.000	5,58%	29,65%
Classe 6: 24.000	38	7,58%	15,57%	912.000	14,14%	43,79%
Classe 7: 18.000	52	10,38%	25,95%	936.000	14,51%	58,31%
Classe 8: 15.000	35	6,99%	32,93%	525.000	8,14%	66,45%
Classe 9: 12.000	67	13,37%	46,31%	804.000	12,47%	78,92%
Classe 10: 9.000	67	13,37%	59,68%	603.000	9,35%	88,27%
Classe 11: 6.000	81	16,17%	75,85%	486.000	7,54%	95,80%
Classe 12: 3.000	64	12,77%	88,62%	192.000	2,98%	98,78%
Classe 13: 2.000	29	5,79%	94,41%	58.000	0,90%	99,68%
Classe 14: 1.000	13	2,59%	97,01%	13.000	0,20%	99,88%
Classe 15: 700	1	0,20%	97,21%	700	0,01%	99,89%
Classe 16: 500	14	2,79%	100,00%	7.000	0,11%	100,00%
TOTAL	501	100		6.448.700	100	

Font: Actes de la Junta de Govern.

D'aquesta taula podem extreure unes primeres conclusions: el gruix dels clients del Banc estava qualificat entre les classes 7 i 12 (tenien accés a un crèdit d'entre 3.000 i 18.000 duros); les classes que acumulaven una quantitat de crèdit hipotètic més gran eren les 6, 7 i 9. El volum total de crèdit autoritzat era, aproximadament, el triple dels

recursos disponibles, si comptem només el capital desemborsat, i dues vegades i mitja, si comptem el capital nominal.

En el quadre 5.4, s'han recollit les mateixes dades, però corresponents a una qualificació posterior, feta al començament de 1851. La llista de firmes s'havia incrementat un 5% respecte a les que hi havia el 1848 i s'hi havien produït alguns canvis. Per una part, es van desdoblar algunes classes i en lloc de 16 n'hi havia 19. El que es va fer va ser col·locar entre algunes classes una altra d'intermèdia: així, per exemple, a més d'incrementar el crèdit per als qualificats a la primera classe, se'n va introduir una entre la primera i la segona. El 1851 les classes que concentraven el nombre més gran de clients eren les classes 7, 10, 11 i 14, i les que concentraven el volum de crèdit hipotètic més gran, les 1, 4, 5 i 7.

Quadre 5.4. Qualificació de firmes per a 1851

1	2		3	4		5
Crèdit màxim (duros)	TOTAL qualificats per classe i%		% acumulat	TOTAL crèdit per classe i%		% acumulat
Classe 1: 100.000	10	1,90%	1,90%	1.000.000	11,10%	11,10%
Classe 2: 75.000	5	0,95%	2,85%	375.000	4,10%	15,20%
Classe 3: 60.000	11	2,10%	4,95%	660.000	7,30%	22,50%
Classe 4: 45.000	25	4,70%	9,65%	1.125.000	12,50%	35,00%
Classe 5: 35.000	32	6,10%	15,75%	1.120.000	12,40%	47,40%
Classe 6: 28.000	31	5,90%	21,65%	868.000	9,60%	57,00%
Classe 7: 22.000	55	10,50%	32,15%	1.210.000	13,40%	70,40%
Classe 8: 17.000	35	6,60%	38,75%	595.000	6,60%	77,00%
Classe 9: 13.000	41	7,80%	46,55%	533.000	5,90%	82,90%
Classe 10: 10.000	48	9,10%	55,65%	480.000	5,30%	88,20%
Classe 11: 8.000	60	11,40%	67,05%	480.000	5,30%	88,20%
Classe 12: 6.000	15	2,80%	69,85%	90.000	1,00%	94,50%
Classe 13: 5.000	14	2,70%	72,55%	70.000	0,80%	95,30%
Classe 14: 4.000	48	9,10%	81,65%	192.000	2,10%	97,40%
Classe 15: 3.000	39	7,40%	89,05%	117.000	1,30%	98,70%
Classe 16: 2.000	24	4,60%	93,65%	48.000	0,50%	99,20%
Classe 17: 1.000	13	2,50%	96,15%	13.000	0,10%	99,30%
Classe 18: 700	12	2,30%	98,45%	12.600	0,10%	99,40%
Classe 19: 500	7	1,30%	100%	3.500	0,04%	100%
	525	100		8.992.100	100	

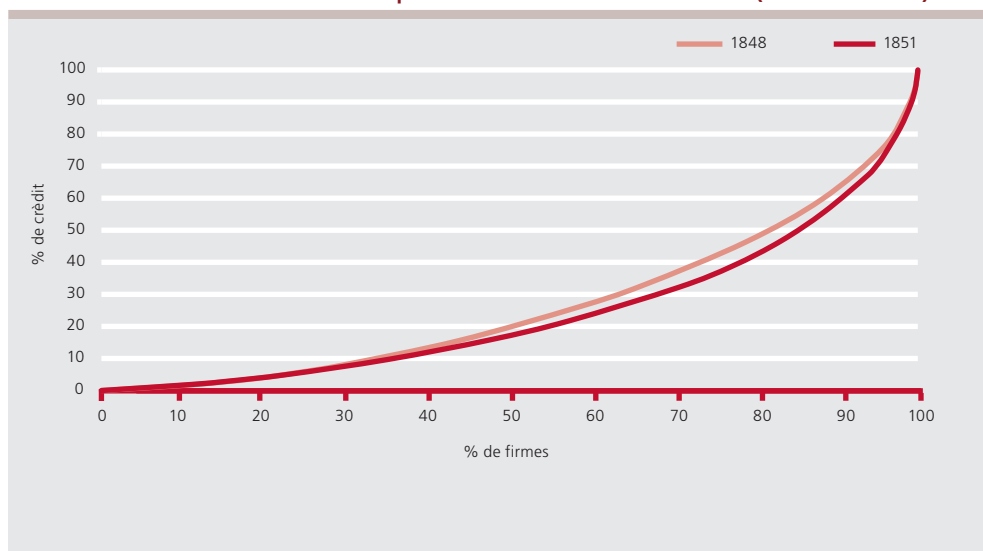
Font: Actes de la Junta de Govern.

Però, a més, i més important, el volum hipotètic de crèdit absolut s'havia incrementat notablement respecte al de 1848, gairebé un 50%; la classe primera tenia accés ara a 100.000 duros de crèdit. La constatació d'aquest increment és significativa si tenim en compte que –com veurem– el volum real de crèdit concedit es va incrementar molt poc respecte als anys anteriors a la crisi.

Una comparació entre ambdós quadres posa de manifest alguns altres elements. Si observem els percentatges acumulats, per exemple, es constata que, malgrat que el 1851 hi havia una quantitat més gran de classes, les cinc primeres agrupaven cinc punts més de crèdit que les sis primeres de 1848. Aquesta concentració a les primeres classes va ser el resultat de la política adoptada pel Banc després de la crisi. És molt probable que el setembre de 1848 encara mantingués condicions que, tot i ser cautes i prudents després de la situació viscuda, donessin marge al crèdit a les classes més baixes, però és clar que el 1851 això es va modificar.¹³ Així, mentre que el 1848 la meitat superior dels classificats (de la classe 1 a la 8) representava el 32% de les firmes i tenia accés al 66% del crèdit, el 1851 la mateixa meitat (en aquest moment, incloïa de la classe 1 a la 9) representava el 46% del total dels qualificats i podia accedir al 83% del crèdit.

Per confirmar el que hem exposat fins ara, s'ha mesurat el grau de concentració mitjançant l'índex de Gini. Per a 1848 aquest índex és 0,2878 i per a 1851 és 0,3899, la qual cosa indica que el 1851 el crèdit estava més concentrat. La representació gràfica d'aquest índex, per mitjà de la corba de Lorenz, posa de manifest el que hem expressat (vegeu el gràfic 5.2). S'hi pot observar que la línia que expressa les dades de 1851 és més lluny de la diagonal (l'òptim d'igualtat en la distribució del crèdit) que la que representa les dades de 1848.

Gràfic 5.2. Concentració del crèdit per al Banc de Barcelona 1848-1851 (corba de Lorenz)

Font: Quadres 5.3 i 5.4

13. Potser es va deure al fet que els rigors de la crisi van impedir concretar els propòsits restrictius. En el període posterior, es van renovar i prorrogar moltes operacions. És raonable suposar que això va ser conseqüència de les dificultats de liquiditat derivades de la crisi.

La major concentració que es manifesta en la qualificació de 1851 es va complementar amb mesures referides a la tipologia de les operacions que tendien a ampliar l'accés al crèdit dels sectors intermedis i alts de la clientela a costa dels inferiors. En aquests sectors inferiors de la qualificació, hi havia molts fabricants, magatzemistes i petits comerciants, que van ser els que van rebre el primer impacte de les noves mesures preses per la institució.

Per al període posterior a 1851, només hi ha dades incompletes. El 1855 es va aprovar una qualificació general de la qual només disposem de dades pels clients el cognom dels quals començava per les dues primeres lletres de l'abecedari (a i b). A partir d'això es pot estimar que es va produir un increment del volum de clients qualificats a l'entorn del 20%, respecte a les dades de 1851. D'altra banda, les dades qualitatives extretes de les memòries mostren un increment de les firmes qualificades, però no ofereixen més informació.

Una segona línia d'anàlisi d'aquestes qualificacions s'ha de referir als individus que inclouen. Es podria esperar que les firmes qualificades a les primeres classes corresponguessin a les empreses més solvents de la ciutat. El quadre 5.5 recull els noms de les firmes incloses el 1848 i 1851 a les classes més elevades, i també la capacitat de crèdit que se'ls va atorgar.¹⁴ Moltes d'aquestes empreses, com veurem, no van utilitzar el crèdit que el Banc els havia concedit, almenys en els primers anys d'activitat. Això fa suposar que potser en atorgar la qualificació es pretenia, també, animar els empresaris més importants de la ciutat a treballar amb la institució. Com sabem, els membres de la Direcció del Banc atorgaven importància a la difusió de les activitats del Banc entre els clients. Com deien d'una manera explícita, «*la Junta de Gobierno desde el origen del Banco estableció el sistema de publicidad como la principal base de su crédito*».¹⁵

En un primer moment, tots els membres de la Junta de Govern van ser inscrits a la classe 5, que atorgava una capacitat de crèdit a l'entorn de 30.000 duros. Aquesta situació va durar poc, ja que aviat van decidir qualificar cada membre individualment i secretament. Aquesta qualificació dels consellers del Banc no ha arribat a les nostres mans; tot i així, hem pogut conèixer la qualificació que se'ls atorgava perquè, quan algú abandonava la Junta la qualificació apareixia a les actes.

14. El crèdit concedit a la classe 1 el setembre de 1848 era de 80.000 duros i el 1850 de 100.000 duros. La classe 4 tenia un crèdit disponible el 1848 de 36.000 duros i el 1850 de 45.000 duros.

15. Vegeu les Memòries del Banc de Barcelona, agost de 1847.

Quadre 5.5. Principals clients qualificats pel Banc de Barcelona¹⁶

Nom	Classe	Ocupació	Accions el 1844
Amell, Joan	1	Comerciant	8
Bacardi, Ramon de	1	Comerciant propietari	40
Bonaplata, Salvador	1	Fabricant	15
Castañer, Joaquím	1	17	100
Comas, Bartomeu	1-2	Tractant d'olis	-
Fontanellas Francesc	1	Comerciant	15
Inglada, Isidre	1	18	-
Sabadell, Rafel	1	19	10
Xifré, Josep	1	20	-
Compte i Cía., Srs.	2-1	21	-
Espanya Industrial, L'	2	22	-
Nadal y Ferrater, Joan	2	23	-
Santaló i Cía., Bartomeu	2	24	-
Vidal Cuadras Germans	2-1	25	-
Ametller Germans, Antoni	3	Comerciants	10
Brusi, Antoni	3	Editor i propietari	40
Coca i Germà, Srs. Llorenç	3-4-5	Comerciants	40
Dotres Clavé i Fabra	3	26	40
Esparo, Valentí	3	Comerciant	-
Güell, Joan	3	Fabricant	100
Salvadó, Antoni	3	Propietari	100
Serra i Armadà, Domeneq	3		20

16. Les qualificacions d'aquesta taula es refereixen al 1848 i 1851. L'ocupació que s'hi recull és la que surt a les Actes de la Junta de Govern; quan no hi ha cap ocupació i tenim altres dades, s'inclouen en forma de nota.
17. Comerciant i propietari important.
18. Sabem que va invertir en el ferrocarril de Barcelona a Girona. Vegeu la *Base de Dades*.
19. Va fer inversions en ferrocarrils, indústria i entitats de crèdit. Vegeu la *Base de Dades*.
20. Indià i promotor immobiliari destacat. Vegeu Ramon de San-Pedro (1956).
21. Compte i Cía. és una societat comercial. No surt com a inversora gaire activa en aquesta dècada, tot i que sí que ho va ser en la següent. Vegeu la *Base de Dades*.
22. L'Espanya Industrial és qualificada a la classe 2, mentre que els germans Muntadas ho són a la 4.
23. Joan Nadal Ferrater és el fundador de la casa de comerç Nadal i Cía. Pare d'Antoni Nadal Pujolà, el qual va constituir la casa Nadal i Ribó. Trobareu un estudi sobre aquesta casa de comerç a Galí (1999).
24. En la documentació consultada no consta Santaló com un inversor destacat.
25. La casa de banca Vidal Cuadras, una de les més importants de Barcelona, no surt en la documentació consultada com a inversor destacat. Manuel Girona es va casar amb Carolina Vidal Cuadras i és curiós que, mentre que altres membres de la Junta de Govern (com Lerena o Serra) van involucrar les seves esposes en la compra d'accions del Banc, la dona de Manuel Girona no surt en cap moment en la documentació amb la qual s'ha treballat.
26. Dotres, Clavé i Fabra surt com una societat dedicada a assumptes comercials amb inversions molt concretes, a la seva casa comercial i en una asseguradora contra incendis. Vegeu la *Base de Dades*.

El Banc de Barcelona, 1844-1874

Nom	Classe	Ocupació	Accions el 1844
Serra y Marrugat, Josep	3	Fabricant de teixits	2
Taulina i Vilallonga, Jaume	3	Comerciant	-
Torrens i Miralda, Carles	3	Comerciant	5
Torrens i Serramalera, Jaume	3-2		20
Tous, Ascacibar i Cía.	3	27	35 ²⁸
Achon i Cía., Joan	4-5	Fabricants	14
Baradat i nebots	4	Comerciant	-
Baulenas, Aleix	4	Comerciant	-
Biada, Onofre	4	29	-
Capdevila, Esteba	4	Propietari	-
Clerch i Cía., Llorenç	4	Comerciant	-
Codina, Pere	4	Comerciant	-
Companyia Catalana General d'Assegurances	4		-
Escuder, Joan	4	Fabricant sederies	-
Font i Riudor	4	Comerciants	10
Fontanellas, Lambert	4	30	-
Francoli, Joan	4	Comerciant	25
Inglada, Josep	4		-
Jordá i Fills, Vda de	4-5	Comerciants	8
Mandri, Francesc	4-5	Comerciant	100
Martorell i Boffill	4	Comerciants	-
Maso i Pascual, Rafel	4	Comerciant	-
Muntadas Germans	4	Industrials	15
Planás i Molist, Francesc	4	Terratinent	40
Safont, Jaume	4	31	100
Sardá i Caylá, Pere	4	Comerciant	-
Serra Germans, Srs.	4	Comerciants	50
Tort, Ramon	4-1		-
Vidal i Ribas, Josep	4	Comerciant	2
Westrinthyus, G. G.	4	Cònsol de Suècia i Noruega	-
Busqueta i Sala, Srs.	5-4	Fabricants	-
Canadell, Joan	5-4	Fabricant	40
Maresch i Ros, Ramon	5-3	Comerciant-terratinent	10
Nadal i Ribó	5-4	Comerciants	-
Vidal, Bartomeu	5-4	Comerciant	10

Font: Actes de la Junta de Govern del Banc de Barcelona

27. Industrials metal·lúrgics.

28. Entre ambdós en tenien 35; Tous, 10 accions i Ascacibar, 25.

29. Onofre Biada (o Viada) apareix com a accionista de la companyia de Mataró en aquests anys. Vegeu Galí (1999).

30. Fill de Francesc Fontanellas, comissionat del Banco de San Fernando a Barcelona.

31. Segons es desprèn de les dades recollides a la *Base de Dades*, va participar com a inversor en establiments industrials, comercials i de crèdit.

Del quadre 5.5 es desprèn que la majoria dels qualificats a les primeres classes eren comerciants. S'hi ha inclòs la columna de les accions subscrites el 1844 perquè queda de manifest com, d'una banda, el nombre d'accions que van adquirir els individus no va implicar la col·locació en una classe determinada i, de l'altra, que hi va haver una àmplia coincidència entre els accionistes de l'entitat i les firmes que van ser qualificades, tot i que no totes les firmes solvents es van involucrar d'una manera semblant en la fundació del Banc.

Vist des d'una altra perspectiva, podem aventurar que una part molt significativa dels grans comerciants de la ciutat va sol·licitar i va obtenir una qualificació elevada del Banc. En el quadre 5.6 recollim els cinquanta comerciants barcelonins més importants el 1847 en funció de la quota fiscal pagada. Com es pot observar, almenys 17 dels 25 primers havien estat qualificats pel Banc a les classes de la 1 a la 4, o eren membres de la Junta de Govern. Entre els 25 següents, la interrelació entre els dos col·lectius sembla més petita. Tanmateix, si tenim en compte totes les categories de qualificació i no només les superiors, apareixen com a clients del Banc tots els integrants de la relació fiscal excepte quatre. En definitiva, podem assegurar que la incidència del Banc en el segment de l'alt comerç va ser molt intensa per no dir hegemònica. La idea dels fundadors de l'entitat que hi havia una demanda latent de serveis bancaris moderns a la ciutat sembla confirmar-se. Tanmateix, com veurem, la mateixa evolució i característiques de les activitats del Banc durant aquests anys ens farà ser més cautelosos en la valoració final.

Quadre 5.6. Els cinquanta comerciants més importants de Barcelona el 1847

Nom	Quota en duros		Nom	Quota en duros
Serra, Josep Maria	186	JG	Roca, Manuel	136
Casañes i Fill	174		Serra, Gerent	167 CI
Fontanellas, Francesc	170	CI	Dotti, Joan	136
Compte, Gerent	167	CI	Serratosa, Joan	136
Francolí, Joan	164	CI	Mataró, Josep	134
Martorell, Gerent	163	CI	Girona, Gerent	133 JG
Gil, Pere	160		Peyra i Mach, Agustí	132 JG
Massó i Pascual, Rafel	159	CI	Vidal i Ribas, Josep	131 CI
Moreu i Santigosa, Isidre	155		Miralles, Domenec	130
Escuder, Joan	155	CI	Tintó, Antoni	130
Mercader, Ignasi	152		Puigcarbó, Isidre	130
Villavecchia, Ignasi	147	JG	Esteve, Joan	129
Nadal, Gerent	147	CI	Safont, Jaume	128 CI
Martorell, Bernardino	144	CI	Biada, Miquel	127
Puigoriol, Antoni	144		Torres, Adjutori	127
Serra, Josep, Gerent	144	CI	Sirvent, Marià	127
Guille, Claudi, Gerent	127		Tusquets i Gili, Ramon	127
Vidal, Bartomeu	144	CI	Sala, Tomàs	127
Amell i Torres, Joan	141	CI	Mora, Josep	126
Roig i Rom, Miquel	140	JG	Volta, Gabriel	126

El Banc de Barcelona, 1844-1874

Nom	Quota en duros		Nom	Quota en duros	
Flaquer i Padrines, Marià	140	JG	Font, Gerent	125	CI
Vilanova i Masso, Josep	126		Massó, Salvador	125	
Carola, Isidre, Gerent	138		Canadell, Joan	124	CI
Ametller, Antoni	138	CI	Vda. Jordà, Gerent	123	CI
Coca, Llorenç, Gerent	136	CI	Vda. Montobbio	134	

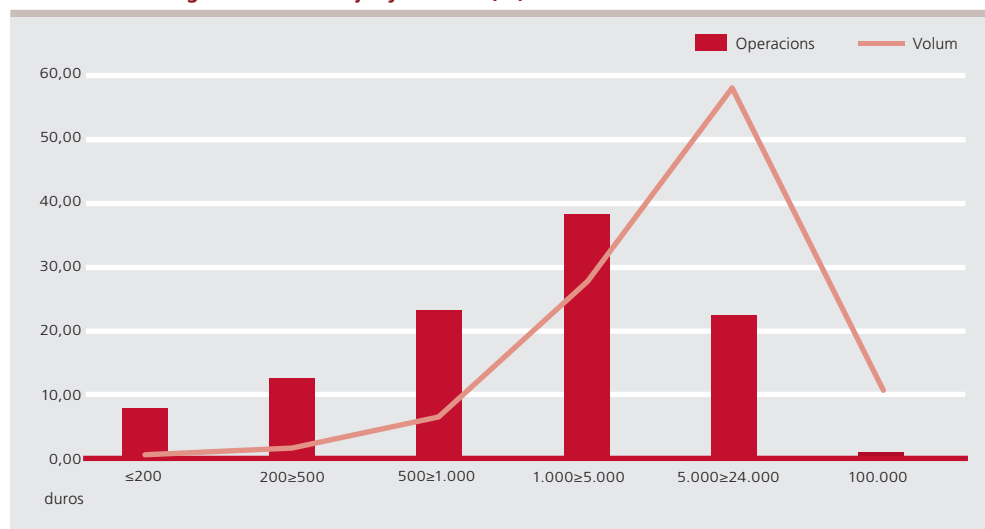
JG: membre de la Junta de Govern; CI: client classificat a les categories 1-4.

Font: Base de dades «Empreses i empresaris a la Catalunya del segle XIX» (Centre d'Estudis 'Antoni de Capmany' de la Universitat de Barcelona) a partir de les dades dels subsidis del comerç i de les matrícules industrials.

4. Els clients del Banc. Operacions de crèdit ordinàries

Una vegada referides les característiques de la clientela qualificada, convé analitzar qui van ser de manera efectiva els clients que van obtenir crèdit del Banc. Amb aquest objectiu, farem una anàlisi detallada de les operacions de crèdit acordades per l'entitat en el període anterior a la crisi. Hem fet un buidatge exhaustiu de totes les operacions practicades pel Banc entre l'agost de 1845 i el juny de 1846, per conèixer qui en van ser els principals clients.

Gràfic 5.3. Distribució del nombre i volum de les operacions de crèdit efectuades entre l'agost de 1845 i el juny de 1846 (%)

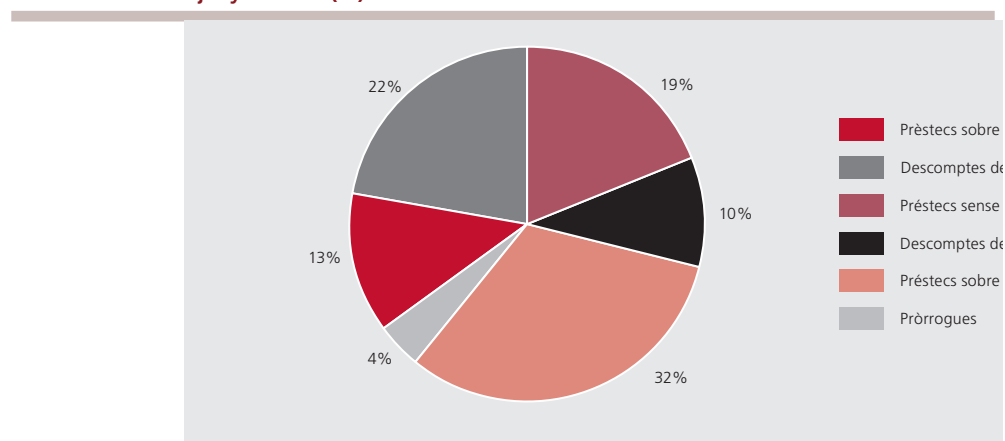
Font: Actes de la Junta de Direcció del Banc de Barcelona

En els primers deu mesos d'activitat, el Banc va fer prop de 600 operacions de préstec i descompte amb un volum aproximat de dos milions i mig de duros. Les ope-

racions més grans van ser dos préstecs sobre deute públic, cadascuna per un valor de 100.000 duros. Excloses aquestes dues operacions, de les quals ens ocuparem en un apartat especial, el màxim prestat o descomptat en una operació es va situar en 24.000 duros. Les operacions més petites van ser de 100 duros, ja que el Banc no duia a terme cap operació per un valor inferior. En el gràfic 5.3 es pot observar conjuntament el percentatge d'operacions efectuades entre aquests valors i el percentatge que van representar sobre el volum total de crèdit concedit. Pot constatar-se que més del 60% de les operacions es feien per valors superiors als 1.000 duros; tanmateix, en termes de volum de crèdit, com és natural, aquestes operacions més grans van consumir una proporció superior del total de crèdit concedit, més del 90%. Tot i que les inferiors als 1.000 duros van representar en aquest període el 40% del total d'operacions, no van arribar a significar el 10% del total del crèdit concedit pel Banc.

De les gairebé 600 operacions comptabilitzades, 130 van ser descomptes de lletres, el 75% de les quals va tenir un import superior als 500 duros i inferior als 5.000 (de fet, només una va superar aquesta quantitat). El descompte de pagarés va ser majoritari, amb prop de 300 operacions efectuades. Els préstecs no van arribar a representar ni un 15% del total de les operacions (unes 80 operacions, aproximadament), mentre que les pròrrogues de descomptes o préstecs es van aproximar al centenar.

Gràfic 5.4. Volums de les operacions de crèdit realitzades entre l'agost de 1845 i el juny de 1846 (%)

Font: Actes de la Junta de Direcció del Banc de Barcelona

La major part de les operacions iguals o inferiors als 200 duros van ser descomptes de lletres i pagarés. La meitat dels préstecs concedits es va fer per un import inferior a 1.000 duros i el préstec més gran que es va concedir en el període (excloses les operacions esmentades sobre deute de les quals tractarem més endavant) va ser per a Salvador Albareda (que va rebre un préstec d'uns 23.000 duros). Albareda no consta com

El Banc de Barcelona, 1844-1874

a qualificat ni tampoc com a accionista. El préstec es va fer sobre cotó i es va prorrogar dues vegades durant aquest període.³²

El quadre 5.7 recull les firmes que van operar per un valor superior als 15.000 duros en el període indicat. S'hi mostren també les qualificacions que tenim per als anys de 1848-1851, a fi d'avaluar la relació existent entre el crèdit a què podien accedir i el que realment van utilitzar. També s'ha calculat el percentatge de crèdit que aquests clients van rebre sobre el volum total d'operacions efectuades pel Banc.

Quadre 5.7. Principals clients del Banc de Barcelona: agost de 1845 - juny de 1846³³

Client	Total descomptat (duros)	Qualificació 1848	Qualificació 1851	% sobre total
Josep M. Serra**	176.566			6,5
Marià Flaquer** i fill	122.409			4,5
Josep Gordón	105.800	9		3,9
Jaume Ceriola	100.000			3,7
Juan Millán	100.000			3,7
Marià Sirvent	87.825	7	6	3,2
Salvador Albareda	87.000			3,2
Serafí González de Faria*	73.176	9	34	2,7
Isidre Trilla	69.196	9	9	2,5
Agustí Peyra i Mach*	68.000			2,5
Ramon Martí i Balius	62.804			2,3
Celedonio Ascacibar	47.431			1,7
Joan Canadell i M. Roig i Rom*	45.000			1,7
Duran Germans ³⁵	43.170	8 ³⁶		1,6
Joan Canadell ³⁷	39.708	5	4	1,5
Germans Plandolit**	36.180	5	5	1,3
Dotres, Clavé y Fabra ³⁸	34.500	3	3	1,3
Esteve Gatell ³⁹	28.500	6	6	1,0
Pere Gil ⁴⁰	27.338	9/12	9	1,0

32. És possible que aquest client es veiés afectat per la crisi de 1848 i que fos exclòs de la classificació que utilitzem, elaborada després d'aquest esdeveniment.

33. El Banc, tal com s'ha explicat anteriorment, va recollir durant els primers anys totes les operacions en les actes de la Junta de Direcció. Aquesta taula procedeix del buidatge exhaustiu d'aquesta informació.

34. El 1850 li van suspendre la classificació, no sabem si temporalment, tot i que no surt en la llista de 1851.

35. Qualificats el 1847 a la mateixa classe 8.

36. Ambdós germans, Pere Manuel i Francesc de Paula a la classe 8, després del 1848 són eliminats de la llista de firmes classificades.

37. El 1847 és qualificat a la classe 5 amb una anotació que indica que era en una classe superior i que baixava de classe.

38. Qualificat el 1847 a la mateixa classe 3.

39. Qualificat a la classe 5 el 1847.

40. El 1847 surt qualificat a la classe 9, la qual cosa indica que ha baixat de classe.

Client	Total descomptat (duros)	Qualificació 1848	Qualificació 1851	% sobre total
Tomàs Coma *	25.912			1,0
Joan Guell*	25.390		3	0,9
Eusebi Corona	22.090	11	8	0,8
Francesc Mandri ⁴¹	22.000	5	5	0,8
Miquel Roig i Rom*	19.784			0,7
Manuel Calafell	18.800			0,7
Serra Germans*	17.544			0,6
Pere Maristany ⁴²	15.047	9	17	0,6
Joan Montagú	15.000			0,6
Total de clients més importants				56,5
Total descomptat en el període				100,0
				2.717.103 ⁴³

* Membres de la Junta de Govern; ** Membres de la Junta de Direcció

Font: Actes de la Junta de Direcció del Banc de Barcelona i Memòries del Banc

Un total de 28 individus, majoritàriament comerciants, van operar gairebé pel 60% del total. D'aquests, els cinc més actius van aconseguir el 22% de tot el crèdit concedit. Les aproximadament 250 firmes que van dur a terme operacions durant aquest període per un import inferior a 15.000 duros (mínim seleccionat per incorporar el client a la llista) van obtenir el 44% del crèdit.

Segons es desprèn del quadre, si exclouem Jaume Cериola i Juan Millán, de qui ens ocuparem més endavant, hi ha cinc individus que van descomptar per un valor igual o superior al 3%: Flaquer, Josep M. Serra, Gordón, Albareda i Sirvent. Flaquer i Serra eren membres de la Junta de Direcció del Banc, la resta té algunes característiques peculiars. En el cas de Sirvent i Gordón, la qualificació no és de les més altes, cosa que no va impedir que practiquessin descomptes molt elevats al llarg del període.⁴⁴ Albareda, com indicàvem, no hi apareix qualificat.

41. El 1847 era a la classe 4.

42. El 1847 era a la classe 7. Aquest és un cas de daltabaix absolut de la seva qualificació al llarg del període, però sobretot a partir de la crisi.

43. El total descomptat en el període és el que reflecteixen les memòries de la institució i que no coincideix exactament amb el que es recull en les actes. Hem preferit les dades de les memòries per a les dades globals, ja que hem detectat errors i omissions en les actes. Fonamentalment, aquests errors fan referència a l'omissió de pròrrogues, concretament les de Cериola i Millán. No obstant això, l'aproximació individual que ens permeten les dades de les actes és molt rica com per no tenir-les en compte.

44. Tenien una qualificació que els permetia accedir a un crèdit d'entre 12.000 i 24.000 duros i van dur a terme diverses operacions a curt termini per aquest límit. Ni aquests dos personatges ni Albareda figuren entre els principals comerciants de Barcelona en aquest període, segons el que es pot observar en el quadre 5.6.

En conjunt, apareixen en aquesta relació de grans clients deu dels setze membres de la Junta de Govern que van actuar durant aquests anys.⁴⁵ Entre tots ells van obtenir un 22% de tot el crèdit concedit, cosa que significa poc més d'un terç del representat pels grans clients. Aquesta proporció probablement va augmentar els semestres següents, quan la casa Girona Germans Clavé i Cía. va fer algunes operacions de notable envergadura.

La valoració del nivell de concentració de risc i d'activitat que representen aquestes xifres no és fàcil. Els criteris de diversificació de riscos avui generalment acceptats no poden aplicar-se d'una manera automàtica a l'etapa històrica que estem analitzant. En el petit món comercial barceloní, les possibilitats de diversificació eren limitades. Lamentablement, no tenim informació sobre els préstecs denegats, la qual cosa ens podria orientar sobre quina era efectivament la política de concessió de crèdit seguida pel Banc. La informació qualitativa que es desprèn de les discussions a les diverses juntes és que fins a mitjan 1847 l'entitat –en el marc de les qualificacions establertes– va tendir a ajustar la concessió de crèdit a la demanda, i per fer-ho buscava els recursos necessaris (bitllets, desemborsaments addicionals, etc.). Si això és cert, la distribució de les quantitats prestades que estem analitzant correspondria més a la demanda rebuda que a una política deliberada del Banc.

Una cosa semblant es pot argumentar respecte a l'anomenat *insider trading*, és a dir, la concessió de crèdit de l'entitat als propis directius. El que avui és una pràctica estrictament regulada, si no prohibida, en aquesta època era un recurs habitual que no trobava rebuig entre el públic. Ben al contrari, s'ha argumentat per a altres països que el major coneixement que tenien els directius dels negocis en què invertia el Banc oferia als clients més garantia en un context de riscos elevats i informació escassa i asimètrica.⁴⁶

Des d'aquesta perspectiva, la figura de Josep M. Serra mereix una anàlisi específica. Segons hem vist, Serra es trobava entre els principals comerciants de la ciutat, va ser el membre de la Junta de Govern que va iniciar més aviat les operacions amb el Banc i, pel seu volum i assiduitat, es va convertir en un dels clients més importants. Alguns dels pagarés que va descomptar Serra es van acceptar únicament amb la seva firma. Aquesta podria haver estat una facultat dels membres de la Junta, encara que en qualsevol cas són quantitats insignificants amb relació al volum total.⁴⁷

45. Dos més, Josep Parladé i Ignasi Villavecchia, hi apareixen amb quantitats inferiors als 15.000 duros.

46. Lamoreaux (1994).

47. Sumen poc més de 5.500 duros.

Quadre 5.8. Operacions de Josep M. Serra (agost de 1845 - juny de 1846)

Assumpte	Data acta	Quantitat (en duros)
Pagaré sobre cotó	29/09/1845	5.904
Pagaré sobre cotó	24/09/1845	10.000
Descompte pagaré	29/09/1845	10.000
Lletres	17/09/1845	7.000
Bestreta sobre cotó	24/11/1845	10.000
Bestreta sobre cotó	06/12/1845	14.000
Descompte lletra	04/03/1846	500
Descompte lletra	03/12/1845	750
Descompte lletra	03/12/1845	750
Descompte lletra	03/12/1845	950
Descompte lletra	04/03/1846	2.000
Descompte pagaré	29/04/1846	110,73
Descompte pagaré	12/03/1846	300
Descompte pagaré	29/04/1846	500
Descompte pagaré	29/04/1846	749,34
Descompte pagaré	29/04/1846	1.000
Descompte pagaré	29/04/1846	1.000
Descompte pagaré	29/04/1846	1.141,94
Descompte pagaré	13/12/1845	1.432,32
Descompte pagaré	03/12/1845	1.489,96
Descompte pagaré	13/12/1845	2.091,86
Descompte pagaré	13/12/1845	2.120,02
Descompte pagaré	18/04/1846	2.462,32
Descompte pagaré	17/12/1845	10.000
Pagaré sobre cotó	10/11/1845	14.000
Pagaré sobre cotó	10/01/1846	14.000
Pagaré sobre cotó	7/03/1846	24.000
Descompte pagarés	1/09/1845	2.164
Préstec sobre cotó	25/10/1845	10.000
Pròrroga sobre cotó	11/04/1846	10.000
Pròrroga sobre cotó	6/04/1846	16.150
Total ⁴⁸ (en duros)		176.566

Font: Actes de la Junta de Direcció del Banc de Barcelona

En els primers anys d'activitat del Banc, Serra descomptava fonamentalment sobre cotó; i les pròrrogues, que al principi no eren habituals, posteriorment es van generalitzar. Entre els membres de la Junta de Govern més actius en els descomptes de lletres i

48. S'hi han inclòs les pròrrogues.

pagarés i en els préstecs amb garanties diverses van destacar també Marià Flaquer (que apareix sol o acompanyat pel seu fill) i Serafí González de Faria.

Marià Flaquer també efectuava els descomptes fonamentalment sobre cotó. Serafí González de Faria va fer operacions sobre cotó, sobre títols de deute i va descomptar lletres i pagarés. Entre les firmes que es repeteixen en els seus negocis destaquen les d'altres membres de la Junta com ara Roig i Rom, i Peyra i Mach. El cas de González de Faria presenta particularitats dins de la Junta de Govern. Va començar com a vocal suplent, en substituir Jaume Badia (nomenat administrador), i va formar part de la Junta de Govern durant els tres primers anys de funcionament del Banc. Quan va haver de presentar el càrrec a ratificació de la Junta General d'Accionistes, no va ser elegit. Es pot observar, d'altra banda, que la qualificació de la seva firma a la classe 9 (amb un crèdit de 12.000 duros) no sembla que fos l'adequada per a un membre de la Junta de Govern si, tal com s'ha dit, en un primer moment tots van ser qualificats a la classe 5. Uns anys més tard, el 1850, la seva qualificació va ser suspesa i no va reaparèixer en qualificacions posteriors.⁴⁹

També val la pena fer una referència breu a Joan Güell. No va ser un individu gaire actiu en les operacions amb el Banc però va efectuar alguns descomptes de pagarés que va renovar sistemàticament (tres i fins a cinc vegades) per una quantitat inferior als 20.000 duros. Sabem que en aquests anys Güell va modificar l'estructura del Vapor Vell i va fer inversions en maquinària per produir gèneres de pana. No podem afirmar que els descomptes de pagarés que va practicar, alguns sobre accions de la Compañía Barcelonesa de Fundición i d'altres de subscrits per diferents firmes de la plaça, estiguessin relacionats amb aquestes activitats, però coincideixen en el temps.

Els comentaris que hem fet fins ara es refereixen, com hem indicat, als primers mesos de funcionament del Banc. Per a 1847 no hem dut a terme un detall tan exhaustiu de les operacions, però sí que hem fet una anàlisi selectiva de les operacions aprovades durant el segon semestre. El quadre 5.9 mostra un resum de les efectuades per un import superior als 10.000 duros, les quals, com podem veure, van representar un terç del crèdit concedit aquell any. Set clients van operar per més de 100.000 duros. En aquest cas, el client amb més gir és la casa de comerç d'un altre dels directors del Banc, Manuel Girona. Recordem que també Serra i Flaquer eren directors en aquest moment i que González de Faria era membre de la Junta de Govern. Tant Girona com González de Faria tenien una representació doble. Girona, com veurem, formava part del que hem anomenat Grup Liceu, mentre que Faria –a més de negociar en solitari– ho va fer també juntament amb altres socis, entre els quals hi havia Roig i Rom, Peyra i March, Güell, Serra i Farreras, i altres membres de la Junta de Govern del Banc.

49. Quan va tornar a aparèixer la qualificació de González de Faria va ser el 1856 (1 de setembre de 1856, actes de la Junta de Govern) i va ser qualificat a la classe 15!, amb un accés al crèdit de 3.000 duros.

Quadre 5.9. Operacions de crèdit per més de 10.000 duros (1847)

Girona Germans. Clavé i Cía.	492.811
Isidre Trilla	306.413
Marià Flaquer i fill	237.680
Serafí González de Faria	224.668
Grup Liceu	202.000
Serafí González de Faria i altres	122.034
Josep M. Serra	122.000
Joan Parera Elías	102.684
Total de clients amb crèdit rebut per més de 100.000 duros	1.810.290
Total d'operacions superiors a 10.000 duros	3.303.356
Total de descomptes i préstecs	8.868.790

Font: Actes de la Junta de Direcció del Banc de Barcelona

La importància de les operacions efectuades en aquest període per la casa Girona Germans Clavé i Cía., ens obliga a dedicar-los un espai. Aquestes operacions es poden dividir en tres tipus: les que es van fer com a descomptes de pagarés amb aval de deute públic⁵⁰ (íntimament relacionades amb una operació que va fer el Banc a Madrid, com es veurà més endavant), les que van practicar com a casa de banca particular que acceptava lletres i després les redescomptava al Banc i, finalment, les que tenien darrere un aval d'accions (fonamentalment, de la societat Navegació i Indústria i del mateix Banc de Barcelona).

Quadre 5.10. Operacions més importants de Girona Germans, Clavé i Cía.⁵¹

Data	Operació	Quantitat	Observacions
13/09/1845	Obertura compte		Obertura de compte corrent
08/11/1845	Pagarés	3.101,00	Per dos pagarés presentats per Darnós i Vila
06/06/1846	Pròrroga pagaré	6.000,00	Subscrit per Antonio Deu
14/11/1846	Descompte pagaré	45.000,00	Amb hipoteca de títols del 3% i aval d'Ignasi Girona i Agrafel
18/11/1846	Descompte pagaré	45.000,00	Amb hipoteca de títols del 3% i aval d'Ignasi Girona i Agrafel
23/11/1846	Descompte pagaré	100.000,00	Són dos pagarés de 50.000 cadascun amb hipoteca de títols i firmes dels Ceriola i Bellón y Cía.

50. Aquests pagarés acostumen a sortir subscrits per altres firmes (Ceriola i Bellón y Cía. per a l'operació de Madrid) o avalats per Buenaventura Aderol.

51. Inclou un buidatge complet per al període esmentat i només les operacions superiors a 10.000 duros per al període posterior. S'hi han recollit els descomptes agrupats que solia fer la casa de comerç una o dues vegades al mes quan, en un mateix dia, superaven els 10.000 duros. No s'hi han inclòs les operacions practicades juntament amb altres persones, ni les de Manuel Girona en solitari.

El Banc de Barcelona, 1844-1874

Data	Operació	Quantitat	Observacions
25/11/1846	Descompte pagaré	50.000,00	Subscrit per J. Ceriola i els Srs. Bellón y Cía amb hipoteca de títols del 3%
28/11/1846	Descompte pagaré	50.000,00	Subscrit per J. Ceriola i Bellón y Cía. de Madrid
04/12/1846	Descompte pagaré	50.000,00	Subscrit per J. Ceriola i Bellón y Cía. de Madrid
03/03/1847	Pròrroga pagaré	50.000,00	Subscrita per Ceriola i Bellón y Cía. amb hipoteca de títols del 4% i 5% i altres documents admissibles com a garantia subsidiària
06/03/1847	Pròrroga pagaré	50.000,00	Subscrita per Ceriola i Bellón y Cía. en liquidació amb hipoteca de títols del 3%
08/03/1847	Pròrroga pagaré	50.000,00	Subscrita per Ceriola i Bellón y Cía. en liquidació amb garantia subsidiària de títols del 3%
13/03/1847	Pròrroga pagaré	50.000,00	Subscrita per J. Ceriola i Bellón y Cía. en liquidació amb garantia de títols del 3%
13/03/1847	Descompte lletres	50.770,00	Són diverses lletres subscrites per diferents persones que sumen el total assenyalat
22/03/1847	Descompte lletres	19.352,00	Descompte de diverses lletres subscrites per diferents persones que sumen el que s'indica
14/04/1847	Descompte lletres	13.453,00	Diverses lletres subscrites per diferents persones
24/04/1847	Descompte lletra	15.242,00	Diverses lletres subscrites per diferents persones
01/05/1847	Descompte lletres	12.585,00	Diverses lletres subscrites per diferents persones
14/06/1847	Descompte lletres	18.049,00	Diverses lletres subscrites per diferents persones
05/07/1847	Descompte pagaré	20.000,00	Subscrit per ells, amb hipoteca de títols del deute interior i exterior sense interès i accions de Navegació i Indústria i del Banc de Barcelona
07/07/1847	Descompte lletres i pagarés	15.071,00	Diversos pagarés i lletres subscrits per diferents persones
21/07/1847	Descompte lletres	9.715,00	Diverses lletres subscrites per diferents persones. Moltes de les lletres que descompta Girona Germans són petites i corresponen a persones que no surten, normalment, en les operacions del Banc
13/09/1847	Descompte lletres	13.851,00	Subscrites per diferents persones (J. de Guipert, Esteve Bogueu, Pere Alcobé, Pau Soler i Fragnals, Simó Forner, Cascante i Anglada, Josep Reixach i Verdager, Josep Riera i Cañadó, Peregrí Vilaregut, Josep Gordón, Ribas i Cantallops, entre d'altres)
27/10/1847	Pròrroga pagaré	20.000,00	Amb garantia de títols del deute diferit, accions de la Societat Navegació i Indústria i d'aquest Banc i aval de Buenaventura Aderol
29/11/1847	Préstec	12.000,00	Amb hipoteca de làmines del deute sense interès i premiada equivalent al 5% i del deute exterior del 5% amb cupons
24/12/1847	Descompte pagaré	72.723,00	Amb hipoteca de títols del deute públic i accions d'aquest Banc, amb aval de Buenaventura Aderol
05/04/1848	Pròrroga pagaré	50.051,00	Amb hipoteca de paper de diferents classes del deute públic i accions d'aquest Banc i aval de Buenaventura Aderol
02/05/1848	Pròrroga préstec	25.000,00	Amb hipoteca de paper de diferents classes del deute públic i accions d'aquest Banc i aval de Buenaventura Aderol
20/05/1848	Descompte lletres	14.000,00	Altres lletres que sumen juntes el que s'indica, subscrites per Francisc Mandri i altres

Nota: s'han ressaltat les operacions sobre títols de deute que s'estudien més endavant de forma detallada.

Les operacions de la casa Girona amb el Banc es van iniciar en el segon semestre de 1846. El quadre 5.10 recull totes les que van assolir una suma superior a 10.000 duros fins al juny de 1848. Com podem constatar, alguns dels negocis més importants duts a terme pel Banc en aquest període van passar per les mans de la casa Girona. Aquestes són les operacions que apareixen ombrejades a la taula i de les quals es fa una anàlisi detallada més endavant. La resta de les operacions recollides il·lustra el tipus d'activitats que podríem denominar *ordinàries* que desenvolupava aquesta casa de comerç amb el Banc. Es tractava de redescomptar al Banc lletres i pagarés prèviament presos per la casa. El fet que els tipus d'interès cobrats pel Banc fossin inferiors als ordinaris de la plaça oferia l'oportunitat d'aconseguir un marge de benefici. No podem conèixer del cert la importància que va tenir el Banc per a la casa de comerç de Girona, però d'acord amb el volum de les operacions efectuades es podria deduir que la col·laboració establerta amb el Banc podria haver-li resultat altament profitosa.⁵²

Una de les operacions en què també va participar Girona, encara que aquesta vegada en consorci amb altres firmes, va ser la dedicada a la construcció del Teatre del Liceu. Com és ben sabut, el Gran Teatre va ser construït a iniciativa del Liceu Filharmonicodramàtic Barcelonès, una entitat creada el 1837 que ofería els seus espectacles a l'antic convent de Montsió. La iniciativa de construir un teatre propi de grans dimensions es va prendre el 1844 i la seva construcció es va iniciar l'any següent. El solar escollit a la Rambla barcelonina havia estat ocupat anteriorment pel convent dels Trinitaris. L'ànima del projecte va ser Joaquim de Gispert i Anglí, director del vell Liceu. El pressupost previst va ser de 332.000 duros.⁵³ La nova sala va ser inaugurada el 4 d'abril de 1847. El finançament de la construcció va anar a càrrec d'una societat de propietaris que es van integrar en el Cercle del Liceu. Van ser els membres de la Junta d'aquesta entitat, o les seves cases de comerç, els garants dels pagarés que va descomptar el Banc (quadre 5.11). Es tractava de Girona Germans Clavé i Cía., Francesc Mandri, la vídua de Jordá i Fills, Jaume Safont, Antoni Tintó, Josep M. Serra i (fins a l'abril de 1848) Manuel Gibert. En l'escriptura de constitució de la societat consta que el capital era d'uns 200.000 duros.⁵⁴

52. De les inversions de Girona donen compte, entre d'altres, Castañeda i Tafunell (1994) i Castañeda (2001a, p. 196-208), que ofereixen dades que indiquen que ja el 1840 la casa de comerç Girona Germans Clavé i Cía. era molt important a la ciutat.

53. Cabana (1996, p. 24 i següents).

54. Vegeu la *Base de Dades*.

Quadre 5.11. Descomptes i renovacions de pagarés practicats pel Grup del Liceu

Data del descompte	Quantitat
19 de desembre de 1846	15.000 duros
16 de gener de 1847	16.000 duros
17 de maig de 1847 (renovació)	16.000 duros
7 de juny de 1847	54.000 duros
1 de setembre de 1847	36.000 duros
6 d'octubre de 1847 (renov.)	48.000 duros
29 de desembre de 1847 (renov.)	32.000 duros
7 de febrer de 1848 (renov.)	48.000 duros
29 d'abril de 1848 (renov.)	47.487 duros
7 de juny de 1848 (renov.)	42.000 duros
6 de setembre de 1848 (renov.)	42.000 duros
Total (sense renovacions)	121.000 duros

Font: Actes de la Junta de Direcció del Banc de Barcelona

L'evidència condueix a pensar que més d'una tercera part del pressupost del Liceu va ser finançada pel Banc de Barcelona. Després de la crisi de 1848 i la necessitat de liquiditat del Banc no es van tornar a fer renovacions. Amb aquests pagarés renovats no va passar com amb molts d'altres, la renovació dels quals es va mantenir al llarg de 1848 i fins i tot a principi de 1849. La Junta del Cercle va utilitzar el Banc només per finançar el procés de construcció, probablement fins que es van lliurar definitivament les localitats als propietaris. L'única incidència en el grup va ser la supressió, en la renovació del 29 d'abril de 1848, de la firma de Manuel Gibert «tanto por no estar calificada como por haberse disminuido la garantía con el pago o deducción de 8.000 \$ de dicho pagaré». ⁵⁵

Una vegada analitzades les característiques dels principals clients del Banc, ens hem d'aproximar als trets essencials d'algunes operacions que, per una raó o una altra, van adquirir una importància especial.

55. Vegeu les actes de la Junta de Direcció, 29 d'abril de 1848.

5. Algunes operacions de crèdit rellevants: el cotó i el deute públic

Si bé les operacions sobre cotó no van arribar a cobrar la importància dels descomptes de lletres i pagarés, en el primer any i mig d'operacions del Banc van superar els préstecs fets sobre efectes públics. Va ser, doncs, una rúbrica important en aquest primer període que mereix que ens aturem a analitzar-la per dues raons afegides: la relació íntima amb el desenvolupament industrial català i el protagonisme que va adquirir en la crisi de 1848.

Quadre 5.12. Préstecs sobre cotó: agost de 1845 - juny de 1846

Firma	Quantitat (en duros)	%
Serra, Josep M.	128.054,00	25,38
Flaquer, Marià	107.892,00	21,39
Albareda, Salvador	69.519,87	13,78
Trilla, Isidro	53.506,00	10,61
Sirvent, Mariano	42.450,00	8,41
Flaquer, Marià (fill)	32.271,20	6,40
González de Faria, S.	24.000,00	4,76
Baltà i Ternadas, Antoni	12.000,00	2,38
Plandolit Germans	10.884,00	2,16
Durán Germans	6.264,00	1,24
Sirvent, Manuel	6.000,00	1,19
Falcó, Cayetano	5.287,00	1,05
Vallduví, Buxó i Cia.	1.994,72	0,40
Serra, Miquel	1.650,00	0,33
Capdevila, Joan	1.127,00	0,22
Verde, Josep	635,87	0,13
Nubiola, Joaquín	617,80	0,12
Parera, Josep	226,00	0,04
Alaix, Francesc	100,00	0,02
Total	504.479,46	100,00

Font: Actes de la Junta de Direcció (en negreta els membres de la Junta de Govern del Banc; inclou pròrrogues)

El total descomptat pel Banc de Barcelona sobre cotó fins al juny de 1846 va ascendir a una mica més de mig milió de duros segons les memòries. Si bé les operacions sobre cotó van representar durant els deu primers mesos, aproximadament, el 20% del total de les operacions del Banc, cal tenir en compte que el 50% eren pròrrogues. Aquest fet té una importància relativa per al funcionament del Banc, ja que aquests ajornaments es comptabilitzaven com a operacions noves. Sí que té importància, però, a l'hora de mesurar el paper que el Banc va tenir en el finançament de la industrialització catalana.

Per oferir una aproximació a aquest paper s'han tingut en compte les dades que recullen les memòries de tot l'any 1846 amb relació als préstecs efectuats sobre cotó. Segons aquestes dades es va concedir crèdit amb aquesta garantia per 811.489 duros. Una quantitat que es pot comparar amb el valor de les importacions de cotó arribades

al port de Barcelona el mateix any, que va pujar a 1.853.322,51 duros.⁵⁶ Si, com hem vist durant el període que s'ha fet un buidatge complet, les pròrrogues significaven el 50% del total, podem suposar que en el període immediatament següent les pròrrogues es van mantenir en un percentatge semblant. Si les nostres suposicions són certes, al llarg d'aquest any el Banc hauria finançat aproximadament el 20% de les importacions de cotó arribades al port de Barcelona. Una xifra que ens sembla significativa i que ens parla de l'impacte notable que el Banc va poder tenir en aquest sector.

Els préstecs amb hipoteca de bales de cotó tenien un inconvenient: la matèria primera la guardava el Banc en uns magatzems que tenia llogats. El gènere ocupava molt espai i, a més, es deteriorava amb facilitat. En les memòries queda en evidència que els magatzems van ser un maldecap constant per als directors del Banc. A més d'emmagatzemar cotó, que va ser la penyora majoritària durant aquest període, també s'acceptaven altres penyores, fonamentalment teixits.⁵⁷ Aquests efectes tenien l'avantatge d'ocupar menys espai i, a més, no estaven tan exposats a les fluctuacions dels preus.

Els préstecs que el Banc va fer amb garantia de deute públic van tenir unes característiques molt diferents. Segons els reglaments del Banc, el termini havia de ser de dos mesos. En el primer balanç, aquestes operacions ocupen gairebé el 20% del total del crèdit. En el semestre següent (el segon de 1846), aquest percentatge és gairebé irrisori (un 5%); aquest descens brusc reflecteix, des del nostre punt de vista, canvis en les anotacions. Només així podem entendre que aquesta caiguda es combinés amb l'increment de les operacions sobre firmes (descomptes de lletres i pagarés). En els períodes posteriors, les operacions amb deute van recobrar importància fins a arribar a representar a l'entorn d'un 20% al llarg del període. En aquests primers temps d'existència del Banc, van tenir un relleu especial un grup específic d'operacions basades en títols de deute com a garantia pignorativa, que creiem que exigeixen una anàlisi específica.

Al cap de poc temps que el Banc iniciés les operacions, els responsables es van plantejar la inversió dels seus capitals en títols de deute públic a Madrid. Així, en una data tan primerenca com el 20 d'octubre de 1845 (el dia anterior havien autoritzat la primera emissió de bitllets), van decidir que el sobrant del banc es col·loqués en préstecs sobre deute públic, «*bajo ciertas bases y sujeta á ellas y á una instrucción reservada*».⁵⁸ Aquesta no sembla haver estat una operació improvisada, tot indica més aviat que va ser en els plans dels directors del Banc des de l'origen. L'operació es col·locava al límit dels

56. Pascual (1990, p. 180). Pere Pascual assenyala que les importacions van ser de 9.705.800 de francs. Tedde (1999, p. 224), ens ofereix els tipus de canvi del franc; 1 franc de 1846 correspon a 3,819 rals billó.

57. En el Reglament especial (art. 27.4) s'assenyalen els gèneres manufacturats sobre els quals el Banc podia prestar i tots són teixits (de fil, cànem o cotó).

58. Actes de la Junta de Govern, 20 d'octubre de 1845.

marcs legals del Banc (si no clarament en la il·legalitat). Consistia a concedir un préstec per un import elevat a un negociant de Madrid, amb garantia de títols de deute públic, uns títols que quedarien dipositats al Banco de San Fernando. La persona amb qui van contractar l'operació va ser Jaume Ceriola, un conegut home de negocis català resident a la capital. Ceriola tenia un vincle important amb el Banc de Barcelona, ja que era cunyat de Marià Flaquer;⁵⁹ i, a més, disposava de contactes al nivell més alt entre els principals polítics madrilenys.⁶⁰ Va ser consiliari de la Junta de Govern provisional del Banco de San Fernando el 1829 i el 1845. Juntament amb altres homes de negocis i comerciants, al llarg de les dècades de 1830 i 1840, es va ocupar de dur a terme anticipacions al Tresor, d'obtenir contractes amb l'Exèrcit i de fer negocis amb béns desamortitzats.⁶¹ Pel que fa a l'operació que ens interessa, Ceriola devia ser un dels homes més ben informats de la capital del regne.⁶²

Aquest tipus d'operacions responia, en general, a les dificultats contínues de liquiditat per les quals passava el Tresor, que necessitava efectiu metàl·lic per atendre les seves obligacions i la precarietat de les finances públiques feia que molt sovint se'n trobés mancat. En aquestes circumstàncies, buscava crèdit a curt termini a canvi de vals, rebuts o títols de deute no consolidat. Un grup de negociants especialitzats i amb bons contactes en les esferes del poder acceptava aquestes garanties, generalment per un valor nominal molt superior a l'efectiu que lliuraven al Govern. Es tractava d'operacions potencialment molt rendibles però també molt arriscades perquè, sovint, un govern posterior podria introduir canvis en les condicions dels rebuts o vals emesos, o retardar-ne l'acceptació i perjudicar així greument l'especulador. El risc que corria el Banc era més petit que l'afrontat pel demandant formal del préstec, però no era nul, i en tot cas estava en relació directa amb la diferència que hi hagués entre la valoració que tinguessin els títols de deute a la borsa i la que s'admetés en la firma del contracte de préstec corresponent.

59. Ceriola estava casat amb una germana de Marià Flaquer, que va ser membre de la Junta de Govern i, posteriorment, director. També tenia vincles familiars amb Carriquiri, integrant del Banco de Isabel II.

60. Entre els testimonis que van signar el 28 de setembre de 1849 el dot que van atorgar al seu fill, Josep Ceriola i Flaquer, en el seu matrimoni amb Inés Pérez Seoane, hi havia Juan Bravo Murillo i Ramón de Santillán. Vegeu l'escriptura d'aquesta data del notari de Madrid José Maria Garamendi, que va actuar com a substitut de Cristóbal de Vicuña. Arxiu de Notaris de Madrid.

61. Tedde (1999, p. 69). Les anticipacions al Tresor acostumaven a tenir la contrapartida en contractes de recaptació de rendes o adquisició de títols a un preu més baix que el del mercat.

62. Per ara, no podem conèixer la destinació que Ceriola va donar als fons del Banc de Barcelona. Tanmateix, des de la mera especulació, hi pot haver alguna relació amb els esdeveniments viscuts pel Banco de San Fernando al final de 1845 i al començament de 1846, quan Salamanca va decidir retirar-ne fons. Vegeu Tedde (1999, p. 183 i següents).

Quadre 5.13. Cotització a la Borsa de Madrid dels valors públics

Any	Dia i mes	Deute al 3%
1845	15 abril	35
	2 juliol	30
	3 desembre	35 ⁶³
1846	15 abril	31
	2 juliol	32
	23 desembre	34
1847	19 abril	–
	15 juliol	27
	15 desembre	27
1848	15 abril	21
	1 juliol	13
	19 desembre	21
1849	15 abril	25
	2 juliol	25
	1 desembre	29
1850	15 abril	29
	1 juliol	32
	2 desembre	33
1851	15 abril	35
	3 juliol	37

Font: Tedde (1999, p. 137)

La persona nomenada per materialitzar l'acord amb Ceriola a la capital del regne va ser l'administrador, Jaume Badia. El seu substitut, en el període de negociacions, va ser Joan A. Treserra. El novembre de 1845, quan l'administrador ja era a la capital, des de la Junta de Govern del Banc a Barcelona es va decidir que continués les gestions per intentar obtenir «*mayor rebaja del 2% en el valor de los títulos; que la operación se efectúe en dos pagarés distintos y que los títulos de garantía se depositen en el Banco de San Fernando*».⁶⁴ Per aquestes dates el deute al 3% s'estava cotitzant al 35% del seu valor, segons es pot observar en el quadre 5.13.

A Barcelona, Manuel de Lerena (que s'havia ocupat de les gestions a Madrid durant el període d'aprovació d'estatuts i reglaments i al qual suposem relacions i contactes excel·lents a la Cort) es va oposar a l'operació, i va exigir que només s'admetés si s'obtenia una reducció del 8% en el valor dels títols.⁶⁵ Lerena va fer constar el seu vot separat,

63. A aquest percentatge es cotitzava el deute en el moment de l'operació.

64. Actes de la Junta de Govern, 10 de novembre de 1845. El Banc no estava autoritzat a comprar títols; tot i que els estatuts no ho prohibien expressament, descarten aquesta activitat en assenyalar «exclusivament» les tasques que podien dur a terme.

65. Actes de la Junta de Govern, 10 de novembre de 1845.

ja que la resta de la Junta es conformava amb menys. Manuel de Lerena va mantenir la seva insatisfacció i quan, en la reunió de la Junta de Govern del 19 de desembre de 1845, l'administrador va donar compte de les gestions a Madrid i la Junta li'n va donar les gràcies, Lerena es va abstenir de votar. Aquesta actitud suggereix, una vegada més, la possible existència de diferents «grups d'interès» dins la Junta de Govern del Banc.

Al novembre la Junta havia decidit, a proposta de Tomàs Coma, que un grup dels vocals prenguéss, en nom del Banc, paper sobre Madrid «*como sucedería si el Banco tomase por sí*». ⁶⁶ Dos dies després, assenyalaven que no hi havia a la caixa «*suficientes fondos en oro y napoleones para cubrir los gastos necesarios á la operación cometida al Sr. Administrador Jaime Badia á menos de pagar en moneda de cuño español lo que produciría las consecuencias que todos los Srs de la Junta no desconocerán*» ⁶⁷, por lo cual se hacia urgente dar a la circulación cien mil pesos mas en billetes; también expuso (el director) que habiendo mejorado el cambio en Madrid sobre Barcelona creía acertado se autorizase al Sr. Badia para librar alguna suma de la que necesita para la operación indicada». ⁶⁸ Al llarg del mes de novembre, van ingressar a la caixa 125.000 duros en bitllets i al desembre van decidir emetre'n més perquè s'estaven quedant sense fons i havien de respondre a diverses responsabilitats. ⁶⁹

El que havien fet, en definitiva, era captar fons a la ciutat i invertir-los a Madrid en préstecs amb garantia de títols de deute. Les operacions a Barcelona es continuarien duent a terme amb els bitllets que emetia el Banc.

No es va registrar en les actes de les Juntes del Banc el conveni firmat entre l'administrador –Jaume Badia– i Jaume Ceriola, però és possible reconstruir els passos de la negociació. Al llarg de novembre de 1845, Badia va fer gestions a Madrid emparaulant deute públic amb un descompte del 3% sobre la cotització oficial. A final de novembre va firmar el contracte amb Ceriola i Millán. ⁷⁰ L'acord consistia en un préstec de 200.000 duros fet mitjançant dos pagarés firmats per Jaume Ceriola i Juan Millán, cadascun de 100.000 duros. Per poder fer l'operació van haver de qualificar Ceriola i Millán a la primera classe. El límit de crèdit que tenia atorgat el primer al Banco de San Fernando el 1843 era de 50.000 duros. ⁷¹ El segon, Juan Millán, no surt en cap registre per la qual cosa pensem que, segurament, va actuar sota la protecció de Ceriola.

66. Actes de la Junta de Govern, 10 de novembre de 1845.

67. La moneda d'encuny espanyol tenia una quantitat d'or més gran que l'estrangera, per això desapareixia de la circulació. El Banc descartava el pagament en or per qüestions d'imatge, ja que creia que el públic interpretaria que estava exhaurint les reserves.

68. Actes de la Junta de Govern, 12 de novembre de 1845.

69. Actes de la Junta de Govern, 4 de desembre de 1845.

70. Exactament, el 24 de novembre de 1845; vegeu les actes de la Junta de Govern, 14 de novembre de 1846.

71. Tedde (1999, p. 191).

La garantia del préstec eren títols de deute per un valor nominal de 625.000 duros, que van ser dipositats al Banco de San Fernando. Tot sembla indicar que el dipòsit es va fer a nom de Ceriola, tot i que hi havia un acord amb el Banco de San Fernando perquè no pogués retirar els títols sense l'autorització del Banc de Barcelona. El valor dels títols es va fixar tres punts per sota del curs que seguissin a la Borsa de Madrid, és a dir, van avaluar el deute al 32%. Segurament es va recollir en el contracte alguna indicació expressa amb relació a la pujada o baixada d'aquests títols, de manera que el prestatari quedava obligat a reposar les quantitats pertinents si baixava la cotització i autoritzat a retirar-les si pujava. El contracte era d'un any, però el Banc podia rescindir-lo en finalitzar un quadrimestre si avisava amb el temps pertinent. Ceriola no podia exercir el mateix dret, ja que el seu compromís era d'un any. El tipus d'interès negociat amb Ceriola va ser del 6% malgrat el que afirmava l'administrador temps després de fer l'operació:

«No me negó el Sr. Ceriola que los fondos del Banco en el momento que él me hizo la proposición valían mas del seis por ciento; pero la crisis monetaria era una cosa transitoria mientras que él se obligaba por un año quedándose el banco con el derecho de rescindir el contrato cada cuatro meses cuya circunstancia le quitaba a él la seguridad de su inversión por un año. Me alegó obvias razones, y por fin no quise dejarlo descontento, porque es un hombre que nos ha cumplido bien y yo no sé si hay en Madrid alguna firma de primera nota que hiciese un contrato igual.»⁷²

Finalment, el 9 de desembre va quedar recollit en les actes de la Junta de Govern el dipòsit efectuat al Banco de San Fernando de títols al 3% per un valor nominal de 12.500.000 de rals (625.000 duros) «con el cupón corriente, y lo demás que consta de su correspondencia⁷³ con la comisión encargada». Seguidament, l'administració «expuso la conveniencia de dar poder á la persona que guste de la corte para entregar el cupón corriente según el contrato á la persona que ha efectuado la operación de que tiene noticia la Junta y para practicar lo demás que pueda ocurrir, y la Junta acordó se realice la otorgación de otro poder á favor de los Srs Cerrajería y Gallo,⁷⁴ expresándose oficialmente á los mismos la gratitud de esta Junta por lo que han cooperado al escrito de la operación citada».⁷⁵

72. Actes de la Junta de Govern, 30 de novembre de 1846.

73. Es refereix a la correspondència que l'administrador va mantenir amb la Junta i que no es va registrar completament a les actes.

74. Tedde (1999, p. 137, n) indica que Cerrajería y Gallo apareix el 1844 en el Registre Mercantil de Madrid com a societat dedicada al «Giro de letras y negocio bancario» o a «Operaciones de Bolsa y Préstamos». Els creadors van ser Ventura Cerrajería i Eladio Gallo. Ambdós surten com a accionistes assistents a la Junta General d'Accionistes del Banc de Barcelona que va tenir lloc el 2 de febrer de 1847 (vegeu les actes de la Junta General d'Accionistes d'aquesta data) i representats per Josep Maria Serra alguna altra vegada. Van actuar com els corresponsals del Banc a Madrid, autoritzats segons el poder que els havia atorgat Jaume Badia, a cobrar els cupons.

75. Actes de la Junta de Govern, 9 de desembre de 1845.

Així, el Banc de Barcelona va invertir a Madrid 200.000 duros en un préstec amb garantia en deute públic. Els dos pagarés que documentaven aquesta operació es van descomptar al Banc el 13 de desembre.⁷⁶ Creiem que aquest préstec va ser prorrogat i que aquestes pròrrogues, que no es van recollir a les actes, són la causa de la diferència existent entre el buidatge exhaustiu que hem practicat i el que el Banc recull a les memòries.

Aquesta operació, que s'havia dut discretament, va acabar comportant problemes al Banc. El gener de 1846, unes declaracions del ministre d'Hisenda, Alejandro Mon, van sacsejar els ànims dels directors de l'entitat. La intervenció es va produir en el transcurs del debat sobre els pressupostos al Congrés dels Diputats. Es tractava d'una acusació directa:

«[...] hay un hecho, señores, que yo no podía olvidar, que me ha convencido mucho en esta cuestión de Bancos, que me ha hecho abrir los ojos, y conocer que no obstante todos esos clamores que se levantan es necesario por el bien público examinarlo mucho. Cuando estuve en Barcelona en 1844, después de visitar sus fábricas, me convencí de la utilidad y conveniencia que resultaría de establecer un Banco de descuentos para favorecer á los fabricantes en cualquier trance que les ocurriese. Me pareció esto una cosa muy justa y muy conveniente; yo he estado siempre contento de que ese Banco se hubiera establecido. Pues tengan presente los señores diputados un hecho: el Banco de Barcelona, cuyos productos y dinero quería yo que se empleasen enteramente en favor de aquellas fábricas, hace pocos días ha enviado á Madrid cuatro millones de reales para emplearlos en una especulación en que se gana el 7 ó el 8 por ciento.»⁷⁷

L'acusació va ser contestada tot seguit en nom del Banc per l'administrador, Jaume Badia, mitjançant una carta al *Diari de Barcelona*.⁷⁸ Davant els càrrecs del ministre d'abandonar la indústria catalana i invertir en els negocis de Madrid, l'administrador feia una defensa en tota regla de la tasca de la institució. En essència, justificava l'operació duta a terme pel Banc a Madrid perquè la plaça necessitava temps per assimilar l'existència d'aquesta nova institució i mentrestant el Banc havia d'obtenir beneficis.

Tot sembla indicar que el Banc, en aquests moments, volia aprofitar al màxim la seva capacitat d'emissió i trobava a Madrid una via per donar una sortida rendible a una part dels fons. El 6% d'interès pactat amb Ceriola inicialment convenia al Banc (que a Barcelona estava descomptant al 5%) i, pel que sembla, també era avantatjós per a Ceriola, que, gràcies a la seva influència i contactes, trobaria una destinació ràpida a aquests capitals a un tipus més elevat.

76. Registrat a les actes de la Junta de Direcció, 13 de desembre de 1845.

77. Diari de sessions de les Corts. Congrés dels Diputats. 23 de gener de 1846, p. 413.

78. *Diari de Barcelona*, 3 de febrer de 1846 (p. 547-550).

El que no sabia Mon era que el Banc no només havia fet aquesta operació, sinó que havia intentat fer-ne una altra per valor de 100.000 duros que, en un primer moment, va ser rebutjada pels corresponsals, Cerrajería y Gallo, perquè no van trobar on col·locar els fons.⁷⁹ Malgrat aquesta negativa, el Banc va iniciar un procés de compra de lletres sobre Madrid, i va dipositar els fons al Banco de San Fernando tot esperant que Cerrajería y Gallo els poguessin col·locar. Això va passar poc temps després. El 26 de gener de 1846 es recull a les actes de la Junta de Govern l'anunci de Cerrajería y Gallo de la col·locació de 35.000 duros amb la seva garantia per quatre mesos. La hipoteca (que consistia en deute al 3%) es va fer al Banco de San Fernando i va quedar a disposició del Banc de Barcelona. Posteriorment, amb data 26 de febrer, Cerrajería y Gallo van donar compte d'una nova operació. Aquesta vegada «*avisan haber colocado cincuenta mil duros por cuenta de este Banco, por cuatro meses á descontar 6% libre de gastos y comisión para el mismo, depositando títulos de 3% valorados á 30%*⁸⁰ en el Banco de S. Fernando y con la garantía de otros señores, la Junta declara quedar enterada y conforme».⁸¹ És a dir, en aquesta última data el Banc de Barcelona tenia col·locats a Madrid fons per valor de 285.000 duros.

El maig i juny del mateix any 1846, la Junta va decidir prorrogar l'operació concertada amb Cerrajería y Gallo per un termini de quatre mesos més.⁸² Cerrajería y Gallo van tornar a recórrer a Ceriola, «*con quien ya se ha hablado con el objeto de colocar con su garantía en favor de este Sr. al citado cambio [5% net a favor del Banc], los expresados fondos, en cuyo caso se le abonará por este Banco 1/3% por toda retribución*».⁸³ Així doncs, aquests últims 85.000 duros que s'havien anat col·locant a Madrid gràcies a Cerrajería y Gallo, es van renovar mitjançant un pagaré a quatre mesos firmat per Ceriola i endossat per Cerrajería y Gallo, que van cobrar per la seva garantia com a endossants el 0,33%, és a dir 280,5 duros.⁸⁴ A més, a diferència de l'operació efectuada per l'administrador al desembre, el tipus d'interès era inferior (un 5%, del qual calia descomptar el 0,33% dels corresponsals). Pel que sabem, en aquest moment a Barcelona estaven descomptant al 5%. La resolució de col·locar aquests fons a Madrid a un interès més baix només pot trobar una explicació o bé en la falta de demanda de crèdit a Barcelona, o bé en que els riscos i les despeses de portar aquests fons a la ciutat aconsellessin esperar un moment millor.

79. Actes de la Junta de Govern, desembre de 1846.

80. Entre desembre de 1845 i abril de 1846, el deute va baixar tres punts, per la qual cosa no sabem del cert si van mantenir l'acord del 3% per sota del valor de mercat que van establir amb Ceriola.

81. Actes de la Junta de Govern, 26 de febrer de 1846.

82. L'11 de maig de 1846 (actes de la Junta de Govern) es van prorrogar uns pagarés sense especificar.

83. Actes de la Junta de Govern, 22 de juny de 1846.

84. Actes de la Junta de Govern, 27 de juliol de 1846.

El juliol de 1846, les operacions prosseguien, però la Junta va decidir posar un límit: «El Sr. Director de servicio hizo presente que la Administración tomaba papel sobre Madrid, no solo para aprovechar el cambio sino también con el objeto de colocar algún dinero más en aquella capital, siempre que la Junta lo creyese conveniente y en su consecuencia resolvió que se coloque hasta el maximum de 350.000 duros incluso lo colocado, pero quedando fijado este maximum como invariable.»⁸⁵

Finalment, el 12 de setembre de 1846, Cerrajería y Gallo va tornar a informar que acompanyaven un pagaré per 65.066,65 duros que, per compte del Banc, havien lliurat a Jaume Ceriola mitjançant una hipoteca de títols del 3% al Banco de San Fernando.⁸⁶ En aquesta ocasió, tot indica que va ser Cerrajería y Gallo qui va atorgar el préstec a Ceriola amb càrrec als fons que el Banc havia anat acumulant a Madrid.

Quadre 5.14. Operacions especials sobre deute públic

Data de l'operació	Firma que fa l'operació	Quantitat (duros)	Operació efectuada
Desembre de 1845	Jaume Ceriola	100.000	Descompte pel Banc de Barcelona (BB) d'un pagaré amb dipòsit de títols
Desembre de 1845	Juan Millán	100.000	Descompte de pagaré amb dipòsits de títols
Gener de 1846	Cerrajería y Gallo	(35.000)	Col·locació de lletres*
Febrer de 1846	Cerrajería y Gallo	(50.000)	Col·locació de lletres*
Juliol de 1846	Jaume Ceriola	90.000	Descompte per compte del BB d'un pagaré endossat per Cerrajería y Gallo
Setembre de 1846	Jaume Ceriola	65.066,65	Descompte per compte del BB d'un pagaré endossat per Cerrajería y Gallo (amb hipoteca de títols)
Total (sense parèntesis)		355.066,65	

* Aquestes dues operacions es van acabar agrupant (amb una diferència de 5.000 duros) en el descompte que va fer Jaume Ceriola de 90.000 duros el juliol de 1846.

Font: Actes de la Junta de Direcció i Govern

Així, l'octubre de 1846, un any després de l'obertura, el Banc tenia col·locats a Madrid 355.000 duros. Hi va haver diferents irregularitats en aquestes operacions. D'una banda, Ceriola tenia assignat un límit de crèdit de 100.000 duros, que era el màxim que li podia atorgar el Banc segons els estatuts. En la primera operació, es va camuflar aquesta irregularitat en fer aparèixer Millán, però en les següents resulta inocultable. D'altra banda, tampoc no queda clar que el Banc pogués delegar en tercers –el Banco de San Fernando, en aquest cas– la custòdia de les garanties que asseguraven el préstec.

85. Actes de la Junta de Govern, 27 de juliol de 1846, f. 70.

86. Actes de la Junta de Direcció, 12 de setembre de 1846, f. 200.

L'enumeració d'aquests detalls posa en evidència la senda sinuosa per la qual transcorrien aquestes operacions que vorejaven la legalitat.

Fos com fos, el novembre de 1846 s'apropava el temps de renovar aquests pagarés i l'administrador Jaume Badia va tornar a emprendre un viatge a la capital. Aquesta vegada, la Junta va fer constar en acta les instruccions que li van ser transmeses:

«[...] Primera: procurará el Sr. Administrador la renovación del contrato con el Sr. Ceriola y la de los dos préstamos hechos bajo la garantía de los SS Cerrajería y Gallo. Segunda: En falta de una o de entrambas renovaciones, practicará lo que estime conducente a dar otra colocación segura y ventajosa á los fondos del banco que en consecuencia quedaren sin ella. Tercera: En cualquier de dichos casos el interés mínimo con que se colocarán los expresados fondos, será del cinco por ciento con hipotecas y una firma acreditada. Cuarta: si fuese dable la garantía de firmas y dadas por dos casas de crédito sólido, podrá ser el interés de un tercio menos, ó lo que es lo mismo de cuatro y dos tercios por ciento. Quinta: En este último caso se admitirá la hipoteca de papel á la par y del primero deduciendo el uno por ciento en el precio ó cambio corriente en la plaza y con obligación de reponer las diferencias que resultasen por efecto de toda baja en el mismo. Sexto y último: El sr. Administrador se esmerara en procurar la mas pronta y favorable resolución de las gestiones practicadas para colocar en este Banco los depósitos de los sustitutos de la quinta del año 1844 y de las sucesivas, quedando facultado para nombrar un agente de su entera confianza, si así lo estimare oportuno, hasta la conclusión de este expediente. Además siendo otro de los objetos del viaje del Sr. Administrador el hacer las gestiones necesarias para que este establecimiento pueda por si solo ó en participación, tomar interés en el próximo arriendo o convenio que probablemente celebrará el Gobierno en orden a la administración de las rentas públicas: opina también la comisión que se le autorice para practicar las primeras diligencias ínterin una comisión de la junta examina el proyecto especial que se le ha indicado para proponer al Gobierno la expresada administración, ya fuese por la sola cuenta de este Banco o en participación con algunos capitalistas con quienes se concertase al intento [...]»⁸⁷

Malgrat que l'última instrucció no correspon exactament als fons que el Banc tenia invertits a Madrid, s'ha inclòs ja que testimonia que ja en aquests primers anys el Banc va intentar sistemàticament participar en contractes amb la Hisenda, tot i que no va ser fins més endavant que va aconseguir els seus propòsits.⁸⁸

87. Actes de la Junta de Govern, 2 de novembre de 1846.

88. Tedde (1999, p. 179) assenyala que el Banc de Barcelona va intentar participar en el contracte que el Banco de San Fernando havia subscrit amb la Hisenda el 1846, però va ser rebutjat. Aquests intents també es recullen a les actes del Banc.

Un any després de l'inici dels negocis sobre deute a Madrid, es va incorporar a aquest tipus d'operacions la casa Girona Germans, Clavé i Cía. El novembre de 1846, aquesta societat va proposar al Banc prendre un préstec de 200.000 o 250.000 duros a un any amb garantia de títols de deute al 3%. Les condicions eren similars a les pactades amb Ceriola, però calculant el preu del deute a un 1% per sota del canvi corrent en plaça i pagant un interès del 5% del qual s'havia de deduir el 0,33% de comissió.⁸⁹

El pagaré que descomptaria el Banc per documentar l'operació seria emès per Ceriola, Bellón y Cía., de Madrid, i endossat per Girona Germans. Resulta evident que la casa Girona pretenia fer negoci intermediant entre el Banc i Ceriola.⁹⁰ No sabem el marge de benefici que aconseguia amb l'operació, però és probable que –a més de la comissió assenyalada– hi hagués alguna diferència entre l'interès pagat al Banc i el cobrat a Ceriola a Madrid.

En finalitzar el 1846, quan l'administrador va acabar d'arreglar els tràmits de renovació a Madrid, el Banc tenia invertits en aquest tipus d'operacions 355.000 duros a la capital, en préstecs a Ceriola i altres firmes (Millán i Cerrajería y Gallo), i 250.000 duros a Barcelona mitjançant préstecs similars a la casa Girona. La suma total prestada mitjançant aquestes operacions especials era, doncs, de 605.000 duros, que s'ha de comparar amb el saldo total de préstecs i descomptes amb data 31 de desembre, que ascendia a 1.743.919 duros. Així doncs, aquestes operacions amb garantia de deute representaven, al final de 1846, un 35% de tota la inversió del Banc.⁹¹

Recordem que en aquests mateixos moments el Banc prenia mesures per incrementar d'una manera substancial la seva capacitat de crèdit. D'una banda, es va ampliar l'emissió de bitllets de 541.000 duros el juny de 1846 a 1.000.000 de duros al desembre. De l'altra, la Junta de Govern va decidir exigir als accionistes un desemborsament addicional del 12,5%, que es va fer efectiu el desembre de 1846. En aquests últims dies de l'any –en plena voràgine de renovació i ampliació de préstecs–, es va decidir augmentar encara més l'emissió de bitllets fins a assolir el triple del capital desemborsat, inclosa la

89. Actes de la Junta de Govern, 9 de novembre de 1846.

90. Bellón y Cía. era una casa de comerç a la qual Girona Germans va nomenar diverses vegades com a apoderada seva a Madrid per a diferents negocis.

91. Es pot afirmar que en la comptabilitat del Banc van ser enregistrades com a descomptes de lletres i pagarés; per això aquesta rúbrica és tan voluminosa, mentre que la de títols de deute és tan prima, com s'ha indicat més amunt. Per el segon semestre de 1846, la rúbrica de descompte puja a 2.546.756 duros. La suma de tots aquests préstecs sobre títols (expressats en forma de descomptes de pagarés) indicada més amunt significava un 24% de la quantitat total de descomptes de lletres i pagarés practicats pel Banc. En els exercicis següents, en les memòries del Banc, no hi ha dades. Les que s'han pogut treure de *l'Estadística de Barcelona en 1849*, de L. Figuerola, fan sospitar als directius no els interessava que aquestes dades fossin de domini públic (cal recordar que les memòries eren a l'abast dels accionistes i que, en algun cas, els balanços es publicaven en els diaris de la ciutat).

reserva, cosa que superava els límits de l'emissió ordinària. Aquesta ampliació de l'emissió no es va concretar fins a mesos més tard, el segon semestre de 1847.⁹²

La gestió d'algunes de les operacions que acabem de descriure va resultar difícil durant els mesos següents a la contractació. El gener de 1847 la Junta de Direcció –composta només per Girona i Flaquer, en absència de Serra– rebia un escrit de Cerrajería y Gallo en el qual informaven de «*haberse extraído del Banco de San Fernando los títulos del 3% que tenían hipotecados a este los Srs Ceriola y Millán por razón de su contrato en el concepto de no hacerse hasta dos días después la reposición en metálico*».⁹³ Els directors van decidir no informar-ne la Junta de Govern fins que no se solucionés l'assumpte. Aquest era un incompliment clar de les condicions, que es va poder solucionar sense més conseqüències, però que és indicatiu del seu *modus operandi*. El moment era clarament perillós per la situació que s'estava vivint a la capital del regne i la seva repercussió en els preus del deute (vegeu el quadre 5.13) i en l'estabilitat bancària.

L'escassetat de metàl·lic i les tensions financeres presents a la capital des de final de 1846 van acabar posant en dificultats els dos bancs emissors, els de San Fernando i d'Isabel II, fins a portar-los a un punt de no-retorn. Amb problemes per fer front a les demandes de conversió de bitllets i amb actius poc líquids i seriosament deteriorats, es van haver d'avenir, el febrer de 1847, a la imposició del Govern de fusionar-se. En els mesos següents, mentre el procés de fusió seguia el seu curs amb interferències polítiques importants, la situació dels bancs va ser molt precària, propera en diversos moments a la suspensió de pagaments.⁹⁴

El Banc de Barcelona es va mostrar lògicament preocupat per la situació a la cort i va iniciar la reclamació de les quantitats que tenia prestades a Ceriola i Millán i a Girona Germans. Clavé y Cía. El març de 1847 la Junta de Govern va prendre la decisió de rescindir l'acord de 355.000 duros que el Banc tenia amb Ceriola,⁹⁵ però, finalment, va preferir mantenir les coses com estaven fins al final del contracte.⁹⁶ A mitjan 1847, moment del seu venciment, es van fer presents certes dificultats per remetre els fons des de Madrid a causa del cost elevat que tenien a la capital les lletres pagables a Barcelona. Es va proposar al Banco de San Fernando l'acceptació d'un dipòsit al 5%, però el procés

92. Actes de la Junta de Govern, 28 de desembre de 1846. En aquell moment, tenien desemborsat el 37,5% del nominal, amb la qual cosa emetre per tres vegades el desemborsat superava el màxim d'emissió que els permetien els Estatuts.

93. Actes de la Junta de Direcció, 7 de gener de 1847.

94. Sobre la crisi bancària madrilenya de 1847, vegeu Tedde (1999, cap. 10) i Santillán (1982) [1865, I, p. 237-277].

95. Actes de la Junta de Govern, 15 de març de 1847.

96. Vegeu les actes de març-maig de 1847.

complex de fusió en què es trobava involucrat la va fer impossible.⁹⁷ Així les coses, el Banc va acordar que Ceriola tornés una tercera part de la suma que devia en aquell moment⁹⁸ i que es renovés la resta.

Pel que fa a la quantitat tornada per Ceriola, van encarregar a Cerrajería y Gallo que «para el reembolso de la suma en cuestión tomen dichos Srs las letras á larga fecha que encuentren sobre esta plaza de modo que salgan á la par o a ½% de pérdida lo mas no excediendo de tres meses. Que estas letras deban ir endosadas por ellos a favor del Banco; que se les faculte para aprovechar cualquiera proporciones tanto ó más ventajosas que lo indicado, pero dentro de los límites que quedan dichos en el tiempo y pérdida».⁹⁹

Per negociar la pròrroga de la resta del préstec, l'administrador, Jaume Badia, va tornar a emprendre al setembre el tercer viatge a la capital. Les instruccions eren molt precises:

«1. Dispondrá d. Jayme Badia de las cantidades que no se hubiesen remesado ya, de procedencia de las letras de reales vellón 400.000, 240.000 y 300.000 giradas respectivamente en 27, 30 y 31 de Agosto último, a los Srs. D. Ignacio Villavecchia, D. José Maria Serra y D. José Parladé, a quienes se pasarán desde luego los avisos correspondientes.

2. Procurará el mas pronto retorno de dichas cantidades, y si este no fuere posible sin grave detrimento del Banco, haría por dar a las mismas una colocación corta y ventajosa domiciliando su pago en Barcelona.

3. Igual colocación y en los propios términos procurará respecto a los dos tercios restantes¹⁰⁰ de los \$355.000 que quedan todavía en poder del Sr. D. Jayme Ceriola, con el pacto de abonar el tomador en su caso una comisión que indemnice al Banco del perjuicio que pueda sufrir por los retornos. A este fin pedirá al Sr. Ceriola, cuando lo estime conveniente, el último de otros dos tercios con la anticipación conocida de 30 días.

4. En todos los casos anteriores exigirá las competentes garantías en papel del Estado u otros valores á menos que juzgase innecesaria esta medida ya por presentarse un competente número de firmas, ya por inspirar las que se dieren una completa confianza.

5. Quedan fiadas á la prudente discreción del S. Badia, con arreglo al espíritu de la Junta de Gobierno, tanto la fijación de los intereses, comisión y quebrantos, como el modo de llevar a efecto las operaciones.

97. Actes de la Junta de Govern, 7 d'agost de 1847.

98. Devia 355.000 duros, la tercera part eren 118.333 duros.

99. Actes de la Junta de Govern, 7 d'agost de 1847.

100. Segons els càlculs anteriors, sumaven 236.666 duros.

6 y última. Se servirá inquirir el Sr. Badia las noticias oportunas en orden a la casa más a propósito para el encargo de corresponsal del Banco, quedando ampliamente facultado para hacer esta elección.»¹⁰¹

Òbviament, l'objectiu era recuperar els fons invertits a Madrid amb el menor cost possible. Les coses, tanmateix, no serien tan fàcils. L'administrador aviat va fer saber a la Junta de Govern que Ceriola intentava mantenir el contracte en unes condicions que no eren acceptables per al Banc. Llavors, va aparèixer en escena un personatge nou: el marquès de Remisa. Gaspar de Remisa, que havia ocupat durant molts anys la Direcció General del Tresor, era en aquells moments un dels banquers més veterans i acreditats de Madrid.¹⁰² Remisa va oferir al Banc un acord per fer-se càrrec de 100.000 duros, que era la meitat de la suma que encara no havia estat tornada a Catalunya.¹⁰³ La Junta va valorar molt positivament la proposició, segons es desprèn del comunicat a Badia:

«[Esta Junta] no puede menos de significar su deseo de que se haga extensiva a toda la suma de doscientos mil duros, ya que no hay probabilidad de que antes del veinte de junio próximo se necesite absolutamente la mitad de la misma luego de completado el retorno de los duros ciento cincuenta y cinco mil y de ingresados en Caja los billetes cuya emisión se halla resuelta. Esto no obstante, no coarta la Junta en lo más mínimo la completa libertad que concedió a V. en sus instrucciones y que V. indica necesitar tanto para el caso que cita en la posdata de su carta, como para cualesquiera otros, fiada como se halla en la inteligencia de V. y su celo por los intereses del establecimiento.

Suponiendo pues admitida la proposición del S. Marques de Remisa, ya sea por los ciento ya por los doscientos mil duros pagaderos en esta al interés del 6% y el uno y medio por ciento de indemnización, con la garantía de acciones del Canal de Castilla y de la España Industrial a la cotización indicada, todo consiste ya en salvar lo prevenido en el reglamento por lo que toca a los plazos de las operaciones, en razón de no permitirse uno tan largo como es del primero noviembre o antes al veinte de Junio. Con este solo objeto pues deberá formalizarse un contrato a semejanza del que se otorgó con el S. Jayme Ceriola, en el cual se estipule, además de las condiciones citadas, que el S. Marques libraré letras a la orden de este Banco y c/ de los Srs. Dulcet y Lines, quienes

101. Actes de la Junta de Govern, 11 de setembre de 1847.

102. Sobre la figura de Gaspar de Remisa, vegeu Ramón de San-Pedro (1953) i Vicens Vives i Llorens (1958, p. 311-316).

103. Tot i que no s'ha pogut constatar (ja que a les actes de la Junta de Govern, de 8 de novembre de 1847, s'assenyala que Ceriola encara tenia un deute amb el Banc de 17.902 duros), tot sembla indicar que el gruix dels 155.000 duros s'havien retornat mitjançant les lletres girades a membres de la Junta i, en algun cas, contra Vilà Subirà de Reus.

deberán aceptarlas a cuatro meses fecha; y estas letras se renovarán a su vencimiento por otro plazo hasta el veinte de Junio; que esta renovación será obligatoria para el S. Remisa y libre para el Banco siempre que avise con un mes de anticipación al vencimiento y que en caso de hacer uso el Banco de esta libertad en sentido contrario a la renovación, dejará de percibir el uno y medio por ciento de indemnización que se estipula o aquella parte del interés que el S. Remisa exija para su seguridad, porque esto nada significa cuando no existe absolutamente la idea de negar la renovación, sino la de salvar el obstáculo que opone el reglamento según queda dicho. En cuanto á la garantía, que deberá ser con decidida preferencia de acciones del Canal de Castilla, podrá colocarse un poder del nuevo corresponsal del Banco que V. crea conveniente elegir en uso de la autorización que tiene concedida en las instrucciones, y los días que se necesitan para que pueda continuar la aceptación de los señores Dulcet y Lines a las letras, no deben ser obstáculo a la celebración del contrato, porque no solamente no puede dudar la Junta de la seguridad de esta aceptación, sino que tratándose de una firma respetable como es la del S. Marques de Remisa se exige únicamente esta formalidad para cumplir con lo que previene el reglamento.»¹⁰⁴

Finalment, després del llarg recorregut, l'administrador va tornar a Barcelona deixant col·locada amb el marquès de Remisa, en les condicions indicades, la quantitat de 200.000 duros. Poc podien sospitar els directius del Banc que haurien de reclamar molt abans del que suposaven la quantitat prestada a Madrid.

L'altra gran operació sobre deute públic, la que s'havia fet amb la casa Girona Germans el final de 1846, va tenir una seqüència diferent. Pel que sembla, els pagarés es van anar liquidant al venciment sense problemes. Al final de 1847 quedaven uns 30.000 duros. En aquests moments és quan la Junta va discutir una nova proposta de l'administrador i la casa Girona, que incloïa la pròrroga de la part del préstec encara pendent.

«De conformidad con el parecer de la Dirección se admitió una operación que propuso la casa de los Srs Girona Hermanos Clavé y Cía., invitada por el S. Administrador. Esta operación consiste en tomar al Banco de setenta a ochenta mil duros por el término de tres meses, con garantía de una firma calificada, afectándose su crédito solo por la mitad del préstamo, otra que no lo esté y la subsidiaria de papel de la deuda pública, acciones del Banco y otras de las que admite el establecimiento, cuyos valores efectivos calculados a diez por ciento menos del curso corriente de la plaza importen la suma que se tome. En esta se comprenderán los dos préstamos que tienen pendientes dichos srs de modo que el nuevo desembolso del Banco será sólo de unos cuarenta a cincuenta mil duros, debiendo abonárseles los intereses ya cobrados de su referencia, por todo el

104. Actes de la Junta de Govern, 4 d'octubre de 1847.

tiempo que falte para los vencimientos; y ellos por su parte quedarán obligados no sólo a practicar las reposiciones correspondientes cada vez que bajen uno por ciento de su valor nominal los efectos en garantía, si que también a rembolsar al Banco el todo o parte del préstamo, dos meses después de firmado el pagaré y antes de los tres meses que señalan, si así conviniere al establecimiento, mientras que para este efecto se les avise con treinta días de anticipación.»¹⁰⁵

L'operació es va dur a terme segurament en els terminis establerts, ja que el 24 de desembre de 1847 apareix descomptat un pagaré per 72.723 duros amb hipoteca de títols del deute, accions del Banc i aval de Bonaventura Aderol. El fet que aquesta operació es fes a instàncies de l'administrador i que es tanqués dies abans del final de l'exercici fa pensar en la possibilitat que el Banc intentés engrossir els números, potser debilitats per la situació que denunciava de falta de dinamisme a la plaça.

Hem de recordar que al principi del segon semestre de 1847, la Junta de Govern va adoptar dues decisions destinades a augmentar la seva capacitat de crèdit i a reforçar la caixa. D'una banda, posar en circulació una nova emissió de bitllets i, de l'altra, exigir un nou desemborsament del 12,5% als accionistes, que es va concretar l'agost de 1847. Pot ser que, en aquestes circumstàncies, la caiguda de la demanda de crèdit durant els últims mesos de l'any inquietés els directius del Banc.

El marc general del mercat financer va ser molt complex i canviant al llarg de 1847. La crisi bancària desencadenada al començament de l'any a Madrid va ser acompanyada per un empitjorament general de la conjuntura econòmica internacional atribuït a les males collites i a l'encariment del cotó. El Banc de Barcelona va mantenir un nivell d'activitat elevat, però va sentir el pes d'aquestes dificultats i se'n va preocupar. Desgraciadament, aquestes dificultats només van ser un prolegomen d'una crisi de molta més intensitat que va esclatar el febrer de 1848. Estudiarem les inquietuds de 1847 i la gran pertorbació de 1848 en el capítol següent.

105. Actes de la Junta de Govern, 20 de desembre de 1847, f. 145.

CAPÍTOL 6

**El Banc en dificultats. Les inquietuds de
1847 i la gran crisi de 1848**

Els anys 1847 i 1848 van ser anys d'una inestabilitat greu en el sistema financer europeu. Les causes van ser diverses i diferents, i també ho van ser els efectes segons els països i, fins i tot, les ciutats. En el cas del Banc de Barcelona, les turbulències que el 1847 van afectar greument la Gran Bretanya i que van contribuir a desencadenar la crisi bancària de Madrid, es van detectar i van propiciar una revisió de la política de préstecs, però van tenir poques conseqüències operatives. En canvi, la crisi ocasionada per la Revolució Francesa de 1848 va tenir efectes de gran intensitat sobre el Banc, que va veure amenaçada la seva pròpia supervivència. Una vegada superats els efectes immediats de les pertorbacions, la consciència de la seva gravetat va imposar canvis a fons tant en la regulació legal de l'activitat bancària com en la política que van adoptar les entitats, entre elles el mateix Banc de Barcelona.

Aquest capítol s'inicia amb algunes referències a l'origen d'aquestes crisis i a l'impacte internacional que van tenir. A continuació, se n'analitzen els efectes sobre el Banc de Barcelona i les mesures adoptades per superar la situació. Es conclou amb una reflexió sobre els efectes de la crisi tant respecte dels beneficis com respecte de l'organització interna del Banc i la seva política en els anys següents.

1. La crisi de 1847-48 en l'àmbit europeu. Dos impactes amb origen diferent

L'any 1847 va ser, des de l'inici, un període d'inestabilitat. De fet, el 1846 ja havia estat un any de dificultats. A la Gran Bretanya, les males collites d'aquell any havien propiciat una pujada forta dels preus dels aliments, blat i patates essencialment. Com és ben sabut, l'escassetat generada va tenir conseqüències demogràfiques greus a Irlanda i va impulsar la derogació, pel Parlament britànic, de les lleis de grans, que limitaven la importació de cereals. La situació va provocar un dèficit elevat de la balança comercial, amb el subsegüent drenatge d'or del Banc d'Anglaterra per pagar-lo. La crisi de subsistències va coincidir amb un augment dels preus del cotó en floca, lligat a males collites al sud dels EUA, la qual cosa va agreujar la situació. Finalment, l'existència durant els mesos anteriors d'una forta especulació en valors ferroviaris mantenia un nombre considerable d'estalviadors compromesos en inversions que van patir una devaluació significativa. Tanmateix, malgrat aquest factor pròpiament financer, i tal com indica John Stuart Mill en un text ben conegut, es va tractar essencialment d'una crisi monetària sorgida d'una crisi en l'economia real.¹

1. Mill (1978 [1848], p. 460), citat per Tedde (1999, p. 199). Sobre aquesta crisi i els seus efectes financers, vegeu Dornbusch i Frenkel (1984), i sobre la relació amb la crisi política de 1848, Berger i Spoerer (2001).

Les fallides de diverses cases de comerç afectades pels moviments bruscos de preus, juntament amb la sortida d'or derivada del dèficit exterior, van alterar la confiança en la convertibilitat de la lliura i van provocar un moviment de pànic que va drenar encara més les arques del Banc d'Anglaterra. Aleshores, es va plantejar per primera vegada la suspensió de la Llei Peel per permetre que el Banc emetés bitllets per sobre del límit permès. Aquesta mesura, adoptada pel Govern el mes d'octubre de 1847, va posar punt final al pànic i va propiciar la normalització de la situació, però va obrir un agre debat sobre els efectes de la llei i les funcions del Banc d'Anglaterra.²

A Espanya, com hem indicat anteriorment, l'escassetat de metàl·lic també es va fer notar des del començament de l'any. Els preus del blat i del cotó es van moure igualment a l'alça; en el primer cas, com a efecte de les males collites també a Espanya i, en el segon, com a conseqüència de l'alça internacional. En el cas del blat, els preus a l'engròs recollits per Joan Sardà per a Barcelona van augmentar un 45% entre 1845 i 1846, i un 12% i un 55% addicional en els dos anys següents. El 1848 el cereal era dues vegades i mitja més car que el 1845. Per al cotó, el mateix índex registra un augment del 39% entre 1846 i 1847;³ informacions més precises procedents del mercat a l'engròs de la ciutat mostren un augment dels 270 duros per tona que es pagaven a mitjan 1846 als 350 duros vigents al començament de l'any següent. Aquesta situació es va mantenir tot l'any 1847, però va experimentar un canvi brusc al començament de 1848, amb una caiguda del preu mitjà fins als 230 duros, la qual cosa va causar problemes seriosos, com veurem, als directius del Banc de Barcelona.⁴

Els efectes d'aquesta situació van ser molt diferents a Madrid i a Barcelona. Mentre que a la capital es va produir un pànic financer seriós al començament de 1847 que va propiciar la fusió dels dos bancs emissors, a Barcelona la situació va romandre normal en el primer semestre i només es van començar a detectar signes d'inquietud en el segon. Més endavant, veurem el reflex d'aquesta inquietud en els organismes directius del Banc.

La crisi de 1848 va tenir un caràcter molt diferent. L'origen cal situar-lo en els esdeveniments revolucionaris succeïts a París el febrer d'aquell any i que van tenir reflex en altres ciutats d'Europa en les setmanes posteriors. Naturalment, el malestar que va conduir a aquests esdeveniments no era aliè a la crisi general que ja hem comentat, però, des del punt de vista de les repercussions financeres, els elements determinants van ser la caiguda de la monarquia borbònica francesa i la incertesa que va regnar durant els mesos següents. Recordem que del 22 al 24 de febrer una sèrie d'alçaments populars a la capital francesa van conduir a l'abdicació del rei Lluís Felip I i a la instauració de

2. El text clàssic sobre el tema és Bagehot (1873).

3. Sardà (1948, p. 302-305).

4. Informació amablement comunicada per Lluís Castañeda.

la Segona República. Durant els mesos següents, es va viure una inestabilitat política extrema, que va tenir el moment àlgid entre el 23 i el 26 de juny quan va tenir lloc un enfrontament sagnant entre treballadors i forces de l'ordre.

Pel que fa al mercat financer, la Revolució va provocar a França un pànic generalitzat, agreujat encara més per les contínues demandes de recursos que el nou Govern feia al Banc de França. Finalment, el 15 de març –exhaurides les caixes– es va decretar el curs forçós dels bitllets de tots els bancs emissors. Tanmateix, aviat va quedar en evidència que els bancs departamentals, dependents com eren en les seves operacions del Banc de França, difícilment subsistirien si la situació s'allargava. A final d'abril se'n va ordenar la fusió amb el Banc de França. La convertibilitat del franc no va ser restaurada fins al mes d'agost de 1850.⁵

Els esdeveniments de 1848 no van tenir repercussions tan serioses en cap altre país d'Europa. A Bèlgica també es va instaurar el curs forçós, però la convertibilitat es va poder restaurar el juny del mateix 1848.⁶ En altres països hi va haver igualment problemes temporals, que en general es van resoldre en poques setmanes.

A Espanya, les repercussions dels fets de París van ser de primera magnitud. L'estreta relació política i econòmica amb França i la situació política del país, extremament inestable, van aconsellar al Govern moderat d'adoptar mesures d'urgència. Tan bon punt va tenir notícies dels esdeveniments a França, el 27 de febrer, el Govern que presidia el general Narváez va sol·licitar a les Corts la concessió de poders excepcionals, amb suspensió de les garanties individuals i tancament temporal de les cambres. Després d'un agre debat, la mesura va ser aprovada el 13 de març. Durant els dies següents es va produir un primer intent de revolta d'inspiració democràtica que va ser avortat ràpidament. Tanmateix, la incertesa es va mantenir durant la resta de l'any. El 7 de maig va tenir lloc un segon intent, igualment fallit. Al setembre, una altra conspiració que s'havia de concretar a Barcelona també va ser desmantellada. Simultàniament, com veurem, van augmentar les accions de les forces carlines, en el marc de l'anomenada *Guerra dels Matiners*.

En l'àmbit financer, el nou Banco de San Fernando, resultat de la fusió de l'antic Banco de San Fernando i el Banco de Isabel II, que s'estava començant a recuperar després de l'accidentat procés d'unificació, va veure com se n'alterava d'una manera substancial la situació. Des del principi de 1848, hi va haver retirades massives de bitllets i comptes corrents. El banc va optar per restringir el canvi de paper moneda imposant tràmits i dilacions als sol·licitants. Els canvistes i els comerciants de Madrid van arribar

5. Ramon (1929, p. 217-247).

6. Cameron (1974, p. 152-153).

a intercanviar bitllets amb un descompte del 14% sobre el nominal. En aquesta situació d'emergència, dificultada pels conflictes financers del Govern, principal deutor del banc, el director de l'establiment va desaparèixer deixant al descobert un desfalc de proporcions notables. Hi va haver dimissions i cessacions a la Junta de l'entitat.

Mentrestant, el banc incomplia àmpliament les seves obligacions de liquiditat. A final de juliol només tenia en metàl·lic l'1,5% dels bitllets en circulació –i no la tercera part obligada– i a final d'agost la situació encara era pitjor. Finalment, el Govern –novament amb Alejandro Mon a Hisenda– va decidir seguir el model anglès i va crear –el 8 de setembre– un Departament d'Emissió separat del de Banca i encarregat exclusivament de l'emissió i conversió dels bitllets. Es va dotar aquesta secció de tot l'efectiu disponible al banc (inclosos els dipòsits) i el Govern li va agregar efectiu i rendes pròpies. Es tractava, essencialment, de restablir la credibilitat de l'establiment, molt erosionada, i d'assegurar al públic la garantia del Govern sobre els bitllets. La mesura, acollida amb hostilitat pels dirigents del banc, va aconseguir els seus objectius i la situació va anar retornant lentament a la normalitat. Però no va ser fins a començament de 1849 que la situació crítica va quedar superada.⁷

La crisi va tenir, doncs, repercussions importants a Madrid tant financeres com polítiques i els seus efectes es van reflectir –com veurem– en el canvi de la normativa bancària que es va imposar el 1849. A Barcelona, l'impacte no va ser menys important.⁸

2. La situació a Catalunya el 1847 i les inquietuds del Banc de Barcelona

La situació econòmica a Catalunya es va començar a deteriorar des del principi de 1847. La coincidència de males collites amb l'alça dels preus dels cereals i del cotó en floca implicava el pitjor dels escenaris per a la important indústria cotonera. Mentre que la demanda es contreïa, davant de la reducció del poder adquisitiu de les famílies, el cost dels teixits augmentava. A l'abril, la Junta de Fàbricas responia a un qüestionari del Govern tot afirmant que «[...] *las fábricas de Cataluña están paralizadas por falta de consumo de sus productos, de los que se hallan atestadas en la actualidad, siendo así que por falta de venta se fabrica mucho menos, y que agotados ya todos sus recursos van a paralizarse luego las fábricas que aun siguen trabajando* [...]».⁹

7. Sobre la crisi financera de 1848 a Madrid, vegeu Tedde (1999, cap. 11).

8. No obstant això, Berger i Spoerer (2001) estimen que el *shock* de preus de 1847 va ser relativament dèbil, la qual cosa –segons la seva opinió– explica que els esdeveniments de 1848 no assolissin un caràcter de revolució general.

9. *Contestación de la Junta de Fábricas de Cataluña al interrogatorio 4º de los formados de común acuerdo por los Exmos. Sres. Ministros de Hacienda y de Comercio a tenor del Real Decreto de 4 de marzo de este año* (Barcelona, 1847).

Les autoritats van començar a preocupar-se per les conseqüències socials de la crisi. Hi ha un fet significatiu. El setembre de 1847 la Societat de Teixidors de Cotó, que agrupava aquests treballadors, es va dirigir a l'Ajuntament de Barcelona per demanar-li ajuda, ja que «*se acaba el dinero que tenía en su fondo, habiéndolo distribuido entre los muchos tejedores que se han quedado sin trabajo*». L'Ajuntament, amb el vistiplau del cap polític, li va concedir un préstec de 20.000 rals, «*para mitigar los rigores de la miseria y precaver sus consecuencias*». ¹⁰ Ferdinand de Lesseps, cònsol francès a Barcelona, informava que durant els últims mesos de 1847 molts fabricants feien treballar els obrers de manera alternativa tres dies per setmana en lloc de sis. ¹¹

Per acabar-ho d'adobar, la situació política específica de Catalunya va patir un deteriorament clar. A final de 1846 van reparèixer les partides carlines a l'interior del Principat, que van augmentar les seves activitats els mesos posteriors. Cap a l'octubre de 1847 es parlava de 4.000 homes en armes. Hi va haver diversos enfrontaments entre l'exèrcit i les partides, i el Govern va recórrer al suborn d'alguns dirigents guerrillers. L'amenaça no es va diluir fins a principi de 1849.

Els efectes d'aquests esdeveniments no van trigar a colpir el Banc. Durant el primer semestre de 1847, la cartera d'efectes (la inversió rendible) havia crescut considerablement, però en el segon semestre va descendir. La crisi internacional estava afectant l'activitat del Banc i els directius n'eren conscients. En la memòria presentada l'agost d'aquest mateix any oferien una anàlisi ben expressiva de la situació:

«El Banco de Barcelona ha pasado y está pasando por los rigores de una crisis que se ha hecho sentir con mucha intensidad en todos los pueblos de la Europa occidental, y cuyo origen ha consistido principalmente en las malas cosechas de productos alimenticios con que la Providencia ha querido afligir á esta parte del continente Europeo: esta calamidad ha desigualado excesivamente las balanzas comerciales de naciones poderosas, porque obligadas a pagar con moneda metálica el exceso de las importaciones de alimentos que han necesitado, naturalmente la circulación se ha resentido ejerciendo en consecuencia una fuerte presión sobre todas las transacciones. Sería molesto enumerar las demás concausas que han jugado con más o menos extensión en varios pueblos a consecuencia de esta crisis; pero en los industriales o manufactureros se ha hecho más sensible por la triste coincidencia de una mala cosecha de algodones en los estados del oeste de la Federación Americana. (...) Los precios han estado en proporción y los fabricantes han pagado este artículo hasta un 50% más caro. (...) Cataluña sobre estas causas comunes y otras que se omiten por notorias,

10. Fuster (2006, p. 88-89).

11. Archives du Ministère des Affaires Étrangères, *Correspondence Commerciale, Barcelone*, t. 31. Reproduït a Camps (1978, p. 167-174).

una de las cuales ha sido la extraordinaria paralización de sus productos fabriles, ha experimentado los amagos de una nueva guerra civil, con otras complicaciones que han surgido de la situación general de la monarquía, cuyas circunstancias han afectado necesariamente la confianza [...].»¹²

En els quadres 6.1 i 6.2, s'observa que el descens del volum de crèdit va coincidir amb un augment de les quantitats acreditades, la qual cosa demostra un increment sensible dels terminis dels crèdits. Sens dubte, aquest efecte va ser el resultat de l'admissió de descomptes a un termini més llarg en substitució dels préstecs sobre cotons i títols els terminis de venciment dels quals eren inferiors. Simultàniament, es va produir també un augment del nombre de les pròrrogues i renovacions. Tot sembla indicar que els directius del Banc eren cada vegada més reticents a l'augment del risc en cotó, atesos els preus desorbitats que havia assolit aquesta matèria primera i la possibilitat que es reduïssin sobtadament i provoquessin problemes de cobertura.

Quadre 6.1. Descomptes i préstecs efectuats per semestres (duros)

	II/1846	I/1847	II/1847	I/1848	II/1848
En lletres i pagarés	2.546.747	1.353.543	1.610.927	1.169.881	1.030.615
Sobre cotons	509.210	1.152.601	710.619	115.136	889
Sobre colonials	89.317	94.143	185.723	215.415	139.643
Sobre mercaderies en brut	14.033	25.642	41.419	21.168	
Sobre gèneres manufacturats	14.974	233.191	672.418	517.769	315.679
Sobre títols de deute	157.805	1.111.829	915.677	1.004.108	862.851
Sobre accions		1.099.146	627.162	1.047.868	879.197
Sobre pastes metàl·liques	250		9.000	4.500	
Total	3.332.335	5.070.095	4.772.944	4.095.846	3.228.874

Font: Quadre 4.5

Recordem que, d'altra banda, en aquest segon semestre hi va haver una nova emissió de bitllets –gairebé 400.000 duros– i que es va exigir un desemborsament addicional del 12,5% als accionistes. Com veiem en el quadre 6.2, aquests increments compensaven, en part, la reducció dels saldos dels comptes corrents i els dipòsits, que en sis mesos van caure un 25%. De fet, ambdues operacions –l'emissió de bitllets nous i l'exigència del desemborsament– estaven relacionades. El Banc havia de cobrir l'encaix establert en els Estatuts, és a dir, havia de mantenir metàl·lic a caixa per un terç del valor dels bitllets en circulació. L'única manera de poder aconseguir aquest efectiu, ateses les circumstàncies, era demanar-lo als accionistes.

12. Memòria del Banc de Barcelona, 1 d'agost de 1847.

Quadre 6.2. Principals partides del balanç (duros)

	31/12/1846	30/06/1847	31/12/1847	30/06/1848	31/12/1848
Caixa	652.507	581.775	636.662	728.008	637.588
Crèdit a clients	1.743.919	1.960.628	2.146.559	1.284.182	1.164.660
TOTAL	2.415.395	2.552.204	2.811.248	2.175.015	2.038.901
Bitllets emesos	1.000.000	1.160.000	1.492.500	1.097.500	1.097.500
Comptes corrents	573.010	527.717	406.719	151.762	206.082
Dipòsits	401.561	410.706	309.374	251.311	167.114
Recursos propis nets	408.984	430.790	573.059	672.170	553.101

Font: Annex

Bona prova de la preocupació que el problema de la liquiditat provocava en els dirigents de l'entitat és el fet que, a partir de mitjan any, van començar a recollir a les actes l'estat de la caixa. Això no ho havien fet fins aleshores i no ho farien després de 1848. La preocupació derivava de la dificultat de disposar de metàl·lic a caixa en la proporció deguda per cobrir els bitllets que s'estaven posant en circulació. Probablement, el Banc es trobava amb sol·licituds de renovació contínues o tenia dificultats per fer efectius els crèdits vençuts –com en el cas de les grans operacions sobre deute de Madrid– i no volia crear un col·lapse a la ciutat denegant les renovacions sol·licitades.

Quadre 6.3. Moviments de la caixa (segon semestre de 1847)

Data de l'acta	Bitllets	%	Metàl·lic	%	Bitllets en circulació ¹³	Metàl·lic caixa / bitllets en circulació (%)
7 de juny	22.150	4,33	488.884	95,67	1.160.000	42,15
19 de juliol	1.840	0,36	513.708	99,64	1.160.000	44,29
24 de juliol	5.990	1,49	396.833	98,51	1.160.000	34,21
2 d'agost	8.350	2,10	389.614	97,90	1.160.000	33,59
30 d'agost	58.180	12,39	411.495	87,61	1.160.000	35,47
27 de setembre	2.400	0,55	435.531	99,45	1.160.000	37,55
4 d'octubre	17.990	4,07	423.916	95,93	1.160.000	36,54
25 d'octubre	76.316	15,76	407.899	84,24	1.285.000	31,74
8 de novembre	67.320	12,28	481.074	87,72	1.285.000	37,44
15 de novembre	34.820	6,21	525.466	93,79	1.285.000	40,89
20 de desembre	33.180	5,48	571.840	94,52	1.410.000	40,56
27 de desembre	8.640	1,54	551.947	98,46	1.492.500	36,98

Font: Actes de Direcció del Banc de Barcelona

13. Aquesta columna és aproximada, s'ha construït segons les dates de posada en circulació dels bitllets, segons les actes, i les dades dels balanços del final de juny i de desembre de 1847.

Com es pot observar en el quadre 6.3, cap a l'estiu de 1847 el metàl·lic a caixa cobria just la tercera part de l'emissió. La possibilitat de demanar un nou desemborsament, que s'havia començat a discutir al maig, va esdevenir indispensable si es volia «mantener la caja en el estado que corresponde y hacer frente a las operaciones admisibles». ¹⁴ Aquest desemborsament del 12,5% (125.000 duros) es va acordar a la Junta General d'Accionistes de l'agost de 1847 i es va fer efectiu el mateix mes.

Cap al final de l'any 1847, el metàl·lic a caixa del Banc s'havia incrementat. Aquest augment respon, probablement, al retorn d'una part del capital que s'havia presat a Madrid, una operació que es va realitzar mitjançant lletres girades contra diferents cases comercials barcelonines, entre elles les d'alguns membres de la Junta de Govern. Tanmateix, malgrat l'increment registrat, l'emissió de bitllets havia estat tan elevada que l'encaix continuava molt a prop del límit legal.

El descens de les operacions va impulsar la Junta de Govern a nomenar una comissió encarregada d'estudiar-ne la potenciació. Els informes presentats per la comissió davant la Junta a final de 1847 i principi de 1848 es van dirigir a incrementar els descomptes ordinaris i els préstecs sobre valors (deute i accions) i a limitar els préstecs amb garantia de penyores, especialment cotó.

El primer d'aquests informes centrava l'interès a augmentar la suma dedicada als préstecs amb garantia de valors i a ampliar el tipus de valors sobre els quals es podia concedir crèdit. Crida significativament l'atenció que s'acceptessin com a garantia directa les accions del Banc, especialment després de l'escàndol desencadenat a Madrid per l'abús que el Banco de Isabel II va fer d'aquest mateix tipus d'operacions. Potser era una manera de compensar els accionistes per haver-se vist forçats a desemborsar fins a un 50% del nominal de les seves accions, quan s'entenia que el desemborsament ordinari era del 25%.

Dictamen sobre operaciones, noviembre de 1847

«1. Que se destinen cien mil duros, a más de los empleados actualmente en este ramo, a préstamos con hipoteca de toda clase de papel de la deuda del Estado, en la forma que a continuación se expresa. Los préstamos que no excedan de duros dos mil, se harán como hasta aquí por los dos tercios del valor efectivo del papel según el curso corriente de la plaza; y los que pasen de aquella suma, por la mitad del efectivo calculado con arreglo a la misma cotización. 2. Que se preste hasta el máximo de cincuenta mil duros sobre acciones de la "España Industrial" como hipoteca por el cincuenta por ciento del desembolso, mediante la precisa condicion de

14. Actes de la Junta de Govern, 28 de juny de 1847.

hacerse los préstamos a los mismos tenedores de las acciones y de inspirar su firma la confianza o seguridad necesaria a juicio de la Dirección y Administración. 3. Que las acciones de este Banco, admitidas actualmente en calidad de garantía subsidiaria, lo sean en lo sucesivo como hipoteca por el mismo tipo de todo el desembolso. 4. Que se descuente el papel que se presente con dos firmas calificadas y las mismas acciones del Banco como tercera firma o garantía subsidiaria, por el importe de todo el valor efectivo de las acciones calculado a un cinco por ciento menos del curso contable de la plaza. 5. Que en la propia forma que acaba de expresarse se admitan también las acciones de la Compañía General Española de Comercio, dando tan solo el cincuenta por ciento de su desembolso y destinando al papel de esta clase el máximo de duros cuarenta mil. Es ocioso decir que afectará el crédito de los firmantes por todo el importe de las operaciones de que se trata en este artículo y el precedente. 6 y último: Que siempre que el otorgante o endosante de los pagarés procedentes de operaciones naturales de Comercio tengan el crédito competentemente expedito, se considere aumentado el del descontante en un cincuenta por ciento. Además de todo lo que acaba de proponerse para ensanchar el círculo de las operaciones, entiende la Comisión que no pudiéndose considerar que los préstamos sobre papel del estado sean un medio de protección al comercio y a la industria, no se ofrece ningún reparo en aumentar el interés de estas operaciones hasta el seis por ciento anual. Esta medida que sin dificultad puede ponerse en planta respecto al nuevo papel que se presente, ofrece el obstáculo de una justa consideración acerca del que ya existe en el Banco; y cediendo a este inconveniente, opina la Comisión que por las operaciones hechas, hayan de renovarse o no, se continúe satisfaciendo el cinco por ciento durante el término de cuarenta y cinco días y que finido este se pague por ellas el mismo seis por ciento que deberá exigirse desde luego a las operaciones nuevas.»¹⁵

Dos mesos més tard, un segon informe de la comissió tenia com a finalitat posar límits i condicions als préstecs sobre garanties que exigien un emmagatzematge. El Banc es mostrava clarament preocupat pels costos d'aquest tipus d'operacions i per l'import —que jutjava excessiu—, que havien adquirit les que s'efectuaven sobre cotó en floca. Es

15. Actes de la Junta de Govern, 11 de novembre de 1847 (el destacat és nostre). En la discussió sobre aquest dictamen es van produir algunes modificacions, com ara que l'avançament màxim per persona sobre paper de deute fos de 12.000 duros i que el préstec màxim sobre accions per persona fos de 5.000 duros. A més, es va exigir que els sol·licitants tinguessin residència a la ciutat. Respecte a les accions del Banc, se'n va limitar a l'acceptació a 10 accions per persona, amb el compromís de reposar el que calgués quan la cotització baixés més d'un 30%. També es va acordar que el màxim prestat sobre accions fos de 150.000 duros. Els punts següents del dictamen van quedar aprovats sense modificacions el 6 de desembre següent.

recomanava l'establiment d'una qualificació especial per als préstecs amb hipoteca de títols o mercaderies independent de l'existent per al descompte de lletres i pagarés i s'establien exigències més grans per tal d'assegurar la propietat dels gèneres dipositats. Es fixava un tipus d'interès específic del 5,5%, superior a l'ordinari, per als préstecs amb emmagatzemament amb la finalitat de compensar les despeses que generaven. Finalment, la comissió recomanava establir un límit màxim de 300.000 duros al crèdit amb garantia de cotó i un de 250.000 duros a l'atorgat sobre altres gèneres.¹⁶

En definitiva, l'any 1847 finalitzava i s'iniciava el 1848 amb certes inquietuds respecte a l'evolució de les operacions del Banc i a la conjuntura econòmica general, però sense alteració greu de l'operativa habitual. El Banc estava prenent precaucions i intentava ampliar l'àmbit d'actuació amb la voluntat de dependre menys de les grans operacions sobre deute i dels préstecs amb garantia de cotons. En el primer cas, perquè implicava una concentració del risc en uns quants deutors l'activitat dels quals tenia un rerefons clarament especulatiu. En el segon, perquè comportava costos importants per al Banc i perquè el valor de la mercaderia era molt volàtil i susceptible de provocar problemes de cobertura dels crèdits. Inquietud, doncs, però res que pogués anticipar la gravíssima convulsió que estava a punt d'ocórrer.

3. La crisi de 1848. Un pànic sense precedents

La crisi de 1848 va tenir per al Banc de Barcelona dos aspectes diferents però igual de conflictius. D'una banda, l'entitat va haver de fer front a un pànic de grans dimensions que el va portar a les portes de la suspensió de pagaments. D'una altra, es va haver d'enfrontar a un problema greu d'ordre intern que va comportar pèrdues molt importants per préstecs fallits i pèrdua de garanties. Encara que ambdós assumptes estan relacionats amb la conjuntura general, són diferents en la gènesi i el desenvolupament.

Des de l'inici, el Banc havia llogat una sèrie de magatzems per conservar-hi els gèneres que els clients dipositaven en concepte de garantia per préstecs rebuts. D'aquesta manera, havia constituït una important xarxa de locals a les zones veïnes a la seu de l'entitat (ubicada en aquells moments entre la plaça del Duc de Medinaceli i la plaça de la Mercè). Aquests magatzems eren vigilats per guardes contractats pel Banc.

A començament del mes de febrer de 1848, gràcies a la notificació d'un dels guardes, els directors van descobrir que s'hi estaven produint robatoris de gèneres hipotecats (fonamentalment, cotó). La Direcció va decidir no comunicar, de moment, als

16. Actes de la Junta de Govern, 24 de gener de 1848.

membres de la Junta de Govern aquestes novetats mentre s'investigaven els fets. Deu dies després d'haver iniciat aquestes gestions, va aparèixer la notícia del suïcidi de Joan Parera Elias, un dels clients a qui pertanyia el cotó robat. Pocs dies després, altres deutors del Banc van desaparèixer de la ciutat i es va descobrir que entre les mercaderies que tenien hipotecades també hi faltava gènere. La Direcció no va poder ocultar més la situació a la Junta de Govern i el 21 de febrer va informar-la de l'estat en què es trobaven els magatzems. Es van prendre les mesures judicials necessàries però, com veurem, l'episodi va comportar fortes pèrdues que van trigar anys a poder-se amortitzar.

Malgrat l'abast, el problema dels magatzems no va ser de domini públic i no va donar lloc a cap situació de crisi oberta. Aquest panorama de tranquil·litat relativa va canviar completament cinc dies després, el 26 de febrer, quan van arribar a la ciutat les notícies de la revolució esdevinguda a França, amb l'abdicació de Lluís Felip d'Orleans i la proclamació de la república. A partir d'aleshores, es va estendre el pànic i es van començar a presentar bitllets per cobrar a les finestretes del Banc.

El 28 de febrer de 1848 la Direcció va decidir convocar una junta de Govern extraordinària per estudiar la situació. En aquesta Junta es van prendre acords relacionats amb la situació dels magatzems i també amb el funcionament del Banc; entre d'altres, no fer noves operacions excepte descomptes de pagarés i lletres amb bones firmes, i tot i així operant amb la «*parsimonia y prudencia que reclaman las circunstancias*». També es va acordar exigir reposicions en determinades hipoteques de gèneres i títols de deute, suspendre els pagaments del Banc en bitllets i suspendre les operacions de la caixa subalterna de Tarragona, a més de demanar a l'administrador d'aquesta caixa que enviés els diners disponibles; també es va acordar demanar a l'administrador de la caixa de Palma l'enviament de remeses. De fet, el Banc va buidar les caixes subalternes en el període de la crisi.

La situació excepcional es va aguditzar per les notícies recollides a la premsa. El 29 de febrer *El Fomento* inseria com a rumor que el Banc de Perpinyà havia estat atacat i que a París un grup d'homes havia hagut de defensar el Banc de França d'un intent d'assalt. Dies després, el 5 de març, el diari es va veure obligat a publicar un editorial en què defensava el Banc de Barcelona i afegia que «*[e]n las mayores revueltas de la Francia, los Bancos han sido respetados porque tienen intereses de todas las clases, y por esto no dimos fé a los rumores que emitimos sobre Perpiñan, en donde hemos averiguado después que no existe ningún Banco*».¹⁷

17. *El Fomento*, 5 de març de 1848, p. 3.

Els esdeveniments es precipitaven amb el pas dels dies. El primer de març de 1848, en una Junta de Direcció extraordinària, es va decidir aplicar les mesures adoptades amb relació a les reposicions de deute de l'Estat d'una manera immediata. Així mateix, vist el mal efecte que causaria el pagament de bitllets en or (semblaria que el Banc acabava els cabals), la Direcció va proposar el canvi d'or per plata entre els membres de la Junta de Govern i altres persones de confiança. L'endemà, en una nova reunió extraordinària, les decisions van ser encara més contundents. Només es descomptarien lletres de comerç de poca importància i això per no donar peu a estendre rumors. A més, es va començar a pressionar els clients (molts d'ells membres de la Junta de Govern) que havien renovat pagarés diverses vegades perquè els realitzessin.

La presentació de bitllets al cobrament estava posant el Banc en una situació molt difícil. La Junta va tractar de trobar efectiu per tots els mitjans. Els corresponsals del Banc a Marsella van oferir col·laboració. No obstant això, poc temps després, van comunicar que el lamentable estat mercantil de la ciutat feia impossible l'operació que havien ofert.¹⁸ De la mateixa manera, la Junta va tractar de fer ús del crèdit que el Banc tenia obert amb el seu corresponçal a Londres, Cristóbal Murrieta, que era de 100.000 duros.¹⁹ Amb aquest objectiu, es van girar a l'ordre de Murrieta diverses lletres que es van encarregar de negociar els membres de la Junta de Govern. En aquest cas, tampoc no es va obtenir el resultat desitjat. Dies després, es va rebre la negativa de Murrieta d'acceptar les lletres que s'havien girat a càrrec seu.²⁰

A partir del 5 de març, la situació es va fer insostenible. Els membres de la Junta havien recorregut a amics per gestionar el descompte de diversos efectes de la cartera, però no era suficient. En aquesta data es va decidir anunciar una reducció de l'horari per canviar bitllets, que va quedar limitat a dues hores diàries, entre les 9 i les 11 del matí; a més, es va fixar el 6% d'interès per a les renovacions d'efectes pendents. El quadre 6.4 dona compte de com n'era, de compromesa, la situació. El 6 de març havien estat presentats al cobrament gairebé una quarta part dels bitllets en circulació. La reducció consegüent del metàl·lic a caixa l'havia situat per sota del límit de garantia establert pels Estatuts i la llei, que era d'un 33%.

18. El 8 de març de 1847 el Banc havia rebut una oferta per obrir un comte de crèdit a Marsella per 200.000 duros. L'operació havia de consistir en el descompte a 80, 90 i 100 dies de set lletres que sumessin aquell import. La comissió que havien de cobrar els qui exercien de corresponsals oscil·lava entre el 0,25 i el 0,5%. El transport dels diners es faria en vaixell.

19. Tedde (2000) esmenta la casa Murrieta de Londres relacionada amb la sortida de les places d'Almadén el 1847, p. 221.

20. Actes de la Junta de Govern, 21 de març de 1848. El Banc va mantenir un llarg plet amb aquest corresponçal, ja que va considerar que tenia dret a fer aquests girs i que Murrieta no havia avisat de la suspensió del tracte. Li reclamava danys i perjudicis.

Quadre 6.4. Evolució de les disponibilitats en efectiu i de l'encaix (duros)

	(1) Metàl·lic a caixa	(2) Bitllets a caixa	(3) Bitllets emesos	(4) = (3) - (2) Bitllets en mans del públic	(5) = (1) * 100/ (4) Encaix % metàl·lic/ bitllets
27 de desembre de 1847	551.947	8.640	1.492.500	1.483.860	37,2
6 de març de 1848	243.597	343.180	1.492.500	1.149.320	21,2
15 de març de 1848	161.244	553.920	1.492.500	938.580	17,2
20 de març de 1848	100.664	668.830	1.492.500	823.670	12,2
28 de març de 1848	87.027	674.070	1.492.500	818.430	10,6
3 d'abril de 1848	64.493	382.530	1.192.500 *	809.970	8,0
10 d'abril de 1848	112.996	400.710	1.192.500	791.790	14,3
17 d'abril de 1848	128.836	380.540	1.192.500	811.960	15,9
26 d'abril de 1848	112.164	434.310	1.192.500	758.190	14,8
29 abril de 1848	152.631	462.380	1.192.500	730.120	20,9
8 de maig de 1848	185.368	487.400	1.192.500	705.100	26,3
16 de maig de 1848	185.368	487.400	1.192.500	705.100	26,3
23 de maig de 1848	226.126	286.000	992.500 *	706.500	32,0
29 de maig de 1848	224.074	315.450	992.500	677.050	33,1
5 de juny de 1848	251.277	330.880	992.500	661.620	38,0
14 de juny de 1848	275.126	337.640	992.500	654.860	42,0
26 de juny de 1848	307.976	390.570	992.500	601.930	51,2
3 de juliol de 1848	368.658	357.630	992.500	634.870	58,1
12 de juliol de 1848	373.212	333.830	992.500	658.670	56,7
17 de juliol de 1848	408.180	351.450	992.500	641.050	63,7
2 d'agost de 1848	471.146	269.760	992.500	722.740	65,2
16 d'agost de 1848	551.136	192.030	992.500	800.470	68,9
21 d'agost de 1848	545.473	147.830	992.500	844.670	64,6
28 d'agost de 1848	552.346	79.080	992.500	913.420	60,5

* A l'abril i al maig es van destruir 300.000 i 200.000 duros en bitllets, respectivament.

Font: Actes de la Junta de Govern

En aquestes circumstàncies, tots els esforços dels membres de la Junta es van dirigir a sostenir la confiança dels bitllets del Banc. Van ser els primers a acceptar-los a canvi de metàl·lic, ja que sabien que en aquells moments l'estimació del paper a la ciutat era qüestionada; van utilitzar la seva xarxa d'influències tant a la ciutat com a l'estranger per intentar reunir el metàl·lic;²¹ i es van erigir en prenedors de lletres en combinació amb el Banc. Les operacions amb lletres consistien a descomptar paper a curt termini a les seves pròpies cases de banca al 8% i redescomptar-lo al Banc al 6% a canvi de bitllets. El

21. A més dels intents fallits a Londres i París hi ha referències a un intent d'obtenir un préstec de 100.000 duros del Banc de Gènova sota els auspicis de Villavecchia (vegeu les actes de la Junta de Govern, 13 de març de 1848). No hi ha notícia que aquesta operació es concretés.

Banc enviava les lletres corresponsals perquè les cobressin i li remetessin el metàl·lic. El negoci no era dolent, doncs, per als banquers directius, tot i que és veritat que el Banc els abonava els descomptes en bitllets en un moment en què no tenien prou credibilitat.

El 17 de març es va presentar al Banc una comissió de la Junta de Comerç l'objectiu de la qual era «*excitar al Banco, en nombre de esta corporación, a que hiciese todos los esfuerzos posibles para abrir de nuevo sus operaciones, atendidos los graves males que ocasiona su paralización y las funestas consecuencias que experimentará la plaza si esta se prolonga desgraciadamente por algún tiempo más*». ²² L'endemà, una delegació de la Junta de Fàbriques va fer una petició semblant. La Junta de Govern del Banc va acordar fer una reunió conjunta amb la Junta de Comerç aquella mateixa tarda. A la reunió es van establir una sèrie de condicions per reiniciar les operacions de descompte que el Banc, de fet, havia paralytitzat els primers dies de març. Les condicions van ser les següents:

«Billetes pagaderos los martes, miércoles, viernes y sábados a cien duros por día a cada persona que se presente, sea cual fuere la cantidad de los billetes que traiga. Cien duros por cada talón de mil duros o más, y en proporción los de menos cantidad. El dinero que se entregue en cuenta corriente después de publicado el acuerdo se devolverá en la misma especie, anotándolo en el carnet. El Banco volverá a abrir los descuentos en la cantidad, calidad y con las condiciones que la prudencia aconseje y los ingresos diarios de su caja lo permitan. Estas medidas llevan el carácter de provisionales.» ²³

La inquietud de les autoritats per la situació econòmica era cada vegada més aguda. Per tractar de mitigar-la, Jaume Badia, l'administrador del Banc, va dirigir al cap polític de la província una llarga carta en la qual l'informava del desenvolupament dels esdeveniments i de la posició del Banc. Començava l'exposició indicant que el Banc havia recollit més de set-cents mil duros en bitllets i que també havia pagat en efectiu cent cinquanta mil duros en concepte de devolució de dipòsits i retirada de comptes corrents. Assenyalava immediatament que, en altres països, les autoritats tenien un paper més actiu per aturar aquest tipus de conflictes:

«En los países acostumbrados a las transacciones bancarias, la autoridad toma una intervención tutelar en situaciones atribuladas para salvar el interés público, y las clases laboriosas las aplauden por su propio bienestar; así ha sucedido y sucede actualmente en diferentes puntos del continente.»

Més endavant, deixava entreveure el malestar del Banc amb els seus clients, que estaven demostrant molt poca confiança en la institució, alhora que reivindicava la seva pròpia actuació i els esforços per mantenir un cert nivell de crèdit:

22. Vegeu les actes de la Junta de Govern, 17 de març de 1848.

23. Vegeu les actes de la Junta de Govern, 20 de març de 1848.

«¿Qué hacen los bancos cuando los mismos que necesitan sus servicios los agobian y los ponen en la precisión de consagrar todos sus recursos al pago de las propias obligaciones? [...] Nadie desconoce que la contracción de los bancos, cuando más auxilios debieran prestar, es funesta a la fortuna pública y privada, porque naturalmente las transacciones sufren una opresión cada vez más creciente y los compromisos y desasosiegos llenan de inquietud a las familias. Por esto el Banco de Barcelona, sin faltar a sus deberes, ha tenido miramientos y consideraciones con los pagarés procedentes de garantías pero si hubiese querido usar del derecho que tiene para cobrarlos íntegramente a su vencimiento, el conflicto de la plaza hubiera sido inmensamente mayor.»²⁴

La diatriba de Badia sembla reflectir una situació a la ciutat bastant tensa, amb una opinió pública no sempre favorable al Banc. El diari *El Barcelonés* publicava un editorial el dia 22 de març en el qual, amb el títol «Terror pánico» assenyalava: «*Nuestros bancos han sabido con usura prestar al gobierno, y en esta ocasión deberían prestar sin ella á la industria de una manera decidida*». La polèmica per les operacions efectuades a Madrid encara caldejava.

Assabentats el cap polític i el capità general de les mesures acordades amb la Cambra de Comerç, es van fer públiques i es van reprendre les activitats creditícies del Banc. Els dissabtes i els dimecres eren els dies establerts per presentar les sol·licituds de descomptes, que van mantenir el mateix interès del 5% anual;²⁵ fins al juliol de 1848 el Banc no va reprendre la recepció diària de sol·licituds de descompte. Alhora, i coincidint amb el reinici de les operacions, la Junta de Govern va acordar el 21 de març demanar un desemborsament als accionistes del 12,5%. La notícia d'aquest nou desemborsament es va difondre juntament amb la represa de les operacions. Es va acceptar que aquest desemborsament es fes amb bitllets, ja que «*su recogimiento es objeto de la exacción y ofreciéndoles el reintegro de este dividendo [desemborsament] para cuando se haya alcanzado el fin que se propone la junta*».²⁶ La necessitat d'obtenir recursos addicionals era peremptòria. El metàl·lic de caixa continuava disminuint a un ritme fort. Al final de març, menys de 90.000 duros garantien bitllets en circulació per 800.000 duros. Un encaix proper al 10%, clarament inferior a l'exigit legalment.

Alhora que reclamava la col·laboració dels accionistes, la Junta de Govern del Banc continuava treballant per reunir efectiu utilitzant tots els corresponsals repartits

24. Biblioteca de Catalunya (BC), Fons de la Junta de Comerç (JC), XCIII 121-124.

25. Sobre el tipus d'interès que van aplicar en realitat hi ha dubtes, ja que, més endavant, un cop superada la crisi, van decidir tornar a aplicar el 5%, la qual cosa indica que hi ha un període en el qual van aplicar interessos superiors. No hi ha elements que ens facin dubtar que van sobrepassar el 6% que marcaven els Estatuts.

26. Actes de la Junta de Govern, 21 de març de 1848. Aquest desemborsament es va tornar mesos després, el juliol de 1848.

per la Península i l'estranger. També es va accelerar l'execució d'algunes hipoteques en poder de l'entitat. Cap al final de març va aparèixer la preocupació que el Banc patís algun tipus de contratemps que posés en perill la seguretat dels valors. Això estava relacionat, fonamentalment, amb la gran quantitat de bitllets dipositats a la caixa del Banc com a conseqüència del pànic. Es va prendre la decisió d'eliminar-ne una gran part cremant-los i de custodiar la cartera fora del Banc.

En aquells moments, malgrat tots els esforços i en espera de l'ingrés del desemborsament acordat, la situació era molt problemàtica. La Direcció del Banc va tornar a demanar als membres de la Junta de Govern que s'hi involucressin aportant noves quantitats de metàl·lic a canvi de bitllets. Les dades sobre aquestes col·laboracions es troben a la memòria commemorativa de 1894, però també es reflecteixen a les actes d'aquells dies. El quadre 6.5 recull el que indiquen ambdues fonts, ja que no són coincidents. S'evidencia que alguns membres que s'hi van comprometre no van complir i que d'altres ho van fer per una suma superior a la que havien assumit en un principi.²⁷

Quadre 6.5. Aportacions el 1848 dels membres de la Junta de Govern²⁸ (duros)

Nom	Març de 1848 duros	Abril de 1848 duros	Total duros	Total Memòria 50è aniversari (duros)
Manuel Girona	30.000	20.000	50.000	60.000
Josep Maria Serra	30.000	10.000	40.000	60.000
Josep Parladé	25.000	12.000	37.000	50.000
Marià Flaquer	10.000	8.000	18.000	20.000
Josep Serra	10.000	10.000	20.000	20.000
Ignasi Villavecchia	10.000	20.000*	30.000	20.000
S. Gonzàlvez de Faria	10.000	20.000**	30.000	- 29
A. Peyra i Mach		**		
Joan Güell		**		
Manuel de Lerena		*		
Tomàs Coma		**		
Total	125.000	100.000	225.000	230.000

* El compromís dels 20.000 duros de l'abril el van fer junts Villavecchia i Lerena.

** El compromís dels 20.000 duros de l'abril el van fer junts Gonzàlvez de Faria, Peyra, Güell i Coma.

Font: Actes de la Junta de Govern i Memòries del Banc de Barcelona

27. A les dades recollides a les actes només hi ha la declaració de fer-se càrrec de determinades xifres. No s'hi inclou l'operació fracassada de Londres amb el corresposal Murrieta.

28. Només s'hi ha inclòs els membres que consta que es van comprometre a col·laborar-hi.

29. No sabem perquè no recull la Memòria del 50è aniversari del Banc aquesta quantitat: si perquè no es va arribar a concretar o perquè es va ocultar.

Tal com es desprèn del quadre, l'aportació va ser important. No tothom va participar en aquest compromís, acceptat en el moment àlgid de la crisi. I els qui ho van fer tampoc no ho van fer al mateix nivell. Destaca el cas de Parladé (que no era director) davant de Marià Flaquer, que sí que ho era. Els industrials (Tomàs Coma i Joan Güell) hi van tenir una participació escassa i la d'altres membres va ser nul·la. Recordem que, a més dels que apareixen en el quadre, formaven part de la Junta de Govern en aquells moments: Sebastià Antón Pascual, Geroni Rabassa, Miquel Roig i Rom, i Jaume Ricart. No hi ha dubte que els pilars bàsics del Banc eren els dos directors principals: Josep M. Serra i Manuel Girona.

El desemborsament sol·licitat als accionistes importava 125.000 duros i el termini per abonar-lo comprenia la primera quinzena d'abril. Al final d'aquest mes s'havia recollit el 80% d'aquesta quantitat, i quedaven pendents 29.947 duros que no havien estat ingressats. Es tractava d'un 20% del total, cosa que indica que el sistema de «reserva en mans dels accionistes», tan estimat per Manuel Girona, no era tan segur com es pretenia. De tota manera, no podem deixar de destacar l'actitud de la majoria dels accionistes, els quals, en el moment més agut de la crisi general, van desemborsar el que se'ls sol·licitava sense demora.

L'estudi de les xifres de caixa del Banc ens permet fer un seguiment del lent i complicat procés de recuperació. El quadre 6.4 mostra l'evolució de l'efectiu a la caixa del Banc i de l'encaix amb relació als bitllets en mans del públic. El primer element que cal destacar és la magnitud del pànic. Entre el 6 de març i el 26 de juny es van presentar per cobrar bitllets per un import de prop de 600.000 duros, cosa que significava la meitat dels que hi havia en mans del públic el 6 de març. La contracció segurament va ser més gran, perquè no disposem de dades per als dies immediatament anteriors a l'inici del pànic. Tanmateix, els moments més anguniosos cal situar-los en els primers dies d'abril, quan l'encaix es va situar per sota del 10%, amb unes reserves de metàl·lic a caixa inferiors als 65.000 duros.

Durant les setmanes posteriors, gràcies al dividend passiu reclamat als accionistes i a les aportacions dels membres de la Junta, la situació es va fer menys tensa. Observeu que entre el 3 i el 29 d'abril el metàl·lic a caixa va augmentar 90.000 duros i els bitllets en mans del Banc, 80.000. Això significa que els ingressos a caixa van ser, com a mínim, de 170.000 duros, una quantitat que ens indica la importància decisiva que va tenir el desemborsament sol·licitat en la superació de la crisi.

Afegim, finalment, que a les exigències derivades de la presentació de bitllets cal sumar les sol·licituds de reemborsament de comptes corrents i dipòsits. En aquest cas, la nostra informació no és tan detallada, però podem observar que entre l'últim dia de 1847 i el final de juny de 1848, els primers havien passat de 407.000 a 152.000 duros i els segons, de 309.000 a 251.000 duros (quadre 6.2). Una contracció addicional de prop de 300.000 duros.

La situació de normalitat, des del punt de vista del compliment dels Estatuts, es va aconseguir a final de maig. A mitjan juny³⁰ el Banc va avaluar novament la situació ja gairebé normalitzada:

«La dirección explicó la situación satisfactoria de la caja con su movimiento probable hasta fin de julio próximo; y deduciendo de ello que el Banco se hallaba otra vez en su estado normal, propuso que desde el día siguiente se restableciese el cambio de billetes sin restricción alguna durante las dos horas ya de costumbre, y que se avisase por circular a los tenedores de cuentas corrientes que se pagarán los talones por entero en las mismas especies que se acrediten, dándose cuenta de estas medidas al gobierno de SM.»³¹

A començament de juliol, la Junta de Govern afirmava que *«el estado satisfactorio del establecimiento permite muchas mas operaciones de las que se practican en la actualidad»*. Com a conseqüència, es va restablir el descompte diari i es va disposar l'admissió de les accions del Banc com a hipoteca pel 50% desemborsat. Així mateix, es va acordar flexibilitzar l'exigència respecte a les firmes que havien d'aparèixer en els documents al descompte, per estendre les operacions.³²

Del que hem explicat fins ara podem deduir que els efectes de la crisi van mantenir el Banc en situació d'alerta durant quatre mesos (de març a juny). La recuperació es va iniciar a l'abril i va tenir dos puntals bàsics: el dividend extraordinari exigint als accionistes i el recurs a les fortunes personals dels directors i d'alguns membres de la Junta de Govern. Accionistes i directius van ser, en definitiva, els qui van donar al Banc la liquiditat que necessitava en aquest moment.

En el balanç que la Junta de Govern va presentar a la Junta d'Accionistes d'agost de 1848 la situació semblava normalitzada encara que, després de la crisi, l'actiu del Banc s'havia reduït, aproximadament, un 30% respecte al semestre anterior (quadre 6.2 i Annex). El desembre de 1848 les xifres no s'havien mogut. Es va aconseguir establir la situació, però l'activitat va disminuir seriosament. El Banc havia experimentat una crisi extrema i el prestigi dels seus directors també en va quedar afectat. La situació el 31 de desembre de 1848 no emergeix amb claredat dels balanços. La partida de comptes

30. A començament de juny, es va renovar una de les lletres que el Banc tenia amb la casa Remisa a Madrid. La decisió adoptada va ser liquidar una de les lletres de 100.000 duros i renovar l'altra (vegeu les actes de la Junta de Govern, 5 de juny de 1848).

31. Actes de la Junta de Govern, 19 de juny de 1848.

32. Es va acceptar una proposició de J. M. Serra en la qual plantejava que en els documents de descomptes *«se exijan tres firmas conocidas, de las que dos tan solo deberán afectar su respectivo crédito, y que estas dos firmas deban ser las primeras y aparezcan hábiles en otros documentos»*, actes de la Junta de Govern, 13 de juliol de 1848.

transitoris i els valors en cartera procedents d'adjudicacions significaven, el juny de 1848, més de 100.000 duros i, el desembre de 1848, gairebé 200.000. Els efectes de la crisi sobre els resultats del Banc s'hauran d'observar per altres vies.

4. Les conseqüències de la crisi. Les pèrdues econòmiques

La doble crisi de 1848 –la financera i la derivada dels robatoris i la desaparició de garanties– va provocar pèrdues que no van ser mostrades d'una manera explícita en els estats comptables. Tanmateix, han quedat diverses referències als documents interns del Banc que en permeten una aproximació. El quadre 6.6 recull l'estimació elaborada pel mateix Banc immediatament després d'haver superat la fase més aguda de la crisi, i que va ser ratificada el 1854.

Quadre 6.6. Pèrdues del Banc de Barcelona per la crisi de 1848

Gèneres desapareguts	50.896
Saldo de pèrdues de J. Cornet*	21.024
Pèrdues de girs contra C. Murrieta**	2.545
Altres pèrdues	1.717
Dubtosos***	15.512
Total	91.698

* Joaquim Cornet era responsable d'un dels magatzems afectats pels robatoris i va oferir garanties pròpies per cobrir part de les pèrdues.

** Cost dels girs fets a càrrec de la casa Cristóbal Murrieta de Londres i que no van ser atesos.

*** Considerats dubtosos el desembre de 1848 i inclosos en les pèrdues el 1854.

Font: Actes de la Junta de Govern (extraordinària de 22 de desembre de 1848 i ordinària de 2 de gener de 1854)

Aquesta relació mostra les pèrdues derivades de les sostraccions, adulteracions i valoracions equivocades que van afectar préstecs sobre gèneres. Al marge d'això, el desembre de 1848 la Junta estimava que hi havia un desfasament addicional de 10.133 duros entre el valor que tenien en aquell moment al mercat els títols que havien quedat en mans del Banc per crèdits fallits dels quals constituïen la garantia. En aquest cas, el Banc confiava en la recuperació dels canvis i es resistia a vendre per sota del valor registrat en els llibres. Cal tenir en compte que en aquests moments el Banc tenia títols adjudicats per un valor de mercat de 82.388 duros.

La Junta de Govern del Banc va decidir no fer pública la suma real de les pèrdues. En les memòries llegides a la Junta d'Accionistes de febrer de 1849, les pèrdues que el Banc va reconèixer ascendien a 34.000 duros; en canvi, hem pogut observar que, en realitat, es van situar a l'entorn dels 100.000 duros, una xifra important si considerem que el capital desemborsat era de 500.000 duros. Només 17.000 duros de la suma total de pèrdues es van carregar al compte de reserves. El gener de 1854, en revisar la situació, la Junta es congratulava de la decisió adoptada:

«Previó la Junta que la anunciación de tales cifras podría causar temores exagerados en el ánimo de aquellas personas que no tuviesen su misma fe en el porvenir y en los recursos con que podría contar el establecimiento para la amortización de dichos quebrantos sin perjuicio de los dividendos de beneficios; y solo por este motivo adoptó el prudente sistema de reserva que ha coronado sus esfuerzos.»³³

La forma com es van liquidar aquestes pèrdues sense necessitat aparent de reuduir els beneficis no deixa de ser interessant. Mentre que els impagats van passar a un compte transitori que calia liquidar, es va crear un altre compte transitori de reserva especial en el qual s'ingressaven les rendes dels valors adjudicats, els beneficis que eventualment s'aconsegueixen per la seva venda i el rendiment de les inversions en valors fetes amb el fons de reserva. Aquest compte s'utilitzava per anar reduint el de pèrdues acumulades. D'aquesta manera, s'ocultaven als accionistes tant les pèrdues per impagaments com el rendiment real de les inversions fetes. Com veurem més endavant, aquest mecanisme comptable peculiar va persistir en el període següent i va ser utilitzat per a altres finalitats.

5. Les conseqüències de la crisi. Canvis interns i amenaces externes

La crisi no va tenir només conseqüències econòmiques per al Banc. Les va tenir també en l'organització interna. El juliol de 1848 l'administrador, Jaume Badia, va presentar la dimissió. Tot i que les actes no recullen cap altra dada que no sigui aquesta notícia lacònica, els esdeveniments viscuts i la data en la qual es produeix conviden a relacionar-la amb la crisi; sobretot veient què va passar a la Junta d'Accionistes immediatament posterior a la crisi i les dificultats que va tenir després l'administrador per recuperar la fiança. Les actes de les reunions de la Junta d'Accionistes solen ser breus, encara que bastant expressives, així que no s'ha de fer cap esforç imaginatiu per palpar la tensió que es va viure a la que va tenir lloc l'agost de 1848. Malgrat que no n'hi ha una menció taxativa, s'hi evidencia un to crític cap a la memòria presentada per la Junta de Govern. Les intervencions successives per defensar-la, incloses les de Badia i sobretot la de Manuel Girona, en van permetre l'aprovació.

Tot i que la memòria es va aprovar, la desavinença amb els accionistes es va fer sentir a les votacions. Només Girona, Villavecchia i Montagú van obtenir en primera ronda els vots necessaris (la meitat més un de tots els presents) per a la seva elecció. Jaume Badia, juntament amb el director Josep M. Serra, entre d'altres, va haver de superar la segona ronda. En el moment en què es va fer aquesta segona votació, molt a

33. Actes de la Junta de Govern, 2 de gener de 1854.

prop del migdia, molts accionistes ja se n'havien anat i la majoria absoluta era més fàcil d'obtenir. En aquesta mateixa Junta d'Accionistes, Serafí Gonzàlvez de Faria (que era qui havia ocupat el lloc de Badia a la Junta de Govern quan havia estat nomenat administrador) no va sortir electe i va quedar fora de la Junta de Govern del Banc. No era habitual que un dels membres de la Junta de Govern deixés de pertànyer-hi perquè els accionistes no el votessin. En aquesta Junta va ser on la família Plandolit va tornar a col·locar als òrgans directius un representant, ja que Josep Plandolit va sortir electe en segona volta i va ocupar precisament el lloc que havia deixat Gonzàlvez de Faria.

Malgrat haver aconseguit finalment reincorporar-se a la Junta de Govern, la situació de Badia devia de ser molt incòmoda. Després de presentar la dimissió com a administrador, el juliol de 1848, va sol·licitar el reemborsament de la fiança que se li havia exigint en prendre possessió del càrrec.³⁴ El novembre de 1848 encara no s'havia fet la devolució, perquè la Direcció estava fent un inventari dels gèneres que el Banc tenia registrats en els llibres.³⁵ La confiança que Badia suscitava entre els companys de Junta no devia ser gaire àmplia. El desembre de 1848, avaluades ja les pèrdues, es va tornar a plantejar la qüestió. Es va preguntar al dimitit administrador si havia d'al·legar alguna cosa a l'informe presentat. Badia va declinar fer cap comentari i es va absentar de la Junta per «*evitar que su presencia fuese obstáculo a la libertad de la discusión*». La discussió, efectivament, va prosseguir i es va acordar nomenar una altra comissió per analitzar l'assumpte. Una setmana més tard, es va llegir l'informe d'aquesta comissió, que recomanava la devolució de la fiança. Tanmateix, devia de persistir en el si de la Junta una censura a l'actuació de l'antic administrador, perquè es va sentir obligat a tornar al Banc el sobrosou de 1.000 duros que havia percebut el semestre anterior d'acord amb les condicions del contracte.³⁶

Badia va trigar més de tres anys a recuperar la fiança. El juny de 1851, davant de la seva insistència, la Junta de Govern expressava que «*[habiendo] examinado sus actos y hallándolos exentos de toda responsabilidad, propone la cancelación de dicha fianza*». ³⁷ En aquesta mateixa data, la Junta de Govern es va assabentar que Jaume Badia s'absentava de la ciutat per fer-se càrrec a Madrid de les seves funcions com a diputat i que, per tant, no podria assistir a les sessions. Desconeixem si la coincidència d'ambdós fets, la devolució de la fiança i l'accés de Badia al Congrés, va ser casual, tot i que és indubtable que el seu pes com a diputat electe no era el mateix que com a exadministrador del Banc.

34. La primera fiança en nom de Badia la va dipositar Joan Güell, però podem suposar que en algun moment Badia es va fer càrrec de la seva pròpia fiança.

35. Actes de la Junta de Govern, 6 de novembre de 1848.

36. Actes de la Junta de Govern, 22 i 27 de desembre de 1848 i 2 de gener de 1849.

37. Actes de la Junta de Govern, 2 de juny de 1851.

Uns dies després que l'administrador presentés la renúncia, Joan Güell va fer explícita la seva dimissió al càrrec de vocal de la Junta de Govern perquè el considerava incompatible amb el de director d'una societat fabril.³⁸ Recordem que Güell mantenia relacions estretes amb Badia i havia aportat la fiança exigida en el moment de ser nomenat administrador. La Junta de Govern del Banc va aduir que no hi veia la incompatibilitat i Güell en va continuar sent membre i va ser reelegit a la Junta General d'Accionistes d'agost de 1849. Tanmateix, el 10 de setembre de 1849, poc després d'aquesta elecció, va dimitir de manera definitiva de la Junta de Govern del Banc de Barcelona. El seu substitut va ser Joan Antoni Tresserra.

La dimissió de Badia i la renúncia de Güell són elements que, per la relació existent entre ambdós personatges, obliguen a pensar que un sector dels que participaven en el Banc va perdre poder. A més, Tomàs Coma, l'altre conseller clarament industrial de la primera Junta de Govern, encara que també va sortir electe en la votació de 1849 amb aproximadament el 70% dels vots, no va aconseguir la renovació l'agost de 1852 i va quedar exclòs de la Junta.

Així doncs, entre els canvis que va comportar la crisi de 1848 és necessari destacar el que es va produir en la composició de la Junta de Govern. A partir de la crisi, la presència a la Junta de sectors relacionats amb la indústria va minvar, mentre que la dels relacionats amb el sector terciari de l'economia (comerç, assegurances, finances) es va ampliar.

En plena crisi, els dirigents del Banc de Barcelona es van veure sorpresos per la notícia d'un projecte per erigir a la ciutat un altre banc de característiques similars.³⁹ Aquest projecte pretenia regenerar l'antic Banc de Barcelona, una entitat que havia format part de la vella Taula de Canvi. El protagonista d'aquest rescat era un conegut fabricant i comerciant de Manresa, resident a Barcelona: Carles Torrens i Miralda.⁴⁰ No n'apareix el nom entre els primers accionistes del Banc de Barcelona, però sí que apareix qualificat a la classe 6, el 1848, i a la classe 3, el 1851, un lloc destinat als bons clients. Les inversions que va fer al llarg de les dècades de 1840 i 1850 reflecteixen una àmplia diversificació. Va invertir en empreses fabrils, de transports i assegurances marítimes, comercials... Tanmateix, no apareix cap inversió en banca.

38. Actes de la Junta de Govern, 24 de juliol de 1848. Per aquestes dates, Joan Güell estava reorganitzant l'estructura de la seva fàbrica de Sants, coneguda com *El Vapor Vell*.

39. Malgrat la magnitud que va semblar tenir aquest projecte, no se'n va recollir cap dada a les actes de les juntes del Banc.

40. Hi ha una referència a Carles Torrens i Miralda com a fabricant de sabó i exportador a les colònies americanes a J. O. Ronquillo (1851-1857, vol. 3, p. 285). Vegeu també Mestre (1992, p. 1055). Carles Torrens i Miralda va néixer a Manresa el 1792 i va morir a Barcelona el gener de 1860 (*Diari de Barcelona*).

La notícia d'aquest intent de crear un banc nou es troba en una carta que el cap polític de la província va enviar a la Junta de Comerç per informar-la i demanar-li l'opinió sobre un projecte que Torrens i Miralda havia elevat a la reina.⁴¹ La carta enviada a la reina està firmada l'abril de 1848 (els esdeveniments de la crisi encara eren calents a la ciutat), però la petició del cap polític és del gener de 1849. A més de la carta, s'adjunta el projecte d'estatuts per regenerar l'antic banc. Les paraules de l'autor són molt clares respecte al seu propòsit:

«En la Tabla que de Comunes depósitos se llama vulgarmente existe siempre una cantidad considerable procedente de los fondos que el gobierno y los tribunales mandan custodiar allí para pleitos pendientes y fianzas. Esos fondos privados de circulación no sólo son improductivos sino que causan un déficit permanente a la cantidad de metálico que esta en giro y producen la pérdida negativa que es consiguiente a esta paralización en una plaza mercantil en donde los lucros están en relación directa del metálico que circula.

Las bases que deberían adoptarse para llevar a cabo el útil proyecto de que se trata son en concepto del suplicante las siguientes: Una reunión de propietarios y comerciantes tomarían a su cargo el restablecimiento del antiguo Banco de Barcelona, creando el número de acciones necesario para cubrir la cantidad que por un cálculo racional existe siempre en aquel depósito y dar al gobierno una seguridad absoluta de que el valor de ellas fuese real lo mismo que el de los dos tercios de billetes sobre el capital en que se fije el Banco, billetes cuya emisión debería permitir el gobierno.

Las personas que tomaran las acciones serán propietarios de fincas rústicas y urbanas, enteramente libres y con cuyo valor y la puesta de 40 por ciento en efectivo garantizarán el de las acciones y billetes.

En defecto de tales fincas depositarán en el Banco de San Fernando o en el mismo de cuya restauración se trata el valor total de las acciones en títulos de 3 por ciento al cambio que fije el gobierno. Se entregarán al Gobierno no obligadas a pérdidas el número de acciones correspondiente a los fondos y calculados por un quinquenio se hallan comúnmente en la Tabla de Comunes depósitos, con lo cual el Gobierno a más de dar importancia al Establecimiento, percibirá el lucro de una cantidad que hoy día no produce y cuya conservación y seguridad exige gastos considerables. [...]

A fin de que los fondos que comúnmente se encuentran en la Tabla no sufran disminución bastará que el Gobierno mande que en lo sucesivo todos los depósitos que deban

41. BC, JC XCIII 923-948.

hacerse por disposición de Tribunales o para fianzas dadas al Gobierno se verifiquen en la caja de este Banco o sucursales respectivas como se había ejecutado de tiempo inmemorial.

Podrían establecerse cajas subalternas de este Banco en todas las poblaciones de Cataluña y fuera de ella, en la península y colonias en donde con el nombre de Tabla de Depósitos u otro, hay establecimientos de esa misma clase. [...]

Suplica humildemente a VM que se digne autorizarle para el restablecimiento del Antiguo Banco de Barcelona utilizando al efecto el propio edificio del mismo y para establecer con arreglo a dichos Estatutos y Reglamentos y con intervención y sujeción a las disposiciones del Gobierno, sucursales del mismo en la Península e Islas adyacentes y en las de la Habana, Puerto Rico y Filipinas en que los considere útiles y existan elementos de la base del presente y que en recompensa de su proyecto y de los gastos que ha de costarle llevarlo a efecto se le señale el dos por ciento de los beneficios con lo cual no se grava en nada al Banco ni a los accionistas pues como se verá en los Estatutos y Reglamentos rebaja en dos por ciento de lo que deberían percibir la Junta consultiva y los directores si se tomara por base lo que perciben en el actual Banco de Barcelona. Así espera merecerlo [...].»

L'antic Banc de Barcelona havia sorgit el 1609 com a auxiliar de la Taula de Canvi en un enfrontament que va mantenir amb els canviadors privats de la ciutat.⁴² La seva existència es va estendre un segle, fins al 1714, quan va quedar suspès com la resta d'institucions catalanes. El projecte que el 1849 presentava Carles Torrens i Miralda consistia, essencialment, a convertir l'antiga Taula de Canvi en un banc d'emissió i descompte com ho era el Banc de Barcelona. La Taula conservava encara a mitjan segle XIX fons provinents d'assumptes judicials i la idea que es presentava era captar els fons provinents de l'Administració, custodiar-los i donar-los una destinació rendible. Desconeixem si aquesta iniciativa va sorgir perquè es creia que el Banc de Barcelona desapareixeria o si es pensava que ambdues entitats havien de conviure. El que sí és cert és que els informes devien ser desfavorables i la reina no en va autoritzar l'operació.

No s'han trobat dades que vinculin aquesta iniciativa amb les dificultats del Banc de Barcelona. Tanmateix, tal com s'ha vist, hi ha elements que indiquen el malestar existent a la plaça i al mateix Banc arran de la crisi de 1848. En plena voràgine, el 20 de març d'aquest any, Jaume Badia, encara administrador de l'entitat, advertia al cap po-

42. Gaspar Feliu (2004). La creació d'aquest Banc es vincula als problemes monetaris existents a la plaça en el segle XVII.

lític que el Banc estava en condicions de recollir els bitllets i de constrènyer els deutors perquè complissin puntualment les seves obligacions.⁴³ Amb aquesta actitud, que no van prendre, sens dubte haurien estrangulat el comerç i la indústria de la ciutat. Un cert antagonisme entre el Banc i els comerciants de la ciutat en aquests moments d'angoixa es trasllueix també en l'editorial que va publicar el diari *El Fomento*, el 23 de març (el subratllat és nostre):

«[...] Cuando llegaron á esta capital las inesperadas noticias de la revolución francesa, de la caída de la familia de Orleans y de la proclamación de la república, el primer efecto que produjeron, fue un estupor general, á manera del que experimenta quien oye el estallido de un trueno y ve desprenderse un rayo de una pequeña nube que creyera inocente. El segundo movimiento fue de alarma, alarma vivísima, terrible, por manera que no parecía sino que males inmensos é inevitables se nos venían encima con tal perentoriedad que según las apariencias y según la prisa que algunos se dieron en redondear negocios y poner á buen recaudo sus cosas, hubiérase dicho que estaba próxima y muy inminente una gran catástrofe.

*El Banco de Barcelona sintió el primero de los resultados de este pánico y en pocos días, en pocas horas tuvo que aprontar sumas crecidísimas, cuyo desembolso le hubiera puesto en grandes apuros, á no hallarse bien provisto de fondos y muy solidamente organizado. Y aun cuando resistió sin inmutarse aquel brusco é inesperado empuje, su administración acordó suspender las operaciones de descuentos, **en lo cual no sabemos si antes que á un movimiento de alarma obedeció a un sentimiento de reciprocidad respeto del comercio de esta plaza, pues cuando se manifestaba desconfianza en su responsabilidad, era en cierto modo justo y excusable que la manifestase aquel establecimiento respecto de los que con él quisiesen tratar.**»*

Es pot concloure que la crisi de 1848 va ser un pànic puntual que va posar a prova una institució que s'estava desenvolupant en un període encara inicial. El Banc havia sorgit amb ànims de modernització, però havia d'assentar-se a la ciutat, obtenir la confiança dels clients i assegurar la seva capacitat per donar utilitats als socis. El pànic de 1848 va fer trontollar la confiança en els bitllets del Banc; però es va recuperar aviat. Els efectes més perdurables no es relacionen directament amb el pànic, sinó amb la forma d'operar de la institució després la crisi. Els robatoris als magatzems van evidenciar els riscos que corria el Banc mantenint en poder seu les penyores físiques sobre les quals

43. Vegeu la Memòria del Banc de Barcelona llegida a la Junta d'Accionistes d'agost de 1848 i BC, JC XCIII 121-124.

El Banc de Barcelona, 1844-1874

feia els préstecs. Aquest fet va propiciar, com veurem, canvis en la política de crèdit de l'entitat. D'una banda, el Banc va deixar de mantenir el control directe sobre les penyores per cedir-lo a una companyia d'emmagatzematge amb la qual va arribar a un acord; de l'altra, es van acceptar en major mesura com a garantia accions de societats, que substituïrien en aquesta funció els gèneres emmagatzemables. Aquestes noves estratègies també van redundar en estímuls a la creació de companyies per accions, ja que el fet que el Banc acceptés les accions com a penyora les convertia en molt més desitjables de cara als inversors.

Podem afirmar que el 1848 va significar una ruptura entre el que van ser els primers anys del Banc i el que seria el període posterior. L'any 1848 sembla un tall des de molts punts de vista, també des de la perspectiva dels grups d'interès. La dimissió del primer administrador i la seva substitució per una figura gerencial que actuava amb més dependència dels directors mostren un canvi. La crisi que va viure la institució va quedar en la seva memòria llargament, i també en va marcar l'estil.

CAPÍTOL 7

El Banc després de la crisi, 1848-1854

La crisi de 1848 va marcar el final de la curta etapa inicial del Banc. En gairebé dos anys la seva activitat havia transformat el mercat financer barceloní: havia posat a circular bitllets per un milió i mig de duros, havia estimulat la utilització d'efectes comercials (pagarés, fonamentalment) a la plaça, havia finançat una part significativa de les importacions de cotó que arribaven al port de Barcelona, havia introduït l'ús de les accions de societats anònimes com a garantia de préstecs i descomptes, etc. Una modernització d'aquesta magnitud difícilment podia tenir volta enrere. Tot i així, la crisi, a més de les conseqüències específiques que hem vist en el capítol anterior, va significar una alteració profunda del *modus operandi* de la institució.

Van contribuir a aquest canvi les restriccions operatives imposades pel Govern, les diverses fases per les quals va passar el clima econòmic de la ciutat i, naturalment, les mateixes decisions dels directius del Banc. Com veurem, a uns primers exercicis en els quals es va deixar sentir l'impacte de la crisi –especialment, en l'activitat creditícia–, els va seguir una recuperació general que, a partir del retorn del partit progressista al poder el juliol de 1854, va ser estimulada per l'expectativa de canvis radicals en el marc legal de les activitats econòmiques, en general, i de les bancàries, en particular. La reacció de Banc davant d'aquesta perspectiva marca, a parer nostre, el final d'aquesta primera part de la història de l'entitat.

Analitzarem aquest període fent referència, primer, als canvis legislatius viscuts durant els anys 1849 i 1851 i a l'evolució general de la conjuntura econòmica, i, després, analitzarem d'una manera específica l'activitat del Banc, tant pel que fa a la captació de passiu com al crèdit concedit a clients.

1. Els canvis legislatius. Les lleis de 1849 i 1851

La crisi de 1847-1848 va propiciar un gir restrictiu en la regulació de les activitats econòmiques, especialment, en els aspectes que la mentalitat de l'època associava a l'especulació. El gener del 1848 es va aprovar una llei que imposava condicions severes a la creació de societats anònimes. Pel que fa als bancs, ja hem comentat que el Govern va intervenir en el Banco de San Fernando, tot imposant la creació d'un departament d'emissió que, de fet, va quedar fora de la jurisdicció dels directors. Aquesta disposició –un simple reial decret– tenia caràcter provisional i havia estat adoptada amb l'objectiu d'oferir garanties als tenidors de bitllets. Superada la situació de pànic, era procedent revocar-la o ratificar-la més o menys reformada sota la forma de llei. El ministre d'Hisenda, Alejandro Mon, va optar per la segona opció. En principi, la mesura havia d'afectar només el Banco de San Fernando. Tanmateix, el ministre va aprofitar l'ocasió per inten-

tar imposar el monopoli d'emissió, una pretensió que ja havia defensat –tot i que sense poder-la posar en pràctica– en l'etapa anterior al Ministeri.

Com és natural, la Junta de Govern del Banc de Barcelona quan es va assabentar d'aquestes notícies va activar l'alarma. La reacció va ser immediata. Es va nomenar una comissió composta per Jaume Badia, Josep Plandolit, Marià Flaquer i Tomàs Coma, per estudiar la situació. Aquesta comissió va exposar en sessió extraordinària de la Junta de Govern de 29 de gener de 1849 la necessitat de fer immediatament un viatge a Madrid per articular degudament la defensa dels interessos del Banc.

«[...] hacer las gestiones convenientes cerca del Exmo Sr. Ministro de Hacienda y de la Comisión del Congreso que ha de dar su dictamen sobre el proyecto para que se aclare el artículo 6to de manera que queden salvos los legítimos intereses de este Banco creados á la sombra de la Real palabra; que sin pérdida de un momento se redactasen unas instrucciones que sirvan de guía a esta Comisión; que interinamente se dirija al Sr. Diputado a Cortes por esta provincia D. Joaquin Marti y Andreu una carta, cuya minuta se presentó suscrita por los Directores del Banco a fin de que por sí mismo y recurriendo a los demás Srs Diputados que se hallan en la Corte, procuren de común acuerdo que la expresada Comisión del Congreso suspenda la presentación de su parecer hasta oír a la de esta Junta.»¹

Els enviats del Banc a la capital van ser els mateixos membres d'aquesta comissió, excepte Jaume Badia.²

L'article sisè al qual s'ha fet referència era, precisament, el que pretenia que hi hagués un sol banc emissor i que el Banco de San Fernando absorbís els bancs de Barcelona i Cadis. El to de l'encàrrec als comissionats dóna compte del grau de preocupació i de la decisió d'actuar en tots els àmbits per impedir la desaparició del Banc o la pèrdua del privilegi d'emissió.

A la Junta General d'Accionistes de febrer del 1849, les inquietuds derivades del projecte de llei en discussió es van afegir a les expressades pels accionistes per la caiguda de les utilitats. El nerviosisme dels accionistes era normal, ja que de 7 duros per acció que van cobrar el segon semestre del 1847 (el 7% sobre el desemborsament), van passar a cobrar 4 duros el juny del 1848 (el 3,2% sobre el desemborsament). Els dividends següents van ser també baixos i no es van recuperar realment fins al segon semestre del 1850.

1. Actes de la Junta de Govern, 29 de gener de 1849.

2. Actes de la Junta Govern, 5 de febrer de 1849. A les actes es recull com va viatjar la comissió a Madrid. La Sociedad de Navegació i Indústria va posar a disposició de la comissió els passatges gratuïts en un dels seus vapors. Van viatjar a València i d'allà a Madrid.

No coneixem amb detall els treballs a la Cort de la comissió de la Junta de Govern, però el 26 de febrer de 1849, els membres van aconsellar des de Madrid que s'inutilitzessin els gairebé 100.000 duros en bitllets en què l'emissió del Banc excedia de l'import del seu capital nominal. Aquest fet posa en evidència la poca base legal amb què s'havia aplicat l'article 11 dels estatuts, que permetia en determinades circumstàncies la «doble» emissió. Davant d'una negociació sens dubte complexa no convenia quedar-se'n fora o situar-se al límit de la legalitat.

Finalment, la comissió va aconseguir el seu objectiu bàsic –el manteniment del privilegi d'emissió–, però no va poder evitar que la nova llei afectés d'una manera decisiva la capacitat operativa del Banc. L'enrevessada redacció final del marejat article 6 deixa ben clares les fortes tensions que van presidir-ne l'aprovació:

«No habrá en lo sucesivo más que un solo Banco de emisión, procurando ponerse de acuerdo el de San Fernando con los de Cádiz y Barcelona, para hallar los medios de que se verifique la unión de éstos al primero sin la menor lesión de sus respectivos intereses, y con la aprobación del Gobierno. Si dicha unión no se verificase, quedarán salvos los derechos adquiridos por los Bancos de Cádiz y Barcelona, que continuarán con la facultad de emitir billetes por una cantidad igual á su capital efectivo desemborsado y existente en el Banco; pero se arreglarán desde la publicación de la presente Ley á lo que previenen sus artículos tercero, cuarto, quinto, séptimo, duodécimo, decimocuarto y décimo-octavo, poniéndose en analogía de ella los Estatutos y Reglamentos de Barcelona y Cádiz.»³

Així doncs, tot i que preservava la supervivència del Banc i el seu dret a emetre bitllets, la llei de 1849 li restringia severament la capacitat d'emissió. Els estatuts fundacionals xifraven el límit d'emissió ordinària en la suma del capital *nominal*, mentre que la nova llei ho feia en el del capital *efectiu*. Atesa la política seguida pel Banc de mantenir normalment només un 25% del nominal desemborsat, la nova norma implicava reduir la capacitat d'emissió d'1 milió a 250.000 duros. De les altres mesures imposades per la llei, l'única que tenia certa importància era l'obligació de formar un fons de reserva del 10% del capital efectiu, i hi havien de dedicar tots els beneficis que superessin el 6% anual (art. 7). La llei també ratificava la prohibició de negociar amb efectes públics i establia la de prestar amb garantia de les pròpies accions (art. 14).

Al marge del que fa referència al Banc de Barcelona, la bibliografia ha vist en aquesta llei de 1849 un reflex de la Llei Peel anglesa de 1844.⁴ La llei espanyola, efec-

3. Llei de 4 de maig de 1849, article 6.

4. Ródenas (1978).

tivament, ratificava la distinció entre el Departament d'Emissió i el Bancari en el si del Banco de San Fernando, tot i que en tornava la gestió a la Direcció de l'entitat, en línia amb el que establia la llei anglesa. En canvi, els límits imposats a la facultat d'emissió són completament diferents en ambdues legislacions. En la Llei Peel, com és sabut, s'establia una suma fixa d'emissió sense suport metàl·lic i s'exigia un suport del cent per cent per a la resta. Això significava que el Banc d'Anglaterra, de fet, no controlava la base monetària, que es mantenia fixa. L'oferta monetària, si hi incloem els dipòsits i comptes corrents, depenia en exclusiva del mercat. Com va quedar clar el mateix 1848 i posteriorment, amb aquest sistema, una caiguda del multiplicador monetari per una reducció dels comptes corrents o per qualsevol altra raó, no es podia compensar d'una altra manera que no fos amb la suspensió de la llei i l'autorització al Banc d'Anglaterra per superar el límit establert d'emissió sense suport metàl·lic.

Òbviament, el Banc de Barcelona no va quedar satisfet amb les limitacions que la llei de 1849 imposava. Una nova reforma del Banco de San Fernando, impulsada pel seu nou governador, Ramón Santillán, va oferir l'oportunitat de canviar les coses. Tanmateix, la nova llei de 15 de desembre de 1851 es va limitar a reduir el capital del Banco de San Fernando i a disposar la publicació setmanal dels seus comptes a la *Gaceta*. Indirectament, la nova llei donava fermesa a l'anterior i acabava amb les possibles expectatives del Banc de Barcelona respecte a incrementar la capacitat emissora. Tot i que la reforma de 1851 obria una porta a la creació de nous bancs a localitats on el Govern ho considerés convenient, el cert és que no se'n va aprovar cap fins al canvi general de marc legal de 1856. En definitiva, les lleis de 1849 i de 1851, van tenir com a objectiu aportar seguretat al sistema bancari espanyol i aplicar un caràcter restrictiu a la circulació fiduciària. Aquesta legislació va mantenir l'oferta bancària en uns nivells probablement inadequats per a les necessitats del país. Les demandes insatisfetes de més flexibilitat van acabar propiciant un marcat tomb liberalitzador quan els canvis en el panorama polític ho van fer possible. El monopoli d'emissió tan anhelat per Alejandro Mon no es concretaria fins al 1874, de la mà de José de Echegaray.

En aplicació del que establia la llei de 1849, el Banc de Barcelona es va veure obligat a recollir de mans del públic el volum de bitllets que excedia del capital desemborsat. Això no va ser una tasca fàcil. Hi ha nombroses mencions a les actes sobre la dificultat per recuperar els bitllets. El problema era que, un cop restablerta plenament la confiança en el Banc, els tenidors de bitllets els intercanviaven en les operacions i arribaven molt lentament a la caixa del Banc. El Banc no es va aconseguir situar en els límits establerts fins al 1853.

Com veurem més avall, aquesta reducció dels bitllets en circulació va afectar negativament la plaça i va forçar la utilització d'altres instruments, com ara els comptes corrents, com a substitució.

2. La conjuntura econòmica catalana del començament de la dècada de 1850: de l'atonía a l'eufòria

Els anys que discorren entre el final de la crisi financera de 1848 i el final de 1854 ofereixen perspectives diverses segons l'indicador que observem.

Quadre 7.1. Indicadors de conjuntura, 1847-1856 (índexs, 1849 = 100)

	Inversió no financera (Catalunya)	Preus a l'engròs (Barcelona)	Producció industrial (Catalunya)	Imports de cotó en floca (Barcelona)	Cotitzacions Borsa de Barcelona
1847	119	97	109	62	
1848	149	106	91	90	
1849	100	100	100	100	100
1850	87	99	115	132	122
1851	103	103	124	129	137
1852	150	107	131	135	149
1853	244	92	140	137	141
1854	213	144	144	143	138

Fonts: Sudrià i Castañeda (1994); Maluquer (1994); Sardà (1948); Nadal (1975); Castañeda i Tafunell (2001)

Com es pot veure en el quadre 7.1, mentre que les inversions en formació de societats no financeres i els preus semblen reflectir una contracció significativa després de la crisi de 1848, la producció industrial, en general, i la cotonera, en particular, van mantenir un creixement més o menys estable fins al 1854. L'índex de la borsa, va seguir també un moviment expansiu que va quedar frenat al final del període considerat.

Com veurem immediatament, les xifres del Banc semblen ajustar-se més al representat per la inversió i els preus que a la conjuntura industrial. Sembla com si la voluntat de creixement hagués quedat frenada durant uns anys després del sobresalt de 1848 i no s'hagués recuperat fins poc abans de la victoriosa revolta progressista.

Un bon exemple d'aquesta dinàmica, i molt característic d'aquest període, és l'evolució de la inversió ferroviària. La iniciativa pionera del ferrocarril de Barcelona a Mataró, construït entre el 1847 i el 1848, havia resultat tot un èxit. Tot i així, la inversió en noves línies va haver d'esperar fins al 1852 i 1853, quan es va començar a treballar en els primers trams de les línies de Granollers i Martorell. El 1854 es va iniciar la de Lleida. Només a partir del canvi legislatiu de 1856 es van plantejar objectius realment ambiciosos: les connexions amb Girona-França, Tarragona-València i Saragossa.⁵

5. Sobre la construcció de la xarxa ferroviària catalana, vegeu Pascual (1990, p. 225-261) i, més àmpliament, Pascual (1999, p. 47-124).

3. L'activitat del banc després de la crisi. Els comptes de passiu

L'evolució global de l'activitat financera del Banc de Barcelona durant aquest període presenta unes característiques realment singulars (quadre 7.2). Comencem per dir que el volum global del balanç assolit el 1847 no es va recuperar fins al 1851 i que el crèdit a clients anterior a la crisi no es va tornar a obtenir fins al 1856. Aquesta atonia notable en la inversió rendible del Banc va anar acompanyada per una política de passiu centrada en una reducció dràstica dels bitllets en circulació (forçada per la legislació, com hem vist) i en el retorn del capital desemborsat als límits acordats amb els accionistes en inaugurar-se el Banc, això és, als 250.000 duros (el 25% del nominal).

Paral·lelament, s'observa una alça molt significativa dels comptes corrents que arriba a compensar la reducció dels bitllets en circulació i del capital propi. L'efecte final de l'increment del passiu sobre els comptes d'actiu, atesa l'atonia inversora, no podia ser cap altre que un augment desmesurat de l'efectiu a caixa. L'encaix sobre el passiu exigible a curt termini (bitllets més comptes corrents) va arribar a ser del 95% el 1852. Entre el 1849 i el 1854 la mitjana va ser del 72%.

Quadre 7.2. Principals partides del balanç, 1848-1856 (duros)

	Caixa	Crèdit a clients	TOTAL	Bitllets emesos	Comptes corrents	Dipòsits	Recursos propis nets
31/12/1847	636.661	2.146.559	2.811.247	1.492.500	406.719	309.374	573.059
30/06/1848	728.008	1.284.182	2.175.015	1.097.500	151.762	251.311	672.170
31/12/1848	637.588	1.164.660	2.038.901	1.097.500	206.082	167.114	553.101
30/06/1849	968.517	959.995	2.096.724	886.430	570.304	183.717	426.069
31/12/1849	915.358	1.065.003	2.114.554	661.280	876.201	210.393	299.865
30/06/1850	1.464.662	1.026.922	2.596.548	490.490	1.348.661	263.280	289.056
31/12/1850	1.538.346	1.211.391	2.800.582	471.140	1.595.192	228.500	297.177
30/06/1851	1.569.871	1.666.967	3.292.766	452.130	1.968.777	215.980	300.073
31/12/1851	1.896.590	1.186.191	3.236.635	422.230	1.879.169	330.820	302.579
30/06/1852	3.640.817	1.041.807	4.796.312	342.690	3.489.242	327.268	292.478
31/12/1852	2.427.119	1.760.058	4.339.302	265.740	3.247.699	249.169	302.638
30/06/1853	3.150.843	1.340.950	4.569.623	250.000	3.384.485	328.560	299.280
31/12/1853	2.317.778	1.676.977	4.039.543	250.000	2.843.979	390.641	305.233
30/06/1854	2.279.506	1.742.031	4.073.196	250.000	3.078.963	216.676	309.260
31/12/1854	1.665.254	2.047.954	3.892.684	250.000	2.982.867	281.682	315.936

Font: Annex

Hem indicat abans que aquesta situació només es pot comprendre si, efectivament, la demanda de crèdit s'havia reduït d'una manera sensible. Aleshores, s'entendria que el Banc decidís maximitzar les utilitats i reduir al màxim el capital propi i, per tant, el

grau de solvència. En tot cas, convé que ens apropem a l'evolució d'algunes d'aquestes partides per comprendre millor les raons dels canvis observats.

Els canvis esdevinguts en l'estructura del passiu són, efectivament, una de les característiques més destacades de l'evolució del Banc en aquest període. La devolució dels desemborsaments que s'havien fet per sobre del 25% del capital va ser una decisió adoptada pel Banc d'una manera relativament ràpida. Es va fer per porcions del 12,5% (125.000 duros cada vegada) en un termini d'un any i mig. L'agost de 1848 es va acordar el primer reemborsament i en els mesos de gener i desembre de 1849, els altres dos. No ens ha d'estranyar que aquestes operacions s'acordessin pocs dies abans de les respectives juntes generals. Com hem indicat, els accionistes –que s'havien mostrat fidels al Banc en els moments de conflicte– no van deixar de manifestar la seva inquietud i mal-estar per la caiguda de les remuneracions i per l'incompliment de la promesa inicial de no sol·licitar desemborsaments per sobre del 25% excepte en casos de força major.

Com hem vist, ateses les noves condicions imposades per la llei de 1849, la reducció del capital desemborsat implicava la dels bitllets en circulació. En aquestes circumstàncies, només l'increment dels comptes corrents i dels dipòsits podia impedir una reducció radical de l'activitat del Banc. Les xifres del quadre 7.2 mostren d'una manera inequívoca que aquest increment es va produir –i d'una manera molt intensa– en el cas dels comptes corrents. Es podria esperar que fos la mateixa voluntat del Banc i dels directius la que hagués propiciat aquest augment. No obstant això, les expressions i acords adoptats per la Junta de Govern durant aquests anys suggereixen que els directius del Banc van observar amb més reticència que simpatia un moviment dels clients que sembla més aviat espontani, i que no és possible separar de la reducció dràstica dels bitllets en circulació.

Els comptes corrents havien patit un increment notable ja el 1846, durant la primera etapa de l'activitat del Banc. En aquest moment, es va fer necessari destinar més personal a la secció corresponent per poder atendre un tipus d'operacions que, segons deien els directors, comportava molta feina. Més endavant, al començament de la dècada de 1850, l'acceptació de pagaments i cobraments mitjançant comptes corrents en monedes de diferent espècie (metàl·lic, bitllets, abonarés de xavalla), i documents degudament acreditats, obligaven els empleats del Banc a dur a terme una tasca minuciosa i lenta, ja que havien d'anotar escrupolosament totes les dades i comprovar repetidament la validesa de l'operació.

La Direcció va prendre les primeres mesures el 1850 quan l'increment ja era notable. L'explicació és molt gràfica i ens ofereix una instantània del funcionament diari del Banc en l'època:

«Ciento setenta y seis cuentas corrientes que están concedidas en el día, con la circunstancia de multiplicarse excesivamente las libranzas ó talones de sus tenedores por efecto natural de la escasez de billetes y de que no poco frecuentemente sirva una sola cuenta para negocios ajenos, hacen de todo punto indispensable y urgente una variación esencial en el sistema que se estableció cuando no podía imaginarse que

tomase este ramo un incremento tan considerable, para remover los inconvenientes de la inseguridad y de la falta de expedición en el despacho que dicho sistema ofrece. Como es sabido, se presentan hoy los talones á la sección de cuentas corrientes, en donde, después de cerciorarse de la existencia del saldo, se sientan, suscriben y pasan á la firma del Administrador, devolviéndose luego a la persona que los trae y dándose aviso al cajero del número y valor, para que con este conocimiento y mediante la comprobación con las matrices, se verifique el pago, por manera que quedan completamente habilitados estos valores tan importantes, antes de justificarse su identidad por dicha comprobación, y que cuando no se cobran inmediatamente a su registro en la sección de cuentas corrientes, que es lo que mas generalmente sucede, circulan revestidos de todas las formalidades exteriores con grave riesgo de los que los reciben en pago y la contingencia evidente de un conflicto para el Banco si a caso se presentase el cobro un talón ilegítimo en que estuviesen continuadas ya las dos firmas que mas que la del librador constituyen la garantía del público.»⁶

El text conté diversos elements interessants. En primer lloc, la Direcció constata que l'increment dels comptes corrents i, en especial, l'ús més intens i variat que se'n fa estava relacionat amb l'escassetat de bitllets. En segon lloc, assenyala com a fet habitual que els talons de particulars registrats a la secció de comptes corrents no es cobressin immediatament i que els comptecorrentistes els utilitzessin com a sistema de pagament a tercers. La Direcció entén que aquest és un ús «il·legítim» dels talons i que comporta riscos de falsificacions. Podem deduir, doncs, que la reducció de la circulació de bitllets imposada per la llei de 1849 va anar molt més enllà del que era desitjable i que l'economia catalana s'havia adaptat de tal manera al seu ús, en els pocs anys transcorreguts des de la inauguració del Banc, que davant de l'escassetat de bitllets s'utilitzaven talons conformats com a substituïts.

Els directius del Banc semblen disgustats amb aquesta evolució i decideixen prendre mesures que redueixin els riscos associats a les noves pràctiques. Es va decidir reorganitzar la secció i crear un servei específic d'habilitació dels talons. El càrrec l'exerciria un empleat de tota confiança, ja que, de fet, havia de substituir l'administrador en la confirmació de les firmes. D'aquesta manera, aquest darrer quedaria descarregat d'una tasca plena de riscos i que comportava molta atenció. El procediment establert, en tot cas, continuava sent complicat i retardava els cobraments dels talons, la qual cosa disgustava els clients. Davant de la proliferació de queixes, la Direcció al·legava que el problema no era el tràmit en si mateix, que segons s'indicava es duia a terme en un mi-

6. Actes de la Junta de Govern, 9 de setembre de 1850. La Junta de Govern va delegar en la Direcció perquè prengués les decisions que cregués convenients.

nut, ni la quantitat de personal assignat, ni la qualitat de la seva feina, sinó les exigències amb què els clients desconcertaven els empleats:

«[...] ya por la subdivisión de los talones, ya por los que se expiden en falso, ya por traerse equivocados y desordenados los asientos, ya por los servicios extraños que se prestan al abrigo de una cuenta, ya por la clase de efectos que se traen al descuento, ya por exigirse varias órdenes de pago por una sola operación, ya por los frecuentes cambios de prenda que se solicitan bajo condiciones ciertas veces complicadas y hasta imposibles de realizar, ya por extracciones de las mismas prendas a las horas mas agobiadas del día, ya por mandarse dependientes de pocos alcances cuya ignorancia obliga á difusas explicaciones y exige con frecuencia el auxilio de los empleados del Banco, ya por los muchos viajes que tienen que hacer á un mismo objeto los cobradores exteriores, ya finalmente porque se les obligue al recuento correspondiendo algunos con semejante acto de desconfianza a los servicios y al crédito que el Banco les dispensa por distintos medios [...]»⁷

El Banc es va haver d'ocupar d'aquests aspectes i, a més de reestructurar el personal, va elaborar el 1852 una primera instrucció sobre els comptes corrents, que va ser modificada el 1855. La primera d'aquestes normes internes era més aviat restrictiva. Va establir que no es podrien fer transaccions amb comptes corrents per un import inferior a 200 duros. En canvi la reforma de 1855 va resultar més expansiva. La situació era diferent, havia augmentat la demanda de crèdit i s'albirava l'aparició de competidors, per la qual cosa el Banc va decidir rebaixar el cost dels talonaris un duro (el 1852 en costava sis).

Ambdues instruccions tractaven el problema del tipus de moneda amb què s'havien de fer els pagaments. Com hem assenyalant en el capítol 4, a la Catalunya de mitjan segle XIX circulaven, a més dels bitllets del Banc, les monedes d'or i plata d'encuny espanyol, els napoleons francesos –residu de l'ocupació de principi de segle– i l'anomenada *xavalla catalana*, consistent en monedes de coure encunyades per la Seca de Barcelona entre el 1808 i el 1847 i utilitzades en els intercanvis de quanties més petites. El valor total de la xavalla encunyada a la primera meitat del segle ascendia a dos milions de duros, una quantitat excessiva en relació a la demanda.⁸ En conseqüència s'havia produït una depreciació important d'aquest tipus de moneda amb el consegüent malestar entre la població.

El Govern va decretar, l'estiu de 1852, la substitució d'aquesta moneda d'encuny local per moneda no devaluada d'encuny comú espanyol i per uns vals –els *abonarés de*

7. Actes de la Junta de Govern, 13 de gener de 1851.

8. Vegeu Pascual (2004, p. 97).

xavalla- que havien de ser redimits en els anys posteriors. Aquests vals van ser declarats de curs legal a Catalunya i es va establir la seva admissió forçosa fins a un 10% del valor de les transaccions.⁹ Com el bescanvi d'aquests *abonarés* per moneda amb valor intrínsec es va retardar, ben aviat van començar a circular depreciats.

Aquesta situació complicava la gestió dels comptes corrents. En primer lloc perquè els clients podien ingressar el vals als seus comptes i exigir després que les retirades de fons es fessin efectives amb només un 10 per cent de *abonarés*. Per evitar això, a la Junta de Govern del 13 de desembre de 1852, es va prendre la decisió de fer els reemborsaments utilitzant les mateixes proporcions de cada «tipus de diners» –metàlic, bitllets i *abonarés* de *xavalla*– que el client hagués usat en l'ingrés prèviament efectuat a l'entitat. En segon lloc, els compte-correntistes també podien intentar treure profit del fet que els *abonarés* de menor import eren el menys depreciats. Això es podia aconseguir fraccionant el valor dels talons presentats a cobrament. Per evitar aquesta estratagema, el 21 de febrer de 1853 el Banc va decidir imposar un reemborsament mínim (250 duros) per al cobrament en efectiu de talons.

A més del problema monetari, els comptes corrents comportaven altres riscos. El que més temia el Banc, com hem vist, era la circulació dels talons contra els comptes com si fossin bitllets. El fet que circulessin per la ciutat un volum important de talons vençuts que es podien presentar en qualsevol moment a la caixa del Banc alarmava molt els directors. El motiu era que aquesta pràctica agreujava el risc de liquiditat de l'entitat en augmentar el muntant del passiu exigible a la vista.

En definitiva, queda clar que en aquests primers anys de la dècada de 1850 es va produir una inversió peculiar en els mecanismes de captació de recursos del Banc. Les limitacions imposades per la llei i la voluntat del Banc de maximitzar els beneficis dels accionistes reduint el capital desemborsat van produir una reducció del volum de bitllets en circulació. Els usuaris habituals d'aquests actius monetaris no hi van renunciar, sinó que van optar per utilitzar els comptes corrents per a la mateixa finalitat. El caràcter del Banc com a proveïdor de mitjans de pagament i com a «modernitzador» del sistema financer es va mantenir, probablement, sense que la Direcció del Banc en fos especialment partidària.

Els límits d'aquesta substitució de bitllets per comptes corrents es van assolir a partir del 1854, quan la recuperació econòmica general va comportar l'increment de la demanda de mitjans de pagament. Dos testimonis en donen proves. El primer és la mateixa preocupació del Banc pel fenomen. El gener de 1855, quan la Junta de Govern va estudiar una petició de préstec del Govern, es va acordar que els comissionats per negociar l'operació tractessin «*de obtener del Gobierno la emisión más apremiante de un millón de duros en billetes de este Banco contra igual cantidad en metálico que el mismo tendría*

9. Per a més informació, vegeu Pascual (2007).

segregado en sus arcas en exclusiva garantía de pago de dichos billetes».¹⁰ Podem observar que no es pretenia augmentar la capacitat creditícia sinó, simplement, canviar el metàl·lic a caixa (procedent, en gran part, dels comptes corrents) per bitllets. La pressió sobre el Banc per la falta de mitjans de pagament era, segurament, molt notable en aquelles dates. Gairebé un lustre després, un informe oficial del Ministeri d'Hisenda es referia a la conjuntura d'aquests anys 1854-1855 en què recordava que:

*«[...] antes que las Sociedades de Crédito y Cajas de Descuentos acudieran a cubrir aquellas necesidades [de mitjans de pagament] con sus obligaciones, talones registrados y órdenes de pago, unos simples cambiantes de moneda sin la menor responsabilidad sin otro moviliario ni ajuar que unas mesas de pino colocadas en las plazas públicas daban en cambio de oro y plata simples abonarés que algunos rechazaban, pero que la generalidad recibía, y téngase presente que cuando esto pasaba ya funcionaba el Banco y tenía circulantes más billetes de los que tiene hoy.»*¹¹

En tot cas, el nou accés a recursos barats –recordem que els comptes corrents no rebien remuneració– no es va acompanyar, com veurem de seguida, d'un ús rendible de la major part d'aquests fons. Es comprèn, així, que el Banc tolerés, però no intentés estimular, el desenvolupament dels comptes corrents. Ho observaven més com un servei que s'oferia al client que no pas com una oportunitat per millorar la rendibilitat de l'entitat.

4. L'activitat creditícia. Les operacions ordinàries

Com s'ha assenyalat, una de les característiques més destacades del període posterior a la crisi de 1848 va ser la disminució de l'activitat creditícia. El màxim de crèdits concedits s'havia assolit en el primer semestre del 1847 amb poc més de cinc milions de duros. Aquesta quantitat no es va recuperar fins al segon semestre del 1851 (quadre 7.3) i tot i així de manera puntual. Només en el segon semestre del 1854, ja en un altre context que analitzarem al final d'aquest capítol, es va situar l'activitat creditícia per sobre de l'assolida anteriorment a la crisi. Aquest fenomen es pot atribuir a la falta de demanda de crèdit o a les restriccions introduïdes pel Banc, però de cap manera a la falta de recursos. Com hem vist, el Banc mantenia a caixa un percentatge altíssim del passiu disponible. Valorarem aquesta qüestió més endavant. Ara convé analitzar una mica més de prop els canvis esdevinguts en l'activitat creditícia del Banc.

10. Actes de la Junta de Govern, 10 de gener de 1855.

11. «Memoria redactada por D. José Fariñas relativa a la visita girada a las sociedades de crédito de Barcelona» (12 de juliol de 1859). Arxiu Històric Nacional, Hisenda, lligall 429/1. Fariñas exagerava la nota. El 1859 el Banc tenia en circulació més del doble de bitllets que a principi de 1856. Vegeu l'annex.

Quadre 7.3. Operacions de crèdit per exercicis (duros)

Exercicis (semestres)	En lletres i pagarés	Sobre colonials	Sobre mercaderies en brut	Sobre gèneres manufacturats	Sobre títols de deute	Sobre accions	Total
I/1849	874.991	64.165		213.870	760.788	517.420	2.431.233
II/1849	1.387.088	41.892		140.538	912.784	464.518	2.946.820
I/1850	1.123.659	12		92.909	954.697	542.698	2.713.975
II/1850	1.748.656	9.760		56.415	1.478.512	621.946	3.915.288
I/1851	2.262.569	6.920	321.734	1.775	642.183	649.906	3.885.087
II/1851	2.232.692	41.880	403.544		1.725.489	623.153	5.026.758
I/1852	1.915.120	177.007	125.360		686.169	407.995	3.311.651
II/1852	2.038.585	147.350	127.594		1.855.908	1.006.180	5.175.616
I/1853	1.659.600	134.714	413.371		1.390.128	1.034.565	4.632.378
II/1853	2.009.781	168.340	612.343		1.237.056	1.040.725	5.068.246
I/1854	2.155.031	133.725	280.532		1.026.598	1.184.732	4.780.618
II/1854	2.480.559	54.373	337.189		1.131.014	1.476.596	5.479.730

Font: Quadre 4.5

Al marge de la caiguda en el volum total de crèdit concedit, el que més crida l'atenció de l'activitat creditícia durant aquest període són els canvis en la composició. Dues modalitats de crèdit existents abans del 1848 desapareixen en aquest període: el préstec sobre cotons i el préstec sobre pastes metàl·liques. Aquest segon sempre va tenir poca importància, però el primer va ser durant els primers anys una de les rúbriques més destacades. Durant el primer semestre del 1847, va arribar a representar el 23% del crèdit total. Com veurem més endavant, en realitat aquest tipus de crèdit no va desaparèixer, sinó que es va transformar per evitar els inconvenients que el Banc va haver d'assumir el 1848. Concretament, va passar a conformar-se com a préstecs amb garantia de certificats de dipòsit de mercaderies (*warrants*) emesos per societats d'emmagatzematge especialitzades. Aquestes operacions apareixen ara com «sobre mercaderies en brut». Es pot observar que, tot i que la seva importància no va ser menyspreable, va quedar molt per sota del milió de duros semestral que van arribar a assolir els préstecs sobre cotons el 1847.

La desaparició dels préstecs sobre cotó en floca va quedar compensada per un cert augment dels descomptes de lletres i pagarés i, durant alguns anys, dels préstecs concedits sobre títols de deute. Els garantits per accions van mantenir la importància anterior només a partir de 1852. Finalment, els préstecs pignoratius sobre gèneres manufacturats –afectats pels mateixos problemes que els que es feien sobre cotons– es van anar reduint fins a desaparèixer.

Els canvis enumerats en les pautes creditícies van tenir a vegades una gènesi complexa. El més important, la cessació en els préstecs amb garantia de cotons, va ser una conseqüència natural dels esdeveniments de 1848. No tan sols va quedar demostrat el risc de prestar sobre penyores de preu tan volàtil, sinó que es van posar de manifest els

costos i els riscos que l'emmagatzematge d'aquests productes podia comportar. Després dels esdeveniments viscuts, el Banc va fer disminuir els préstecs amb penyora de cotó fins a fer-los gairebé desaparèixer.

Tanmateix, la importància d'aquesta mercaderia al mercat barceloní i el paper rellevant que el seu comerç significava per a alguns dels millors clients del Banc –inclosos alguns membres de la Junta de Govern– va fer que l'eliminació definitiva d'aquest tipus de préstecs no es pogués sostenir. Per això, la Junta va acordar estudiar a fons el problema per buscar-hi una solució. Com sempre en aquests casos, es va nomenar una comissió perquè avalués la possibilitat de treballar mitjançant intermediaris. La comissió, composta per Pascual, Parladé, Coma i Lerena, va presentar un dictamen a la Junta de Govern el novembre de 1850. Del que es tractava era de continuar prestant sobre cotó, però mitjançant el descompte dels certificats de dipòsit (*warrants*) que emetrien unes societats especialitzades prèviament qualificades pel Banc. Aquestes operacions de descompte es farien al 4% d'interès anual.

«El bien concebido proyecto que motivó el nombramiento de esta Comisión se reduce á que una ó mas compañías reciban en sus almacenes, bajo ciertas condiciones para con los deponentes, algodón en rama y otros efectos, expidiendo certificados ó bonos en que se exprese su clase, calidad y cantidad y respondiendo al portador de estos documentos, de la existencia de los efectos así como de los deterioros que sufran por incuria de las Compañías, excepto en los casos de sustracción o daño á mano armada por fuerza superior: y otro de los objetos de este proyecto es que pueda el Banco hacer préstamos sobre los repetidos efectos mediante la entrega de los bonos.»¹²

La Junta de Govern va aprovar el dictamen per unanimitat, però el problema era que aleshores no hi havia cap societat d'emmagatzematge que reunís les característiques de credibilitat i solvència requerides. Poc temps després, el març de 1851, es van produir novetats, ja que es va constituir la Sociedad de Almacenes de Comercio. Hem parlat d'aquesta Societat en el capítol 3 i hem esmentat la important participació de molts membres de la Junta de Govern del Banc en la seva constitució.

Les operacions dutes a terme amb la Sociedad de Almacenes de Comercio s'executaven descomptant els rebuts que la Societat emetia als clients. El Banc va deixar d'assumir el risc per l'emmagatzematge de penyores, però també en va rebaixar l'interès; pensava posar els tipus al 5%, però finalment els va estipular al 4%, ja que va haver de compartir un percentatge amb la Societat per tal de proporcionar-li guanys. Les relacions entre el Banc i la Sociedad de Almacenes es van mantenir al llarg de tot el període

12. Actes de la Junta de Govern, 11 de novembre de 1850.

d'estudi. El juliol de 1854, quan es va desencadenar l'epidèmia de còlera a la ciutat, es van suspendre les operacions amb la Societat, però les van reiniciar l'octubre del mateix any, una vegada passat el perill.

Modelo de pagaré utilizado en las operaciones con la Compañía de Almacenes del Comercio

«1ero Que sobre los bonos de dicha sociedad, representada por D. Juan Soler y Compañía y única hoy de su naturaleza, puedan prestarse á los tipos que establece el reglamento especial de operaciones de este Banco respecto de cada artículo, hasta los trescientos mil duros destinados por ahora a las operaciones de esta clase, según el referido acuerdo de once de noviembre de mil ochocientos cincuenta.

2do. Que los pagarés por los préstamos de que se trata se otorguen en estos términos:

“Debo y pagaré en moneda de oro ó plata a la orden del Banco de Barcelona el día tantos la cantidad tal que he recibido en metálico á mi satisfacción, por préstamo que me ha hecho sobre tal cosa colocada por mi en poder de la Sociedad de almacenes del Comercio, como así consta del bono de esta compañía que entrego en garantía al mismo Banco, al cual cedo y traspaso desde ahora el mencionado género para el caso de no satisfacer el importe del presente pagaré el día de su vencimiento, ó de no verificar desde luego las reposiciones en la referida prenda, que por cualquier motivo crea conveniente exigirme el Banco (En sesión del 7 abril 1851 incluyen aquí “entendiéndose esta cesión y traspaso por el precio corriente que á la sazón tenga el mismo género en la plaza”). Este préstamo me está hecho según partida nº tantos del Registro”.

3ero. Que lo expresado en el artículo primero tenga efecto mediante á que la compañía se obligue formalmente á poner las prendas a disposición del Banco siempre que por éste se le entreguen los bonos respectivos y copias certificadas de los pagarés de su referencia. 4to. Que atendidas las condiciones de los dos artículos anteriores y la facultad en que se hallan los deponentes de renovar los bonos, no sea obstáculo para la realización de los préstamos, el que venzan antes aquellos que los pagarés.»¹³

Aquest tipus d'operacions sobre certificats de la Sociedad de Almacenes, tot i que es feien com a operacions de descompte, en realitat eren préstecs sobre penyores, fonamentalment cotó. A la memòria d'agost de 1851, el Banc assenyala que en quatre mesos s'havien fet préstecs d'aquesta mena per un total de 268.534 duros, amb un benefici proper als 2.000 duros. Això significava en torn al 10% del total descomptat i del benefici obtingut durant el període. En qualsevol cas, aquestes dades reflecteixen que el

13. Actes de la Junta de Govern, 31 de març de 1851.

Banc va continuar prestant sobre cotó, encara que en quantitats molt més petites que anteriorment, i buscant fórmules menys arriscades per a la continuïtat de la institució.

També es van produir transformacions en altres efectes sobre els quals prestava el Banc: les accions de companyies barcelonines. Al llarg de les dècades de 1840-1850, es van multiplicar les societats anònimes barcelonines i el Banc en va anar acceptant les accions com a penyora per als préstecs.¹⁴ Aquestes societats encara van tenir una importància més gran al llarg de la dècada de 1850. La forma com operava el Banc consistia a establir un volum de crèdit màxim per als préstecs amb garantia de les accions de determinades companyies, tal com es recull en el quadre 7.4 per al 1851. Aquestes accions s'acceptaven en funció del capital desemborsat i se susprenien les operacions sobre aquestes accions si apareixien indicis de dificultats.

En aquells anys, el Banc acceptava accions (per les dues terceres parts del valor a la plaça, o del desemborsament) de les companyies següents: L'Espanya Industrial, el Ferrocarril de Barcelona a Mataró, la Companyia Catalana General d'Assegurances, la Societat d'Enllumenat per Gas, Navegació i Indústria, i la Foneria Barcelonesa de Bronzes i altres Metalls. A Tous Ascacibar i Cia. li van assignar 40.000 duros, però sobre la meitat de l'import de les accions. També sobre aquestes consignacions van establir límits perquè un sol client no pogués acaparar un percentatge important del volum assignat.

Quadre 7.4. Límits de préstec per garanties, 1851 (duros)

	Març	Maig	Setembre	Octubre
Sobre Sociedad de Almacenes del Comercio	300.000			
Sobre títols de deute			400.000	300.000
Crèdit a la Junta de Carreteres		200.000		
Sobre accions de L'Espanya Industrial	(85.000)			80.000
Per pagarés sobre firmes		500.000		
Sobre accions de Navegació i Indústria	(50.000)			30.000
Sobre accions de Tous Ascacibar i Cia.	(50.000)			40.000
Sobre accions Ferrocarril Barcelona Mataró	100.000			80.000
Sobre accions Societat d'Enllumenat per Gas	(50.000)			40.000
Sobre accions Foneria Barcelonesa		20.000		20.000
Sobre accions Cia. Catalana General d'Assegurances	(50.000)			40.000

Font: Actes de la Junta de Govern del Banc Barcelona. Les xifres entre parèntesis es refereixen a quantitats que s'havien acordat els anys 1849 i 1850, que hem considerat que es mantenien en no haver estat modificades.

Tot i que el Banc va introduir limitacions en algunes operacions en el sentit expressat, en va facilitar d'altres, concretament els préstecs sobre dues firmes amb ga-

14. Segons la llei de 1849 no podia prestar sobre les pròpies accions.

rantia subsidiària, per un termini de tres mesos i al 5%. Normalment, s'acceptava com a garantia subsidiària per a aquestes operacions les accions del Banc pel total del seu valor i es permetia, també, que una de les dues firmes no estigués qualificada. S'acceptaven, així mateix, un altre tipus de garanties amb l'única exigència que l'import de l'operació estigués d'acord amb els valors que acompanyessin. Aquest tipus d'operacions, encara que no es diu expressament, probablement només es duïen a terme amb el sector més sòlid de la clientela del Banc.

En conjunt, no hi ha cap dubte que el Banc, immediatament després de la crisi de 1848, es va comportar d'una manera molt més cauta que anteriorment respecte a l'activitat creditícia. La concentració del crèdit en els clients de qualificacions més elevades, les limitacions imposades a determinades operacions i la vigilància minuciosa sobre l'evolució de la solvència dels clients en són una bona prova. Aquesta actitud, responia a una situació econòmica en què els riscos del Banc havien augmentat o, simplement, va ser un canvi de política imputable al mateix Banc que va perjudicar el crèdit a la plaça? Quant va durar aquest comportament temorós després de la situació viscuda?

Naturalment, els dirigents del Banc pensaven que era la situació econòmica la que feia necessari prendre aquestes mesures cauteloses. L'octubre de 1851 es descrivia la situació mercantil com a «*verdaderamente delicada y lamentable*», producte d'un conjunt de circumstàncies entre les quals no falten les de caràcter moral (la pèrdua de la bona fe i la confiança). A fi que qualsevol situació semblant a la viscuda el 1848 no agafés desprevinguda l'entitat, la Direcció entenia que estava plenament justificat «*robustecer y disminuir la cartera para facilitar su realización en un caso desgraciado, postergando hoy mas que nunca los beneficios á la seguridad; pero [se] debe proceder en esta idea circunspecta y gradualmente para no ocasionar el conflicto mismo que trata de evitarse*».¹⁵ L'ombra de 1848 planejava vívida el 1851. El temor queda de manifest en les seves pròpies paraules:

«Públicas cuanto considerables son las pérdidas sufridas en la plaza y fuera de ella por la baja de muchos valores: demasiado frecuentes por desgracia las suspensiones ocurridas de poco tiempo á esta parte: repetidos los casos que demuestran la decadencia de la buena fe: increíble la desconfianza que deriva de estos hechos, y grandes los temores por las perturbaciones políticas que pueden acontecer en la primavera del año próximo. Este funesto conjunto de circunstancias constituye una situación mercantil verdaderamente delicada y lamentable, presentando un porvenir contra el cual debe prepararse el Banco sino ha de exponerse á las dificultades de 1848, cuya reproducción daría un golpe de muerte a su buen nombre y existencia.»¹⁶

Les decisions que va prendre el Banc per fer front a aquesta situació aparent-

15. Actes de la Junta de Govern, 10 d'octubre de 1851.

16. Actes de la Junta de Govern, 10 d'octubre de 1851.

ment dramàtica van significar mesures addicionals a les ja adoptades. Es va acordar disminuir un 25% el crèdit de les classes inferiors (des de la catorzena) i es van posar límits als crèdits concedits sobre títols de deute, la qual cosa va impedir que una mateixa persona pogués obtenir un crèdit superior a 15.000 duros sota aquesta rúbrica. En contrapartida, es van facilitar els descomptes de lletres i pagarés provinents clarament del comerç. També es va decidir limitar els descomptes de pagarés dels membres de la Junta de Govern.

En finalitzar l'exercici de 1851, la Junta de Govern va voler justificar aquesta política. Segons s'assenyalava en la memòria llegida a la Junta d'Accionistes del febrer de 1852, en els últims sis mesos de l'any anterior s'havien produït 22 fallides a la ciutat. És difícil determinar en quina mesura els esdeveniments de 1847 i 1848 es van arrossegar fins a principi de la dècada de 1850, però al Banc eren molt presents les angúnies viscudes. En qualsevol cas, la Direcció afirmava sentir-se en disposició d'aixecar les mesures restrictives quan es dissipés la incertesa.

Fins a quin punt hi havia efectivament una falta de demanda de crèdit solvent a la plaça? En el quadre 7.4, s'han recollit els volums que el Banc estava disposat a prestar, al llarg del 1851, segons les diferents garanties que admetia, que superaven lleugerament el milió i mig de duros. La cartera del Banc al tancament del segon exercici del 1851 ascendia a poc més d'un milió tres-cents mil duros. El fet que no s'hagués assolit el límit establert pel mateix Banc podria ser una evidència de la falta de demanda de crèdit a la plaça, sempre d'acord amb les condicions que el Banc exigia.

Com és natural, els dirigents del Banc eren conscients que les restriccions aplicades al crèdit afectaven els beneficis. El març de 1852 van tornar a encarregar a una comissió que s'ocupés de «*examinar y someter a la resolución de la Junta lo que crea conveniente al fomento de las operaciones del Banco, atendida la escasez de beneficios que hay en el día, la disminución progresiva de la cartera y la cuantía del metálico existente en Caja*».¹⁷

Durant els anys següents, el Banc va mantenir una política constant de recerca del negoci, sempre dins dels seus esquemes. Un exemple clar va ser l'ampliació de la llista de firmes qualificades a què es fa referència diverses vegades en les memòries del període.¹⁸ També es van fer nombroses operacions de caràcter «especial» que van quedar registrades a les actes, que serveixen com a prova de l'intent d'estendre les operacions. Encara que al principi es van reduir a un àmbit d'actuació molt determinat, el d'aquells clients que oferien al Banc les millors garanties, a mesura que van transcórrer els anys es

17. Actes de la Junta de Govern, 29 de març de 1852.

18. Memòries de l'agost de 1853 i l'agost de 1854.

El Banc de Barcelona, 1844-1874

va produir una ampliació d'aquest cercle. D'aquesta manera, es van efectuar operacions amb firmes no qualificades o que es van qualificar per a l'ocasió.

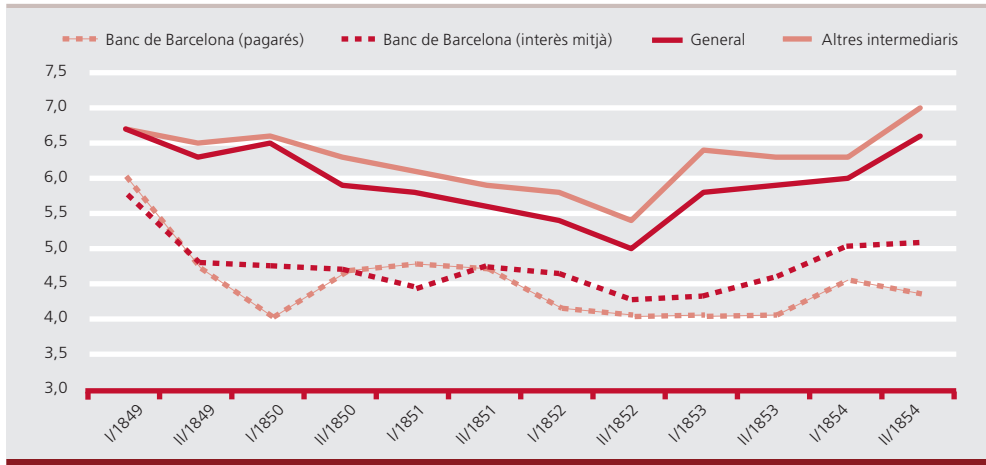
Un element final que ens pot ajudar a dilucidar si el Banc es va limitar a seguir l'evolució del mercat creditici o hi va introduir restriccions d'oferta és l'anàlisi de l'evolució dels tipus d'interès. El quadre 7.5 recull les estimacions fetes sobre els tipus d'interès aplicats al descompte de pagarés per diverses institucions de crèdit, i també les procedents dels mateixos registres del Banc de Barcelona.

Quadre 7.5. Tipus d'interès a Barcelona (%)

	Pagarés*			Banc de Barcelona (interès mitjà)**
	Banc de Barcelona	Altres intermediaris	General	
I/1849	6,0	6,7	6,7	5,72
II/1849	4,7	6,5	6,3	4,78
I/1850	4,0	6,6	6,5	4,70
II/1850	4,6	6,3	5,9	4,65
I/1851	4,7	6,1	5,8	4,40
II/1851	4,7	5,9	5,6	4,72
I/1852	4,1	5,8	5,4	4,59
II/1852	4,0	5,4	5,0	4,22
I/1853	4,0	6,4	5,8	4,27
II/1853	4,0	6,3	5,9	4,56
I/1854	4,5	6,3	6,0	4,98
II/1854	4,3	7,0	6,6	5,03

Font: *estimacions cedides amablement per L. Castañeda i X. Tafunell; **Blasco i Nogués (2004)

Com es pot observar, ni el tipus d'interès cobrat pel Banc de Barcelona ni el cobrat per altres intermediaris no va experimentar un increment sensible abans de 1853-1854. Sí que va augmentar el diferencial entre el tipus d'interès general de la plaça i el cobrat pel Banc, la qual cosa es podia deure a dues raons diferents, però no excloents. La primera, que les exigències de solvència més grans imposades pel Banc als clients redundessin en un descens més acusat del tipus d'interès que aplicava. La segona, que el Banc s'estigués esforçant per ampliar la seva cartera amb la idea de reduir el tipus d'interès cobrat. En qualsevol cas, sembla clar que, almenys abans de 1853, no es pot acusar el Banc d'haver creat una situació d'escassetat de crèdit a la plaça. Tanmateix, això no es contradiu amb el fet que la política de passiu adoptada per adaptar-se a aquesta situació de debilitat de la demanda de crèdit –això és, la reducció dels recursos propis i dels bitllets en circulació– no creés problemes seriosos de mitjans de pagament, com hem vist.

Gràfic 7.1. Tipus d'interès a Barcelona (%)

Font: Quadre 7.5

Molt probablement va ser aquesta debilitat del mercat privat la que va impulsar el Banc a endinsar-se per la sendera del crèdit a les administracions públiques, una activitat que era aliena a les finalitats fundacionals del Banc, però que en aquestes circumstàncies va semblar convenient als dirigents de la institució.

5. Les operacions amb les administracions públiques

Durant els primers anys de la dècada de 1850, el Banc va efectuar altres operacions de crèdit, a més de les purament comercials que li eren pròpies. Ens referim a les relacionades amb les administracions públiques. Els principals acords es van signar amb el Govern provincial i amb l'Ajuntament de Barcelona.

El 1850 es va començar a negociar un primer acord amb l'Administració provincial per descomptar lletres procedents dels pagaments dels drets de duanes. Des d'un principi, va quedar clar l'interès del Banc per accedir a aquest negoci. El Banc es comprometia a acceptar totes les firmes que es presentessin i a qualificar-les, en cas que no ho estiguessin, només per a aquest efecte. Tot i així, és significatiu que, internament, la Junta de Direcció acordés que *«en caso de protesto dirija siempre el Banco su reclamación y acciones contra la Hacienda, si bien que se calle por ahora esta resolución»*.¹⁹

19. Actes de la Junta de Govern, 8 d'agost de 1850. La Junta de Govern va corregir aquesta proposta de la Direcció eliminant l'apartat en el qual es plantejava que la decisió no es donés a conèixer. El desembre d'aquell mateix any, la Junta de Govern va enviar a la Reina una proposta per fer aquests descomptes al 3%.

Va ser el 1851 quan, finalment, es va concretar aquest acord. Consistia en el descompte de lletres de drets de duanes a un 3%, a canvi de comprometre's amb l'Administració amb una línia de crèdit de fins a 50.000 duros. Les peculiaritats de l'acord tenen el seu interès. En primer lloc, perquè fins a aquest moment el descompte de les lletres de duanes l'havia practicat la casa Fontanellas, que era la representant del Banco de San Fernando a Barcelona. Fontanellas feia els descomptes al 4% i avançava diners a l'Administració a un 6%. El Banc oferia el descompte més barat, al 3%, sense modificar l'interès del 6% per les bestretes.

La negociació entre el Banc i l'Administració va topar amb algunes dificultats, ja que la institució com a tal no estava autoritzada a obrir un compte de crèdit en les condicions que l'Administració exigia. Tot i que no s'aclareixen aquestes condicions, ens podem imaginar que les garanties devien ser el problema principal. Per poder fer efectiva l'operació es va recórrer als membres de la Junta. Va ser Manuel Girona qui, l'abril de 1851, es va ocupar de negociar amb el governador (Ventura Díaz) les condicions de l'acord. Segons Girona, el governador li va assegurar que:

*«[...] en lo venidero pocos ó ningunos serian los anticipos que necesitase la Tesorería de esta Provincia: que no pudiendo exponerse sin embargo á quedar en la falta absoluta de fondos en un caso dado, consideraba indispensable que se le asegurase hasta la suma de **cincuenta mil duros**, y que pues era preciso convencerse de que sin esta seguridad no podría entrar el Banco en el referido descuento, a impulsos del deseo de procurar á un tiempo economías al Erario público y utilidades al establecimiento, le excitaba á que con urgencia se decidiese por ofrecerle dicha suma para cualquiera evento, obligándose S.E. por su parte a exhibir todas las noticias que se apetezcan para demostrar en su caso la necesidad. En virtud de esta excitación, y en el supuesto de que nunca podrían verificarse dichos anticipos por cuenta del Banco, por no permitírsele las disposiciones que le rigen, propuso el mismo Sr. Girona que á tenor de algunas ideas emitidas antes sobre el asunto, y al solo objeto de que no pierda el establecimiento los beneficios que debe reportarle el descuento de las letras, quedando infructuosos tantos esfuerzos como se han hecho para procurárselos, **se tratase formalmente de verificar los anticipos por cuenta de todos ó algunos de los individuos de la Junta de Gobierno aun cuando se saquen los fondos del Banco**, uniéndose en la afirmativa dos ó mas de dichos individuos á la Dirección para establecer con el Exmo Sr. Gobernador las condiciones de aquel servicio. Procediose pues á la discusión de lo que acababa de proponer el Sr. Girona, y **allanándose todos los Srs. presentes á entrar en la operación por sí solos ó en unión con los Srs Tresserra, Roig y Peyra, ausentes á este acto, bajo el concepto de asumirse en uno y otro caso la responsabilidad por partes iguales y á condición de dar cuenta de ello en la próxima junta general de accionistas, para que jamás pueda quedar sujeto á una siniestra interpretación lo que emana solamente de miras en todos***

conceptos favorables á los intereses del establecimiento, fueron nombrados para los efectos de la proposición los Srs. Parladé y de Lerena.»²⁰

Finalment, el 9 d'abril de 1851 Girona es va tornar a reunir amb el governador i van acordar que el Banc descomptaria les lletres de duanes a un interès del 3% i que les bestretes –que podrien arribar fins a 50.000 duros– serien concedides pels membres de la Junta a títol personal amb un interès del 6%. La Junta d'Accionistes en què la Junta de Govern va haver de donar compte d'aquest acord, la d'agost de 1851, va tenir la participació més escassa de tot el període, 18 accionistes més un representat. No hi ha constància a les actes de la informació que segurament es va oferir sobre la participació dels membres de la Junta de Govern en possibles bestretes a l'Administració. Les memòries sí que recullen una menció a l'acord sobre els descomptes de les lletres de duanes. S'hi assenjala que l'aplicació va oferir certes dificultats *«por habérsele considerado anexo á otro servicio que no permite la indeclinable observancia de los estatutos y reglamentos del Banco»*.²¹ No es fa cap referència al fet que *«el otro servicio»* es resolgués amb la participació dels membres de la Junta ni a les condicions en les quals es va fer.

L'acord definitiu no està registrat a les actes d'una manera completa, sinó únicament els articles que es van corregir. Gràcies a això sabem que el Banc deixaria als membres de la Junta els diners necessaris per a les bestretes que exigís l'Administració. El Banc els cobraria un 4% d'interès, mentre que la Hisenda en pagaria un 6%: *«El importe de la diferencia de intereses entre el cuatro por ciento que devengará el Banco como tipo general de los descuentos que verifica por el tiempo de su desembolso y el seis por ciento anual que por razón de estos anticipos abonará la Hacienda pública á los infrascritos, se repartirá entre ellos por partes iguales cada trimestre mediante liquidación formada por el Administrador del mismo Banco.»²²*

Aquestes operacions, encara que discretes, devien suscitar crítiques en els mitjans financers barcelonins, en entendre's que els membres de la Junta de Govern s'estaven lucrant amb una operació del Banc. El febrer de 1853 la Junta va decidir posar fi a la participació individual dels membres en l'operació per evitar les suspicàcies:

«[...] la operación podría hacerse mas naturalmente por cuenta del Banco, depositando en la Caja de Consignaciones una cantidad igual al préstamo en abonarés por calderilla catalana cotizados a ochenta y cinco por ciento de su valor, de cuyo modo se evitaría la inmerecida censura pública contra los mencionados Srs de la Junta de Gobierno y

20. Actes de la Junta de Govern, 5 d'abril de 1851 (el destacat és nostre). Amb data 24 de novembre de 1851, Hisenda ja havia fet ús de la bestreta dels 50.000 duros i en va demanar una altra de 30.000, que li van ser concedits en les mateixes condicions.

21. Memòria de l'agost de 1851, p. 3.

22. Actes de la Junta de Govern, 14 d'abril de 1851.

la Hacienda obtendría aquel con menor sacrificio, en razón de que entonces el Banco solo cobraría el cuatro por ciento; y rogando al propio tiempo a S.E. por los motivos expresados que para los casos que pudiesen ocurrir en adelante, se sirviese ponerse de acuerdo con el Gobierno a fin de que se verificasen aquellos adelantos con la correspondiente garantía del propio modo que se hace con el Banco de San Fernando.»²³

El text és ben explícit. Se sol·licita que el Banc de Barcelona pugui efectuar operacions amb la Hisenda pública en les mateixes condicions que el Banco de San Fernando, això és, a canvi del lliurament de garanties en forma de deute públic. Per solucionar el problema específic plantejat amb les bestretes, s'ofereix que el Govern provincial faci un dipòsit en abonarés de xavalla per l'import avançat. El dipòsit es faria a la Caja de Depósitos y Consignaciones a disposició del Banc. Recordem que els abonarés de xavalla eren en circulació des del novembre de 1852 i que el Govern va crear la Caja de Depósitos y Consignaciones el mateix any per facilitar la gestió del deute públic. Per tant, aquesta solució era possible en aquest moment, però no ho era quan es va acordar inicialment l'operació el 1851.

Aquestes operacions amb les hisendes provincials es van estendre a les caixes subalternes i fins i tot a la província de Girona, on no hi havia sucursal del Banc però es va fer per mitjà del seu corresponsal. Hi ha dades del que va suposar aquest negoci per al Banc el segon semestre de 1851. A la memòria corresponent a la Junta d'Accionistes del febrer de 1852 s'indica que les lletres de duanes descomptades van importar un total de 404.603 duros, i que van deixar un benefici una mica superior als 2.000 duros. S'afegia que el negoci anava de baixa a causa dels descomptes que es concedien als pagaments al comptat. Segons aquestes dades, el descompte de les lletres de duanes representava el 20% del total de descomptes de lletres i pagarés del període i poc més del 7% del total dels beneficis.

El Banc va prestar també els seus serveis a altres institucions públiques d'àmbit local. L'obertura d'una línia de crèdit per 200.000 duros a la Junta de Carreteres de Catalunya n'és un bon exemple.²⁴ El 1848 es van concedir els permisos corresponents per fer obres de camins a les quatre províncies de Catalunya.²⁵ Els responsables del projecte van acudir al Banc per obtenir finançament. El Banc, emparant-se en els estatuts, va dir que no hi podia respondre com a institució; tanmateix, els membres de la Junta de Govern s'hi van comprometre ells mateixos amb un préstec de 20.000 duros. Aquesta

23. Actes de la Junta de Govern, 21 de febrer de 1853.

24. Actes de la Junta de Govern, 25 de juny de 1850.

25. Vegeu la Reial ordre de 29 de setembre de 1848.

bestreta els va ser tornada i el juny de 1850 es va establir un conveni amb la Junta de Carreteres que consistia a obrir una línia de crèdit de 200.000 duros per a la construcció de carreteres a Catalunya. El contracte es va establir per tres anys i l'interès compromès va ser del 6%.²⁶

Així mateix, el Banc va participar en operacions relacionades amb les tasques de la Casa de la Moneda de Barcelona. Els anys 1852 i 1853 va col·laborar amb aquesta institució i li va concedir un préstec per facilitar la reencunyació de moneda de plata, la denominada *moneda columnària*.²⁷

Si les relacions financeres amb les administracions provincials i locals van ser fluides i aparentment beneficioses, el Banc va ser molt més reticent respecte a l'Administració central. Anteriorment al 1855, no hi ha cap participació important del Banc en operacions amb la Hisenda estatal, tot i que sí que hi ha constància d'algunes peticions que van ser denegades per la institució. El 1851, per exemple, el Banc es va negar a prendre part en un préstec al Tresor. La raó esgrimida va ser que la normativa de l'establiment li impedia efectuar aquest tipus d'operacions.²⁸

«La Dirección dio cuenta de haber contestado á una carta de los corresponsales en Madrid, que por no permitirlo las disposiciones que rigen a este Banco, no le era posible tomar parte en la operación del Tesoro consistente en un giro de tres millones quinientos mil duros sobre la Habana, al interés anual de nueve por ciento, domiciliándose el pago en el Banco de San Fernando con su aceptación y consiguiente responsabilidad y verificándose el reintegro por las cajas del mismo establecimiento desde junio próximo hasta diciembre de mil ochocientos cincuenta y dos mediante una cantidad proporcional todos los meses. Esta resolución quedó aprobada.»²⁹

Les relacions financeres entre el Banc i les administracions públiques es van fer molt més intenses, i en certa mesura dramàtiques, a partir del triomf de l'alçament progressista el juliol de 1854.³⁰ A Barcelona, la revolta contra el règim moderat va anar acompanyada de dos esdeveniments específics que van conduir la ciutat a una situació extremament delicada: el conflicte de les selfactines i l'epidèmia de còlera. El moviment popular contra el Govern conservador es va iniciar a Barcelona el 14 de juliol, després que no haguessin tingut ressò ni el pronunciament encapçalat pel general O'Donnell el

26. Sobre la Junta de Carreteres de Catalunya i la seva activitat en aquest període, vegeu Pascual (1987).

27. Actes de la Junta de Govern, 8 de novembre de 1852 i 22 d'agost de 1853.

28. Tortella (1973, p. 44-45) esmenta la correspondència entre el Banc i el Govern respecte a aquesta operació.

29. Actes de la Junta de Govern, 10 de febrer de 1851.

30. Per a un estudi detallat sobre Barcelona durant el Bienni Progressista, vegeu Benet i Martí (1976).

28 de juny, ni l'enfrontament posterior entre militars alçats i tropes governamentals de Vicálvaro. Tot sembla indicar que les forces progressistes de la ciutat només van reaccionar quan, el 10 de juliol, es va fer pública una nova proclama, en la qual els revoltats assumien algunes de les pretensions pròpies del progressisme: ampliació del cens electoral, llibertat d'impremta, reducció dels impostos sobre el consum, etc.

La revolta de Barcelona no va trobar oposició perquè les forces de l'ordre, i finalment també el capità general, es van afegir a l'alçament. Tanmateix, tot seguit es va detectar un moviment dirigit contra les fàbriques de filats de cotó i, especialment, contra les màquines automàtiques *–self-acting–* introduïdes recentment a la ciutat. En els mesos anteriors ja hi havia hagut fortes tensions laborals sobre la introducció d'aquestes màquines que estalviaven feina i alteraven l'organització tradicional de les fàbriques. Ara el moviment es va concretar en la destrucció sistemàtica de maquinària, i en una vaga general que va paraitzar la indústria cotonera. En ple conflicte obrer, van començar a circular rumors sobre el contagi del còlera. A final de juliol l'epidèmia era una realitat. Es va generalitzar el pànic i va començar l'èxode. La ciutat va quedar gairebé paraitzada.³¹

La situació era d'extrema tensió, perquè al conflicte laboral a les filatures de cotó s'hi afegia l'atur generat pel tancament de tallers i magatzems. El 9 d'agost, el nou capità general –el general de la Concha– va demanar permís al Govern per sol·licitar un préstec de vint milions de rals (un milió de duros) sobre diverses garanties amb l'objectiu de «*mejorar la suerte de los que por razón de las circunstancias quedaron sin trabajo... [haciendo] que se ocupen en las carreteras y demás obras públicas*». En el mateix ban s'afirmava que «*el Banco de Barcelona ha puesto a disposición del propio Capitán General y S.E. el Ayuntamiento un millón de reales para hacer frente a las necesidades del momento*».³²

El 22 d'agost de 1854 la Junta de Govern del Banc de Barcelona discutia les condicions que havien de servir de base per fer el préstec d'un milió de rals al consistori barceloní. El préstec es lliuraria en monedes d'or o plata contra una garantia de dos milions de rals billó en abonarés de xavalla. L'Ajuntament s'obligava a reintegrar el préstec en un màxim de dos anys i, a mesura que ho anés fent el Banc li tornaria la part de garantia corresponent. D'altra banda s'establia que, si el Banc necessitava amb urgència el milió de rals i l'Ajuntament no el podia tornar, «*quedarà el Banco facultado para disponer de la garantía en la forma que estime conveniente, bajo la condición empero de reponerla y entregarla al Excelentísimo Ayuntamiento Constitucional cuando se verifique el reintegro*».³³ El tipus d'interès del préstec seria del 3% anual, que l'Ajuntament pagaria per quadrimestres

31. Benet i Martí (1976, vol. I, p. 290-436).

32. *Ibíd*em, vol. I, p. 446.

33. Actes de la Junta de Govern, 22 d'agost de 1854.

anticipats. Les persones nomenades per l'Ajuntament per portar el tema del préstec van ser el tinent d'alcalde, Antoni Benavent, i el regidor Fidel Lliurat.³⁴

El 21 d'agost, al mateix temps que es concretava aquest ajut, el nou governador civil, Pascual Madoz, emetia un comunicat en el qual assegurava que les circumstàncies feien molt difícil reobrir les empreses, perquè la paralització de les vendes les havia deixat sense recursos amb què pagar els obrers.

«Con este motivo he creído conveniente celebrar hoy una reunión con los Comisionados del Banco y algunos comerciantes y fabricantes que residen en Barcelona, proponiéndoles la idea de levantar un capital de diez millones de reales, y con él auxiliar a las fábricas, para que en esta época de miseria, consiguiente a la aparición del cólera, tenga el obrero asegurado su jornal. El Banco de Barcelona, a quién ni una vez he acudido sin alcanzar su más completa colaboración, no tendrá inconveniente en facilitar los diez millones, siempre que de este capital respondan firmas que le inspiren confianza [...]»³⁵

Tot i que a les actes no hi ha registre exprés ni cap contracte d'aquesta col·laboració, sí que hi ha dades que permeten afirmar que el Banc es va comprometre amb la plaça en aquestes circumstàncies. Així, es van admetre a descompte lletres que no estaven convenientment acceptades, ja que el tancament de nombroses cases de comerç impedia completar aquest tràmit, i «*aun cuando tengan agotado su crédito los tenedores de dichas letras, siempre que las firmas de estos y las demás de fuera de la plaza que figuren en las mismas sean tales que garanticen suficientemente en su concepto la operación*».³⁶

L'1 de setembre, les actes de la Junta de Direcció del Banc recullen una nova petició feta pel governador de la província. La màxima autoritat provincial explicava que les condicions en les quals es trobava la ciutat (l'epidèmia de còlera) havien obligat moltes famílies a empenyorar les joies i demanava al Banc que es fes càrrec d'aquesta mena de préstecs a fi d'oferir-ne un preu just, ja que –pel que sembla– algunes persones estaven traient profit de la situació. El Banc va respondre que no podia fer aquest tipus d'operacions, però que sí que els podia fer el Mont de Pietat i que, si aquesta institució

34. Actes de la Junta de Direcció, 9 de setembre de 1854.

35. Ibídem, vol. I, p. 476. Les actes de la Junta de Direcció del Banc indiquen que el governador de la província va obrir una subscripció per auxiliar els fabricants «*en las difíciles circunstancias porque está atravesando la industria*». En aquesta mateixa data, es van presentar al Banc els regidors de l'Ajuntament amb els que s'estava negociant l'operació del préstec expressant la necessitat urgent de disposar de 17.500 duros. El Banc va acordar atorgar-los-els mitjançant la signatura d'una notificació, deixant per després l'elevació a escriptura pública.

36. Actes de la Junta de Govern, 28 d'agost de 1854.

no tenia prou fons per fer front a la demanda, el Banc li prestaria recursos a un interès reduït.³⁷ No consta a les actes que es produís cap acord en aquest sentit.

A l'octubre, el governador de la província (Pascual Madoz) va tornar a acudir al Banc perquè donés auxili adicional a l'Ajuntament de la ciutat. Segons les dades del Banc, en aquests moments l'Ajuntament li devia dos milions de rals (100.000 duros). Això dificultava la concessió de crèdits nous, però finalment es va trobar la solució: l'Ajuntament va obrir un compte al Banc en forma d'abonarés de xavalla per valor nominal de 25.000 duros que assegurava un préstec de 24.000 duros en efectiu (s'hi va aplicar un descompte del 4%, que era, segons el Banc, el que regia a la plaça). El Banc mantindria els abonarés en poder seu fins a l'octubre i si l'Ajuntament no podia tornar el préstec els vendria, i tornaria l'excés a l'Ajuntament o li reclamaria el perjudici, si calia.³⁸

La vaga va finalitzar després de l'ordre del capità general de paraitzar les selfactines i el còlera va remetre a partir de setembre.³⁹ La normalitat va tornar lentament a la ciutat. De tota manera, encara a l'octubre i el novembre el Banc va tornar a fer préstecs a l'Ajuntament de la ciutat. Van ser préstecs per un muntant inferior als anteriors i sempre amb la garantia dels abonarés equivalents a moneda de coure.⁴⁰

La situació econòmica de la ciutat va tornar a empitjorar a final de 1855. La raó, en aquest cas, va ser la caiguda de la demanda de manufactures per efecte de l'alça de les subsistències, resultat al seu torn de l'escassetat de les collites.⁴¹ El desembre de 1855, davant de l'augment de l'atur, l'Ajuntament va demanar al Banc un préstec per tal de «dar trabajo a los jornaleros que por razón de la crisis que se está atravesando careciesen de él», per un total de 10.000 duros.⁴² L'Ajuntament havia obtingut del governador civil 20.000 duros en abonarés de xavalla que podia posar en circulació. Tanmateix, si ho feia així es corria el risc de provocar un conflicte al comerç, ja que aquest increment ocasionaria una depreciació d'aquest tipus de moneda. L'Ajuntament va obtenir del Banc un préstec en metàl·lic per la meitat del valor d'aquests abonarés que quedarien com a garantia. L'acord es va signar per quatre mesos a un tipus d'interès del 3%, i el Banc es va comprometre a anar tornant la garantia a mesura que l'Ajuntament li anés reemborsant el préstec.

El debit acumulat per l'Ajuntament de la ciutat respecte al Banc va tenir una llarga vida. El primer dels préstecs efectuats, que va assolir els 100.000 duros, més alguna

37. Actes de la Junta de Direcció, 1 de setembre de 1854.

38. Actes de la Junta de Direcció, 30 de setembre de 1854.

39. Les autoritats sanitàries van declarar formalment el final de l'epidèmia el 17 d'octubre. Benet i Martí (1976, vol. I, p. 498).

40. Per a més informació, vegeu les actes de la Junta de Direcció, de 21 d'octubre i de 4 de novembre de 1854.

41. Benet i Martí (1976, vol. II, p. 331-339).

42. Actes de la Junta de Govern, 17 de desembre de 1855.

altra bestreta posterior fins a un total de 110.000 duros, encara estava pendent de pagament a final de 1856.⁴³ El novembre d'aquest any, el Banc va decidir executar la penyora amb l'objectiu de reemborsar-se els diners del préstec però va haver d'esperar un any –fins al gener de 1858– per obtenir la conformitat oficial de l'Ajuntament sobre aquesta operació de venda de garanties.⁴⁴

Les dificultats econòmiques extremes que van haver d'enfrontar els nous dirigents progressistes en els primers mesos de gestió no van quedar circumscrites a les administracions locals. La situació financera de l'Estat també es va agreujar i, també per aquesta via, el Banc va rebre sol·licituds d'ajut, que es van concretar a partir de 1855 i que estudiarem a la segona part d'aquesta obra.

6. 1854-1856, l'obertura d'una nova etapa

Les transformacions polítiques de 1854 també van modificar l'escenari econòmic. Els progressistes i els liberals unionistes van imprimir un segell d'obertura i modernització a l'economia espanyola. Els canvis legals més importants que van introduir estaven relacionats amb la Hisenda (la llei desamortitzadora de Madoz), els transports (la llei de ferrocarrils de 1855) i la banca (les lleis de societats de crèdit i de bancs d'emissió de 1856).

Tot i així, els indicis d'un canvi en la conjuntura econòmica eren anteriors. Com hem indicat més amunt, l'atonia inversora que es va produir després de la crisi de 1848 es va començar a dissipar a partir de 1852-1853 i els tipus d'interès es van incrementar, cosa que va coincidir també amb una alça a escala internacional. Per al Banc, el primer símptoma directe del canvi d'ambient va ser la notícia de la sol·licitud presentada al Govern per a la creació d'una entitat bancària denominada Sociedad de Fomento Nacional el desembre de 1853. Al començament de 1854, coincidint amb el coneixement formal d'aquesta novetat, la Junta de Govern es va començar a plantejar l'increment del capital social del Banc.⁴⁵

No obstant això, el procés va ser lent. Es van valorar les possibilitats i es van consultar advocats. Finalment, la idea només va madurar quan es va produir un increment substancial de la demanda de crèdit. Durant la segona meitat de 1854, com hem vist, el

43. Actes de la Junta de Direcció, 26 de novembre de 1856. Dos dies després, va tenir lloc una reunió de Junta extraordinària.

44. Actes de la Junta de Direcció, 28 de desembre de 1857 i 16 de gener de 1858.

45. Vegeu les actes de la Junta de Govern, 1 de gener de 1854, en què s'esmenta l'aparició del nou banc i es decideix estudiar l'ampliació de capital. L'autorització per part del Govern de la Sociedad de Fomento Nacional no va ser immediata. L'entitat va ser obligada a modificar els estatuts i va haver de canviar el nom pel de Caixa Barcelonesa de Girs, Descomptes i Préstecs. Finalment, va ser autoritzada a operar per Reial decret de 20 de maig de 1855.

El Banc de Barcelona, 1844-1874

Banc va intervenir activament en la vida ciutadana mitjançant la concessió extraordinària de crèdit a institucions i particulars. En conseqüència, es va produir un descens de les disponibilitats líquides a caixa i un augment dels préstecs i descomptes. Aquest va ser l'element que finalment va determinar la Junta de Govern a sol·licitar autorització a la Junta d'Accionistes per incrementar el capital social.

La primera ampliació de capital es va fer durant el primer semestre de 1855 i va ser per un valor de 500.000 duros (el 50% del capital nominal fins a aquell moment). Immediatament, en el semestre següent, es va dur a terme una segona ampliació de 500.000 duros més. En el termini d'un any s'havia doblat el capital social amb què el Banc havia estat treballant al llarg d'una dècada. Pocs mesos més tard, durant el segon semestre de 1856, es va acordar una nova ampliació de dos milions de duros. En conseqüència, al final d'aquest any el capital nominal del Banc assolía els quatre milions de duros, s'havia multiplicat per quatre en el transcurs de 24 mesos.

Entenem que la decisió d'ampliar capital per adaptar-se als canvis que esdevindrien en el mercat bancari com a conseqüència de la liberalització marca un punt d'inflexió en la història del Banc. En certa manera, finalitzava la fase d'implantació i assentament, i se n'iniciava una altra en què el Banc va haver de fer front a la competència d'altres entitats.

SALE TODOS LOS DIAS.

Se vende en Madrid en el despacho de la Imprenta Nacional, y se los repartidos en todos los Administraciones de Gastos.

Preios de suscripciones en Madrid.

Por un año.....	200 rs.
Por seis meses.....	100
Por tres meses.....	50
Por un trimestre.....	25

PREIOS DE SUSCRIPCION.

En las Provincias.	
Por un año.....	200 rs.
Por seis meses.....	100
Por tres meses.....	50
En Galicia y Mallorca.	
Por un año.....	200
Por seis meses.....	100
Por tres meses.....	50
En Italia.	
Por un año.....	200
Por seis meses.....	100
Por tres meses.....	50

GACETA DE MADRID.

PARTE OFICIAL.

MINISTERIO DE GRACIA Y JUSTICIA.

Presidencia del Consejo de Ministros.—Excmo. Sr. D. Rafael Saura y Sáenz. Q. D. G. J. he llegado á esta ciudad en la menor navegada en un importante veloz, ahora que con los vientos de la madrugada. De igual felicidad dichosa con algunas horas de viaje.

N. H. continuó en viaje en la tarde del día de hoy dirigidos á Alarcón.

De Real cédula la digo á V. E. para su conocimiento y efectos oportunos. Dios guarde á V. E. muchos años. San Felipe de Alcarón 17 de Agosto de 1844.—Ramon Marín Saracastán. Secretario de Gracia y Justicia.

MINISTERIO DE HACIENDA (1).

EXPOSICION A S. M. LA REINA.

Sabido: La creación del Banco de Isabel II, acordada por Real Decreto de 23 de Enero último, ha resultado tan buena acogida en el país, que desde luego se pudiese esperar las más felices consecuencias para el fomento de la prosperidad pública, y el desarrollo de la riqueza nacional. Todas las cosas preceden la grande influencia que sobre ellos era capaz de ejercer el crédito, y el partido que en sí misma podía sacar de este medio eficaz de multiplicar los capitales y dar impulso á la producción. Una gran idea, Señora, de su nacimiento que han sido aplicadas las intenciones del Gobierno de V. M. y las atenciones que sus ideas han conmovido en el espíritu público, se ha presentado por varias veces de comercio de Barcelona para establecer un Banco provincial en aquella ciudad fundada para crear sus operaciones en las diversas plazas de Cataluña y de las islas Baleares. Si las Bancas nacionales, y que tratan simultáneamente en todas las plazas de un país, proporcionan las mercedes exactas á la industria y el comercio constituidos en general, las Bancas provinciales destinadas á operar en un territorio más limitado, en los sus mismos límites establecidos en sus constituciones particulares. La posibilidad de sacar siempre ventajas expeditas y determinadas que solo se pueden venir por medio de la misma local. El crédito, si ha de ser completo, necesita primero de los elementos necesarios de una provincia, lo mismo que á los generales de una nación. Las intenciones tienen sus necesidades por sí mismas deben ser satisfechas á parte y con absoluta independencia. He aquí por qué las Bancas de la distinta especie fueron por tan grande y necesaria del mismo de constitución de crédito de una nación. El Ministerio de Hacienda que encarga sus peticiones forma de apoyar el idea del Banco de Barcelona y sumando á la Real aprobación de V. M., han autorizado de que se le suplica á su provincia de manera buena para sus parte de las provincias que forman la monarquía española. Así se expone el asunto, de conformidad con el parecer de nuestro Excmo. Sr. Secretario de Gracia y Justicia de V. M. los siguientes proyectos de decreto de creación del mismo, y aprobación de sus estatutos, que, aunque imperfectos del espíritu particular del establecimiento que están destinados á regir, ofrecen todas las garantías que pudieran esperarse para el adelantamiento de sus fines, y al respecto de las intenciones de

Madrid 19 de Mayo de 1844.—Señalada á L. R. P. de V. Madrid como de Sueto Oficial.

(1) Los datos á que se refiere el siguiente expusición á S. M. en los días citados, ahora por este motivo se publican tres veces en la Gaceta de este día.

REALES DECRETOS.

Atendiendo á las razones que me he manifestado al Ministerio de Hacienda en expusición de este día, y deseando promover que todas las acciones posibles de desarrollo de la riqueza pública que tanto grande fomentarse con el auxilio del crédito, venga, de conformidad con el dictamen de mi Consejo de Ministros, en decretar lo siguiente:

Art. 1.º Se establece un Banco de descuentos, préstamos, depósitos, créditos y cuentas corrientes, en la ciudad de Barcelona bajo la denominación de Banco de Barcelona.

Art. 2.º Los estatutos que hepy de regir para gobierno de esta establecimiento obtendrán su Real aprobación.

Dicho en Palacio á 7 de Mayo de 1844, yo Rey, Juan José García Carreras.

En virtud de lo dispuesto en mi Real Decreto de hoy creado un Banco de descuentos, préstamos, depósitos, créditos y cuentas corrientes en la ciudad de Barcelona, tengo en respect para su gobierno y gobierno los estatutos que siguen:

TITULO PRIMERO.

De la constitución y destino de la sociedad fundada del Banco.

Artículo 1.º Se crea una sociedad anónima con el objeto de establecer un Banco en la ciudad de Barcelona, que llevará su nombre.

Art. 2.º El capital de la sociedad será de un millón de pesetas fuertes repartidas por 40 acciones de 250 pesetas fuertes cada una. Si el curso de las operaciones del Banco anónimo que sus capital se va reduciendo para llenar las necesidades del país, se acordará en asamblea en junta general de accionistas, y las nuevas acciones que con este objeto se emiten de repulón por cuenta del establecimiento al precio corriente de la plaza.

Art. 3.º El Banco podrá instalar y empesar sus operaciones luego que se hecho estado la tercera parte de las acciones.

Art. 4.º La duración de la sociedad será de 30 años, pasando las cuales podrá ser prorrogada, si lo indica oportunamente la asamblea de los accionistas. Al curso de esta no será obligatoria para la minoría por la última tendrá solo derecho para recomendar lo que le parezca á propósito en la liquidación. Llegado al caso de la renovación se importará nueva Real cédula.

Art. 5.º Se considerará constituido el número de la sociedad, siempre que el capital anual quede reducido á los tres cuartos partes.

Art. 6.º El Banco podrá plantear en las subletras en las ciudades del antiguo principado de Cataluña y de las islas Baleares en la pagosa conveniencia.

TITULO II.

De las acciones.

Art. 7.º Las acciones del Banco serán representadas por inscripciones numeradas en los libros del mismo, y de ellas se entregará copias numeradas á los accionistas.

Art. 8.º La venta de las acciones se hará, salvo el derecho de tanteo que así en cada caso el Banco, debiendo el comprador pagar previamente la escritura de obligación, y sujetarse á las demás formalidades que contiene el art. 1.º de esta estatutos.

TITULO III.

De las operaciones del Banco.

Art. 9.º El Banco se ocupará en el siguiente orden: Primeramente. En descuentos literas, pagarés y demás efectos de comercio negociados, salvo plaza en virtud de otros valores, garantizados por tres firmas notoriamente solventes. El Banco podrá admitir un

embargo á descensos cualquiera de estos documentos que estén garantidos por uno ó dos firmas notorios de uno de los pases de Barcelona, y se presenten el modo que se ha de cumplir, á saber en cada vez como pagados de un tiempo de acciones del Banco, á otros efectos que el Banco se acordare en su plaza. La calidad de acciones no da ningún derecho al documento.

Segundo. En aver acreditar sobre mandado, notaría particular, libranza y descuentos de la moneda del Estado, así como sobre libranzas pagadas, recibidos y de fácil venta.

Tercero. En admitir depósitos en dinero, alhajas y barras de plata y oro, y en aceptar fianzas para estos fines de obligaciones corrientes y literas.

Cuarto. En llevar cuenta corriente con las personas que lo soliciten, en garantizar el curso del Banco en descubierto. Las ganancias y dividendos á que deberá estar sujeto este operaciones, se repartirá en proporción equitativa.

Art. 10.º El Banco podrá recibir y poner en circulación billetes al portador hasta el valor de 200 reales de 200 rs., en cada una pagados á la vista en la plaza de Barcelona. La emisión de billetes se hará solo en Barcelona, y nunca podrá pasar el importe del capital nominal de los acciones, debiendo haber siempre existente en las cajas del establecimiento una tercera parte cuando menos en metálico de un valor para responder del nominal.

Art. 11.º La junta de gobierno podrá aceptar una doble emisión de billetes, siempre que el aumento progresivo del crédito del Banco, y el correspondiente exáctos por parte del público de las libranzas bancas sobre que descansa, permitan premiar con el interés por donde sea oportuno; en cuyo caso la reserva en dinero será también la tercera parte del valor de las libranzas emitidas.

Art. 12.º El Banco podrá plantear bajo su dependencia, si lo autoriza oportunamente, una caja de ahorros.

TITULO IV.

De las leyes.

Art. 13.º Los accionistas se obligan á satisfacer al llamado el 25 por 100 del valor de las acciones por que se hubieren suscritas. Así como también responderá por las obligaciones que se negociaron en la constitución de las acciones, mediante garantía á satisfacción de la dirección, á entregar el resto en la forma y tiempos que acordare la junta de gobierno.

Art. 14.º El pago de las dividendos se hará efectivo á los 15 días de publicada el año. Ninguno podrá eximir del 25 por 100 antes el capital de las acciones. La junta de gobierno quedará facultada para exigir lo metálico que las acciones los nominales pertenecientes del Banco, y no en otro caso.

Art. 15.º Los accionistas que 15 días después de anunciado el plazo para satisfacer el dividendo expresado no lo hubieren hecho efectivo, perderán las acciones que tengan suscritas, quedando estas á beneficio del Banco, sin perjuicio de que el mismo sea de su derecho para recomendar de las cantidades en que quedare en concepto de deudores, si lo indica oportunamente.

Art. 16.º Si alguno de los accionistas fuere declarado en quiebra, la junta de gobierno exigirá de los acciones del comercio la responsabilidad de la escritura de obligación, si en esta no constare expreso á satisfacción de la dirección, se dispusiere la inscripción de las acciones entregadas á aquella el propietario.

Art. 17.º En el caso del fallecimiento de alguna persona que hubiere hecho suscribir acciones de la escritura de obligación, los herederos de la misma herencia y el sucesor de la misma herencia, en el estado anterior.

Art. 18.º Las acciones se repartirán en el caso de las subletras del Banco por el importe de sus acciones, salvo lo que previene el art. 1.º del código de comercio.

Art. 19.º Ninguna junta podrá poner más de 800 acciones.

Art. 20. Todos los accionistas que se hallen presentes a la constitucion de la sociedad firmaran por esta sola vez la junta general en un libranche que se compondrá de un documento de los accionistas que según las libras del Banco poseen a la misma época...

Art. 21. Los accionistas son devotos de asistencia a la junta general podrán honrar representando por medio de apoderados que defuere ser tambien accionistas.

Art. 22. Cada seis meses en Febrero y Agosto de cada año se convocará junta general de accionistas para el examen de cuentas y balance, acuerdo de dividendos y nombramientos de cargos de la sociedad.

Art. 23. El presidente de la junta de gobierno podrá convocar tambien junta extraordinaria de accionistas, así como siempre que lo requieran lo mas 10 accionistas con derecho de asistencia.

Art. 24. El presidente de la junta de gobierno lo será tambien de la junta general de accionistas.

TITULO V.

De la administracion del Banco.

Art. 25. El Banco será administrado por una junta de gobierno compuesta de 10 individuos y tres suplentes, nombrados por la junta general de accionistas a pluralidad absoluta de votos.

Art. 26. La junta de gobierno deberá y renoverá sobre todos los negocios del Banco, y nombrará a pluralidad absoluta de votos, sus cargos de secretario y suplente, y cumplirá las vacantes que en ella ocurran.

Art. 27. La junta de gobierno se reunirá una vez a la semana y siempre que la direccion lo crea conveniente.

Art. 28. No se tomará ninguna resolucion en la junta de gobierno sin la presencia, al menos, de ocho individuos.

Art. 29. La direccion se encargará de ejecutar las disposiciones de la junta de gobierno, y de representar constantemente. Nombrará a la persona que con el título de administrador debe poner al frente del establecimiento para llevar la firma, dirigir los negocios y ejecutar las operaciones del Banco.

Art. 30. La direccion se encargará de ejecutar las disposiciones de la junta de gobierno, y de representar constantemente. Nombrará a la persona que con el título de administrador debe poner al frente del establecimiento para llevar la firma, dirigir los negocios y ejecutar las operaciones del Banco.

Art. 31. La direccion se encargará de ejecutar las disposiciones de la junta de gobierno, y de representar constantemente. Nombrará a la persona que con el título de administrador debe poner al frente del establecimiento para llevar la firma, dirigir los negocios y ejecutar las operaciones del Banco.

Art. 32. La direccion se encargará de ejecutar las disposiciones de la junta de gobierno, y de representar constantemente. Nombrará a la persona que con el título de administrador debe poner al frente del establecimiento para llevar la firma, dirigir los negocios y ejecutar las operaciones del Banco.

Art. 33. La direccion se encargará de ejecutar las disposiciones de la junta de gobierno, y de representar constantemente. Nombrará a la persona que con el título de administrador debe poner al frente del establecimiento para llevar la firma, dirigir los negocios y ejecutar las operaciones del Banco.

Art. 34. La direccion se encargará de ejecutar las disposiciones de la junta de gobierno, y de representar constantemente. Nombrará a la persona que con el título de administrador debe poner al frente del establecimiento para llevar la firma, dirigir los negocios y ejecutar las operaciones del Banco.

Art. 35. La direccion se encargará de ejecutar las disposiciones de la junta de gobierno, y de representar constantemente. Nombrará a la persona que con el título de administrador debe poner al frente del establecimiento para llevar la firma, dirigir los negocios y ejecutar las operaciones del Banco.

Art. 36. La direccion se encargará de ejecutar las disposiciones de la junta de gobierno, y de representar constantemente. Nombrará a la persona que con el título de administrador debe poner al frente del establecimiento para llevar la firma, dirigir los negocios y ejecutar las operaciones del Banco.

Art. 37. El administrador tendrá en nombre del Banco la gestion de las negocias y de las oficinas, y llevará exactamente la firma para cuanto ocurra fuera del establecimiento.

Art. 38. El administrador podrá ser revocado siempre que la direccion juzgare que los intereses del Banco no estan atendidos con suficiente celo e inteligencia.

TITULO VI.

Del administrador.

Art. 39. El administrador, antes de tomar posesion de su destino, deberá presentar una firma de 250 duros, a satisfaccion de la junta de gobierno.

Art. 40. El Gobierno nombrará una persona que con el título de comisario régia vigile las operaciones del Banco y se encargue de la observancia de cuantos estatutos, así como del tanto de las condiciones de billetes que deberán precisamente llevar su firma.

TITULO VII.

Disposiciones generales.

Art. 41. El comisario régia podrá reconocer los libros, registros y asientos del establecimiento para asegurarse de la legalidad de sus operaciones, y asi mismo, cuando lo estime oportuno, a las juntas generales de gobierno y de direccion, en cuyo caso tendrá siempre la presidencia.

Art. 42. Las acciones emitidas, después de dos meses de publicada la emision y que no hayan sido sustradas, se venderán por cuenta del Banco, si así lo juzga conveniente.

Art. 43. Los billetes y pólizas se regularán sobre el valor nominal de las acciones.

Art. 44. Quedará de fondo de reserva la cuarta parte de las ganancias de cada ejercicio de la junta general de accionistas.

Art. 45. Cuando el fondo de reserva lo permita, y con la aprobacion de la junta general de accionistas, el Banco hará construir un edificio para sus oficinas y almacenes proporcionalmente a la importancia de sus establecimientos y al porvenir de Barcelona, con cuyo destino está destinada la propiedad del Banco.

Art. 46. Largo que el fondo de reserva sea suficiente a la cuarta parte del capital del Banco, se procederá a cancelar el resto de todos los billetes.

Art. 47. La junta de gobierno podrá crear el Banco y tomar las medidas convenientes para la seguridad de sus fondos siempre que circunstancias extraordinarias lo requieran, dejando subsistentes los intereses de los acreedores del establecimiento, y suscribiendo el reembolso de los billetes en circulacion.

Art. 48. Para planear el Banco quedan facultados directores con tres facultades, a saber: D. José María Serra, D. Manuel Girons, socio de la razon Girons, hermanos, Clavé y compañía, y D. Rafael Triadó, socio de la razon Triadó, hermanos, quienes en atencion a lo que con la fundacion del mismo, permanecerán en el ejercicio de sus funciones durante los tres primeros años, y podrán ser reelegidos.

Art. 49. Para el desempeño de las funciones señaladas a la junta de gobierno se nombrarán los 12 individuos de la misma, que juntos con los tres directores deben componer, y los tres suplentes, luego que se hallen asociadas la creacion del Banco, y referidos en facultades por haberse suscrita la tercera parte de los acciones.

Art. 50. Los reglamentos particulares completarán estos estatutos, y se someterán a la Real aprobacion.

Dado en Palacio a 1º de Mayo de 1844. Refrendado: El Ministro de Hacienda, José María García Carrasco.

PARTE NO OFICIAL.

BOLETINES EXTRANJEROS.

ESPAÑA.

Madrid 21 de Julio.

El general Orovio, a quien se se había permitido desembarcar en Galicia, ha sido llamado a la corte por el conde de Fernán Núñez. El marqués de Larama, oficial de Froyen, le ha dispensado su presencia, manifestando un profundo respeto por el conde de Fernán Núñez, que debía haber de honor de un traslado al interior.

Faltamente se comete que otros oficiales han visto sus desgracias por el conde de Fernán Núñez, que debía haber de honor de un traslado al interior.

SUECIA.

Stockholm 21 de Julio.

Segun el proyecto de ley que tiene por objeto establecer un nuevo sistema electoral, el derecho de elegir pertenecerá a todo el que haya cumplido la edad de 21 años y pueda llevar su voto en la ciudad a su elección. Para el derecho basta según la importancia de una operacion, y asi mismo, cuando lo estime oportuno, a las juntas generales de gobierno y de direccion, en cuyo caso tendrá siempre la presidencia.

AUSTRIA.

Viena 21 de Julio.

El Príncipe de Metternich, así como los señores de Pallas y de Radek, y otros varios señores del cuerpo diplomático, han regresado a esta capital.

Se ven preparándose apuros para el Rey de Prusia en Suabia y en el palacio imperial de Viena.

Asignase que los Gobiernos de Austria y Prusia se proponen formalizar un convenio, según el cual, en el caso que se restorara los turbulencias por parte de los trabajadores de las fabricas en la frontera de los dos países, se favorezca al Gobierno de Prusia con el fin de evitar el movimiento de las tropas.

El archiduque Leopoldo de Bohemia ha llegado con su esposa para hallarse presente al día del casamiento de la Emperatriz, que se celebrará el día 20 de este mes que S. A. R. la Princesa de Prusia se casará en Viena. (Cita más adelante.)

Edició del Boletín Oficial del Estado de 19 d'agost de 1844 que va publicar els decrets de creació del Banc de Barcelona

El Boletín Oficial del Estado va publicar el 19 d'agost de 1844 els Reials Decrets d'1 de maig anterior pels quals s'autoritza la creació del Banc de Barcelona i se n'aproven els estatuts. L'insòlit retard en la publicació va obligar al diari oficial a fer constar que els decrets no havien «sido circulados» fins aquell moment. El ministre signant de l'autorització, Juan José García Carrasco, havia estat substituït en l'interregne per Alejandro Mon, poc partidari de la pluralitat bancària.

El primer llibre d'actes

Barcelona 30 Agosto 1766.

Las leyes del Rey, de esta Ciudad que ubi y suscritas
observando el aumento progresivo de la Substancia en el Reino
de España principal, la multiplicacion de transacciones y contratos mercan-
tiales, la profun-za que se han adquirido en el Reino, la industria
de la tenencia al aumento del capital de mercaderias, comercio
de igualdad, los obstáculos que al capital ocasiona de tal y ungo
publica especial, la falta de numerario en el Rey, la suspension
de pedidos de mercaderias manufacturadas y necesidad de mercaderias para
empresas industriales, y mercaderias de que faltaba en Barcelo-
na son elementos propios de vital tales obstáculos a imitaciones de
lo que se practica en otros en otros capitales del Reyno.
Los señores de la ciudad en esta ciudad son personas auxiliares
para el mas eficiente desarrollo de las operaciones mercantiles fa-
viles e industriales publicando extender sus longitudes hasta la
agricultura y todas las cosas de la sociedad. Los señores de la ciudad
son al presente de S. M. a principios del año 1766. la reunion
del Reino de Barcelona con inclusion de sus estatutos, algunas
de las leyes fueron repetidas, otras varias veces al efecto de con-
solar la necesidad indudable de conjuntar establecimientos, y ser-
vicio de todos quales y de la jurisdiccion que ocasionaron las he-
zuciadas conveniencias de esta ciudad, y en actividad y utilidad
de poderosamente por personas influyentes de la ciudad han de
grado finalmente de S. M. la reunion de esta ciudad a la
ciudad y en su consecuencia en esta Ciudad de Barcelona y para
esta expresada a los señores de la ciudad se reunieron los señores
de la ciudad en la casa habitacion del primer y el Sr. D. Juan
para manifestar las leyes que de S. M. habian de haberse
el Sr. D. Manuel de Xerona, presidente de la ciudad exponiendo
las peticiones para lo del mes actual por causas siguientes y habian
practicado con el Sr. D. D. D. de la ciudad a fin de
obtener la aprobacion de los Estatutos del Reino de Barcelona, las
dificultades que habian sobrevinido por indignacion de S. E. y aten-
cion que se le otorga, los señores de la ciudad se ocuparon de algunos
articulos, pero que recitando y en esta ciudad se han de reunir y de
ciudad se habian acordado la impresion de un cartel con algunas pa-

siendo ratificado en el reglamento lo necesario, y finalmente que
no se tomara esta parte legal finalmente con acuerdo y observada la
impresión de los reglamentos y se asegure que el el correspondiente enpe-
del del subsecretario avisando que lo mismo se debe hacer en la
facienda de los estatutos de que ofrece del mismo in-
tervención de la comisión, o menos que se ponga a ello la interpe-
sición en que continúa el Ministerio.

Entendidos los tres se acordó volver a ser
por el acta de los días del día de la comisión, para que en el caso del
hecho y estatutos si se recibiera por el Consejo del mismo día y
en el caso afirmativo que se publicaran por medio de los pe-
riódicos de esta Capital.

Que se imprimiera por separado con su-
mario suficiente de los mismos estatutos para remitirlos a los pro-
curadores de los concejos eclesiásticos y regimientos de la corte, fabricas y
capitulares para que juntos concurrieran como accionistas y para
entregados los que adquirieron este carácter.

Que del mismo estatuto se para un
ejemplar con oficio a la M. M. Santa de Comercio de esta
ciudad exponiendo el objeto y ventajas del Banco rogándole
se sirva presentar su interposición en caso necesario atentando
a que sus efectos han de ser secundarios particularmente en bene-
ficio del Comercio y Fabricas.

Que se anuncie que al abrirse la sus-
cripción de acciones en esta de los días de mayo de once se
ha concedido la creación del Banco, rebatigándose en cada una
por la tercera parte de accionistas, avisando se sirva recomen-
de en el caso de hallar la razón al fin de celebrarse mutuamente los
censos.

Y finalmente que los demandados de par-
ticipación como accionistas del Banco se exhibieran en impre-
ta de los impresos, requiriendo el modelo que igualmente se acordó en
el que con este que quedará los peticionarios enterados de los es-
tatutos y se supieran a lo que la Santa de Comercio de esta
ciudad se sirva el número de acciones que cada uno de ellos pueda con-
seguir por su propio empeño de designar cada peticionario la
que se peticione.

Que se por conclusión esta conferencia
a las ocho y media — 8 de

Les primeres oficines

La plaça del Duc de Medinaceli (Joan Martí, Bellezas de Barcelona. Pere Vives, Barcelona, 1874)

Les dificultats amb que va topar el Banc per fer-se amb l'edifici dels Afinos, van obligar a establir provisionalment les oficines a una casa de la Plaça del Duc de Medinaceli propietat de Francesc Mandri. La plaça havia estat urbanitzada poc abans (el 1844) sota la direcció de l'arquitecte municipal Francesc Daniel Molina. El monument que ocupa el centre de la plaça –esculpit en ferro colat– està dedicat a l'almirall Galceran Marquet i és un dels més apreciats d'aquests anys. El Banc va romandre a aquests locals fins el 1855.

Els fundadors del Banc de Barcelona

Manuel Girona i Agrafel (Fototeca.cat - G. Serra)

Manuel Girona i Josep M. Serra van ser els homes forts del Banc durant tota l'etapa estudiada en aquest llibre. En crear-se l'entitat, Manuel Girona i Agrafel (1817-1905) tenia només vint-i-set anys. Membre prominent d'una família de comerciants i banquers particulars, Girona va comptar sempre amb el suport unànim dels accionistes i dels membres de la Junta de Govern. Va ser un dels prohoms més destacats de la burgesia catalana del segle XIX: diputat, senador, alcalde de Barcelona, fundador de la Cambra de Comerç, comissari de l'exposició universal de 1888, etc.

Josep M. Serra i Muñoz (Fototeca.ca - Rambol)

Josep M. Serra i Muñoz (1812-1882) va néixer a Xile en el si d'una família de comerciants catalans que va retornar a Barcelona arran de la independència d'aquell país. Destacat navilier i comerciant, estava especialitzat en la importació de cotó en floca. Va ser actiu en la defensa dels interessos colonials espanyols mitjançant el *Círculo Hispano Ultramarino* (1871). Es va casar amb Dorotea de Chopitea, també d'origen xilè, que va destacar per la seva dedicació filantròpica a l'obra de Dom Joan Bosco i va finançar la creació de l'Escola Professional dels Salesians de Sarrià.

Els primers bitllets

Facsímls de bitllets emesos pel Banc de Barcelona el 1845 i el 1855 (Fototeca.cat – G. Serra)

La funció més innovadora del Banc va ser l'emissió de bitllets. Entre el moment d'iniciar-se les operacions –l'agost de 1845– i finals de 1847 se'n van posar en circulació per un import total d'un milió i mig de duros (pesos fuertes). Les denominacions anaven des dels 10 als 250 duros. La confecció d'aquests primers bitllets va fer-se a Barcelona mateix i va ser objecte d'un estret seguiment per part dels seus directius. Les restriccions imposades pel govern el 1849 van obligar a reduir la circulació de bitllets fins als 250.000 duros.

La seu definitiva

Edifici del Banc de Barcelona, a la Rambla de Santa Mònica (Fototeca.cat – G. Serra)

El 1855 el Banc de Barcelona es va instal·lar de forma definitiva a l'edifici denominat dels Afinos, a la confluència entre la Rambla i el carrer Aple, tot i que hauria d'esperar fins el 1857 per consolidar-ne la possessió. Es tractava d'una antiga foneria de canons en desús de propietat militar. L'edifici original és del segle XVII, però va patir moltes reformes posteriors. Manuel Girona afirma que des del mateix moment d'iniciar les gestions per a la creació del Banc va pensar que aquest edifici era el que millor podia reflectir els valors de solidesa i confiança que la nova institució havia d'inspirar.

Altres directors del Banc

Sebastià Anton Pascual i Inglada (Fototeca.cat – F. Cabana)

A banda de Manuel Girona i de Josep M. Serra, un dels principals directors del Banc de Barcelona en aquests anys va ser Sebastià Anton Pascual i Inglada (entre 1853 i la seva mort el 1872). Pascual, nascut a Vilanova el 1807, va establir-se com a advocat a Tarragona on va romandre fins a la dècada de 1840. Va ser l'encarregat dels aspectes legals del Banc durant tota l'etapa inicial. Diputat a les Corts en diverses legislatures, va aplegar una de les col·leccions d'art més destacades de la Barcelona del segle XIX. El seu fill, Òscar Pascual de Bofarull va ser també membre de la Junta de Govern del Banc.

Joan Jover i Serra (Fototeca.cat – F. Cabana)

Joan Jover i Serra va ser director del Banc des de 1872 fins a la seva mort el 1879. Nascut a Igualada el 1823 en el si d'una família benestant, va treballar amb el seu oncle, Joaquim Serra i Franch, de qui va heretar tant els negocis paperers a l'Anoia com la important casa de comerç barcelonina que havia fundat. Joan Jover aviat es va convertir en un dels comerciants a l'engròs més destacats de Barcelona. Les societats *Jover i Serra* i, després, *Fills de J. Jover i Serra* van estar entre empreses navilieres més importants d'Espanya fins a finals del segle XIX.

L'organització del Banc

Pati central d'operacions del Banc de Barcelona (Fototeca.cat – G. Serra)

L'estructura directiva del Banc de Barcelona estava formada per la Junta General, la Junta de Govern i la Junta de Direcció. Aquesta darrera era la instància executiva i la integraven els tres directors de l'entitat. Per dessota dels directors, l'Administrador exercia de cap de l'oficina i tenia a les seves ordres el Secretari, el Caixer i el Tenidor de Llibres. En els anys 1860, el Banc tenia una trentena d'empleats, dels quals una tercera part era personal auxiliar (conserges, mossos) i la resta administratius i personal directiu.

Lluitant amb la competència

Bitllet de 5 duros del Banc de Barcelona emès el 1859 (Fototeca.cat – Rambol)

Les lleis bancàries aprovades el gener de 1856 van transformar profundament el panorama bancari espanyol. Es va autoritzar la creació de noves entitats financeres i es van alleugerir algunes de les restriccions operatives imposades els anys anteriors. El Banc de Barcelona va haver d'acarar una forta competència, àdhuc en l'àmbit teòricament exclusiu de l'emissió de bitllets. Per fer-hi front, va realitzar noves emissions fins atènyer una circulació de tres milions de duros. Els bitllets de l'emissió de 1859 van ser confegits a Londres sota la supervisió del comerciant George Crawford Rew.

La crisi de 1866 i el retorna a l'hegemonia

Bitllets de 25 duros i 100 duros corresponents a les emissions de 1867 i 1868.

(25 duros, 1868, Fototeca.cat – Rambol)

(100 duros, 1867, Gabinete Numismático del Banco de España)

La gravíssima crisi financera que va esclatar a Barcelona el maig de 1866 va fer desaparèixer la majoria de les entitats que havien estat competint amb el Banc de Barcelona en l'emissió de bitllets. El Banc va aprofitat l'avinentesa per forçar la substitució d'aquests bitllets abusius pels seus propis. Com a conseqüència d'això el muntant de bitllets del Banc en circulació va atènyer els 4,5 milions de duros. Les figures representades als bitllets simbolitzaven Espanya (artística, agrícola y mercantil) i Barcelona (científica, mercantil e industrial).

El Banc d'Espanya obté el monopoli d'emissió

Bitllet de 100 pessetes del Banc d'Espanya de l'emissió de 1874, corresponent a la sucursal de Barcelona. (Gabinete Numismático del Banco de España)

El 19 de març de 1874 el Govern Provisional presidit pel general Francisco Serrano –engolit de deutes– va decretar la unificació de la circulació monetària i va conferir el monopoli d'emissió de bitllets al Banc d'Espanya. Els bancs emissors provincials podien fusionar-se amb el d'Espanya o restar com a bancs comercials sense dret d'emissió. El Banc de Barcelona va optar per aquesta darrera via. Com a conseqüència, el Banc d'Espanya va establir una sucursal a Barcelona que va començar a operar el 5 de novembre del mateix 1874 i va iniciar la col·locació dels seus propis bitllets.

II.

Competència i recuperació del monopoli, 1855-1874

CAPÍTOL 8

**Liberalització financera i
competència bancària**

L'arribada al poder del partit progressista, el juliol de 1854, gràcies a un pronunciament militar i a una revolta urbana, va obrir immediatament l'esperança de canvis en el marc legal en el qual es desenvolupava l'economia espanyola. La dècada moderada s'havia caracteritzat per l'adopció de mesures restrictives en tots els àmbits econòmics i, especialment, en el de les activitats financeres i la constitució de societats mercantils. Així, per exemple, la Llei de societats anònimes de 1848 va introduir requisits molt més exigents per a l'aprovació d'entitats noves. Pel que fa a la legislació bancària, des de 1844 no s'havien autoritzat bancs emissors nous i, com hem vist, durant els anys 1849 i 1851 es van aprovar lleis que van introduir restriccions addicionals relacionades amb la circulació fiduciària, una reforma que el Govern va aprofitar per intentar, sense èxit, la implantació del monopoli d'emissió.¹ Aquests intents no van modificar la lenta aparició de la banca comercial a Espanya.

Les limitacions imposades al desenvolupament de les activitats bancàries no van donar lloc a tensions financeres d'una manera immediata. Tanmateix, a partir de 1852 l'estretor del mercat financer es va començar a mostrar com un inconvenient greu. La revitalització de les inversions, i de l'activitat econòmica en general, va comportar un

1. Sí que va ser autoritzada la constitució d'alguns bancs no emissors, com el Banco Agrícola Peninsular (1845), el Banco de la Unión (1845) i el Banco de Fomento y Ultramar (1848). El Banco Agrícola Peninsular tenia un capital de 25 milions de rals, repartit en 12.500 accions, i el seu objectiu era fer préstecs a pagesos, terratinents o parcers i verificar-los en grans o en metàl·lic. *Estatutos*. Imprenta y fundición de D. Eusebio Aguado. Madrid, 1845. Vegeu també Madoz (1845-50, vol. X, p. 950).

El Banco de la Unión disposava d'un capital de 60 milions de rals, repartit en 15.000 accions. Els seus objectius eren: descomptar paper sobre Madrid, províncies i estranger en un termini no superior a sis mesos; prestar sobre or o plata, paper de l'Estat o empreses acreditades; obrir i portar comptes corrents; fer cobraments i pagaments, compres i vendes a comissió d'efectes públics i mercaderies; fer emprèstits al Govern i per subscripcions d'empreses industrials; y emetre bons al portador o per ordre amb venciment des d'un fins a noranta dies. Entre els directors hi havia banquers coneguts instal·lats a Madrid, com ara Gaspar Remisa, Josep Safont, Pedro S. Bagneres, etc. *Estatutos*. Imprenta y fundición de M. Rivadeneyra y Cía., Madrid, 1845. També, Tortella (1973, p. 35).

El Banco de Fomento y Ultramar va ser el resultat de la fusió del Banco de Fomento (hi va aportar 80 milions de rals), del Banco de Ultramar (30 milions) i de la Probidad (30 milions). L'objectiu de la societat era gestionar l'emprèstít de 200 milions de rals contractat amb el Govern per a camins, els contractes fets per a la construcció de carreteres pel Banco de Fomento i el contracte que les tres societats tenien pendent sobre mercuri. El 1851 la societat era en liquidació. *Estatutos*. Establecimiento literario tipográfico de D. Saavedra y Cía. Madrid, 1849. També, Madoz (1845-50, vol. X, p. 950) i Tortella (1973, p. 35-36).

Hi havia a València, des del 1846, una societat de crèdit primerenca, la Sociedad Valenciana de Fomento. Aquesta societat va combinar activitats de banca d'inversió i comercial, i es va especialitzar després de 1851 en el negoci ferroviari (vegeu Tortella 1973, p. 88-92).

increment de la demanda de capitals i de serveis financers que l'exigua banca existent no podia subministrar. Recordem que a Catalunya, entre 1851 i 1856, es van crear tres companyies ferroviàries noves amb projectes de més de 100 km de vies fèrries.²

Aquest conjunt d'elements, a més de l'alça del tipus d'interès a escala internacional, va fer que, cap a la meitat de la dècada de 1850, els tipus d'interès a la ciutat s'incrementessin. Alhora, el nombre superior d'intercanvis i la situació restrictiva en què es mantenia l'emissió de bitllets van propiciar l'ús de diferents instruments (talons, rebuts de dipòsits, etc.) com a mitjà de pagament. Hem vist que el Banc de Barcelona va observar com augmentaven els comptes corrents i va intentar, sense èxit, que se l'autoritzés a incrementar l'emissió de bitllets

En aquest marc de fortes restriccions institucionals al desenvolupament econòmic en general, i financer en particular, cal situar les expectatives obertes pel canvi de govern de juliol de 1854. Els dirigents progressistes que van aconseguir el poder representaven una visió més liberal de l'economia, encara que en el seu si hi havia idees divergents sobre molts aspectes concrets de l'ordenació econòmica, entre ells el que feien referència al sistema bancari. Analtzarem, primer, el procés d'elaboració del nou marc normatiu i, després, n'estudiarem els efectes a Catalunya.

1. El nou marc legal de les activitats bancàries. Les lleis de 1856

Les vicissituds de la discussió parlamentària que va donar lloc a les lleis de societats de crèdit i de bancs d'emissió de 28 de gener de 1856 han estat ben estudiades per Gabriel Tortella.³ Pel que fa als bancs d'emissió, les primeres proposicions van partir dels mateixos diputats i van donar lloc a un primer dictamen de la comissió corresponent d'un tenor fortament liberal.⁴ La llibertat d'establiment de bancs emissors, segons la norma proposada, seria pràcticament total. Es podrien autoritzar diversos bancs a la mateixa població amb l'únic requisit que les accions fossin nominals i mantinguessin a caixa diners en efectiu per una suma mínima de la tercera part del volum de bitllets emesos. El volum màxim d'emissió havia de ser el del capital nominal i fins al doble del capital efectiu. El valor facial mínim dels bitllets havia de ser de 100 rals.

Com es podia esperar, aquest projecte va suscitar l'oposició immediata dels bancs ja establerts, especialment del Banco de San Fernando. Santillán, el seu governador, va acudir al Govern reclamant l'establiment del monopoli d'emissió «*adoptado en toda Europa para precaver las perturbaciones y trastornos que tan frecuentes han sido en los*

2. Pascual (1999, p 68).

3. Tortella (1973, p. 52-57).

4. Dictamen de 15 de juny de 1855 (*Gaceta de Madrid*, 22-6-1855).

países en que ha regido el principio contrario».⁵ L'executiu, després d'algunes vacil·lacions, va optar per presentar un nou projecte amb la rúbrica del ministre Juan Bruil. El preàmbul de la presentació ja era indicatiu dels dubtes en què es debatien els dirigents polítics espanyols de l'època. El ministre considerava que un únic banc emissor era la institució adoptada per «*todas las naciones de Europa*», però alhora reconeixia que l'acció d'un banc únic podia ser «*altamente benéfica o causa de males inmensos*». Assenyalava, d'altra banda, que el Banco de San Fernando no havia pogut donar resposta a les necessitats del crèdit, per la qual cosa la proposta que es feia combinava el desig d'enfortir el banc de la capital –rebatejat Banc d'Espanya– amb la possibilitat que fossin emprenedors locals els que creessin entitats independents per atendre les necessitats de les diferents ciutats.⁶ El projecte determinava que el Banc d'Espanya establiria sucursals a nou ciutats espanyoles (Alacant, Bilbao, la Corunya, Màlaga, Santander, Sevilla, València, Valladolid i Saragossa) i que només s'autoritzarien bancs emissors privats nous en altres ciutats menys importants (art. 3 i 6). Els bancs de Barcelona i Cadis mantindrien les concessions fins al seu venciment «*si antes no se ponen de acuerdo con el de España para convertirse en sucursales del mismo*» (art. 2).

Aquest proposició de llei va ser objecte de consulta per part del Govern als bancs ja establerts.⁷ El Banco de San Fernando, malgrat resultar clarament afavorit per la nova redacció, va reclamar que s'ampliés el termini indicat per a l'establiment de les sucursals (un any) i per a l'augment del capital consegüent. Santillán i els altres directius temien veure's obligats a ampliar capital mentre la cotització de les accions estava per sota de la par i haver d'afrontar de manera simultània i forçada les despeses d'instal·lació de les nou sucursals concedides. El Banc de Barcelona, per la seva banda, va saludar favorablement la iniciativa i el respecte que suposava pels interessos dels bancs existents. També es congratulava de l'allunyament de tota «*novedad peligrosa*» amb referència clara al primer projecte presentat davant al Comissió. Finalment, el Banc de Cadis cridava l'atenció sobre les dificultats que es podien derivar d'imposar un termini màxim de 90 dies a les operacions autoritzades.

La Comissió de les Corts va discutir el projecte en termes que no van agradar al ministre, que va procedir a retirar-lo. En poques setmanes i després d'introduir-hi algunes modificacions menors, el Govern va tornar a presentar el text, que finalment la Comissió va dictaminar el 20 de novembre de 1855 amb canvis molt lleus.⁸ La verdadera transmutació del contingut de la llei va arribar en la discussió al ple. L'acceptació d'una esmena que donava preferència a les propostes privades per a l'erecció de bancs a les nou ciutats que el projecte havia designat com a seus de sucursals del Banc d'Espanya

5. Santillán (1982 [1865], vol. II, p. 63).

6. Arxiu del Congrés dels Diputats, lligall 100, núm. 36, carpeta 1.

7. Arxiu del Congrés dels Diputats, lligall 100, núm. 36.

8. *Diario de sesiones de las Cortes Constituyentes*, 1855, núm. 248, apèndix 2n.

va sembrar la confusió. La redacció final dels articles 3 i 4 va quedar com a exemple de l'ambigüitat que pot assolir un text legal que es presumeix que ha de ser precís.

L'article 3 determinava que el Banc d'Espanya establiria en el termini d'un any sucursals en una sèrie de ciutats «*sin perjuicio de que sin necesidad de esperar a la terminación del año puedan establecerse bancos particulares*» en els mateixos punts. L'article 4, per la seva banda, fixava que: «*En cada localidad solo podrá crearse un establecimiento de emisión [...]. Transcurridos tres meses de la publicación de esta ley sin que se haya solicitado autorización para crear Banco particular [...] el Banco de España optará por establecer o no sucursal*». No quedava clar si el Banc d'Espanya havia d'instal·lar o no sucursal en aquestes ciutats si no ho demanava cap sol·licitant privat, i si perdia els drets si no ho feia després dels tres mesos (o un any) establerts.

En tot cas, la qüestió va resultar irrellevant, perquè abans de tres mesos es van presentar sol·licituds d'instal·lació de bancs privats per a set de les nou ciutats indicades. En les dues restants, València i Alacant, el Banc d'Espanya va establir sucursals sense dil·lació. Es va produir una segona onada de sol·licituds entre el 1860 i el 1864, i es van arribar a autoritzar onze establiments més. En el punt àlgid, 1864-1866, hi va haver a Espanya 21 bancs emissors establerts a 23 poblacions. Les activitats d'aquests bancs han estat objecte d'estudi pel mateix Gabriel Tortella i altres autors.⁹ Direm tan sols que la dimensió i les activitats d'aquestes entitats van ser molt diverses. Cap al 1864 només els dos bancs més antics, els de Barcelona i Cadis, presentaven un passiu superior als tres milions de duros, i quatre més –els de Sevilla, Màlaga, Santander i Bilbao– excedien el milió. Aquest mateix any el passiu total del Banc d'Espanya era d'uns 28 milions de duros.¹⁰

La Llei de 28 de gener de 1856 va incorporar en l'articulat diverses precaucions per evitar problemes com els que havien sorgit amb les primeres institucions existents a la Península. Així, recollia que el capital dels bancs nous seria en tots els casos efectiu (art. 7). De la mateixa manera, assenyalava explícitament les funcions i el rang que tindria el comissari regi dels bancs emissors (art. 20). Plantejava l'exigència de transparència i obligava les entitats a publicar estats de situació mensuals, i recollia alguns elements que protegien els clients (art. 21 i 23). D'altra banda, el canvi en el límit d'emissió va ser molt important. L'article 9 permetia emetre bitllets per un import màxim igual al triple del capital efectiu, mentre es mantingués en metàl·lic a caixa una tercera part de la suma de l'emissió (fins aleshores, el límit era l'import mateix del capital efectiu). També quedava alterat el valor facial màxim i mínim dels bitllets en 4.000 rals i 100 rals, respectivament (art. 10).

9. Tortella (1970); Sudrià (1994), per a una visió de conjunt. Hi ha algunes monografies que fan referència a bancs concrets.

10. Sudrià (1994, p. 92).

En la mateixa data en què va ser aprovada la Llei de bancs d'emissió ho va ser també la de societats de crèdit. Aquests establiments havien de tenir com a objectiu bàsic el finançament a llarg termini de les activitats industrials i dels ferrocarrils, tot i que tenien autoritzades una llarga sèrie d'operacions.

En principi, les societats de crèdit s'havien de finançar mitjançant capital propi i la col·locació d'obligacions al mercat. És important precisar les condicions que la Llei imposava a l'emissió d'aquestes obligacions. Segons l'article 7, les societats de crèdit podien emetre obligacions amb venciment més enllà de 30 dies i menys d'un any, però l'import de les que hi hagués en circulació, més els dipòsits i comptes corrents, no podia superar el doble del capital efectiu de la societat en qüestió. Aquest tipus d'obligacions a termini tan curt podien acabar circulant com a bitllets, i així es va denunciar en el debat que es va plantejar a les Corts quan es va discutir el projecte.¹¹ Tot i així, no s'hi van introduir canvis. Les grans societats de crèdit madrilenyes no van fer ús d'aquest instrument financer, però moltes d'altres, incloses les catalanes, sí que ho van fer, cosa que va donar lloc a enfrontaments i conflictes amb els bancs emissors autoritzats.

La iniciativa per a la creació d'aquestes societats va arribar de les sol·licituds presentades per diverses entitats franceses. A França, l'arribada del Segon Imperi havia obert el camp per a la creació d'aquest tipus de bancs de negocis. El més rellevant era Crèdit Mobilier, fundat pels germans Péreire el 1852.¹² Els Péreire van ser els impulsors a Espanya de la societat de crèdit més important de totes les que es crearien: el Crédito Moviliario Español. Dues societats més, encapçalades l'una per la branca francesa de la casa Rothschild (la Sociedad Española Mercantil e Industrial) i l'altra, pel financer francès Alfred Prost (la Compañía General de Crédito en España), van obtenir l'autorització per operar des de Madrid en el mateix moment en què es va aprovar la Llei. Tot i que aquesta Llei va estar orientada a atreure el capital estranger, va ser aprofitada ràpidament per alguns industrials i banquers del país que van crear companyies de crèdit per tot el territori. En el moment més àlgid, el 1864-1865, n'hi havia unes 35 a tot Espanya.¹³

Els grups impulsors d'aquestes societats estaven formats, essencialment, per comerciants de les ciutats. De vegades, les mateixes persones havien promogut col·lectivament altres companyies i, en tots els casos, estaven vinculades a activitats econòmiques no financeres. Les interrelacions entre les entitats bancàries i els interessos externs dels directius sovint van comportar problemes seriosos per a la seva solvència.

11. Tortella (1973, p. 61-62).

12. Sobre les societats de crèdit franceses i les seves activitats a França i l'estranger, la referència clàssica és Cameron (1971). Sobre les activitats a Espanya, a més de Tortella (1973), cal consultar el treball exhaustiu de Broder (1984).

13. En podeu trobar una relació completa de les existents el 1864 a Tortella (1973, p. 108-109).

2. La crisi financera de l'Estat: del projecte de banc nacional de 1866 al monopoli d'emissió de 1874

El desenvolupament bancari fulgurant iniciat amb les lleis de gener de 1856 va patir, des del principi, diversos sotrats. El 1857 i el 1859 hi va haver crisis de metall·lic serioses a diverses regions que, en alguns casos, van comportar la liquidació d'algunes societats d'assegurances (1857) o problemes seriosos d'estabilitat en el conjunt del sistema (1859). Tanmateix, els problemes de veritat van començar el 1864. Les raons van ser diverses, però en destaquen tres: el dèficit persistent de l'Estat, amb els problemes de finançament consegüents; els rendiments baixos que van oferir les companyies ferroviàries una vegada es van completar les línies; i, finalment, el desequilibri exterior de l'economia espanyola, que mantenia un dèficit comercial greu que va quedar sense cobertura quan van cessar les entrades de capitals de l'exterior. A aquest panorama general es podria afegir un bon nombre de problemes específics: des de l'esgotament del mercat financer domèstic (Catalunya) fins a la gestió ineficaç, i fins i tot delictiva, d'algunes entitats de crèdit.¹⁴

El 1864 es va declarar en suspensió de pagaments una de les tres grans societats de crèdit de capital francès establerta a Madrid, la Sociedad General de Crédito en España. El mateix any va entrar en crisi d'una manera escandalosa el Banc de Valladolid.¹⁵ Pel que sembla, aquest Banc era controlat pels seus mateixos clients (majoritàriament, propietaris de molins fariners). Les limitacions estatutàries pròpies d'un banc d'emissió i les possibilitats de negoci que es van obrir durant aquest període van empènyer alguns dels membres del consell del Banc a iniciar una nova empresa, el Crédito Castellano, que en la seva forma de societat de crèdit podia emetre obligacions a curt termini. A començament de 1864 i atretes per les perspectives de negocis van obrir les portes dues noves societats de crèdit a la ciutat: la Unión Castellana i la Sociedad de Crédito Industrial, Agrícola y Mercantil (SCIAM).¹⁶ La situació especulativa va assolir el punt màxim la tardor del mateix any i es va iniciar un descens dels preus dels títols (fonamentalment ferroviaris) sobre els quals negociaven. Després de nombroses irregularitats denunciades pel comissari regi del Banc de Valladolid, sense que el Govern hi intervingués, les arque del Banc van ser saquejades pels mateixos consellers, que, al seu torn, eren directius de les societats de crèdit que estaven mirant de salvar. Aquestes societats, finalment, van suspendre pagaments o van fer fallida, i el Banc va quedar esgotat i sota la tutela del

14. El millor estudi sobre els anys de les «vaques magres» del sistema financer espanyol d'aquests anys continua sent, sens dubte, el treball de Gabriel Tortella (1973).

15. Pérez García (1991). En podeu trobar un seguiment dels coetanis a: *La crisis de Castilla y el Banco de Valladolid* (1868).

16. Segons assenyala Tortella (1973, p. 266), entre els fundadors de la SCIAM hi havia la casa Girona de Barcelona i Josep M. Serra, és a dir, els dos directors principals del Banc de Barcelona.

Govern. Aquesta situació, qualificada per Tortella com una «*vulgar estafa*», no va ser excepcional.¹⁷ El Banc de Sevilla va passar per uns episodis semblants i durant la primavera de 1866 es va produir el tancament de nombroses societats de crèdit i bancs d'emissió per tot Espanya.¹⁸ Catalunya no va quedar al marge d'aquesta crisi, com veurem més endavant, i el paper del Banc de Barcelona va ser crucial en el seu desenvolupament.

Mentre els problemes de la banca privada seguien el seu curs, els de l'Estat i els del seu principal fiador, el Banc d'Espanya, seguien el seu. A començament de 1866 la situació d'ambdós era molt compromesa. Mentre que l'Estat es trobava gairebé en fallida, sense capacitat per aconseguir el crèdit indispensable per complir els seus compromisos, el Banc d'Espanya es veia en la necessitat de recórrer al Govern perquè l'autoritzés a restringir la convertibilitat dels bitllets.¹⁹ És a dir, va quedar instaurat una mena de curs forçós.

Davant aquesta situació desesperada, el Govern va trobar una solució màgica en la creació d'un Banc Nacional que tindria el dret exclusiu d'emissió a tot el país. El projecte corresponent es va presentar davant de les Corts a començament del mes d'abril de 1866. La concessió per a la creació d'aquest banc, en evident detriment del Banc d'Espanya i dels altres bancs emissors, s'atorgava a un grup d'inversors anglesos a canvi d'un crèdit generós al Govern. El capital del nou banc seria de 60 milions de duros (el Banc d'Espanya tenia en aquests moments un capital de 10 milions de duros) i les condicions de la concessió eren les següents:

1. Els bitllets circularien per tot el territori espanyol.
2. El Banc s'ocuparia de totes les operacions pròpies de la banca (girs, préstecs, comptes corrents, dipòsits, etc.), a més de satisfer les necessitats del Tresor, amb qui podria establir contractes superiors a 90 dies, que era el termini estipulat per a la resta d'operacions.
3. Prestaria al Tresor de manera immediata 20 milions de duros per deu anys a un interès màxim del 5% anual. Aquest préstec estaria garantit amb pagarés de compradors de béns nacionals de llarg venciment.

17. Tortella (1973, p. 262-271).

18. Pel que fa al tancament del Banc de Sevilla i els seus problemes, vegeu la Reial ordre del Ministeri d'Hisenda de 22 de novembre de 1867 (*Gaceta de Madrid*, 25 de desembre de 1867). Vegeu, també, Tedde (1984).

19. Així ho declarava el mateix Govern en el preàmbul del projecte de llei de creació d'un banc nacional: «*para defenderse, [el Banco de España obtuvo] del gobierno la competente autorización para limitar el cambio de billetes a lo que se calculó que exigían las necesidades y el movimiento ordinario de la plaza de Madrid*»; *Gaceta de Madrid*, 5 d'abril de 1866. Aquesta disposició governamental, segons s'indica a continuació, no va ser convalidada pel Tribunal de Justícia, però al final va ser eficaç per evitar la suspensió formal de pagaments del Banc, tot i que no ho va ser prou per evitar totalment el canvi de bitllets i l'extracció de metall.

4. S'obligava a bescanviar les accions dels accionistes del Banc d'Espanya que ho volguessin i, de la mateixa manera, podrien bescanviar les accions els accionistes dels bancs provincials. Els bancs provincials existents podrien convenir amb el nou Banc Nacional un projecte de fusió.
5. S'establia com a condició que almenys la meitat dels membres del Consell d'Administració fossin espanyols.²⁰

El termini fixat per constituir el nou banc era de tres mesos. Els bancs amb privilegis d'emissió van iniciar immediatament gestions per avortar el projecte. En el cas del Banc de Barcelona, el 9 d'abril de 1866 es va plantejar l'assumpte a la Junta de Govern com a qüestió d'extrema gravetat ja que *«en cuanto sin limitación alguna dispone que el referido Banco tenga sucursales en todas las capitales de provincia, y que sus billetes puedan circular legalmente en todo el Reino, perjudicaría notoria y gravemente al Banco de Barcelona en sus derechos legítimos»*.²¹

La Junta de Direcció va posar fil a l'agulla i el mateix dia va elevar a les Corts una petició raonada perquè no es permetés l'obertura a Barcelona de cap banc o sucursal amb autorització per emetre bitllets, ja que el Banc de Barcelona en tenia el privilegi exclusiu d'emissió per a 30 anys.²² És necessari assenyalar que, en aquest moment, els directors del Banc consideraven que l'inici del privilegi s'havia de situar el maig de 1844, data en la qual es van aprovar els primers estatuts. Tot i així, quan la Llei de 1874 va obligar el Banc a eliminar el seu privilegi emissor, van al·legar que aquesta prerrogativa havia d'expirar l'agost de 1875, ja que va ser el 1845 quan l'entitat va obrir al públic.

Una comissió del Banc, de la qual formaven part els principals directors (Girona i Serra), va viatjar immediatament a Madrid. La seva idea era defensar el que havien avançat a la carta. Apel·laven a la necessitat d'assegurar la confiança en les lleis per a la continuïtat i bona marxa de les activitats bancàries.

«Bajo la garantía de esta promesa [el privilegi emissor por 30 anys] se han creado intereses cuantiosos, aumentando cada día su crédito el establecimiento por su conducta a la vez prudente y ajustada hasta la mitad a sus Estatutos; y creyéndose de buena fe que estos serían respetados todo el término de su concesión, las más de sus acciones han sido adquiridas por sus actuales tenedores a precios muy elevados a los cuales se han sostenido hace muchos años al través de todas la calamidades públicas que se han sucedido, pues que teniendo desembolsado el cincuenta por ciento, se cotizaban de muchos años ha, desde 89 a 90 y más por ciento, o sea una prima de ochenta por ciento.

20. *Gaceta de Madrid*, 5 d'abril de 1866.

21. Actes de la Junta de Govern, 9 d'abril de 1866.

22. Vegeu les actes de la Junta de Direcció, 9 d'abril de 1866.

Pues bien; la sola presentación del proyecto de ley para la creación de un Banco Nacional las ha hecho descender rápidamente a sesenta y nueve por ciento, importando la citada baja en tan solo tres días un perjuicio efectivo de más de ocho millones a los accionistas, entre quienes no ha podido menos que cundir la desconfianza y la alarma consiguiente al presentimiento de la competencia que pueda traer la sucursal y los billetes del proyectado Banco Nacional.»²³

En definitiva, els comissionats defensaven que els moviments legislatius inspirats per un executiu inestable i un Tresor endeutat crònicament i sense crèdit a l'exterior provocaven vaivens i incertesa en el món de les finances.

Però els que s'oposaven a la proposta no eren només els bancs directament afectats. Un cop conegut el projecte, es va desencadenar un ampli debat en el qual s'acusava el Govern de posar en mans estrangeres la circulació monetària del país i d'eleva la circulació fiduciària a nivells més alts que els de qualsevol altre país europeu.²⁴ Aquesta no era una qüestió banal, ja que si el nou banc desemborsava el 50% del capital autoritzat, podia emetre per tres vegades aquest capital efectiu, és a dir, uns 90 milions de duros.²⁵

De fet, el que pretenia el Govern era resoldre un problema de difícil solució. En paraules de Gabriel Tortella: «*El empréstito inglés era realmente un golpe maestro. El Banco de España había dado ya de sí todo lo que podía; estaba ya inútil, era como un limón exprimido, y había llegado el momento de sustituirlo por una entidad nueva*».²⁶ Amb l'acord establert s'introduiria a Espanya capital anglès, es podria solucionar una part de l'endeutament crònic del Govern i, possiblement, es podria tornar a obrir la Borsa de Londres a les demandes espanyoles de capital.

El Projecte de Llei de 1866 es va arribar a discutir a les Corts,²⁷ però esdeveniments externs van engregar en orris tot el procés. «*El 10 de mayo de 1866, un día después*

23. Actes de la Junta de Direcció, 9 d'abril de 1866.

24. Vegeu, per exemple, Aguado (1866).

25. Aguado (1866, p. 14 i 15) en donava xifres: «340 millones de reales escasamente poseen de capital efectivo todos los Bancos juntos, existentes hoy en la Península, pues bien: el nuevo, con solo el primer dividendo del 50% reunirá un capital de más de 600 millones: hasta aquí no sorprende esto, si se tiene presente que llevará sus operaciones a todos los puntos comerciales de la península; aún así, ya no guarda proporción con los de otras naciones europeas, cuya población y comercio es bastante más crecido que en España. [...] Verdad es que formada esta comparación con algunos estados de América no produce tal sorpresa, ni mucho menos; pues en 1838 el de Massachussets, que contaba próximamente 620.000 habitantes, tenía 124 bancos, cuyas emisiones reunidas importaban la cantidad de 37.180.000 dólares (762.933.600 rs) y la totalidad de valores de los Bancos de Rhode-Island se elevaban en 1830 a 6.118.000 dólares (125.541.360 rs) no teniendo entonces este Estado mas que 97.000 habitantes. Y bien entendido que, de todos los Bancos de América, siempre fueron estos los menos castigados por la crisis. Mas debo advertir que en dichos dos Estados la libertad de Bancos es absoluta.»

26. Tortella (1973, p. 278).

27. Vegeu el *Diario de sesiones de las Cortes* del mes d'abril, especialment, del 24 d'abril de 1866. Per al dictamen de la Comissió, vegeu la sessió del 9 de maig de 1866.

de que la comisión de las Cortes introdujo el proyecto de ley para la creación de un Banco Nacional, Overend, Gurney & Co. se declaró en suspensión de pagos, ante el estupor de los medios de negocios de la City, para no abrir sus puertas nunca más». ²⁸ Overend, Gurney & Co., un dels socis amb qui el Govern havia acordat l'obertura del Banc Nacional, estava segons David Landes «podrida de arriba abajo». ²⁹ D'aquesta manera, l'intent de solucionar els problemes aclaparadors que tenia la Hisenda espanyola va quedar frustrat, però no només això: el pitjor encara havia de passar. Durant els dies següents, es va produir la suspensió de pagaments d'algunes societats de crèdit barcelonines, mentre la crisi s'estenia a altres poblacions.

L'impacte de la crisi de 1866 sobre el sistema financer espanyol va ser de major quantia. El panorama bancari que hi havia el 1867 era completament diferent del vigent el 1864. Dels 18 bancs creats entre 1856 i 1864, cinc van tancar les portes entre 1866 i 1867, a més del de Cadis, que pertanyia al grup dels creats a la dècada de 1840. El mateix va ocórrer en l'àmbit de les societats de crèdit. Moltes van desaparèixer, mentre que d'altres quedaven en estat gairebé vegetatiu.

La crisi econòmica va ser el prolegomen d'una crisi política de gran abast. El predomini del partit moderat va començar a concitar una oposició cada vegada més estesa. Els governs se succeïen els uns als altres amb rapidesa sense aconseguir millores aparents i cada vegada adoptaven un perfil més repressiu. Les forces progressistes van començar a articular una alternativa que, en aquestes circumstàncies, només podia prosperar mitjançant una intervenció militar. Aquesta es va produir, finalment, el setembre de 1868. La reina va haver d'abandonar el país i el Govern provisional va centrar els esforços a cercar un monarca que volgués ocupar el tron d'Espanya. ³⁰ Abans de l'arribada del nou rei, Amadeu de Savoia, i sota la regència de Francisco Serrano, es van començar a promulgar disposicions que suposaven un gir copernicà respecte al marc legal de les activitats bancàries fins al moment vigent.

La primera d'aquestes disposicions va ser el Decret de 10 de desembre de 1868, firmat per Laureà Figuerola, pel qual se suprimien els comissaris del Govern als bancs emissors i els inspectors de les societats de crèdit. L'exposició de motius d'aquesta disposició avançava ja una concepció completament nova de la regulació bancària. El ministre entenia que l'existència dels comissaris significava «*reservar al Estado la misión imposible de vigilar los actos y funciones de la Sociedad, imponiendo al mismo una responsabilidad gravísima, y contribuyendo quizás a facilitar toda clase de abusos, por la seguridad que*

28. Tortella (1973, p. 279).

29. Citat per Tortella (1973, p. 279).

30. Entre els membres del nou Govern hi havia, Prim i Echegaray. Aquest darrer va ser qui va prendre protagonisme aquests anys amb relació a la qüestió bancària.

inspira al accionista la errada creencia de que aquella vigilancia puede ser eficaz para impedirlos». Fent referència, després, a les conseqüències de la crisi de 1866 afegia: «De nada ha servido para impedir la ruina de aquellas instituciones el celo [...] de los Comisarios y de los Inspectores, siendo completamente estéril el gasto impuesto a las compañías [...]». El decret només deixava subsistents els comissaris al Banc d'Espanya (el governador i els sotsgovernadors) i al Banc de Barcelona, «a causa de las relaciones que estos dos establecimientos han tenido y conservan aún con el Tesoro Público».³¹

La llei que anunciava aquest decret va trigar gairebé un any a veure la llum. El projecte va ser presentat davant de les Corts pel ministre de Foment, Manuel Ruiz Zorrilla, el 22 de març de 1869. El títol ja era ben expressiu: «*Ley declarando libre la creación de Bancos Territoriales, agrícolas, de emisión y descuento, y de Sociedades de crédito y demás asociaciones que tengan por objeto cualquier empresa industrial o de comercio*». L'exposició de motius que l'acompanyava era l'expressió més genuïna de la doctrina liberal que inspirava els dirigents de *La Gloriosa*:

«Proclamados por la revolución de Septiembre los derechos individuales, lógico y natural es proclamar como inmediata consecuencia de aquellos el gran principio de la libertad de trabajo [...]. [E]l principio de asociación [...] es uno de los altos fines a que los pueblos y las razas se encaminan bajo la influencia de poderosas fuerzas sociales que son respecto al ser humano lo que la atracción planetaria para las masas astronómicas [...]. Ahora bien son tales derechos la garantía, la única garantía de que esas fuerzas atractivas ejercerán en toda su pureza su benéfico influjo [...]. A este fin es forzoso romper sin escrúpulo todas las trabas reglamentarias que hoy existen; es preciso suprimir toda intervención impertinente; es preciso devolver al pueblo español su libertad de fundar sociedades [...]. Toda intervención administrativa en las sociedades mercantiles e industriales es injusta; es inútil [...]; es perniciosa como la ciencia económica lo demuestra [...]»³²

Després d'una deliberació poc conflictiva, la llei va ser sancionada el 19 d'octubre de 1869 amb la firma de José Echegaray, en aquest moment ministre de Foment. Val la pena assenyalar que la mateixa llei atorgava a aquest Ministeri la supervisió de les noves entitats de crèdit que es creessin. Posteriorment, pel Decret de 5 de juliol de 1870, passarien al Ministeri de Foment totes les prerrogatives relacionades amb aquestes entitats que encara quedaven en mans del d'Hisenda.

La Llei declarava lliure la constitució de tot tipus de societats, i deixava així sense efecte totes les disposicions anteriors que exigien l'autorització prèvia del Govern.

31. Decret del Ministeri d'Hisenda de 10 de desembre de 1869, *Gaceta de Madrid*, 11 de desembre de 1868.

32. *Diario de sesiones de las Cortes Constituyentes*, 22 de març de 1869, núm. 33, apèndix primer.

En l'àmbit específic dels bancs d'emissió, l'article 6 establia que quedaven facultats per emetre bitllets al portador fins a la quantitat o límit que fixessin els estatuts. Això implicava eliminar el sostre màxim de tres vegades el capital desemborsat que s'havia introduït el 1856.

Més controvertit va resultar l'article 14 del projecte que prohibia la creació de bancs emissors a les ciutats on ja n'hi hagués un «*hasta que cesen las condiciones especiales de la concesión de aquellos [...]*». Aquest va ser un dels pocs punts objecte de polèmica. La Comissió en va eliminar l'article en estimar que no era «*justo prohibir el establecimiento de nuevos bancos allí donde existe alguno con privilegio exclusivo, porque no habiéndose adquirido tal privilegio a título oneroso, no hay razón alguna de justicia, y aun de equidad, para privar del beneficio de este proyecto de ley a los pueblos que precisamente tienen mayor importancia [...]*».³³ Tot i així, en la discussió en el ple, l'article va ser restituint a instàncies de Manuel Cantero, en aquests moments governador del Banc d'Espanya, i d'altres diputats, entre els quals hi havia Francisco Santa Cruz, que havia estat també governador del Banc. El ministre d'Hisenda, Constantino de Ardanaz, va donar suport a la proposició amb un argument que val la pena reproduir:

«Hay varios Bancos en España que están en relaciones íntimas con el Gobierno, que tienen pendientes negociaciones importantísimas que hacer y servicios al Estado, y que el Gobierno se halla en el caso de reconocer aquí. Por todas estas consideraciones y por no alterar en estos graves momentos las relaciones que existen entre esos bancos y el Tesoro Público, que repito son muy íntimas, ruego a la Comisión que se sirva admitir [...].»³⁴

Com tindrem ocasió de veure en el capítol 11, el Banc de Barcelona mantenia en aquests moments importants quantitats prestades a l'Estat i aquest incomplia sistemàticament els venciments acordats, la qual cosa generava una forta inquietud entre els dirigents de l'entitat. Sens dubte, aquesta era una de les negociacions «pendents» a què es referia el ministre.

La Llei de 1869, malgrat les facilitats que concedia a la creació de bancs, va tenir una influència escassa en un país que estava patint encara el daltabaix de 1866. Tanmateix, no deixa de resultar significatiu que el ministre que va signar la llei bancària més liberal de totes les promulgades a la Península, José Echegaray, fos el mateix que cinc anys més tard imposaria el final de la pluralitat d'emissió.

Efectivament, el Decret de 19 març de 1874, a més de marcar una fita per a les finances i la Hisenda espanyoles, representa una contradicció evident en el marc de la

33. *Diario de sesiones de las Cortes Constituyentes*, 20 de maig de 1869, núm.76, apèndix.

34. *Diario de sesiones de las Cortes Constituyentes*, 6 d'octubre de 1869, núm. 133, p. 3861.

revolució empresa el setembre de 1868. Tota la retòrica liberal que havia omplert pàgines senceres de la *Gaceta de Madrid* semblava haver-se esfumat. No ens ha de sorprendre, doncs, que Echegaray dediqués els primers paràgrafs de l'exposició de motius del Decret a justificar el canvi de posició:

«Abatido el crédito por el abuso, agotados los impuestos por vicios administrativos, esterilizada la desamortización por el momento, forzoso es acudir a otros medios para consolidar la Deuda flotante y para sostener los enormes gastos de la guerra que ha dos años aflige [sic] a la mayor parte de nuestras provincias [...]. En tan críticas circunstancias, cediendo a las exigencias de la realidad presente y a las apremiantes necesidades de la lucha [...]»

Així doncs, era clar que, per al ministre, es tractava d'un problema d'obtenció urgent de recursos, no de millora del sistema financer. I la raó contundent la donaven els 500 milions de pessetes que el Banc d'Espanya es comprometia a prestar al Govern una vegada tingués el monopoli d'emissió. Després de la justificació inicial, bona part de la presentació es dirigia a convèncer el país que el préstec gegantí no comprometria ni el sistema financer ni el Banc, encara que l'argument històric manejat devia deixar perplexos els coneixedors de la història bancària espanyola: «[...] no haya temor de que el Tesoro comprometa jamás la existencia del nuevo Banco, como jamás comprometió la del Banco de España».

El Decret de 19 de març de 1874 convertia el Banc d'Espanya en un banc nacional d'emissió que centralitzava i monopolitzava la circulació fiduciària. En la mateixa Llei s'aclaria que la circulació fiduciària única no era el mateix que el «curs forçós» del qual s'apartava específicament la Llei. L'objectiu era estendre el bitllet del Banc d'Espanya a totes les províncies. Convidava els bancs provincials a fusionar-se amb la nova entitat, però si no ho volien fer podien continuar les seves activitats com a bancs comercials sense privilegi d'emissió. El Banc d'Espanya quedava reorganitzat amb un capital de 100 milions de pessetes i amb una durada de 30 anys. Podria emetre bitllets al portador pel quintuple del capital efectiu (recordem que la Llei de 1856 permetia emetre als bancs autoritzats pel triple del capital efectiu) i havia de conservar a les caixes en metàl·lic almenys la quarta part del valor dels bitllets en circulació.

El procés d'elaboració d'aquest decret i les vicissituds que van seguir-ne la publicació les estudiarem en detall a l'epíleg d'aquest llibre, perquè –com és natural– van afectar decisivament el Banc de Barcelona, el més important dels bancs provincials que perdrien el privilegi d'emissió. Aquí n'hi ha prou que diguem que amb aquest decret va finalitzar la pluralitat d'emissió a Espanya, una experiència que s'havia iniciat la dècada de 1840. Espanya adoptava així un model que en aquests moments ja era dominant a Europa, encara que es mantingués la pluralitat en diversos països. S'obria, així doncs, una nova etapa en el desenvolupament del sistema financer espanyol.

3. Competència i crisi en el mercat de crèdit barceloní³⁵

Tot aquest procés de canvis en la regulació bancària va tenir els seus efectes en el mercat financer català. Com sabem, fins al 1856 aquest mercat era dominat pel Banc de Barcelona, l'únic banc emissor, i un petit grup de banquers particulars, dels quals sabem ben poc. La nova regulació i, en general, el nou ambient favorable als negocis van propiciar l'aparició d'una desena d'entitats de crèdit noves en forma de societats per accions, cinc d'una manera immediata (1855-56) i cinc més durant el decenni següent. De les cinc primeres, tres es van acollir a la Llei de societats de crèdit i dues a la legislació general de societats anònimes. Les societats de crèdit van ser la Societat Catalana General de Crèdit, el Crèdit Mobiliari Barcelonès i la Unió Comercial. Les que es van acollir a la Llei general van ser la Caixa Barcelonesa de Descomptes i Préstecs i la Caixa Catalana Mercantil i Industrial. Les tres societats de crèdit es van dedicar, essencialment, a invertir en infraestructures (ferrocarrils, ports, canals), mentre que les dues caixes es van concentrar en el descompte de lletres i a pagarés a curt termini. Durant el període 1863-1865, es van crear tres societats de crèdit més: el Crèdit Mercantil, el Crèdit i Foment de Barcelona i «El Comercio»; a més de dos bancs emissors a Reus i Tarragona. Cal afegir també que durant aquests anys van sorgir un bon nombre d'entitats de crèdit que van prendre la forma de societats col·lectives o comanditàries. Tindrem ocasió de referir-nos a les més importants més endavant.

L'evolució del mercat financer català entre 1856 i 1866 va venir marcada per l'increment que va experimentar la demanda de capitals, producte fonamentalment del nou marc institucional. Una part d'aquest increment es va canalitzar mitjançant la formació de societats mercantils noves o l'ampliació de capital de les que ja existien. En el quadre 8.1 es pot observar una estimació dels recursos invertits per aquesta via.³⁶ Aquestes xifres no inclouen gran part de la inversió immobiliària ni la feta en agricultura, que generalment es portava a terme sense recórrer a la formació de societats. Amb relació a la inversió en societats, es pot comprovar que a partir de 1858 es va produir un increment substancial de les quantitats invertides i que aquesta situació va persistir, amb fluctuacions, fins als anys 1865-1866. La responsabilitat més gran en l'increment de les inversions en el període s'ha d'atribuir al ferrocarril. La construcció d'aquesta infraestructura va ser la que va alterar els volums d'inversió habituals i els va situar en nivells extraordinaris. La forma com es va dur a terme aquesta inversió i les mateixes característiques del negoci ferroviari van incidir en l'evolució i vicissituds que va viure el mercat financer català durant aquests anys.

35. Sobre els aspectes tractats en aquest apartat, vegeu Sudrià i Pascual (1999) i Pascual i Sudrià (2008).

36. No s'hi ha inclòs les estimacions d'inversió en societats financeres per evitar la doble comptabilització en la inversió real.

Quadre 8.1. Inversió en societats mercantils (milions de duros)

	1840-1848	1849-1857	1858-1866
Milions de duros			
- Indústria tèxtil	5,1	10,8	10,0
- Altres indústries	2,6	6,1	7,6
Total indústria	7,7	16,9	17,6
Comerç	2,4	7,0	14,3
Ferrocarrils	1,0	5,4	36,2
D'altres	2,0	3,2	6,3
Total	13,1	32,4	74,3
Distribució (%)			
- Indústria tèxtil	38,7	33,4	13,5
- Altres indústries	20,2	18,8	10,2
Total indústria	58,9	52,2	23,7
Comerç	18,2	21,5	19,2
Ferrocarrils	7,7	16,5	48,7
D'altres	15,2	9,8	8,5
Total	100,0	100,0	100,0

Font: Pascual i Sudrià, 1999

Les companyies ferroviàries, les societats financeres i també altres grans empreses industrials que oferien accions exigien un desemborsament inicial relativament reduït (era habitual demanar-ne el 20%). En els anys posteriors i segons com evolucionaven les necessitats, els consells d'administració podien demanar desemborsaments addicionals. En cas que els accionistes no hi aportessin les quantitats sol·licitades, perdien els drets i també les aportacions efectuades fins al moment. D'aquesta manera, les decisions d'inversió posteriors a les inicials no eren en mans dels inversors, sinó de les mateixes companyies. A més, en el cas de moltes d'aquestes empreses, en especial les de ferrocarrils i obres públiques, la inversió no es podia rendibilitzar fins que es completava el procés inversor, la qual cosa obligava els directius a sol·licitar els desemborsaments necessaris per no paralitzar les obres, al marge de la conjuntura financera del moment.

Els quadres 8.2 i 8.3 mostren un resum de l'activitat creditícia de les societats bancàries i dels orígens dels recursos que gestionaven. Una primera consideració a la vista d'ambdós quadres ha de fer referència al nivell d'activitat de cada entitat. Hi ha clarament tres grups. En primer lloc, el Banc de Barcelona i la Catalana General de Crèdit, que eren els més actius amb un volum de recursos semblant. Els seguia en solitari la Caixa Catalana i, a certa distància, les tres restants: la Caixa Barcelonesa, el Crèdit Mobiliari i la Unió Comercial.

Pel que fa a l'activitat creditícia que duïen a terme, hem agregat el crèdit concedit en funció de les garanties dels préstecs i de les característiques dels valors adquirits.

Queda clar que hi havia tres entitats que es dedicaven, essencialment, al préstec comercial: el Banc de Barcelona i les dues caixes (Catalana i Barcelonesa). Val la pena destacar que aquestes últimes feien, fonamentalment, préstec sobre firmes, mentre que el Banc es dedicava amb més intensitat al préstec amb garantia de valors. No és sorprenent, ja que la justificació que avalava la creació de les caixes era la falta de suport del Banc a comerciants i petits industrials que no tenien prou dimensió o solvència per tenir la seva firma reconeguda.³⁷ La distribució global del préstec entre les diferents garanties assenyalava que persistien les limitacions del descompte comercial normal com a mecanisme de finançament de les empreses. En conjunt, la utilització dels préstecs amb garanties diverses era més habitual que el descompte comercial.

Desconexim quines eren les polítiques de concessió de crèdit que seguien les caixes de gir i banca. Tot i així, sí que sabem que no estaven exemptes d'operacions dubtoses. Així, per exemple, la Caixa Barcelonesa va prestar el 1864 a la casa de comerç Biada Germans, propietat de Miquel Biada, un dels directius de la pròpia Caixa, la quantitat de 170.000 duros. El préstec en forma de pagarés i debitoris es va anar renovant fins al 1866, quan la Caixa –ja en suspensió de pagaments– va intentar executar-lo judicialment.³⁸ Tot sembla indicar que la Caixa Catalana tenia una gestió més curosa. Quan va esclatar la crisi de 1866 i ambdues entitats van haver de liquidar, la Caixa Catalana ho va poder fer de manera ordenada i va tornar el capital als socis. La Barcelonesa, en canvi, va fracassar en l'intent d'aconseguir un desemborsament de capital addicional i va tenir un final accidentat.

Un segon grup d'entitats, les societats de crèdit, tenien clarament una altra vocació. De fet, la legislació d'acord amb la qual actuaven havia estat dissenyada per aplegar recursos per a grans iniciatives empresarials, de les quals la construcció del ferrocarril era l'exemple paradigmàtic. En el cas català, l'entitat que va complir més fidelment aquest objectiu va ser la Catalana General de Crèdit.

37. Sobre les dificultats dels industrials per accedir al crèdit que ofería el Banc i els avantatges que haurien de comportar les entitats noves, vegeu per exemple: *Revista Industrial*, «Cajas Mútuas» (9-5-1858) i «Bancos de emisión y descuento» (13-6-1858).

38. Vegeu el plet a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Audiència, Tribunal de Comerç, lligall 1745.

Quadre 8.2. Crèdit concedit per les societats bancàries barcelonines, 30 d'abril de 1859 (milers de duros)

	Préstecs			
	Sobre garantia de firmes (lletres i pagarés)	Sobre paper de l'Estat	Sobre accions de societats	Sobre mercaderies
Banc de Barcelona	1.585	339	888	105
Societat Catalana General de Crèdit	324	1	311	
Crèdit Mobiliari Barcelones	109	0	129	
Caixa Catalana Industrial i Mercantil	1.198	202	316	24
Caixa Barcelonesa de Descomptes i Préstecs	887	0	86	105
Unió Comercial	212	34	205	0
Total	4.315	576	1.935	234

	Cartera pròpia					Total
	Valors públics	Accions no ferroviàries	Accions i obligacions de ferrocarrils	Total de préstecs i cartera	Altres crèdits	
Banc de Barcelona				2.916		2.916
Societat Catalana General de Crèdit	151	103	1.700	2.590	567 (1)	3.157
Crèdit Mobiliari Barcelones				239	761	1.000
Caixa Catalana Industrial i Mercantil				1.740	(2)	1.740
Caixa Barcelonesa de Descomptes i Préstecs	8			1.086		1.086
Unió Comercial	1	1	104	557	470 (3)	1.027
Total	160	104	1.804	9.128	1.798	10.926

(1) Avenços en la construcció del ferrocarril de Granollers

(2) Boscos a Astúries..... 434

Fusta per a vaixells..... 27

Font d'aigua a Sarrià..... 27

Avenços sobre projectes de ferrocarrils i d'obres al port de Barcelona..... 273

(3) Canal de l'Albufera..... 226

La Garantia (en liquidació) 179

Canal de Tamarite..... 65

Font: Archivo Histórico Nacional, Hacienda, llig. 429-1

Quadre 8.3. Recursos obtinguts per les societats bancàries barcelonines, 30 d'abril de 1859 (milers de duros)

	(1) Capital desemborsat	(2) Bitllets en circulació	(3) Obligacions al portador en circulació	(4) Talons i ordres pagament de en circulació	(5) = (2) + (3) + (4) Total de paper moneda
Banc de Barcelona	1.000	1.957			1.957
Societat Catalana General de Crèdit	1.800		509	89	598
Crèdit Mobiliari Barcelonès	900		173	65	238
Caixa Catalana Industrial i Mercantil	600		659	122	782
Caixa Barcelonesa de Descomptes i Préstecs	200		620	146	766
Unió Comercial	900		167	15	182
Total	5.400	1.957	2.128	438	4.522

	(6) Comptes corrents	(7) Dipòsits	(8) = (6) + (7) Total de comptes i dipòsits	(9) = (5) + (8) Total de recursos Aliens	(10) = (1) + (9) Total
Banc de Barcelona	1.139	140	1.279	3.236	4.236
Societat Catalana General de Crèdit	997	22	1.019	1.618	3.418
Crèdit Mobiliari Barcelonès	330		330	568	1.468
Caixa Catalana Industrial i Mercantil	1.049	69	1.118	1.900	2.500
Caixa Barcelonesa de Descomptes i Préstecs	941	6	948	1.713	1.913
Unió Comercial	370		370	552	1.452
Total	4.827	237	5.064	9.586	14.986

Font Archivo Histórico Nacional, Hacienda, llig. 429-1

La Catalana va ser, durant aquests anys, una peça fonamental de l'engranatge del crèdit que va fer possible la construcció de la xarxa catalana de ferrocarrils. Ho va ser d'una manera directa, en invertir quantitats considerables en valors ferroviaris i fer-se càrrec de la construcció d'alguns trams. Però també d'una manera indirecta, en assumir la tasca de col·locar entre el públic accions i obligacions de ferrocarrils. Les seves operacions la van vincular, pràcticament, a totes les companyies catalanes, malgrat que el paper més determinant el va tenir en el cas de les companyies dels ferrocarrils de Barcelona a Saragossa i de Barcelona a Granollers i Girona. Les xifres del quadre 8.2 reflecteixen aquesta vocació ferroviària. L'abril de 1859, la Catalana tenia invertit en el negoci ferroviari més del 70% del crèdit concedit. L'entitat també va intervenir en altres negocis, però amb menys intensitat i persistència. Concretament, va adquirir algunes concessions mineres a la zona de Calaf i va fer un intent de participar en una explotació forestal asturiana. En el cas de les mines, va acabar traspasant els drets a la Unión Minera el 1863, que els va explotar sense gaire èxit. La qüestió de les fustes no va prosperar per problemes relacionats amb la propietat dels boscos.³⁹

39. Les memòries de la Catalana es publicaven habitualment a la premsa. Vegeu *Diario de Barcelona*, 12 de febrer de 1857; 25 de febrer de 1858; 24 de febrer de 1859; 1 de març de 1860; 28 de febrer de 1861; 27 de febrer de 1862; 26 de febrer de 1863; 25 de febrer de 1864; 23 de febrer de 1865; i 1 de març de 1866.

El Crèdit Mobiliari i la Unió Comercial, per la seva banda, van constituir intents fallits de bancs de negocis diversificats. Les dues entitats van impulsar projectes d'alta volada que no van prosperar i que les van portar a la ruïna. En el cas del Crèdit Mobiliari, els errors van ser diversos i demostren l'existència d'una gestió deficient. L'entitat va entrar en una combinació financera complicada que tenia per finalitat explotar una extensió de boscos respectable situats a Astúries. El negoci havia passat per diverses mans abans d'arribar al Crèdit. Se suposava que la proximitat dels boscos a la costa permetria una extracció massiva de fusta amb destinació a les dàrsenes angleses i espanyoles a un preu molt favorable. A més de pagar el propietari i diversos intermediaris per adquirir els drets corresponents, va ser necessari invertir quantitats considerables en camins i en el condicionament dels rius pels quals s'havien de transportar els troncs fins a la costa. El resultat final va ser molt negatiu. No es va aconseguir mai extreure'n ni una tona de fusta.⁴⁰

Tampoc no li va anar bé al Crèdit en les seves incursions en el camp de les obres públiques. En l'àmbit ferroviari, va intentar una jugada especulativa mitjançant l'adquisició, el 1857, de les dues concessions provisionals de la línia de Barcelona a Tarragona: la de Vilanova i la de Vilafranca. La finalitat última era obtenir la concessió definitiva de la línia per la costa i aconseguir grans beneficis col·locant les accions de la nova societat a Vilanova i a altres localitats. El problema es va presentar quan el Govern es va negar a atorgar definitivament aquesta concessió. Pressionades pels propietaris de la línia Barcelona-Martorell les autoritats van acabar autoritzant la construcció de la línia per l'interior. El Crèdit va recuperar el capital invertit, però no va aconseguir els beneficis esperats. Una cosa semblant va ocórrer amb els drets adquirits per executar unes obres al port de Barcelona, que no es van començar mai. L'inspector del Ministeri d'Hisenda que supervisava la tasca de les societats de crèdit assenyalava el 1859 que *«la situación de esta sociedad es poco satisfactoria. Muchas de las partidas que forman su activo son imaginarias y otras de muy difícil y dudosa realización»*.⁴¹ En els anys següents, la situació no va millorar gaire. Finalment, els accionistes van perdre la paciència i, l'any 1864, la Junta General va destituir la Directiva i va iniciar un procés d'aclariment de comptes que va revelar pèrdues notables. En aquest cas, la crisi que es va iniciar el maig de 1866 va precipitar un final que ja es veia a venir.

El cas de la Unió Comercial tampoc no és exemplar. Les principals inversions d'aquesta societat, a part dels préstecs, es van dirigir a promocionar una companyia d'assegurances –La Garantía–, a adquirir un paquet considerable d'accions del ferrocarril de Granollers a Girona, i a participar en un projecte de gran envergadura: el canal de l'Albufera de València. La Garantía, creada el 1857, es va veure afectada per la crisi de

40. Es pot consultar informació detallada sobre aquest desgraciat negoci en el plet conservat a l'ACA, Audiència, Tribunal de Comerç, lligall 2034.

41. Archivo Histórico Nacional (AHN), Hacienda, lligall 429-1.

les companyies d'assegurances marítimes de final del mateix any. La Unió no va poder col·locar les accions al mercat. L'abril de 1859 tenia en cartera 4.470 accions de les 5.000 emeses per la companyia i tothom estimava que no podria recuperar més de sis duros per cadascuna, amb una depreciació del 85% respecte al capital desemborsat que era de 40 duros.⁴² El ferrocarril de Granollers a Girona s'acabaria fent realitat, però a mitjan 1859 la seva situació financera era molt compromesa. En plena construcció, la cotització de les accions havia caigut per sota del nominal, i molts accionistes es van negar a complir els desemborsaments acordats i van perdre el capital invertit. L'acabament de les obres es va produir gràcies al respir que va experimentar la situació financera a partir de 1860.

El nostre coneixement sobre el negoci del canal de l'Albufera de València és més reduït. La Unió Comercial va adquirir el 1857 les accions d'una companyia preexistent i va fer front a una ampliació de capital. En la memòria de febrer de 1858, presentava el projecte com una oportunitat extraordinària: «*todo se presta allí a la fácil ejecución de una obra de la índole proyectada y asegura un éxito brillante*». ⁴³ Es tractava d'unir amb un canal de navegació el Grau de la capital valenciana i la ciutat de Sueca aprofitant la navegabilitat de l'Albufera. També es projectava una connexió amb Gandia i Dénia. La viabilitat real de l'obra devia ser menys evident del que pretenia l'empresa. El 1859 la inspecció d'Hisenda no donava cap valor a la inversió feta i afirmava que «*esta sociedad hace mucho tiempo que debía haberse liquidado por haber perdido más de la cuarta parte del capital social [...] Hoy puede asegurarse que lo tiene perdido casi por completo*». ⁴⁴ La Unió Comercial va liquidar, efectivament, al final de 1859 enmig d'un escàndol. ⁴⁵ El resultat de la liquidació va donar la raó a la inspecció, ja que va comportar unes pèrdues de capital del 93% (es van recuperar quatre duros dels seixanta desemborsats) i va donar lloc a nous plets i reclamacions. ⁴⁶

Les vies que van utilitzar aquestes entitats bancàries per aconseguir recursos van ser de tres tipus: el capital propi, els comptes dels clients i la creació de paper moneda. Una activitat, aquesta última, per a la qual no estaven autoritzades, però que van dur a terme d'una manera generalitzada. La proporció en la qual es van finançar per cadascuna d'aquestes vies va ser molt diferent per a cada societat (quadre 8.3). Si en fem una anàlisi més detallada veurem que, mentre que a les societats de crèdit predominaven els fons propis (53% a la Catalana, 61% al Crèdit Mobiliari i 62% a la Unió Comercial), a les entitats dedicades al descompte, la creació de diners i els comptes corrents eren més importants. D'altra banda, no resulta sorprenent que el Banc de Barcelona obtingués més recursos proporcionalment de l'emissió de bitllets; i les caixes, dels comptes corrents. Cal tenir present que el Banc no

42. Es poden veure les observacions incloses en l'expedient d'inspecció: AHN, Hacienda, lligall 429-1.

43. *Memoria... de la Unión Comercial*. Barcelona, 1858, p. 10.

44. AHN, Hacienda, lligall 429-1.

45. Vegeu *Suplemento a la Revista Industrial*, 27 d'octubre de 1859.

46. ACA, Audiència, Tribunal de Comerç, lligall 9405.

pagava interessos als dipòsits i que els seus bitllets eren els únics autoritzats legalment a circular. La proliferació de paper moneda emès il·legalment per diverses entitats és un dels elements més característics de l'evolució financera del període i, com veurem més endavant, va obsessionar els directius del Banc, que van lluitar amb força per eliminar-lo.

Durant els primers anys de la dècada de 1860, després de superar les dificultats de 1857-1859, van sorgir noves iniciatives en l'àmbit financer. Van aparèixer tres societats de crèdit noves i dos bancs d'emissió. La seva incidència en l'economia financera abans de 1866 va ser molt limitada. El Crèdit i Foment de Barcelona era una antiga societat comanditària dedicada a la promoció immobiliària que va pensar que amb l'estatut de societat de crèdit podria superar els problemes que tenia de falta de finançament. La crisi de 1866 el va apropar a una situació insostenible i va liquidar al final de 1868. La societat de crèdit «El Comercio» va ser impulsada per un grup d'homes vinculats a Manuel Girona, però va durar només uns mesos. Formalment s'havia constituït a final de 1864 i va ser autoritzada a iniciar les operacions el febrer de 1865. A final de 1866 va sol·licitar la liquidació, que va ser acceptada pel Govern el maig de 1867. Les seves activitats van ser molt restringides: a part del descompte de lletres i pagarés, sembla que només va participar en una operació immobiliària a la zona bancària de la ciutat.

El Crèdit Mercantil va ser creat el 1864, promogut per Antonio López –futur marquès de Comillas– i un grup d'indians molt coneguts a la ciutat. Durant els primers anys es va dedicar al descompte comercial, al finançament de la xarxa ferroviària i a l'especulació immobiliària. Va intervenir activament en el procés de fusió de la companyia del ferrocarril de Barcelona a Saragossa amb la de Saragossa a Pamplona, i va ajudar financerament la companyia catalana en uns moments crítics. En l'àmbit immobiliari, va protagonitzar una de les operacions de compravenda més sonades del nou Eixample, associat amb Jaume Safont i José de Salamanca. Com que no havia emès paper moneda, la crisi de 1866 no va afectar el Crèdit Mercantil de manera tan immediata com altres entitats. Com veurem més endavant, va mantenir un conveni amb el Banc de Barcelona per utilitzar els seus bitllets a les operacions. El problema més gran va sorgir a causa de la insolvència en què la crisi va sumir José de Salamanca, gran deutor de l'entitat. El mateix Antonio López va intentar forçar la liquidació, però finalment es va optar per una via menys perillosa: intercanviar accions per patrimoni immobiliari de l'empresa. Aquesta estratègia de semiliquidació va permetre el manteniment de la societat i la recuperació de la seva activitat a partir de la Restauració.⁴⁷

Els dos bancs emissors creats a Catalunya en el període, el Banc de Reus i el de Tarragona, van sorgir a iniciativa de banquers i comerciants locals que pensaven que un banc autoritzat a emetre bitllets podria millorar la disponibilitat de crèdit. La seva

47. Vegeu Rodrigo (1997, p. 185-191).

El Banc de Barcelona, 1844-1874

activitat durant els anys que van des de la fundació fins al 1866 va ser escassa.⁴⁸ A final de 1865, les principals xifres del seu balanç eren les indicades en el quadre 8.4. Es pot comprovar que, malgrat disposar de menys capital, el Banc de Reus era més actiu que el Banc de Tarragona. El dinamisme més gran de Reus ja s'havia posat de manifest en el moment en què el Banc de Barcelona va decidir obrir sucursals a Tarragona-Reus. De qualsevol manera, es tracta de quantitats molt modestes si les comparem amb les de les societats bancàries barcelonines.

Quadre 8.4 Bancs i societats de crèdit catalanes el 31 de desembre de 1865 (milers de duros)

	Actiu				Total
	Caixa	Cartera	Immobles	Altres	
Banc de Barcelona	1.913	2.901	130	711	5.655
Banc de Tarragona*	58	123	–	120	301
Banc de Reus	41	180	–	47	268
Caixa Catalana Industrial i Mercantil	856	1.719	–	50	2.625
Caixa Barcelonesa de Descomptes i P.**	632	686	–	263	1.580
Societat Catalana General de Crèdit	905	2.700	76	3.661	7.341
Crèdit Mobiliari Barcelones	380	83	–	3.350	3.813
Crèdit Mercantil	616	484	–	4.268	5.368
Crèdit i Foment	22	623	1.207	981	2.834
Cia. General de Crèdit «El Comercio»	264	1.205	–	912	2.381
Total	5.688	10.703	1.413	14.363	

	Passiu				
	Capital efectiu	Reserves	Bitllets	Comptes corrents	Creditors
Banc de Barcelona	1.000	210	2.675	1.745	25
Banc de Tarragona*	250	6	28	15	2
Banc de Reus	125	–	53	81	9
Caixa Catalana Industrial i Mercantil	600	90	–	1.905	30
Caixa Barcelonesa de Descomptes i P.**	200	7	368	966	39
Societat Catalana General de Crèdit	1.800	–	–	2.117	3.424
Crèdit Mobiliari Barcelones	2.400	–	–	751	663
Crèdit Mercantil	1.250	9	–	1.410	2.699
Crèdit i Foment	800	61	–	–	1.973
Cia. General de Crèdit «El Comercio»	1.250	–	–	323	809
Total	9.675	384	3.123	9.313	9.672

* 31 de gener de 1866 ** 31 de desembre de 1864

Fons: *Gaceta de Madrid*, 17-3-1866, memòries respectives i Archivo Histórico Nacional, Hacienda, lligall 438-2

48. El Banc de Reus disposa d'una monografia: Veciana i Via (1986). Vegeu, també, Cabana (1999, vol. 3, p. 55-58).

En el quadre 8.4 es mostren les xifres més rellevants dels balanços de les entitats de crèdit barcelonines just abans de la crisi, a final de 1865. La informació no és gaire explícita. L'apartat *Altres* de l'actiu recull, sens dubte, els crèdits «especials» que atorgava cada entitat. Queda clar, de tota manera, que entre les societats de crèdit, la Catalana i El Comerç eren les que feien més tasques de descompte. El Crèdit Mobiliari, per la seva banda, continuava embarcat en inversions atípiques i el Crèdit i Foment, en les activitats immobiliàries. Possiblement, també eren inversions d'aquest tipus les que s'inclouen en l'apartat *Altres* del Crèdit Mercantil. Quant al passiu, no hi ha dubte que l'apartat *Creditors* reuneix les emissions de paper moneda que feien algunes de les societats de crèdit (la Catalana i el Crèdit Mobiliari). En el cas del Crèdit Mercantil i «El Comerç», no tenim informació sobre l'origen d'aquesta partida del balanç, encara que és possible que inclogui els crèdits que ambdues entitats tenien concedits pel Banc de Barcelona.

Pel que fa a les caixes de gir i banca, les xifres mostren que la Caixa Catalana era la més activa, amb un volum de cartera que la situava com la tercera entitat de crèdit a Barcelona. Sembla que en aquesta època centrava la seva captació de passiu en els comptes corrents i deixava de costat l'emissió de paper moneda. Tot i així, aquest mecanisme era important per a la Caixa Barcelonesa. Aquesta entitat havia intentat repetidament convertir-se en societat de crèdit, però havia topat amb tot tipus de dificultats administratives.⁴⁹

Com hem assenyalat, no eren les societats anònimes que acabem d'analitzar les úniques empreses que es dedicaven a les activitats bancàries a Barcelona. Durant aquests anys, eren presents al mercat financer català almenys tres tipus més de bancs: les caixes mútues, les societats hipotecàries i les cases de banca particulars.⁵⁰ Les caixes mútues van tenir una rellevància especial en aquest període i, per les peculiaritats que tenen, mereixen cert espai.

Les caixes mútues eren societats de caràcter comanditari en les quals la consideració de soci conferia el dret a presentar a descompte lletres o pagarés avalats per la firma pròpia. En general, el soci participava amb un capital nominal que era, com a màxim, una fracció (solia ser el 50%) del seu patrimoni. El percentatge desemborsat era més petit (entre el 20% i el 50%), però el límit de descompte era el representat pel nominal; d'aquesta manera, es podia obtenir crèdit net per una quantitat significativa. Per finançar-se, la mútua acceptava comptes corrents i emetia obligacions a curt termini que circulaven per la ciutat com a moneda.⁵¹ En el quadre 8.5 es recullen les que van tenir més rellevància.

49. L'expedient de conversió a l'AHN, Hacienda, lligall 438-2.

50. Sobre aquestes entitats, vegeu Cabana (1999, vol. 3, p. 131-143) i Rosés (1993).

51. Vegeu informació sobre el funcionament de la primera d'aquestes entitats a *Revista Industrial*, 9-5-1858 i 4-8-1858.

Quadre 8.5. Principals caixes mútues barcelonines (1862-66)

Raó social	Nom comercial	Capital (duros)	Any fund.	Any dissol.
Vilumara, Bianchi i Cía	Crèdit Mutu Fabril i Mercantil	195.750	1862	1866
Castellà, Manté, Monner i Cía	Caixa Mútua	148.100	1862	1866
Estruch, Reig, Corbella, Babot, Tomàs, Sabadell i Cía	Companyia General del Crèdit Mutu	105.000	1862	1866
José Palomo i Cía.	Caixa Auxiliar del Comerç	55.000	1862	1863
Eusebio Pons i Cía.	Foment del Crèdit	39.000	1862	1864
Torres, Mas i Cía.	Caixa Mútua Mercantil	14.200	1864	1866

Font: Rosés (1993, p. 153)

L'aparició d'aquest tipus d'entitats denota les dificultats amb què es trobaven els industrials per finançar el funcionament de les empreses. L'aparició de les caixes de gir i banca i de les societats de crèdit havia introduït millores en la disponibilitat de crèdit; però, pel que sembla, molts empresaris petits i mitjans continuaven tenint problemes per trobar finançament, sobretot en moments de crisi. No disposem de dades per al conjunt d'aquestes entitats que ens permetin avaluar-ne el paper. La més important, el Crèdit Mutu Fabril i Mercantil, denominada habitualment Caixa Vilumara, va arribar a tenir 130 socis i un capital nominal de gairebé vuit-cents mil duros.⁵²

En teoria, el sistema de crèdit mutu tenia l'avantatge de minimitzar els costos de transacció. El coneixement que tenien els socis, els uns dels altres, de les activitats i sol·l·licitat facilitava l'assumpció de riscos sense que l'entitat hagués de fer una tasca costosa de reunir informació. Però el sistema també tenia inconvenients. Sovint, els associats, en pertànyer a sectors afins, es veien afectats per les mateixes fluctuacions de l'activitat comercial i productiva, i l'entitat mútua rebia demandes extraordinàries de crèdit en el mateix moment en què alguns socis es veien obligats a retirar els dipòsits i disminuïen els comptes corrents. El problema es podia agreujar si el públic prenia consciència del problema i es negava a acceptar el paper moneda emès per l'entitat en qüestió. Aquest és un dels factors que explica, en gran part, per què la majoria de les caixes mútues es veïessin arrossegades per la crisi de 1866. Davant d'un pànic general, el públic va entendre que aquestes entitats presentaven més riscos que d'altres. La impossibilitat de fer front a les demandes de reemborsament dels tenidors de paper i dels comptecorrentistes les situava davant l'alternativa de demanar als socis un desemborsament addicional o de liquidar. Les dues sortides eren complicades i van comportar disputes judicials.⁵³

52. Rosés (1993, p. 203)

53. La majoria va liquidar directament. Vegeu, per exemple, els casos del Foment del Crèdit i del Crèdit Mutu, ACA, Audiència, Tribunal de Comerç, lligalls 8102, 267 i 2256. D'altres, com la Caixa Mútua o la Caixa Vilumara van intentar amb moltes dificultats remuntar la situació. Vegeu ACA, Audiència, Tribunal de Comerç, lligalls: 1923; 8042; 8051; 8044; 859, i Rosés (1993, p. 207 i següents).

Els bancs hipotecaris van tenir un èxit encara més efímer. Es tractava de societats comanditàries o col·lectives que oferien crèdit amb garantia hipotecària i obtenien recursos aliens de comptes corrents i d'obligacions (en alguns casos, nominatives i endosables). Les societats més significatives van ser el Crèdit Territorial i Mobiliari (Palomo, Pla i Cía.) i el Banc Territorial i de Crèdit (Ordóñez i Cía.). Van actuar només uns mesos, entre el 1864 i el 1866, i van entrar en liquidació o pràctica paralització arran de la crisi general. Pel que sabem, van aconseguir mobilitzar recursos en quantitats respectables. El Crèdit Territorial tenia el 1864 un capital desemborsat de sis-cents mil duros, una quantitat semblant a la que tenia concedida en forma de crèdit el Banc Territorial al final de 1865.⁵⁴

El darrer tipus d'entitat bancària que hem de considerar el constitueixen els banquers particulars. Caldria incloure-hi cases de banca en forma de societats col·lectives o comanditàries, i banquers que exercien a títol personal. En aquest àmbit, hi havia des de societats familiars (com Vidal Quadras Germans o Girona Germans) fins a banquers particulars com Evarist Arnús (1820-1890) o Josep Gil i Serra (1815-1877). Malauradament, la informació disponible sobre aquestes cases de banca és molt escassa. En general, sembla que la dedicació principal, més que l'atorgament de crèdit, era la compravenda de lletres i pagarés, i la gestió de valors mobiliaris en borsa. En alguns casos, com el dels Girona, un patrimoni propi notable els permetia actuar com una espècie de societat d'inversió i de col·locació d'emissions d'altres societats.

L'expansió del sector financer formal va ser en aquests anys, sens dubte, molt considerable, però això no significa que s'assolissin cotes de desenvolupament financer semblants a les d'altres societats europees. Els historiadors de la banca han establert algunes relacions per intentar estimar el grau de desenvolupament relatiu del sector financer, la més significativa és la que compara actius bancaris totals amb la renda nacional. En queda recollida una aproximació en el quadre 8.6.

Quadre 8.6. Actius bancaris totals i renda nacional

	Actius bancaris totals (milions de pessetes)	Actius bancaris totals per habitant (pessetes)	Renda nacional (milions de pessetes)	Actius bancaris totals / renda nacional
Catalunya (1865)	160	94,1	878	18,2
Espanya (1864)	800	50,3	6602	12,1

Fonts: Actius bancaris, quadre 8.4 i Tortella (1973, p. 332); renda nacional, Prados (2003, p. 286), mitjana del PIB a preus de mercat del quinquenni 1863-67. Hem considerat que la renda nacional catalana era el 13,3% de l'espanyola, d'acord amb l'estimació de R. Alvarez Llano, recollida per Carreras (1990b, p. 12-13)

54. Rosés (1993, p. 167-173). El Banc Territorial estava vinculat a la Sociedad Española General de Crédito creada a Madrid el 1863 i que també va durar pocs mesos. Vegeu ACA, Audiència, Tribunal de Comerç, lligall 3117.

Es pot observar que la situació catalana, després de la gran expansió, era millor que la d'Espanya en conjunt. En canvi, si la comparem amb altres països, el càlcul resulta menys optimista. Segons Cameron i Goldsmith, cap a 1860 la relació entre actius bancaris i renda nacional era de 57 a la Gran Bretanya, 80 a Escòcia, 56 a Suïssa, 40 a Alemanya, 31 a Bèlgica i d'11,6 o 19 a França.⁵⁵ Només en aquest últim cas podem parlar d'una estructura financera comparable, i és sabut que el desenvolupament bancari francès ha estat objecte de fortes crítiques pels efectes negatius del centralisme rígid imposat pel Banc de França. Malgrat que es tracta d'aproximacions molt discutibles ja que, entre altres coses, no tenen en compte el paper de les entitats que no eren societats anònimes, es pot deduir que ni en aquests moments d'eufòria no hi va haver ni a Catalunya ni a Espanya un desenvolupament financer equiparable en termes relatius al d'altres països d'Europa.

Com podem veure més endavant, la crisi de 1866 va significar el desmembrament gairebé total del sistema financer construït des de 1856. De les societats bancàries barcelonines només van quedar en peu la Catalana General de Crèdit i el Crèdit Mercantil. En ambdós casos, la supervivència va estar directament vinculada a l'aquiescència del Banc de Barcelona. Amb el Crèdit Mercantil, el Banc havia signat un conveni a començament de 1864 pel qual el Crèdit es comprometia a no emetre bitllets propis a canvi d'obtenir un important préstec del Banc. Aquest conveni es va mantenir algun temps després de la crisi. Pel que fa a la Catalana, el Banc es va avenir a concedir-li un crèdit perquè pogués aixecar la suspensió de pagaments que va haver de declarar en el moment de la crisi. Com que també van desaparèixer gairebé totes les caixes mútues i els bancs hipotecaris, el Banc va quedar novament amo de la ciutat.

En els anys que van des de la crisi fins a la unificació del dret d'emissió es van crear a Barcelona alguns bancs, de la importància i activitats dels quals en sabem molt poc. El més significatiu sembla que va ser el Banco Popular Español, fundat el 1869 com a societat anònima amb un capital nominal d'un milió de duros, encara que sembla que no tot desemborsat. Va fer diverses emissions d'obligacions a llarg termini, part de les quals van ser col·locades a França. La seva dedicació fonamental sembla haver estat el crèdit als municipis amb garantia dels béns desamortitzats.⁵⁶

En tot cas, aquest va ser un període extremament agitat des del punt de vista polític i social. Malgrat que l'activitat econòmica sembla que es va recuperar després de l'impacte de la crisi, la intermediació financera va romandre en nivells molt baixos. Com podem veure, el Banc va aconseguir reocupar l'espai dels competidors desapareguts pel

55. Cameron (1974, p. 320-321) i Goldsmith (1969, p. 208-209). Citats per Tortella (1973, p. 333-334).

56. Tortella (1973, p. 311) i Cabana (1999-2000, vol. 3, p. 144-145).

que fa a la circulació monetària i a la captació de comptes corrents, però no pel que fa a la concessió de crèdit. La seva preocupació fonamental en aquests anys va ser dur a terme operacions de crèdit importants amb l'Estat, algunes de les quals podem estudiar. En tot cas, la represa del procés de modernització del sistema financer català va haver d'esperar a la Restauració. La presència del Banc d'Espanya a Barcelona, a partir del 1874, on actuaria no només com a banc emissor sinó també com banc comercial, i l'aparició d'entitats noves com el Banc Hispano Colonial (1876) o el Banc de Sabadell (1881) van revitalitzar el procés.

CAPÍTOL 9

**L'adaptació al canvi.
Ampliacions de capital i
nous estatuts i reglaments**

Les innovacions legals introduïdes pels governs progressistes entre 1854 i 1856 i molt especialment, les lleis bancàries del gener d'aquest últim any que hem analitzat en el capítol anterior, implicaven un canvi fonamental del marc jurídic a què el Banc es va haver d'adaptar. Aquests canvis no van sorprendre l'entitat que, tal com veurem, va estar valorant des de final del 1853 la pertinència d'exigir nous desemborsaments de capital als accionistes o bé de fer-ne una ampliació. Fins al 1855 el Banc de Barcelona va operar amb un capital nominal d'un milió de duros, del qual va mantenir desemborsat gairebé sempre un 25%. A partir d'aquest moment, i en el termini d'un any i mig, va quadruplicar el capital fins arribar als quatre milions de duros nominals. Aquesta operació, que es va efectuar amb certes irregularitats, va comportar molts problemes a l'entitat, a més de perjudicar-ne greument la imatge.

En aquest capítol abordarem aquest procés d'augment del capital del Banc i l'adaptació dels estatuts i reglaments a les lleis bancàries del 1856. També ens referirem a la instal·lació del Banc en la que va ser la seu definitiva.

1. La primera ampliació de capital (1855)

Els dirigents del Banc de Barcelona van ser conscients de la imminència d'un canvi radical en el mercat financer barceloní anteriorment al tomb polític del juliol de 1854. Com hem indicat en un capítol anterior, el desembre de 1853 es va constituir a Barcelona una entitat anomenada Sociedad de Fomento Nacional.¹ Aquesta societat anònima tenia com a finalitat, entre d'altres, l'obertura de comptes corrents i el préstec de fons. El capital previst era d'un milió de duros, repartit en 5.000 accions de 200 duros. Entre els impulsors hi havia coneguts comerciants de la ciutat, com Miquel Biada i Bartomeu Vidal,² que actuaven com a directors.

La nova societat, com totes les anònimes, havia de sol·licitar autorització al Govern per posar-se en marxa, i aportar diversos informes que certifiquessin la utilitat pública de l'establiment. Es tractava d'un procés que podia trigar diversos mesos.

1. Notari Planas Compte, 17 de desembre de 1853. L'autorització del Govern per a la Sociedad de Fomento Nacional no va ser immediata. L'entitat va ser obligada a modificar els estatuts i va haver de canviar el nom pel de Caixa Barcelonesa de Girs, Descomptes i Préstecs. Finalment, va ser autoritzada a operar per l'RD de 20 de maig de 1855.
2. Miquel Biada Prats era fill del comerciant del mateix nom que havia estat el principal impulsor del Ferrocarril de Barcelona a Mataró, inaugurat el 1848. Era partícip de la casa Biada Germans que apareix com una de les més destacades en el comerç exterior de la ciutat. També apareix com a importador rellevant Bartomeu Vidal. Devem aquesta informació a l'amabilitat de Lluís Castañeda.

Malgrat això, la preocupació més intensa es va apoderar dels directius del Banc. Pocs dies després de la firma de l'escriptura fundacional de la Sociedad de Fomento Nacional, la Direcció del Banc es feia ressò de l'esdeveniment i assenyalava amb una alarma evident que entre els seus objectius hi hauria «*abrir cuentas corrientes al comercio y ocuparse de operaciones de préstamos y descuentos*».³ Els directors van prometre aconseguir més informació i exposar la seva opinió a la Junta de Govern.

En efecte, l'11 de gener de 1854, la Direcció va presentar davant la Junta un informe llarg sobre la qüestió. Començava referint-se al possible impacte sobre el Banc de l'empresa que es projectava: «*Sin que pueda hablar todavía esta Dirección de las bases bajo que intenta constituirse la nueva sociedad... considera no obstante que cualesquiera que sean aquellas y las operaciones á que se dedique, puede inferir mas o menos tarde y mas o menos directamente algún menoscabo a los intereses de este Banco si no se dispone a evitarlo y que el pensamiento de su creación debe tenerse por otro signo del acrecentamiento de las necesidades de la plaza, hijas del espíritu de asociación y empresa que se ha desarrollado en ella de una manera tan conocida*».

Per tant, el Banc era plenament conscient de les dificultats que tenia per atendre les demandes financeres de la ciutat una vegada superats els efectes de la crisi de 1848. Davant d'aquest fet i l'aparició imminent d'un competidor, els directors proposaven a la Junta de Govern una sèrie de mesures:

- «1. *Que se doble el capital del Banco en conformidad al artículo 2do. de sus estatutos.*
2. *Que las nuevas acciones, que desembolsarán el veinte y cinco por ciento, se vendan o repartan á los accionistas en número igual a las que estén poseyendo, pero como quiera que el art. 19 de los estatutos no permita a un solo individuo la posesión de mas de ciento, el exceso que correspondiere a algunos socios sobre este número, se concederá á la persona ó personas que ellos mismos designen siempre que tengan la idoneidad competente a juicio de la Dirección y Junta de Gobierno.*
3. *Que a beneficio del aumento que se propone se duplique la actual emisión, recogiendo los billetes provisionales circulantes en el día y expidiendo los definitivos, para los cuales están preparados la nueva lámina y demás material necesario.*
4. *Que se impetre (sic) del Gobierno de S.M. la competente autorización para emitir un número mayor de billetes contra metálico hasta la suma de un millón de duros.*
5. *Que el metálico que ha de responder á esta mayor emisión, se guarde en una caja separada de tres llaves, una de las cuales conservara el Exmo Sr. Comisario Regio, verificándose un arqueo especial todos los meses.*
- 6 y última. *Que obtenidos las precedentes concesiones, se ocupe la Junta de las medidas que convenga adoptar en orden á la circulación y cantidad de los talones.»*⁴

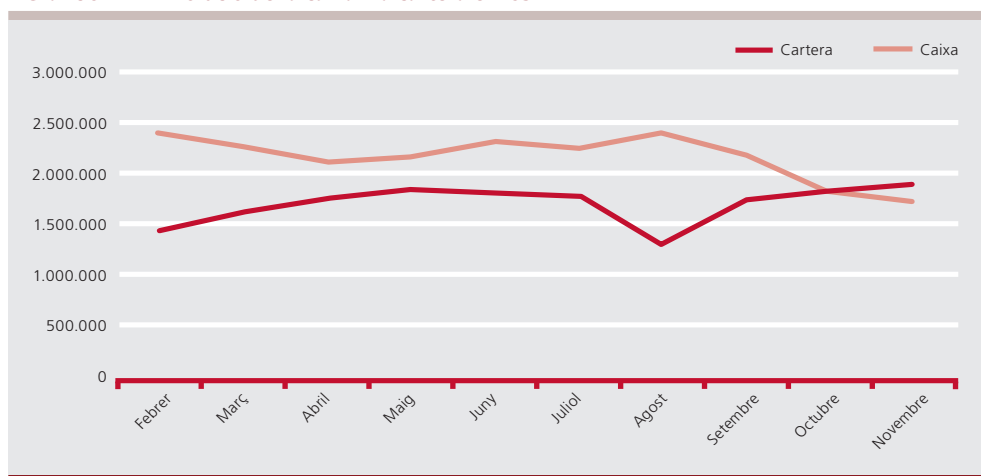
3. Actes de la Junta de Govern, 27 de desembre de 1853.

4. Actes de la Junta de Govern, 11 de gener de 1854.

Observeu que es tracta de dues propostes diferents. D'una banda, es pretén ampliar capital, tot mantenint la proporció desemborsada, i oferir als accionistes un accés preferent a les noves accions. D'acord amb la legislació vigent llavors, això permetria augmentar l'emissió de bitllets de 250.000 duros a 500.000 duros. Tanmateix, aquest increment devia semblar insuficient als directors ja que també proposaven demanar autorització al Govern per emetre, a més, un milió de duros en bitllets completament assegurat per metàl·lic i oferint garanties específiques. No hi ha cap dubte que la reducció de bitllets en circulació derivada de la Llei de 1849 estava ocasionant problemes seriosos a l'economia de la ciutat i que el Banc tractava de trobar fórmules per pal·liar-los sense haver d'ampliar el capital més enllà del que els dirigents entenien com a prudent.

La proposta d'ampliació de capital va ser presentada als accionistes a la Junta General que va tenir lloc el febrer de 1854 i va ser aprovada en els termes indicats. Encara que no n'ha quedat constància, durant les setmanes següents es devia sol·licitar l'autorització corresponent al Govern, perquè el mes de juny la Direcció es lamentava que encara no havia arribat.⁵ El juliol de 1854 es va produir la presa del poder del partit progressista i es va fer evident que en poc temps es produiria una liberalització del marc legal de les activitats bancàries. L'ampliació de capital es feia encara més urgent. Per si no n'hi hagués prou, es va afegir al panorama un element nou que pressionaria en el mateix sentit: un increment notable de la cartera del Banc, amb la reducció consegüent del disponible.

Gràfic 9.1. Evolució de la caixa i la cartera el 1854

Font: Actes de la Junta de Direcció, 4 de desembre de 1854

5. Actes de la Junta de Govern, 9 de juny de 1854, en què es fa referència a la manca de resposta del Govern que, tot i així, es considera propera. Mentrestant, s'arriba a l'acord d'actuar «considerando dicha duplicación de capital como si estuviese ya realizada».

Efectivament, com podem observar en el gràfic 9.1, s'estava produint un moviment invers entre la cartera i la caixa que feia augmentar el risc de liquiditat, cosa que sempre preocupava els dirigents del Banc. En aquestes circumstàncies, el desembre de 1854, la Direcció va presentar un nou informe a la Junta de Govern en el qual la instava a fer el pas definitiu:

«El movimiento simultáneo de descenso de la caja y aumento de la cartera coincidiendo con la permanencia casi estacionaria de las obligaciones pagaderas a la vista ponen de manifiesto la imprescindible y aún perentoria necesidad de colocar al banco en situación de poder resistir, en circunstancias críticas, los embates de un pánico, los inconvenientes que ofrecería la realización de una cartera demasiado elevada, y el no remoto peligro, atendida la importancia de ésta, de que resultando incobrable una parte de ella superior al capital desembolsado, viniera a ser insuficiente la actual garantía en poder de los accionistas.»⁶

La Direcció va exposar les tres possibilitats que s'oferien per resoldre el problema: restringir el crèdit, demanar un nou desemborsament als accionistes o incrementar el capital del Banc. La primera opció era possible, però «su aplicación, conmoviendo y perturbando en su origen y tendencias las transacciones mercantiles de la plaza, daría lugar a quejas y reclamaciones que pondrían en relieve, o la imprecisión y vacilante proceder del Banco, o la insuficiencia de sus actuales recursos para llevar el objeto de su institución». La segona possibilitat, augmentar el percentatge de desemborsament, tampoc no s'entenia que fos idònia, ja que no incrementava la garantia. En conseqüència, la Direcció apostava per l'última opció, l'augment del capital:

«La Dirección cree no arriesgar nada asegurando que el tercer medio es el único que reúne todas las ventajas apetecibles, sin adolecer de ninguno de los inconvenientes arriba expresados; en efecto: con la emisión de nuevas acciones, además de la mayor garantía que representarán, se conseguirá sin traspasar los prudentes límites de la ya mencionada disposición, el aumento del capital desembolsado, exigiendo el veinticinco por ciento de su capital nominal para nivelarlas con las primitivas; lejos de reducir la cartera podrá elevarse la cantidad de dos millones de duros sin riesgo ni perjuicio para los accionistas; y finalmente quedará el Banco sólidamente constituido sin grandes menoscabos de las utilidades semestrales, que se hace forzoso reducir a una razonable proporción, si se quiere no dar pábulo a rivalidades y competencias.»

Aquesta última i crítica frase sembla referir-se a la voluntat d'evitar la presentació reiterada d'uns beneficis molt elevats que es repartien entre un nombre reduït d'accionistes. Recordem que la rendibilitat que oferien les accions del Banc era molt

6. Actes de la Junta de Govern, 4 de desembre de 1854.

superior a la de qualsevol altre valor cotitzat a la ciutat. Es buscava, sens dubte, no alterar les relacions inestables i fràgils entre els diferents sectors econòmics barcelonins.

Aquesta primera ampliació de capital es va produir, finalment, en dos trams de 500.000 duros cadascun, efectius en el primer i segon semestres de 1855. D'aquesta manera, al començament de 1856, l'entitat disposava d'un capital nominal de dos milions de duros, en tenia desemborsats 500.000 i podia emetre bitllets per aquesta última quantitat. El conjunt de totes aquestes accions va constituir el que es va anomenar *segona emissió* del Banc.

Mentre aquestes decisions s'implementaven, els esdeveniments es van precipitar. Com sabem, el gener de 1856 es van aprovar les lleis de societats de crèdit i de bancs d'emissió que modificaven el panorama bancari espanyol i obrien el sector a la competència. El novembre de 1856, la Junta de Govern va convocar una junta d'accionistes extraordinària per discutir els efectes que estava tenint la nova normativa i la necessitat de duplicar una altra vegada el capital del Banc. Seria la *tercera emissió* d'accions.

2. L'ampliació del desembre de 1856 i els seus problemes

Davant de la Junta d'Accionistes Extraordinària de l'1 de novembre de 1856, la Direcció va presentar un llarg informe dedicat a l'anàlisi de la situació i a la proposta de noves mesures d'adaptació. L'informe s'iniciava fent referència a la crisi financera que s'estava estenent per les principals poblacions mercantils d'Europa i que el Banc temia que arribés també a Barcelona. Al marge de la conjuntura internacional, hi havia factors d'inestabilitat propis de la capital catalana. Els temors del Banc «*se acrecían sobre todo por las fatales consecuencias que en las circunstancias actuales han de traer las emisiones abusivas de papel moneda*» que estaven fent irregularment diverses entitats de crèdit no autoritzades per fer-ho. Per afrontar aquestes circumstàncies, el Banc havia adoptat una sèrie de mesures restrictives i de seguretat, com ara reduir el termini dels descomptes i demanar reposicions i garanties més grans per als préstecs.

El Banc no havia adoptat fins aquell moment mesures de racionament de crèdit, tot i que això es faria necessari probablement en un futur immediat, atès el ritme ràpid d'increment que experimentava la cartera de l'entitat. En aquestes circumstàncies, els directors del Banc van defensar davant dels accionistes la necessitat que, en «*tan azarosas circunstancias*», el Banc s'erigís en «*protector del comercio, compensando con sus servicios en los préstamos y descuentos el crédito que le dispensa en la circulación de sus billetes, cuentas corrientes y depósitos*». Es tractava d'augmentar la capacitat de concedir crèdit, i de donar una prova «*una vez más, de que este establecimiento no es un banco de especulación sino un banco de comercio*».

La situació era semblant a la que s'havia plantejat el 1854, i ara com llavors i per les mateixes raons resultava molt més adequat un augment del capital nominal que un increment del percentatge de desemborsament. En funció d'això, la Direcció va proposar

i la Junta General va acceptar que «no habiendo bastado a llenar las necesidades del comercio y de la industria del país el aumento del primitivo capital del Banco, verificado en el año próximo pasado hasta la suma de dos millones de duros, se proceda en cumplimiento del art. segundo de los Estatutos á la duplicación del capital actual, por medio de la creación de diez mil acciones de la serie tercera, cuyas condiciones sean iguales a las de las series primera y segunda».

L'operació es va dur a terme en dues fases. Les noves accions es van adjudicar abans de finalitzar l'any 1856 i se'n va exigir un desemborsament del 12,5%. El 12,5% restant va ser requerit durant el primer semestre de 1857. Així, en el balanç oficial del Banc del 30 de juny d'aquest any, el capital subscrit assolia els quatre milions de duros i el desemborsat, un milió de duros. El procés s'havia produït sense que sorgissin problemes de cap tipus i sota la supervisió del comissari regi. Tot i això, transcorreguts uns mesos, van començar a sorgir a la premsa crítiques de com havia actuat el Banc en aquest assumpte.

Un diari madrileny, el *Diario Español*, va publicar els dies 8 i 16 de desembre de 1857 dos articles sobre presumptes irregularitats en l'emissió de les accions de l'última ampliació de capital. Es tractava d'unes notes firmades per M. Lozano, secretari de redacció, en les quals es feia una denúncia en tota regla de la manera com el Banc havia fet aquesta operació. Les crítiques que feia el *Diario Español* se centraven en els punts següents:

1. L'article 6 de la Llei de 28 de gener de 1856 assenyalava que el capital nominal dels bancs d'emissió havia d'estar totalment desemborsat. Per als bancs que ja existien s'establia una situació transitòria segons la qual seria el Govern qui, quan ho considerés oportú i sense incrementar el capital nominal, «dispondria del aumento del capital efectivo». S'entenia, doncs, que abans de qualsevol emissió d'accions noves s'havia de completar el desemborsament de les existents.
2. El comissari regi del Banc hauria d'haver advertit el ministre d'Hisenda en el moment de l'ampliació, Manuel García Barzanallana, i impedir la subscripció de les accions. El ministre, en tot cas, hauria d'haver paralitzat el procés tan aviat com va comprendre que era fora de la llei.
3. La subscripció d'accions del Banc es va practicar en la il·legalitat, ja que en l'article 2 dels estatuts s'assenyala que en el cas d'emetre accions noves, aquestes «se venderán por cuenta del establecimiento al precio corriente de la plaza», mentre que les de la tercera emissió es van repartir entre els accionistes existents i a qui ells van designar, la qual cosa va permetre una situació irregular que va facilitar l'enriquiment d'alguns. Segons assenyalava aquest diari, el benefici que va proporcionar aquesta emissió als accionistes del Banc va rondar els 150.000 duros.

Les crítiques del *Diario Español* a l'operació efectuada pel Banc s'ha d'inscriure en el marc del debat polític madrileny; aquest diari estava enfrontat amb Barzanallana, inspirador al seu torn del diari competidor, *El Parlamento*. Recordem que Barzanallana era un home molt proper al general Narváez, president del Govern i cap visible de l'ala

més conservadora del partit moderat.⁷ No s'ha de perdre de vista, d'altra banda, que el representant del Banc a Madrid en aquest període era Cristóbal Piñana Navarro, amb qui Barzanallana tenia relacions de família.⁸ Finalment, cal destacar que en el moment d'esclatar l'afer el ministre d'Hisenda era Alejandro Mon, un home poc partidari de la pluralitat d'emissió i que havia entorpit el procés de constitució del Banc el 1844. En plena polèmica, el març de 1858, va morir de manera inesperada Manuel de Larrain, comissari regi del Banc. La Direcció no va deixar de ressenyar el cop que l'escàndol podia haver suposat per a la seva salut.⁹

El Banc va intentar refutar les acusacions que se li feien en un escrit remès a diversos diaris uns dies després de les primeres denúncies. Afirmava en descàrrec seu que el Ministeri va estar informat a tota hora i estava d'acord amb l'operació, i afegia –cenyint-se a la lletra exacta de l'articulat de la llei– que «no dice, ni de modo alguno se desprende de su conteso, que la facultad de exigir dividendos sea exclusiva de S.M., y que revoque la que para semejante exacción corresponde por los Estatutos del Banco de Barcelona á su Junta de Gobierno».¹⁰

Tanmateix, l'acusació més greu des del punt de vista de la Direcció del Banc era l'última de les esmentades; és a dir, haver fet el repartiment de les accions d'una manera irregular perquè se'n beneficiessin els accionistes. Era en contra d'aquesta acusació que la Junta de Govern del Banc exposava la seva defensa més abrandada.

«Pero dice el Diario Español que el medio adoptado por el Banco para colocar sus nuevas acciones, permitía que cualquiera que llegase á traslucir con un solo día de antelación la operación que se iba a llevar a cabo, pudiese realizar a mansalva el negocio de acaparar las acciones antiguas y hacer para sí solo el beneficio de las nuevas, si bien protesta aquel periódico que nada más distante de su intención que acusar á persona alguna de la administración social de haber ejecutado una operación de esta naturaleza. Admitimos esta protesta, porque (lo decimos muy alto) la merecemos, y que la merecemos, le consta a toda Barcelona, donde es públicamente conocido cuanto ocurrió respecto a la emisión de acciones de que se trata, y que en ella no hubo designios, ni manejos reprobados, ni negocio alguno de mal género, como nunca (lo decimos muy alto también) los ha habido en el Banco de Barcelona, y quizás a esto se deba en gran parte la altura a que este ha llegado. La propuesta de aumento de capital y colocación de nuevas acciones entre los

7. Sobre la personalitat de Manuel García Barzanallana, vegeu García García (2006).

8. Actes de la Junta de Direcció, 2 de gener de 1858. A Piñana, que no volia cobrar pels serveis prestats, el Banc li va pagar 12.000 rals (600 duros). Actes de la Junta de Direcció, 19 de desembre de 1857. Arran de l'esclat de la polèmica, el Banc va substituir Piñana per Leopoldo Barrié com a representant a la capital.

9. Actes de la Junta de Govern, 23 de juny de 1858. S'hi trasllueix l'impacte que devia tenir en el comissari regi tota la situació creada.

10. Nota publicada pel Banc de Barcelona en els diaris barcelonins el 28 de desembre de 1857.

accionistas, fue discutida y acordada en sesión de 13 de octubre de 1856 por la Junta de Gobierno, compuesta, además de su presidente, administrador y secretario, de quince vocales, quienes movidos por un sentimiento de delicadeza, fácil de comprender, en el mismo acto de haberlo acordado, resolvieron dirigirse juntos a la Bolsa, como lo efectuaron sin detenerse, para hacer notorio en ella el pensamiento de la Junta que instantáneamente se hizo público; pensamiento que por otra parte sobre el cual no era dable fundar especulación alguna, puesto que debía sujetarse a la censura de la junta general de accionistas, la cual, como lo acogió por unanimidad, podía haberlo desestimado. De ahí que el alza que experimentaron las acciones desde que se hizo público aquel pensamiento, fue lenta y de ninguna manera de la grave importancia que supone el Diario Español; así como el movimiento de aquellas en los días anteriores no fue más que el habitual y ordinario. Hechos son estos que resultan, el primero, de las cotizaciones públicas de dicha época, y el último, del registro de traspasos que puede examinar todo el que quiera.»¹¹

Aquestes explicacions es completaven amb invocacions a la col·laboració que havia prestat el Banc a la ciutat durant la crisi recent desencadenada per la pujada dels preus dels cereals i, en general, a la disposició de l'entitat a favor del bé públic.

Malgrat les explicacions ofertes pel Banc, sembla clar que les decisions vinculades a la tercera emissió d'accions violaven la llei, o almenys el seu esperit. La voluntat de la Llei de bancs d'emissió era assegurar progressivament el desemborsament total dels capitals dels bancs de Barcelona i Cadis, per equiparar-los als que la mateixa llei autoritzava. Tampoc no es prestaven a interpretació les prescripcions establertes pels estatuts amb relació a l'emissió de noves accions. No era el mateix que el diferencial entre el nominal de les noves accions i la seva cotització se l'embutxaquessin directament els accionistes que quedés com a recursos propis del Banc, que és el que hauria ocorregut si –tal com marcaven els estatuts– les accions noves haguessin estat venudes al mercat al preu corrent. La polèmica deixava el Banc en una situació delicada que exigia actuar amb prudència per no deteriorar la imatge de l'entitat.

La resolució d'aquest conflicte no va ser del tot favorable per al Banc. La Direcció va haver d'entaular negociacions amb el Ministeri d'Hisenda a la recerca d'una solució. Aquestes negociacions es van fer mentre era ministre José Sánchez Ocaña, que havia estat nomenat el 14 de gener de 1858 i que seria substituït el 30 de juny següent. Les converses van desembocar en una Reial ordre dictada per Sánchez Ocaña, el 17 juny de 1858, per «*legalizar la situación anómala en la que el Banco se colocó por voluntad propia*». Aquesta disposició manava, en primer lloc, fixar el capital nominal en dos milions de duros en comptes dels quatre milions assolits després de la tercera emissió; i, en segon lloc:

11. Nota publicada pel Banc de Barcelona en els diaris barcelonins el 28 de desembre de 1857.

«[...] que las veinte mil acciones de a cuatro mil reales cada una correspondientes a las tres series se conviertan en el término de seis meses en igual número de a dos mil reales, con desembolso de un cincuenta por ciento en lugar del veinticinco por ciento que hoy tienen las emitidas, entregándose a los actuales poseedores, por cuyo medio se hará participar a ese establecimiento de la conveniente y legal uniformidad; y tercero que la Junta de Gobierno proceda a convocar y reunir la general de accionistas a la mayor brevedad, con objeto de que la misma informe a este Ministerio acerca del plazo y de los medios que considere más convenientes para hacer efectivo el capital dentro del plazo menor posible, realizándose los deseos de SM encaminados a fijar la situación legal de ese establecimiento en provecho de su propio crédito y porvenir.»

Es revertia així la situació creada per la polèmica tercera emissió i s'ajustava a la prescripció de la Llei de 1856 d'anar apropant progressivament el capital efectiu al nominal.

En rebre aquesta Reial ordre, la Direcció del Banc va convocar la Junta General d'Accionistes a una sessió de caràcter extraordinari que va tenir lloc el 4 de juliol. En aquesta sessió, molt concorreguda, la Junta de Govern va exposar el següent:

«Por el contesto [sic] de esta Real orden se habrán enterado los Srs accionistas de haberse dejado subsistentes las diez mil acciones de serie tercera sin otra modificación que la de quedar ellas lo propio que las anteriores de series primera y segunda reducidas al capital de cien duros cada una. Esta modificación empero de modo alguno perjudicó a los tenedores de las acciones, porque continuando ellas con el mismo capital efectivo de cincuenta duros que tienen en el día podrán obtener en lo sucesivo los mismos beneficios que hasta ahora, ya que tales beneficios se regulan siempre por el capital efectivo y no por el nominal al paso que rebajado este último a cincuenta duros por acción en vez de los ciento cincuenta que debía cada una quedan los accionistas exentos de los dos tercios de la responsabilidad que sobre las acciones gravitaban. Y si bien el gobierno de SM queriendo uniformar nuestras acciones con las de todos los demás bancos del Reyno por efecto de la ley de veinte y ocho de enero de 1856 ha dispuesto que el capital de aquellas sea íntegramente efectivo, pero respetando también como no podía menos en su justificación los derechos adquiridos por el Banco de Barcelona en virtud de sus estatutos muy anteriores a la citada ley y según los cuales nuestras acciones no deberían tener en circunstancias normales mayor desembolso que el de veinte y cinco por ciento, se ha dignado prevenir que la misma junta general de accionistas sea la que proponga los medios y el tiempo de hacer festival a la parte que a las acciones reducidas al capital de cien duros les restará de nominal o sean cincuenta duros por acción.»¹²

12. Acta de la Junta General d'Accionistes, 4 de juliol de 1858.

Segons la Junta de Govern, no hi hauria més dificultats per completar el desemborsament fins als dos milions de duros nominals ni per col·locar els sis milions en bitllets que es podrien emetre en aquest cas, però segons la seva opinió això no s'havia de fer precipitadament. A més, l'increment de la circulació de paper no autoritzat feia l'operació més difícil. Per tot això no hi havia intenció de fer de manera immediata el desemborsament total del capital. S'entenia com a termini raonable per fer-ho un període de quatre anys. Malgrat que es va facultar el comissari regi i els directors per fixar el moment oportú per al desemborsament total, els anys van transcórrer i no es va produir cap desemborsament addicional fins al 1866, quan, arran de la crisi que va fer tremolar l'estructura financera de la capital catalana, el Banc va demanar als accionistes una aportació urgent del 25% del capital.

L'assumpte de l'emissió irregular d'accions i la rectificació consegüent imposada pel Govern van tenir, sens dubte, efectes negatius per al prestigi del Banc. Especialment, el repartiment de les noves accions emeses entre els antics accionistes devia perjudicar la imatge d'una institució que des dels orígens s'havia postulat com a lloc de trobada dels interessos comercials i financers del país. La polèmica va arribar, a més, just en el moment en què el nou marc legal feia possible, per primera vegada, l'aparició d'una competència autèntica al mercat bancari barceloní.

3. Els nous estatuts i reglaments del Banc

Els problemes que va ocasionar la tercera emissió d'accions del Banc va fer inevitable plantejar una modificació dels estatuts. L'any 1858, tenint en compte els canvis produïts per la legislació del 1856 i veient la situació conflictiva que hem descrit, els directors del Banc van elevar al Govern un projecte de reforma dels estatuts que havien ordenat la vida del Banc des de 1844. En aquest projecte també es van recollir les modificacions sobre els vells estatuts que l'experiència dictava. El Govern va remetre el projecte presentat pel Banc al Consell d'Estat, que va proposar nombroses esmenes. En vista d'aquestes, el Banc –després d'una llarga discussió de la Junta de Govern– va presentar un projecte revisat que va ser aprovat finalment pel Govern, amb algunes modificacions, per la Reial ordre de 25 de maig de 1859.¹³

Els nous estatuts constaven de set títols amb un total de 68 articles. Els de l'1 de maig de 1844 tenien els mateixos títols, però menys articles (50), tot i que els van acompanyar els reglaments general i especial d'operacions, aprovats el 1845. El Reglament general constava de 120 articles en els quals es recollien aspectes relacionats amb el funcionament i l'ordenació de les diferents juntes, i també l'ordenació de les oficines, caixes subalternes, els detalls de procediment de les emissions, etc. El Reglament espe-

13. Per seguir la discussió dels estatuts, vegeu les actes de la Junta de Govern, 12 de març de 1858 (projecte d'estatuts presentat pel Banc), 12 de març de 1859 (devolució reformada i comentaris de la Junta) i 6 de juny de 1859 (estatuts definitius).

cial es recollia en cinc capítols i un total de 60 articles, que regulaven les operacions de descompte i préstec, i les relacionades amb els dipòsits i els comptes corrents.

En els estatuts aprovats el 1859 es van recollir aspectes que en la primera ordenació apareixien en el Reglament general, com ara les funcions i activitats de les respectives juntes i de la resta del personal del Banc (comissari regi, administrador, etc.), però l'estructura era molt semblant a la que tenien els primers. En el quadre 9.1 es poden observar les diferències en l'estructura formal.

Quadre 9.1. Estructura dels estatuts del Banc de Barcelona

Estatuts de 1844	Estatuts de 1859
Títol 1: De la constitució i termini de la societat del Banc	Títol 1: De la constitució, termini, capital i accions del Banc
Títol 2: De les accions	Títol 2: De les operacions
Títol 3: De les operacions	Títol 3: Del Govern i administració del Banc
Títol 4: Dels socis	Títol 4: De les Juntes Generals d'Accionistes, balanços, beneficis i reserva
Títol 5: De l'administració del Banc	Títol 5: De la pròrroga, dissolució i liquidació del Banc
Títol 6: De l'administrador	Títol 6: Disposicions generals
Títol 7: Disposicions generals	Títol 7: Disposicions transitòries

Font: Estatuts de 1844 i Junta de Govern de 12 març de 1859

La modificació dels estatuts va comportar la revisió del reglament del Banc. El nou reglament va ser aprovat per la Reial ordre del 4 de novembre de 1860. Sobre la seva elaboració no en tenim una informació tan àmplia. El quadre 9.2 ofereix una comparació entre aquest reglament i els de 1845. L'estructura, en aquest cas, és totalment diferent.

Quadre 9.2. Comparació dels reglaments del Banc de Barcelona de 1845 i 1860

Reglament de 1845 (R.O. de 25 de març de 1845)	Reglament de 1860 (R.O. de 4 de novembre de 1860)
Reglament general	Títol 1: De les accions
Cap. 1: Accions i accionistes	Títol 2: Operacions
Cap. 2: Juntes generals d'accionistes	–descomptes
Cap. 3: Junta de Govern	–préstecs
Cap. 4: Junta de Direcció	–girs
Cap. 5: Comissari regi	–comptes corrents
Cap. 6: Administrador	–dipòsits
Cap. 7: Oficines	Títol 3: Bitllets
Cap. 8: Arquejos	Títol 4: Arquejos
Cap. 9: Bitllets	Títol 5: Juntes generals d'accionistes
Cap. 10: Caixes subalternes	Títol 6: Junta de Govern
Cap. 11: Liquidació	Títol 7: Comissió directiva
Reglament especial d'operacions	Títol 8: Comissió administrativa
Cap. 1: Descomptes	Títol 9: Secretari
Cap. 2: Préstec	Títol 10: Tenidor de llibres
Cap. 3: Dipòsits voluntaris i judicials	Títol 11: Caixer
Cap. 4: Comptes corrents	Títol 12: Disposicions generals i transitòries
Cap. 5: Disposicions generals	

El Banc de Barcelona, 1844-1874

L'experiència adquirida va permetre precisar l'esquema de negoci. El reglament del 1860 recollia totes les tasques del Banc amb més claredat. Destaca el desglossament que es feia del funcionament intern de l'entitat. Mentre que el 1845 tot quedava reduït a l'administrador, el 1860 s'indiquen les funcions de les seccions de Secretaria, Tenidoria de Llibres i Caixa.

Seguidament, revisarem les novetats introduïdes pels nous estatuts i reglament, ja que al nostre entendre reflecteixen el canvi profund que van experimentar les finances catalanes en poc més d'una dècada d'activitat bancària institucional.

El capital del Banc

Quan el Banc va començar a treballar el 1844, tenia un capital d'un milió de duros repartit en 5.000 accions de 200 duros cadascuna. En la proposta que la Junta de Govern del Banc va elevar al Ministeri d'Hisenda el 1858 per modificar els estatuts, figurava el capital nominal aleshores vigent de quatre milions de duros. L'informe del Consell d'Estat i els estatuts finalment aprovats s'atenien a l'establert per la Reial ordre de 17 de juny de 1858 que hem esmentat. És a dir, el capital va quedar fixat en dos milions de duros representats per 20.000 accions de 100 duros nominals.¹⁴ A més, en l'article 67 dels nous estatuts aprovats pel Govern s'aclaria que el capital efectiu seria d'un milió de duros i que el mateix Govern, a proposta del Banc, podia autoritzar desemborsaments posteriors si calia.

El capital desemborsat, es va situar el 1858 en dos milions de duros. A partir d'aquí no es van tornar a produir nous desemborsaments de capital fins que va esclatar la crisi el 1866 que estudiarem en el capítol 12. Per fer front al pànic generalitzat, en aquell moment el Banc va ampliar el desemborsament fins al 75% i va dedicar la capacitat més gran d'emissió de bitllets a substituir els emesos irregularment per altres entitats.

Queda clar que, al llarg de les tres dècades que ens ocupen, la idea que va desenvolupar el Banc de Barcelona –i que va defensar durant anys– de tenir la major part del capital nominal en mans dels seus accionistes va anar perdent força. De fet, el desemborsament de 1866 no es va retornar mai; de manera que, al final del període, només el 25% del capital nominal era en mans dels accionistes, just a la inversa del que havia estat la intenció original de mantenir desemborsat només el 25% del capital escripturat.

14. La Llei de bancs de gener de 1856 indicava en el capítol 7 que les accions dels bancs tindrien un valor de 20.000 rals billó (100 duros).

Operacions del Banc

Gir

Els estatuts de 1859 van introduir algunes novetats importants amb relació a les operacions autoritzades al Banc de Barcelona. En primer lloc, van incloure les activitats de gir entre les operacions pròpies del Banc (art. 6). Aquesta novetat ja havia estat recollida en la Llei de 28 de gener de 1856 entre les funcions dels bancs emissors.

En el període anterior, el Banc estava autoritzat a descomptar lletres, però no a utilitzar el gir en les operacions. El gir és l'operació de rebre diners per compte propi o aliè en una plaça i fer-lo efectiu en una altra. El gir es pot fer mitjançant lletres de canvi o mitjançant el transport físic dels diners. Sovint les operacions es duïen a terme a mitges pel que fa al risc i benefici amb el corresponsal situat a la plaça d'intercanvi.

Malgrat que des de la promulgació de la Llei de 1856 el Banc podia fer operacions de gir i així ho van recollir els nous estatuts, no es va prendre cap decisió efectiva sobre el tema fins el juliol de 1861. En aquell moment, amb l'afany d'ampliar l'activitat del Banc, es va acordar iniciar aquest tipus d'operacions¹⁵ i es va encarregar a una comissió la redacció de les normes específiques.¹⁶

Tot i que la decisió formal d'acceptar girs es va prendre el 1861, el 1860 ja apareixen algunes operacions importants d'aquesta mena. No hi ha registres posteriors, probablement perquè es van inscriure en llibres separats. El Banc qualificava específicament els clients del servei de gir de banca. Si residien a Barcelona, aquesta qualificació els permetia també fer préstecs i descomptes.¹⁷ Les operacions de gir de banca van formar part de les activitats ordinàries del Banc durant les dècades de 1860 i 1870. Tanmateix, va ser més endavant, una vegada perduda la capacitat emissora, quan aquestes operacions van cobrar autèntica força.

Préstec i descompte

Amb relació als préstecs i descomptes, els nous estatuts van modificar i van aclarir aspectes relacionats amb els terminis i amb les garanties acceptades, i també amb la naturalesa dels instruments presentats al descompte.

En el primer projecte, la Junta de Govern del Banc de Barcelona havia proposat que els descomptes es fessin a 120 dies, ja que aquest era el costum a la ciutat i el Banc *«no podría auxiliar en estas operaciones al comercio e industria si se le prohibiese absoluta-*

15. En actes de la Junta de Govern d'11 de juny de 1859 indiquen que quan ho considerin oportú iniciaran operacions de gir. Això succeeix el 1861, segons l'acta de la Junta de Govern del 15 de juliol de 1861.

16. Vegeu les actes de la Junta de Govern, 22 de juny de 1861, sessió en què es va aprovar aquesta normativa.

17. Actes de la Junta de Govern, 2 de setembre de 1861.

mente el descontar a mayor plazo de noventa días». ¹⁸ Malgrat l'encesa defensa d'aquest termini, finalment el Govern no va permetre que el Banc atorgués els préstecs a 90 dies i els descomptes a 120, i va igualar el termini a 90 dies. La Llei de 1856 recollia com a norma que els valors acceptats en garantia no superessin els 90 dies (art. 20) i el Govern no va voler introduir-hi excepcions.

Però la novetat més important amb relació a les operacions va ser que, en els nous estatuts, l'entitat quedava autoritzada per «*recibir depósitos y contratar con el Gobierno y sus dependencias competentemente autorizadas sin que quede nunca en descubierto*» (art. 6). Aquest aspecte mostra un canvi qualitatiu respecte als estatuts anteriors, tot i que la novetat no és específica dels estatuts del Banc, ja que la capacitat de contractar amb el Govern ja estava recollida en l'article 14 de la Llei de bancs d'emissió de 1856. Com veurem, el Banc va dur a terme operacions importants de préstec al Govern en aquest període, i no sempre es va respectar la limitació (que també incloïen els estatuts i l'article 17 de la Llei de 1856) segons la qual no es podia anticipar al Govern una quantitat superior al capital efectiu. Els nous estatuts mantenien la restricció que el Banc no podia negociar amb efectes públics, una altra limitació que, com veurem, tampoc no va ser respectada estrictament.

Les garanties dels préstecs efectuats pel Banc s'havien de limitar a monedes, joies, barres d'or i plata, «*efectos del comercio no sujetos a especial peligro, deterioro o depreciación*» i deute de l'Estat o del Tresor públic. No eren admissibles les accions del mateix Banc ni els immobles i «*para admitir acciones de sociedades industriales o comerciales, constituidas legalmente, obligaciones u otros efectos será necesaria una Real autorización que se expedirá oído el Consejo de Estado a instancia del Banco y con demostración de las causas que justifiquen su conveniencia*». Els títols s'admetrien per un màxim de quatre cinques parts del seu valor de mercat i els gèneres i fruits, per la meitat.

La restricció imposada als títols privats no existia en els estatuts de 1844 i va ser objecte de controvèrsia entre el Banc i el Consell d'Estat. Aquest organisme, en el seu informe, no va incloure entre les garanties possibles per als préstecs ni les accions i obligacions privades ni els gèneres «del comerç». El Banc les va introduir en la seva contraproposta, en què va al·legar la importància que tenien aquest tipus de préstecs en una ciutat com Barcelona ja que, si no s'inclouïen, els serveis del Banc «*no alcanzarían a la mayor parte de los que los necesitan, como son los tenedores de acciones, obligaciones y otros valores análogos y, sobre todo, no llegarían a la numerosísima clase industrial*». ¹⁹ També s'indicava que ambdós tipus de garanties eren acceptades fins llavors pel Banc. Els es-

18. Actes de la Junta de Govern, sessió extraordinària, 12 de març de 1858.

19. *Ibidem*.

tatuts finalment aprovats pel Govern van incloure aquestes garanties, però sota control governamental i amb marges de seguretat amplis.

En compliment d'aquesta clàusula, el 20 juny de 1859 el Banc va sotmetre al Consell d'Estat una llista d'empreses, recollides en el quadre 9.3, els valors de les quals sol·licitava poder acceptar com a garantia de préstecs.

Quadre 9.3. Societats de les quals el Banc acceptava accions com a garantia, 1859

L'Espanya Industrial
La Fabril Cotonera
La Indústria Cotonera
La Manufacturera de Cotó
L'Auxiliar de la Indústria
La Manufactura de Cardes
L'Adoberia Barcelonesa
La Maquinista Terrestre i Marítima
Societat Catalana d'Enllumenat per Gas
Bofill, Martorell i Cia.
Camí de Ferro del Nord (Granollers)
Camí de Ferro de l'Est (Arenys)
Camí de Ferro de Centre (Martorell)
Ferrocarril de Barcelona a Saragossa
Canal d'Urgell

Font: Actes de la Junta de Govern, 20 de juny de 1859

Sabem que abans de la reforma estatutària eren moltes més les companyies de les quals el Banc acceptava accions com a garantia de préstecs.²⁰ Tot i així, és molt probable que, a partir de l'aprovació dels reglaments el 1860, només s'acceptessin accions de les companyies assenyalades. Durant la primera dècada de la vida del Banc, els préstecs sobre accions de companyies comercials i de serveis havien tingut certa importància. El fet que ara fossin majoritàriament les accions d'empreses industrials i ferroviàries sobre les quals s'autoritzeessin préstecs va poder influir en el decaïment d'aquest tipus d'operacions.

Com veurem més endavant, aquests canvis en els estatuts van tenir efectes notables sobre l'activitat prestatària del Banc. Els préstecs sobre accions de companyies particulars van descendir dràsticament, mentre que els que es feien sobre gèneres gai-

20. Per exemple, i entre d'altres, acceptaven accions de La Indústria Quincallera (14 d'abril de 1856, actes de la Junta de Govern), de la Catalana General de Crèdit (9 de juny de 1856, actes de la Junta de Govern), de la Caixa Industrial i Mercantil (12 de gener de 1857, actes de la Junta de Govern).

rebé van desaparèixer. També van caure els préstecs en conjunt a favor dels descomptes de lletres i pagarés.

Amb relació a la selecció dels clients, els nous reglaments remarcaven que tots els qualificats en una mateixa classe tindrien accés al crèdit en les mateixes condicions. Ens consta que això no va ser així per les excepcions que es reflecteixen a les actes de la Junta de Govern.

Dipòsits

Els nous estatuts van reconèixer la possibilitat d'acceptar imposicions en metàl·lic amb abonament d'interès. En la discussió prèvia, el Banc va argumentar que aquesta funció s'acceptava per a les caixes d'estalvi i que l'entitat ja estava autoritzada el 1844 a obrir una caixa d'aquest tipus si ho considerava convenient. Com veurem, tanmateix, els dipòsits en metàl·lic –remunerats o no– van continuar sent una part molt petita del passiu del Banc.

D'altra banda, els nous estatuts i reglament establien amb més claredat les condicions en les quals s'acceptaven dipòsits en custòdia i les responsabilitats que el Banc assumia respecte a la pèrdua o deteriorament dels béns o valors dipositats.

Bitllets i caixa

La capacitat d'emissió del Banc havia estat modificada dues vegades. Els primers estatuts l'autoritzaven a emetre pel total del capital nominal, i podia fer una segona emissió del mateix import si ho considerava necessari, sempre que complís l'obligació de mantenir a la caixa en metàl·lic una tercera part dels bitllets en circulació. Les lleis de 1849 i 1851 van modificar aquesta situació i van reduir la capacitat emissora al capital desemborsat. La Llei de 1856 assenyalava en l'article 9 que els bancs podrien emetre pel triple del capital efectiu, i havien de conservar en metàl·lic a caixa com a mínim la tercera part de l'import dels bitllets emesos.

Els nous estatuts del Banc recollien aquestes novetats de la Llei de 1856 i també les relatives al valor dels bitllets, que no podien ser inferiors a cinc duros ni superiors a 200 duros. L'article 20 de la Llei de 1856 va establir com a norma que els bancs d'emissió haurien de tenir «*en caja y cartera, metálico y valores realizables cuyo plazo no excediese de 90 días, bastante para cubrir sus débitos por billetes, cuentas corrientes y depósitos*».

Beneficis

L'article 24 de la Llei de 1856 anunciava: «*Los Bancos tendrán un fondo de reserva equivalente al 10% de su capital efectivo, formado de los beneficios líquidos que produzcan sus operaciones, con deducción del interés anual del capital, que en ningún caso excederá de 6%. Los beneficios que resulten después de satisfechos los gastos e intereses se aplicarán por mitad a los accionistas y al fondo de reserva hasta que este se complete, en cuyo caso se repartirán íntegros a los mismos*». Els nous estatuts del Banc recollien aquesta clàusula a l'article 50.

S'establia, a més, que el fons de reserva així format s'utilitzaria en els exercicis en els quals els beneficis corrents no arribessin per remunerar els accionistes amb un dividend del 6% per complementar-los fins a assolir aquest percentatge.

Es dedueix que el 6% era la remuneració del capital que tant el legislador com els mateixos directius del Banc consideraven mínima. Aquest era, efectivament, el nivell habitual de la taxa d'interès en el mercat de pagarés, molt més elevada tanmateix que l'aplicada habitualment pel Banc en els descomptes i superior en amplis períodes a la taxa d'interès vigent en la majoria dels països del nostre entorn.²¹

L'administració i direcció del Banc

Els nous estatuts de 1858 també recollien modificacions quant a l'administració i direcció del Banc. La Junta de Govern va tenir poques alteracions en les seves atribucions. La Junta de Direcció, en canvi, es va convertir en Comissió Directiva (o de Direcció) i es va establir una Comissió Administrativa. Aquestes dues comissions eren permanents, la primera era composta per tres individus (els tres directors) i la segona, només per l'administrador. En aquestes dues comissions requeia la responsabilitat principal de la presa de decisions. Es va mantenir la figura del comissari regi, però es va incloure en els estatuts que els honoraris no podien excedir els 2.000 duros anuals (el primer comissari regi del Banc, com hem vist, es va iniciar amb uns honoraris de 1.500 duros anuals). Les tasques continuaven sent assegurar el respecte a la normativa i actuar en nom del Govern.

L'edat mínima per formar part de les comissions del Banc era de 25 anys, malgrat que el Govern havia proposat que fos de 30 anys. Com hem assenyalat, la proposta que va arribar del Consell d'Estat va tenir interès a limitar el possible control de la direcció dels bancs per part de persones que compartissin interessos aliens a l'entitat.²² Així, en l'article 28 s'assenyalava que *«no podrán pertenecer a la Junta de Gobierno del Banco a un mismo tiempo, los consocios de compañía mercantil colectiva ni los parientes entre sí dentro del cuarto grado de consanguinidad o segundo de afinidad»*. La proposta del Banc era una mica més inconcreta, ja que suggerien la fórmula *«personas que tengan sociedad de intereses»*, però el Govern no la va acceptar.

El que sí que es va acceptar va ser que es mantingués la figura de l'administrador. En el primer projecte la proposta que va arribar informada pel Consell d'Estat es conferien les atribucions al director primer i als altres dos en qualitat de substituïts i de-

21. Vegeu en el capítol 12 el gràfic 12.1.

22. Tot i així, ens consta que aquestes pràctiques es van continuar duent a terme tant mitjançant negocis en els quals van intervenir familiars i amics dels directors, com per les nombroses excepcions que apareixen en les actes amb un tipus determinat de signatures.

legats del primer. En la defensa del càrrec d'administrador, la Junta de Govern del Banc va fer valer la seva història:

«En efecto, va ya para catorce años que el Banco de Barcelona está funcionando con los Estatutos que para su gobierno se dignara otorgarle S.M. por el término de treinta años. La marcha del establecimiento ha sido siempre desembarazada y expedita y ni una sola vez ha surgido el menor conflicto entre los tres poderes respectivamente encargados del régimen del Banco, a saber, su Junta de gobierno, su comisión directiva y la administrativa, ni entre ellos y la Junta General de Accionistas, porque si bien han mediado las discusiones convenientes para la debida ilustración de los negocios, pero en todas las juntas, así generales de accionistas, como de gobierno y directivas, la votación ha sido constantemente unánime. Esto dice mucho a favor del actual régimen del Banco.»²³

L'argumentació continuava amb un recordatori dels ajuts que havia ofert el Banc a la ciutat durant les diverses crisis de subsistències, polítiques i sanitàries, mentre s'assegurava que *mai* no es va haver de suspendre la concessió de préstecs i descomptes *«ni aun durante el pánico europeo ocasionado por la revolución francesa de 1848»*. Com sabem bé, això no era cert i, sens dubte, ho sabien els membres de la Junta de Govern, molts dels quals ja ho eren l'any de la crisi.²⁴ El cert és que el Govern finalment va acceptar la proposta del Banc de mantenir les coses com estaven.

El Govern, en canvi, no va atendre les al·legacions del Banc contra l'exigència establerta en l'informe del Consell d'Estat de que cada director havia de ser titular de 100 accions i dipositar-les a l'establiment com a garantia de la seva activitat. El Banc havia al·legat que era *«ordinariamente muy reducido el número de accionistas que posean cien acciones. En la actualidad solo hay tres en la junta de gobierno aparte de los directores y ocho hábiles entre los demás accionistas. Elimínense los que por edad u otras circunstancias no se consideren idóneos para desempeñar el cargo de director o que no quieran aceptarlo y se comprenderá que las más de las veces no quedaría la libre opción que debe haber en los electores»*.²⁵ El Banc proposava que cada director diposités 100 accions, però sense exigir que fossin de propietat. Tot i així, els estatuts finalment aprovats fixaven que les accions dipositades havien de ser «pròpies».

Del conjunt de normes que configuraven aquests nous estatuts emergeix que la Comissió Directiva resultant era més executiva que directiva, mentre que la Junta de Govern assumia de manera més visible tasques de direcció.

23. Actes de la Junta de Govern, 12 de març de 1859.

24. El 17 de març de 1848 (Junta de Govern) un grup de comerciants els va demanar que en restituïssin les operacions. Vegeu el capítol 6.3.

25. Actes de la Junta de Govern, 12 de març de 1858.

Però sense cap dubte els canvis més importants es van produir en les potestats dels socis en les juntes generals d'accionistes. Des dels orígens del Banc, el vot havia estat per individu, independentment del nombre d'accions que tingués, encara que hi havia un màxim de 100 accions per accionista. A partir d'aquests nous estatuts, les normes van canviar: no hi va haver màxim d'accions per accionista i es va començar a votar segons el nombre d'accions que es tenien. La proposta que va fer el Banc va ser que per cada cinc accions es computés un vot i que hi hagués un màxim de 20 vots per individu. La que va dictaminar el Consell d'Estat a Madrid va ser que per cada deu accions es computés un vot i que, com a màxim, un individu pogués computar cinc vots. Això va ser el que va aprovar finalment el Govern (art. 44).

Hem vist en el capítol 3 els efectes notables que aquests canvis van tenir en la participació dels socis en les juntes generals. Recordem que l'assistència a les juntes generals va oscil·lar en el primer període entorn dels 60 accionistes, amb pics d'interès i de desinterès molt conjunturals. Tot i això, a partir de 1857-1858 l'interès per l'assistència a les sessions de les juntes va decaure d'una manera sensible. D'aquesta forma, les decisions al llarg de tot aquest segon període van quedar a les mans d'entre 20 i 40 accionistes presents a les juntes. En termes d'accions, a partir de la dècada de 1860 (i llevat del moment crític de 1874 que veurem més endavant) a les sessions de la Junta General d'Accionistes no hi va haver mai una representació superior al 15% del total del capital del Banc. La representativitat escassa d'aquesta junta pot ser interpretada de diverses maneres. És possible que en aquests anys canviés la composició de l'accionariat, i que obtinguessin més pes inversors l'única pretensió dels quals era la rendibilitat i no el funcionament general del Banc. En tot cas, sembla que l'absència d'ensurts importants i el manteniment de rendiments satisfactoris van provocar el desinterès entre els accionistes per fer-se sentir.

Per sintetitzar, en aquest període es va modificar el funcionament intern del Banc. D'una banda, la Junta de Direcció es va convertir en una comissió que executava les directrius emanades de la Junta de Govern. De l'altra, la Junta General d'Accionistes va perdre tot el protagonisme en tenir una assistència que gairebé mai no anava més enllà dels membres de la Junta de Govern. Fins i tot es va donar el cas de votar membres de la Junta de Govern per al càrrec sense que ni tan sols hi fossin presents...²⁶ És evident que el Banc havia deixat de concitar l'interès que havia despertat en la dècada anterior i que el control dels accionistes s'havia convertit en inexistent.

26. En la Junta General d'Accionistes de l'agost del 1870 van participar 20 accionistes i en la de l'agost del 1871 només 19, entre els quals només hi havia un director: Sebastià Antón Pascual; Serra i Girona no hi eren.

4. El Banc a la seu definitiva. La compra de l'edifici de l'antiga foneria de canons

La compra de l'edifici de l'antiga foneria de canons, o dels «Afinos», va ser un procés llarg que va començar en el mateix moment d'iniciar-se les gestions per a la implantació del Banc, perquè ja aleshores es va pensar en aquest edifici com la seu més adequada. Es tractava d'un immoble construït per a finalitats militars, que per ubicació –a l'inici de les Rambles– i per l'aspecte sòlid i aparentment invulnerable s'adequava a les necessitats de l'entitat. Les gestions fetes en aquells moments per accedir-hi van resultar infructuoses i això va produir una gran decepció entre els dirigents del Banc, i en especial –sembla– a Manuel Girona. Però no van claudicar i finalment, quan el 1855 van tenir la possibilitat d'aconseguir l'edifici mitjançant la subhasta de béns nacionals, no van desaprofitar l'oportunitat. Les oficines que el Banc ocupava des del 1845 estaven llogades a Francesc Mandri. En la renovació que van dur a terme el 1850, el pagament anual del lloguer de l'edifici pujava a 800 duros, mentre que el 1854, després de diverses negociacions, el lloguer va quedar estipulat en 1.200 duros anuals. En el termini de quatre anys es va incrementar un 50%.

Els governs sorgits de la revolució de 1854 van ser certament inestables i la seva gestió inicial, com veurem més endavant, va estar marcada pels problemes financers. A les primeries de gener de 1855, en ocasió de la invitació del Govern a participar en un emprèstit, la comissió del Banc que va anar a Madrid a negociar va fer noves gestions per a l'adquisició de l'edifici. Sembla clar que els directius del Banc pensaven tenir millor sintonia amb els ministres progressistes que la que havien tingut amb els moderats. Recordem que en aquells moments el Ministre d'Hisenda era el Duque de Sevillano, que al cap de pocs dies seria substituït per Pascual Madoz. El fet és que els comissionats del Banc van aconseguir l'aprovació d'una Reial Ordre de 17 de gener, que establia que el edifici «*se cediese en arriendo al Banco, al que se entregase desde luego para establecer sus dependencias hasta que terminado el expediente de su venta pudiese adquirirlo en propiedad*».²⁷

En compliment d'aquesta resolució, tècnics del Banc i del Ministeri de Guerra van elaborar un informe en el que s'atorgava a l'immoble un valor d'1.244.878 rals billó (uns 60.000 duros, aproximadament). Malgrat això, s'explicitava que, en el cas de poder-se'n augmentar l'alçària, el valor seria d'1.665.440 rals, i que si això no fos possible quedaria reduït a 832.722 rals.²⁸

27. Actes de la Junta de Govern, 15 d'abril de 1855.

28. Van signar aquest informe Joan Nolla, arquitecte del Banc, i Antoni Ferrer, mestre major de fortificacions de la província. Acta de la Junta de Govern, 12 de març de 1855. La qüestió de l'alçària de l'edifici va comportar problemes *a posteriori*.

L'assumpte, però, estava lluny de solucionar-se. Poques setmanes després, el 30 de març, el Ministeri de Guerra va emetre una Reial Ordre per la qual s'acordava la subhasta de l'edifici. El Banc va reaccionar de forma immediata, elevant a la Reina un llarg memoràndum en el que es demanava que l'edifici fos adjudicat directament al Banc pel valor fixat pels tècnics d'ambdues parts. Mentre la cosa es dilucidava, el dia primer de maig, el Govern promulgava la Llei de Desamortització General, obra de Pascual Madoz, aleshores Ministre d'Hisenda. La influència de Madoz, bon amic del Banc, no va ser segurament aliena a la promulgació d'una nova Reial Ordre de 5 de maig per la que se suspenia la subhasta prevista i s'ordenava el traspàs de l'expedient al Ministeri d'Hisenda per establir quin era el procediment d'adjudicació pertinent.²⁹

Era una ocasió excel·lent per mirar de tancar l'afer. Girona i Serra van sortir cap a Madrid a entrevistar-se amb Madoz comptant amb amplis poders atorgats per la Junta de Govern. En retornar a Barcelona, el 29 de maig, les impressions que els comissionats van transmetre als seus companys de Junta eren immillorables. Tanmateix, alguna cosa es devia tòrcer. El tema va quedar altre cop paralitzat, un fet que potser s'ha de relacionar amb la sortida de Madoz del Ministeri el 6 de juny. A començament de juliol el Banc, tot aprofitant una petició per part del Govern de renovar el crèdit de tres milions de rals concedit el gener, va intentar reactivar la qüestió sense èxit.

Potser va ser per forçar una solució que la Direcció del Banc va decidir, el 16 de juliol, fixar la data de la mudança per al 24 del mateix mes. Els directors van proposar al comissari regi que aquest dia encapçalés la *comitiva del trasllat*.³⁰ El canvi de la seu del Banc es va fer, sens dubte, amb la pretensió de crear una situació de fet. Resulta significatiu que no es cancel·lés el contracte de lloguer que el Banc mantenia amb Francesc Mandri.

No és estrany que en aquest estat de coses, el mes d'agost, al cap de poc temps d'instal·lar-se a l'antiga foneria, l'administració militar demanés al Banc que li abonés el lloguer de l'edifici que ja estava ocupant. El Banc va exposar que estava esperant a veure què passava a Madrid,³¹ però el capità general va recórrer al governador de la província i el Banc es va veure obligat a pagar els lloguers que li demanaven «*haciendo la debida protesta para que queden siempre á salvo los derechos que tiene adquiridos*».³²

29. Josep M. Serra va formar part de la comissió que va recaptar fons per oferir una «*corona cívica*» a Pascual Madoz quan va cessar com a governador civil de Barcelona l'octubre de 1854. Vegeu Benet i Martí (1976, vol. I, p. 511). Pascual Madoz va mantenir sempre una relació molt estreta amb la burgesia catalana.

30. Actes de la Junta de Direcció, 14 de juliol de 1855.

31. Actes de la Junta de Govern, 20 d'agost de 1855.

32. Actes de la Junta de Govern, 22 d'octubre de 1855.

Un any més tard, el problema continuava vigent. El juny de 1856, mentre Celedonio Ascacibar era a Madrid, es va posar en contacte amb Laureà Figuerola per interessar-lo en la qüestió. Poc després, la Junta de Govern va acordar concedir a l'il·lustre advocat progressista un ampli poder perquè representés el Banc en tots els assumptes relacionats amb l'edifici. Així mateix, i malgrat manifestar la seva molèstia per haver de deixar les seves ocupacions habituals, Josep Plandolit i Sebastià Antón Pascual van viatjar a Madrid, delegats per la Junta de Govern, amb l'objectiu de donar suport a Figuerola en la solució del problema.³³

El juliol de 1856, després de múltiples anades i vingudes, finalment el Govern va decidir que l'edifici fos ofert en subhasta pública. El Banc –que ocupava l'edifici des de feia un any– va quedar en precari. La Junta va aduir davant les autoritats els drets que suposadament li atorgava la Reial Ordre de gener de 1855, la necessitat que tenia de l'immoble per les seves característiques úniques, i els greus perjudicis que ocasionaria un eventual nou trasllat. Tot va ser debades i la subhasta es va convocar. El Banc no s'hi podia presentar per si mateix perquè necessitava l'autorització de la Junta d'Accionistes i no la podia obtenir per falta de temps material. La solució va consistir que fos Manuel Girona qui acudís a la subhasta a títol personal però defensant els interessos del Banc. El paquet subhastat constava de tres parts per les quals van licitar diferents individus.

Girona amb el suport de Ramón de Martí en va aconseguir el lot principal, en «*reñida lucha*» amb Lambert Fontanellas, marquès de Fontanellas, que va obtenir una altra part de l'edifici. En conseqüència, el Banc es va veure forçat a obrir un procés de negociacions amb Fontanellas que va posar en descobert les velles desavinences existents entre les dues parts. Lambert Fontanellas, i anteriorment el seu pare Francesc, havien tingut diverses topades amb el Banc. Algunes es van arribar a reflectir a la premsa de la ciutat³⁴ i d'altres, recollides a les actes de Banc, posen de manifest un enfrontament soterrat amb la casa de comerç dels Fontanellas que exercia de representant del Banco de San Fernando a la ciutat.

Girona va haver de negociar amb el marquès. Segons l'acord a què van arribar el Banc va comprar a Fontanellas una part del seu lot que finalment es va taxar en 837.161 rals billó (41.858 duros).³⁵ Aquesta part, sumada a la que Girona havia adquirit per al Banc, situava el cost total de l'edifici en 111.384 duros. La diferència entre aquesta xifra i la que apareix en el balanç de desembre de 1856 (124.977 duros) es pot deure al cost

33. Actes de la Junta de Govern, 9 de juny de 1856.

34. Vegeu en el *Diario de Barcelona* de 1847 la diferència que manté Jaume Badia amb la casa Fontanellas per l'assumpte de la recaptació de rendes.

35. Vegeu les actes de la Junta de Direcció, 15 d'octubre de 1856, per al primer acord; i per al segon, les actes de la Junta de Direcció, 22 d'agost de 1857, i actes de la Junta de Govern, 24 d'agost de 1857.

de les obres que s'hi van haver de fer.³⁶ El pagament de l'edifici es va efectuar posteriorment utilitzant bitllets del Tresor que la Hisenda pública estava intentant recollir per mitjà de la subhasta de béns nacionals.³⁷

A la Junta d'Accionistes que va tenir lloc el febrer de 1857, que tancava el segon exercici de l'any 1856, la Direcció es va poder felicitar que el Banc es trobava «*al fin instalado con toda seguridad*» al nou edifici.

36. Tot sembla indicar que tota aquesta peripècia va suposar per al Banc un encariment substancial de l'operació. La taxació acordada amb el Ministeri de Guerra el gener de 1855 pujava a un màxim de 1,7 milions de rals, mentre que el valor en que es van rematar els tres lots en la subhasta va ser de 4,9 milions. No és segur però, que la valoració inicial es referís a totes les dependències després subhastades. En tot cas, la part que es va quedar finalment el Banc va costar mig milió de rals més de l'estimació inicial.

37. Vegeu les actes de la Junta de Govern, 14 de juliol de 1858.

CAPÍTOL 10

Les magnituds econòmiques (1855-74)

En aquest capítol presentem una anàlisi de les principals magnituds econòmiques del Banc en la segona etapa de la seva vida com a banc emissor. Com en els capítols anteriors, la informació procedeix de les memòries semestrals de la institució i només d'una manera puntual hem utilitzat altres fonts. Les memòries del Banc en aquest període mantenen una estructura semblant a les del període anterior, encara que les explicacions solen ser més concises. Únicament en els moments crítics (1857-1859, 1864, 1866) s'ofereixen informacions específiques sobre la situació de la ciutat i les condicions del crèdit a escala internacional.

Hem dividit l'estudi en quatre parts. En la primera, s'explica l'evolució dels comptes de passiu, això és l'origen dels fons gestionats pel Banc. En la segona, s'estudia l'actiu, és a dir, l'ús donat a aquests fons. La tercera està dedicada a l'anàlisi del compte de resultats; i la quarta, a valorar la gestió de l'empresa en el període de referència.

1. L'origen dels fons

Els fons a disposició del Banc queden reflectits en el passiu del balanç. Per analitzar-los hem de dividir aquests comptes en dos grans apartats: els fons propis i els fons aliens o *exigible*. Els recursos propis són representats pel capital, el fons de reserva i els beneficis o pèrdues obtinguts durant el període. La part de l'exigible representa els fons que el Banc administra, però que pertanyen als clients sigui perquè els han cedit temporalment (en el cas dels comptes corrents i els dipòsits), o bé perquè és deute del Banc en forma de bitllets que s'accepta i circula com a mitjà de pagament.

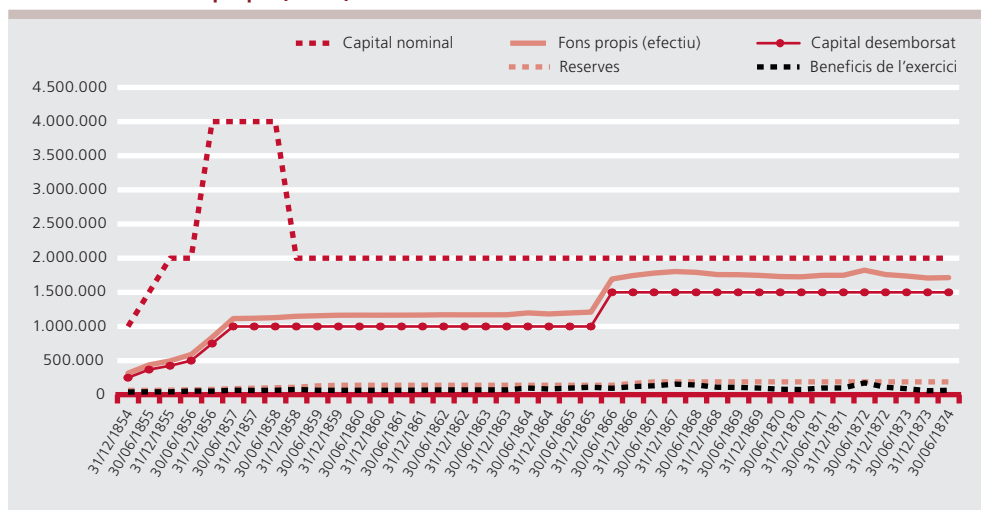
Els recursos propis

Els fons propis del Banc actuaven com a garants de la solvència de la institució, però també ho feien com a garantia davant d'una crisi de liquiditat. Així hem pogut veure que el 1848 l'entitat va recórrer a desemborsaments extraordinaris per poder fer front a un increment sobtat de les demandes de reintegrament de bitllets i comptes corrents. Hem recollit en el gràfic 10.1 l'evolució dels fons propis al llarg del període. S'hi han inclòs també les dades de capital nominal per mostrar els efectes de les diverses conjuntures que es van produir respecte a la política de desemborsaments. Com hem indicat repetidament, la doctrina oficial del Banc defensava la conveniència de mantenir no desemborsat a les mans dels accionistes una part substancial del capital, però amb l'obligació contractual d'aportar-lo en un termini molt curt si calia. Com hem vist, en pocs mesos, des de mitjan 1855, es van produir dues ampliacions de capital consecutives. El capital nominal va passar d'un a quatre milions de duros i l'efectiu de 250.000 a

El Banc de Barcelona, 1844-1874

un milió de duros. Poc després, el Govern va obligar el Banc a reduir el capital nominal a dos milions, tot i mantenint el capital desemborsat en el mateix nivell, és a dir, en un milió de duros.

Gràfic 10.1. Fons propis (duros)

Font: Memòries del Banc de Barcelona

Posteriorment, no hi va haver noves emissions de capital, però sí un increment del capital desemborsat que es va produir arran de la crisi de 1866. Es va exigir als accionistes un 25% addicional de desemborsament (500.000 duros en total), però que aquesta vegada no es va retornar quan es va restablir la normalitat. Això, com veurem, va permetre que el Banc incrementés el volum de bitllets en circulació i substituís els emesos per altres entitats. Com sabem, l'emissió de bitllets estava vinculada al capital desemborsat per prescripció legal.

Pel que fa als altres components dels fons propis, la seva importància va ser molt petita. La reserva es va mantenir estrictament en el que assenyalava la legislació, això és, en el 10% del capital efectiu. Va assolir els 100.000 duros al final de 1859 i no va registrar variació fins als anys 1866-1867 en què es va incrementar fins als 150.000 duros exigits per la llei vigent. El Banc no va fer, doncs, en cap moment una política d'autofinançament i va procedir a repartir entre els accionistes la suma total dels beneficis, excepte en els anys assenyalats, en què va haver d'ajustar l'import de la reserva legal. El tercer component dels recursos propis el constituïen els beneficis de l'exercici corrent. Tanmateix, es tracta del reflex d'un apunt comptable provisional que es mantenia fins que la Junta General acordava les condicions del repartiment de dividendes. No hi va haver, com acabem d'indicar, cap acumulació de beneficis no repartits.

En definitiva, l'evolució dels recursos propis ofereix poques possibilitats de comentari. Després de la crisi de 1866, que va comportar la desaparició de bona part de les caixes i societats de crèdit barcelonines, el Banc va incrementar el capital efectiu només 500.000 duros, una quantitat molt inferior a la suma dels capitals efectius de les entitats desaparegudes. Tot i així, aquesta no va ser una política exclusiva del Banc de Barcelona.¹ El conjunt de la banca provincial espanyola es va veure afectada per la crisi de 1866 i els efectes que va comportar. En els capítols següents farem una anàlisi més detallada d'aquesta situació per al Banc de Barcelona.

Els recursos aliens

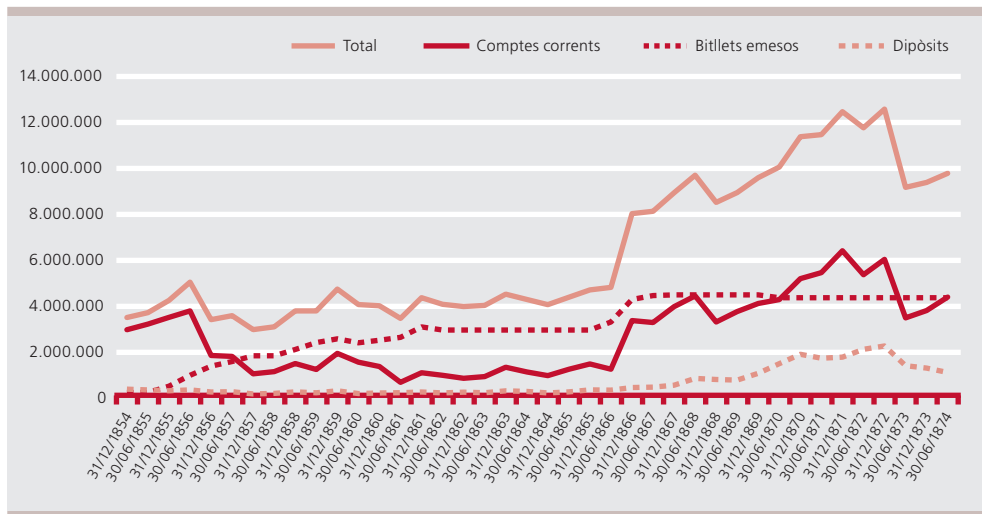
El gràfic 10.2 presenta l'evolució dels diversos components dels recursos aliens administrats pel Banc en les dues dècades que van de 1854 a 1874. Com es pot observar, es distingeixen clarament dos períodes, amb la crisi de mitjan 1866 com a punt d'inflexió. Resulta interessant observar en primer lloc que, malgrat l'increment important experimentat pels recursos propis en els anys 1854-1856, els recursos aliens es van mantenir globalment estables, encara que amb un canvi profund en l'estructura interna. Es constata, efectivament, una caiguda molt notable dels comptes corrents acompanyada d'un increment en el volum de bitllets en circulació. Aquest és un fenomen que corrobora el caràcter complementari que tenien aquests dos instruments financers per als clients del Banc. Però com veurem més endavant, no s'han de deixar de costar els efectes del nou marc competitiu en el qual es va haver de moure el Banc durant aquests anys.

L'alteració causada per la crisi de 1866 té un altre caràcter. S'observa, en aquest cas, un augment sobtat i molt notable del total de recursos aliens administrats, que gairebé es doblen en un sol semestre, seguit d'un increment sostingut que es mantindrà fins al 1872. Mentre que en la primera fase d'aquest canvi, durant la mateixa crisi, l'alça s'ha d'atribuir tant a l'augment dels bitllets en circulació com dels comptes corrents, són aquests últims i els fons mantinguts en dipòsits –insignificants fins aleshores– els que expliquen tant l'increment sostingut posterior a 1866 com la contracció dels primers anys de 1870.

Com és natural, aquesta evolució confereix una rellevància especial al que va ocórrer en el sistema financer català la primavera de 1866 i els anys immediatament posteriors. No obstant això, convé que primer analitzem amb detall l'evolució dels principals components dels recursos aliens.

1. Vegeu Sudrià (1995, p. 96-106).

Gràfic 10.2. Recursos aliens (duros)

Els bitllets

En el període comprès entre 1856 i 1874 es van efectuar tres emissions completes de bitllets. La primera va tenir lloc el 1856 i les altres dues, el 1859 i el 1867-1868. Els bitllets de la primera van ser confeccionats a Barcelona i de seguida van presentar problemes a causa de les falsificacions. Els de les altres dues emissions es van encarregar a impressors de Londres, i es van fer canvis en el disseny dels bitllets per dificultar al màxim la feina dels falsificadors.

Després de l'ampliació de capital duta a terme al final de 1855, es van prendre decisions ràpides per incrementar la circulació de bitllets. El desembre de 1855, amb les mateixes planxes amb què s'havia fet la primera emissió el 1845, el Banc va començar a emetre bitllets nous. La legislació aleshores vigent autoritzava la circulació de bitllets fins a la suma del capital desemborsat. Així doncs, aquesta primera ampliació implicava la possibilitat d'incrementar de 250.000 a 500.000 duros els bitllets emesos.

Mentre aquesta ampliació encara era en fase de desemborsament, es va aprovar la Llei de bancs d'emissió, de gener de 1856, que autoritzava als bancs amb privilegi emissor a emetre bitllets fins al triple del capital efectiu. Això implicava que el límit d'emissió del Banc assolís els 1,5 milions de duros. La Junta de Govern de l'entitat va interpretar, a més, que el terme *capital efectiu* a què es referia la llei incloïa la reserva obligatòria (un 10% del capital desemborsat), amb la qual cosa el límit se situaria a 1,65 milions de duros quan la reserva s'hagués completat.

El Banc va actuar tot seguit aprofitant la circumstància per renovar completament els bitllets en circulació i retirar els d'emissions anteriors. El mateix mes de febrer de 1856, la Junta de Govern va acordar encarregar a Josep Parladé, membre de la Junta, la

fabricació del paper per a la nova emissió.² Els bitllets finalment emesos es van distribuir de la manera següent (quadre 10.1).

Quadre 10.1. Bitllets emesos el 1856

Bitllets	Quantitat	Valor
5 duros	10.000	50.000
10 duros	20.000	200.000
25 duros	8.000	200.000
50 duros	8.000	400.000
100 duros	5.000	500.000
200 duros	1.500	300.000
Total		1.650.000

Font: Actes de la Junta de Govern, 4 de febrer de 1856

D'una manera immediata només es van posar en circulació 1.602.750 duros, que era l'equivalent al triple del capital desemborsat més la reserva legal existent en aquell moment, i la resta van quedar custodiats sense formalitzar amb les firmes necessàries amb la idea d'anar-los posant en circulació a mesura que la reserva s'anés completant.

Un dels elements més significatius d'aquesta emissió va raure en la decisió de posar en circulació bitllets de cinc duros. L'emissió de bitllets de denominació baixa havia estat objecte d'una activa polèmica des de l'inici mateix de la banca emissora. Recordem que el 1844 havien començat a circular els bitllets de deu duros de la mà del Banco de Isabel II i que el mateix Banc de Barcelona també va emetre bitllets d'aquesta denominació. La restrictiva llei de 1849 va establir a 500 rals (25 duros) la denominació mínima legal per als bancs emissors, i el Banc de Barcelona es va veure obligat a recollir els de denominació més baixa.³ La nova llei liberal de 1856, al contrari, va situar la denominació inferior a 100 rals (5 duros) i la superior a 4.000 rals (200 duros). Així doncs, els bitllets de cinc duros eren una innovació completa per a l'època i és comprensible que hi hagués discussions sobre això. Pel que sembla els que va posar en circulació el Banc van tenir bona acceptació.⁴

2. Actes de la Junta de Direcció, 2 de febrer de 1856. Van pagar pel paper dels bitllets 1.577 duros (actes de la Junta de Direcció, 6 de juliol de 1857). Creiem que per a aquesta emissió van fer servir les mateixes planxes que havien utilitzat per a l'emissió original.
3. Article 4 de la Llei de 1849. Vegeu el capítol 4.
4. Van començar a circular el juliol de 1857 (vegeu les actes de la Junta de Direcció, 22 de juliol de 1857) i van ser tan demanats que el 1857 se'n van emetre més (actes de la Junta de Govern, 16 de novembre de 1857).

Com sabem, al final de 1856 el Banc va decidir tornar a ampliar el capital social. El nominal havia de passar de 2 a 4 milions de duros i l'efectiu de 500.000 a un milió. Això implicava, naturalment, que la capacitat d'emissió de bitllets passaria dels 1,65 milions a 3,3 milions de duros. Una vegada feta efectiva l'ampliació, els últims dies de l'any 1856, el Banc va acordar incrementar l'emissió de bitllets.

Contràriament al que va ocórrer en fases anteriors, el Banc no va emetre d'una manera immediata tots els bitllets a què tenia dret. L'augment va ser pausat. A mitjan 1858 es va arribar als 1.850.000 duros i només va assolir cotes pròximes al màxim possible cap al final de 1861. Resulta suggeridor relacionar aquesta actitud del Banc amb la competència que significaven els *quasibitllets* emesos per les noves entitats financeres aparegudes aquells anys. El Banc mantenia per llei el monopoli provincial de l'emissió de bitllets i, com tindrem ocasió de comentar, va mantenir una política molt bel·ligerant respecte als diversos tipus de títols reemborsables a la vista o a termini molt curt que amb denominacions diverses van emetre caixes de descompte, societats de crèdit i, fins i tot, societats bancàries de tipus col·lectiu o mutual. Sens dubte, el manteniment d'una política de crèdit molt més conservadora que la que practicaven aquestes societats és un element fonamental per comprendre aquesta situació.⁵ També cal tenir en consideració que els comptes corrents que mantenia l'entitat no estaven remunerats i, per tant, el Banc no tenia gaires incentius per substituir-los per bitllets com a passiu de cost més baix.

La precipitació viscuda en la confecció dels bitllets de les emissions de 1856 i 1857 va comportar dificultats amb relació a les falsificacions i el Banc va decidir renovar novament tota l'emissió. Crida l'atenció, des d'aquesta perspectiva, que mentre que els primers dissenys dels bitllets el 1845 es van fer a Barcelona i que fins i tot el Banc d'Espanya va encarregar alguna de les emissions a la capital catalana, deu anys més tard no es van donar les mateixes condicions. Probablement, hi havia hagut innovacions tècniques en aquest camp que no havien arribat a Espanya i que obligaven a acudir a cases estrangeres.

El Banc va fer confeccionar els nous bitllets a Londres, sota la supervisió de George Crawford Rew, un comerciant londinenc. Els bitllets van començar a arribar a Barcelona, via Marsella, el desembre de 1859. Les notícies de falsificacions van conti-

5. Pel que podem inferir de les actes de les reunions de juntes del Banc, en aquest període el Banc va facilitar crèdit superant alguns dels criteris que tenia establerts, però van ser, en general, situacions particulars. L'accés al crèdit del Banc requeria que els clients tinguessin una bona reputació amb relació al compliment de les seves obligacions de pagament. A més, els efectes que es presentessin havien de complir una sèrie de requisits que es van liberalitzar en el període de competència. Malgrat això, pel que sabem de la política de crèdit de les societats de crèdit i les caixes, aquesta va ser molt més liberal. Van assumir més riscos aplicant també tipus d'interès més alts.

nuar, malgrat tot, al llarg de 1860. El Banc va pagar a l'agent de Londres una quantitat pròxima als 5.000 duros per fer la feina. Aquesta emissió es va repartir de la manera següent (quadre 10.2).

Quadre 10.2. Emissió de bitllets de 1859

Bitllets	Quantitat	Valor
5 duros	20.000	100.000
10 duros	30.000	300.000
25 duros	28.000	700.000
50 duros	12.000	600.000
100 duros	11.000	1.100.000
200 duros	2.500	500.000
Total		3.300.000

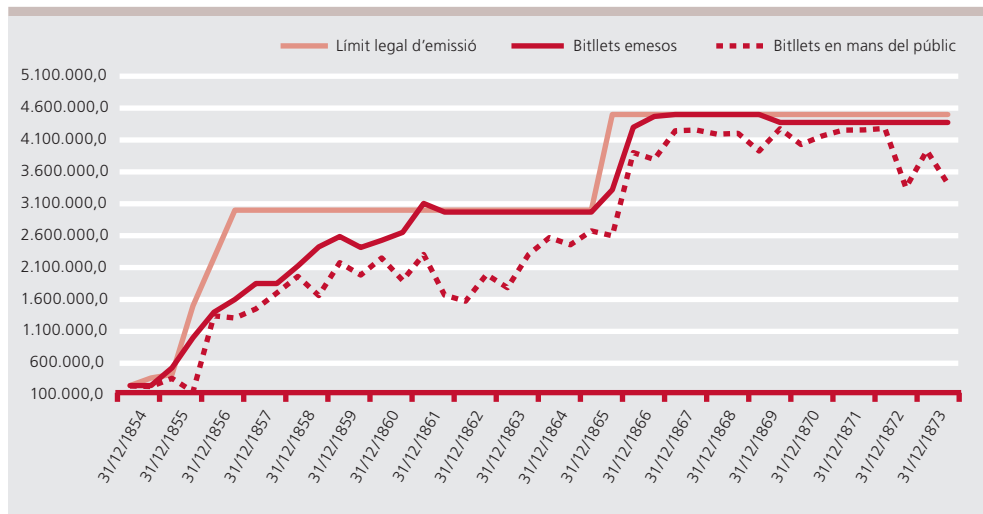
Font: Actes de la Junta de Govern, 17 d'octubre de 1859

Com podem observar, la distribució respecte a l'emissió anterior no va variar massa. Aproximadament la meitat del total dels bitllets emesos van ser d'alt valor (de 100 i 200 duros) i la resta, inferiors a 100 duros. Van guanyar pes els de 5 i 10 duros, però, en conjunt, no es va modificar excessivament el repartiment.

Com hem indicat més amunt, la suma de bitllets emesos va arribar al màxim legal al final de 1861.⁶ Aquesta dada podria fer pensar en un augment dels volums de crèdit respecte als anys precedents. Però, com veurem, això no va ser exactament així. D'una banda, i a diferència dels anys anteriors, en aquest període sempre apareix un residu important de bitllets a caixa, la qual cosa significa en algun moment percentatges que van arribar a assolir fins al 40% de la suma en circulació els anys 1862-1863 (vegeu el gràfic 10.3). D'altra banda, i com hem vist, en aquests anys es va produir una disminució notable del saldo dels comptes corrents, per la qual cosa, de fet, l'emissió de bitllets va compensar aquesta disminució. Recordem que per diverses vies els altres intermediaris de la ciutat sí que remuneraven els dipòsits dels clients. En definitiva, la conjuntura continuava marcada per la competència i per les dificultats del Banc per fer-hi front. No ens ha d'estranyar que la Junta de Govern del Banc promogués en aquests anys pactes amb altres entitats de crèdit perquè utilitzessin els bitllets del Banc en les seves operacions. Reprendrem aquesta qüestió més endavant.

6. En aquests anys, la partida de bitllets en circulació es manté en quantitats molt properes als tres milions de duros i no als 3,3 milions que es tenien disponibles. És possible que la interpretació del Banc d'incloure les reserves en el còmput del capital «efectiu» no fos acceptada en darrer terme per les autoritats.

Gràfic 10.3. Bitllets. Límit legal, emesos i en mans del públic (duros)

Font: Annex

No hi va haver canvis nous en el volum de bitllets emesos fins a l'esclat de la crisi de maig de 1866. Estudiarem en detall què va ocórrer en aquells moments crítics en un capítol específic. En relació amb l'anàlisi que estem duent a terme ara només direm que, com a conseqüència del pànic, el Banc va tenir l'oportunitat de substituir els *bitllets* emesos per altres entitats bancàries barcelonines pels seus. Això es va fer mitjançant una sèrie d'acords pels quals el Banc es va comprometre a canviar bitllets i obtenir com a contrapartida la cessió de part de la cartera d'aquestes entitats i una sèrie de garanties addicionals.

Per poder fer aquesta operació el Banc va haver d'ampliar, com hem vist, el capital efectiu per la via d'un desemborsament exigint als accionistes del 25%, 500.000 duros en total. Això implicava un augment de la capacitat d'emissió de 3 milions a 4,5 milions de duros. Al final de 1866 els bitllets en circulació havien assolit els 4,3 milions i s'ajustarien al màxim legal en els mesos següents. Fins al final de la seva vida com a banc emissor, el 1874, aquesta va ser la quota en la qual es va mantenir la suma de bitllets emesos.

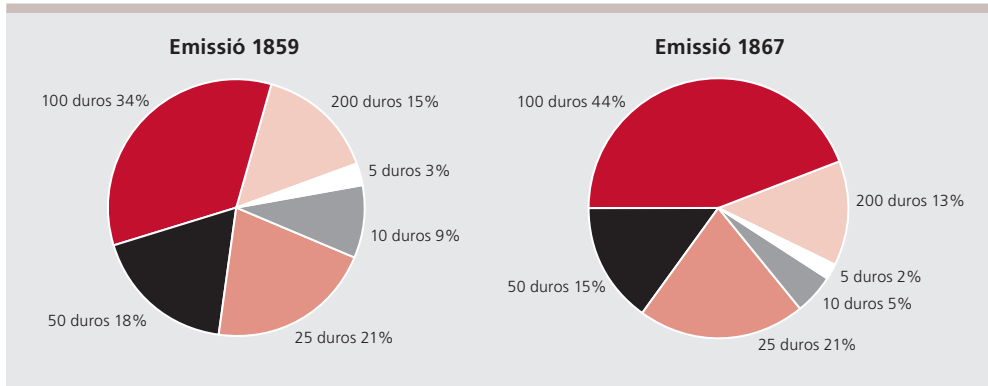
L'emissió de 1866 es va fer una altra vegada de manera precipitada, utilitzant bitllets existents als magatzems que el Banc havia fet imprimir el 1859 per precaució. El 1867, una vegada superada la crisi, el Banc va decidir renovar una altra vegada tots els bitllets en circulació, sens dubte, per evitar confusions i problemes de falsificació. Aquesta renovació es va fer també amb bitllets fabricats a Londres i va tenir el repartiment següent (quadre 10.3).

Quadre 10.3. Emissió de 1867

Bitllets	Quantitat	Valor
5 duros	20.000	100.000
10 duros	30.000	300.000
25 duros	50.000	1.250.000
50 duros	18.000	900.000
100 duros	27.000	2.700.000
200 duros	4.000	800.000
Total		6.050.000

Font: Actes de la Junta Direcció, 7 de juny de 1867, sobre la seva fabricació, i 29 de febrer de 1868, sobre recepció dels bitllets

El canvi produït en les característiques de l'emissió és d'envergadura, aquesta vegada. En primer lloc, crida l'atenció que el volum s'ajusti al triple del capital nominal i no al triple del capital efectiu que era, de fet, el que podia entrar en circulació. Sembla clar que el Banc preveia que serien necessaris desemborsaments nous en els anys següents fins a assolir el total del capital nominal. És molt possible que els directius del Banc pensessin que després de la crisi de 1866 –que havia deixat novament el Banc en una situació de *quasimonopoli*– s'obririen noves possibilitats d'expansió del crèdit que exigirien un capital efectiu més gran i més bitllets. Com veurem de seguida, i amb més detall en un capítol posterior, aquestes perspectives no es van materialitzar.

Gràfic 10.4. Emissions de 1859 i 1867

Font: Actes de la Junta de Direcció

Al marge d'aquest fet, també destaca el canvi que aquesta emissió va comportar amb relació a la distribució per tipus de bitllets. Com es pot observar en el gràfic 10.4, el 1867 els bitllets iguals o superiors a 100 duros eren pràcticament 2/3 del total dels bitllets emesos i els bitllets inferiors a 25 duros (de 10 i 5 duros) havien perdut pes en el total de l'emissió. Curiosament, si comparem aquests dos gràfics amb el que representa

els bitllets de la primera emissió de 1845 (gràfic 4.1), veiem que la distribució de 1867 s'assembla molt més a la de vint anys abans que a la de 1857. Sens dubte, l'impacte de la crisi de 1866 i els problemes viscuts amb relació a l'emissió fiduciària van aconsellar als directius del Banc restringir la posada en circulació de bitllets de denominació baixa.

Quant a l'evolució de l'ús dels bitllets pel públic barceloní, el gràfic 10.3 mostra que, després de l'increment de 1866, la circulació fiduciària es va mantenir sense que es registressin sumes significatives de bitllets a caixa. L'única excepció a aquesta regla es va produir en els mesos finals del nostre període, a partir del juny de 1873, i cal relacionar-ho amb la recrudescència de l'última guerra carlista a Catalunya, que en aquells moments va arribar a afectar la mateixa capital.

Una de les preocupacions més grans dels dirigents del Banc durant el període i, de fet, la raó que va provocar que la direcció dugués a terme les diverses renovacions dels bitllets en circulació que acabem de veure, van ser les falsificacions a què l'entitat va haver de fer front.⁷ Els bitllets posats en circulació el 1856 i 1857 van ser falsificats ràpidament. Això explica la pressa amb què es va encarregar la nova emissió de 1859. Les denúncies de falsificació eren acollides al Banc amb la màxima alarma. Les actes de les juntes de Direcció i de Govern recullen tots els detalls de les gestions i investigacions dutes a terme. Diverses vegades, l'entitat va llogar agents especialitzats per detectar i detenir els falsificadors. Aquesta preocupació també es manifesta en la cura amb què s'elaboraven els dissenys dels bitllets (cada vegada més complicats) i les precaucions que es prenia en el maneig de les planxes i els estris utilitzats en la fabricació del paper moneda. Els bitllets es tallaven d'uns talonaris en què quedava la matriu degudament numerada, que era la que servia per corroborar l'autenticitat del bitllet.

Amb referència a l'emissió que es va fer a Londres el 1867 tenim ocasió d'apreciar que el disseny dels bitllets no era un assumpte menor. A més de les ocasionades per les falsificacions hi havia un altre tipus de preocupacions. El disseny dels bitllets nous va comportar animades discussions i un ampli tràfec de correspondència amb George Crawford. Les exigències de la Junta es referien a la mida, al color (blanc per a tots excepte per als de 5 duros, que com que s'utilitzaven molt es van fer de color morat), a la qualitat del paper, als gravats inclosos, etc. Això últim va ser la part que va concitar discussions més importants:

«(C)omo tenemos observado que lo más difícil de imitar es la figura humana, se desea que en lugar de una figura haya dos en la balanza, cuyo dibujo y grabado sea correctísimo y perfecto, dirigido y ejecutado por artistas de primer orden y procurando que el

7. No només es falsificaven els bitllets del Banc, sinó que hi ha notícies a les actes de bitllets de xavalla falsificats (actes de la Junta Direcció, 8 de juny de 1867), lletres falsificades (actes de la Junta Direcció, 30 de gener de 1867) i també títols de deute falsos (actes de la Junta de Direcció, 7 d'agost de 1867).

tamaño de dichas figuras sea todo lo grande que permitan las buenas proporciones que deban guardar con el conjunto del grabado de adorno que haya en el billete.»⁸

Mesos més tard, encara es van enviar noves indicacions que incloïen modificacions a la idea original. La moneda era un instrument de difusió de principis i idees. Ho deixen ben clares les instruccions remeses a l'agent a Londres pels directius del Banc de Barcelona:

«1. Las dos figuras se habrán de sustituir por otras dos que representen una la España y la otra Barcelona, teniendo cada una el respectivo escudo de armas que Vd. ya conoce.

2. Se desea que los tipos que se adopten tengan el aire marcial y esbelto que aparece del grabado que remitió Vd de Numero tres A, que se devuelve representando la España y es el que ha de servir para los billetes del Banco, cuyo tipo se ha preferido al que V. me remitió con el numero tres por la expresión mística que tiene la figura de este, pues si bien no hemos de buscar desnudeces paganas, se deben evitar igualmente los tipos místicos que solo estarían bien en una obra religiosa.»⁹

La Junta no devia quedar satisfeta amb l'esbós presentat per Crawford i va tornar a escriure per remetre-li les rectificacions pertinents:

«Así por ejemplo, en la viñeta de España, se designa por sus atributos que la nación es artística, agrícola y mercantil, así como en la otra viñeta de Barcelona, vera Vd (que la conoce), la ciudad, nuestro castillo de Montjuich y los emblemas y señales de sus condiciones científicas, mercantiles e industriales. Deseamos pues que todo lo dicho quede tan destacado y en evidencia como lo permitan la combinación de claro y oscuro de las figuras y que de ninguna manera se usen los atributos de la espada y de la rueda que aquí parecerían jactancioso el uno y ridículo el otro. Observará Vd. que España ha de quedar en lugar preferente o sea a la derecha del billete y Barcelona a la izquierda y finalmente que la corona y murciélago del centro están corregidos, puesto que en el diseño remitido por Vd. el murciélago destacaba demasiado respecto al tamaño de la corona, la cual debe tener nueve perlas en vez de las siete que presenta la del diseño que le remito.»¹⁰

8. Actes de la Junta de Direcció, 5 de gener de 1867.

9. Actes de la Junta de Direcció, 6 d'abril de 1867.

10. Actes de la Junta de Direcció, 29 de maig de 1867.

Els comptes corrents i els dipòsits

Els comptes corrents i els dipòsits en metàl·lic eren les altres dues partides que componien l'exigible del Banc. Com hem vist en capítols anteriors, en el període previ a 1854 els comptes corrents havien adquirit una importància extraordinària en el total de recursos de què disposava el Banc. Tot sembla indicar que aquest desenvolupament va estar estretament lligat a la reducció de la circulació de bitllets que es va produir per imposició de la llei de 4 de maig de 1849. Els pagaments sobre comptes corrents eren utilitzats pels clients del Banc com a substitutius dels que abans es feien en bitllets.

Aquest fet justificaria, en principi, que en elevar-se la circulació fiduciària a partir del final de 1855 es reduís l'import dels comptes corrents, tal com hem observat en el gràfic 10.2. Amb diverses oscil·lacions, la captació de recursos aliens es va mantenir pràcticament estancada fins al 1866. El Banc, indubtablement, preferia utilitzar bitllets abans que comptes corrents, ja que eren menys costosos de mantenir. Tot i així, els valors assolits pels comptes corrents a partir de 1856 eren tan baixos que el Banc va prendre una successió de mesures per afavorir-los, tal com veurem en el capítol 11.

Quadre 10.4. Volum i nombre de comptes corrents 1855-1874

	Volum total (duros)	Nombre	Oberts en el semestre anterior	Vençuts en el semestre anterior	Creixement en el semestre anterior (%)	Saldo mitjà
30/06/1855	3.228.336,94	359	27	6	6,2	8.992,58
31/12/1855	3.521.516,24	387	40	12	7,8	9.099,53
30/06/1856	3.801.979,94	422	39	4	9,0	9.009,43
31/12/1856	1.863.495,00	455	34	1	7,8	4.095,59
30/06/1857	1.822.973,88	486	36	5	6,8	3.750,98
31/12/1857	1.064.817,41	511	34	9	5,1	2.083,79
30/06/1858	1.160.837,47	526	21	6	2,9	2.206,92
31/12/1858	1.512.901,52	538	15	3	2,3	2.812,08
30/06/1859	1.254.019,10	544	27	9	1,1	2.305,18
31/12/1859	1.955.236,31	580	26	2	6,6	3.371,10
30/06/1860	1.571.916,82	587	10	3	1,2	2.677,88
31/12/1860	1.383.103,22	599	14	2	2,0	2.309,02
30/06/1861	695.859,27	602	7	4	0,5	1.155,91
31/12/1861	1.112.221,24	604	6	4	0,3	1.841,43
30/06/1862	1.000.663,48	619	19	4	2,5	1.616,58
31/12/1862	870.742,91	622	4	1	0,5	1.399,91
30/06/1863	944.840,25	634	16	4	1,9	1.490,28
31/12/1863	1.351.425,22	643	15	6	1,4	2.101,75

	Volum total (duros)	Nombre	Oberts en el semestre anterior	Vençuts en el semestre anterior	Creixement en el semestre anterior (%)	Saldo mitjà
30/06/1864	1.147.583,16	666	34	11	3,6	1.723,10
31/12/1864	986.961,66	676	10		1,5	1.460,00
30/06/1865	1.263.132,69	681	12	7	0,7	1.854,82
31/12/1865	1.494.459,15	703	22		3,2	2.125,83
30/06/1866	1.265.957,28	748	52	7	6,4	1.692,46
31/12/1866	3.381.846,09	870	127	5	16,3	3.887,18
30/06/1867	3.296.613,27	930	71	11	6,9	3.544,75
31/12/1867	3.986.915,64	980	53	3	5,4	4.068,28
30/06/1868	4.454.839,27	1.030	56	6	5,1	4.325,09
31/12/1868	3.320.297,37	1.068	45	7	3,7	3.108,89
30/06/1869	3.774.428,97	1.116	57	9	4,5	3.382,10
31/12/1869	4.125.501,12	1.176	63	3	5,4	3.508,08
30/06/1870	4.294.215,52	1.233	75	18	4,9	3.482,74
31/12/1870	5.205.234,92	1.290	64	7	4,6	4.035,07
30/06/1871	5.467.314,43	1.352	83	21	4,8	4.043,87
31/12/1871	6.419.118,76	1.409	65	8	4,2	4.555,80
30/06/1872	5.376.068,31	1.464	78	14	3,9	3.672,18
31/12/1872	6.044.793,64	1.536	81	18	4,9	3.935,41
30/06/1873	3.499.145,51	1.586	58	8	3,3	2.206,27
31/12/1873	3.818.460,67	1.617	38	7	2,0	2.361,45
30/06/1874	4.404.246,59	1.692	36	14	4,6	2.602,98

Font: Memòries del Banc de Barcelona

Les xifres que ens ofereixen les memòries amb relació al moviment dels comptes corrents són bastant negatives en el període anterior a la crisi de 1866 (vegeu el quadre 10.4). El saldo mitjà, que en el període 1846-1856 es va situar a 8.000 duros, en la dècada posterior no va arribar als 2.200 duros. Mentre que en el primer període, i al llarg d'un lustre, es va duplicar el nombre de comptecorrentistes, en els deu anys posteriors el ritme d'increment va ser molt més baix. És indubtable que, pel que fa a la captació de passiu mitjançant comptes corrents, el període anterior a la crisi de 1866 va representar un retrocés per a la institució. És normal que fos així si tenim en compte que les societats de crèdit remuneraven els comptes corrents mentre que al Banc únicament s'utilitzaven com un instrument que permetia saldar operacions.

La situació dels comptes corrents es va modificar a partir de la crisi de 1866. En una primera fase, durant el mateix any 1866, van incrementar-se i van passar de 703 a 870; i també es va produir un increment sensible del saldo mitjà, que es va situar per sobre dels 3.800 duros. Durant els anys posteriors, el nombre de comptes operatius

va continuar augmentat fins a gairebé doblar-se. No obstant això, el saldo mitjà va experimentar diverses fluctuacions, però sense un increment estable. Pel que fa a les quantitats totals acreditades per aquests comptes, es va arribar a superar les aportades pels bitllets en circulació (gràfic 10.2). Amb relació al passiu total, en aquest període els comptes corrents es van situar per sobre del 30% del total, mentre que en el període anterior a la crisi representaven de mitjana un 25%, i es van situar per sota del 20% durant molts exercicis. Indubtablement, la tornada al monopoli del Banc a la ciutat va ser essencial per a la recuperació dels comptes corrents.

Els dipòsits en metàl·lic van tenir una trajectòria descendent des del començament de l'activitat del Banc. Encara que els nous estatuts permetien que fossin remunerats (article 6), sembla que els directius del Banc no van fer ús d'aquesta facultat, almenys d'una manera generalitzada. Potser van pensar que s'infringiria un greuge comparatiu als tenidors de comptes corrents i que es podrien produir efectes indesitjats. En el període que ens ocupa, fins a la crisi de 1866 es van mantenir en valors molt baixos, i no van arribar a representar el 5% del passiu. A partir de la crisi i de la situació política conflictiva que la va seguir, els dipòsits van començar a créixer i es van situar a l'entorn del 10% del total. Tanmateix, el seu pes no va ser mai determinant per al Banc.

Respecte als dipòsits en valors i altres penyores –que no apareixen en el balanç regular– val la pena introduir algunes referències. En el context de competència en el qual es trobava el Banc, va semblar convenient proposar una rebaixa de la quota de custòdia *«en armonía con la índole de estos establecimientos que se han formado con el objeto de dar al público todas las facilidades y ventajas que hasta cierto punto están en el deber de proporcionar en justa reciprocidad de la confianza que se les dispensa en la circulación de sus billetes»*. Segurament es tractava també d'augmentar les utilitats per aquest concepte.¹¹

Pel que sembla, la rebaixa dels drets de custòdia va tenir efectes immediats i es va produir un augment molt ràpid de les sol·licituds de dipòsit. L'agost de 1864, quatre anys després del canvi de reglamentació, la Junta de Direcció afirmava que:

«[...] había venido aumentando considerablemente el número y cantidad de las imposiciones, en términos que estaba muy próxima a ocuparse la última caja de hierro adquirida a este objeto; que el valor efectivo de los efectos depositados era tres veces mayor que el capital nominal del Banco, y que la custodia de estos efectos importaba una responsabilidad y un riesgo tanto mayor cuanto que estaban en un movimiento continuo de entrada y salida, ya para el cobro ordinario de la renta, ya para el canje

11. Actes de la Junta de Govern, 1 d'octubre de 1860.

de las inscripciones o láminas que a veces acordaban las respectivas sociedades a que pertenecían, ya para la amortización de las obligaciones que resultaban comprendidas en los diferentes sorteos, ya para las transacciones de compra y venta que se hacían por los interesados, y ya también para satisfacer a veces el capricho de los mismos, que cancelaban los depósitos para constituir los mismos efectos en prenda o cancelaban las prendas para tenerlas en el Banco en calidad de depósito que el cobro de los cupones venía a hacerse cada semestre más embarazoso y difícil.»¹²

En conseqüència, la Junta de Govern va prendre la decisió, l'octubre de 1864, de no admetre com a garantia efectes que tinguessin al mercat un valor superior a quatre vegades el del préstec i restablir el 0,125% semestral per la custòdia dels dipòsits.¹³ No obstant això, es van continuar fent alguns tractes de favor a entitats benèfiques que van sol·licitar reduccions d'aquesta quota. El juny de 1866 es va prendre la determinació que la comissió per la custòdia dels dipòsits precintats fos de 0,5% anual. El 1869 es va modificar novament la normativa i es va acordar cobrar un 0,25%.¹⁴

12. Actes de la Junta de Direcció, 19 d'agost de 1864.

13. Actes de la Junta de Direcció, 10 d'octubre de 1864.

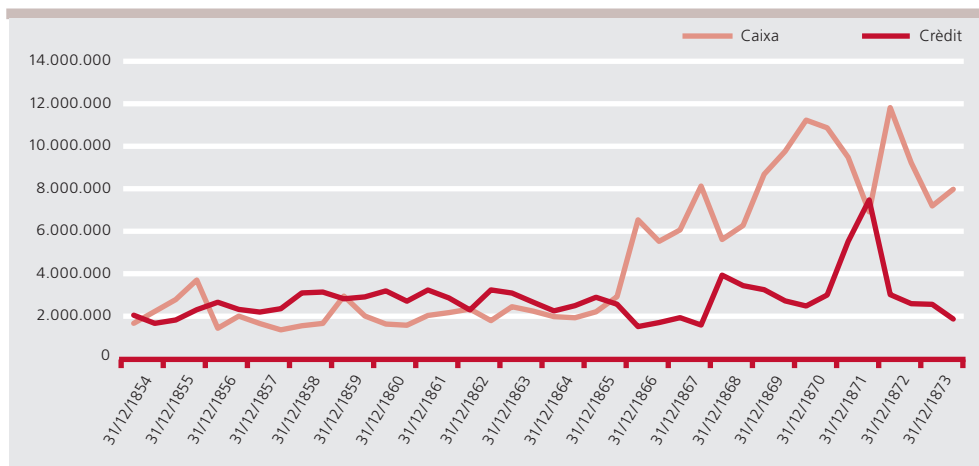
14. Actes de la Junta de Govern, 5 de juliol de 1869.

2. El negoci del Banc. La col·locació dels fons

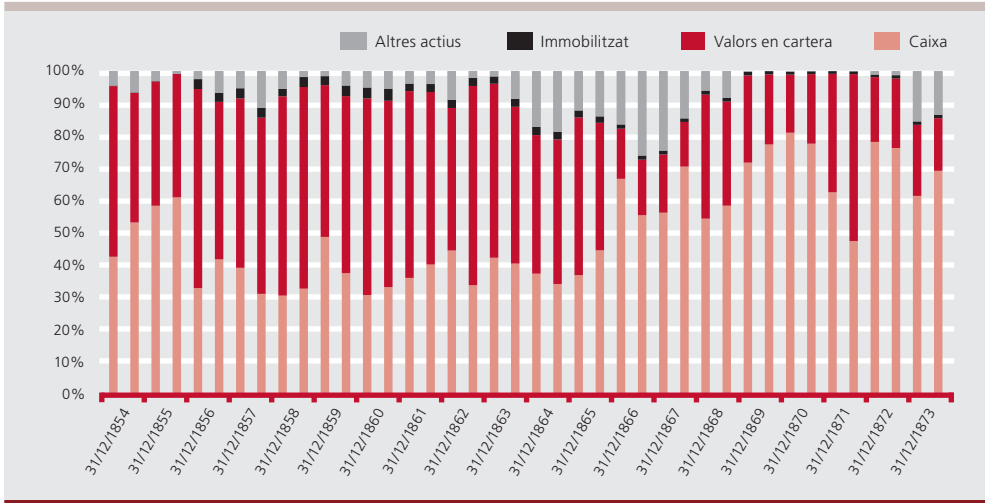
La col·locació dels fons del Banc durant aquest període va presentar dues fases molt diferents separades per la crisi del maig de 1866. Abans d'aquest esdeveniment, el Banc va haver d'actuar en forta competència amb les entitats financeres establertes a la ciutat a partir de 1856. Aquesta situació, com acabem de veure, va suposar per al Banc un període d'estancament quant al volum de recursos obtinguts. Pel que fa a l'ús d'aquests recursos es va mantenir una proporció de caixa que no era gaire diferent de la fase anterior, encara que hi va haver diferències, com veurem de seguida, en la composició interna tant de la caixa com de la cartera de préstecs i descomptes.

A partir de 1866, una vegada recuperada l'hegemonia absoluta a la ciutat, les coses van ser molt diferents. L'increment que acabem de veure en els recursos propis i aliens disponibles no va anar acompanyat d'un augment paral·lel del crèdit concedit. Només durant un breu període, el 1871-1872, es va registrar un repunt puntual del crèdit. En conseqüència, es va produir un increment espectacular de la proporció del passiu que es mantenia inactiu a caixa, fins a assolir quotes escandaloses del 75-80%. Les raons d'aquesta situació insòlita són controvertides i es discutiran en el capítol corresponent. N'hi ha prou que ara assenyalem que, mentre que el Banc atribuïa aquesta situació a la debilitat de la demanda de crèdit, els indicadors d'activitat econòmica no mostren trets d'una recessió relativa d'aquesta magnitud.

Gràfic 10.5. Caixa i Crèdit total (duros)

Font: Annex

Gràfic 10.6. Distribució de l'actiu (%)

Font: Annex

Els gràfics 10.5 i 10.6 mostren l'evolució de les magnituds esmentades tant en termes absoluts com relatius.¹⁵ Es pot comprovar així, la discrepància en l'evolució a partir de 1866. Afegim dos elements més per completar el panorama posterior a la crisi: primer, que el manteniment de fons tan elevats a la caixa va acompanyar el descens de la rendibilitat del Banc i, segon, que aquesta fase es va caracteritzar per una forta incidència del crèdit concedit a l'Estat i a altres entitats públiques per vies diverses.

Els actius líquids: la caixa

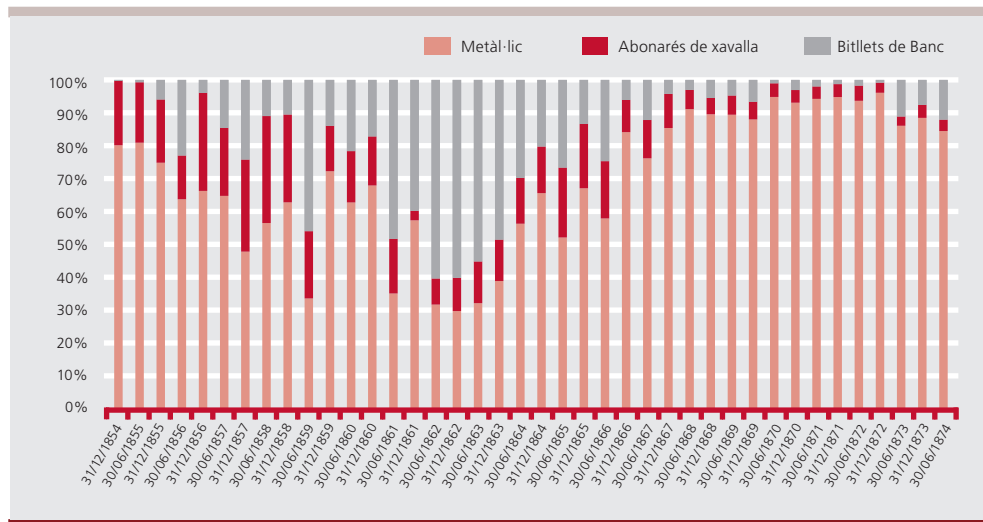
En els balanços del Banc, dins dels actius líquids s'inclouen els saldos de les caixes subalternes i l'efectiu en poder de l'encarregat de despeses. Al llarg d'aquest període, l'efectiu a les caixes subalternes tot just va representar un 0,5% del total de la caixa. Després de la crisi de 1866, la caixa de Palma va tancar i només va quedar una petita suma a les mans de l'encarregat de despeses. Per aquesta raó, hem representat en el gràfic 10.7 únicament el contingut efectiu de la caixa del Banc, que al seu torn era compost pel metàl·lic, els bitllets del Banc i els abonarés de xavalla catalana i, en un moment molt particular,

15. Hem inclòs dins del concepte de *crèdit* l'apartat de *comptes transitoris* especificat a les memòries del Banc, perquè eren formats, essencialment, pels préstecs concedits pel Banc a institucions públiques. Per a aquest període, hem exclòs els corresponsals que reflectien, de fet, no el crèdit sinó comptes corrents de la institució a bancs de l'exterior.

El Banc de Barcelona, 1844-1874

per or en lingots. Ens ocuparem d'aquesta conjuntura específica en el capítol 13, quan analitzem el desenvolupament de les operacions del Banc en el període posterior a la crisi de 1866. En el gràfic 10.7 hem considerat els lingots d'or com a moneda metàl·lica. El desembre de 1873 el seu valor era superior al milió de duros.

Gràfic 10.7. Composició de la caixa (%)

Font: Annex

Durant la primera fase del període que ara estudiem –això és, abans de la crisi de 1866–, el pes del metàl·lic dins de caixa va disminuir per la presència d'un nombre considerable de bitllets del mateix Banc. Hem indicat que aquesta situació es va produir en un moment en què l'entitat va voler posar en circulació tots els bitllets que li permetia la legislació, però no va aconseguir introduir-los al mercat. També resulta significatiu que a les partides de caixa no figurin els actius líquids emesos per altres entitats. El Banc, pressionat pels clients, es va veure obligat a acceptar aquests *bitllets* en les transaccions des del final de 1862, però amb la condició que la liquidació es faria diàriament mitjançant una sessió de compensació entre totes les entitats implicades. És probable que si en alguna ocasió el Banc es va haver de quedar temporalment amb alguns d'aquests *bitllets* optés per comptabilitzar-los dins dels comptes transitoris per no haver d'acceptar públicament el seu caràcter de *diners*.

Els que si apareixen són els *abonarés* de xavalla catalana. Es tractava, com hem indicat en un apartat anterior, de paper moneda emès per una entitat oficial, la Junta de Moneda de Catalunya, per substituir la part de la xavalla catalana recollida el 1852 que no es va poder canviar per moneda de coure castellana. Aquests *abonarés* no eren convertibles a la vista, encara que hi havia el compromís de l'Estat per anar-los retirant gradualment, tot i que el procés es va allargar molt més del previst. Estava establert que

podien entrar en qualsevol transacció per un màxim del 10% del seu import.¹⁶ El fet que el seu valor al mercat fos sovint inferior al nominal va provocar problemes al Banc en diversos moments. Com veurem més endavant, aquests *abonarés* van ser utilitzats com a garantia en diverses operacions de crèdit amb les autoritats locals.

A partir de la crisi de 1866, la composició de la caixa del Banc va tornar a ser dominada, d'una manera aclaparadora, pel metàl·lic. Recordem que aquesta és la fase en què el Banc va mantenir líquid una part molt important de l'actiu.

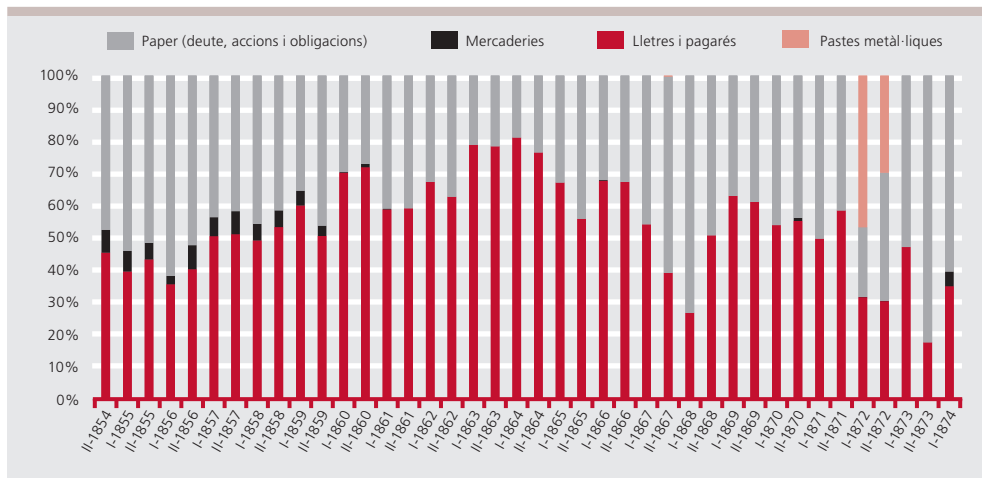
La cartera

Les inversions rendibles del Banc durant els gairebé vint anys que ara estudiem van ser representades, fonamentalment, per tres tipus d'operacions ordinàries: els descomptes de lletres i pagarés; els préstecs sobre valors (deute, accions o obligacions) i sobre mercaderies, i -especialment a partir de 1866- les grans operacions amb l'Estat.

Les xifres que el Banc incloïa en els balanços semestrals no permeten un desglossament sistemàtic de la cartera de crèdits. En canvi, el Banc sí que oferia a les memòries semestrals la distribució del crèdit concedit durant l'exercici. Aquestes són les dades recollides en el gràfic 10.8. Tanmateix, hem de tenir en compte que els importants préstecs concedits a l'Estat o a la seva administració perifèrica en els anys anteriors a 1869 no s'inclouen en el recompte. Sí que s'hi inclouen, en canvi, els crèdits a l'Estat fets posteriorment, perquè van adoptar la forma legal de descompte de pagarés. Podem observar que les lletres i pagarés van ocupar la major part del negoci fins a la crisi de 1866, i com es va reduir el seu paper posteriorment a favor dels préstecs amb garantia de valors. Els préstecs amb garantia de gèneres van tenir certa importància al final de la dècada de 1850 i també el 1874, però no van arribar a ser significatius en cap moment del període. Sí que es pot destacar la importància puntual que van adquirir el 1871-1872 els préstecs amb garantia de d'or, que es refereixen a una sola operació de préstec a l'Estat de gran envergadura que es va fer amb intervenció de la casa Rothschild de Londres. Ens hi referirem amb detall en el capítol 13.

16. Sobre l'emissió d'aquests *abonarés* i la seva cotització, vegeu Pascual (2007) i Pascual i Sudrià (2008).

Gràfic 10.8. Distribució del crèdit atorgat pel Banc (%)

Font: Memòries del Banc de Barcelona

Els tipus d'interès aplicats a les diferents operacions eren aprovats tots els mesos per la Junta de Govern. En els descomptes de lletres i pagarés el tipus aplicat estava vinculat al termini. Per als efectes de ràpid venciment es fixava un tipus d'interès més baix que per als de venciment més llarg. L'interval considerat va variar al llarg del període i hi va haver moments en què es van fixar tres tipus (30, 60 i 90 dies) i altres períodes en els quals se'n van fixar només dos (30 dies i de 31 a 90). Les renovacions solien anar acompanyades d'una exigència de reposició del 15% i tenien un tipus més alt (solia ser un punt més i variava a l'entorn del 6% en èpoques normals).

Als préstecs se'ls aplicava habitualment el tipus més elevat, el de les renovacions, encara que hi ha períodes en què variava en funció del tipus de garantia (en el cas del deute s'arriba a distingir entre la proporció per la qual s'accepta: la meitat de la coització, els 2/3 o els 3/4). L'evolució del tipus d'interès mitjà aplicat pel Banc s'ha recollit en el quadre 10.5 i en el gràfic 10.9.

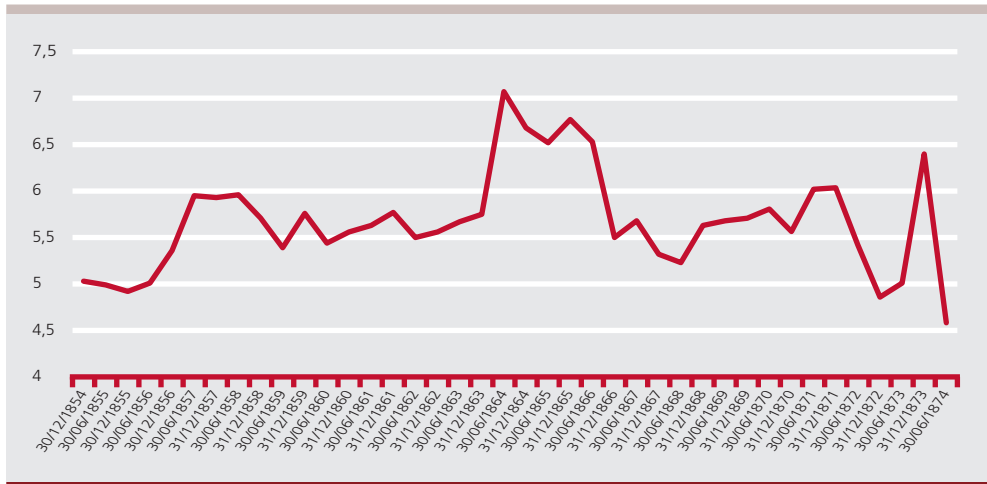
Quadre 10.5. Tipus d'interès del Banc de Barcelona (%)

Data	Tipus d'interès anual (%)	Data	Tipus d'interès anual (%)
30/12/1854	5,03	31/12/1858	5,71
30/06/1855	4,99	30/06/1859	5,39
30/12/1855	4,92	31/12/1859	5,76
30/06/1856	5,01	30/06/1860	5,44
30/12/1856	5,36	31/12/1860	5,56
30/06/1857	5,95	30/06/1861	5,63
31/12/1857	5,93	31/12/1861	5,77
30/06/1858	5,96	30/06/1862	5,50

Data	Típus d'interès anual (%)	Data	Típus d'interès anual (%)
31/12/1862	5,56	31/12/1868	5,63
30/06/1863	5,67	30/06/1869	5,68
31/12/1863	5,75	31/12/1869	5,71
30/06/1864	7,07	30/06/1870	5,81
31/12/1864	6,68	31/12/1870	5,56
31/12/1864	6,68	30/06/1871	6,02
30/06/1865	6,52	31/12/1871	6,04
31/12/1865	6,77	30/06/1872	5,42
30/06/1866	6,53	31/12/1872	4,86
31/12/1866	5,50	30/06/1873	5,01
30/06/1867	5,68	31/12/1873	6,40
31/12/1867	5,32	30/06/1874	4,58
30/06/1868	5,23	31/12/1874	4,89

Font: Memòries del Banc de Barcelona

Gràfic 10.9. Típus d'interès mitjà del Banc de Barcelona (%)

Font: Quadre 10.5

Com es pot observar, s'hi distingeixen tres períodes clarament diferenciats. Després de l'alça experimentada durant els anys 1855-1856, es va mantenir una certa estabilitat a l'entorn del 5,5%. Entre el 1864 i el 1866, els tipus es van elevar considerablement com a expressió de la gran tensió financera que va patir la plaça fins a l'esclat de la crisi. Després es registra una tornada a la normalitat, però amb fortes fluctuacions que cal atribuir a la realització de grans operacions puntuals a uns tipus d'interès específics al marge de les operacions regulars i, en els últims semestres, als efectes que la revolta carlista va tenir a Catalunya.

L'immobilitzat

Els comptes de l'immobilitzat comprenen l'edifici, mobles i estris (immobilitzat material) i les despeses d'instal·lació (immobilitzat immaterial). L'edifici va ser la partida principal de l'immobilitzat en aquesta època. La gestió de la compra ja ha quedat reflectida en el capítol 9; ara, ens ocuparem de la forma de pagament i de la seva inclusió en el balanç, que la Direcció va presentar a la Junta d'Accionistes del febrer de 1857 de la manera següent:

«La Junta de Gobierno se ha ocupado de combinar la operación más ventajosa al Establecimiento para su pago, aprovechando por una parte la circunstancia de que el mismo ha de verificarse en catorce años con arreglo a la ley de enajenación de fincas de bienes nacionales, y por otra la oportunidad de realizarlo con el producto que naturalmente ofrece el fondo de reserva invertido en papel del Estado: esta combinación, sin embargo, no alcanzaría a llenar cumplidamente el objeto que la Junta de gobierno se propone, que es satisfacer el edificio en los plazos que el Gobierno marca, con los productos de una cantidad consignada a este intento. Pero concurre otra circunstancia por la cual cree la Junta de gobierno que puede obtenerse este resultado: los Srs. Accionistas tienen noticia de que quedó realizado en el último semestre el préstamo de tres millones de reales que se tenía hecho al Gobierno: no permitiendo el estado de los cambios, retornar una parte de estos fondos, se hizo forzoso invertir en papel del Estado hasta la cantidad de cien mil duros próximamente para no perder sus intereses. Aprovechando esta circunstancia que si bien fue impuesta por la necesidad, ahora podemos utilizarla en beneficio del Establecimiento, la Junta de gobierno tiene la honra de someter a la general de accionistas la siguiente proposición: Primero: Que se autorice a la Junta de gobierno para tener invertidos en títulos de la deuda consolidada o diferida, o en acciones de carreteras ú obligaciones de ferro-carriles, ínterin lo crea conveniente a los intereses del Establecimiento, la cantidad de cien mil duros procedentes de la realización del préstamo hecho al Gobierno, sus productos y el importe del fondo de reserva que tenga el Banco con arreglo á la ley. Segundo: que las sumas procedentes de dichas operaciones y los rendimientos del edificio sirvan para la amortización del coste total del mismo.»¹⁷

Així doncs, l'interès de la direcció del Banc era pagar l'edifici amb el que rendís el lloguer i la inversió en valors públics de la suma de les reserves i de 100.000 duros més, romanent d'una operació de préstec a l'Estat que es mantenia a Madrid.¹⁸ Amb aquest objectiu, el Banc va llogar alguns pisos que formaven part de l'immoble adquirit. Els llogaters van ser persones conegudes de l'entitat. El pis principal va ser arrendat a

17. Actes de la Junta de Govern, 26 de gener de 1857.

18. Ens hi referirem en el capítol 11.

Josep Plandolit i un segon, al seu fill Nonito. Alguns altres locals van ser llogats a Ignacio Valenti i a Alfredo de Grimaldi.¹⁹

Aquests lloguers representaven un ingrés brut d'uns 2.500 duros anuals. En tot cas, el gros del pagament de l'edifici es va derivar de la negociació amb valors. Cal tenir en compte que s'hi van fer nombroses obres, tant per al condicionament (humitats, seguretat), com per atorgar-li l'excel·lència exterior que semblava indispensable.²⁰

El 1861 la qüestió de la comptabilització i amortització de l'edifici es va replantejar.²¹ En aquestes dates, el valor atorgat a l'edifici en la comptabilitat pujava a 169.821 duros, 111.348 corresponents al cost d'adquisició i 58.473 a les obres dutes a terme. No obstant això, la Junta va considerar que aquest valor «*ni representa su valor actual, ni su verdadero coste de compra*». En conseqüència, es va acordar reduir-ne el valor en el balanç següent fins a 125.000 duros, de manera que «*jamás podría recaer sobre la Junta el cargo de que se hace figurar el edificio en los balances por mayor valor del que en realidad le corresponde*». Els 18.583 pams superficials que mesurava l'edifici quedaven valorats en 6,75 duros cadascun.

Una vegada presa aquesta decisió calia arbitrar la manera de liquidar la diferència entre el valor real de la inversió i el que se li atorgava comptablement a partir d'aquest moment, és a dir, 44.821 duros. Aquesta quantitat s'hauria d'amortitzar amb l'aplicació de part del rendiment obtingut per una inversió feta en bitllets del Tresor per un import de 150.000 duros, dels lloguers que s'obtinguessin de l'edifici i d'una assignació anual igual que l'arrendament que s'havia pagat per les instal·lacions ocupades a la plaça del Duc de Medinaceli fins que es dugués a terme el trasllat. Aquesta proposta no va ser presentada davant de la Junta d'Accionistes fins al febrer de 1862.²²

El pagament a l'Estat de l'import de la subhasta de 1857 s'havia de fer en 14 anualitats. El 1864 es va obrir una possibilitat de liquidar els pagaments que quedaven pendents amb una rebaixa del 7%. El Banc va decidir aprofitar l'oferta i aquell juny la Direcció donava compte a la Junta de Govern que el Banc havia anticipat el pagament i havia obtingut un benefici de 11.555 duros. Aquesta quantitat va passar a engrossir els beneficis del primer semestre de 1864.²³

19. Alfredo de Grimaldi era l'hereu i successor de l'important constructor ferroviari Juan de Grimaldi.

20. Els detalls d'embelliment van ser, si és possible, molt més cuidats que els de condicionament. Es van utilitzar fustes nobles per a les escales, s'hi va instal·lar una escultura d'un lleó a l'entrada i es van aprofitar les lloses de marbre que el Banc tenia des dels impagaments de 1848 per als esglaons. A més, el Banc va encarregar a Agapito i Venancio Villamitjana l'escultura que havia de presidir la porta principal. Van pagar 1.800 duros als escultors, més uns 500 al forjador que va fer l'escut. Vegeu les actes de la Junta de Govern, 21 de març de 1859, i les actes de la Junta de Direcció, 10 de març de 1862 i 16 de març de 1863.

21. Actes de la Junta de Govern, 9 de desembre de 1861.

22. Actes de la Junta de Govern, 27 de gener de 1862.

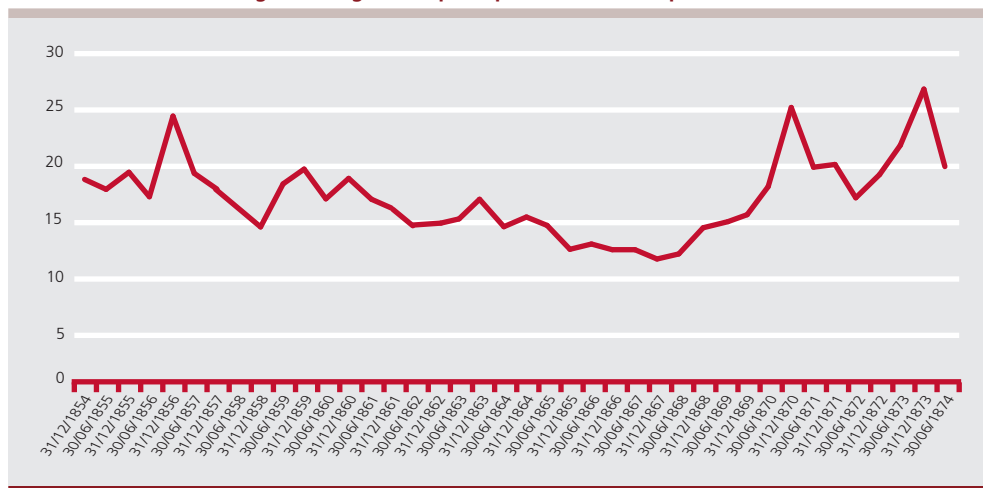
23. Actes de la Junta de Govern, 7 de març de 1864.

3. El compte de resultats

L'estructura del compte de resultats del Banc no va experimentar canvis substancials en el període que ara ens interessa. Els ingressos, derivats essencialment dels descomptes i préstecs, van continuar sent molt superiors a les despeses. Com es pot observar en el gràfic 10.10, es pot distingir entre dues fases diferents. En la primera, fins a 1866-1867, s'observa una reducció progressiva del percentatge que les despeses representen respecte dels ingressos. Això està relacionat, en part, amb l'ascens dels tipus d'interès. Recordem que el Banc no remunerava els recursos aliens i, per tant, els augments dels interessos afectaven positivament els ingressos però no feien pujar les despeses.

A partir de 1868 les coses semblen canviar. Les despeses inicien una decidida tendència a l'alça, mentre que es registren fluctuacions notables durant uns anys. Com tindrem ocasió de veure, tant la inestabilitat política com la presència d'algunes operacions de gran envergadura van contribuir a aquestes variacions.

Gràfic 10.10. Percentatge dels ingressos que representen les despeses

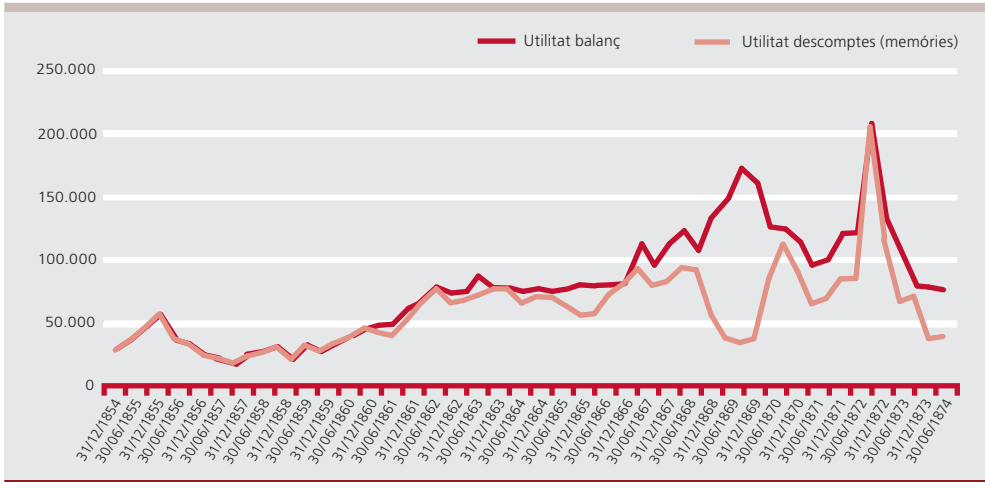
Font: Memòries del Banc de Barcelona

Ingressos

Els ingressos del Banc van mantenir des dels orígens una tendència ascendent. L'enfonsament més significatiu dels ingressos es va produir amb la crisi de 1848 i van trigar gairebé una dècada a recuperar-se. No va succeir el mateix amb la crisi de 1866. Tot i que els ingressos producte de les operacions de préstecs i descomptes sí que van tenir un descens significatiu, el recurs al crèdit a l'Estat per diverses vies va compensar la caiguda de la demanda privada de crèdit. Tot i així, un cop cancel·lades aquestes operacions, els ingressos van retrocedir amb rapidesa fins a quotes properes a les que hi havia abans

de la crisi. Hem vist que hem de relacionar aquest fet amb l'atonía que va presentar la concessió de crèdit en aquells anys. El repunt dels anys 1871-1872 està relacionat amb una important operació de crèdit a l'Estat amb garantia d'or que va permetre donar ocupació temporal als enormes excedents de caixa que el Banc mantenia. Finalment, la caiguda dels últims semestres del període s'ha de vincular a la greu paràlització que va patir Catalunya durant l'última guerra carlina.

Gràfic 10.11. Ingressos obtinguts pel Banc de Barcelona

Font: Memòries del Banc de Barcelona

A més de les utilitats totals recollides en el compte de resultats corresponent, les memòries de l'entitat ressenyaven específicament els ingressos derivats de la gestió de la cartera. Com s'observa en el gràfic 10.11, fins a 1854 no hi ha diferències sensibles entre ambdues quantitats. Les discrepàncies posteriors es deuen al rendiment d'operacions alienes a la cartera ordinària del Banc, essencialment operacions amb l'Estat. Com hem indicat aquestes van ser especialment importants després de la crisi de 1866. Després de 1869 les operacions amb l'Estat van prosseguir, però majoritàriament van ser comptabilitzades com a préstecs ordinaris.

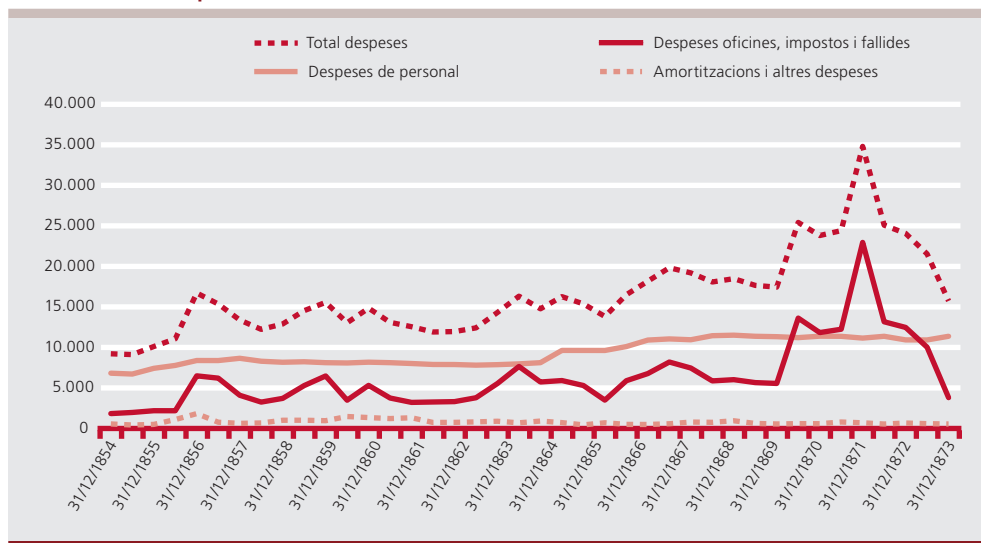
Despeses

Les despeses més importants del Banc eren les englobades en despeses de personal (salaris d'empleats) i les despeses d'oficines (gràfic 10.12). Les primeres es van mantenir relativament estables durant el període. L'augment que es registra el 1864 i el 1867 sembla vinculat a un increment lleu de la plantilla. Les despeses d'oficines, en canvi, evidencien fluctuacions fortes, especialment cap al final del període. En aquesta partida s'inclouien les despeses de manteniment de l'edifici, les despeses corrents de les oficines i també els

El Banc de Barcelona, 1844-1874

menyscapes de diners i els impostos. Segurament entenien per *menyscapes de diners* els derivats de les pèrdues que es podien produir en el maneig d'efectiu pels caixers, i també els derivats de l'ús dels pagarés de xavalla catalana el valor dels quals variava. És possible que les fluctuacions que presenta aquesta partida es deguin a aquestes variacions i als diversos canvis fiscals ocorreguts durant el període.

Gràfic 10.12. Despeses (duros)

Font: Memòries del Banc Barcelona

Segons els pressuposts de l'Estat de 1863-1864 corresponia pagar als bancs el 5% dels beneficis líquids que obtinguessin al final de cada semestre *com a quota per al Tresor*. El 1867 el ministre Barzanallana (que tornava a ocupar la cartera) va presentar un projecte de llei que proposava establir una imposició del 5% sobre els dividendes, rendes o beneficis que es repartissin als posseïdors d'accions i obligacions de bancs i societats de tota mena.²⁴

Al Banc es va discutir aquesta novetat, i es va recordar que l'entitat, com a societat anònima, ja estava pagant l'impost corresponent:

«[...] respecto del pago de contribuciones las Sociedades anónimas y sus accionistas constituyen una sola entidad, y no dos negocios o intereses diversos, como supondría la exacción de un impuesto individual después de haberlo satisfecho colectivamente por igual concepto;

24. Actes de les Sessions de les Corts, Congrés dels Diputats, 12 de juny de 1867.

Considerando que de la aplicación de dicho artículo del proyecto de ley de presupuestos, resultaría una desigualdad notoria entre los contribuyentes que se dedican a idéntica clase de negocios, porque el interesado en una Sociedad colectiva, comanditaria y el particular, pagarían un solo impuesto y el interesado en una sociedad anónima, por el mismo motivo que aquel, pagaría dos.»²⁵

Després d'una discussió en la qual consta que Manuel Girona va fer algunes observacions sobre la qüestió, i la va considerar «bajo diferente punto de vista del que queda acordado», la Junta de Govern va decidir dirigir al Senat una sol·licitud perquè declaresin que els bancs d'emissió estaven exempts del pagament de l'impost del 5%. Aquesta petició no va prosperar i el projecte es va publicar amb l'impost assenyalat.²⁶

Beneficis

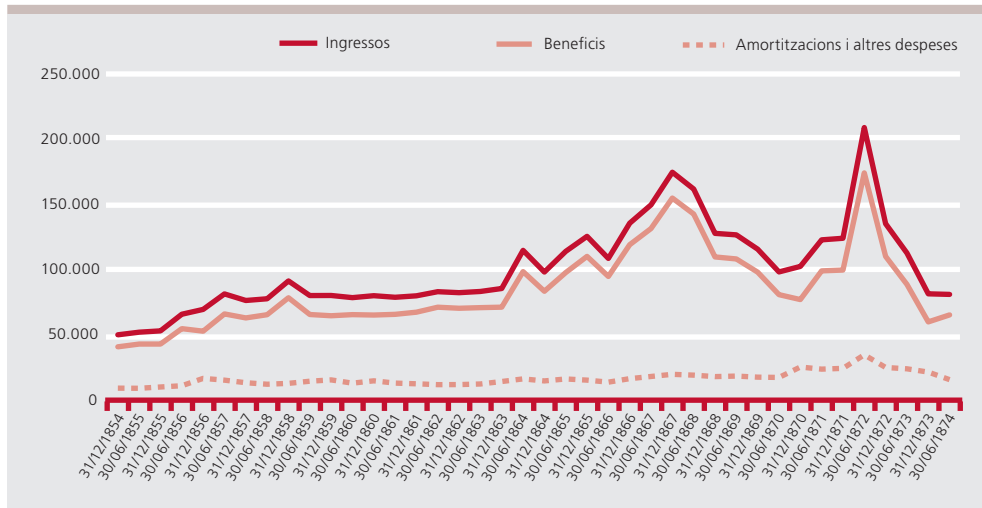
Les consideracions que acabem de fer sobre l'evolució d'ingressos i despeses ens introdueixen a la primera anàlisi sobre l'evolució dels beneficis. Com en el període anterior, l'evolució dels ingressos és la que marca la pauta dels excedents aconseguits pel Banc (gràfic 10.13). A una primera fase de creixement, que cal associar amb els augments del capital, segueix un període d'estabilitat fins al 1864. Els prolegòmens i la mateixa fase aguda de la crisi venen marcats per un augment dels beneficis. Això no ens ha de sorprendre si tenim en compte l'augment dels interessos en aquests anys i l'absorció pel Banc d'una part del negoci de les entitats desaparegudes durant la greu pertorbació financera.

Aquesta evolució positiva resultaria efímera. Els valors negociats en borsa (fonamentalment, els de societats ferroviàries i creditícies) havien rebut un cop dur el 1866. Calia esperar que els tipus d'interès es reduïssin, però resulta sorprenent la reducció del volum de crèdit, malgrat la gairebé desaparició de la competència. L'efecte d'ambdós processos és un descens dels beneficis, només interromput en alguns exercicis pels resultats atribuïbles a algunes operacions extraordinàries. Sembla clar que, una vegada superat el període marcat per la crisi, amb els seus antecedents i conseqüències, l'evolució econòmica del Banc va ser menys satisfactòria i només va quedar alleugerida pels resultats d'algunes especulacions puntuals. Reprendrem l'anàlisi de la rendibilitat del Banc en un apartat posterior d'aquest capítol.

25. Actes de la Junta de Govern, 17 de juny de 1867.

26. Actes de les Sessions de les Corts, Congrés dels Diputats, 14 de juny de 1867, apèndix primer.

Gràfic 10.13. Ingressos, despeses i beneficis (duros)

Font: Memòries del Banc de Barcelona

Com hem assenyalat repetidament, la política del Banc era dedicar a la remuneració dels accionistes tot el benefici que permetien la llei i els estatuts. Tan sols es treia de la part dedicada a dividend la remuneració estatutària de la Junta de Govern i la part que la llei obligava a dedicar a reserves.

La remuneració a les Juntes establerta pels reglaments originals era del 10% dels beneficis. Tanmateix, i com hem dit, arran de la crisi de 1848 la Junta de Govern s'havia aplicat a si mateixa un límit de 2.500 duros semestrals de remuneració. Aquesta situació va canviar a partir del primer semestre de 1856, quan els mateixos directius van decidir donar per finalitzada l'etapa de reducció de les seves remuneracions, després d'al·legar el gran sacrifici que havien assumit. Com es pot observar, l'efecte de la mesura va ser molt notable. Les quantitats percebudes pels membres de la Junta es van doblar àmpliament (Quadre 10.6).

Aquesta nova situació tampoc no havia de resultar confortable per als directius. Òbviament, l'augment dels beneficis estava relacionat amb la multiplicació del capital efectiu que es va produir en aquests anys i és possible que alguns accionistes estimessin excessiva la remuneració de les Juntes. Sigui com vulgui, la qüestió es va abordar als nous estatuts, als quals ja ens hem referit. En l'article 31 s'establí que les Juntes de Govern i de Direcció rebrien, en conjunt, un 8% sobre els beneficis. Aquesta innovació es va començar a aplicar a partir del desembre de 1859. Com es pot veure, el canvi va implicar una reducció lleu dels guanys dels directius, però es van mantenir molt per sobre del percebut abans de 1856.

En la Junta de Govern de 16 d'agost de 1859 es va discutir la manera com s'havien de repartir ambdues Juntes la remuneració establerta:

«La Dirección después de exponer las razones de delicadeza que le impulsaban a hablar sobre el particular y a fin de evitar discusiones manifestó que se creía autorizada para proponer, en razón de que no era la que salía beneficiada, que el expresado ocho por ciento se repartiéra por mitad: esto es, cuatro por ciento para los doce vocales de la Junta de gobierno y cuatro por ciento para la Comisión Directiva, sin perjuicio de lo que la junta tuviera por conveniente resolver. Esta aprobó lo propuesto por la Dirección.»

Aquest repartiment, aparentment, perjudicava en termes relatius els directors. Mentre que els membres de la Junta sense responsabilitats executives es repartien –igual que abans– el 4% del benefici, els tres directors van veure descendir la seva participació del 6% al 4%. De tota manera, els ingressos dels directors no van disminuir. Tot el contrari, van passar d'uns 1.200 duros anuals abans de 1855 a uns 2.000 duros de mitjana a partir de 1857. Com hem indicat més amunt, no sembla que les remuneracions obtingudes pels directors –ateses la seva dedicació i responsabilitat– puguin ser qualificades d'excessives. El quadre 10.6 mostra la distribució dels beneficis del Banc durant el període 1855-1874.

Quadre 10.6. Distribució de beneficis 1855-1874

	Beneficis	Remuneració de les Juntes	1% per complir article 134 Reglament	Benefici líquid	A reserva	Dividends	Net a romanent
30/06/1855	43.055	2.500		40.555	2.889	37.660	6
31/12/1855	43.064	2.500		40.564		40.000	564
30/06/1856	54.881	5.488		49.393		50.000	-607
31/12/1856	52.936	5.294		47.642	4.411	40.000	3.231
30/06/1857	66.177	6.618		59.559	7.390	52.000	170
31/12/1857	63.113	6.311		56.802	6.700	50.000	101
30/06/1858	65.576	6.558		59.018	7.255	52.000	-236
31/12/1858	78.604	7.860		70.743	20.372	50.000	372
30/06/1859	65.734	6.573		59.160	8.789	50.000	372
31/12/1859	64.776	5.182		59.594		60.000	-406
30/06/1860	65.637	5.251		60.386		60.000	386
31/12/1860	65.324	5.226	653	59.445		60.000	-555
30/06/1861	65.866	5.269	659	59.938		60.000	-62
31/12/1861	67.525	5.402	675	61.448		60.000	1.448
30/06/1862	71.342	5.707	713	64.921		65.000	-79
31/12/1862	70.529	5.642	705	64.181		65.000	-819
30/06/1863	71.005	5.680	710	64.615		65.000	-386
31/12/1863	71.367	5.709	714	64.944		65.000	-56
30/06/1864	98.649	7.892	986	89.771		90.000	-229
31/12/1864	83.558	6.685	836	76.037		75.000	1.037
30/06/1865	97.910	7.833	979	89.098		90.000	-902

El Banc de Barcelona, 1844-1874

	Beneficis	Remuneració de les Junes	1% per complir article 134 Reglament	Benefici líquid	A reserva	Dividends	Net a romanent
31/12/1865	110.335	8.827	1.103	100.405		100.000	405
30/06/1866	94.943	7.595	949	86.398	26.949	60.000	-551
31/12/1866	119.292	9.543	1.193	108.555	23.051	85.000	504
30/06/1867	131.710	10.537	1.317	119.856		120.000	-144
31/12/1867	155.096	12.408	1.551	141.137		140.000	1.137
30/06/1868	142.837	11.427	1.428	129.982		130.000	-18
31/12/1868	109.921	8.794	1.099	100.028		100.000	28
30/06/1869	108.369	8.669	1.084	98.615		100.000	-1.385
31/12/1869	98.226	7.858	982	89.386		89.474	-88
30/06/1870	80.973	6.478	810	73.686		73.684	1
31/12/1870	77.196	6.176	772	70.249		70.000	249
30/06/1871	99.223	7.938	992	90.293		90.000	293
31/12/1871	99.829	7.986	998	90.844		90.000	844
30/06/1872	174.403	13.952	1.744	158.707		160.000	-1.293
31/12/1872	110.317	8.825	1.103	100.388		100.000	388
30/06/1873	88.830	7.106	888	80.836		80.000	836
31/12/1873	60.064	4.805	601	54.658		55.000	-342
30/06/1874	65.432	5.235	654	59.543		60.000	-457

Font: Memòries del Banc de Barcelona

4. La gestió del Banc 1857-74. Una avaluació

La gestió del Banc de Barcelona al llarg d'aquest període està marcada per la gran crisi financera de 1866, que va acabar amb l'esbós de sistema financer gestat a l'empara de les lleis de 1856. El període no va estar exempt d'altres crisis, econòmiques i polítiques, com ara la crisi de 1857-1859, que va tenir certa repercussió en les activitats del Banc.

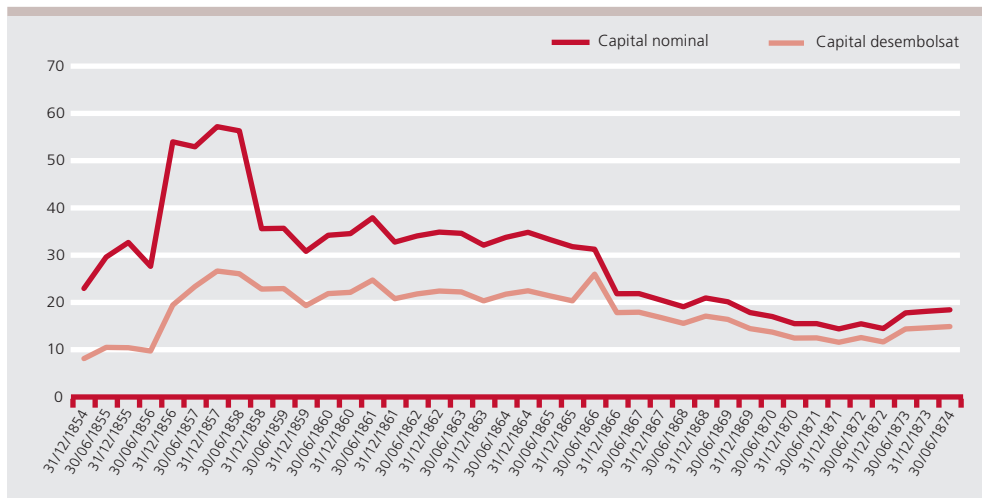
De la mateixa manera que hem fet a la primera part d'aquest volum, ens referirem a la gestió del Banc com a entitat empresarial privada, el principal objectiu de la qual era oferir un rendiment als accionistes. No pot passar desapercebut que en aquest període el Banc va mantenir una situació de competència a la plaça fins al 1866; per tant, ens interessa reflectir com va afrontar aquesta situació des de la perspectiva dels resultats econòmics obtinguts.

Per analitzar en termes quantitativs l'evolució del Banc, procedirem a l'anàlisi de les principals ràtios financeres, les mateixes que hem estudiat a la primera part d'aquest treball. La diferència entre el capital desemborsat i el nominal ens ha impulsat a presentar els càlculs en funció de tots dos.

Solvència

Hem definit la *solvència* com la ràtio que expressa la proporció dels fons propis de l'empresa sobre el passiu total. El resultat es recull en el gràfic 10.14. Com es pot observar, si ens referim als càlculs efectuats sobre el capital desemborsat, la recuperació de l'indicador de solvència, iniciada amb l'ampliació de capital de 1855, va ser reforçada per l'efectuada immediatament després. El nivell absolut es va mantenir més o menys invariable durant la dècada de competència oberta, però va començar a descendir d'una manera inexorable a partir de l'acabament de la crisi. La raó no és cap altra que l'augment dels comptes corrents, que incrementaven el volum relatiu de recursos aliens. Aquesta pèrdua de solvència aparent no significa, però, una actitud més arriscada del Banc, ja que la major part d'aquest augment dels comptes corrents va romandre en metàl·lic a la caixa de l'establiment i no representava, en conseqüència, cap risc. En aquest cas no es va produir, com durant els anys 1848-1850, una reducció deliberada del capital desemborsat per treure un profit més gran de l'increment dels recursos aliens.

Gràfic 10.14. Indicadors de solvència (Fons propis sobre actiu total %)

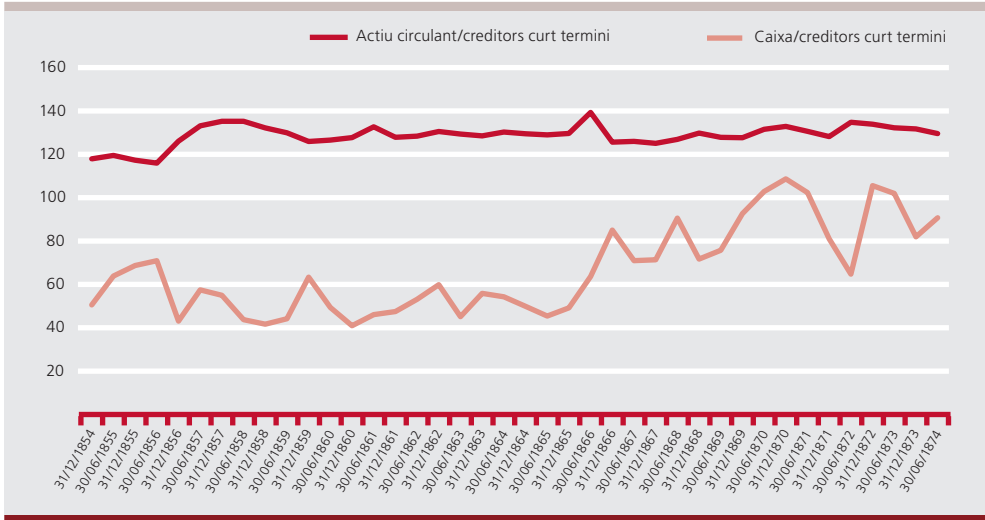

Font: Memòries del Banc de Barcelona

L'evolució de la solvència amb relació al capital nominal és esbiaixada per l'operació de reducció del capital que es va produir el 1858 a instàncies del Govern. Deixant de banda aquest fet puntual, l'evolució és similar, amb l'excepció d'una caiguda més precipitada de l'indicador en els anys posteriors a la crisi, producte de l'increment del capital desemborsat i la reducció del capital a mans dels accionistes (25% a partir de 1866).

Liquiditat i creació de diner

Els indicadors de liquiditat mesuren la capacitat de la institució per convertir els actius en efectiu i poder respondre a demandes de reembossament eventuals. El gràfic 10.15 mostra dos d'aquests indicadors. El primer relaciona l'actiu circulat, això és, la caixa més els crèdits, amb el passiu exigible a curt termini, és a dir, els comptes corrents més els bitllets. Com es pot observar, després d'un ascens lleu a causa de l'augment del capital, aquesta ràtio es va mantenir gairebé totalment estable al llarg del període. El segon indicador relaciona l'efectiu a caixa amb l'actiu circulat i és equivalent a l'encaix. Reflecteix la proporció dels comptes corrents i els bitllets que es manté líquida a caixa. En aquest cas, queda clarament recollit el notable augment relatiu de les disponibilitats líquides que es van produir després de la crisi de 1866. Es tracta d'un moviment de gran magnitud que reflecteix que el disponible a la caixa del Banc va augmentar més ràpidament que la suma de bitllets en circulació i comptes corrents.

Gràfic 10.15. Indicadors de liquiditat (%)

Font: Memòries del Banc de Barcelona

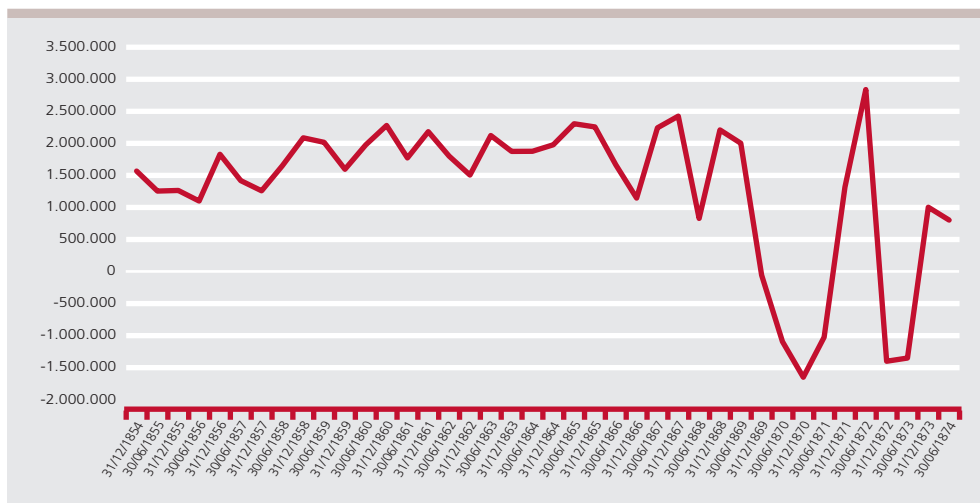
Aquest fenomen es mostra d'una manera encara més impactant si observem l'evolució del volum de diner creat pel Banc; és a dir, els mitjans de pagament nets posats a les mans del públic per l'entitat. Això equival a la suma dels bitllets en circulació i els comptes corrents, un cop trets els actius monetaris que el Banc mantenia a caixa (gràfic 10.16). Els diners nets creats pel Banc van augmentar a partir de 1854, com a conseqüència de l'increment dels bitllets en circulació i dels saldos dels comptes corrents. A partir de 1859 el nivell assolit es va mantenir, encara que amb algunes fluctuacions. Tot i així, aquesta situació va quedar totalment alterada després de la crisi de 1866. Malgrat que aquesta va comportar la desaparició dels *quasibitllets* que circulaven per la ciutat, la creació de diners pel Banc es va fer molt més irregular i va tendir a disminuir clarament. Durant diversos exercicis, a partir de 1870, el Banc va estar *destruint* diners. Això és, tenia més actius monetaris a caixa que els que havia posat a les mans del públic. Com hem vist, el problema no era que els bitllets en circulació i els comptes corrents no augmentessin, sinó que la caixa es va incrementar molt més ràpidament que els actius monetaris que el Banc creava. És a dir, que mentre es multiplicava el saldo per comptes corrents, es produïa una estabilització o un descens lleuger del crèdit.

La tendència a la baixa va ser alterada l'any 1872 per l'esmentada operació de préstec al Govern amb garantia de lingots d'or per gairebé cinc milions de duros. Durant uns mesos, la col·locació d'aquests fons a Madrid es va traduir en una reducció de l'efectiu a caixa, però quan el Banc, d'acord amb les autoritats, es va apropiat de l'or per saldar el préstec, la situació comptable va tornar a ser de destrucció neta de diners. El dipòsit

El Banc de Barcelona, 1844-1874

posterior d'aquests fons a bancs estrangers va pal·liar novament la situació en els últims semestres aquí estudiats. Aquestes operacions, en tot cas, no afectaven gaire la plaça de Barcelona, on en termes nets el Banc actuava reduint la liquiditat de l'economia. Aquesta situació insòlita per a un banc d'emissió que actua en règim de monopoli serà discutida en el capítol 13 d'aquest treball.

Gràfic 10.16 Diner creat (duros)

Font: Memòries del Banc de Barcelona

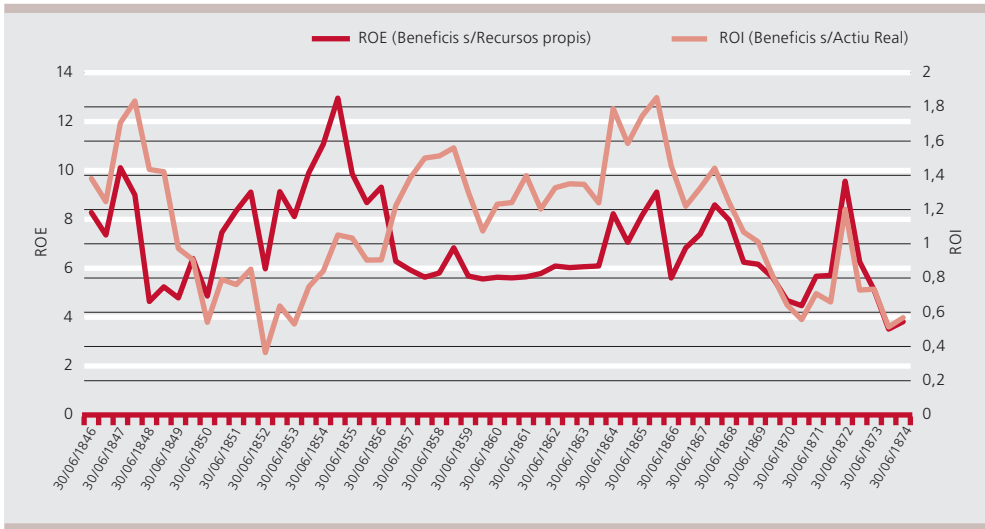
Rendibilitat

Finalment, introduïrem alguns indicadors de la rendibilitat del Banc. Com a la primera part d'aquest treball, analitzarem les ràtios ROE (*return on equity*) i ROI (*return on investment*). La primera reflecteix la rendibilitat per a l'accionista en relacionar beneficis amb recursos propis; la segona informa de la rendibilitat global de l'empresa i es calcula dividint els beneficis per l'actiu real. L'evolució d'ambdues ràtios des de l'obertura del Banc es pot veure en el gràfic 10.17.

En primer lloc, hem de destacar el canvi important que va significar en termes de rendibilitat la doble ampliació de capital que es va produir entre el 1855 i el 1857. Com podem veure, les importants rendibilitats per a l'accionista (ROE) aconseguides durant els anys anteriors es van reduir d'una manera notable, mentre el rendiment general de l'entitat millorava. Posteriorment, durant el quinquenni 1859-1863, la situació es va estabilitzar en uns nivells mitjans, si tenim en compte l'evolució seguida fins aleshores pels dos indicadors. Els anys 1864-1866, com no podia ser de cap altra manera, van ser de rendibilitats molt altes, conseqüència lògica dels tipus d'interès elevats vigents.

El que va succeir amb les ràtios de rendibilitat a partir del final de la crisi de 1866 introdueix nous elements per a l'anàlisi d'aquest període complex. Els dos indicadors cauen d'una manera significativa i se situen, en ambdós casos, en els nivells més baixos de la vida del Banc. No es pot adduir, doncs, aquesta vegada que una política restrictiva i de rendibilitat baixa global proporcionés bons rèdits als accionistes, com durant els anys 1849-1854. Així doncs, i al marge de la política de dividendes que ara estudiarem, sembla evident –encara que paradoxal– que la recuperació de l'hegemonia gairebé monopolista a la plaça no va representar per al Banc un increment de la rendibilitat, sinó un deteriorament.

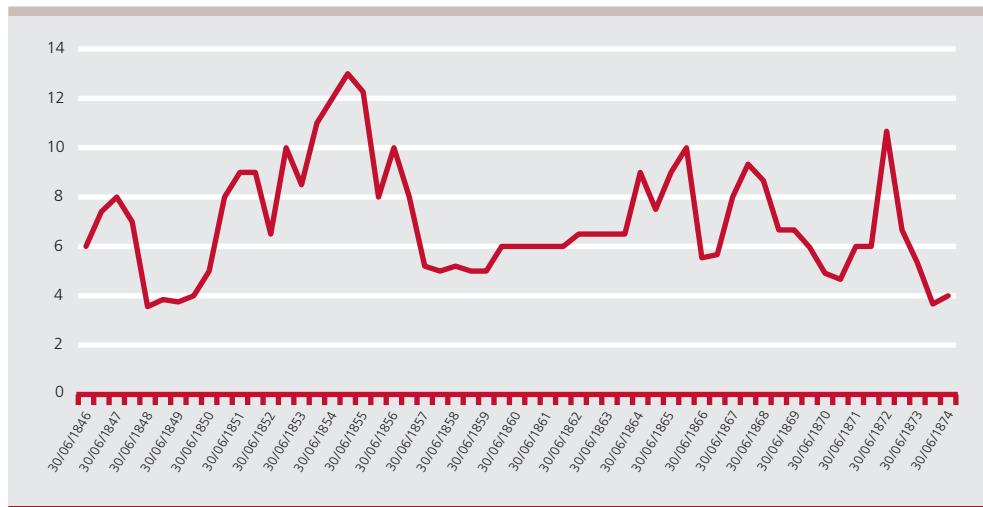
Gràfic 10.17 Indicadors de rendibilitat (%)

Com és natural, el que l'accionista podia valorar d'una manera directa quant a rendibilitat era el dividend que obtenia. El gràfic 10.18 recull el dividend pagat pel Banc al llarg de la seva història en funció del capital desemborsat. Com podem veure, la caiguda del dividend per efecte de les ampliacions de capital va ser molt notòria i els efectes de la competència van mantenir el nivell a l'entorn del 6% semestral fins a 1864. Llavors comença un període de grans fluctuacions, però amb una certa tendència a la baixa, especialment després de 1868.

El Banc de Barcelona, 1844-1874

Gràfic 10.18. Dividend semestral (% sobre capital desemborsat)

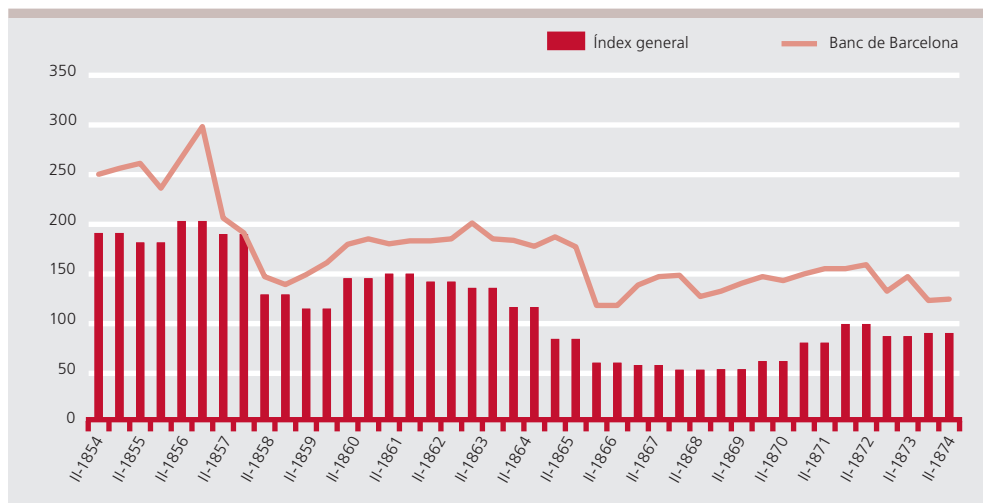

Font: Memòries del Banc de Barcelona

El Banc, malgrat tot, continuava sent una inversió molt rendible. Un rendiment a l'entorn del 12% anual era molt més del que es podia obtenir d'una inversió en deute de l'Estat o en obligacions de ferrocarrils i, a més, amb una incertesa molt inferior.

La valoració que el mercat feia del Banc com a inversió es pot constatar en l'evolució de la cotització de les accions.

Gràfic 10.19. Cotitzacions del Banc de Barcelona i índex de la Borsa

Font: Memoria del Banco de Barcelona. Quincuagésimo aniversario de su fundación (1894), i Castañeda i Tafunell (2001). Hem considerat que el valor aproximat de l'índex general per a 1856 era de 200. Les cotitzacions del Banc de Barcelona en percentatge sobre el capital desemborsat.

Tant les fluctuacions en la rendibilitat per a l'accionista com la conjuntura econòmica general es reflecteixen en l'evolució del valor borsari de les accions del Banc (gràfic 10.19). Com es pot observar, les cotitzacions elevades assolides durant els anys 1854-1856 es van reduir en els anys posteriors d'una manera molt notable. Es pot explicar, parcialment, tant per la caiguda que acabem d'estudiar en la rendibilitat, com per l'evolució general de la Borsa de Barcelona. És probable que aquesta caiguda fos més intensa en el cas del Banc (va ser d'un 40% el 1854 i 1858) com a conseqüència de la nova legislació bancària –que l'obligava a entrar en competència– i dels problemes legals que va haver d'afrontar l'entitat aquells anys. En tot cas, el valor en mercat de les accions es va mantenir àmpliament sobre el nominal i va experimentar una recuperació lleugera entre 1858 i 1860.

Els efectes de la crisi general de 1864-1866 van afectar també la valoració borsària del Banc, però amb ritmes i intensitats diferents del conjunt del mercat. En primer lloc, per al Banc la caiguda no es va produir fins al moment del pànic bancari, això és, el maig-juny de 1866, mentre que el descens general dels valors, i molt especialment dels de ferrocarrils, havia començat ja el 1864. Així mateix, la caiguda de l'índex general va ser molt més intensa que la del Banc. Tant l'índex general com la cotització de les accions del Banc es van recuperar lleument després de la crisi, tot i que no van tornar a assolir les quotes anteriors a 1864. També en aquest període el Banc va mantenir la seva cotització sobre la par, i va ser una de les poques societats cotitzades que va aconseguir-ho. Així doncs, encara que les fluctuacions generals van afectar la valoració de les accions del Banc, els seus tenidors van poder continuar tenint una situació de cert privilegi en el marc d'una caiguda general de les expectatives econòmiques.

5. Conclusions

Els vint anys d'història del Banc de Barcelona que van des de 1854 fins a la concessió al Banc d'Espanya del privilegi d'emissió, el 1874, estan clarament dividits, amb caràcter general, per la crisi del maig de 1866. Durant la primera dècada, el Banc es va haver d'enfrontar a una situació de forta competència exercida per noves entitats financeres que no només van lluitar per la concessió de crèdit o la captació de dipòsits i comptes corrents, sinó que també van entrar al territori de l'emissió de bitllets que legalment tenien vedat. El Banc es va ajustar a les noves circumstàncies augmentant la seva capacitat financera tant per la via dels recursos propis, com incrementant l'emissió fiduciària. La rendibilitat general del Banc va millorar, però en treballar amb una proporció més gran de capital propi, la rendibilitat per a l'accionista va disminuir.

La crisi va implicar un canvi radical de panorama. Els dos anys anteriors van ser de tensions financeres greus a la ciutat i, justament gràcies a elles, es van elevar els rendiments del Banc. La crisi va ser dura i el Banc va aprofitar la conjuntura per erigir-se novament en amo i senyor financer de la ciutat. No obstant això, aquesta situació

El Banc de Barcelona, 1844-1874

presumptament favorable va quedar afectada per una caiguda en la concessió de crèdit privat, un fenomen que, pel que sembla, van experimentar també la resta de bancs provincials, i fins i tot el Banc d'Espanya. Els avenços i préstecs al Tresor es van convertir així en la manera de donar ocupació, encara que fos parcialment, a uns recursos aliens que augmentaven i no trobaven sortida. La rendibilitat global va caure i també la dels accionistes, mentre que els dividendes evolucionaven d'una manera erràtica, però sense una millora substantiva. En els capítols següents analitzarem en detall l'evolució del Banc en cadascun d'aquests períodes.

CAPÍTOL 11

El Banc en competència (1855-1866)

Les lleis de 1856, tal com hem assenyalat, van obrir una dècada decisiva en el desenvolupament financer espanyol. Una dècada que, a més, es va caracteritzar per una expansió econòmica molt notable i per l'avenç irreversible de les relacions capitalistes en la societat espanyola. La reforma financera impulsada pel Govern progressista anava en un sentit invers a les de caràcter centralitzador que s'havien implantat anys anteriors en els països més influents d'Europa.¹ Sense arribar a autoritzar el *free banking*, va ampliar la pluralitat d'emissió i, a la pràctica, va fomentar l'emissió competitiva de bitllets de banc. El Banc de Barcelona es va enfrontar, en conseqüència, a unes circumstàncies completament diferents de les que havien estat predominants en els seus primers deu anys de vida.

En aquest capítol examinarem l'evolució del Banc de Barcelona en aquest període de competència oberta a la ciutat. Una competència que no va afectar tan sols l'oferta de crèdit formal que el Banc concedia fins aleshores en solitari, sinó que també es va fer present en la circulació fiduciària. Les societats financeres creades a l'empara de la nova legislació van iniciar immediatament l'emissió de paper moneda, malgrat no estar-hi legalment facultades. La ciutat va acceptar aquest paper en els intercanvis i els bitllets del Banc van perdre quota de mercat. A més s'hi ha d'afegir el fet que aquestes societats (i també la caixa de dipòsits dependent de l'Administració central) van decidir remunerar els saldos mantinguts en dipòsits o comptes corrents, mentre que el Banc en mantenia el caràcter gratuït. El Banc va haver d'afrontar aquest canvi de panorama mentre lluitava amb els problemes legals relacionats amb la tercera ampliació de capital, uns problemes que, sens dubte, van contribuir a minvar-ne el prestigi a la ciutat.

En primer lloc, analitzarem les decisions que va adoptar el Banc quant a la captació de recursos i, en segon lloc, n'estudiarem la política de crèdit.

1. Política de passiu

De tot l'ampli període en què el Banc de Barcelona va mantenir el privilegi emissor, el comprès entre el 1856 i el 1866 va ser el que va tenir menys èxit en la política de captació de passiu. Ni els bitllets es van acceptar com abans, ni els comptes corrents es van utilitzar amb la intensitat d'altres moments; i els dipòsits, que tampoc no havien estat importants abans, van mantenir l'atonía. D'aquesta manera, el Banc va dependre

1. Exemples de centralització van ser la Llei Peel, de 1844, que va reforçar el paper del Banc d'Anglaterra, i l'absorció dels bancs emissors locals francesos pel Banc de França el 1848.

fonamentalment dels fons propis per incrementar les operacions. Com hem vist, entre el 1854 i el 1856 el capital desemborsat de l'entitat s'havia quadruplicat i havia passat de 250.000 duros a 1.000.000 de duros. Aquest import es va mantenir fins a l'esclat de la crisi de 1866.

Si tenim en compte els recursos aliens en conjunt, els comptes corrents –que havien estat la principal partida en el període 1850-1855– es van retreure per deixar pas als bitllets, que van ocupar en aquest període el 50% del total del passiu del Banc. El capital desemborsat, pel seu costat, va augmentar la participació fins al 20% del passiu (en el període anterior era del 10%).

Els bitllets: la defensa del monopoli

En el capítol 10 hem analitzat l'evolució de l'emissió de bitllets durant el període. Ara correspon abordar amb més detall les raons que poden explicar aquesta evolució. Tal com hem vist, la capacitat d'emissió adquirida després de les ampliacions de 1855 i 1856 no es va aprofitar plenament fins a cinc anys després. I tot i així, quan es van posar en circulació gairebé tots els bitllets possibles, una part gens menyspreable va quedar a la caixa durant alguns anys més. Per tant, resulta evident que el Banc va tenir dificultats serioses per introduir els bitllets al mercat durant la dècada de 1856-1866; i això s'ha de relacionar amb la presència d'entitats competidores que concedien crèdit i també emetien «bitllets».

Hi poden haver dues raons que expliquin la situació que comentem. La primera és que els bitllets no tinguessin la confiança del públic, que no els acceptés o n'exigís el reemborsament ràpid en metàl·lic. La segona és que el Banc no facilités prou quantitat de crèdit per donar sortida als bitllets. La primera causa és molt improbable, perquè observem que, en tot cas, es mantenia en circulació una suma molt considerable de bitllets i no hi ha cap constància de desconfiança per part dels tenidors. De fet, quan el públic va reduir la demanda de paper moneda, els bitllets del Banc van ser els menys afectats.² Caldrà pensar, doncs, que en un context de fort increment de la demanda, els competidors nous van acaparar una part significativa del mercat de crèdit i que –per aquesta via– van aconseguir col·locar els seus *bitllets* entre el públic en detriment dels del Banc.

El que acabem d'assenyalar ens permet comprendre la preocupació dels gestors del Banc per la proliferació a la plaça de diversos tipus de valors reemborsables a la vista emesos per altres entitats i que eren utilitzats àmpliament com a moneda en els intercanvis. Resseguirem amb cert detall les principals característiques de la nova situació i la reacció que va tenir el Banc.

2. Pascual i Sudrià (2008).

La circulació de paper moneda diferent dels bitllets emesos pel Banc de Barcelona no era una cosa desconeguda abans de l'aparició de les caixes de descompte i de les societats de crèdit. Hem vist en el capítol 7 que durant els anys 1854-1855 el Banc va estar molt inquiet per l'ús massiu dels comptes corrents en substitució dels bitllets i que va sol·licitar, sense aconseguir-la, una autorització per emetre bitllets amb una cobertura metàl·lica del 100%. També hem esmentat el testimoni d'un observador qualificat que, en analitzar la proliferació posterior de bitllets, recordava que, abans d'entrar en joc les societats de crèdit i les caixes de descompte, molts comerciants acceptaven com a moneda uns abonarés emesos per «*simples cambiantes de moneda sin la menor responsabilidad y sin otro moviliario y ajuar que unas mesas de pino colocadas en las plazas públicas*».³

Sembla clar, doncs, que hi havia una necessitat de moneda fiduciària per a intercanvis que el Banc no aconseguia cobrir. Sens dubte, la voluntat d'incrementar la capacitat d'emetre bitllets va ser una de les raons de l'ampliació de capital acordada el 1854 i potser també de la de 1856. Tot i així, el canvi legislatiu ocorregut a començament d'aquest últim any va variar completament aquest estat de coses. A més d'ampliar fortament la capacitat d'emissió dels bancs autoritzats a emetre –de la suma del capital efectiu al seu triple–, va permetre l'aparició de noves entitats de crèdit que es van presentar en un mercat fins aleshores dominat, en el cas de Barcelona, pel Banc de la ciutat.

La competència en el mercat de crèdit resultava inevitable amb el nou marc jurídic, però el que el Banc segurament no esperava era que la concurrència s'estengués també a la creació de paper moneda en les dimensions que es van assolir. En termes legals, el monopoli que tenia el Banc de Barcelona respecte a l'emissió de bitllets convertibles a la vista era categòric i, de fet, al llarg de tot el debat ningú no el va qüestionar en termes jurídics. No obstant això, les noves caixes de descompte i societats de crèdit van començar immediatament després de la seva aparició a emetre documents diversos que exercien el paper de bitllets. Podien ser talons registrats i no presentats al cobrament, obligacions a curt termini vençudes o molt properes al venciment, ordres de pagament de diversos tipus reemborsables a la vista, etc.⁴

En un primer moment, el Banc no va inquietar-se excessivament per la situació i durant el 1856 fins i tot va decidir acceptar a caixa els documents al portador d'algunes d'aquestes societats (Catalana General de Crèdit, Unió Comercial, Caixa Catalana Industrial i Mercantil), però en liquidava diàriament l'import amb cada entitat.⁵ Ara bé,

3. «Memoria redactada por D. José Fariñas relativa a la visita girada a las sociedades de Crédito de Barcelona» (12 de juliol de 1859). Archivo Histórico Nacional (AHN), Hacienda, lligall 429/1.

4. Sobre les característiques d'aquestes emissions i els efectes sobre el mercat financer, vegeu Sudrià i Pascual (1999), Pascual (2006) i Pascual i Sudrià (2008).

5. Actes de la Junta de Direcció, 15 i 26 de novembre de 1856.

arribat el mes de desembre de 1856, la proliferació d'aquest tipus de paper va començar a alarmar els dirigents del Banc. Els directors van expressar davant de la Junta de Govern la seva preocupació per «*la enorme masa*» de paper que circulava a la ciutat en condicions no legals i es va nomenar una comissió d'estudi. Tanmateix, no va ser fins a sis mesos més tard, el 15 de juny de 1857, que es va decidir remetre al Govern una exposició en què es denunciava la circulació de paper *abusiu* i es reclamaven mesures per retirar-lo. En l'escrit, el Banc exposava clarament que la proliferació d'aquest paper obligava a diferir «*de día en día la terminación del asunto de la tercera emisión*».⁶

Simultàniament, el Banc va prendre una sèrie de mesures que revocaven les adoptades inicialment respecte als *quasibitllets* amb la finalitat de dificultar-ne la circulació i de deixar clara l'actitud del Banc respecte a aquests valors:

*«En relación con los valores que aceptará el Banco en los cobros que haga por cuenta propia o ajena, la caja solo aceptará billetes del Banco, los equivalentes a monedas de cobre, los talones a cargo del Banco (sea quien fuese el librador) y los extendidos contra cualquiera de las sociedades de Crédito, con tal de que no se hallen registrados y sean expedidos precisamente por la misma persona que deba pagar el efecto [...]»*⁷

En el mateix sentit i per evitar que fossin els talons lliurats contra el mateix Banc els que circulessin en forma de bitllets, es va acordar un procediment de pagament nou. El mecanisme era complicat i d'alguna manera penalitzava els clients de l'entitat. En temps anteriors, el portador d'un taló d'un client del Banc es podia assegurar de la validesa autenticant-lo a les oficines de l'entitat. Una vegada fet això el podia cobrar o cedir a una altra persona per saldar deutes. En canvi, segons la normativa nova, els portadors dels talons havien de rebre quan els presentessin per autenticar una cèdula amb la signatura del cap de la secció de comptes corrents i una contrasenya de seguretat. El taló se'l quedava el Banc i la cèdula, en presentar-la a caixa, servia al portador del taló per cobrar. La decisió es va anunciar als diaris de la ciutat i s'establia un termini per liquidar tots els talons que poguessin estar circulant.⁸

La protesta presentada pel Banc de Barcelona contra la proliferació de paper moneda no va ser probablement l'única que va arribar al Govern.⁹ Per aquestes raons o per unes altres, el Govern va dictar una Reial ordre, de 26 de juliol de 1857, que obligava a recollir tot el paper moneda posat en circulació per entitats o particulars que no en

6. Actes de la Junta de Govern, 15 de juny de 1857.

7. Actes de la Junta de Govern, 17 de juliol de 1857.

8. Actes de la Junta de Govern, 13 de juliol de 1857. El termini expirava el 17 de juliol.

9. El Banc de Barcelona va mantenir durant aquests anys una correspondència activa amb altres bancs emissors sobre aquest assumpte.

tinguessin el dret legal d'emissió. La retirada s'havia de fer en un termini màxim de tres mesos. El Banc es va fer ressò de la resolució i va instar immediatament el governador civil a complir-la.¹⁰ Tot i així, les coses no van ser tan fàcils. Les entitats barcelonines afectades per la Reial ordre hi van reaccionar amb rapidesa i aviat van demostrar que també tenien accés a les tortuositats del poder. A instàncies de Bartomeu Vidal i Joan Magaz, que actuaven en nom de les societats de crèdit i les caixes, el Govern va expedir una nova Reial ordre, de 28 de setembre de 1857, en què introduïa una sèrie d'excepcions a la primera disposició. Concretament, s'hi establia:

«1º) que no se considerarán comprendidos en la R.O. de 26 de junio... los talones girados a cargo de dichas sociedades, ni sus obligaciones u órdenes de pago que circulen actualmente en la plaza.

2º) que los efectos comerciales que en lo sucesivo hayan de circular a cargo u orden de las referidas sociedades sean, en cuanto a talones, los girados por cuentas corrientes; como obligaciones, las que se expidan con interés y a plazo fijo e inalterable; y las órdenes de pago las que sean nominales o a favor de persona determinada.»

La nova disposició era una victòria evident de les societats competidores del Banc. Hem de tenir en compte que tots els documents esmentats es podien endossar amb la simple firma del titular i que res no impedia que les obligacions i els talons circulessin vençuts mantenint la liquiditat. D'aquesta manera, les societats podien continuar emetent paper moneda adoptant tan sols petites modificacions. El Banc va reaccionar davant aquesta situació, primer, intentant forçar una interpretació restrictiva de l'autorització concedida (que els talons no poguessin circular registrats, ni tampoc les obligacions una vegada vençut el termini; i que les ordres de pagament només poguessin ser cobrades pel titular) i, després, quan va fracassar aquesta pretensió, queixant-se amargament que, malgrat tractar-se d'un «aclarament», la nova Reial ordre s'aplicava com una autèntica rectificació de la primera.¹¹

La qüestió va quedar en aquesta situació fins al juny de 1858, quan va arribar al Banc la notícia que les societats de crèdit barcelonines estaven fent gestions prop del Ministeri d'Hisenda per aconseguir una legalització definitiva del paper moneda que tenien en circulació. El Banc va reaccionar immediatament remetent al Ministeri un nou memorial en el qual es reiteraven les raons legals i econòmiques que havien de fer que les autoritats prohibissin tot tipus de paper *abusiu*.¹² No van aparèixer disposicions

10. Actes de la Junta de Govern, 10 d'agost de 1857.

11. Actes de la Junta de Govern, 5 d'octubre de 1857.

12. Actes de la Junta de Govern, 8 de juny de 1858.

noves, encara que el Banc va reiterar els seus arguments en una nova exposició el febrer de 1859. De fet, la situació va continuar com estava fins uns mesos després, quan una contracció borsària greu va propiciar una nova picabaralla.

Efectivament, l'abril i el maig de 1859 es va començar a evidenciar una caiguda notable de les cotitzacions en borsa que els analistes van atribuir a la crisi bèl·lica entre Àustria i Itàlia. La forta escassetat de metàl·lic va alarmar les autoritats. Es pressentia que si la situació persistia hi podia haver una demanda massiva de reemborsament de bitllets i comptes corrents que posés en dificultats a les entitats de crèdit, fins propiciar alguna suspensió de pagaments i una alarma general. El 27 d'abril de 1859 el Govern va ordenar al governador civil de Barcelona, Ignacio Llasera, de fer una visita d'inspecció a les societats de crèdit per tenir un judici sobre la situació general de la ciutat. El governador va sol·licitar de seguida a totes les societats, inclòs el Banc, detalls comptables del seu estat financer.¹³ Abans de disposar d'aquesta informació, el governador va dirigir al Govern una comunicació molt alarmista sobre la situació financera de la plaça, en la que augurava la paralització de les fàbriques i de les obres públiques en execució.

La complexitat de la recopilació de les dades de les societats i la dificultat mateixa de la qüestió van impulsar el ministre d'Hisenda, Pedro Salaverría, a nomenar un comissari regi de les societats de crèdit existents a València i Barcelona en la persona de José Fariñas, oficial primer del mateix Ministeri. Fariñas va treballar amb celeritat i eficàcia i el 12 de juliol remetia al Ministeri un informe molt complet sobre la situació de les societats de crèdit barcelonines. Es tracta d'un document de gran interès, algunes dades del qual hem esmentat anteriorment. Ens referirem aquí, exclusivament, als aspectes que estan relacionats amb la qüestió dels bitllets.

Fariñas va calcular, per al 30 d'abril de 1859, que la suma dels valors exigibles a la vista o a termini molt curt emesos per les societats (sense el Banc) assolia els 2,7 milions de duros i els comptes corrents i dipòsits, 3,8 milions més. Per fer front a aquests 6,5 milions de duros exigibles a la vista, les societats disposaven a caixa d'1,1 milions de duros en metàl·lic i d'una quantitat semblant en paper moneda. La cartera de fàcil realització assolia els 3,9 milions. Fariñas deduia d'aquestes xifres que hi havia un problema de cobertura greu i que s'hi reflectia un dèficit conjunt a curt termini de 0,4 milions. Tot i així, el fet és que el líquid a caixa representava una tercera part de les obligacions a la vista, un percentatge similar a l'exigit com a encaix als bancs d'emissió. Finalment, segons Fariñas, la suma total d'obligacions a curt i llarg termini, inclòs el capital desemborsat,

13. L'expedient obert el 1859 sobre la qüestió del paper moneda a Barcelona es troba a l'AHN, Hacienda, lligall 429/1. Els documents esmentats en els paràgrafs següents procedeixen d'aquest lligall excepte que s'indiqui el contrari.

deixaven encara un dèficit d'1,3 milions. Recordem que el 30 de juny de 1859 el Banc de Barcelona tenia emesos bitllets per un import de 2,4 milions de duros, dels quals només 1,7 milions circulaven efectivament en mans del públic.

Al marge de les dades, les recomanacions i consideracions que el comissari regi feia en l'informe respecte als actius monetaris en circulació eren molt interessants:

«Nada más justo que el que desaparezca de la circulación esa masa fiduciaria que han creado las sociedades y que además del vicio radical que en si lleva, no descansa en una base metálica proporcionada ni en efectos de pronta, fácil y segura realización. Pero como la retirada repentina o gradual de aquel signo de circulación produciría forzosamente una gran perturbación en las transacciones mercantiles e industriales a las que sirve de alimento, la prudencia y la equidad aconsejan el escogitar los medios de substituirlos con otros [...]. No se me ofrecen a mi escasa inteligencia más que dos soluciones: o importar una cantidad de metálico suficiente o resignarse a sufrir las consecuencias de una crisis monetaria.»

Després, proposava diversos mitjans per reunir numerari. Des de crèdits que podria concedir el Banc de Barcelona o el d'Espanya a les empreses ferroviàries amb la garantia de l'Estat, fins a l'amortització del paper xavalla. Tanmateix, l'informe acabava exculpant d'alguna manera les societats, que de fet subvenien a una necessitat inapel·lable del comerç:

«Los Bancos por su naturaleza y por la índole de sus operaciones no pueden salir del círculo estrecho y reducido de descontar efectos mercantiles con tres firmas, de conocida solvencia y a un corto plazo; y de prestar con garantía de títulos y valores con interés y amortización. Ahora bien, en una plaza como la de Barcelona, donde los intereses industriales predominan en tal alto grado, donde la inteligencia, la actividad y el trabajo se hallan tan desarrollados ¿Cómo es posible que dejen sus habitantes de buscar las combinaciones del Crédito, los capitales que necesitan para dar alimento a sus diferentes industrias? Si al Banco, pues, no le es permitido por sus estatutos prestar sus servicios a la industria, preciso es buscar otros establecimientos que la presten [...]. ¿Qué extraño es, pues, que las Sociedades y Cajas se hayan excedido de las prescripciones de la ley, si su falta se halla contestada con la satisfacción de una necesidad reconocida? [...]. ¿No sería más lógico y acertado regularizar la situación de las sociedades arreglando sus emisiones por medio de otra ley? [...]»

L'informe redactat per José Fariñas, juntament amb una nova comunicació del governador civil de l'1 d'agost en què reiterava l'estat *aflictiu* de la ciutat, van acabar decidint el ministre a proposar una solució per a la regularització de la circulació fiduciària. Per la Reial ordre de 21 d'agost de 1859 s'encarregava al governador civil la convocatòria d'una junta composta pels directors del Banc i de les societats de crèdit i caixes de descompte, en la qual *«valiéndose de cuantos medios y razones le sugiriera su celo, hiciese*

comprender a aquellos la necesidad de venir a un acomodamiento [sic] que diese por resultado la recogida de los valores ilegales de las sociedades y su substitución por billetes del Banco».

El governador va complir les instruccions rebudes mitjançant una sèrie d'entrevistes individuals amb els directors de les diverses entitats i la convocatòria posterior d'una reunió conjunta que va tenir lloc el 4 de setembre. El resultat va ser el previsible. Les societats de crèdit i les caixes de descompte es van negar en rodó a cedir la part corresponent de les seves carteres al Banc perquè substituís els actius monetaris que tenien en circulació pels seus propis bitllets. Van al·legar que els seus valors no eren il·legals; que respectaven les proporcions degudes de liquiditat i de cobertura; que una ampliació del capital del Banc de la magnitud que seria necessària agreujaria la situació financera tensa que ja hi havia a la ciutat; que el Banc no podia fer préstecs sobre valors mobiliaris, la qual cosa comportaria un greu inconvenient si deixaven de fer-los les societats i caixes;¹⁴ que en centralitzar la circulació, la garantia última dels bitllets seria inferior; i, finalment, que una mesura d'aquesta naturalesa perjudicaria injustament els comptecorrentistes i dipositants de les societats afectades que veurien disminuir el seu marge de garantia. El Banc, per part seva, va fer protesta dels seus drets legals i de la seva capacitat per cobrir l'operació.

El governador, Ignacio Llasera, en vista del desacord, va redactar un llarg memorial dirigit al Govern per donar compte de la situació. Tot i que admetia la il·legalitat manifesta de les emissions monetàries efectuades per les societats i les caixes i les pèrdues que algunes havien patit en les seves inversions, reconeixia –en revisar els càlculs de Fariñas– que complien les exigències globals de liquiditat i cobertura. També admetia l'argument d'aquestes entitats respecte al perjudici que es podria derivar de la retirada forçosa dels diversos tipus de bitllets en circulació i de la reducció consegüent de la capacitat creditícia del sistema derivada de la menor flexibilitat operativa del Banc. La conclusió no podia ser més taxativa: «[...] soy de la opinión que no podrá llevarse a cabo lo que se indica en la R.O. de 21 de Agosto sin que surjan mayores dificultades que las que se intenten remediar, y sobre todo que no es dable que tenga cumplimiento mediante mutuo acuerdo y avenencia del Banco y las Sociedades entre sí».¹⁵

En els mesos següents els uns i els altres van dirigir al Govern noves al·legacions en què defensaven les seves posicions, però a la fi no es va fer res i la situació de multiplicitat de bitllets en circulació es va mantenir a la ciutat durant els anys següents sense grans alteracions.

14. Tal com hem indicat en el capítol 9, en aquests moments el Banc estava reformant els Estatuts. El dictamen del Consell d'Estat va excloure el préstec amb garantia de valors privats d'entre les operacions autoritzades. El Govern acabaria admetent finalment una llista de companyies sobre els valors de les quals el Banc podria fer préstecs.

15. AHN, Hacienda, lligall 429/1.

En aquestes circumstàncies, el mateix Banc es va veure forçat a canviar d'actitud davant dels bitllets de les altres entitats. El desembre de 1862, la Junta de Govern, a instàncies dels directors, va decidir «*que el Banco admita al efecto del cobro, desde primero de enero próximo, los talones, órdenes de pago, cuentas de ventas y demás efectos realizables en esta plaza, en cuenta corriente, por cuenta de los interesados*». En la mateixa sessió s'acordava remetre a la reina un nou escrit, en el qual es detallaven les vicissituds de tot l'assumpte i es tornava a sol·licitar la defensa dels drets del Banc (vegeu l'apèndix 11.1). Aquesta vegada s'especificava que eren nou les societats que feien circular paper al portador, ja que a les caixes de descompte i societats de crèdit s'havien afegit diverses entitats comanditàries, com ara la Caixa Mútua, la Caixa Vilumara, la Caixa Auxiliar del Comerç i el Foment del Crèdit.¹⁶

Uns mesos més tard, el març de 1864 la mateixa Junta ratificava l'acord, tot i explicitar la repugnància i cautela que li causava, però també la necessitat ineludible de fer-ho per no perjudicar el negoci:

*«El Banco admite sin distinción el papel de todas las sociedades, sean comanditarias o anónimas; Si bien el papel que se recibe por cuentas corrientes, se abona en tinta encarnada y no pasa definitivamente al Crédito de la cuenta hasta el siguiente día en hora que ya se ha podido realizar, sucede muchas veces que los cobros que se verifican, así por cuenta del Banco como por los efectos por cuenta ajena, se realizan en papel de dichas sociedades o en talones a cargo de las mismas, unas veces directos y otras registrados; y que todos estos valores quedan a última hora en la Caja del Banco sin poderse realizar hasta el siguiente día; **habiendo demostrado la experiencia que era necesario pasar por este riesgo en atención a que lo mismo la generalidad de los tenedores de cuenta corriente que las personas que acostumbran a descontar efectos en el Banco veían con sumo disgusto y se retraían de sus operaciones si se les devolvían los efectos sin cobrar o se entregaban al escribano para su protesto**, sucediendo también que algunos de los pagadores citaban a última hora para realizar el pago, no quedando tiempo hábil para devuelto el efecto a casa de quien correspondía, hubiese tiempo suficiente para realizar el cobro o hacerlo protestar.»¹⁷*

En el mateix moment la Junta va conèixer les quantitats d'aquest tipus de paper acceptades durant les dues setmanes precedents. Segons es mostra en el quadre 11.1, la Catalana General de Crèdit i la Caixa Catalana eren les entitats amb més representació en el paper presentat pels clients del Banc de Barcelona.

16. Actes de la Junta de Govern, 29 de desembre de 1862.

17. Actes de la Junta de Govern, 7 de març de 1864. El destacat és nostre.

Quadre 11.1. Paper moneda de societats i caixes acceptat pel Banc (mitjana diària)

Societat o caixa	Duros	
	del 29/2 al 5/3 1864	del 14/3 al 19/3 1864
Caixa Barcelonesa	19.514	39.518
Societat Catalana General de Crèdit	204.440	57.642
Crèdit Mobiliari Barcelonés	5.003	22.714
Caixa Catalana Industrial i Mercantil	112.459	42.633
Caixa Vilumara	4.861	8.995
Sociedad Ensanche de Barcelona	580	
Foment del Crèdit	3.236	2.494
Caixa Mútua	6.802	4.782
Crèdit Mercantil	22.801	17.955
Crèdit Mutu	9.207	5.732
Total	388.908	202.469

Font: Actes de la Junta Govern, 7 i 21 de març de 1864

En definitiva, el Banc malgrat la resistència tenaç que va mostrar, es va veure obligat a acceptar la competència en l'emissió de bitllets, tot i mantenir el convenciment d'estar davant d'una conculcació dels seus drets. Probablement va ser aquest fracàs el que va impel·lir el Banc a buscar altres vies per introduir els bitllets en el mercat. La més significativa va ser el conveni firmat amb el Crèdit Mercantil el 1864.

Convenis amb el Crèdit Mercantil i «El Comercio»

El 5 de febrer de 1864 el Banc de Barcelona va firmar un primer conveni amb el Crèdit Mercantil per tal que aquesta societat actués com a vehicle per introduir els bitllets al mercat. El Crèdit Mercantil era una societat de crèdit establerta a Barcelona al final de 1863. Entre els fundadors figuraven homes ben relacionats amb el Banc. Tomàs Coma, primer president, havia format part de la Junta de Govern del Banc des de la fundació fins al 1852, i l'home fort de la nova societat, Antonio López, futur primer marquès de Comillas, mantenia una relació estreta amb Manuel Girona. L'acord recollia l'interès del Crèdit Mercantil per «contribuir a que la circulación monetaria de Barcelona tenga todas las garantías y estabilidad necesarias a fin de que el Crédito se establezca bajo bases sólidas, lo que se conseguirá fomentando la circulación de billetes del Banco, con lo que, normalizándose el medio de las transacciones, se entrará en una situación regular y legal, evitándose la reproducción de las crisis que tan a menudo se originan».¹⁸ Una posició ben propera a la que sustentava

18. Actes de la Junta de Govern, 1 de febrer de 1864.

el Banc en aquests assumptes. No els va ser difícil arribar a un acord per fer un *assaig* per tal que ambdues entitats obtinguessin beneficis. Aquest *assaig* consistiria en el següent:

1. El Banc descomptaria al Crèdit Mercantil fins a 600.000 duros mitjançant efectes i valors que, a més de les garanties que el Crèdit hagués demanat, comptarien amb l'aval del mateix Crèdit.
2. El pagament d'aquests descomptes sempre es duria a terme en bitllets, els quals portarien una *contrasenya* que només coneixerien els dos establiments. L'interès d'aquestes operacions es va fixar en un 2%.
3. El Crèdit Mercantil s'avenia a mantenir al Banc un dipòsit de 200.000 duros en metàl·lic (una tercera part dels bitllets amb contrasenya que el Banc li lliuraria). Aquest dipòsit no es podria tocar, mentre que «*si al Banco le conviniese en alguna ocasión recoger este depósito, podrá hacerlo; pero mientras lo tenga en su poder correrá a cargo del Banco, en cuanto el mismo depósito alcance, el pago de los billetes contrasellados por cuenta del Crédito Mercantil*». ¹⁹
4. El Crèdit Mercantil s'obligava a fer tots els pagaments de talons, ordres i altres operacions de l'establiment amb bitllets del Banc. Com és natural, també es comprometia a no emetre ni ordres de pagament, ni rebuts de dipòsit ni qualsevol altre document que pogués circular com a bitllet.

Com sabem (vegeu el gràfic 10.3), el Banc es trobava en una situació difícil amb relació als bitllets a final de 1863. En aquests moments, tenia en mans del públic poc més de la meitat dels bitllets emesos, indicador clar que l'activitat creditícia del Banc estava per sota de les pròpies possibilitats. Aquest acord era una manera que van trobar els directors de donar sortida als bitllets. Tot sembla indicar que l'acord va ser favorable al Banc, ja que la circulació va augmentar en els mesos següents i ho va fer en una quantitat semblant a la compromesa en l'acord amb el Crèdit Mercantil.

Sis mesos després del primer acord, se'n van modificar alguns apartats. Es va establir que si qualsevol de les dues entitats decidia rescindir el contracte, el Crèdit Mercantil disposaria d'un termini de tres mesos per tornar els bitllets contrasegellats a canvi dels valors descomptats. Si el Banc posava a circular novament aquests bitllets seria sota la seva exclusiva responsabilitat i, en cas que quedés alguna quantitat pendent un cop expirat aquest termini, el Banc la rebria en metàl·lic. ²⁰ L'acord es va ampliar al final del mateix 1864 fins a un milió de duros i es van flexibilitzar les condicions de garantia. ²¹ Ara podien ser pagarés a tres mesos que s'anirien renovant fins que el con-

19. Actes de la Junta de Govern, 1 de febrer de 1864.

20. Actes de la Junta de Govern, 6 de juny de 1864.

21. Vegeu les actes de la Junta de Govern, 31 d'octubre i 14 de novembre de 1864.

tracte expirés, avalats amb la firma dels tres directors, en el seu nom particular, junts i individualment, i amb una garantia subsidiària d'obligacions del mateix Crèdit o d'un altre tipus de paper valorat al 80% de la seva cotització. El Crèdit Mercantil pagaria un interès del 2,5% i hauria de tenir en dipòsit metàl·lic al Banc sempre una tercera part del que retirés en bitllets.²²

Aquest acord es va mantenir sense cap altra modificació fins a començament de 1866. El 22 de gener d'aquest any la Junta de Govern va autoritzar la Comissió Directiva perquè avisés del cessament de l'acord quan ho considerés més convenient. Sens dubte, l'ambient general de crisi obligava a intensificar la prudència. Després de la crisi general del mes de maig hi va haver una modificació del contracte. Es va reduir el crèdit fins a 750.000 duros i es van substituir els avals dels directors per valors que el Banc mantindria en dipòsit i pagarés hipotecaris per la venda de terrenys de José de Salamanca i altres propietaris. Ens consta que el 1868 el Crèdit Mercantil tenia un deute amb el Banc de 650.000 duros.

El 1865 el Banc va fer un acord de característiques similars amb «El Comercio». La Companyia General de Crèdit«El Comercio», creada el març de 1865, va estar des de bon començament estretament relacionada amb el Banc, amb el qual compartia tres consellers: Celedonio Ascacibar, Antoni Gusí i, més endavant, Joan Jover. Ignasi Girona, germà de Manuel, n'era un dels directors. En el moment de la creació, la Compañía tenia la caixa al Banc per un import de 7.500 duros.²³

Les condicions que el Banc va oferir a «El Comercio» es van aprovar amb la idea de que es podrien aplicar a totes les societats que *«contraigan el compromiso de no emitir ni circular papel abusivo, tener exclusivamente en el Banco su caja y Cuenta corriente con un saldo constante mínimo en relación a su capital y operaciones, no verificar descuentos a menor tipo de los generales del Banco ni pagos en otra especie que metálico o billetes, ni registrar los talones que se expidan a su cargo»*.²⁴

El tipus d'interès que s'aplicaria seria el de 7 dècims dels tipus generals assenyalats pel Banc. El tipus d'interès del Banc en aquestes dates superava el 6,5%, així que els estaven aplicant el 4,5% aproximadament. La xifra assignada a «El Comercio» va ser de 400.000 duros i el saldo mínim no podia ser inferior al 10% del crèdit concedit. Les condicions quant al tipus d'interès havien empitjorat notablement respecte a les que va obtenir el Crèdit Mercantil un any abans. Mesos més tard, al juliol, se li va ampliar el crèdit fins als 700.000 duros.²⁵ Com ja hem dit, aquesta societat va ser una de les que van liquidar a conseqüència de la crisi del maig de 1866.

22. Actes de la Junta de Govern, 22 d'octubre i 10 de desembre de 1864.

23. Actes de la Junta de Govern, 15 de març de 1865.

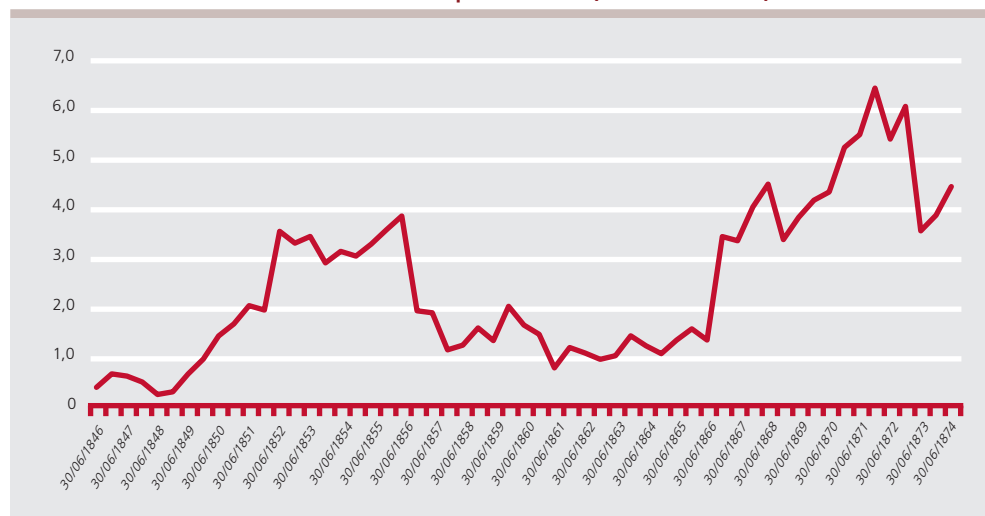
24. Actes de la Junta de Govern, 1 de maig de 1865.

25. Actes de la Junta de Govern, 31 de juliol de 1865.

Captació de passiu mitjançant els comptes corrents i els dipòsits

L'entrada al mercat de les noves companyies de crèdit va tenir un efecte immediat al Banc amb relació a la política de captació de passiu: una reducció dràstica dels saldos per comptes corrents. Mentre que durant els anys que van de 1852 a 1855, els comptes corrents havien significat més del 70% del passiu del Banc, la mitjana dels anys compresos entre el 1857 i el 1865 no va assolir el 25%. El Banc va perdre, doncs, d'una manera abrupta, més de la meitat dels recursos per fer front a les necessitats dels clients.

Gràfic 11.1. Evolució dels saldos dels comptes corrents (milions de duros)

Font: Memòries del Banc de Barcelona

En el gràfic 11.1 es pot observar clarament aquesta evolució. Com hem assenyalat en el capítol 10, la profunda caiguda que caracteritza el període que ara estudiem va derivar, sens dubte, de la competència de les societats de crèdit que captaven estalvis pagant interès. Afegim que també la Caja de Depósitos, un organisme de l'Estat, remunerava els dipositants amb un interès als comptes corrents que el 1864 s'elevava al 7% anual (vegeu el capítol 12). El saldo per comptes corrents no es va recuperar fins a superar-se la crisi de 1866.

Aquesta disminució dràstica dels comptes corrents va suscitar la preocupació dels directors del Banc. Per això, van prendre de seguida una sèrie de mesures destinades a afavorir-ne l'ús i fer-los més atractius als clients. El 24 d'abril de 1856 la Junta de Govern va acceptar obrir comptes corrents a residents fora de Barcelona. Posteriorment, amb data 16 de juny, es va facultar la Direcció a considerar com a valor abonable en compte corrent «el líquido del importe de letras sin timbrar sobre la plaza de Barcelona a vencimientos posteriores del día de la entrega», si se'n feia responsable la persona que les presentés. Acceptar una lletra sense timbre era una clara irregularitat i permetre que es

pogués disposar de l'import en el compte corrent era una mesura semblant a acceptar un descobert, que la normativa del Banc no permetia (article 54 dels Reglaments de 1860).

Altres mesures adoptades per afavorir l'ús dels comptes corrents van incloure ofertes concretes a les cases de comerç perquè descomptessin lletres al Banc mitjançant aquests comptes. Amb aquest objectiu se'ls oferien premis de fins a un 1% sobre el total de valors descomptats.²⁶

Amb la mateixa finalitat, a principi de gener de 1857, la Junta de Direcció va decidir plantejar a la de Govern que s'acceptessin com a ingressos en compte corrent els dipòsits de moneda que s'enviessin a reencunyar, i que s'anotessin al comptecorrentista les pèrdues o beneficis derivats de l'operació.²⁷

Potser són aquestes facilitats les que van propiciar l'increment del volum de comptes corrents que s'observa en el gràfic 11.1 entre el 1858 i el 1859. En tot cas, l'efecte va ser passatger perquè poc després va declinar novament i no se'n registra un repunt fins que se supera la crisi de 1866.

La insuficiència manifesta de les mesures adoptades per donar impuls als comptes corrents va comportar que el febrer de 1864 la Junta de Govern del Banc analitzés la possibilitat de pagar interessos pels saldos mantinguts. Una decisió d'aquest tipus vulnerava els estatuts, però encara que es pogués adoptar utilitzant algun subterfugi legal, es va concloure que no seria convenient. Exacerbaria la competència amb les societats de crèdit i «*solo acarrearía perjuicios a todos, y hasta llegaría quizás a lastimar el alto crédito de que felizmente disfruta el establecimiento*». En conseqüència, es va decidir que si els bancs europeus «*de alguna nota*» no abonaven cap interès als saldos dels comptes corrents, no seria el Banc de Barcelona qui innovés sobre això.²⁸

En els anys posteriors, es van continuar introduint innovacions en l'operativa dels comptes corrents com ara ocupar-se de gestionar els cobraments i pagaments a Barcelona de cases comercials de fora de la plaça. Així mateix, es va acceptar que algunes institucions públiques obrissin compte corrent al Banc. Aquest és el cas de la Diputació, que ho va decidir el 1859 (encara que no ho va fer directament, sinó per mitjà d'un funcionari, i no és fins al 1863 que apareix oberta a nom de la institució); l'Ajuntament, el 1860; la Caixa d'Estalvis, el 1864, entre d'altres.

Pel que fa als dipòsits, s'ha de distingir entre les impositcions en metàl·lic i els dipòsits en custòdia que es mantenien precintats. Les característiques d'aquests segons i els canvis ocorreguts en la seva regulació s'han estudiat en el capítol 10. Els dipòsits en

26. Actes de la Junta de Govern, 24 d'agost de 1857; vegeu també les actes de la Junta de Govern, 27 de juliol de 1857.

27. Actes de la Junta de Direcció, 28 de gener de 1857 i actes de la Junta de Govern, 31 d'octubre de 1859, en les quals es modifiquen les condicions vigents fins aleshores.

28. Vegeu les actes de la Junta de Govern, 22 de febrer de 1864.

metàl·lic, per la seva banda, van ser observats en un moment determinat pels directius del Banc com una manera d'atreure passiu davant de la caiguda dels comptes corrents:

«[...] el fin que se propusiera el banco al establecer el abono de interés a las cuentas-corrientes, puede llenarse sin necesidad alguna de aventurarse a los graves inconvenientes que ofrece semejante innovación, puesto que al efecto hay otro medio bien sencillo, espedito y ya conocido, y practicado en los mejores resultados por otros Bancos. Este medio indicado por la Comisión Directiva como otro de los pensamientos de que viene ocupándose para procurar el sucesivo desarrollo de las operaciones propias del establecimiento es el de admitir la cuenta de imposiciones a metálico con interés convencional. Mediante esta operación, que es otra de las comprendidas entre las ordinarias del Banco en el artículo sexto de sus Estatutos, los tenedores de cuentas corrientes podrían obtener a su voluntad un interés convencional, al paso que se lograría también la disminución de los valores ilegítimos que a manera de billetes de Banco se hacen circular desautorizadamente por las sociedades de Crédito, cajas de préstamos, compañías comanditarias y hasta por meros particulares [...]»²⁹

En conseqüència, la Junta de Govern va aprovar autoritzar la Comissió Directiva perquè, «con arreglo a la facultad que concede al Banco el artículo sexto de sus Estatutos, establezca una cuenta de imposiciones a metálico con interés convencional, que en conformidad a la situación de la plaza y del establecimiento sea de uno a tres y medio por ciento anual, proporcionalmente a los plazos que no podrán ser menores de ocho días, ni mayores de un año».³⁰

El comissari regi es va comprometre a comunicar l'acord al ministre d'Hisenda. La resposta va arribar mesos després en forma de reial ordre, amb la indicació d'ajornar l'aplicació de l'acord fins a nou avís.³¹

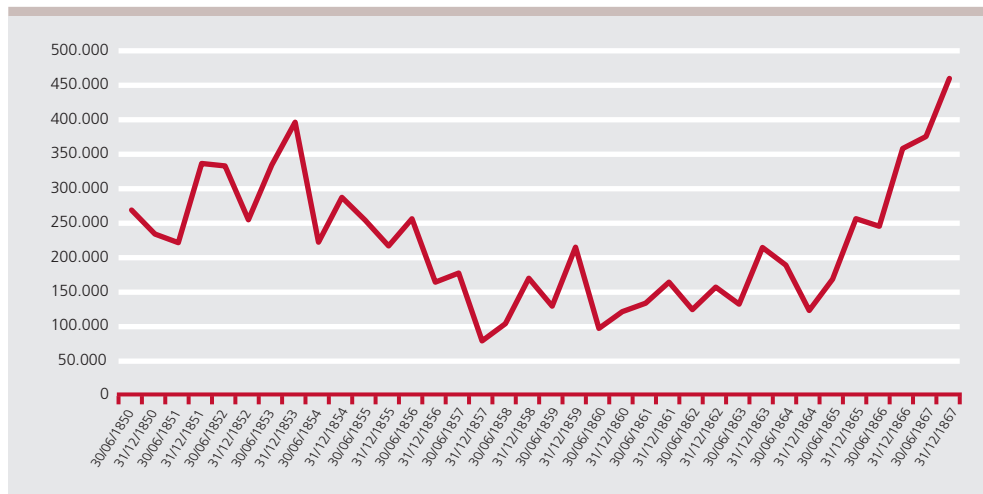
Davant d'aquesta situació no ens ha d'estranyar que el volum de dipòsits no sols no augmentés, sinó que disminuís respecte al període anterior. Com es pot veure en el gràfic 11.2, els 250.000 duros de mitjana que es mantenien abans de 1856 van quedar reduïts a poc més de 100.000 duros de mitjana durant la dècada següent. Una situació que no va canviar fins que l'impacte de la crisi de 1866 va alterar totalment les condicions del mercat financer barceloní.

29. Actes de la Junta de Govern, 22 de febrer de 1864.

30. Actes de la Junta de Govern, 22 de febrer de 1864.

31. Actes de la Junta de Govern, 30 de maig de 1864. La Reial ordre a què es fa referència és del 19 de maig d'aquest any i responia a la petició que van fer els directors el 25 de febrer de 1864.

Gràfic 11.2. Dipòsits (duros)

Font: Memòries del Banc de Barcelona. Apèndix 10.1

2. Política d'actiu

Préstecs i descomptes: evolució general

L'activitat creditícia desenvolupada pel Banc en el període que ara estudiem va experimentar dues fases molt marcades, una primera d'expansió clara entre el 1854 i el 1857 i una segona amb fluctuacions i una tendència lleugera a la baixa fins a 1866. Si ens fixem primer en el nombre d'operacions de crèdit efectuades (quadre 11.2), veurem que durant el 1855 el Banc va fer poc més de 4.000 operacions de préstec i descompte, mentre que el 1857 va superar les 10.000. En els anys posteriors aquesta magnitud es va mantenir entorn de les 7.000-8.000 operacions anuals. El valor mitjà d'aquestes operacions es va mantenir pràcticament durant tot el període per sota dels 2.500 duros, i es va incrementar per sobre dels 3.000 duros durant els anys de 1864 a 1866. El termini mitjà aplicat al llarg del període es va situar a l'entorn dels 40 dies, encara que amb variacions notables.

Quadre 11.2. Evolució del nombre d'operacions de crèdit

	Nombre d'operacions	Valor mitjà (duros)	Termini mitjà (dies)
II-1854	2.063	2.562,5	66,2
I-1855	1.836	2.984,6	63,8
II-1855	2.265	2.332,6	61,5
I-1856	2.569	2.857,1	54,8
II-1856	4.839	2.416,5	40,7

	Nombre d'operacions	Valor mitjà (duros)	Termini mitjà (dies)
I-1857	6.779	2.324,8	31,3
II-1857	4.969	2.373,8	36,3
I-1858	4.960	2.443,0	35,6
II-1858	3.892	2.333,0	52,5
I-1859	4.816	2.365,7	46,6
II-1859	3.856	3.221,8	40,2
I-1860	3.481	2.571,7	50,1
II-1860	4.250	2.383,8	45,7
I-1861	4.565	2.659,2	38,1
II-1861	3.026	2.994,5	47,0
I-1862	3.448	2.245,8	51,3
II-1862	2.920	2.763,8	49,4
I-1863	3.875	2.663,2	45,8
II-1863	4.326	2.621,4	46,1
I-1864	5.547	2.710,7	32,9
II-1864	3.086	3.850,0	36,2
I-1865	3.600	3.122,7	32,0
II-1865	3.475	3.846,7	37,1
I-1866	4.844	2.983,4	32,9
II-1866	3.448	2.245,8	51,3

Font: Memòries del Banc de Barcelona

Si analitzem ara el valor total del crèdit efectuat (gràfic 11.3), el resultat és semblant. La primera fase de fort increment assoleix el punt culminant amb més de 16 milions de duros en préstecs i descomptes el primer semestre de 1857. Observem que el nivell en la fase anterior havia estat d'uns cinc milions semestrals. Després d'aquest exercici de màxims, l'activitat creditícia va decreixer fins a situar-se a l'entorn dels 10 milions per semestre amb una lleugera tendència a la baixa. Els anys 1864-66, caracteritzats per la tensió financera extrema a la ciutat, tornen a ser de màxims, encara que sense arribar a la quota assolida al començament del període.

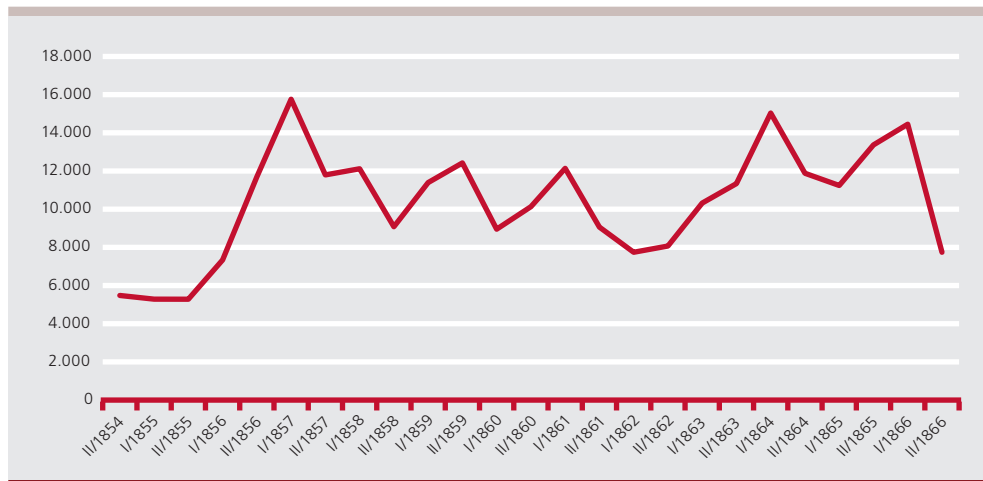
Val la pena observar que els anys 1857 i 1864-66, a més de registrar el nombre màxim d'operacions també mostren una disminució del termini mitjà. Sens dubte, ambdós fenòmens estan relacionats. En situacions de crisi comercial o financera, el Banc solia renovar sistemàticament el crèdit als clients, però exigia el rescat d'un 15% del deute aproximadament en cada renovació.³² A aquestes renovacions se'ls aplicava un tipus de

32. La proporció de recat exigida no sempre va ser aquesta. A les actes de Junta de Govern, 3 de novembre de 1856 queda acordat sol·licitar el 5%.

El Banc de Barcelona, 1844-1874

descompte més alt i es feien únicament per 30 dies. Per això, en aquests anys, el termini mitjà s'apropa significativament a aquest límit.

Gràfic 11.3. Volum total d'operacions de crèdit per semestre (milers de duros)

Font: Memòries del Banc de Barcelona

D'altra banda, resulta oportú recordar que, segons hem vist en el capítol anterior, la distribució de l'actiu total entre la cartera de descomptes i préstecs i les altres partides es va mantenir més o menys estable durant aquest període, si exceptuem els anys 1855-1856 (afectats per la primera ampliació de capital) i el segon semestre de 1866 (afectat per l'impacte de la crisi). La cartera va ocupar sempre a l'entorn de les dues terceres parts de l'actiu. Aquesta proporció de dos terços de l'actiu invertits en la cartera és clarament superior a la que es va produir en el període anterior, per la qual cosa es pot afirmar que en aquest període el Banc –sens dubte, pressionat per la competència– va ampliar l'activitat creditícia tant en termes absoluts com relatius.

Aquesta ampliació va prendre diverses formes. En primer lloc, es va incrementar el límit de crèdit de firmes solvents, un reflex clar que les noves oportunitats d'inversió havien generat una demanda de crèdit més gran.³³ En segon lloc, sembla que va augmentar el nombre de clients del Banc. Hi ha registre a les actes de les juntes de l'autorització d'operacions a firmes que no havien estat qualificades anteriorment. Els canvis podrien estar relacionats amb les noves oportunitats de negoci que s'havien obert amb

33. Per a més informació, vegeu les actes de la Junta de Govern, 21 de març de 1859 i 13 de febrer de 1860.

els ferrocarrils i l'entrada al mercat de crèdit d'un important volum de persones interessades en aquest tipus de negoci. Podrem il·lustrar més aquest aspecte quan en el capítol 13 ens referim a la qualificació de firmes que hi va haver el 1867, després de la crisi, i veurem la quantitat d'anul·lacions de qualificacions que es van produir.

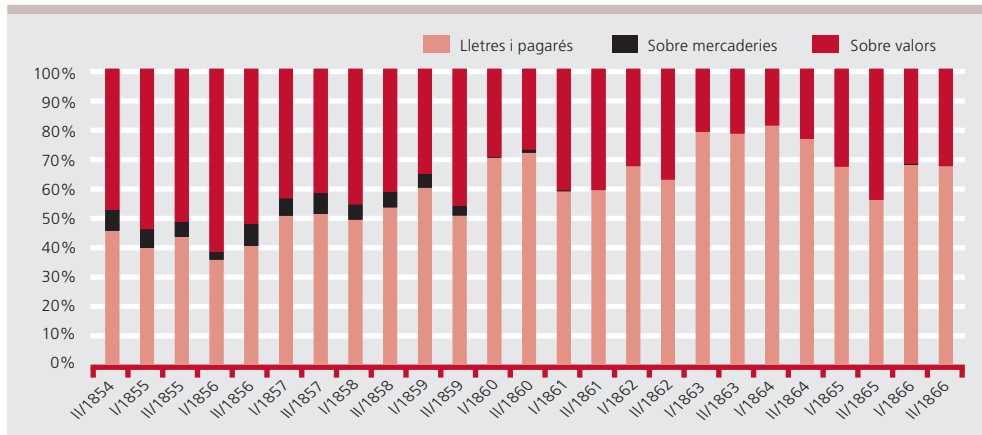
Les dades que ofereix el Banc a les memòries anuals permeten acostar-nos a la distribució del crèdit concedit. En general, es distingeix entre les operacions que tenen com a garantia bàsica les «firmes» (lletres i pagarés) i les que tenen garanties específiques, com ara mercaderies, valors mobiliaris o pastes metàl·liques. El quadre 11.3 i el gràfic 11.4 recullen les sumes concedides a cada modalitat i la distribució percentual.

Quadre 11.3. Crèdit concedit segons garanties (duros)

	En lletres i pagarés	Sobre colonials	Sobre mercaderies en brut	Sobre títols del deute	Sobre accions	Sobre obligacions ferroviàries	TOTAL
II-1854	2.480.559	54.373	337.189	1.131.014	1.476.596		5.479.730
I-1855	2.085.056	14.760	322.578	1.100.673	1.763.512		5.286.579
II-1855	2.281.447	28.350	242.370	991.544	1.739.741		5.283.452
I-1856	2.606.098	37.000	154.422	2.542.522	1.999.990		7.340.032
II-1856	4.695.324	97.905	775.794	3.175.987	2.948.838		11.693.848
I-1857	7.938.941	56.470	873.250	2.783.159	4.107.864		15.759.684
II-1857	6.012.916	219.495	624.734	1.733.775	3.204.495		11.795.415
I-1858	5.943.149	98.590	527.790	1.775.167	3.772.481		12.117.177
II-1858	4.830.157	17.580	455.670	1.544.604	2.232.018		9.080.029
I-1859	6.819.677	15.290	514.439	1.489.224	2.554.660		11.393.290
II-1859	6.267.182	8.790	395.172	1.639.146	2.974.196	1.138.810	12.423.296
I-1860	6.266.833		22.111	1.358.688	1.290.010	14.360	8.952.002
II-1860	7.262.338		110.497	1.916.520	801.774	39.900	10.131.029
I-1861	7.118.268		41.950	4.013.755	649.969	315.410	12.139.352
II-1861	5.347.571			2.309.170	688.240	716.250	9.061.230
I-1862	5.197.476			1.443.836	621.136	481.020	7.743.468
II-1862	5.052.525			1.871.826	981.006	164.904	8.070.261
I-1863	8.116.909			1.069.023	857.004	276.808	10.319.743
II-1863	8.865.547			1.192.096	678.540	604.190	11.340.373
I-1864	12.165.574			1.109.910	940.312	820.382	15.036.178
II-1864	9.063.645			1.397.122	840.375	580.004	11.881.147
I-1865	7.530.530			2.896.492	524.903	289.664	11.241.589
II-1865	7.454.777			4.557.386	257.663	1.097.324	13.367.149
I-1866	9.757.329		49.400	3.703.440	256.319	685.247	14.451.735
II-1866	5.197.476			1.443.836	621.136	481.020	7.743.468

Font: Memòries del Banc de Barcelona

Gràfic 11.4. Distribució del crèdit concedit (%)

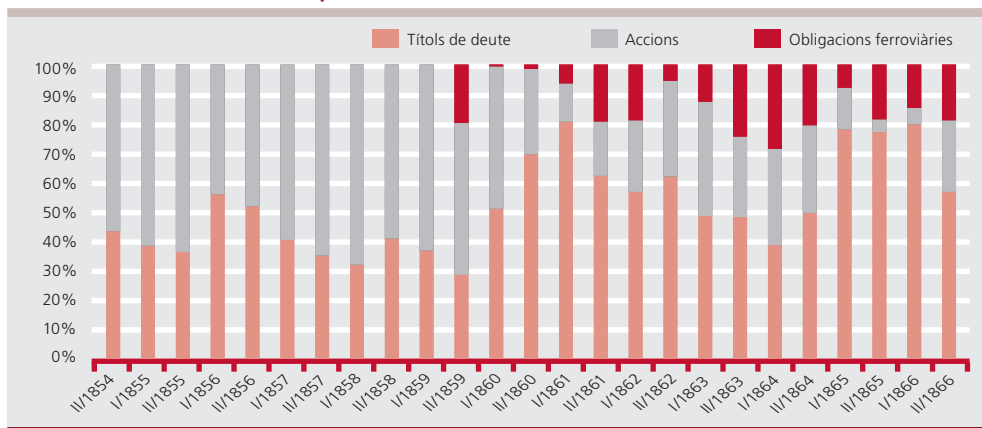

Font: Memòries del Banc de Barcelona

En primer lloc, queda clar que al llarg d'aquest període el Banc va dedicar la major part dels seus fons al descompte de lletres i pagarés, amb un increment significatiu de la seva participació en el crèdit total: d'un 50% inicial va acabar acaparant a l'entorn del 70%. No tenim elements per distingir entre lletres i pagarés. Recordem que, segons la llei, les lletres havien de girar-se entre localitats diferents, mentre que els pagarés es negociaven a la mateixa plaça.

Els préstecs sobre mercaderies es feien mitjançant la Sociedad de Almacenes de Comercio, que tenien al seu càrrec de l'emmagatzematge i emetien el *warrant* corresponent. Durant aquest període, aquests préstecs van tendir a perdre importància. Són destacables els efectuats sobre primeres matèries (imaginem que, fonamentalment, cotó en floca) al final de la dècada de 1850, però després es van convertir en inexistents o poc rellevants.

Gràfic 11.5. Distribució dels préstecs sobre valors (%)

Font: Memòries del Banc de Barcelona

L'increment del pes del crèdit sobre firmes en l'activitat prestatària del Banc va anar acompanyat de la reducció relativa i absoluta dels préstecs amb garantia de títols. Com podem veure en el gràfic 11.4, el procés es va iniciar en els últims anys de la dècada de 1850 i es va intensificar fortament a partir de 1860. El punt d'inflexió entre ambdues conjuntures cal situar-lo en l'aprovació del Govern, aquest últim any, de les condicions en les quals s'havien de dur a terme aquests tipus de crèdit.

Fins al 1860, la distribució interna del crèdit sobre títols afavoria les accions i obligacions d'empreses privades (gràfic 11.5), en seguir l'estela de la gran expansió del nombre i volum de les societats anònimes que cotitzaven en el mercat.³⁴ Malgrat el clima d'eufòria i malgrat que en aquests moments encara no hi havia limitacions governamentals, el Banc va seguir una línia prudent. En paraules de la mateixa Direcció del maig de 1859:

«[...] conociendo el banco lo que debe á la confianza pública y los males que se seguirían de establecer las operaciones sobre una base que, por más sólida que sea, no es la mas adecuada a las condiciones que estos establecimientos requieren, ha resistido a los impulsos de la competencia que ha puesto en conflicto la plaza de Barcelona, limitando sus préstamos sobre estos valores próximamente a su capital desembolsado, que es cuanto en rigurosa justicia podemos anticipar a las empresas industriales y caminos de hierro llevados de los mejores deseos de su prosperidad.»³⁵

La decisió del Govern, comunicada el desembre de 1860, restringiria amb més força aquest tipus d'operacions. S'establia que el Banc només podria tenir invertida en valors privats (accions o obligacions) la meitat del capital efectiu, i que les operacions s'havien de limitar a les emissions de les societats expressament autoritzades pel Govern.³⁶ L'efecte va ser immediat. Com es pot veure en el quadre 11.3, els crèdits amb garantia d'accions es van reduir d'una manera dràstica, i van passar de 3-4 milions trimestrals el 1857-1858 a 260.000 duros l'exercici immediatament anterior a la crisi. Aquest descens va ser compensat, parcialment, per la presència d'obligacions de ferrocarrils a partir de 1859. Tot i així, considerant conjuntament els títols privats, el crèdit concedit va disminuir tant en termes absoluts com relatius (gràfic 11.5).

Al marge d'aquestes operacions de crèdit ordinàries, durant aquests anys el Banc va oferir als clients alguns serveis especials. El més significatiu va estar lligat als forts moviments monetaris de l'època. Hem comentat que des de 1856 el Banc acceptava en compte corrent dipòsits en moneda francesa i en gestionava la reencunyació. Cap al

34. Sobre l'expansió econòmica i financera d'aquests anys, vegeu Pascual (1990, cap. 3); i Sudrià i Pascual (1999).

35. Actes de la Junta de Govern, 30 de maig de 1859.

36. Vegeu el quadre 9.3 del capítol 9.

1859 el flux d'or francès es va fer tan intens que la Casa de la Moneda de Barcelona no donava l'abast a reencunyar tot el metàl·lic que se li presentava, amb els retards i complicacions consegüents. Davant d'aquesta situació, el Banc va decidir oferir als clients la possibilitat de fer efectives immediatament les quantitats dipositades a la seca. Les condicions eren les següents:

«Primero, los tenedores de la cuenta corriente entregarán á la casa de moneda de esta ciudad las partidas de oro que hubiesen tenido intención de mandar al Banco para que les fuesen abonadas, haciendo estender a nombre del mismo las certificaciones que les libre el contador de dicha casa, a fin de que el propio Banco pueda realizarlas en su dia sin otra intervención.

Segundo, Se acreditará en las cuentas corrientes de los interesados los valores representativos de dichas certificaciones.

Tercero, Los interesados podrán disponer en el dia que les convenga del importe de las certificaciones que hayan entregado, debiendo empero librar de una vez por el total de cada una de las mismas.

Cuarto, los tenedores de cuenta corriente satisfarán al Banco los intereses correspondientes a razón de un cinco por ciento al año por los días que medien desde el [día] en que hubiesen librado por el importe de una certificación hasta el [día] en que se haya hecho efectiva la misma de la casa de moneda.»³⁷

En definitiva, podem concloure que l'actitud del Banc davant de l'enorme *boom* societari i financer que es va produir a Barcelona a partir de mitjan dècada de 1850 va ser de prudència, tot i que no se'n va mantenir al marge. Va ampliar el crèdit concedit d'una manera molt notable, seguint l'expansió de la demanda, però va alterar molt poc o gairebé gens les estrictes normes de garantia aplicades a la concessió de crèdit des de la seva fundació. Mentrestant va eliminar pràcticament els préstecs amb garantia de mercaderies i va donar preferència al descompte ordinari de lletres i pagarés sobre el préstec amb garantia de valors. Tot i que és cert que, en aquest últim cas, l'evolució va ser imposada parcialment pel Govern.

Operacions de gir i serveis a clients

En els estatuts originals, el Banc no tenia expressament autoritzades operacions de gir o de compra i venda de lletres, tot i que sí ho van ser després de la reforma de 1859. No obstant això, a partir de 1856 apareixen nombroses mencions sobre la compra de lletres

37. Actes de la Junta de Direcció, 24 d'octubre de 1859.

sobre places franceses (Reims, Perpinyà, Marsella, etc.), en les quals també participaven normalment alguns dels membres de la Junta de Govern o les seves cases comercials.³⁸ En aquestes operacions el Banc solia utilitzar els serveis de la casa Pascal e Hijos de Marsella, on tenia obert un compte corrent. Una vegada cobrats els efectes, la casa francesa remetia l'efectiu a Barcelona per via marítima.³⁹

Aquest tipus d'operacions es van fer fonamentalment amb França, encara que també apareixen lletres pagables a Londres. Van ser freqüents al llarg dels últims anys de la dècada de 1850, amb alguns alts i baixos a causa de la crisi de 1857-1859, però sense pràcticament cap interrupció, i amb la voluntat explícita de donar a conèixer el Banc a totes les ciutats importants del món.⁴⁰ En aquest context, entre el 1857 i el 1862 el Banc també va dur a terme algunes operacions de gir amb el Banc de l'Havana, tot i que no es va arribar a un acord definitiu amb aquesta entitat per col·laborar en el moviment de fons entre l'illa i Barcelona.⁴¹

Els indicis disponibles mostren que les operacions de compravenda de lletres i de gir van anar decaient a partir de 1860. És possible que el gran desenvolupament que va experimentar aquest tipus d'activitat requereís una forta especialització i que altres cases que van emergir aquests anys, com ara Vidal Quadras Germans, es quedessin amb el negoci.⁴²

El Banc també va fer algunes operacions de compra de lletres amb caràcter clarament especulatiu intentant aprofitar la conjuntura, tot i que ho va justificar en l'allevijament de les tensions que afectaven el mercat monetari local. Així, per exemple, el gener de 1857 s'explicita:

«Habiéndose extraído de esta plaza sumas bastante considerables en metálico por efecto de la última crisis monetaria y deseando el Banco coadyuvar a que en cuanto sea posible abunde de nuevo en ella el numerario se autorizó también a la propia Junta di-

38. A les actes de la Junta de Govern, 12 d'abril de 1856, hi ha una referència al fet que la casa de Girona Hermanos cedeix al Banc lletres per negociar sobre diferents ciutats franceses. Vegeu també les actes de la Junta de Direcció, 20 de febrer de 1856.

39. Actes de la Junta de Direcció, 22 de març de 1856.

40. Especialment el primer semestre de 1857 es descompten volums importants, en algunes dates les quantitats superen els 100.000 francs (vegeu, per exemple, les actes de la Junta de Govern, 12 i 19 de gener de 1857, 20 d'abril de 1857, i 4 i 15 de maig de 1857). A les actes apareixen esmentats els Vidal Quadras com a importants descomptadors de lletres. Vegeu les actes de la Junta de Govern, 27 de juliol de 1857, i les actes de la Junta Govern extraordinària, 30 de juliol de 1857.

41. A les actes de la Junta de Direcció, 20 de febrer de 1861 i 27 de març de 1861, hi ha referències a operacions puntuals; la negociació fallida d'un acord permanent a les actes de la Junta de Govern, 19 d'agost de 1861 i 28 d'abril de 1862.

42. Vegeu Lluís Castañeda i Martín Rodrigo (2006). A les actes del Banc de Barcelona apareix recollida aquesta especialització dels Vidal Quadras; vegeu, per exemple, les actes de la Junta de Govern, 27 de juliol de 1857.

rectiva para que siga tomando letras sobre el extranjero y plazas litorales de España, a fin de retornar su importe en efectivo, aun cuando no se obtenga la compensación á que se refiere el acuerdo de la Junta de gobierno de siete de enero del año próximo pasado, con tal que en la operación no se sufra quebranto alguno y dando cuenta semanalmente a la misma junta de las que se vengan adquiriendo.»⁴³

També hi ha notícies que aquests anys de final de la dècada de 1850, el Banc va fer negocis a Marsella on va vendre unces d'or espanyoles mitjançant la casa Pascal e Hijos.⁴⁴

És possible que aquestes operacions d'agiotatge proporcionessin al Banc beneficis extraordinaris. Això podria explicar les diferències que s'observen a les memòries entre el rendiment de les operacions ordinàries i el resultat que s'ofereix en el compte de resultats.

El Banc i el finançament dels ferrocarrils

Com sabem, la gran inversió d'aquests anys va ser la inversió ferroviària. Ho va ser pel volum total de capital que es va destinar a la construcció dels ferrocarrils i per la manera com les companyies van aconseguir els fons. Recordem que, al contrari del que va passar amb les grans línies espanyoles, les catalanes van obtenir gairebé la totalitat dels recursos invertits en el mateix mercat català. Els instruments principals van ser l'emissió d'accions i obligacions, tot i que en diversos moments totes les companyies van haver de recórrer al crèdit bancari per fer front a desfasaments temporals de tresoreria o a operacions de conversió.⁴⁵

Des d'aquesta perspectiva, la relació del Banc amb la inversió ferroviària es va produir per diverses vies. La primera, que ja hem vist, va ser l'acceptació de valors emesos per les companyies ferroviàries com a garantia de préstecs. Es tractava, com ja hem indicat, d'un aspecte molt important, perquè garantia a l'inversor ferroviari la liquiditat de la cartera. La segona via, més directa, van ser els acords de finançament amb les companyies. La tercera, indirecta però també important, van ser els préstecs concedits en condicions especials als contractistes de la construcció, agents decisius en el procés.

Com hem vist, el Banc va prestar sobre valors ferroviaris, tant accions com obligacions, durant tot el període, però la part dels préstecs dedicada a aquest tipus de paper

43. Actes de la Junta de Govern, 5 de gener de 1857.

44. Vegeu les actes de la Junta de Direcció, 29 d'abril de 1857. A les actes de la Junta de Direcció, 27 d'octubre de 1857, s'acorda no afavorir que els Vidal Quadras facin operacions semblants. A les actes de la Junta de Govern, 3 d'agost de 1859, s'especifica a més que els retorns d'aquest tipus d'operacions es faran en or amonedat, en lingots o amb paper.

45. Sobre la construcció de la xarxa ferroviària catalana i el seu finançament, vegeu Pascual (1999).

va disminuir després d'entrar en vigor les limitacions imposades per l'Estat arran de la renovació estatutària de 1859.

De fet, l'acceptació dels valors ferroviaris com a garantia de préstecs s'havia produït des de l'aparició de la primera companyia ferroviària, la de Barcelona a Mataró. Segons hem pogut comprovar en el quadre 7.4, el 1851 es dedicaven uns 100.000 duros a préstecs sobre accions d'aquesta companyia.⁴⁶ Entre el 1851 i el 1855, els valors d'altres companyies ferroviàries van rebre acceptació del Banc com a garantia de préstecs. Fonamentalment, el Ferrocarril del Nord (Granollers), el de Barcelona a Saragossa i la Companyia del Centre (Martorell).⁴⁷ El criteri que utilitzaven els directors del Banc per determinar el volum de crèdit atorgat a cada companyia no ha quedat especificat a les actes. Tot i així, podem deduir que, encara que no s'aplicava un criteri rígid, es manejaven una sèrie de variables a l'hora de determinar el volum de crèdit a què podrien accedir els accionistes de les diverses companyies ferroviàries. Entre els elements que es tenien en compte hi havia:

- El capital desemborsat. Tenim la impressió que fins que no es desemborsava el 50% del capital nominal es prestava sobre la meitat del capital desemborsat, mentre que quan els accionistes ja havien desemborsat la meitat del capital es prestava sobre les 2/3 parts del capital efectiu.
- El capital desemborsat també afectava el volum total de crèdit que el Banc concedia a préstecs amb penyora d'accions i obligacions de cada companyia ferroviària. Així, quan tot el capital ja estava desemborsat el volum de crèdit dedicat a aquest tipus d'operacions se situava a l'entorn del 10% del capital de la companyia.
- El funcionament de la línia. Si la línia ja funcionava, les condicions milloraven.
- La cotització de les accions en el mercat. Quan queia el valor de la cotització variava el valor que s'acceptava com a base del crèdit (normalment, se situava en el 50% del desemborsament) i, a més, s'exigien retorns superiors del préstec quan se n'acordaven renovacions.

Les accions de la secció a Granollers de la Companyia dels Ferrocarrils del Nord van ser acceptades com a garantia el 1853. En aquest moment, els accionistes de la Societat podrien disposar al Banc de 80.000 duros de crèdit, tot i que no se'n concedirien mai a un sol accionista més de 10.000 i les accions es valorarien en les 2/3 parts del desemborsament. Quan l'abril de 1854 tot el capital va estar desemborsat, el volum de crèdit que el Banc estava disposat a concedir va augmentar fins a 120.000 duros.

46. Pascual (1999, p. 67) afirma que la rendibilitat mitjana que va oferir aquesta línia entre 1849-1856 era del 7%.

47. Vegeu les actes de la Junta de Govern, 13 d'abril de 1853, 13 d'abril de 1854, 11 de desembre de 1854, 16 d'abril de 1855, 22 d'octubre de 1855 i 26 de novembre de 1855.

El Banc va mantenir aquesta línia de crèdit i el 1855 va acceptar també obligacions de la Companyia, encara que en aquest cas per un volum realment petit (20.000 duros).⁴⁸ El crèdit amb garantia d'obligacions era proporcional al valor total, s'atorgava a tres mesos amb dues firmes (una de qualificada) i el tipus d'interès aplicat era del 6%. El préstec sobre accions es va mantenir, però el novembre de 1855 es va limitar l'accés al 50% del valor; l'explicació adduïda va ser una caiguda en la cotització de les accions. A partir d'aquestes dates, la Companyia del Nord va desaparèixer de les anotacions del Banc; en lloc seu, la Companyia de Barcelona a Saragossa va anar guanyant espai i va obtenir importants suports. Aquesta companyia té un interès especial per a nosaltres per la vinculació que tenia amb Manuel Girona.

La Companyia del Ferrocarril de Barcelona a Saragossa es va constituir el 1852, però va topat de seguida amb seriosos problemes per fer efectiva la concessió obtinguda, tant per raons tècniques com econòmiques. Abocada a la desaparició, va trobar sortida en un acord signat amb la casa Girona Germans Clavé i Cía. el 1853, pel qual els Girona aportaven la seva concessió del tram Montcada-Terrassa-Manresa i es feien càrrec de la construcció de tota la línia a canvi d'una tercera part de les accions de la Companyia. Les dificultats de construcció van ser nombroses. El març de 1856 es va obrir al tràfic el tram Montcada-Terrassa i el maig de 1860 el ferrocarril va arribar a Lleida. El darrer tram, entre Lleida i Saragossa, va quedar inaugurat el setembre de 1861.⁴⁹

La relació del Banc amb aquesta línia va ser estreta i llarga en el temps. Ja el 1854, quan la companyia tenia desemborsat el 26% del capital, el Banc de Barcelona va acceptar com a penyora de préstecs les accions de la Companyia al 50% del capital efectiu.⁵⁰ El 1856 es va decidir ampliar el volum de crèdit sobre les accions d'aquesta Societat fins al 15% del capital, i fer els préstecs sobre les 2/3 parts del capital desemborsat.⁵¹ El 1858 el Banc va acceptar les obligacions de la Societat com a garantia de préstecs.

El Banc havia entrat amb decisió en el préstec sobre paper de les companyies ferroviàries, però tant les restriccions operatives introduïdes als estatuts de 1859, com l'evolució negativa de les cotitzacions dels valors ferroviaris, el van obligar a prendre precaucions. El juliol de 1863 es va decidir situar en 200.000 duros el màxim de préstec sobre valors ferroviaris i no atorgar-ne mai més de 10.000 a un sol client.

48. Actes de la Junta de Govern, 16 d'abril de 1855.

49. Vegeu sobre això Pascual (1999, p. 164-207). Per cobrir el tram entre Montcada i Barcelona, la Companyia va haver d'utilitzar provisionalment les vies de la línia de Granollers fins que va obtenir permís per construir un tram paral·lel, que va començar a explotar-se el març de 1862.

50. Actes de la Junta de Govern, 11 de desembre de 1854. Pere Pascual (1999, p. 177) assenyala que el capital social de la Companyia va quedar constituït en quatre milions de duros de capital en accions, la mateixa quantitat en obligacions i el mateix en subvencions.

51. Actes de la Junta de Govern, 7 de juliol de 1856.

El 1865, el Banc, seriosament preocupat per la caiguda imparable de les cotitzacions dels valors ferroviaris, i especialment de les obligacions, va reaccionar davant la pretensió del Govern d'ampliar les facultats legals d'emissió d'aquestes obligacions per part de les companyies d'obres públiques:

«[...] no deben emitirse más obligaciones que las que están autorizadas en dichas disposiciones legales, pues que teniendo los actuales poseedores de obligaciones por garantía de sus Créditos el valor de una vía férrea o de la obra pública a que se refiere, no puede disminuírseles su garantía con la creación de obligaciones nuevas... Las acciones de estas empresas experimentan un considerable déficit en nuestros mercados y las obligaciones se cotizan con pérdida... Dedúcese de estos datos que los perjuicios y quebrantos aumentarían considerablemente con nuevas emisiones de obligaciones, que producirían la ruina de muchas familias. Las consecuencias de este hecho alcanzarán también a los Bancos y Sociedades de Crédito porque muchas de sus operaciones consisten en préstamos sobre acciones y obligaciones de ferrocarriles.»⁵²

A més del préstec a particulars amb garantia de valors ferroviaris, el Banc també va participar en el finançament als ferrocarrils mitjançant el préstec directe a les companyies. El cas que podem documentar és el de la Companyia del Ferrocarril de Barcelona a Saragossa, que va ser, sens dubte, el de més envergadura, tot i que no podem assegurar que fos l'únic.

La relació directa va començar en una data molt primerenca, el 1855, quan el Banc va acceptar la firma de la Companyia per al descompte de pagarés fins a la quantitat de 60.000 duros, dels quals almenys 56.000 es van fer efectius.⁵³ Amb el transcurs del temps, la vinculació entre la companyia ferroviària i el Banc es va estrènyer encara més. L'abril de 1858 el Banc va atorgar a la Companyia un nou préstec per un import de 70.000 duros, amb garantia d'obligacions de la mateixa Companyia.⁵⁴

El 1861 es va acordar una nova operació d'una magnitud molt superior a les anteriors que es pot situar entre les de més envergadura efectuades pel Banc en aquest període. Es tractava d'un préstec directe a la Companyia per un import de 300.000 duros ampliable fins a 400.000.⁵⁵ Les condicions d'aquest préstec van ser les següents:

«Primero, El Banco de Barcelona se compromete a facilitar a la sociedad del Ferrocarril de Zaragoza a Barcelona la cantidad de trescientos mil duros que podrá estenderse

52. Actes de la Junta de Direcció, 29 de març de 1865.

53. Actes de la Junta de Govern, 22 d'octubre de 1855. Aquest préstec es pot correspondre amb el que Pere Pascual (1999) esmenta a la pàgina 102.

54. Actes de la Junta de Govern, 28 de juny de 1858.

55. Actes de la Junta de Govern, 23 de desembre de 1861.

hasta cuatrocientos mil como queda dicho, mediante pagarés a noventa días, a medida que a la sociedad le convenga.

Segunda: El Banco ofrece prorrogar por el término de dos años, por renovaciones sucesivas, los pagarés que se otorguen, siempre que convenga a ambas sociedades.

Tercera: No se entiende comprendida en dicha cantidad de trescientos o cuatrocientos mil duros, los préstamos que en la actualidad tiene hecho el Banco a dicha sociedad.

Cuarta: En garantía de los pagarés que se otorguen por el todo o parte de los trescientos o cuatrocientos mil duros, la Sociedad del Ferrocarril de Zaragoza a Barcelona, entregará al Banco doble cantidad en obligaciones de las que está autorizada para poner en circulación, que se admitirán por su valor nominal siempre que reúnan las condiciones que las que actualmente tiene emitidas.

Quinta: El interés a que se descontarán estos pagarés o que se cargarán a sus renovaciones, será el mismo que en las épocas en que se verifiquen el Banco exija en el descuento de letras naturales de comercio que es la operación más favorecida, pues en la actualidad se descuenta al cinco por ciento.

Sesta: Durante este servicio, la sociedad "Ferrocarril de Zaragoza a Barcelona", se obliga a tener su cuenta corriente exclusivamente en el Banco, ingresando en el establecimiento los fondos que entren en la Caja de la Sociedad.

Séptimo. El Banco por su parte atenderá a las libranzas de la Sociedad pagando en papel Banco o metálico, según las necesidades de la sociedad lo exijan.

Octava: El Banco se encarga del pago de los cupones de las obligaciones y de los dividendos activos de la sociedad en las épocas respectivas en cuanto alcance el saldo d cuenta corriente de la misma. Las administraciones respectivas se pondrán de acuerdo en la adopción de aquellas medidas que sean conducentes a la comprobación de los cupones para resguardo de los intereses recíprocos y conciliándolas con la facilidad de pago.»⁵⁶

L'operació semblava tenir com a objectiu graduar en el temps la posada en circulació d'una nova emissió d'obligacions de la companyia ferroviària i es va complementar amb un altre préstec d'un import una mica inferior atorgat per la Caixa Catalana en condicions semblants.⁵⁷

56. Actes de la Junta de Govern, 23 de desembre de 1861.

57. Vegeu Pascual (1999, p. 197). Sobre les vicissituds financeres de la Companyia del Ferrocarril de Barcelona a Saragossa s'han de consultar les pàgines 164-208 i 263-279. Prenem d'aquesta obra les consideracions incloses en els paràgrafs següents.

Dos anys més tard, l'abril de 1863, la Companyia va tornar a demanar l'auxili del Banc. Es va negociar un nou préstec, aquesta vegada, per una suma de 350.000 duros.⁵⁸ En aquests moments, l'empresa ferroviària es trobava ja en una situació financera molt delicada. A partir del juny d'aquell any s'incrementaven fortament els venciments per amortització de les obligacions en circulació i era obvi que els ingressos corrents no permetrien de satisfer-los. No obstant això, els directius de la Companyia encara confiaven que seria possible una conversió d'aquestes obligacions en unes altres de noves a llarg termini. El préstec sol·licitat al Banc potser es va pensar perquè assegurés el trànsit mentre les obligacions noves no començaven a ser subscrietes. Aquest nou conveni també era extensible per dos anys i tenia com a garantia accions de la mateixa Companyia. El tipus d'interès aplicat va ser del 6%.

Les previsions dels directius de la Companyia aviat van demostrar ser massa optimistes. A partir de mitjan 1863 i durant el 1864 les accions i les obligacions de la Companyia van patir un fort deteriorament de les cotitzacions, resultat tant de les greus dificultats financeres que experimentava la plaça, com de la situació de l'empresa. Pel que fa a les accions, entre l'abril de 1863 i el mateix mes de 1864 van baixar del 71% al 52% sobre el nominal. No ens ha d'estranyar que el Banc, en vista de la reducció del valor de les garanties del préstec, exigís una revisió de l'acord. L'abril de 1864 es va firmar un conveni nou també per 350.000 duros, però que n'ampliava les garanties a fi que «*el Banco esté completamente garantido con arreglo a sus Estatutos*».⁵⁹ En aquest conveni, la garantia dipositada al Banc va ser la següent:

- 6.218 accions;
- el dret per al Banc a percebre 25.034 duros de la subvenció que el Govern havia d'atorgar a la Companyia;
- el dret a percebre 168.790 duros que l'Estat havia de pagar al concessionari del Camino de Hierro de Tardienta a Osca.

Les condicions continuen assenyalant que,

«[...] si el Banco se considerase suficientemente garantido, y el préstamo subsistiese en todo o en parte en época que el Gobierno pague el total de las mencionadas subvenciones (...) devolverá a la Sociedad Ferrocarril de Zaragoza a Barcelona, de las acciones que la misma tiene depositadas, el número que correspondiese a razón de una acción por cada sesenta y cinco duros que reciba, por tenerlas la Compañía vendidas a este precio a D. Joaquín Borrás y Sardá, el cual como se ha dicho se halla presente y manifiesta su conformidad en recibir las expresadas acciones al precio referido.»⁶⁰

58. Actes de la Junta de Govern, 7 d'abril de 1863.

59. Vegeu les actes de la Junta de Direcció, 18 d'abril de 1864.

60. Actes de la Junta Direcció, 18 d'abril de 1864. Pel que sembla, la Companyia devia al Banc 320.000 duros que es van incorporar a aquest nou préstec.

És a dir, la companyia de Barcelona a Saragossa havia deixat en penyora pel préstec accions que tenia emparaulades per vendre-les a un particular. En la firma d'aquest conveni, que es va fer per escriptura notarial amb l'administrador del Banc, hi eren presents Ignasi Girona i Agraful i Joaquím Arimon, com a directors de la Companyia.⁶¹ Encara que no hi ha referència al tipus d'interès que es va aplicar a l'operació és bo recordar que l'abril de 1864 els tipus d'interès per a totes les operacions es van situar al 8%.⁶²

La caiguda de la cotització de les accions va continuar imparable els mesos següents. El setembre del mateix 1864, la Junta de Govern constatava que el préstec a la Companyia no tenia les garanties necessàries, ja que aquestes se situaven 3.000 duros per sota de l'exigut pel Banc.⁶³ En conseqüència, la Junta de Direcció va fer saber a la Companyia que «*no hay ni ha habido jamás operación alguna en este establecimiento en semejantes condiciones*», per la qual cosa els demanava que s'anés amortitzant el préstec per desenes parts en cada renovació.⁶⁴

La situació es va anar agreujant a mesura que resultava evident que la companyia ferroviària s'encaminava cap a una suspensió de pagaments, impossibilitada com estava tant de col·locar les noves obligacions (per la situació del mercat), com de satisfer el venciment de les antigues (pels baixos rendiments que obtenia). Al final de 1864, davant la gravetat de la situació, es va optar per forçar una fusió amb la Companyia del Ferrocarril de Pamplona a Saragossa, la qual, tot i que tenia un rendiment mediocre, presentava una situació financera més sanejada.

L'abril de 1865, quan la nova fusió oferia certa esperança de recuperació, el Banc va presentar a la Companyia un estat de comptes per instar una solució satisfactòria. Aquest estat de comptes es permet deduir que la Companyia, a més del préstec que tenia des de 1863 per 350.000 duros, havia practicat diversos descomptes de pagarés avalats amb firmes degudament qualificades per un total de 107.000 duros, la qual cosa suposava que el deute total havia arribat als 457.000 duros.⁶⁵ En diferents dates la Companyia havia retornat part del que devia, de tal manera que l'abril de 1865 constava un saldo deutor de 275.628,74 duros. Aquesta quantitat era garantida per les 6.218 accions esmentades i per 857 obligacions de l'Estat per subvencions a ferrocarrils (529 ja disponibles i 328 obligacions més pendents de cobrament). La Societat del Ferrocarril de

61. L'escriptura es va signar davant del notari Ignacio Carner el 19 d'abril de 1864. Vegeu les actes de la Junta de Direcció, 19 d'agost de 1864.

62. Actes de la Junta de Direcció, 6 d'abril de 1864.

63. Actes de la Junta de Direcció, 24 de setembre de 1864.

64. Actes de la Junta de Direcció, 24 de setembre de 1864.

65. Actes de la Junta de Govern, 24 d'abril de 1865.

Saragossa a Pamplona i Barcelona va sol·licitar al Banc que prorrogués totalment o parcialment les operacions i que acceptés el següent calendari d'amortització (en duros):

Venda de les 857 obligacions	66.000
23 de juliol de 1865	25.000
23 d'octubre de 1864	25.000
23 de gener de 1866	30.000
23 d'abril de 1866	67.000
23 de juliol de 1866	30.000
23 d'octubre de 1866	32.628,740

Font: Actes de la Junta de Govern, 24 d'abril de 1865

És a dir, la Companyia proposava un termini d'un any i mig, però el Banc no va acceptar aquestes condicions i es va prendre la facultat de prorrogar o no els pagarés vençuts. En aquestes dates, Jaume Girona s'ocupava a Madrid de retirar les obligacions de l'Estat lligades a les subvencions i el Banc li reiterava una i una altra vegada, per mitjà de les seves comunicacions, que aquestes obligacions pertanyien al Banc. La vinculació amb la casa Girona podia decantar lleialtats...⁶⁶

La fusió no va eliminar totes les dificultats i el gener de 1866 encara quedaven pendents i renovant-se diversos pagarés que sumaven poc més de 130.000 duros. La Companyia va manifestar tenir dificultats i el Banc va acceptar renovar-ne una part sempre que els seus interessos no en sortissin perjudicats. Davant la falta de solidesa de la Companyia es va exigir el concurs d'avaladors. Les persones que s'hi van prestar van ser Manuel Girona per 24.000 duros, Ignasi Girona per 24.000 duros, Boada i Prats per 24.000 duros, Seller Germans per 24.000 duros i Carles Torrens per 19.237 duros.⁶⁷ Aquests pagarés es van liquidar sense gaires problemes excepte un, de poc més de 7.000 duros, firmat per Torrens, que va resultar impagat. Per liquidar-lo es va decidir vendre a París una part de les accions de la Companyia que el Banc tenia en garantia del préstec.⁶⁸ En aquesta venda va intervenir la casa de comerç de Josep M. Serra.

66. Aquest és un període en el qual Josep M. Serra sembla adquirir més paper en la direcció del Banc, bé per absència de Manuel Girona, bé per mèrit propi. Serra s'ocupa en aquest període de moltes operacions de compravenda de xavalla per mandat del Banc (vegeu les actes de la Junta de Direcció, 26 de novembre de 1856, 27 de juny de 1857, 26 de novembre de 1860, 19 de juny i 3 de juliol de 1861). També va participar en altres assumptes, com ara comprar i vendre metàl·lic per compte del Banc o fer operacions amb paper. Per a més informació, vegeu les actes de Junta de Direcció, 20 de febrer i 20 d'octubre de 1856, 23 d'octubre de 1858, 20 de febrer de 1861 i 30 de març de 1864, entre d'altres.

67. Actes de la Junta de Govern, 22 de gener de 1866.

68. Vegeu les actes de la Junta de Direcció, 14 d'octubre; 2, 13 i 23 de novembre de 1867; i 25 de maig de 1868.

El març de 1866, la Companyia del Ferrocarril de Saragossa a Barcelona reconeixia a la Junta General que *«la escasez de numerario y la sostenida elevación del descuento nos han impuesto onerosos sacrificios... azarosa situación [que] ha podido sobrellevarse merced al eficaz auxilio que el Banco de esta ciudad y otras Sociedades de Crédito han prestado a la Compañía»*.⁶⁹

La llarga i difícil relació entre el Banc i la Companyia del Ferrocarril de Barcelona a Saragossa posa en evidència diverses qüestions. La primera, que hem comentat altres vegades, el fort pes que els directors tenien al Banc a l'hora de fer aprovar operacions en les quals tenien interessos particulars. En aquest cas, la presència de Manuel Girona és la que explica, sens dubte, la participació del Banc en una operació que ni per estatuts ni pel risc que comportava no era pròpia de la marxa normal de l'entitat. La segona, les conseqüències fatals que podia tenir la vinculació dels bancs d'emissió amb el finançament ferroviari. Encara que en aquest cas no s'arribés a una situació d'insolvència del Banc, és cert que en moments determinats l'entitat va tenir compromès en aquesta operació a l'entorn del 15% de l'actiu rendible, la qual cosa no deixa de ser una concentració de risc considerable. Si l'operació hagués resultat fallida, el Banc hauria perdut la meitat del capital desemborsat.

Finalment, la relació del Banc amb el finançament ferroviari també es va reflectir en les condicions especials que es van atorgar a un dels principals constructors durant aquests anys, Jean de Grimaldi. Grimaldi, natural d'Avinyó, era un home ben relacionat tant a Espanya com a França. A Espanya havia estat estretament lligat als negocis tèrbols a Astúries de Fernando Muñoz, el marit de la reina mare, Maria Cristina. A França se'l considerava proper als totpoderosos Rothschild. Al final de 1861 es va fer càrrec de la construcció del tram entre Martorell i Tarragona del Ferrocarril de Barcelona a Tarragona i, dos anys més tard, del tram entre Girona i la frontera francesa de la línia de Barcelona a Girona i França.⁷⁰

El febrer de 1864 Grimaldi va signar un conveni amb el Banc en els termes següents:

«Convenio con arreglo al cual el Banco de Barcelona llevará al Exmo Sr. D. Juan de Grimaldi su cuenta corriente y admitirá en depósito los efectos que dicho Sr. consigne en el establecimiento para su custodia. Primero El exmo Sr. Juan de Grimaldi situará exclusivamente su caja y cuenta corriente en el Banco de Barcelona, verificando por medio del establecimiento todas las operaciones de pago y cobro necesarias para sus

69. Junta General de la Compañía del Ferrocarril de Zaragoza a Barcelona celebrada el día 28 de marzo de 1866. Memoria. N. Ramírez, Barcelona, 1866. Citat per Pascual (1999, p. 269).

70. Pascual (1999, p. 234 i 287-288).

empresas. Segundo dicho Sr. podrá depositar para su custodia en el Banco toda clase de valores que le convenga. Tercero el Banco le prestará en el acto de establecer su cuenta corriente, hasta la cantidad de cien mil duros al interés fijado por el Banco, que hoy es el de seis por ciento, y mediante las garantías y formalidades y condiciones establecidas por los Estatutos y Reglamento del establecimiento para esta clase de operaciones, el líquido de este préstamo será un abono al Sr. Grimaldi en su cuenta corriente. Cuarto el Banco se ofrece además a prestarle hasta otros cien mil duros bajo las mismas bases y condiciones, siempre que el estado de la caja del establecimiento y la situación de la plaza lo permita, a juicio de la dirección del Banco. Quinto como los Reglamentos del establecimiento no permiten hacer operaciones de préstamo que excedan de tres meses, se renovarán dichos préstamos a voluntad de ambas partes, por el término que convenga, dentro del expresado límite. Sexto, cada tres meses se liquidará y saldará la cuenta corriente y Caja y el saldo mínimo que durante el trimestre haya resultado a favor del Sr. Grimaldi, procedente del préstamo o préstamos que se le hubieren hecho, o sea la cantidad que de los mismos hubiera dejado de hacer uso, tendrá opción a una bonificación de la mitad del tipo de interés corriente, a favor de dicho señor. Séptimo. Si a cualquiera de las partes no conviniera la continuación de las operaciones estipuladas por el presente contrato, podrán rescindirlo, avisándose respectivamente con tres meses de anticipación. Octavo. Siempre que a alguna de las partes no conviniera renovar los citados préstamos avisará con cuarenta y cinco días de anticipación. Noveno. El Banco, atendida la importancia de la cuenta corriente y Caja del Sr. Grimaldi, desempeñará gratuitamente el servicio de la misma, y admitirá también gratis los depósitos con el cargo de cobrar por cuenta de dicho sr. la renta de los valores consignados.»⁷¹

El crèdit concedit, de fins a 200.000 duros, era d'una magnitud considerable i les condicions que s'atorgaven a Grimaldi quant a la gestió dels comptes també eren excepcionals. Sens dubte, el Banc esperava que el moviment financer que el compte proporcionaria a l'entitat en justificués l'especificitat. Lamentablement, no sabem com van evolucionar les relacions entre el Banc i Grimaldi, encara que en anys posteriors el Banc va llogar al seu fill un dels pisos de l'edifici de la Rambla.

Sí que sabem que al final de 1865 Grimaldi va començar a tenir problemes financers i a incomplir alguns dels seus compromisos amb les dues companyies ferroviàries, fins que es va veure obligat a interrompre els treballs. En ambdós casos, els contenciosos van acabar als tribunals amb elevades demandes de les companyies contra el constructor.⁷²

71. Actes de la Junta de Govern, 1 de febrer de 1864.

72. Pascual (1999, p. 243-246 i 291-293).

Operacions amb l'Estat (I). Les conversions monetàries

Una de les innovacions principals del període de la història del Banc de què ara ens ocupem va ser l'entrada en operacions directes de crèdit a l'Estat. Això era una cosa que l'entitat no havia fet anteriorment i que va tenir una rellevància especial a partir d'aquests anys. Un primer grup d'aquestes operacions van tenir com a objectiu regularitzar el mercat monetari barceloní, afectat per la circulació de monedes de divers encuny i contingut que dificultaven els intercanvis.

Intents de retirada de la moneda columnària

El terme *moneda columnària* es refereix a la moneda de plata colonial encunyada a Amèrica el segle XVIII que portava estampades, en una de les cares, les columnes d'Hèrcules. Aquesta moneda circulava per la Península i generava problemes, perquè el seu valor intrínsec no era idèntic al d'altres monedes en circulació del mateix valor facial.

Moneda columnària de 8 rals de plata, Carles IV, Mèxic, 1792

Hem vist en el capítol 7 que el Banc va participar el 1852-1853 en una operació de reencunyació d'aquest tipus de moneda mitjançant un crèdit concedit a la Casa de la Moneda barcelonina. El problema persistia el 1859 i el Govern de la província, per indicació de la Direcció General de Consums, va preguntar al Banc si s'encarregaria de recollir la moneda columnària d'acord amb les bases següents:

«1. La recogida se practicará a medida que se presente la moneda de que se trata en el curso de las operaciones ordinarias, así en las cajas de Barcelona, como en las demás del Banco en el principado, pero sin que preceda llamamiento público. 2do. Las partidas se entregarán en la casa de moneda de Barcelona, no debiendo de bajar de cuatrocientos mil reales el importe de cada una. 3ra. El Banco recibirá en pago el producto de la recaudación en monedas nuevas de cuatro, dos y un real y la diferencia resultante por conducto de la Tesorería de provincia verificándose una liquidación por cada entrega.»

4ta. El banco recibirá medio por ciento sobre el importe de cada partida por razón de intereses, gastos y comisión.»⁷³

El Banc li va respondre acceptant la proposta i renunciant al mig per cent de comissió que se li ofería «a fin de que sin este gasto sea menos gravosa al Erario público la ejecución de una medida tan provechosa como lo es para todas las clases e intereses, la extinción de la moneda columnaria, con lo que el Banco añadirá al propio tiempo un nuevo servicio a los muchos que tiene prestados al Estado y al país».⁷⁴

Els resultats d'aquesta operació sembla que no van ser satisfactoris. Amb data 13 de novembre de 1860, el Banc va rebre un comunicat del Govern de la província de Barcelona que traslladava un escrit de la Direcció General del Tresor, del qual es dedueix que les quantitats retirades havien estat molt modestes. Les conclusions que la Direcció General n'extreia eren que o bé no hi havia a Barcelona una quantitat excessiva d'aquest tipus de moneda en circulació (la qual cosa contradeia el que la Societat d'Amics del País havia posat de manifest en el seu moment), o bé que el Banc «ha descuidado hasta cierto punto su compromiso». Aquestes observacions es feien (segons indicava el comunicat) per tal de corregir la situació i, eventualment, de traslladar a altres províncies els romanents disposats per a la refosa d'aquesta moneda.

La Direcció del Banc es va sentir obligada a puntualitzar sobre l'assumpte en un ofici remès al governador civil:

«[...] lejos el Banco de haber diferido ni un solo momento todas las entregas de moneda columnaria que para su reacuñación le ha pedido la Casa de Moneda, ha excitado repetidas veces a la misma para que tomase del establecimiento mayores sumas y acelerase aquella operación, bien que estos ofrecimientos no hayan producido los resultados que el Banco hubiera deseado por no serle dable a la Casa de Moneda dar abasto a sus diferentes atenciones, según aparece de las comunicaciones que acompañamos por copia con los números del uno al cuatro, pues que en el Banco hay existencias de moneda colunaria muy superiores a las que se necesitan para la inversión de las cantidades destinadas hasta ahora por el Gobierno para cubrir el quebranto de la reacuñación, y el Banco se halla como siempre pronto a entregarlas en el momento en que la Casa de Moneda pueda reacuñarlas [...]. [En vista de todo ello, confía que] se persuadirán de que el Banco no descuida nunca el cumplimiento de los compromisos que contrae y que en este asunto ha sido hasta oficioso quizás en demasía para que se utilizasen pronto y en mayor escala sus desinteresados ofrecimientos en beneficio del público que tanta molestia y perjuicio sufre por la circulación de moneda columnaria.»⁷⁵

73. Actes de la Junta de Govern, 7 de febrer de 1859.

74. Actes de la Junta de Govern, 7 de febrer de 1859.

75. Actes de la Junta de Govern, 13 de novembre de 1860.

Projecte avortat de conversió dels abonarés de xavalla catalana

Les següents operacions d'aquest tipus en què va intervenir el Banc van estar relacionades amb els abonarés de xavalla catalana. Recordem que el 1852 va tenir lloc una reconversió massiva de la xavalla de coure catalana que va ser substituïda, en part, per xavalla castellana i, en part, per uns abonarés que s'havien de retirar progressivament durant els anys següents. Com hem vist, per llei, aquests abonarés podien entrar en tot tipus de pagaments per un import màxim de fins a un 10% de la transacció. La incertesa sobre la retirada va fer que aquests certificats circulessin depreciats, la qual cosa complicava el tràfic mercantil.

En aquest assumpte el Banc es va veure afectat per diverses vies. D'una banda, el Banc utilitzava els abonarés en les transaccions ordinàries i –com hem observat en el capítol anterior– aquests conformaven una part significativa de la caixa de l'entitat, que, d'aquesta manera, se sentia afectada per les fluctuacions en la seva cotització. A més, com referim en el capítol 7, el Banc de Barcelona havia rebut quatre milions de rals en abonarés de xavalla catalana com a garantia en un préstec que havia fet a l'Ajuntament. Aquest préstec –que vencia a mitjan 1856– va resultar inicialment impagat, per la qual cosa el Banc es trobava en la tessitura de col·locar en el mercat els abonarés amb el risc subsegüent de provocar una caiguda addicional de la cotització.⁷⁶

El problema dels abonarés preocupava tant el Govern com els comerciants i industrials catalans.⁷⁷ En conseqüència, a partir de 1856 es va intentar trobar una solució a l'assumpte vinculant-lo a un altre problema greu d'aquests anys: l'estat deficient del sistema viari. Davant de la incapacitat evident de l'Estat per fer front a aquestes necessitats, es va pensar a reclamar l'establiment d'una sèrie d'arbitris que serien adjudicats

76. En aquestes circumstàncies, és comprensible que el Banc es plantegés fer operacions que donessin sortida a la quantitat d'aquest tipus de paper que mantenia a caixa o bé que limitessin els riscos d'una devaluació. Una operació important d'aquest tipus va consistir en que el Banc lliurés, en forma de crèdit i sense percebre cap interès, la quantitat de 70.000 duros en abonarés equivalents a moneda de coure, els quals es tornarien en el termini d'un any. La garantia consistia en 1.000 accions dels ferrocarrils de Barcelona a Saragossa (amb el 80% desemborsat) i la signatura de tres persones de responsabilitat notòria en un pagaré amb un termini de tres mesos que es renovaria tres vegades consecutives, sempre que circumstàncies extraordinàries no ho impedissin. En cas que el termini no arribés a complir-se, el Banc abonaria els interessos corresponents pel temps que faltés fins arribar a l'any a raó d'un 6,25% anual. El benefici del Banc consistia a evitar el risc de devaluació durant el període acordat. Lamentablement, no tenim notícia de les persones amb qui es va acordar l'operació. Actes de la Junta de Govern, 28 de març de 1859.

77. La Junta de Comerç va utilitzar termes molt eloqüents en referir-se a «[...] la odiosidad (sic) de dicho papel... por ser origen de cuantiosas pérdidas, perturbaciones en la circulación y pleitos, que para lograr su pronta desaparición de la plaza se impondría el comercio cualquier sacrificio [...]». Carrera Pujal (1961, p. 297). Citat per Pascual (2007, p. 199).

a la Junta de Carreteres, amb el compromís explícit d'utilitzar part del que es recaptés per amortitzar els vituperats abonarés. Després de diverses anades i vingudes i d'alguns fracassos a causa de l'oposició als nous arbitris, el Govern va aconseguir fer acceptar un decret de 6 de juliol de 1859, pel qual s'establien diverses taxes sobre la circulació de determinats béns de consum (aus, sal) i recàrrecs sobre altres gravàmens. La Junta de Carreteres administraria el que es recaptés i establiria les prioritats tant respecte a la construcció de les diverses vies, com respecte a l'amortització dels abonarés de xavalla.⁷⁸

Una vegada establert oficialment el procediment, es va intentar que l'amortització anés més ràpida del que permetien els ingressos anuals previstos, i amb aquest objectiu es va interessar el concurs del Banc. El setembre de 1859, el Banc va presentar la seva proposta. El projecte va experimentar nombrosos canvis i contrapropostes al llarg de més de dos anys, tant per part del Banc com de la Junta de Carreteres (entitat oficialment encarregada de la conversió) i del Ministeri d'Hisenda.⁷⁹

L'operació havia de consistir que el Banc amortitzés en un període d'un any tots els abonarés existents, la suma dels quals es xifrava en 36,8 milions de rals (1,8 milions de duros). Segons el que s'establia a les normes que els van crear, aquesta amortització havia de anar a càrrec de l'Estat i de les diputacions catalanes a parts iguals. L'Estat es comprometia a pagar la seva part a partir dels abonarés que eren a les mans de les tresorereries provincials i la resta –uns 2,8 milions de rals– en metàl·lic. La Junta de Carreteres, en nom de la diputacions, es faria càrrec de l'altra meitat mitjançant un màxim de nou lliuraments anuals de dos milions de rals i la resta, en metàl·lic o mitjançant els abonarés en poder seu. L'interès inicial proposat pel Banc era del 6%, però va acceptar la reducció al 4,5% sol·licitat per les institucions públiques.

L'escull que finalment va impedir que l'operació es dugués a terme estava relacionat amb la manera com havien de quedar garantits els pagaments que havia de fer la Junta de Carreteres. L'abril de 1861, i en resposta a les correccions introduïdes per la Junta a l'esborrany del conveni, el Banc indicava al governador civil que l'únic que no podia obviar era que els estatuts li prohibien fer cap préstec sense «*garantías sólidas y de fácil realización*». Els bitllets de xavalla no ho podien ser, ja que des del moment en què el Banc els recollís i quedessin exclosos de circulació, no els podria executar ni donar-los cap altra aplicació. I afegia:

«Verdad es que la Junta de Carreteras previendo este gravísimo y notorio inconveniente, ha creído subsanarlo por medio de las cláusulas sublineales que adiciona al artículo

78. Pascual (2007, p. 198-203).

79. Es poden trobar fins a tres projectes d'acord amb les actes de la Junta de Govern, 19 de setembre de 1859, 8 d'abril de 1861 i 21 de juliol de 1862.

*sexto del proyecto del Gobierno; pero en el sentir del Banco semejantes cláusulas son poco explicitas por cuanto para el caso en que los arbitrios destinados al pago del préstamo y de sus intereses no basten a cubrir las cantidades anuales que se consignan a dichos objetos, propone tan solo que el Banco **tenga el recurso** de acudir al Gobierno para que este le haga efectivo el resto, recibiendo del Banco la cantidad equivalente en billetes de calderilla; y como el recurso o la facultad de pedir no supone siempre la seguridad de obtener lo que pide el Banco es que en dicho punto tan grave para sus intereses y tan substancial para la inescrutable observancia de sus Estatutos, la redacción del contrato sea bastante clara y precisa para que no pueda prestarse en ningún caso a la menor duda ni ambigüedad.»⁸⁰*

La correcció que el Banc volia fer en l'article sisè de les bases del projecte estava dirigida a comprometre el Govern i anava subratllada en la proposta que va fer-li arribar:

«Sexta: El gobierno se obliga a retener mensualmente de los arbitrios que ingresen en el Tesoro destinados para Carreteras por el Real Decreto de 6 de julio de 1859, la doceava parte de dos millones de reales, que en cada año han de entregarse al Banco, hasta reintegrar la cantidad que anticipa para la recogida del papel calderilla. Asimismo retendrá de dichos arbitrios la suma que corresponda abonarse al referido establecimiento por razón de intereses. (...)

Para el caso de que por cualquier incidente no produjesen los actuales arbitrios, o los que con arreglo a este contrato les hubiesen tal vez reemplazado en uno o en todos los años que ha de durar el reintegro de los anticipos del Banco, la cantidad suficiente para satisfacer al mismo los dos millones de reales que en cada uno de aquellos ha de entregársele, queda establecido que el Gobierno al aceptar el encargo de descontar las cantidades arriba expresadas, no contrae responsabilidad. Con todo teniéndose en la debida consideración que en dicho caso los desembolsos que habría verificado el Banco, y de los cuales no se hallase reintegrado, serían para él funestos, puesto que el papel no le servia descontado, ni le ofrecería garantía su valor puramente nominal por el hecho de haber sido sacado de la circulación, y tomando en cuenta que el Gobierno es el que tiene siempre medios eficaces para prescribir a las provincias el cumplimiento de sus obligaciones, queda convenido que en el caso insinuado de que los rendimientos de los arbitrios no basten para entregar al Banco los dos millones anuales prefijados tendrá este el recurso de dirigirse al Gobierno para que mediante la entrega de billetes proporcional a la cantidad que el fondo de arbitrios, a medida que venzan los plazos

80. Actes de la Junta de Direcció, 8 d'abril de 1861.

se halle en descubierto, lo haga efectivo en metálico al alcance; y así lo verificará el Gobierno, quedando éste, a fin de reintegrarse a su vez, con derecho de obligar a las cuatro provincias por aquellos medios que le son propios a que, con sujeción a las bases convenidas entre ellas con respecto a la parte que debieran haber tomado en la amortización si esta se hubiese verificado directamente con sus peculiares recursos, le admitan los billetes con pago en metálico de su valor nominal y cuiden de su extinción, sin permitirseles que de nuevo los hagan circular.»⁸¹

El Govern no va acceptar aquests termes i el Banc no es va avenir a les garanties molt menys concretes que el Govern li va oferir. L'explicació que finalment va donar la Direcció per rebutjar d'una manera definitiva l'operació va ser eixuta:

«[...] ni la naturaleza del establecimiento ni las prescripciones de sus estatutos permitían al Banco aceptar dicho proyecto no asegurando el Gobierno el valor de la garantía del papel calderilla para el caso en que los arbitrios no alcanzasen a cubrir los plazos que se fijan en dicho proyecto. Que bajo este concepto la Comisión Directiva se había ocupado también en meditar y discutir si cabrían otras combinaciones para verificar la amortización de dicho papel calderilla, por cuya razón había tenido que retrasar el proyecto de contestación al mencionado oficio del Exmo SR. Gobernador de la provincia; añadiendo la Comisión directiva que todas las combinaciones habían venido por tierra ante la dificultad de que no pudiendo comprometerse el Gobierno al pago de los plazos en caso de déficit de los arbitrios, el papel calderilla amortizado no podría servir de garantía ni para el Banco ni para un particular, pues vendría a ser una simple obligación contra la Provincia y de cobro mas o menos probable.»⁸²

Al llarg de tot el temps que van durar les negociacions, i al marge seu, el Banc va dur a terme diverses operacions amb els bitllets de xavalla i els va vendre al millor preu. En aquestes operacions va estar involucrada la sucursal que la casa Girona Germans tenia a Madrid, encapçalada per Jaume Girona.⁸³

En plenes negociacions sobre aquest assumpte, el Govern va reclamar al Banc el retorn dels quatre milions de rals en bitllets de xavalla que havien estat la garantia del crèdit atorgat a l'Ajuntament el 1856 i que havia quedat impagat.⁸⁴ El Banc, que ja els havia posat en circulació, es va veure obligat a recuperar-los i va manifestar tenir pro-

81. Actes de la Junta de Direcció, 8 d'abril de 1861.

82. Actes de la Junta de Govern, 13 d'octubre de 1862.

83. Actes de la Junta Direcció, 25 d'abril de 1860 i 2 de maig de 1860.

84. Actes de la Junta de Govern, 15 d'octubre de 1860, i actes de la Junta de Direcció, 26 de novembre de 1860.

bles per adquirir-los a un canvi favorable. Finalment, amb data 27 de desembre de 1860 es van lliurar a la Tresoreria de la província els bitllets de xavalla requerits i se'n va obtenir a canvi el reemborsament del préstec amb els interessos de demora pertinents. Aquesta exigència d'Estat sembla una mesura destinada a pressionar el Banc en les negociacions en curs.

En definitiva, queda clar que després d'anys de complexes negociacions, cap dels projectes de reforma monetària en què va participar el Banc durant aquest període va fer-se realitat. D'altra banda també queda clar que les decisions de l'entitat en aquest àmbit no van estar deslligades dels interessos particulars dels membres de la Junta de Govern, ja que alguns operaven habitualment en els mercats monetaris i, de vegades, ho feien per compte del mateix Banc.⁸⁵

Operacions amb l'Estat (II). Els préstecs a la Hisenda pública

L'arribada del partit progressista al poder va comportar en alguns aspectes un agreujament de les dificultats financeres cròniques de l'Estat, conseqüència de l'eliminació de diverses contribucions jutjades regressives i impopulars. La necessitat consegüent d'acudir al crèdit va propiciar el primer acostament de l'Estat al Banc en qualitat de sol·licitant de fons. El 10 de gener de 1855 el comissari regi del Banc (Manuel de Larraín) va rebre una invitació peremptòria del ministre d'Hisenda per participar en un préstec de 40 milions de rals amb garantia de deute públic aprovat per les Corts. El titular del Ministeri era aleshores Juan de Sevillano, duc de Sevillano, que ho va ser durant un mes escàs i que, poc després, va ser substituït per Pascual Madoz. El Banco de San Fernando havia rebut una petició del ministre per fer-se càrrec de la totalitat del préstec, o almenys de la meitat, però va acordar concedir-ne tan sols una quarta part (10 milions de rals).⁸⁶

El ministre sol·licitava al Banc de Barcelona cinc milions de rals (250.000 duros). La Junta de Govern del Banc, reunida d'urgència, va fer constar el desig de:

«[...] responder satisfactoriamente al llamamiento del Gobierno de S.M., si bien que reconociendo las dificultades que para ello ofrece por una parte la situación anormal del Banco por consecuencia de los numerosos auxilios que hace ya seis meses se halla prestando a las clases mercantil, fabril y obrera como a las autoridades locales, a fin de

85. La qüestió de la possible retirada dels abonarés de xavalla catalana va continuar en el període posterior a la crisi. El 1870 (vegeu les actes de la Junta de Govern, 13 de juny de 1870) la Junta de Moneda va fer arribar al Banc una proposta nova. Diferents eventualitats van retardar aquest projecte fins que, pel que sembla, es va assolir un acord el 1871 (vegeu les actes de la Junta de Govern, 30 de març de 1871). Tot i així, la situació de guerra i el final del privilegi emissor en van impedir l'aplicació (Banc de Barcelona, memòria 1894, p. 49-50). Els abonarés van ser retirats finalment pel Banc d'Espanya.

86. Tedde (1999, p. 265).

evitar los gravísimos conflictos que las calamidades públicas recientemente sufridas y la carencia de trabajo y de medios podían ocasionar al país y muy particularmente a esta populosa capital; y por otra parte las terminantes prescripciones de los estatutos del Banco.»⁸⁷

Finalment, es va acordar que una comissió de la Junta, formada per Manuel Girona i Jaume Badia, negociés directament a Madrid la concessió de tres milions de rals (150.000 duros) al 5%, la qual cosa es va fer finalment ja amb Pascual Madoz al capdavant del Ministeri.⁸⁸

Aquest préstec es va renovar l'abril de 1855. El juliol d'aquest mateix any el Ministeri en va sol·licitar una nova renovació, però aquesta vegada el Banc va proposar al Govern un acord de signe diferent. Consistia a mantenir un tipus d'interès del 5% sobre una part del préstec (100.000 duros) i a no cobrar cap interès sobre la resta (50.000 duros), sempre que el Govern assegurés «*al Banco, por diez y nueve años, el arrendamiento del edificio de los Afinos sin pago de alquileres, hasta que transcurrido este plazo el Gobierno reintegre esta cantidad*». Si no n'hi hagués prou, el Banc anticiparia 50.000 duros més sense cap altre interès que no pagar lloguers durant els 19 anys que quedaven fins a complir-se el termini de 30 anys durant els quals el Banc disposava del privilegi d'emissió. En cas que l'agent del Banc a Madrid, Jaume Girona, no pogués negociar aquestes condicions, que eren les que el Banc preferia, des de Barcelona se li suggeria que renovés els 150.000 duros al 6%, però que agafés els títols a una cotització inferior a la que li oferien. Finalment, podria acceptar en «*último extremo*» les condicions que el Govern indiqués.⁸⁹ La proposta del Banc estava relacionada amb les dificultats que trobava per assegurar-se la possessió de l'edifici que volia com a seu central i que hem analitzat en el capítol 9.

Jaume Girona va transmetre poc després la resposta del Ministeri. No tan sols no acceptava les condicions proposades pel Banc, sinó que exposava la conveniència

87. Actes de la Junta de Govern, 10 de gener de 1855. Efectivament, el Banc havia participat activament en el finançament de les accions acordades per l'Ajuntament per pal·liar la crisi derivada del moviment contra les *selfactines* i de la simultània epidèmia de còlera durant la segona meitat de 1854. Al final de 1855 la situació va empitjorar novament i el Banc va tornar a acudir en ajut de l'Ajuntament mitjançant un crèdit amb garantia d'abonarés de xavalla a la liquidació dels quals ens hem referit més amunt. El detall d'aquestes operacions es pot consultar en el capítol 7.

88. Actes de la Junta de Govern, 22 de gener de 1855. Recordem que Pascual Madoz va mantenir una relació llarga i estreta amb la burgesia barcelonina i amb el mateix Banc. Una relació que es va veure reforçada per la seva gestió com a governador civil durant els tràgics esdeveniments de 1854 esmentats en la nota anterior.

89. Actes de la Junta de Govern, 4 de juliol de 1855.

d'ampliar el préstec vigent i de fer-ho amb una garantia inferior en deute públic. No hi va haver més opció que renovar el préstec en les condicions inicials i desviar l'assumpte de l'edifici per altres vies. Aquest crèdit es va continuar renovant fins al final de 1856. L'octubre de 1855 es va aconseguir augmentar el tipus d'interès fins al 8%.⁹⁰

El 1858, la Tresoreria de la província va fer arribar al Banc la preocupació per les dificultats que tenia per fer efectives les ordres i abonarés de diferents societats que acumulava. Acompanyava una proposta, que el Banc va acceptar, perquè fos la institució bancària qui s'encarregués de cobrar. La proposta del Banc va consistir a oferir a la Tresoreria l'obertura d'un compte corrent que li permetés gestionar els fons. Aquest procediment no va ser acceptat pel Govern, que va denegar el permís corresponent a la Tresoreria provincial.⁹¹ Sens dubte, es tractava d'un problema d'estatut jurídic, perquè aquesta situació no va afectar la Diputació de la província, la qual sí que va obrir un compte corrent al Banc el gener de 1859 i hi va dipositar els seus fons.

En tot cas, el Banc semblava interessat a congraciarse amb el Govern i el novembre de 1859, davant l'esclat de la guerra a l'Àfrica, va fer un oferiment a la Reina de 250.000 duros a l'interès que designés el Govern mentre durés el conflicte.⁹² El Govern va acceptar i va marcar un tipus del 3%. El préstec es va fer efectiu al desembre i es va tornar l'abril de 1860, a penes va acabar la guerra. El Banc en aquest moment no necessitava els diners i havia proposat un nou préstec per tres mesos al 5% d'interès, però el Govern va decidir liquidar el deute immediatament.

Un altre tipus d'operacions lligades a la Tresoreria provincial, però de mena diferent, es van plantejar el febrer de 1860. L'objectiu era trobar una fórmula per la qual la Tresoreria provincial pogués fer arribar a la Direcció General del Tresor a Madrid les quantitats que li reclamava. Amb aquesta finalitat, el Banc va adquirir pagarés del Tresor al 5% per 775.000 duros.⁹³ Quan la Tresoreria provincial ho requeria, el Banc venia aquests pagarés a Madrid i lliurava a la Hisenda central la quantitat acordada. En contrapartida, el Ministeri emetia una lletra contra la Tresoreria barcelonina amb l'acord que

90. Actes de la Junta de Govern, 11 d'agost de 1856 i 29 de setembre de 1856. A la Junta d'Accionistes que va tenir lloc el febrer de 1857, la Junta de Govern va demanar autorització, i la va obtenir, per mantenir invertits a Madrid 100.000 duros dels procedents del préstec fet al Govern el 1855, perquè hi havia dificultats per retornar els cabals a Barcelona sense patir pèrdues. Les inversions es farien sobre títols de deute, accions de carreteres o obligacions de ferrocarril, tal com ho decidís la Junta de Govern.

91. Per a més informació, vegeu les actes de la Junta de Govern, 12 d'abril de 1858 i 7 de juny de 1858.

92. Vegeu les actes de la Junta de Govern, 21 de novembre de 1859, 5 i 19 de desembre de 1859.

93. Aquesta quantitat és aproximada ja que s'entrecreuen tres operacions, una per sis milions de rals, i dues més per 4.500.000 rals, i no resulta fàcil distingir-les. Vegeu les actes de la Junta de Govern, 13 i 20 de febrer i 5 de març de 1860.

els pagaments fossin en efectes descomptables.⁹⁴ La Direcció del Banc semblava tenir molt d'interès a fer aquestes operacions, probablement perquè considerava que mantenir una bona relació amb el Govern afavoria el Banc en un context de competència i de reivindicació dels drets de l'entitat.

El maig de 1861 la Hisenda provincial va començar a experimentar dificultats per fer front a les exigències de reemborsament presentades davant de la Caja de Depósitos i va recórrer al Banc a la recerca d'auxili. La sol·licitud consistia en l'obertura d'una línia de crèdit per un total d'un milió de duros a curt termini a un tipus del 4% d'interès per les sumes que s'utilitzessin.⁹⁵ La petició la va rebre el comissari regi d'una manera reservada i la resposta va ser tramesa al ministre Salaverría de la mateixa manera:

«He recibido la real orden de 8 del corriente expedida por el Ministerio del digno cargo de VE y en su cumplimiento he reunido desde luego a la comisión directiva de este Banco, invitándola a que abra a la Tesorería de provincia un Crédito de veinte millones de reales, o de mayor cantidad si su situación lo permite, a condición de abonar el interés del cuatro por ciento al año por las sumas que entregue, desde el día en que se reciban hasta su reintegro, el cual tendrá lugar muy inmediatamente con los fondos que el Tesoro cuidará de remesar o bien realizándose el reembolso por medio de giros a cargo de la Tesorería central, según convenga a ambas partes. El banco, dispuesto ahora como siempre a prestar al Gobierno de SM lo propio que al país todos los servicios que le permitan sus Estatutos y sean compatibles con la situación de su caja, se halla pronto a abrir el Crédito que la Real orden propone, sin hacer objeción alguna en cuanto al interés del cuatro por ciento anual, que se le ofrece, sin embargo que el general y casi podría decirse mínimo actualmente en esta plaza, es el de seis por ciento, al que está muy solicitado el dinero Pero como quiera que en el caso de necesitar la Tesorería hacer uso de la totalidad de dicho Crédito, podrían resentirse las demás atenciones del establecimiento, no menos que las habituales necesidades del comercio e industria, si a la vez se retirasen de la circulación las cantidades de billetes que ordinariamente se hallan fuera del Banco, cree este indispensable que se autorice al Gobernador de la provincia, para que en el modo y forma de realizar la operación se adopten de acuerdo con aquél las precauciones prudentes y oportunas que eviten la indicada eventualidad, y dejen al Banco convenientemente desahogado para prestar el servicio de que se trata, y aun el mayor que dable fuese como lo desea el establecimiento.»⁹⁶

94. Vegeu les actes de la Junta de Direcció, 23 d'abril i 5 i 16 de maig de 1860.

95. Vegeu les actes de la Junta Direcció, 11 de maig de 1861.

96. Vegeu les actes de la Junta de Direcció, 11 de maig de 1861.

Pel que sembla, es va arribar ràpidament a un acord i aquesta línia de crèdit es va mantenir oberta durant tot l'any.⁹⁷ Al setembre s'hi van introduir alguns canvis, de manera que es va reduir de comú acord el crèdit fins a 300.000 duros, quantitat que utilitzava la Tresoreria aleshores.⁹⁸

Hi va haver algunes operacions més amb la Tresoreria provincial de la Hisenda pública el 1863 i el 1864. L'abril de 1863 es va fer efectiu un préstec a curt termini de 100.000 duros al 6%⁹⁹ i, amb data 31 d'octubre de 1864, se'n va concedir un altre per 50.000 duros en les mateixes condicions.

El Banc també va participar en la col·locació de l'emissió de bitllets hipotecaris que es va dur a terme el 1861. La finalitat de l'emissió era finançar despeses extraordinàries d'obres públiques i foment de la marina i material de guerra. El Ministeri d'Hisenda va oferir al Banc dues opcions: o bé l'adquisició de bitllets del Tresor pagables en un termini concret amb el producte de les desamortitzacions, o bé el descompte d'obligacions dels compradors dels béns desamortitzats. El Banc hi podia participar per l'import del seu capital social i la seva reserva: «[Los] billetes del tesoro que se emitan, se cederán a noventa y ocho por ciento, y llevarán un cinco por ciento de interés anual, siendo pagaderos por mitad en fin de mil ochocientos sesenta y dos, y fin de mil ochocientos sesenta y tres, y de que las obligaciones de compradores que el Tesoro negocie, serán de vencederas en mil ochocientos sesenta y tres y mil ochocientos sesenta y cuatro, a un descuento que no esceda de seis por ciento al año». El Govern va demanar al Banc que li indiqués el tipus d'operació que podia interessar-li i l'import. El Banc va contestar que participaria en la compra de bitllets hipotecaris i que ho faria per 12 milions de rals (600.000 duros; en aquell moment, el capital desemborsat era d'un milió de duros).

En aquesta operació es van invertir finalment 12.000.589 de rals billó i es van rebre bitllets hipotecaris del Tresor per 12.243.000 de rals (612.150 duros). Els bitllets vencien el novembre de 1862, però el Govern va trigar a realitzar-los.¹⁰⁰ Davant d'aquesta situació, l'agost de 1863 el Banc va demanar un préstec al Banc d'Espanya per la meitat dels bitllets que tenia, 306.075 duros, per tres mesos i al 5%. El Banc d'Espanya li va concedir el préstec, pel que sembla amb acord previ de que, en arribar

97. Vegeu les actes de la Junta de Direcció, 4 de juliol de 1861.

98. Vegeu les actes de la Junta de Govern, 30 de setembre i 28 d'octubre de 1861.

99. Vegeu les actes de la Junta de Govern, 7 i 13 d'abril de 1863. És força difícil seguir les operacions d'aquestes característiques perquè no sempre quedava anotat quan s'extingien. Interpretem que només es dona compte de les que es prorroguen, encara que no sabem si sempre ho fan, ja que el 7 de març de 1864 el ministre Salaverría es disculpa per un deute de 250.000 duros que el Govern manté amb el Banc sobre el qual no ens consta que aquest hagi exercit gaire pressió.

100. Vegeu les actes de la Junta de Govern, 3 de novembre de 1862.

el venciment, el Banc d'Espanya executaria la penyora fent efectius els bitllets.¹⁰¹ La compra de bitllets hipotecaris va representar una important font de beneficis per al Banc durant aquest període.

Hi ha indicis d'un nou intent de préstec al Govern el març de 1866, però les condicions eren diferents i el Banc va mantenir una actitud exigent i dura pel que fa a les garanties. L'oferta que va fer el Banc era d'un crèdit de 200.000 duros al 6% d'interès a canvi de cinc lletres de la Direcció General del Tresor contra la Tresoreria provincial barcelonina que poguessin ser negociades si calia. El Banc donaria a canvi cinc pagarés de 40.000 duros cadascun a diferents venciments (30, 45, 60, 75 i 90 dies). El Tresor se'n va queixar amargament i va llançar una dura crítica contra el Banc i va assenyalar que «*ni el Banco de España, ni los situados en otras provincias, han exigido garantías en los préstamos de grande consideración que vienen facilitando al Tesoro*». Però el Banc no es va immutar i va respondre:

«[...] las circunstancias de la plaza no permiten hacer préstamos a larga fecha y sin las garantías necesarias, atendido el estado en que se encuentra el Crédito y la confianza pública; y que si bien había aumentado la existencia metálica en la caja de este Banco, era debido a estar el público convencido de que los fondos del Banco estaban invertidos en operaciones seguras y realizables a sus vencimientos.»¹⁰²

La sensació de desconfiança s'estava ensenyorint de Barcelona i el Banc la sentia. Pocs mesos després, el maig de 1866, l'esclat de la crisi va obligar el Banc a ocupar-se d'aspectes molt més urgents que el crèdit a la Hisenda pública, encara que les operacions amb el Tresor es van reiniciar immediatament després de la crisi (el juny de 1866, vegeu el capítol 13).

Altres operacions destacades del període

Finalment, volem destacar una de les operacions que van dur a terme conjuntament els membres de la Junta de Govern del Banc i la mateixa entitat que ens sembla especialment significativa. El desembre de 1864 i en subhasta pública, els membres de la Junta de Govern van obtenir la concessió de la recaptació de les contribucions a Barcelona i de 288 pobles de la província.¹⁰³ El Banc va obrir un compte sota l'epígraf «Recaptació de contribucions», en el qual s'ingressaven les quantitats cobrades i s'anotaven en el

101. Vegeu les actes de la Junta de Direcció, 7 d'octubre de 1863, i les actes de la Junta de Govern, 26 d'octubre de 1863.

102. Actes de la Junta de Govern, 19 de març de 1866.

103. Actes de la Junta de Direcció, 16 de gener de 1865.

deure els pagaments que es feien a càrrec d'aquestes recaptacions. El Banc avançava a la Tresoreria provincial les quantitats establertes en la concessió en operacions a 90 dies i amb un interès del 6% anual. Una comissió s'encarregava de gestionar els cobraments i ingressava els imports en forma de pagarés.

Encara que la informació de què disposem no és completa, el que es desprèn del que hem comentat és que, tot i que van ser els membres de la Junta de Govern a títol personal els qui van aconseguir la contracta, ho van fer previ acord amb el mateix Banc que oferia la cobertura financera de l'operació. En definitiva, era com si fos el Banc i no els membres de la Junta de Govern qui hagués acceptat el compromís recaptador. El 1866 aquest assumpte no estava encara tancat i amb data 18 de juny es va acordar carregar en el compte citat 15.620 duros, corresponents als drets de participació en la subhasta i a ingressos obtinguts en *bitllets* de les societats que la Hisenda no acceptava.

3. Conclusions

El que hem exposat fins ara ens permet concloure que el període que va de 1855 a 1866 va ser una fase molt difícil de la vida del Banc de Barcelona com a banc emissor. Si exceptuem els moments de crisi, sens dubte aquest és el període en què el Banc va haver de superar més dificultats. La raó essencial va ser l'aparició d'una forta competència en tots els àmbits de la seva activitat. Les lleis liberals de 1856 van obrir la porta no només a la constitució d'entitats financeres noves que competirien amb el Banc en l'àmbit del crèdit, sinó que van fer possible que la competència assolís l'àmbit legalment reservat de l'emissió de bitllets.

El Banc es va haver d'enfrontar així a un doble front de lluita. D'una banda, les noves entitats es van mostrar de seguida molt més actives i generoses en la concessió de crèdit del que era –i probablement del que podia ser– el Banc mateix. D'altra banda, la nova situació amenaçava l'essència mateixa del negoci del Banc, això és el privilegi d'emissió. Es comprèn que l'entitat lluités incansablement contra les emissions il·legals i que reclamés una i altra vegada que les autoritats fessin complir la llei. Com hem vist, va fracassar en l'esforç. Potser s'hagi de relacionar aquest fracàs amb els problemes que va tenir el Banc amb el Govern quant a les ampliacions de capital de 1856 i els efectes que això va tenir en el prestigi de la institució tant en les esferes governamentals com a la mateixa plaça barcelonina. Al llarg del conflicte va quedar clar que el Banc estava en minoria en l'ambient financer i comercial barceloní i que no va poder reunir més que suports molt lleus. Situat a la defensiva, es va veure finalment impel·lit a acceptar l'ús generalitzat dels bitllets *abusius* fins i tot a les seves pròpies oficines, encara que ho va fer després d'elevat novament la seva protesta al Govern.

El Banc va augmentar notablement el volum de crèdit concedit i va intentar per diverses vies fer-ho encara amb més intensitat: va ajustar els tipus d'interès, va incre-

mentar el límit de crèdit a les firmes que tenia qualificades i va accedir ocasionalment a prestar diners atenuant els criteris propis (acceptant menys firmes o firmes menys acreditades, o bé rebaixant les garanties). Tanmateix, tot sembla indicar que no va tenir prou èxit, perquè els bitllets es van mantenir a caixa durant un llarg període de temps. Per sortir d'aquest atzucac va buscar la col·laboració d'una societat amiga, el Crèdit Mercantil, que li va permetre posar en circulació un volum de bitllets més gran, encara que això sí, rebent-ne un interès més baix.

No s'ha d'oblidar, finalment, la participació del Banc en diverses operacions especials, algunes de les quals constituïen un risc molt notable. Cal remarcar, en aquest aspecte, la importància dels préstecs atorgats a la Companyia del Ferrocarril de Barcelona a Saragossa, una entitat que experimentava serioses dificultats financeres i en la qual el Banc va comprometre quantitats molt significatives. Creiem que en aquest cas no es poden adduir els presumptes avantatges de les operacions d'*insider lending*. Aquí es va utilitzar el Banc per ajudar una companyia amb problemes en la qual alguns dels directius tenien interessos importants. En altres llocs d'Espanya, operacions semblants en aquests mateixos anys van portar a la bancarrota diversos bancs d'emissió. Afortunadament per al Banc de Barcelona, quan va esclatar la crisi, el maig de 1866, els seus compromisos ferroviaris estaven a punt de saldar-se i s'havia recorregut a l'aval de persones de solvència reconeguda.

També en aquest període, arran de la nova legislació, les operacions amb l'Administració pública es van oficialitzar, encara que serà en el període posterior quan tindran una importància més gran. Durant els anys que van de 1856 a 1866, la institució va buscar les operacions amb deute públic com una sortida als fons que, davant la competència, no tenien destinació a la ciutat amb les garanties i els tipus d'interès que el Banc exigia.

Apèndix 11.1

Informe elevat a la Reina per la Junta de Govern del Banc de Barcelona. Actes de la Junta de Govern, 29 de desembre de 1862:

«Los directores [...] con el debido respeto exponen: Que es un principio incuestionable que con arreglo a las disposiciones vigentes corresponden exclusivamente a los Bancos la facultad de emitir billetes al portador pagaderos a la vista. Además de lo previsto en el Código de Comercio sobre este particular, hay cuatro leyes posteriores que aseguran este derecho a dichos establecimientos: la de 28-1-1848, que establece las reglas a las que han de sujetarse las sociedades anónimas; la de 4-5-1849, que fija las bases para el Banco de San Fernando así como para los de Barcelona y Cádiz; la de bancos de 28-1-1856, y la de sociedades de Crédito que limita las facultades de las mismas a la emisión de obligaciones a plazo fijo y con interés corriente. Sin hablar, Señora, de las prescripciones de los Estatutos y Reglamentos de los Bancos que les garantizan la facultad exclusiva de emitir billetes al portador, han recaído cuatro reales órdenes en confirmación de los principios establecidos. La de 27-6-1857; la de 20-7 i 28-9 del mismo año, expedidas por el Ministerio de Fomento, comunicadas a la autoridad civil de Barcelona, y otra de 1858 comunicada a la de Valencia; y, sin embargo, Señora, el Banco se ve en el caso de llamar la preciosa atención de V.M. en solicitud de que se ponga un correctivo al abuso que se comete por las sociedades establecidas en esta ciudad emitiendo papel al portador con más libertad que el Banco, puesto que no tienen límite ni restricción alguna. El mal, Señora, no es de hoy; hace algunos años que comenzó a tolerarse en esta plaza la circulación de papel emitido por algunos particulares. El beneficio que resultaba de esta especulación prohibida sirvió de estímulo a otros muchos que se aprovecharon de esta tolerancia; creose una sociedad anónima cuyos principales capitales se levantaron con la circulación de este papel, y a su ejemplo se constituyeron otras varias que incurrieron en el mismo abuso. Verdaderamente el mal era grave y no podía pasar desapercibido al Gobierno de S.M., y a la vista del expediente promovido sobre el particular, se expidió por el Ministerio de Fomento la citada R.O. de 27-6-57, declarando que no puede considerarse válido dicho papel para los efectos legales y previniendo que se recogiese por sus libradores en el breve plazo que designase la autoridad superior de la Provincia. Señalóse al efecto el término de ocho días, pero el infundado temor de un conflicto con que se trató de imponer a la autoridad superior de la Provincia, dio lugar a que se prorrogara el plazo, hasta que por el Ministerio de Fomento recayese la resolución conveniente, en vista de la consulta que sobre el particular se le dirigía. El Banco representó para que las disposiciones de S.M., como era justo, se cumpliesen dirigiéndose también al Ministerio de Hacienda a fin de que le dispensara su apoyo en la demanda; y efectivamente, con fecha 20-7 se expidió la R.O. citada que reitera el cumplimiento de la de 27-6, fijando un plazo de tres meses para la recogida del papel abusivo.

Aparecía, Señora, que a la vista de estas disposiciones tan terminantes, tan conformes a justicia y a las prescripciones que deslindan las facultades de los Bancos y de las demás sociedades, se hubiera cortado el abuso, llevándose a efecto la recogida del papel ilegal, pero desgraciadamente nada se hizo para cumplirlas; se impuso nuevamente a la autoridad de la provincia con los temores de un conflicto; se pretendió apoyar la conveniencia y hasta la legalidad de la circulación de este papel y transcurrió el plazo improrrogable sin que se adoptara determinación alguna para recogerlo. En este estado se hallaban las cosas cuando, a instancias de algunas sociedades de Crédito, se expidió por el Ministerio de Fomento la R.O. de fecha 28-9-1857. La mala interpretación que ha recibido esta R.O. ha dado lugar a que el abuso se perpetúe y a que las sociedades que lo cometen se consideren amparadas por las prescripciones del Gobierno de S.M. En ella se dice terminantemente que es aclaratoria de la de 17-6 anterior, y sin embargo, se ha considerado como revocatoria de la misma; en ella se previene al Gobernador de la provincia que no consienta que circulen en esta plaza efecto ni papel alguno de Crédito que no se halle expedido con los requisitos exigidos por las leyes, y se ha entendido en el concepto de que autorizaba la circulación de papel ilegal. En vano el Banco manifestó a la autoridad superior de la provincia la interpretación que en su concepto debiera darse a esta real disposición; en vano remitió un ejemplar de las órdenes al portador como muestra del papel que circulaba, es verdad que se reconoció como ilegal y que se dio la razón al Banco agradeciéndole este servicio, pero el abuso continuó sobreponiéndose a la ley. En este estado no podía el Banco por menos que reproducir sus reclamaciones llamando nuevamente la atención del Gobierno de S.M. Así lo hizo en 6-6-1858 y así lo reprodujo en 27 de septiembre del propio año, pidiendo se diese aplicación en Barcelona a la R.O. comunicada al Gobernador de Valencia para que no permitiese en aquella plaza la circulación de ninguna clase de papel abusivo. Esta nuevas instancias no ofrecieron ningún resultado; tal vez se había llegado a creer que la recogida de este papel era un asunto impracticable en Barcelona, veíase en ello el escollo de una crisis peligrosísima, y acaso no faltaría quien estuviese persuadido de que el abuso se había convertido en una necesidad, y que ofrecía conveniencias al país. Para desvanecer este efecto y a fin de que nunca se dijera que el Banco sostenía sus intereses sin consideración alguna a las circunstancias que concurrían, interpuso nuevamente sus reclamaciones, proponiendo con fecha 22-8-1859 los medios de retirar de la circulación el papel abusivo, ofreciéndose a verificarlo en un lado, y tomando sobre su responsabilidad las consecuencias de la medida, con exposición de las razones en las que fundaba su convencimiento de la facilidad con que podía realizarse sin ninguna trascendencia funesta para los intereses del país, que lejos de sufrir, tendría que agradecer porque las cosas entrasen en un orden legal. El resultado de esta exposición está visto en una R.O. que se expidió por el Ministerio de Hacienda para que, reunidos los directores de las sociedades de Crédito y Cajas de Barcelona con los del Banco, se pusiesen de acuerdo sobre el modo de llevar a cabo la pronta recogida de los valores

que circulaban ilegítimamente en esta plaza. Esta reunión se verificó, pero ¿cuál podía ser el resultado de opiniones discordes y de intereses tan opuestos? ¿era posible que sociedades creadas con el aliciente del abuso renunciases voluntariamente, unas a su propia existencia y otras a las ventajas que obtenían a expensas de los derechos del Banco? La reunión se disolvió sin que produjese el éxito apetecido, pues por más que el Banco reiterase en ella sus ofrecimientos; y a pesar también de las excitaciones de la autoridad que presidía para que la disensión convergiese hacia su verdadero objeto, no pudo obtenerse que los directores de las demás sociedades entrasen en ella, empuñándose unos en sostener la legalidad de los valores que tienen en circulación, otros en sostener que poseían recursos propios bastantes para recoger sus valores circulantes y avanzando algunos hasta suponer que el Banco carecía de medios suficientes para realizar los auxilios ofrecidos.

Tal es, Señora, la ligera reseña de los hechos que han mediado desde que el establecimiento de varias sociedades anónimas dio lugar a la emisión del papel abusivo. El mal ha ido creciendo cada día, llegando a colocarse las bases de la circulación y del Crédito en una situación muy extraña e indefinible. El Banco de Barcelona se encuentra con un derecho exclusivo que la ley le concede y que el abuso le niega; las sociedades de Crédito, las Cajas y varias otras sociedades comanditarias han tomado la posesión de emitir papel al portador con infracción manifiesta de sus Estatutos, de las leyes por que se rigen y de buenos principios de administración y de derecho. No se diga que el Banco de Barcelona es privilegiado, ni que goza de toda la protección que las leyes conceden a los establecimientos de su clase. Intervenido por la acción de Gobierno, gravado en su presupuesto de gastos con cargas de las que las demás sociedades están exentas, limitado en sus facultades de emisión con arreglo a su capital efectivo y existencias en Caja, y sujeto al pago de una contribución bastante crecida por los billetes que emite, tiene que sostener la competencia con otros establecimientos que separándose de la índole de su instituto se ocupan de los negocios peculiares del Banco y se apoderan de sus atribuciones de emitir papel al portador con el privilegio que disfrutaban de hecho de no pagar contribución alguna por este concepto. Indefinible es esta situación; se comprende que con la legislación actual hubiera en Barcelona, como existe en Madrid, un Banco privilegiado y varias Cajas y sociedades de Crédito, reduciéndose la acción de cada uno de estos establecimientos dentro del círculo que las leyes determinan. Esto sería muy conforme con el sistema económico en que están fundadas dichas disposiciones. Se comprende también que un cambio radical en la legislación vigente, concediese libertad absoluta de acción tanto a los Bancos como a las Sociedades de Crédito, porque se creyese conveniente a los intereses del país; pero no puede explicarse de modo alguno; no cabe en las disposiciones vigentes ni cabe en ningún sistema económico, que al lado de un Banco fiscalizado por la acción del Gobierno y sujeto a condiciones restrictivas, se permita el establecimiento de otras sociedades que sin limitación alguna

emiten papel al portador con las mismas facilidades que si las bases de la legislación vigente concediesen a todos los establecimientos de Crédito la absoluta libertad de emisión. Semejante sistema de restricción para el Banco y de franquicias para las demás sociedades, verdaderamente es incomprensible, y de tal modo redundante en perjuicio de este establecimiento que preferiría el de absoluta libertad, toda vez que de hecho su privilegio únicamente subsiste en lo que le es perjudicial y restrictivo. Y no se diga, Señora, que el abuso está justificado por razones de conveniencia pública, pues prescindiendo de que la conveniencia pública no puede conciliarse nunca con situaciones extralegales, suficientemente tiene demostrado el Banco en sus repetidas exposiciones e informes que el abuso que se hace en esta plaza con la emisión de papel moneda ocasiona las crisis que con tanta frecuencia se reproducen y la escasez de metálico que de tal manera trastorna los intereses comerciales y fabriles de esta provincia. Cuando el banco hizo sus primeras reclamaciones no había en esta ciudad más que una Caja de descuentos y algunos particulares que emitiesen papel; después se establecieron dos sociedades de Crédito y otras dos Cajas de descuento que tomaron posesión de la misma facultad y a su ejemplo siguieron las sociedades comanditarias, como la de "Caja Mutua de Castellá, Manté, Munner y Cia", la "Caja Vilumara y Cía", la "Caja Auxiliar del Comercio de Juan Palomo y Cia", la del "Fomento del Crédito de Eusebio Pons y Cia", por manera que en el día son nueve las sociedades que ponen papel al portador en circulación; y ¿están por ventura intervenidos estos establecimientos como se halla el Banco de Barcelona por un funcionario público? ¿Se sabe si las existencias en Caja y los valores en cartera son suficientes para responder a las obligaciones pagaderas a la vista que tienen en circulación? ¿Se ha pensado seriamente en el conflicto que de este abuso ha de sobrevenir? ¿Se ha tenido en cuenta la posibilidad de una falsificación? Asunto es este, Señora, que exige una resolución pronta y eficaz; el papel abusivo va haciéndose un medio embarazoso de cambio; los intereses privados procuran eficazmente su circulación en contra de los intereses públicos. La necesidad en que a veces se encuentra el vendedor de realizar los efectos, le obliga a admitirlo, y pasa de una a otras manos como activa circulación como sucedía con el papel de los cambiadores de moneda; pero unos por necesidad, otros por costumbre, otros porque la confianza pública es ciega, nadie lo rehúsa porque no hay otro medio de realizar el valor de los efectos del comercio; hasta el Banco va a verse en la necesidad de recibirlo por cuenta de sus tenedores de cuenta corriente, razón por la cual se considera en el caso de reiterar sus proposiciones para que se retire de la circulación este papel y se hagan entrar las cosas en el orden legal, puesto que se crean nuevas sociedades que se proponen emitir billetes de cantidades inferiores a las que la ley permite a los Bancos y que circulando entre las clases ínfimas de la sociedad hacen cada día más posible una crisis desastrosa.»

CAPÍTOL 12

La crisi de 1866

1. Introducció¹

La crisi financera que es va desencadenar a Barcelona el maig de 1866 va ser la més intensa de les experimentades per l'economia catalana durant el segle XIX. Hem vist anteriorment l'impacte que va tenir la crisi de 1848 en les activitats del Banc de Barcelona. La situació de 1866 va ser completament diferent, ja que el fort desenvolupament que les activitats financeres havien experimentat en els anys immediatament anteriors va fer que la incidència de la crisi fos molt més profunda. Jaume Vicens Vives recalca aquest fet i identificava els esdeveniments de 1866 com el punt final de la primera gran fase d'expansió econòmica associada al procés d'industrialització. La crisi va obrir una etapa d'incertesa que es va perllongar fins a l'inici de la Restauració.²

La crisi barcelonina de 1866 es va produir d'una manera pràcticament simultània a la fallida, a Londres, de la societat Overend, Gurney & Co., una de les cases de banca més importants de la *City* que, a més, estava negociant amb el Govern espanyol la instauració d'un banc nacional emissor. Si hi afegim que des de 1864 fins a 1866 hi va haver fortes tensions financeres tant a Espanya com a les principals ciutats europees, es comprendrà que és difícil de presentar una anàlisi dels esdeveniments succeïts a Barcelona sense fer referència a la conjuntura financera espanyola i internacional. D'altra banda, els efectes de la crisi de 1866 van anar més enllà de l'àmbit econòmic i molts estudiosos la consideren un factor determinant de l'agonia final del règim moderat que acabaria amb la Revolució de Setembre de 1868, coneguda com *La Gloriosa*.

Malgrat la rellevància de la qüestió, el nostre coneixement sobre aquests episodis crítics és encara molt limitat. Els estudis clàssics sobre el sistema financer espanyol fan referència a la crisi,³ i també hi ha diverses interpretacions més modernes dins de panoràmiques generals.⁴ Però els únics estudis que aborden la qüestió amb certa profunditat són el conegut llibre de Gabriel Tortella sobre els orígens del capitalisme a Espanya i, per a Barcelona concretament, dos articles publicats per Nicolás Sánchez-Albornoz fa més de 30 anys.⁵ L'aportació de noves proves, en el marc del projecte col·lectiu del qual forma part aquest llibre, ha permès elaborar una nova aproximació que és la que seguim en aquestes pàgines.⁶

1. Aquest capítol es basa en Navas i Sudrià (2007). Agraïm a Manuel Navas la seva participació en aquesta recerca.
2. VicensVives i Llorens (1958, p. 74-75 i 97-99).
3. Vegeu, per exemple, Sardà (1948, p. 150-151).
4. Pascual (1999, p. 261-292); Tafunell (1991, p. 379-385).
5. Tortella (1973); Sánchez-Albornoz (1962, p. 421-436) i Sánchez-Albornoz (1977, cap. 7).
6. Sudrià i Pascual (1999); Navas i Sudrià (2007).

En general, aquests estudis promouen una interpretació que atorga la responsabilitat essencial del que va passar a factors de caràcter intern, específics de Catalunya i Espanya (esgotament del mercat financer, fallida de les companyies ferroviàries, insolvència de l'Estat), mentre que resulta controvertit el paper que va poder tenir la crisi londinenca com a detonador d'una situació ja molt deteriorada.

2. 1864-1866. Un mercat financer en dificultats: aspectes generals

Les dificultats creixents als mercats financers a partir del final de 1863 no van ser un fenomen exclusivament català ni espanyol. A Londres, el tipus d'interès bàsic del Banc d'Anglaterra, que era del 4% al final d'octubre de 1863, va pujar fins a assolir el 9% en els mesos de maig i setembre de l'any següent. Tothom atribuïa aquest augment a l'increment dels preus del cotó en floca, en plena guerra civil nord-americana, i a la guerra entre Prússia i Dinamarca.⁷ Tot i així, poc després la situació va tornar a la normalitat i es va estabilitzar, i es va mantenir així fins al final de 1865. A Espanya, aquests factors de caràcter general es van afegir a una dinàmica pròpia, perillosa per si mateixa, vinculada a l'evolució de les inversions ferroviàries i a les angoixes financeres de l'Estat.

A Madrid, els indicis d'un enrariment de l'entorn financer es van fer notar ja el 1864. A la tardor d'aquest any va suspendre els pagaments la Compañía General de Crédito, una de les grans societats de crèdit de capital francès, creada el 1856. Poques setmanes després va entrar en crisi el Banc de Valladolid. El desencadenant directe de les dificultats d'aquestes entitats, a banda d'una mala gestió que s'acostava en algun cas al delictes, va ser la constatació de l'escàs rendiment que aconseguien les companyies ferroviàries.⁸ Quan els principals trams de les línies més importants van començar a funcionar, va quedar clar que els ingressos que es derivaven del tràfic no assolien els nivells previstos i que, per tant, les companyies no podrien oferir les remuneracions al capital que havien promès. En molts casos, els ingressos ni tan sols no permetien fer front al pagament dels interessos de les obligacions.⁹ L'efecte immediat d'aquest fet va ser la caiguda de les cotitzacions de les companyies ferroviàries i de les societats de crèdit que les finançaven. Aquesta situació es va començar a constatar ja a partir de 1864.¹⁰ Atès el pes extraordinari que tenien les inversions ferroviàries en el sistema financer espanyol, els efectes van ser desastrosos.

Un segon factor va distingir el cas espanyol de l'europeu: el dèficit creixent de l'Estat. Els governs conservadors que van exercir el poder des de 1856 van prendre una

7. Clapham (1944, II, p. 258-260); Macleod (1866, II, p. 156).

8. Tortella (1973, p. 258-274); Pérez García (1991).

9. Tortella (1973, cap.V).

10. La caiguda de les cotitzacions a Tortella (1973, p. 259-261).

sèrie de mesures que van comportar un increment notable de les despeses sense un increment paral·lel dels ingressos. Entre aquestes decisions es pot destacar la paralització de les desamortitzacions, la intervenció en diverses campanyes militars a l'exterior –al Marroc, l'Amèrica Llatina i la Cotxinxina– i la concessió de subvencions a les companyies ferroviàries. Tot això va derivar en una multiplicació del dèficit de l'Estat. El resultat va ser un increment del deute públic i l'agreujament de la situació crònica d'insolvència del Govern. La conjuntura es va convertir en desesperada a partir de mitjan 1864, la qual cosa va forçar els successius ministres d'Hisenda a formular plans cada vegada més insòlits per tal de fer front a les obligacions més immediates.¹¹

La situació de la Hisenda era realment alarmant. El problema essencial el representava l'anomenat *deute flotant*, és a dir, els dèbits de l'Estat que no tenien forma de títols de deute consolidat. El formaven els pagaments deguts a proveïdors i també els préstecs a curt termini que sol·licitava l'Estat per fer front a les necessitats més peremptòries i que no passaven pels tràmits legals que exigien les emissions de deute consolidat. En aquest període, la major part del dèficit que es va anar acumulant no es va cobrir amb emissions sinó mitjançant crèdits obtinguts del Banc d'Espanya o directament del públic per mitjà de la Caja General de Depósitos. Aquesta entitat estatal s'havia constituït el 1852, amb l'encàrrec exprés de recollir l'estalvi de particulars per invertir-lo en el finançament de l'Estat a curt termini. Es tractava d'evitar el recurs constant a prestadors privats que sovint imposaven condicions molt oneroses. El que havia de ser una fórmula per fer front a desajustos conjunturals es va convertir en un recurs permanent. Els saldos de clients a la Caja de Depósitos van passar de 50 a 250 milions de pessetes entre el 1858 i el 1859, i encara es va produir un segon increment entre el 1860 i el 1863 quan van assolir els 420 milions. Es tractava d'una quantitat enorme si tenim en compte que els ingressos ordinaris de l'Estat aquests anys eren de 500 milions de pessetes anuals.¹² La majoria d'aquests dipòsits els constituïen impositons reintegrables a la vista o exigibles a sis mesos o un any. Així doncs, la situació era molt perillosa per a un estat que no disposava de liquiditat, però que devia diners a milers de particulars que els podien reclamar a curt termini.

Per intentar donar sortida a aquesta situació Pedro Salaverria, ministre d'Hisenda durant el Govern d'Alejandro Mon, va presentar una proposta que consistia que el Banc d'Espanya emetria bitllets hipotecaris al 6% amb garantia de les obligacions firmades pels compradors de béns desamortitzats. Una part d'aquests bitllets els adquiriria en efectiu el mateix Banc al Tresor, mentre que la part més important de l'emissió s'oferiria als clients de la Caja de Depósitos a canvi dels seus dipòsits. Amb aquesta operació el

11. Una visió de conjunt de la conjuntura fiscal d'aquests anys a Comín (1989, I, cap. 3).

12. Gonzalo (1981, apèndix I); sobre la Caja de Depósitos, vegeu també Titos (1979).

Tresor obtindria un marge de maniobra tant pel que fa als tipus d'interès com als terminis de devolució. Les propostes del Govern es van aprovar sense problema (Llei de 26 juny de 1864), però l'operació no va tenir èxit. Els dipositants de la Caja no van acceptar l'oferta de conversió, i els problemes de liquiditat per al Govern van continuar.¹³ El mateix Banc d'Espanya, també implicat en l'operació, va tenir dificultats per mantenir la convertibilitat dels seus bitllets a la vista. De fet, el pagament dels bitllets es va fer amb restriccions fins al final de 1866 com a mínim.¹⁴ El fracàs econòmic del Govern d'Alejandro Mon va contribuir a la seva caiguda el setembre de 1864, que va propiciar el retorn del general Narváez a la presidència del Consell, amb Manuel García Barzanallana com a ministre d'Hisenda.

La situació financera general i la mateixa situació de l'Estat feien que l'emissió de deute ordinari resultés molt costosa, per la baixa cotització, alhora que resultava impossible la col·locació a la par dels nous bitllets hipotecaris. En aquestes circumstàncies, el nou ministre va buscar solucions alternatives. Les demandes creixents de reintegrament de la Caja de Depósitos es van frenar, el desembre de 1864, amb una pujada del 6% fins al 9% de la remuneració dels dipòsits a termini. La necessitat de liquiditat immediata s'havia de cobrir mitjançant un emprèstit forçós. El projecte de llei que havia d'aprovar el nou pla va topar amb una forta oposició i el ministre es va veure forçat el febrer de 1865 a retirar-lo i a dimitir. El seu successor, Alejandro de Castro, no va tenir cap altra opció que acceptar allò que Barzanallana havia refusat fer: col·locar al mercat bitllets hipotecaris un 12% per sota de la par i emetre deute consolidat en subhasta al tipus que marcaven les circumstàncies. En vista que els dipòsits a la Caja de Depósitos tornaven a augmentar, també es va acordar baixar els tipus d'interès que pagava la institució fins al 7%. De totes maneres, el Govern de Narváez no duraria gaire. Una altra decisió de caràcter econòmic va ser el detonador de la crisi. El Govern havia accedit a vendre la major part del patrimoni reial a canvi de la cessió a la Reina, a títol personal, d'una quarta part del total obtingut. La mesura va provocar la indignació dels sectors progressistes, amb protestes als carrers. La consegüent repressió del Govern va culminar en la sagnant Nit de Sant Daniel, el 10 d'abril de 1865.¹⁵ El Govern Narváez va resistir

13. Vegeu el fracàs de l'operació a Gonzalo (1981, p. 302-323).

14. L'estiu de 1865 el Govern es va veure obligat a intervenir-hi per evitar l'embarcament judicial del Banc d'Espanya per no canviar els bitllets. Vegeu Tortella (1973, p. 275); *Almanaque del Diario de Barcelona para el año 1866* (p. 77) i les memòries del Banc d'aquests anys.

15. El 22 de febrer Emilio Castelar publicava a *La Democracia* el famós article «El rasgo» en contra de la decisió del Govern respecte de la venda dels béns reials. Aquest va ordenar la destitució immediata de la càtedra que ocupava, i a continuació, la del rector de la Universitat de Madrid per incomplir la seva ordre. Les protestes estudiantils contra aquestes mesures van acabar en un fort enfrontament amb nombrosos morts i ferits.

encara unes setmanes, però el 20 de juny finalment es va veure obligat a dimitir. Un altre general, Leopoldo O'Donnell, va rebre l'encàrrec de governar. El nou ministre d'Hisenda seria Manuel Alonso Martínez.

Els cercles econòmics van rebre el canvi amb alleujament, però els problemes de la Hisenda persistien.¹⁶ Durant els mesos següents, els recursos derivats de les mesures adoptades pel Govern anterior van permetre un respir, però a costa d'una caiguda notable de les cotitzacions del deute públic. Calia pensar en una solució a mitjà termini i per a això era necessari restaurar el crèdit a l'exterior. Les negociacions a escala internacional es van mantenir secretes i només es van donar a conèixer a començament d'abril de 1866, quan es va presentar a les Corts el projecte de llei per a la constitució del Banc Nacional en què participaria decisivament el capital estranger. En el capítol 8 ens hem referit a la controvèrsia desencadenada per aquest projecte. El primer objectiu del Govern era obtenir per aquesta via recursos amb què assegurar el finançament del dèficit acumulat. Pocs dies més tard, el 7 de maig, el ministre va presentar a les Corts la segona part del programa financer amb dos punts bàsics: l'emissió de 300 milions de pessetes en deute i l'obertura de negociacions per assolir un acord respecte al deute exterior que continuava impagat.

L'efecte immediat de la publicació del projecte del Govern concernent a l'emissió de deute va ser fulminant. El mateix dia de la presentació a les Corts es va produir una caiguda de més del 10% de la cotització del deute públic. Si durant els primers dies del mes ja s'havia produït un descens del 37,5% al 35,5%, el dia 7 de maig la cotització va arribar al 31,5% i el dia 9, al 30,5%. Des del començament de la fase aguda de la crisi, la primavera de 1864, la cotització del deute consolidat havia disminuït més de 20 punts (un 40%), però la meitat d'aquesta pèrdua s'havia produït en els darrers sis mesos.

Com hem assenyalat, el pla del ministre Alonso Martínez va fracassar per raons alienes al Govern espanyol. La fallida d'Overend, Gurney & Co., una de les cases londinenques amb les quals s'havia establert l'acord respecte al nou banc nacional, va desmuntar tot l'edifici i va acabar amb el projecte. El 28 de maig el ministre presentava la dimissió. Les perspectives d'una solució a les finances públiques que permetés també la concessió de nous ajuts a les companyies ferroviàries es van esvaïr.

16. Així ho constatava el cònsol francès a Barcelona i ho recollia el comentarista financer del *Diario de Barcelona*. Vegeu: Sánchez-Albornoz (1962, p. 425-426) i *Almanaque del Diario de Barcelona para el año 1866*, p. 92-93.

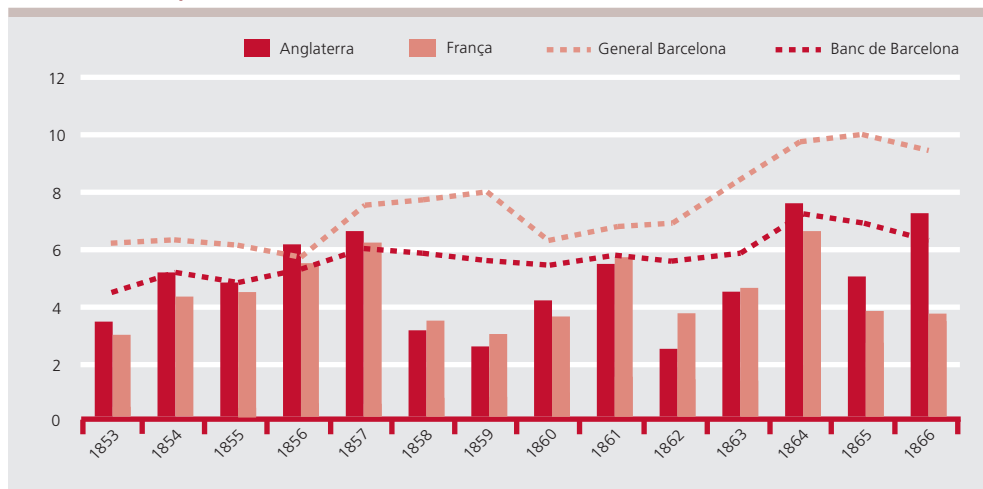
3. La conjuntura financera a Catalunya: tensions velles i noves

La situació a Catalunya responia en línies generals a la d'Espanya, però tenia aspectes particulars. Antonio Guerola, governador civil de la província de Barcelona, nomenat el febrer de 1864, va descriure anys després les seves impressions:

«A poco de haber yo llegado a Barcelona empezó a sentirse una crisis metálica, es decir, escasez de numerario. En un centro comercial tan inmenso como aquel, estas crisis son terribles y difíciles de remediar. Varias causas contribuyeron a ella. Una de ellas era la mucha exportación de metálico que se hacía en remesas materiales a Francia, por el aliciente del cambio y por la necesidad de saldar en metálico las cuentas de importación del algodón de Oriente [...]. Otra causa eran las remesas de tres y cuatro millones que en poco tiempo había dispuesto el Gobierno viniesen de la tesorería de Barcelona a Madrid. Finalmente contribuía a la crisis el abuso que se había hecho del crédito en las sociedades anónimas. Fiándose en ese mismo crédito, habían emitido papel fiduciario, abusivo porque carecían de la facultad de emitir, pero disfrazado en la forma de obligaciones o pagarés. El resultado es que con este recurso que triplicaba ficticiamente el capital de las sociedades [...].»¹⁷

El mateix Guerola va aconseguir que l'Administració central deixés d'exigir retorns des de la delegació d'Hisenda de Barcelona, però la situació general no va millorar gaire.

Gràfic 12.1. Tipus d'interès internacionals i a Barcelona

Font: per a Anglaterra i França, Homer i Sylla (2005); per a general Barcelona, Castañeda i Tafunell (1997, p. 17); per al Banc de Barcelona, vegeu el capítol 10.

17. Antonio Guerola, *Memoria de mi administración en la provincia de Barcelona como gobernador de ella desde el 5 de febrero hasta el 14 de julio de 1864*. Manuscrit inèdit (agraïm la seva consulta a M. Risques).

L'indicador més fiable de la magnitud de la crisi financera és l'evolució del tipus d'interès. Com es pot veure en el gràfic 12.1, a Barcelona no es va produir com a Londres una normalització del mercat el 1865. A Barcelona els tipus d'interès generals es van mantenir a un nivell molt elevat, malgrat la reducció notable de la inversió.¹⁸ Així doncs, la situació era molt més greu, ja que reflectia no solament una conjuntura tensa, sinó una desconfiança general i profunda en la situació econòmica. D'altra banda, l'encariment dels capitals provocava noves dificultats a les empreses, especialment a les que depenien crucialment del mercat financer i que no es trobaven en condicions econòmiques sòlides. Entre aquestes empreses destacaven les companyies ferroviàries.

Les companyies ferroviàries van ser, efectivament, causants i víctimes de la crisi financera. Com a la resta d'Espanya, també a Catalunya es va posar en evidència, ja a les darreries de 1863, que el rendiment econòmic dels ferrocarrils no seria l'esperat. La companyia més important entre les catalanes, la de Barcelona a Saragossa, constatava en finalitzar l'exercici de 1864 –quan totes les connexions ja estaven fetes– que els ingressos eren no gaire més de la meitat dels que havien previst. Això no permetia ni tan sols fer front als interessos de les obligacions i molt menys encara a la seva amortització. La conversió inevitable del deute es va veure dificultada per la situació del mercat financer barceloní, incapaç d'absorbir més paper. Com ja hem comentat, la Companyia es va veure obligada a fusionar-se amb la de Saragossa a Pamplona, que tenia una situació financera una mica millor, encara que amb rendiments pitjors.¹⁹ La situació de la companyia del ferrocarril de Barcelona a Tarragona no era gaire diferent. Els interessos que s'havien de pagar per les obligacions superaven els beneficis bruts i encara era necessari finançar un deute considerable a curt termini a uns interessos cada vegada més elevats. La Companyia va anunciar l'eliminació del dividend a partir de 1865, però finalment la impossibilitat de donar sortida a la situació la va obligar a presentar suspensió de pagaments l'any següent.²⁰ Pel que fa a la companyia de Barcelona a Girona –resultat de la fusió de les de Mataró i Granollers–, l'esforç per connectar la capital gironina amb la frontera al cost que fos en el marc d'un mercat financer extremadament enrari va comportar la fallida de l'empresa constructora –que s'havia avingut a cobrar en accions i obligacions– i la paralització de les obres.²¹

Podem seguir amb fidelitat la crisi ferroviària mitjançant les cotitzacions tant de les accions com de les obligacions de les companyies. En el cas de les accions, es pot constatar una caiguda sostinguda des de mitjan 1863 que es va accelerar, segons les

18. Els tipus d'interès generals expressats en el gràfic 12.1 recullen els referits a una mostra significativa dels pagarés registrats pels corredors de canvis.

19. Pascual (1999, p. 263-279).

20. *Ibidem* (p. 243 i següents).

21. *Ibidem* (p. 285 i següents).

companyies, en diversos moments de 1864-1865. A començament de 1866 –abans fins i tot de la crisi bancària– la pèrdua sobre el nominal se situava a l'entorn del 80%. Pel que fa a les obligacions, després d'una pèrdua moderada, en els primers mesos de 1866 hi va haver una primera caiguda–quan es va fer evident la imminència de la suspensió de pagaments– i, a continuació, una segona caiguda lligada a la fallida de les entitats bancàries vinculades al finançament del ferrocarril. És obvi que la caiguda dels valors dels títols ferroviaris es va produir abans de la crisi bancària, malgrat que aquesta agreugés el moviment a la baixa. El febrer de 1866, la Catalana General de Crèdit –directament implicada en els negocis ferroviaris– informava els accionistes de la formació d'un comitè integrat per les companyies de ferrocarrils, les societats de crèdit i les caixes de descompte per demanar la intervenció de l'Estat a favor de les primeres: «*El espíritu se sobrecoge al considerar la magnitud del conflicto que sobrevendría si fuera posible que el Estado no acudiera bajo una forma u otra al remedio de males que puede evitar [...]*»²² Aquesta crida a la intervenció de l'Estat no els hi semblava als directius de la Catalana que fos contradictòria amb una severa recriminació a l'excés de despesa i de dèficit públics:

*«Las perentorias necesidades de nuestra Hacienda Pública [...] obligaron sin duda al Gobierno a precipitar en época difícil de suyo y sin la apertura previa de las bolsas extranjeras, las subastas de billetes hipotecarios y de títulos del 3 por ciento consolidado, que han venido a sobrecargar la difícil situación de nuestros mercados, y a precipitar más y más la depreciación de todos los demás valores, y singularmente en nuestra plaza, sobre la cual, no solo pesan los que desde luego tomó en esas subastas, sino una cantidad mucho mayor, con la cual los suscritores de Madrid y otros puntos han venido a buscar los recursos de los que carecían, contratando préstamos a intereses exorbitantes para poder sostener o paliar al menos sus exagerados compromisos.»*²³

Amb relació a l'actuació de l'Estat, a més dels efectes generals de la gestió financera que ja hem comentat, n'hi havia d'altres que afectaven d'una manera específica l'entorn financer català. És el cas de la sucursal barcelonina de la Caja de Depósitos.²⁴ Al final de 1865, aquest establiment tenia dipòsits per diversos conceptes 7,6 milions de duros, que el situaven al capdavant de tots els bancs i societats de crèdit per la suma dels dipòsits. Per si sola, la Caixa oficial recollia més recursos de particulars que el Banc de Barcelona i la Catalana General de Crèdit junts.

Les xifres també reflecteixen entre el 1865 i el 1866 un desplaçament progressiu dels dipòsits des de les modalitats més líquides cap a les de termini més llarg. Recordem

22. *Memoria de la Sociedad Catalana General de Crédito leída en junta general de accionistas en Febrero de 1866.*

23. *Ibídem.*

24. Informació detallada referida a la Caixa es pot trobar a *Memoria dirigida al Sr. Ministro de Hacienda por el director de la Caja General de Depósitos de las operaciones ejecutadas en el año económico...* Madrid, Imprenta Nacional.

que la Caja va anar modificant diverses vegades els tipus d'interès en aquest període amb l'objectiu d'intentar ajustar-se a la situació del mercat. La fluctuació dels interessos va impel·lir els clients a situar els seus dipòsits en les modalitats més ben remunerades. Significativament, el Govern va decidir apujar el tipus d'interès a un any pagat per la Caja fins al 9% justament uns dies abans de l'esclat de la crisi bancària, el 7 de maig de 1866, amb l'argument d'ajustar-lo al que cobrava el Banc d'Espanya.²⁵

Així doncs, no hi ha cap dubte que l'Estat va contribuir a agreujar les tensions que patia el mercat financer barceloní, tant per la via del deute públic com per l'activitat de la Caja de Depósitos. El cas de la Caja és especialment significatiu perquè competia d'una manera directa amb les entitats de crèdit privades, tot gaudint de la garantia de l'Estat. Una garantia que, malgrat les limitacions, en aquells moments era més sòlida que la que podien oferir les companyies ferroviàries i d'obres públiques, que constituïen les úniques alternatives d'inversió en borsa.²⁶

La constatació de l'escassa rendibilitat dels ferrocarrils i el drenatge de fons efectuat per l'Estat no esgoten segurament la nòmina de factors que van afavorir la crisi. Per als contemporanis una de les manifestacions més aclaparadores del daltabaix financer era la sortida massiva de moneda del país, sobretot de plata. El problema venia de lluny. L'increment del preu relatiu de la plata respecte a l'or havia afectat greument els països amb sistemes bimetal·lics, on la paritat fixada entre els dos metalls estimulava la sortida de plata. En el cas català, el problema no era només aquest. Ho demostra clarament el fet que els tipus de canvi registrats a Barcelona respecte al franc –una moneda també bimetal·lica– van començar a caure el 1863 i ho van fer d'una manera ja estrepitosa a començament de 1864.²⁷ Possiblement, el que passava era que s'havia mantingut el destresorejament de diners que havia fet possible la recuperació dels primers anys de la dècada de 1860 i havia finançat el dèficit comercial amb l'exterior. Al final de 1864, l'analista econòmic del *Diario de Barcelona* observava:

*«El alza de nuestros cambios con el extranjero era un aliciente para adquirir y extraer (sic) de España la moneda francesa [...]. Hasta tal punto llegó la solicitud de las monedas de cinco francos para redimirlas en Francia, que llegó a ofrecerse por los comisionados que andaban en su busca, no solo por las capitales sino por las aldeas más oscuras, seis cuartos de premio por una [...]».*²⁸

25. Gonzalo (1981, p. 326).

26. El diari econòmic barceloní *El Lloyd Español* escrivia el 22 de febrer de 1865: «Es sabido que las plazas mercantiles de ésta [España] han estado durante largo tiempo en un estado angustioso por falta de capital circulante [...] ocasionada por varias causas, pero principalmente por el estado del Tesoro Público, el cual, por medio de la Caja de Depósitos y sus sucursales, había ido absorbiendo los capitales disponibles de la nación, que con el aliciente de altos premios, se retiraban de los círculos de la producción».

27. Vegeu Sudrià i Pascual (1999).

28. *Almanaque del Diario de Barcelona para el año 1865*, p. 95.

El problema també es donava a la resta d'Espanya, malgrat que en aquest cas cal relacionar-lo a més amb la caiguda progressiva de les entrades de capital estranger. La raó d'aquest retraïment no podia ser cap altra que l'evidència del fracàs econòmic dels ferrocarrils. En aquestes circumstàncies, la reforma monetària adoptada a mitjan 1864 per tal d'intentar parar la sortida de plata no va donar els resultats esperats. Es tractava de convertir en fiduciària tota la moneda fraccionària de plata (és a dir, que el valor de canvi fos superior al valor intrínsec) i deixar únicament les peces de més pes amb un valor equivalent al seu contingut.²⁹ Tot i aquestes mesures, la sortida de numerari va continuar impulsada, segons la majoria dels observadors, pel persistent dèficit de la balança comercial.

La qüestió és que durant els primers mesos de 1866 la situació econòmica i financera era extremament inestable i pertot arreu s'escoltaven veus que anunciaven un desastre imminent. L'ambaixador britànic a Madrid, per exemple, no dubtava a afirmar en un informe enviat el mes de març:

«El país está pasando por una crisis monetaria y comercial que, si no se toman medidas rápidas, terminará en una gran calamidad nacional y lo arruinará. La causa de esta crisis se encuentra en la absorción y dislocación del capital disponible, tanto por la excesiva exportación hacia el exterior como por su exclusiva y simultánea dedicación a iniciativas especulativas en el interior; [...] la moneda se envía a Bayona, Marsella y París y esta simple operación produce un beneficio de entre el 1,5 y el 2,5%, mientras que el daño por realizar pagos en Francia comporta el 6,25%.»³⁰

El cònsol britànic a Barcelona, James Baker, feia un diagnòstic precís de la situació barcelonina pocs dies abans de la crisi. La seva anàlisi anava més enllà del simple problema monetari:

«El drenaje constante de moneda española, en pago de unas importaciones que no encuentran contrapartida en las exportaciones, está empobreciendo gradualmente al país y es la causa de grandes dificultades pecuniarias [...]. Pero más allá de estos factores generales, Barcelona sufre diversas causas específicas de dificultades y de malestar como la llegada del cólera asiática el pasado verano [...]. Y hay que referirse también al espíritu de exagerada especulación en valores que ha reinado últimamente, debido a las grandes facilidades otorgadas en la creación de sociedades anónimas y a la circulación de papel [...] y su paralización inmediata frente al más pequeño inconveniente, ha causado numerosas pérdidas. La interrupción de las obras de dos compañías ferroviarias, añadido a los bajos rendimientos de las líneas en explotación, ha causado una depreciación de los valores ferroviarias aumentada por la falta de pago por parte de otras compañías espa-

29. Sardà (1948, p. 141-145).

30. *Parliamentary Papers. Accounts & Papers. Reports. Secretaries of Embassy*, vol. LXXI (1866, p. 446-447).

ñolas de los cupones de sus obligaciones colocadas en gran parte de la ciudad [...] y se calcula que de los 100 millones de dólares [pesos fuertes] que se sabe que han invertido en Barcelona en todo tipo de acciones y obligaciones, por encima de 50 millones lo estaban en valores ferroviarios y más de la mitad se han perdido desde el pasado diciembre.»³¹

En definitiva, es pot afirmar que a partir de mitjan 1864, la situació era irreversible. L'enrarament del mercat financer i l'elevació del tipus d'interès van imposar una reducció radical de les inversions i la paralització de diverses línies ferroviàries, la qual cosa va agreujar la caiguda de la borsa. Aquest procés va debilitar encara més el mercat financer, ja que la majoria de les societats de crèdit i de les caixes de gir i banca tenien valors ferroviaris en cartera o com a garantia dels préstecs concedits. La seva solvència estava en qüestió.

Finalment, s'han de tenir en compte tres elements més no estrictament financers. En primer lloc, la intensitat de la crisi industrial que patia Catalunya. L'esclat de la guerra civil als Estats Units, la primavera de 1861, va interrompre gairebé per complet les arribades de cotó en floca, ja que els estats secessionistes del sud n'eren els principals proveïdors. No n'hi va haver prou amb el recurs al cotó del Pròxim Orient i d'altres procedències per mantenir la producció de teixits. Les importacions de cotó en floca van descendir d'una mitjana de 20.000 tones anuals a poc més de 15.000 tones el 1862 i a menys de 13.000 l'any següent. La situació no es va normalitzar fins al final de la dècada de 1860. Atès el pes hegemònic del subsector tèxtil cotoner en la manufactura catalana, l'efecte de la «fam de cotó» va ser molt notable, i va comportar acomiadaments massius i problemes socials greus. A començament de 1865, el mateix Banc de Barcelona va participar en un préstec conjunt de 100.000 duros concedit a l'Ajuntament de la ciutat per les vuit entitats de crèdit més grans amb la finalitat de donar ocupació als afectats per la crisi.³²

En segon lloc, a la inquietud econòmica i social s'hi va unir la sanitària. A l'estiu d'aquest mateix any 1865 es va produir una nova onada de contagis de còlera, amb la consegüent sortida de la ciutat de milers de persones i la paralització total dels negocis. Encara que l'epidèmia va ser menys mortífera que l'experimentada durant el 1854-1855, va comportar un augment significatiu dels índexs de defuncions.³³

En tercer lloc, no s'ha d'oblidar que des de mitjan 1863 la situació política va començar a derivar cap a un enfrontament obert entre les forces conservadores en el poder i el partit progressista. L'apogeu de l'autoritarisme dels uns va propiciar l'opció insurreccional dels altres, la qual cosa va obrir un període de forta inestabilitat.

31. Public Record Office, Foreign Office 72, 1130 (26-3-1866).

32. *Memoria*. Banc de Barcelona, 6 d'agost de 1865.

33. Nadal (1984, p. 148-150); *Almanaque del Diario de Barcelona para el año 1865* (p. 94-96).

4. El Banc pren precaucions

L'actitud del Banc de Barcelona davant del canvi de conjuntura i les perspectives d'inestabilitat va ser extremar la cautela. A començament de 1864 va decidir incrementar els tipus d'interès, i va iniciar una política d'ajustament continu als canvis apreciats al mercat (vegeu el quadre 12.1). Unes setmanes més tard, els directors del Banc de Barcelona escrivien a la casa Hambro de Londres i li preguntaven si estaria disposada a obrir al Banc una línia de crèdit de fins a 50.000 lliures esterlines. Segons el Banc, la crisi metàl·lica que s'havia començat a sentir a les poblacions de Cadis i Màlaga amenaçava d'aproximar-se a Barcelona. Malgrat que, segons assenyalaven, el Banc de Barcelona tenia recursos «*más que suficientes*» per enfrontar qualsevol situació imprevista, es volien protegir davant possibles eventualitats.³⁴ Aquesta gestió no va donar resultats, raó per la qual es van iniciar altres contactes amb el mateix objectiu: assegurar-se la possibilitat d'obtenir crèdit en metàl·lic en cas de necessitar-lo.

L'abril de 1864 es va acordar un nou increment d'un punt en els tipus d'interès aplicats. Durant els mesos següents la situació va semblar que tornava a la calma i a l'agost els tipus d'interès van tornar als nivells de principi d'any. Alhora, com ja hem vist en el capítol anterior, el Banc es mostrava cada vegada més inquiet amb relació a les grans operacions pendents amb les companyies ferroviàries i intentava cancel·lar-les o reduir-les al màxim. En l'àmbit del crèdit sobre valors hi va haver també canvis notables. Van augmentar els préstecs concedits amb garantia de deute públic i es van reduir els que es feien sobre accions. Igualment, es va reduir d'una manera significativa el termini mitjà del crèdit concedit, que va passar de ser entre 45 i 50 dies el 1862-1863 a situar-se a l'entorn dels 35 dies en els dos anys següents (vegeu els quadres 11.3 i 11.4). El Banc actuava amb anticipació davant unes perspectives poc falagueres.

Quadre 12.1. Tipus d'interès de les operacions del Banc de Barcelona (1864-1866)

Junta	Data de l'acta	Descompte	Préstecs	Préstecs
		lletres i pagarés	sobre deute	sobre accions i obligacions
		Tipus d'interès		
JG	16-11-1863	6 %	6 %	6 %
JG	15-02-1864 ³⁵	6-7 %	6-7 %	6-7 %
JD	06-04-1864	8 %	8 %	8 %
JD	10-08-1864	6-7-8 %		
JG	31-10-1864 ³⁶	6-7-8 %		

34. Actes de la Junta de Direcció, 21 de març de 1864. A les actes de Junta de Govern d'aquesta mateixa data fixen el 7% com a tipus únic per a totes les operacions.

35. Les operacions que no excedissin els 30 dies, el 6%; de 30 a 90 dies, el 7%, i en totes les renovacions.

36. Renovacions menys de 30 dies, 7%; menys de 60 dies, 8%.

Junta	Data de l'acta	Descompte	Préstecs	Préstecs
		lletres i pagarés	sobre deute	sobre accions i obligacions
		Tipus d'interès		
JD	07-11-1864	7-8 %		
JG	28-11-1864 ³⁷	6-8 %	7-8 %	7-8 %
JG	30-01-1865 ³⁸	6-8-9 %		
JG	13-02-1865	6-7 %		
JG	22-05-1865 ³⁹	6-7-7,5 %	6-7 %	
JG	29-05-1865 ⁴⁰	5-6-7-7,5 %	6-8 %	
JG	26-06-1865 ⁴¹	5-6-7-7,5 %	6-8 %	
JG	31-07-1865 ⁴²	6-7-7,5 %	6 %	
JG	23-10-1865 ⁴³	6-7 % ⁴⁴		
JG	04-12-1865 ⁴⁵	5-6 %		
JG	08-01-1866 ⁴⁶	7-8 %		
JG	26-02-1866 ⁴⁷	6-7 %		
JG	19-03-1866 ⁴⁸	5-6-7 %		
JG	21-05-1866 ⁴⁹	6 %	7 %	7 %
JG	11-06-1866	7-8 %	8 %	8 %
JG	18-06-1866	6-8 %		
JG	21-06-1866	6-8-9 %	8-9 %	8-9 %
JG	30-06-1866	6-7-8 %		
JG	09-07-1866	6-8 %	6-8 %	
JG	27-08-1866	6-7-8 %		
JD	16-01-1867	4-5-6 %	5 %	

Font: Actes de la Junta de Govern (JG) i la Junta de Direcció (JD) del Banc de Barcelona

37. Préstecs i renovacions fins a 30 dies, 7%; fins a 60 dies, 8%.
38. Ídem.
39. Préstecs i renovacions que tingessin prestada només 1/4 part de les garanties donades com a penyora: 6%.
40. Ídem.
41. Renovacions que no excedissin els 30 dies, 7%; i fins a 60 dies, 8%.
42. Renovacions que no excedissin els 30 dies, 7%; i fins a 60 dies, 8%.
43. Renovacions que no excedissin els 30 dies i préstecs de 46 a 60 dies, 8%.
44. A partir d'aquesta data fins al desembre de 1865 i, després, posteriorment, el març de 1866, es redueix el termini d'aquest tipus de descomptes (entre 20 i 45 dies).
45. Renovacions que no excedissin els 30 dies i préstecs de 46 a 60 dies, 7 %.
46. Renovacions, 1% més.
47. Ídem.
48. Renovacions fins a 30 dies, 7 %.
49. Renovacions, 1% més. Aquesta norma s'aplica en les decisions de les juntes següents respecte als tipus d'interès.

5. L'esclat de la crisi i els seus efectes

Els estudis referits a la crisi de 1866 i a l'impacte que va tenir a la capital catalana han suposat que l'espurna que va fer saltar el polvorí financer barceloní va venir de fora. El 10 de maig de 1866 suspenia els pagaments la societat londinenca Overend, Gurney & Co. Es tractava de la casa de banca de descompte més important de la capital britànica que tenia un prestigi només comparable al del mateix Banc d'Anglaterra. La raó última de la fallida era una política excessivament permissiva en el descompte de paper que li havia comportat pèrdues notables, especialment en les operacions relacionades amb contractistes ferroviaris.

La situació financera de la capital britànica havia empitjorat les setmanes immediatament anteriors. El tipus d'interès bàsic havia tornat a pujar des del 5%, vigent l'octubre de 1865, al 8% vigent just abans de l'esclat de la crisi bancària. Aquesta segona pujada cal relacionar-la amb la fallida de diverses empreses ferroviàries d'importància i la suspensió de pagaments consegüent d'algunes cases de descompte menors que en manejaven el paper comercial. També s'esmentava la retirada de fons italians i austríacs com a conseqüència de la tensió militar entre ambdós països i la demanda de capital derivada de la creació de noves societats que s'acollien a les lleis de responsabilitat limitada de 1855-1856.⁵⁰

Pocs dies abans de l'enfonsament, l'autoritat judicial havia considerat fraudulentament algunes de les lletres descomptades per Overend, Gurney & Co. a diversos contractistes en bancarrota, la qual cosa deixava el Banc en descobert. La suspensió va provocar un pànic reconegut com el *Black Friday*, i el Govern anglès va anunciar la intenció de suspendre la Llei Peel de 1844 i autoritzar el Banc d'Anglaterra a emetre bitllets per sobre del límit establert. La normalització no va ser immediata. El tipus de descompte del Banc d'Anglaterra es va mantenir al 10% fins al mes d'agost i no va retornar a nivells més normals fins al final de l'any 1866.⁵¹

Vist des d'Espanya el problema podria haver tingut un efecte marginal si no fos perquè la casa anglesa que havia fet fallida era un dels principals artífexs del consorci que negociava amb el Govern espanyol la constitució d'un banc nacional. No és estrany, doncs, que els estudiosos de la crisi hagin relacionat l'arribada de notícies de Londres amb el posterior enfonsament del pla del ministre Alonso i el pànic desencadenat a Barcelona. Tot i així, aquesta relació no és del tot clara, ni pel que fa a la situació financera general ni pel que fa a les entitats involucrades en l'esclat de la crisi.

50. Clapham (1944, II, p. 262-263); Macleod (1866, II, p. 156-157).

51. Sobre la crisi d'Overend, Gurney & Co., vegeu els testimonis de l'època a Macleod (1866), Clare (1892) i Bagehot (1873). Una anàlisi incisiva, a Clapham (1944, II, p. 263-270) i King (1936, p. 238-256). Un resum, a Batchelor (1986). Una visió recent, exhaustiva tot i que de caràcter divulgatiu, a Elliott (2006).

Quant a la situació financera general, cal mirar amb atenció la cotització del deute públic consolidat, l'indicador més immediat de la conjuntura financera pública. És veritat que aquests títols van patir entre el 10 i el 15 de maig una caiguda del 6% (del 33% al 31% sobre el nominal), però aquesta va ser molt inferior a la que s'havia produït en els primers deu dies del mes de maig, quan havien descendit del 38% al 33%. Així, sembla que més que un impacte directe dels esdeveniments londinencs, cal pensar en una acceleració de la desconfiança en la gestió econòmica del Govern que s'havia iniciat amb la presentació a les Corts de la segona part del seu pla financer el dia 7 de maig.⁵² Cal tenir en compte, a més, que els efectes que van tenir els fets de Londres en el mercat financer madrileny no van ser significatius i que la situació a Madrid no es va deteriorar fins que no va tenir lloc el fracassat alçament progressista del 22 de juny de 1866.⁵³

D'altra banda, els problemes de les societats de crèdit que farien suspensió de pagaments venien de molt abans. El Crèdit Mobiliari es trobava en fallida tècnica des de feia mesos. La Junta Directiva de la Societat Catalana General de Crèdit, per la seva part, asseguraria després als accionistes que hi havia hagut:

«un movimiento en contra de esta sociedad en las cuentas corrientes y talones registrados, cuyo saldo a fin de año [1865] era de 1.285.364 duros y en el sábado de la última semana [el 12 de maig] importaban 620.171 duros. En ocho días tan solo se extrajo en efectivo de nuestra caja por resultado del canje diario con las compañías un total de 230.000 duros, sin contar el numerario retirado por el público [...]. La Junta creía sin embargo poder hacer frente a esas contrariedades [...] si acontecimientos imprevistos no venían a perturbar súbitamente el curso ordinario de los sucesos [...]. Presentóse por desgracia aquel suceso el sábado último con la suspensión de pagos de una sociedad de crédito de esta plaza y esto acabó de perturbar los ánimos más serenos [...]»⁵⁴

Sembla clar que, tant en el cas del Crèdit Mobiliari com en el de la Societat Catalana, la crisi havia començat abans i estava més relacionada amb la caiguda de les cotitzacions del deute i dels valors ferroviaris que amb els esdeveniments de Londres.

52. Aquesta també és l'apreciació que feia el documentat comentarista, del *Diario de Barcelona*, Joan Sala, en repassar els esdeveniments de l'any: «Este proyecto de ley [el de autorizaciones presentado el día 7 de mayo] [...]; la Real orden aumentando el interés de las cantidades que se impusieran en la Caja de Depósitos [...], y finalmente el movimiento belicoso de Francia, Italia, Austria, Prusia y Bélgica, indujeron a que el pánico reemplazara a la razón, el temor al cálculo, que el desbordamiento fuera completo, presentándose el pánico en días dados con todos sus horrores [...]. El horizonte era oscuro, la confianza había desaparecido [...]», *Almanaque del Diario de Barcelona para el año 1866*, p. 95-96.

53. El Banc d'Espanya explica en la seva memòria que va ser la insurrecció la que va agreujar la situació tensa existent fins a crear un pànic al qual es va haver de fer front amb moltes dificultats. *Memoria leída en la Junta General del Banco de España el día 9 de marzo de 1867*. Rivadeneyra, Madrid.

54. Vegeu la memòria de la Junta General Extraordinària a *El Lloyd Español*, 20-5-1866.

En definitiva, tot sembla indicar que la situació crítica que es va viure a Barcelona el mes de maig de 1866 responia essencialment a problemes interns de la ciutat, i només d'una manera secundària es pot relacionar amb esdeveniments externs.

L'esclat de la crisi es va produir el dissabte 12 de maig, quan la liquidació col·lectiva que feien diàriament les societats de crèdit i les caixes de gir i banca barcelonines va comportar un saldo contrari per al Crèdit Mobiliari Barcelonès i a favor del Banc de Barcelona d'uns 43.000 duros. El Banc va seguir la norma habitual i en va reclamar el cobrament, però només va obtenir 2.000 duros en plata. El Crèdit es va declarar en suspensió de pagaments. Immediatament, el Banc va sol·licitar a les entitats de les quals procedien els documents descomptats que es fessin càrrec del deute. Les principals implicades eren les caixes: la Caixa Catalana amb 18.173 duros i la Caixa Barcelonesa amb 14.721 duros. El diumenge 13, en una sessió molt tensa, els directius d'aquestes entitats van refusar fer-se càrrec del deute en al·legar que, una vegada feta la liquidació, el creditor final no podria reclamar el cobrament als tenidors inicials dels documents.⁵⁵

La insolvència del Crèdit va ser ràpidament de domini públic, i es va posar en evidència que, quan dilluns obrissin les portes, totes les entitats haurien d'afrontar grans demandes de reintegraments. El mateix diumenge, la Societat Catalana General de Crèdit, la més important de la ciutat, va acudir al Banc demanant ajuda. Sol·licitava la concessió d'un crèdit de 580.000 duros per cobrir la totalitat dels comptes corrents (en aquest moment el Banc tenia un milió de duros del capital desemborsat). La Catalana oferia la garantia dels valors de la seva cartera i avals de persones particulars per un import de 200.000 duros. El Banc va refusar la proposició en al·legar que l'operació no era compatible amb els estatuts; que podia desacreditar la institució i arrossegar-la a un pànic en el qual podia perdre recursos en un moment de tanta necessitat, i que no tenia prou metàl·lic per atendre una quantitat tan elevada. Alternativament, oferia la concessió de 300.000 duros –la meitat en efectiu metàl·lic i l'altra meitat en bitllets de xavalla– i donava per fet que altres entitats de crèdit o particulars en podrien cobrir la resta. La Catalana General de Crèdit va intentar incloure en l'operació de salvació les dues caixes, però aquestes van refusar de participar-hi i la societat es va veure obligada a declarar-se en suspensió de pagaments el mateix diumenge. Dies després, en una nota pública, la Catalana va insinuar que havia sol·licitat l'ajut al Banc abans de l'esclat de la crisi, cosa que va indignar els directius del Banc de Barcelona.⁵⁶

Com era d'esperar, el dilluns 14 es va desencadenar un pànic general. El Banc va prendre la decisió d'habilitar fins a sis seccions de les oficines per fer front al reintegra-

55. Actes de la Junta de Govern, 13 de maig de 1866.

56. *Ibidem*. La nota pública de la Catalana, a *El Contribuyente*, 16-5-1866.

ment de bitllets i va ampliar l'horari d'atenció al públic fins a les cinc de la tarda. Al final del dia s'havien presentat al cobrament bitllets per un import de 574.000 duros. Això representava gairebé el 20% dels bitllets en circulació al final de 1865, la suma total dels quals era de 2,7 milions de duros. Davant d'aquesta situació, la Junta de Govern del Banc va acordar sol·licitar l'autorització preceptiva del Govern per demanar als accionistes el desemborsament del 50% del capital nominal que quedava sense fer-se efectiu. Tot i així, s'indicava que de moment només se'n reclamaria un 25%, en espera d'una millora de la situació. Recordem que després de les ampliacions i reajustaments efectuats entre el 1855 i el 1857, el Banc tenia un capital nominal de dos milions de duros, del qual només la meitat estava desemborsada. El nou desemborsament significava, per tant, un import total de 500.000 duros. Els accionistes l'havien de fer efectiu abans del 30 de maig en metàl·lic o en bitllets del Banc, però «con exclusión de toda otra clase de papel».⁵⁷

Si bé el Banc va resistir amb aquest primer embat de la crisi, altres entitats van haver d'afrontar serioses dificultats. Les caixes i les altres societats que no s'havien declarat en suspensió de pagaments també van obrir les portes, però –després d'unes quantes hores– van haver de posposar els pagaments en espera de la intervenció de les autoritats.⁵⁸ El Consell de Ministres es va reunir a Madrid per estudiar la situació i els diputats catalans a les Corts van fer gestions per assegurar una intervenció eficaç. El Govern va decretar l'estat de setge i el capità general, Fernando Cotoner, va disposar de poders extraordinaris, mentre que el governador civil, Ignacio Méndez Vigo, es va convertir en l'administrador de la crisi per part de les autoritats. El general Cotoner i el governador van convocar el mateix dia 14, una junta «del comercio» perquè els assessorés sobre què calia fer. Tothom va coincidir que el més important era aturar el pànic i donar marge de reacció al sistema en conjunt. El governador va fer pública una nota en què demanava la calma.⁵⁹ El dimarts 15, el capità general va aprovar un ban en el qual establia una moratòria immediata:

«Teniendo en cuenta la situación anormal y desusada en que se halla esta plaza por efecto de la suspensión de pagos de dos importantes sociedades de crédito; abarcando en conjunto las últimas y lamentables consecuencias a que puede conducirnos la desconfianza y el pánico que aquel hecho puede y está en lo natural que ocasionar; cumpliendo el deber sagrado en que me hallo de anteponerme a conflictos de una situación mercantil alta y completamente extraordinaria; deseo de escudar por una parte los in-

57. Actes de la Junta de Govern, 14 i 15 de maig de 1866.

58. Informació del cònsol francès, el vescomte de Vallat, citada per Sánchez-Albornoz (1962, p. 432). Les caixes mútues també van patir una allau de demandes de reintegrament. Vegeu, per a la Caixa Vilumara, Rosés (1993).

59. *El Contribuyente*, 16-5-1866.

tereses generales, y de prever por otra las últimas consecuencias de un estado de cosas que entrañe o afecte el orden público, que estoy firmemente resuelto a conservar a toda costa; atendiendo al voto autorizado del señor Gobernador de la provincia; al patriotismo de la Junta de Comercio; al de los consejos de gobierno de las diversas sociedades anónimas de crédito de esta plaza y principales comerciantes y propietarios de la misma, he tenido por conveniente adoptar como medida saludable que contribuirá eficaz y decididamente a restablecer la confianza pública, la que aparece en las bases siguientes:

1º) Se suspenden por doce días a contar desde la publicación de esta providencia los pagos en metálico referentes a contrataciones mercantiles de vencimiento fijo, siempre que el deudor verifique el pago en billetes

2º) Las sociedades anónimas de crédito pagarán a cada portador durante el expresado plazo los billetes hasta 500 reales de vellón, como límite superior

3º) A los poseedores de billetes que excedan de ese valor y los presenten a cobro, la sociedades deberán abonar la suma a que se refiere la base anterior, adoptándose para hacerlo así constar el medio más apropiado y conveniente a juicio de sus directores

4º) Los créditos o saldos que tengan en cuenta corriente los fabricantes e industriales de esta capital quedan exceptuados en las dos últimas disposiciones, debiendo percibir el importe de dichos saldos en la parte necesaria de forma ordinaria, a fin de evitar demoras y tropiezos en el cumplimiento de sus respectivas obligaciones de pago de jornales.

De la proverbial sensatez de los barceloneses me prometo que comprenderán la importancia y utilidad de estas medidas, encaminadas a velar por los intereses públicos. El crédito, un momento quebrantado, se restablecerá protegido por nuevas seguridades, y esta hermosa capital continuará siendo el emporio de la industria y el comercio de España.»⁶⁰

L'impacte dels esdeveniments no es pot minimitzar. Un comentarista econòmic escrivia el següent en recordar aquestes dates:

«No es posible pintar con verdaderos colores el estupor, primero, luego la agitación para desprenderse de todos los valores; el pánico se manifestó por algunos días con todos sus horrores, amenazando con destruir enteramente el crédito.»⁶¹

En acabar el termini de 12 dies de moratòria establert pel capità general, la situació no s'havia normalitzat completament. La comissió nomenada per assessorar les

60. *El Contribuyente*, 16-5-1866.

61. *Almanaque del Diario de Barcelona para el año 1866*, p. 96-97.

autoritats va fer públic un comunicat en el qual, malgrat felicitar-se pels resultats obtinguts, cridava l'atenció sobre els perills que encara quedaven i sobre la necessitat d'aconseguir la tornada al funcionament normal de les societats en suspensió.⁶² A instàncies d'aquesta comissió i del mateix Banc de Barcelona, l'autoritat militar va decidir prorrogar parcialment les mesures adoptades:

«1º) A partir del día veintiocho del corriente mes en que finaliza el plazo de doce días otorgado por mi disposición de quince del mismo, se concede otro nuevo de quince días durante los cuales el Banco satisfará a metálico a cada una de las personas que presenten billetes al cobro la cantidad de mil reales de vellón.

2º) Para cuando termine dicho plazo de quince días, se otorga otro nuevo en el que a cada portador de billetes se le cambiará a dinero la cantidad de dos mil reales de vellón. Este plazo será indeterminado hasta que a juicio de mi autoridad quede completamente normalizada la situación.

3º) Las demás operaciones mercantiles que los establecimientos de crédito verifican con arreglo a su organización y estatutos se realizarán precisamente en billetes de banco.

4º) Continúa subsistente la disposición cuarta de mi providencia de quince del actual referente al pago en metálico de los saldos de fabricantes en la parte necesaria al pago de jornales.»⁶³

Després d'aquesta segona moratòria, que perllongava la situació de curs forçós dels bitllets, sembla que les coses van anar tornant a la normalitat. Els convenis entre el Banc de Barcelona i les diferents entitats van aconseguir que gran part dels actius monetaris en circulació fossin substituïts per bitllets del Banc. Altres obligacions es van anar liquidant durant els mesos següents, tot i que hi va haver algunes excepcions notables. En tot cas, la fase aguda de la crisi havia quedat superada a mitjan juny.

62. Vegeu el comunicat a *El Lloyd Español*, 27-5-1866.

63. El ban contenia una justificació interessant –i retòrica– de les mesures adoptades. Vegeu *El Lloyd Español*, 28-5-1866.

6. El Banc de Barcelona recobra l'hegemonia

La resolució de la crisi va comportar una profunda reestructuració del sistema financer barceloní i el final *de facto* de la situació creada per les lleis de 1856. Tothom era conscient que la crisi posava punt i final a una etapa. El Banc va actuar amb la voluntat d'eliminar d'una vegada la circulació del paper convertible a la vista que competia directament amb els seus bitllets, un objectiu pel qual havia lluitat sense èxit des de 1856. La crisi li va oferir una magnífica oportunitat per forçar una solució definitiva.

El mateix 15 de maig va tenir lloc una reunió de comerciants i industrials que va fer arribar al Banc un comunicat en el qual manifestaven:

«Que el comercio de Barcelona en general creía que era inmediata la necesidad, así para calmar el pánico general del día presente como para evitar conflictos de igual clase en lo sucesivo, que se retire de la circulación todo papel ilegal, qua a título de órdenes, obligaciones pagaderas a la vista, y otras varias denominaciones circulaban haciendo uso de billetes al portador, y que no debiéndose tratar en la actualidad del de las dos sociedades que habían suspendido sus pagos, había que facilitar recursos para recoger el papel que circulaba de las dos cajas Barcelonesa y Catalana Industrial y Mercantil, por lo que la comisión suplicaba al Banco se pusiera de acuerdo con las referidas cajas tanto para dicho fin, como para procurarse recíprocamente a sí mismos y a los demás los auxilios que necesitasen.»⁶⁴

Així les coses, la Caixa Barcelonesa i la Caixa Catalana, convençudes que de cap manera no podrien tornar a les operacions habituals i empeses per l'opinió pública i pel governador civil, van signar el 17 de maig un acord amb el Banc de Barcelona que pràcticament significava la seva desaparició.⁶⁵ L'acord estipulava que el Banc es convertiria en caixer de les dues entitats mitjançant el redescòmpte de les carteres. Com a garantia addicional, cada caixa havia de dipositar un terç del volum redescòmptat en efectiu i pels dos terços restants havia d'aportar avals de persones acreditades que el Banc executaria si ho necessitava. D'acord amb això es retirarien immediatament de la circulació totes les ordres de pagament i altres instruments monetaris emesos per les caixes. Tanmateix, això no comprenia ni els comptes corrents ni altres obligacions amb tercers. L'acord es va fer efectiu el dia 20 per a la Caixa Catalana i el dia 22 per a la Caixa Barcelonesa. Les quantitats redescòmptades van ser de 475.856 duros i 273.000 duros, respectivament.⁶⁶

64. Actes de la Junta de Govern, 15 de maig de 1866.

65. No hi ha cap dubte de la intervenció de les autoritats en aquest assumpte. El governador va ser present a la Junta de Govern del Banc en la qual es van aprovar les bases del conveni amb les caixes; la firma va ser el mateix dia a la seu del Govern Civil. Actes de la Junta de Govern, 17 de maig de 1866.

66. Actes de la Junta de Govern, 16 de maig de 1866, 20 de maig de 1866 i 22 de maig de 1866.

Cap de les dues entitats no va tornar a operar normalment. Tot i així, la seva situació patrimonial devia ser molt diferent. La Caixa Catalana va exigir en el moment de la crisi un desemborsament als accionistes del 10%. Va fer front a tots els deutes i el desembre de 1866 es va declarar en liquidació. Va poder tornar als accionistes més del 85% del capital invertit.⁶⁷ La Caixa Barcelonesa, en canvi, va tenir moltes dificultats per fer efectiu el desemborsament exigint als accionistes del 20% del capital. La Junta Directiva va denunciar davant dels tribunals molts dels socis que es van negar a aportar un capital que sabien que no se'ls retornaria.⁶⁸ Un any més tard, el maig de 1867, la Barcelonesa va intentar reprendre les operacions i va sol·licitar al Banc l'admissió, una vegada més, dels talons, independentment que estiguessin confirmats. Possiblement, es tractava d'una acció desesperada per intentar recuperar-se de les pèrdues. El Banc va respondre negativament amb arguments contundents. D'una banda, els de caràcter general:

«Que el inconsiderado y creciente abuso que vino haciéndose del crédito en esta plaza, especialmente por algunas sociedades mercantiles, produjo [...] la terrible crisis del mes de mayo del año último, la cual dejó hondamente lastimados multitud de intereses, así particulares como colectivos. La ruinosa depreciación de casi todos los valores locales, una desconfianza general de la responsabilidad ajena, y la completa paralización de toda clase de negocios, han sido los resultados funestos de aquella crisis [...]»

D'altra banda, els que incumbien específicament la Barcelonesa:

«ya que el completo abandono que se hace de las acciones de alguna de ellas [les entitats de crèdit en suspensió] y el insignificante tipo al que cotizan las de las demás, transparentan de manera evidente su situación poco lisonjera y el menguado crédito que, de acuerdo con la opinión pública, les conceden sus propios accionistas [...]. Ni las circunstancias generales [...] ni las particulares de la Sociedad de que se trata pueden tampoco infundir mayor confianza, puesto que a pesar de los muchos esfuerzos y sacrificios de sus celosos directores, no le ha sido dable aun, después de quince meses, satisfacer sus más privilegiadas deudas, como lo son los saldos de sus cuentas corrientes [...]»⁶⁹

67. La dissolució de la Caixa Catalana la va acordar la seva Junta General el 3 de novembre de 1866 i la va autoritzar el Govern per la Reial ordre de 13 de març de 1867 (vegeu: Arxiu de la Corona d'Aragó, Tribunal de Comerç, (ACA-TC), lligall 1937). També l'avís per al pagament a tots els deutors a la *Gaceta de Madrid*, 26-5-1867. La devolució del capital a l'*Almanaque del Diario de Barcelona para el año 1868* i següents.

68. ACA-TC, lligalls 853; 1723-1728; 2702; 2706-2708; 2710-2712; 8025; 8040. Cal recordar que els desemborsaments eren obligatoris per als accionistes i la Societat els podia reclamar judicialment. Quan va sol·licitar el desemborsament la cotització de la Caixa Barcelonesa es va produir «amb dany», és a dir, calia afegir-hi diners per trobar algú que volgués quedar-se amb els títols. *Almanaque del Diario de Barcelona para el año 1866*, p. 121.

69. Actes de la Junta de Govern, 12 d'agost de 1867.

No tenim constància que la Caixa Barcelonesa liquidés formalment, però és poc probable que els accionistes recuperessin el capital.⁷⁰

Les dues societats de crèdit que van fer suspensió de pagaments el 12 de maig van seguir camins ben diferents. Pel que sembla, el Crèdit Mobiliari Barcelonès va aconseguir anar fent efectius durant els mesos següents els bitllets i comptes corrents que figuraven en el seu balanç. El juliol de 1866 ja havia tornat el 50% dels imports. El 10 de març de 1867 va acordar la seva dissolució –«*por haber perdido más de la mitad del capital realizado*»–, que va ser aprovada pel Govern el 14 de maig d'aquell any.⁷¹ La comissió liquidadora va continuar les accions judicials que la companyia tenia pendents contra l'Administració per diversos assumptes, i pel que sembla en va obtenir resolucions denegatòries. El 1879 encara tornava sis duros als accionistes a compte del capital desemborsat i vuit anys més tard renovava la comissió liquidadora.⁷²

La història de la Societat Catalana General de Crèdit va ser totalment diferent. Després de no poder obtenir prou suport del Banc i de les caixes, el mateix dia 13 de maig i veure's forçada a declarar-se en suspensió de pagaments, la situació es va reconduir. L'atenuació progressiva del pànic va permetre reprendre les negociacions entre la Societat i el Banc. El 2 de juny la Catalana va presentar una nova proposta d'acord a la Junta del Banc de Barcelona, que es va aprovar amb algunes modificacions. El préstec seria de 145.000 duros (cal recordar que el 13 de maig n'havia sol·licitat 580.000) amb garantia de la cartera d'efectes descomptables (80.000 duros) i de pagarés a 90 dies de la mateixa societat, endossats «*juntos y a solas*» pels membres de la Junta de Govern de la Societat. A més, la Catalana havia de pagar al Banc la part que li corresponia del que va quedar pendent en la liquidació del 12 de maig (37.000 duros).⁷³ Aquesta operació va anar acompanyada d'un acord amb els dipositants i comptecorrentistes de la societat que van accedir a convertir els seus drets en obligacions amb un venciment esglaonat.⁷⁴ El préstec del Banc es va poder dedicar llavors a retirar de la circulació les obligacions al portador ja vençudes o de venciment imminent. Amb aquestes operacions, i segurament amb algun altre ajut, la Catalana va aixecar la suspensió de pagaments el 23 de juny i va tornar a operar amb normalitat, malgrat que la finalitat principal va ser anar liquidant les operacions pendents.⁷⁵ El febrer de 1869 els accionistes van aprovar una reducció de capital per tal d'absorbir les pèrdues

70. Segons l'*Almanaque del Diario de Barcelona para el año 1867* (p. 107), la Caixa Barcelonesa liquidava «*aunque no lo haya dicho*».

71. Sánchez-Albornoz (1977, p. 154) i *Almanaque del Diario de Barcelona para el año 1868*, p. 102.

72. Vegeu la *Gaceta de Madrid*, 26-3-1867; 17-2-1872; 28-4-1877; 5-6-1879; i Cabana (1996-2000, 3, p. 104).

73. Actes de la Junta de Govern, 2 de juny de 1866.

74. Cabana (1996-2000, 3, p. 84-87).

75. Sembla que el Crèdit Mercantil va redescomptar a la Catalana 80.000 duros més que en el seu moment també van ser cedits al Banc de Barcelona. Vegeu les actes de la Junta de Govern, 4 de juny de 1866.

experimentades durant la crisi: el valor efectiu de l'acció es va reduir poc més d'un 40%. Malgrat el que pensaven alguns dels comentaristes de la ciutat, la Catalana no va demanar la dissolució i va poder recuperar cert protagonisme al cap d'uns anys.⁷⁶

Les altres societats de crèdit barcelonines es van veure molt menys afectades per la crisi, essencialment perquè no tenien paper moneda en circulació. Com sabem, el Crèdit Mercantil tenia un acord amb el Banc de Barcelona des de 1864, gràcies al qual feia circular els bitllets del Banc en les operacions.⁷⁷ Per fer front a la crisi aquesta entitat va reduir l'oferta de crèdit i va anar substituint els comptes corrents per obligacions a mitjà termini. Malgrat això va passar per moments difícils durant els anys següents com a conseqüència de la mala marxa d'alguns negocis immobiliaris.⁷⁸

«El Comercio », com hem assenyalat, havia començat les operacions el 1865 i era impulsat inicialment per membres de la Junta de Govern del Banc. Va decidir liquidar el 1866 i va obtenir l'autorització per fer-ho el maig de 1867. Els accionistes van recuperar, com a mínim, el 80% del que havien invertit.⁷⁹ Finalment, el Crèdit i Foment –l'antiga societat immobiliària reconvertida en societat de crèdit– va decidir el juliol de 1866 vendre's totes les propietats i reemborsar les obligacions emeses, la qual cosa va fer en els anys següents. A mitjan 1869 no tenia pràcticament creditors i treballava només amb el capital propi.⁸⁰

Amb relació al conjunt d'entitats de crèdit no anònimes, la informació de què disposem és limitada. De la més important, el Crèdit Mutu Fabril i Mercantil (Caixa Vilumara), en sabem que va acudir al Banc de Barcelona a sol·licitar suport per recollir les ordres de pagament que tenia en circulació. El Banc li va atorgar 50.000 duros en bitllets a canvi d'efectes a curt termini i a una quantitat en metàl·lic.⁸¹ Quan semblava possible que l'entitat superés la crisi, la fugida d'un dels administradors amb bona part dels fons disponibles va acabar forçant la dissolució i l'establiment d'una nova societat amb els actius subsistents.⁸²

El Banc també va fer una operació de préstec que semblava haver estat destinada al rescat de la Caixa Mútua (Castellà, Manté, Monner y Cía.) descomptant pagarés lliurats per aquesta entitat i endossats per diversos particulars per un import de 50.000 duros.⁸³

76. L'analista de l'*Almanaque del Diario de Barcelona para el año 1867*, afirmava que «no vemos que pueda ahora dedicarse sino a operaciones de liquidación», p. 107.

77. Actes de la Junta de Govern, 14 de novembre de 1864.

78. Rodrigo (1997, p. 187-188).

79. Sánchez-Albornoz (1977, p. 154); Cabana (1996-2000, 3, p. 128-129), i *Almanaque del Diario de Barcelona para el año 1868* i següents.

80. Cabana (1996-2000, 3, p. 127), i *Gaceta de Madrid*, 15-8-1869.

81. Actes de la Junta de Govern, 23 de maig de 1866.

82. Rosés (1993), p. 202-206; Cabana (1996-2000, 3, p. 133-134).

83. Actes de la Junta de Govern, 2 de juliol de 1866.

El Banc de Barcelona, 1844-1874

Segons es desprèn de l'anàlisi precedent, el Banc va tenir un paper decisiu per evitar que el pànic fos més profund del que va ser. Però, com és natural, no ho va fer desinteressadament. Ans al contrari, va actuar deliberadament per posar fi a la situació de competència que havia hagut d'afrontar des de 1856. Davant de la Junta General Extraordinària del 5 d'agost de 1866, els directors del Banc van deixar ben clar quina havia estat la finalitat de la seva actuació:

«Contra semejante abuso [la circulació de paper "il·legal"] había acudido el Banco reiteradamente al Gobierno de S.M... no solo en justa defensa de su exclusiva de emisión que le corresponde por ley, sí también y principalmente en nombre del bien público [...]. Sensible es, por consiguiente, que no fueran oportunamente atendidas las reclamaciones y ofrecimientos que hizo este Banco, previendo y deseando evitar las calamidades que por fin han venido [...]. Ante las demandas del "comercio" de facilitar la retirada del papel de las sociedades el Banco no solo se prestó desde luego a este servicio, anticipando para llenarle cerca de un millón de duros, si... [que] estuvo tan deferente y considerado en punto al interés de tales operaciones, que lo reguló a menos todavía del tipo corriente en circunstancias normales.»⁸⁴

Quadre 12.2. Balanços del Banc de Barcelona 1865-1866 (milers de duros)

	31/01/1866	31/05/1866	30/06/1866	31/10/1866
Actiu				
Valors en cartera	3.187,2	3.785,3	2.564,4	2.141,8
Existències a caixa	1.592,0	1.805,1	2.920,2	3.922,4
– efectiu	1.451,7	1.552,1	2.199,1	3.662,0
– bitllets del Banc	140,3	253,0	721,1	260,4
Deute públic prop. del Banc				796,7
Propietats del Banc	131,3	131,3	130,9	130,9
Saldo de comptes transitoris	692,2	787,3	893,6	702,0
Saldo de corresponsals		6,4	13,9	
Total	5.602,7	6.515,4	6.522,9	7.693,8
Passiu				
Capital del Banc	1.000,0	1.416,7	1.500,0	1.500,0
Bitllets emesos	2.970,0	3.320,0	3.320,0	3.520,0
Dipòsits	246,8	255,1	239,8	371,4
Saldos de comptes corrents	1.141,1	1.336,1	1.266,0	2.115,5
Efectes per pagar	128,4	6,3	2,3	11,5
Reserva de beneficis	100,0	100,0	100,0	126,9
Beneficis	16,4	81,2	94,9	48,5

Font: Gaceta de Madrid i memòries del Banc de Barcelona

84. Memoria leída en la Junta General Extraordinaria del Banco de Barcelona del 5 de agosto de 1866. Ramírez y Cía.

Les xifres procedents dels balanços permeten una aproximació més precisa (quadre 12.2). Les diferències que apareixen entre l'últim balanç disponible anterior a la crisi, corresponent al 31 de gener de 1866, i el del final de maig de 1866 són l'efecte de moviments diversos. D'una banda, es registra un augment general del balanç, resultat –en el passiu– de l'increment del capital desemborsat i dels bitllets emesos; i, de l'altra, en l'actiu dels augments de la caixa i de la cartera. Pot semblar insòlit que a 15 dies d'haver esclatat la crisi, la suma de bitllets a caixa sigui inferior als 574.000 duros que sabem que van ser objecte de reemborsament el mateix dia 14. Tot i així, hem de tenir en compte que la plaça a final de maig encara estava sotmesa a les mesures de control i curs forçós imposades per les autoritats. De fet, gràcies a la moratòria, el Banc havia tingut l'oportunitat de tornar a posar en circulació bona part d'aquests bitllets i fins i tot 350.000 duros més de nova emissió, amb la qual cosa va donar cobertura a les operacions de retirada dels actius monetaris de les altres entitats de crèdit de què hem parlat.

En aquest context, l'augment del capital desemborsat era indispensable no solament per aconseguir més recursos propis, sinó perquè era l'única manera de poder fer efectives les operacions de substitució del paper moneda de les altres entitats de crèdit per bitllets del Banc. La Llei de 1856 havia establert que els bancs emissors només podien tenir en circulació bitllets per un import màxim del triple del capital efectiu. El Banc ja havia assolit aquest límit abans d'iniciar-se la crisi, per tant no podia emetre més bitllets si no incrementava el capital desemborsat. S'explica així que, al final de mes, hi hagués més bitllets en circulació que abans d'iniciar-se el pànic. La contrapartida de l'increment de la circulació fiduciària va ser l'augment de la cartera de valors i préstecs, en la qual es reflecteixen els redescòmptes i crèdits acordats amb les caixes i altres entitats financeres en dificultats.

Les xifres corresponents al final del mes de juny mostren una situació pràcticament normalitzada. Els efectes redescòmptats s'havien d'anar fent efectius als seus venciments, la qual cosa explica la reducció de la cartera d'efectes i préstecs i l'augment de l'efectiu a la caixa. Quatre mesos més tard es van començar a detectar algunes de les conseqüències de la nova situació financera a la ciutat. Els comptes corrents al Banc havien augmentat molt notablement, sens dubte com a conseqüència de la desaparició dels competidors. No ho havia fet en canvi, la cartera de valors i préstecs, cosa que comportava una multiplicació més que notable de l'efectiu en caixa. De fet, el Banc –que en aquests moments ja actuava pràcticament sol a la ciutat– atorgava menys crèdit que abans de la crisi. Les raons d'aquest fenomen, que perdurarà fins al 1874, són controvertides i les estudiarem en el proper capítol.

7. Conclusions

Per concloure hem d'assenyalar que la crisi de maig de 1866 va significar el final del model de banca i de sistema financer que havia presidit la primera fase de la industrialització a Catalunya. El període extraordinari d'expansió financera viscut des de 1856 va arribar al final. De les vuit societats anònimes financeres existents a començament de 1866 només en van sobreviure tres: el Banc de Barcelona, la Catalana General i el Crèdit Mercantil. Les dues últimes, a més, devien la supervivència a la col·laboració del Banc. L'activitat comercial i financera de la ciutat va quedar profundament afectada. Durant els anys següents, el Banc de Barcelona, sense competència a la ciutat, va augmentar d'una manera substancial la capacitat de captació de passiu, tant via bitllets com via dipòsits i comptes corrents. En canvi, la concessió de crèdit es va mantenir en uns nivells no gaire diferents dels d'abans de la crisi.

El final traumàtic del gran *boom* d'aquests anys no ens ha de portar a una valoració estrictament negativa del procés. El gran desenvolupament financer viscut va significar un pas endavant en el camí de la modernització econòmica i això encara que fos seguit d'un període d'atonía. Els nous instruments financers apareguts o desenvolupats durant aquests anys i l'acció de les diverses societats de crèdit van permetre una mobilització de l'estalvi de gran magnitud que, al seu torn, va fer possible un augment espectacular de la inversió productiva. El costat positiu d'aquest procés turbulent i amb un final abrupte va ser la construcció de centenars de quilòmetres de vies fèrries i el manteniment de les inversions industrials i comercials, una cosa que hauria resultat difícilment imaginable sense la incorporació al mercat financer modern de bona part de la població que fins llavors s'havia mantingut aliena als nous negocis. El sistema financer entrava en una nova etapa marcada per dificultats de tot tipus, però les infraestructures construïdes amb tantes penúries quedaven per al futur.

CAPÍTOL 13

Recuperació del monopoli i incertesa:
1867-1874

1. Introducció

Els anys que van seguir la greu crisi financera de 1866 configuren, sens dubte, una de les etapes polítiques més agitada de la història d'Espanya. No és aquest el lloc per repassar els innumbrables canvis i vaivens que es van produir durant aquests anys, però cal fer referència, encara que sigui breument, als que van tenir més transcendència per a l'esdevenir econòmic del país.

Com hem vist, la crisi de maig de 1866 va ser una etapa més d'una fase de deteriorament de la situació econòmica i social del país. La fórmula política que havia ofert estabilitat des de l'ascens dels moderats, l'any 1856, s'acostava a un esgotament definitiu. Per a la majoria dels espanyols alguns símptomes ja ho testificaven. El juliol de 1866 dimitia com a president del Govern el general Leopoldo O'Donnell, el qual, al capdavant de la Unió Liberal, havia estat l'eix vertebrador dels diferents governs que s'havien succeït des de la caiguda del règim progressista. De fet, des del final del seu «govern llarg», el febrer de 1863, s'havien succeït un gran nombre de governs d'escassa estabilitat. La crisi derivava, en part, del mateix desgast de l'acció de govern i de les dissensions en el si del partit, però també era conseqüència de l'agreujament progressiu de la situació econòmica i de les reticències que mantenia l'entorn de la reina cap al general. Davant de les posicions temperades d'O'Donnell guanyaven terreny les més conservadores, vinculades al moderantisme autoritari que personificava el general Narváez. Aquesta mateixa deriva restrictiva quant a les llibertats civils i polítiques justificava que, dins del partit progressista, triomfessin les opcions partidàries del *retraïment*, és a dir, de la no-participació en el joc electoral.

L'aferament en el poder del general Narváez a partir de 1866 va comportar la ruptura definitiva entre moderats i progressistes, i que aquests últims propugnessin obertament un canvi de règim per la via militar. La reacció autoritària del Govern i el deteriorament general de la situació econòmica i política van anar decantant les opinions de molta gent cap a la necessitat de posar fi al sistema polític inaugurat el 1845. Ateses les circumstàncies, això va significar també el final del regnat d'Isabel II. Després de diverses temptatives frustrades i de la mort de Narváez l'abril de 1868, el 18 de setembre d'aquest mateix any es va iniciar a Cadis un pronunciament cívic militar que aviat va trobar acollida en altres parts d'Espanya. Al final del mateix mes, vençuda l'oposició del Govern, va triomfar la «Gloriosa Revolució» i la Reina sortia cap a l'exili.

Després de la presa del poder, els revolucionaris van iniciar una acció de govern de caire democràtic en els aspectes polítics i liberal en els econòmics. Fins que va morir, el desembre de 1870, la figura dominant de la nova situació va ser el general Prim, l'home que va imposar el nomenament d'Amadeu de Savoia com a nou rei. La nova

monarquia va néixer feble i es va debilitar encara més per la desunió entre els seus partidaris. D'altra banda, l'empenta de la rebel·lió carlina i la difusió de les idees anarquistes arribades de la Comuna francesa van agreujar la situació. A Catalunya, especialment afectada per ambdós fenòmens, la situació d'inseguretat general es va mantenir des de l'aparició de les primeres partides carlines, el 1872, fins al 1876.

El febrer de 1873 va abdicar el rei i es va proclamar la Primera República. El nou règim, mancat de suport popular i exterior, va resultar extremament inestable. Les antigues elits dirigents maniobraven obertament per la restauració de la monarquia borbònica en la persona del fill gran de la reina Isabel, el príncep Alfons. El cop d'estat del general Pavía (el 3 de gener de 1874) va acabar amb el procés republicà i va obrir un interregne en què un executiu sota la presidència del general Serrano es movia en la indefinició institucional mentre s'havia d'enfrontar a la rebel·lió carlina i a greus problemes financers. Va ser en aquesta situació d'interinitat en la qual es va adoptar la decisió que va acabar amb la pluralitat d'emissió a Espanya. Com veurem més endavant, el Decret de 17 de març de 1874, que atorgava el monopoli d'emissió a tot el país al Banc d'Espanya, va ser més el resultat de la penúria del Govern provisional que una decisió de política econòmica degudament ponderada. En tot cas, i malgrat l'oposició d'algunes de les entitats perjudicades, entre les quals hi havia el Banc de Barcelona, el fet és que la mesura va prevaler i va inaugurar una etapa totalment diferent de la història del sistema financer espanyol.

Aquesta situació d'inestabilitat institucional extrema també troba el seu reflex en la vida del Banc de Barcelona. Són anys marcats pels efectes depressius de la crisi, per l'escassa activitat creditícia del Banc davant de la incertesa de la situació econòmica i política i, també, anys en què el Banc troba oportunitats per treure profit de la debilitat financera de l'Estat. Veurem, finalment, que són anys en què sembla accentuar-se l'allunyament del Banc de les necessitats financeres de la població barcelonina, ja sigui per la falta de demanda per part de la mateixa societat, ja sigui per l'actitud poc entusiasta del Banc quant a la concessió de crèdit a particulars.

En sabem ben poc del desenvolupament de les activitats econòmiques a Catalunya durant aquests anys. Els pocs indicadors disponibles mostren un cert dinamisme econòmic.¹ Les xifres de producció industrial són significatives. Després d'una dècada d'estancament, els anys que van de 1866 a 1874 registren un augment d'activitat de gairebé un 50%.² És cert que aquestes xifres reflecteixen sobre tot l'increment de les importacions de cotó en floca, però també ho és que la indústria cotonera era, de bon

1. Carreras (1999)

2. Maluquer de Motes (1994)

tros, la més important del país. En l'àmbit comercial, és més complicat interpretar les xifres. Pel que fa al tràfic marítim de cabotatge, el volum transportat va descendir entre el 1866 i el 1870, però es va recuperar ràpidament en els anys següents fins a superar el punt de partida el 1874. El tràfic ferroviari, en canvi, va ser clarament expansiu i es va doblar, com a mínim, entre els anys extrems del nostre període. Sens dubte, el valor del comerç marítim amb l'exterior també va ser expansiu, en especial amb relació a l'entrada de mercaderies.³

En definitiva, encara que els indicis són limitats, tot sembla indicar que durant aquests anys es va produir un cert divorci entre l'evolució econòmica –expansiva dins d'un quadre polític d'inestabilitat extrema– i l'evolució del sistema financer que, novament dominat pel Banc de Barcelona, es va mostrar molt poc dinàmic quant al crèdit concedit, especialment a particulars. En els apartats següents analitzarem alguns aspectes d'aquesta evolució singular.

2. Política de passiu

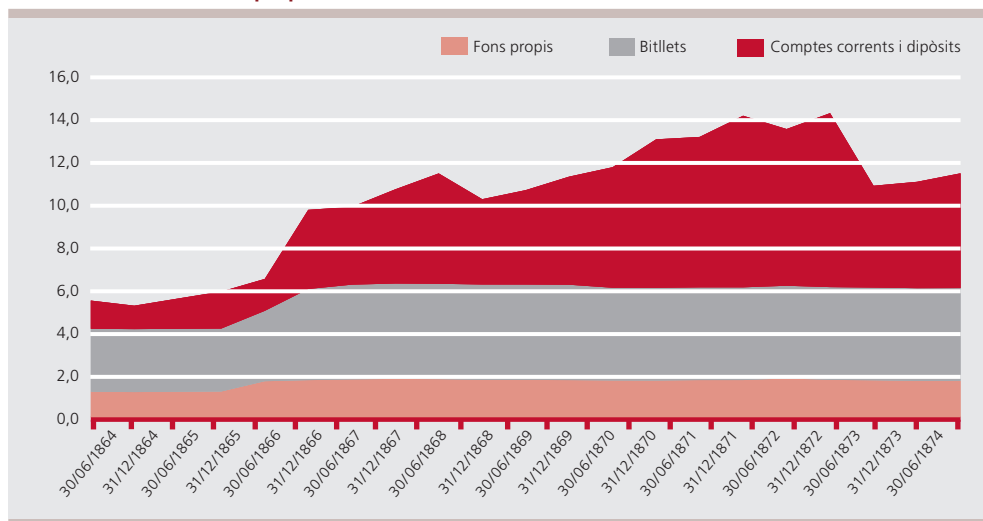
Recursos propis

Com acabem de veure en el capítol anterior, per fer front a la crisi del mes de maig de 1866 el Banc va convocar els accionistes a fer efectiu un nou desemborsament de 500.000 duros. El desemborsament, aparentment, es va fer amb rapidesa i sense dificultats. L'objectiu bàsic era doble: reforçar la liquiditat de l'entitat davant de la situació d'incertesa i augmentar el límit legal de l'emissió de bitllets, per fer front a la substitució dels diversos actius monetaris emesos per altres entitats per bitllets del mateix Banc.

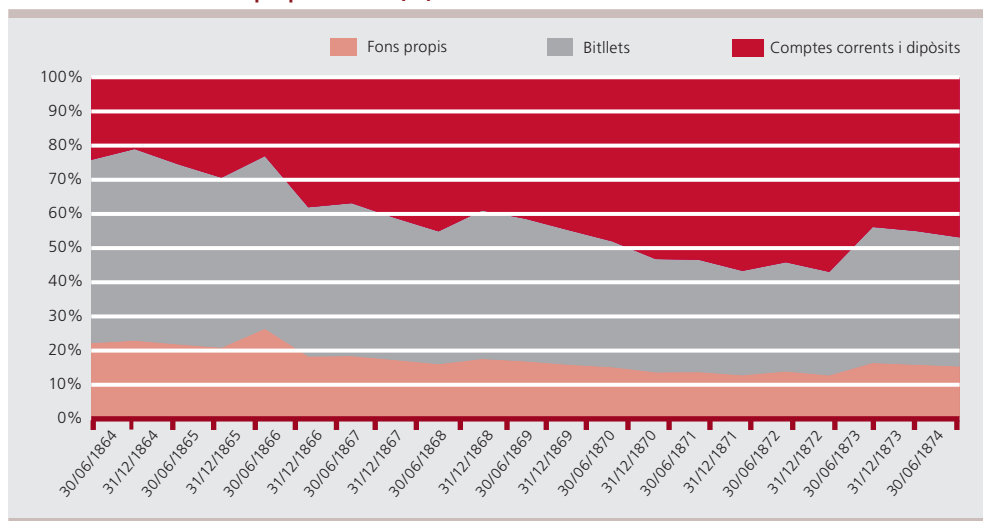
D'altra banda, i d'acord amb els estatuts, l'augment del capital desemborsat obligava a fer un increment del fons de reserva, que s'havia de mantenir en el 10% d'aquell. El Banc ho va fer entre el segon semestre de 1866 i el primer de 1867. A partir d'aquest moment, doncs, el Banc disposava d'uns recursos propis, capital més reserves, d'1.650.000 duros. Un capital que, com veurem, va permetre que es duguessin a terme les importants operacions de crèdit al Govern que van caracteritzar el període que ens ocupa.

3. Pascual (1988); Carreras i Yáñez (1992, pp. 97-125)

Gràfic 13.1. Recursos propis i aliens (milions de duros)

Gràfic 13.2. Recursos propis i aliens (%)

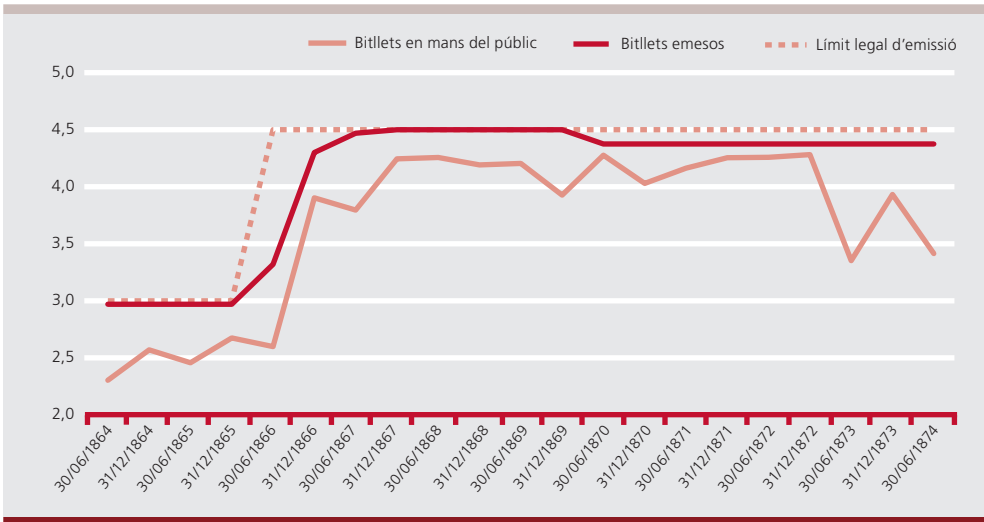

Si analitzem l'evolució conjunta de recursos propis i aliens (gràfics 13.1 i 13.2), veurem que l'increment dels primers va ser superat des del primer moment per la subsegüent ampliació dels bitllets emesos i, especialment, per l'augment extraordinari dels comptes corrents i els dipòsits. En finalitzar el període, la relació entre recursos propis i aliens havia passat d'un 22/78% a un 15/85%. Analitzarem breument aquests fenòmens.

Recursos aliens: els bitllets

L'emissió de bitllets va continuar sent un element bàsic de l'acció financera del Banc. A diferència del que va passar en el període anterior, ara el Banc va poder exercir plenament el monopoli d'emissió que les lleis li atorgaven. Com a conseqüència del desemborsament dut a terme entre el maig i el juny de 1866, el Banc va veure augmentar d'una manera substancial la seva capacitat d'emissió (gràfic 13.3), que va passar de 3 milions a 4,5 milions de duros i va ser coberta d'una manera pràcticament immediata. A final de 1866 ja s'assolien els 4,3 milions i a final del semestre següent s'arribava al límit establert. El Banc va mantenir aquesta situació, respecte dels bitllets emesos, fins al final del monopoli. Únicament es pot assenyalar que a començament de 1870 hi va haver una lleugera reducció, segurament a causa del descobriment d'una nova falsificació, que va comportar la retirada de la circulació d'algunes sèries dels bitllets de 25 duros.⁴

Gràfic 13.3. Bitllets: límit legal, emesos i en mans del públic (milions de duros)

Font: memòries del Banc de Barcelona. Veure l'Annex

Pel que fa als bitllets a les mans del públic, és a dir, un cop deduïts dels que es trobaven en circulació els que eren a la caixa del Banc, l'evolució sembla més o menys normal fins al primer semestre de 1873, quan va augmentar d'una manera notable el volum dels bitllets a caixa. No tenim una explicació confirmada d'aquest fet, però es pot pensar que la greu situació bèl·lica que hi havia en aquests moments a Catalunya va

4. Vegeu les actes de la Junta de Govern, de 13 de desembre de 1869, en què s'aprova l'anunci que remetrans als diaris per iniciar-ne la recollida.

El Banc de Barcelona, 1844-1874

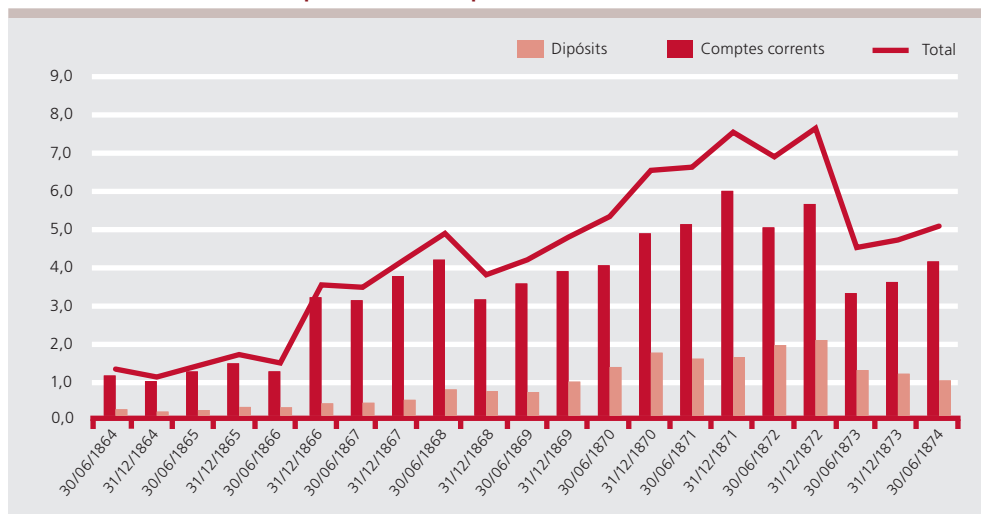
poder provocar una certa dificultat per mantenir la circulació dels bitllets del Banc entre el públic. Recordem que el juny de 1873 es va produir la victòria carlista d'Alpens i la subsegüent presa d'Igualada, que van comportar la constitució a Barcelona d'una Junta de Salvació i Defensa de Catalunya per contribuir a la defensa del territori. L'amenaça es va mantenir durant mesos i va alterar seriosament les activitats econòmiques. Aquesta amenaça i la publicació, el mes de març de 1874, del decret d'unificació de l'emissió expliquen la ja irreversible caiguda posterior.

L'augment de la circulació monetària pel Banc s'explica, com és natural, per la desaparició dels competidors. Recordem que el 1859 la suma total dels diferents tipus de paper moneda en circulació era lleugerament superior als quatre milions de duros i que immediatament després de la crisi el Banc va contribuir a retirar bitllets *abusius* per un import aproximat d'un milió de duros. Així doncs, sembla que el Banc, pel que fa a la circulació fiduciària, simplement va reocupar l'espai que havia hagut de compartir en el període anterior.

Comptes corrents i dipòsits

Un dels fenòmens més significatius d'aquests anys posteriors a la crisi va ser l'augment formidable dels comptes corrents i els dipòsits. En el cas dels comptes corrents, els saldos es van arribar a quintuplicar respecte a la situació anterior a la crisi. Els dipòsits, gairebé testimonials abans, també van assolir cotes molt significatives amb una taxa d'augment encara més elevada (vegeu el gràfic 13.4). En conjunt, aquest tipus de recursos aliens van passar d'1,5 milions de duros el final de 1865, aproximadament, a poc més de 8 milions de duros en el punt de màxima captació del segon semestre de 1872.

Gràfic 13.4. Saldos de comptes corrents i dipòsits (milions de duros)

Font: memòries del Banc de Barcelona

En termes agregats, els comptes corrents i els dipòsits van passar de representar un 29% del passiu efectiu el desembre de 1865 a gairebé un 55% a final de 1872. El gràfic evidencia que la captació de comptes corrents també va ser condicionada per la inestabilitat política que va afectar el Principat des de mitjan 1873.

Com en el cas dels bitllets, cal preguntar-se per la part d'aquest increment que s'ha d'atribuir a la desaparició dels principals competidors de la ciutat. Cal tenir en compte que a mitjan 1859, el conjunt de les caixes i societats de crèdit barcelonines –exclòs el Banc– presentaven un saldo per comptes corrents de 3,7 milions de duros; i que a final de 1865 l'import arribava a 7,6 milions de duros.⁵ I aquestes xifres no inclouen els saldos, sens dubte gens menyspreables, de les societats comanditàries. Hem de tenir en compte, a més, que la Caja de Depósitos que –com ja hem vist– el 1866 recollia a Barcelona gairebé vuit milions de duros, va deixar de funcionar com a tal el desembre de 1868, quan Laureà Figuerola, llavors ministre d'Hisenda, en va decretar la liquidació.

Podem inferir, per tant, que bona part de l'enorme augment dels comptes corrents i els dipòsits registrat pel Banc va provenir probablement de les entitats directament afectades per la crisi i de la difunta Caja de Depósitos. Que el procés de transvasament fos lent no ens ha de sorprendre. En primer lloc, les entitats que van entrar en suspensió de pagaments van trigar força mesos a restituir als dipositants les quantitats que acreditaven⁶; i, en segon lloc, el Banc va mantenir la seva política d'extrema prudència a l'hora d'acceptar clients nous.

En tot cas, no sembla que aquest increment espectacular derivés d'una voluntat explícita del Banc d'augmentar els recursos aliens. Com veurem immediatament quan parlem de la col·locació d'aquests recursos, la direcció del Banc es va sentir més aviat incòmoda per aquesta allau de fons als quals no seria fàcil donar sortida.

5. *Gaceta de Madrid*, 17 de març de 1866, i memòries de les respectives societats.

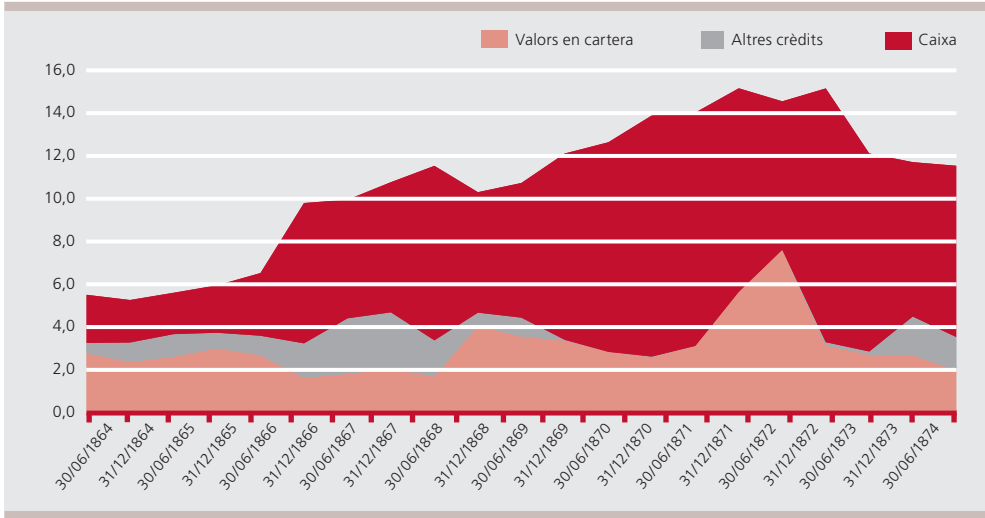
6. En el cas de la Caja de Depósitos, el Govern revolucionari va oferir als dipositants reconvertir el seus fons en deute públic a vint anys, o esperar la seva devolució sense data prevista tot obtenint mentrestant interessos de demora. Vegeu el decret del Ministeri d'Hisenda de 15 de desembre de 1868, *Gaceta de Madrid*, 16-12-1868.

3. Política d'actiu. I. Una visió de conjunt

L'evolució dels comptes d'actiu del Banc durant els anys que ara estudiem presenta unes característiques molt peculiars. Com acabem de veure, el passiu de l'entitat va tenir una evolució fortament expansiva, explicada per l'increment del capital desemborsat i de la circulació fiduciària i, molt especialment, pel fortíssim augment que van experimentar els comptes corrents i els dipòsits. Tot i així, si els clients van ser els principals agents de l'augment del passiu, no van ser els clients els qui van rebre aquests recursos via crèdit. Com s'observa en el gràfic 13.5, el volum total de crèdit dins del balanç es va mantenir més o menys en el mateix nivell anterior a la crisi, encara que hi va haver fluctuacions més grans. La disponibilitat superior de recursos es va reflectir en un augment espectacular de la caixa de l'entitat. Així doncs, la majoria del capital rebut es va mantenir ocios a la caixa forta del Banc.

Lamentablement, els pocs detalls que ofería el Banc en les memòries no permeten resseguir minuciosament les característiques de les inversions efectuades per l'entitat. Tot i així, no és arriscat afirmar que si el crèdit total no va augmentar, sí que ho va fer el dedicat a les institucions públiques i molt especialment a l'Estat. Més endavant, veurem amb un cert deteniment algunes de les operacions que hem pogut estudiar. Tanmateix, el mateix gràfic general que comentem ens n'ofereix alguns indicis. Fins a l'any 1869, el Banc incloïa en l'epígraf de valors en cartera, les lletres i pagarés descomptats i mantenia com a *comptes transitoris* o altres especificacions, les inversions pròpies en deute públic i les operacions especials de crèdit a l'Estat.⁷ En el gràfic aquestes partides s'integren com a *altres crèdits*. Es pot observar que aquesta part de la cartera total va anar augmentant des d'abans de la crisi i encara més en els moments immediatament posteriors. La seva desaparició a partir de 1870 respon a canvis en els criteris de comptabilització més que a una desaparició d'aquest tipus d'operacions. En canvi, tindrem ocasió d'observar que l'increment dels recursos invertits de 1872 a 1873 respon a una gran operació de crèdit a l'Estat amb garantia de pastes d'or. En definitiva, sembla clar que una altra de les característiques del període va ser l'atonía en el crèdit concedit i, molt en especial, en el crèdit ordinari a particulars.

7. També podia incloure en aquests apartats les operacions de gran envergadura dutes a terme amb altres entitats de crèdit, com la que hem esmentat amb el Crèdit Mercantil, vigent almenys fins a 1869.

Gràfic 13.5. Comptes d'actiu (milions de duros)

Val la pena que recordem aquí que aquest estancament del crèdit concedit va donar com a resultat que el Banc, a partir d'un determinat moment, no només no va proporcionar mitjans de pagament a l'economia, si no que –en termes nets– en va de-treure. Com hem vist al capítol 10, des del segon semestre de 1869 endavant la majoria dels exercicis es van tancar amb recursos a caixa superiors a la suma de comptes corrents i bitllets en circulació, i això malgrat el gran augment d'aquests darrers que hem analitzat en el punt anterior. Els muntants negatius no van ser menors. En la majoria dels exercicis van superar el milió de duros. Aquesta situació només va quedar temporalment pal·liada, en termes comptables, durant els mesos que va durar el gran préstec a l'Estat amb garantia de pastes d'or. Si a més tenim en compte que bona part del crèdit concedit ho va ser al Govern central per a cobrir necessitats fora de Catalunya, podem pensar que l'impacte deflacionari sobre l'economia catalana havia de ser encara més intens del que mostren les xifres.

Fos com fos, els efectes d'aquest fenomen no semblen detectar-se en l'índex de preus al consum a Barcelona recentment calculat per Jordi Maluquer de Motes. Aquesta estimació mostra un creixement continu entre 1869 i 1873, que situa el nivell de preus clarament per sobre de l'assolit el 1868, cota màxima anterior. Pel seu costat, el deflactor de PIB calculat per al conjunt d'Espanya per Leandro Prados manté per als mateixos anys un estancament notori, en aquest cas a un nivell molt inferior al de la dècada anterior.⁸

8. Maluquer de Motes (2006); Prados (2003, p. 509-510).

Pertoca ara observar les característiques que van tenir les operacions de crèdit durant el període. Ens referirem primer al descompte de lletres i pagarés (els *valors en cartera*) i estudiarem després algunes operacions d'especial importància.

4. Política d'actiu. II. El crèdit ordinari

El nombre d'operacions ordinàries de préstec i descompte efectuades pel Banc durant aquest període es va situar durant molts exercicis per sota de 3.000, una xifra inferior a l'habitual abans de la crisi, encara que és cert que hi va haver moments puntuals en què va superar les 4.000 (en el moment immediatament posterior a la crisi i durant els exercicis de 1872-1873). El valor mitjà dels documents va ser molt irregular, tot i que la mitjana del període es va situar a l'entorn dels 3.000 duros, que és superior a la mitjana que hem assenyalat per al període precedent (vegeu els quadres 13.1 i 11.2). Sens dubte, això es va deure a l'amplitud de les operacions dutes a terme amb les institucions governamentals, les quals, d'una banda, van ser d'un volum molt alt i, de l'altra, es van efectuar a tres mesos, en general, tot i que es van renovar sovint o es van prorrogar moltes vegades. D'aquesta manera, el termini mitjà de descompte es va incrementar. En el període anterior havia estat de 40 dies, mentre que en el que analitzem ara va ser de 45 dies.

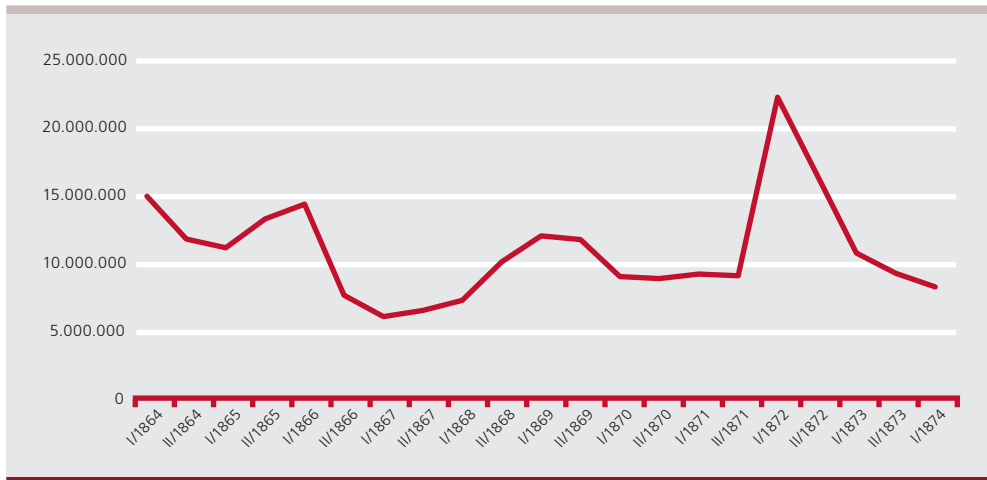
Quadre 13.1. Préstecs i descomptes efectuats pel Banc

Exercici (semestre)	Nombre de documents	Valor mitjà per document (duros)	Termini mitjà de descompte (dies)
I/1866	4.844	2.983,43	33
II/1866	3.448	2.245,79	51
I/1867	3.287	1.879,97	41
II/1867	2.990	2.215,12	38
I/1868	2.408	3.059,34	38
II/1868	2.440	4.180,20	50
I/1869	3.721	3.256,45	53
II/1869	3.760	3.150,04	45
I/1870	2.200	4.144,35	45
II/1870	2.324	3.860,71	50
I/1871	2.212	4.205,70	54
II/1871	2.695	3.405,33	51
I/1872	4.426	5.045,51	61
II/1872	4.721	3.519,78	52
I/1873	5.690	1.906,65	40
II/1873	3.649	2.564,53	26
I/1874	4.361	1.916,34	38

Font: Memòries del Banc de Barcelona

Com hem indicat més amunt, el valor total de les operacions va ser inferior al del període anterior; mentre que abans de la crisi el volum total prestat per semestre es va situar entre els 8 i els 14 milions de duros, en el període posterior es va mantenir a l'entorn dels 10 milions, i va ser inferior a aquesta quantitat la major part dels semestres (vegeu el gràfic 13.6). Tot i així, recordem que durant els anys 1864-1869 hi va haver importants operacions que no es van comptabilitzar com a préstecs ni descomptes ordinaris. El punt màxim de 1872 es deu a un préstec especial a l'Estat ja esmentat que analitzarem més endavant.

Gràfic 13.6. Volum de préstecs i descomptes, 1867-1874 (duros)

Font: Memòries del Banc de Barcelona (vegeu el quadre 13.3)

Si fem una anàlisi segons les quantitats mitjanes anuals prestades en les tres fases considerades en aquest estudi, podem comprovar que el període de competència va ser realment el més dinàmic en les operacions del Banc; tot i això, si tenim en compte que el capital desemborsat es va multiplicar per quatre respecte al primer període tampoc no és tan excepcional. Simplement, posa en evidència el canvi estructural que van desencadenar les lleis liberals de 1855 i 1856. Del que no hi ha dubte és del retrocés que es va produir durant el període que ara ens ocupa, de 1867 a 1874. Hem de recordar que el capital desemborsat havia augmentat 500.000 duros, però, tot i així, el volum mitjà d'operacions va baixar. També hem de tenir en compte que amb la crisi van desaparèixer del mercat altres oferents de crèdit, per la qual cosa el camp d'acció del Banc era, sens dubte, molt més ampli.

Quadre 13.2. Volum mitjà semestral de préstecs i descomptes

Anys	Duros
1846-1856	4.645.402
1857-1866	11.202.380
1867-1874	10.416.402

A què es va deure aquest retrocés? Va ser voluntat del Banc? Van ser circumstàncies externes? Aquestes preguntes no tenen pas una resposta fàcil amb la informació disponible. Sabem, per estudis de tota mena i per les mateixes afirmacions dels contemporanis, que les empreses industrials catalanes, ateses les formes de comercialització, generaven poc paper descomptable i tendien a l'autofinançament.⁹ Tanmateix, aquest fet es devia produir en igual o major mesura abans de 1866 i no explicaria la reducció de l'activitat creditícia del Banc ni la seva incapacitat per substituir en aquest àmbit els antics competidors. D'altra banda, tampoc no té una explicació simple el fet que una ciutat com Barcelona pogués experimentar una reducció tan considerable del crèdit total concedit, sense que això generés disfuncions greus en el desenvolupament econòmic general. És possible que el període 1856-1866 fos extraordinari des de molts punts de vista, i especialment des de la perspectiva de la mobilització dels recursos financers, però costa d'entendre una paralització d'aquesta magnitud. En qualsevol cas, aquesta és una qüestió que sobrepassa l'àmbit d'aquest treball.

Si tornem al crèdit concedit durant aquesta etapa és interessant fer atenció a la seva distribució (quadre 13.3). Un primer element que cal destacar és la gairebé desaparició dels préstecs sobre gèneres. Sabem que en períodes anteriors el Banc havia treballat amb els *Almacenes Generales del Comercio*, que giraven a nom de Joan Soler de la Torre. Aquesta societat emetia uns documents que el Banc descomptava. En aquest període, va morir Joan Soler (1870) i el Banc va deixar de prestar sobre documents emesos pels *Almacenes*.¹⁰ El 1873 van reaparèixer aquest tipus d'operacions, relacionades ara amb una societat denominada *Compañía de los Almacenes Generales de Depósito de Barcelona*.¹¹ En qualsevol cas, i segons es pot observar, les operacions sobre gèneres només van començar a cobrar una certa rellevància en el període en què el Banc estava a punt de perdre el privilegi emissor.

9. Alguns autors han assenyalat la importància de l'autofinançament en la indústria cotonera. Vegeu Soler i Prat (2002) i Prat (2008).

10. Vegeu les actes de la Junta de Govern, 12 de desembre de 1870.

11. Actes de la Junta de Govern, 27 de juliol de 1873. Es va acordat un límit de 100.000 duros per a préstecs sobre gèneres.

Quadre 13.3. Distribució del crèdit concedit (duros i percentatge)

Exercici (semestre)	Descomptes de lletres i pagarés	Préstecs sobre gèneres	Préstecs sobre deute	Préstecs sobre accions	Préstecs sobre obligacions	Préstecs sobre pastes metàl·liques	Total
I/1866	9.757.329	49.400	3.703.440	256.319	685.247		14.451.735
II/1866	5.197.476		1.443.836	621.136	481.020		7.743.468
I/1867	3.335.640		2.656.558	105.220	72.050		6.169.467
II/1867	2.587.235		3.796.445	49.460	170.670	19.400	6.623.210
I/1868	1.968.197		5.163.802	37.010	197.880		7.366.889
II/1868	5.167.797		4.844.280	11.070	176.550		10.199.697
I/1869	7.611.618		4.382.190	8.580	114.850		12.117.238
II/1869	7.222.726		4.483.408	5.200	132.800		11.844.134
I/1870	4.905.579		4.111.040	1.200	99.750		9.117.569
II/1870	4.942.789	85.000	3.812.604	1.600	130.300		8.972.293
I/1871	4.619.537		4.484.500	2.000	196.975		9.303.012
II/1871	5.355.523		3.662.882	3.000	155.900		9.177.305
I/1872	7.040.280	10.000	4.585.994	5.300	225.400	10.464.433	22.331.407
II/1872	5.034.149	10.000	6.228.648	10.250	351.600	4.982.217	16.616.863
I/1873	5.100.912		5.311.432	4.000	432.520		10.848.864
II/1873	1.645.821		7.232.798	9.000	470.335		9.357.954
I/1874	2.917.042	386.211	4.424.705	6.000	623.215		8.357.173

Distribució en percentatge

Exercici (semestre)	Descomptes de lletres i pagarés	Préstecs sobre gèneres	Préstecs sobre deute	Préstecs sobre accions	Préstecs sobre obligacions	Préstecs sobre pastes metàl·liques
I/1866	67,5	0,3	25,6	1,8	4,7	0,0
II/1866	67,1	0,0	18,6	8,0	6,2	0,0
I/1867	54,0	0,0	43,0	1,7	1,2	0,0
II/1867	39,1	0,0	57,3	0,7	2,6	0,3
I/1868	26,7	0,0	70,1	0,5	2,7	0,0
II/1868	50,7	0,0	47,5	0,1	1,7	0,0
I/1869	62,8	0,0	36,2	0,1	0,9	0,0
II/1869	61,0	0,0	37,9	0,0	1,1	0,0
I/1870	53,8	0,0	45,1	0,0	1,1	0,0
II/1870	55,1	0,9	42,5	0,0	1,5	0,0
I/1871	49,7	0,0	48,2	0,0	2,1	0,0
II/1871	58,4	0,0	39,9	0,0	1,7	0,0
I/1872	31,5	0,0	20,5	0,0	1,0	46,9
II/1872	30,3	0,1	37,5	0,1	2,1	30,0
I/1873	47,0	0,0	49,0	0,0	4,0	0,0
II/1873	17,6	0,0	77,3	0,1	5,0	0,0
I/1874	34,9	4,6	52,9	0,1	7,5	0,0

Font: Memòries del Banc de Barcelona

Respecte al període anterior, el canvi més substancial és la caiguda del pes relatiu dels descomptes de lletres i pagarés i dels préstecs amb garantia de valors privats, accions o obligacions, a favor dels préstecs amb garantia de deute. Entre el 1856 i el 1866, el descompte sempre va ser àmpliament dominant, amb participacions d'entre el 60% i el 80%. De la mateixa manera, els títols privats, malgrat les restriccions introduïdes el 1860, van continuar significant abans de la crisi percentatges d'entre el 8% i el 10%. Com mostra el quadre 13.3 aquesta situació va canviar notablement a partir del segon semestre de 1866. Els descomptes van baixar fins a situar-se, en la majoria dels exercicis, per dessota de la meitat del crèdit concedit. El préstecs amb garantia de valors privats també van disminuir, especialment els referits a les accions, que gairebé van desaparèixer. L'espai deixat per aquestes modalitats de crèdit va cobrir-se en gran part amb préstecs amb garantia de deute públic. Sens dubte, la forta crisi borsària i la caiguda de les cotitzacions consegüent expliquen aquest fet. En canvi, no pot tenir la mateixa justificació la caiguda relativa i absoluta dels descomptes, la modalitat més lligada a l'activitat productiva.

La direcció del Banc va estar molt pendent de l'evolució de la cartera i les actes inclouen informació sobre la seva composició que resulta especialment interessant. Disposem d'un resum de la situació per al febrer de 1867 i d'un estat detallat corresponent al gener de 1868.

Les dades corresponents al febrer de 1867 (quadre 13.4) ens mostren una important dependència del crèdit a l'Estat, en forma de cartera pròpia de deute públic –els bitllets hipotecaris– i de préstecs al Govern. En conjunt, signifiquen gairebé el 30% de tota la inversió productiva. També destaca el préstec concedit al Crèdit Mercantil, les condicions del qual hem glossat en el capítol 11. De fet, es tractava d'una autèntica delegació de negoci, ja que amb aquests fons el Crèdit feia inversions creditícies que hauria pogut desenvolupar el Banc per si mateix. Per tant, el negoci ordinari del Banc amb els clients particulars quedava reduït a una mica menys de la meitat dels recursos invertits. Sembla clar que, ja des d'abans de la crisi, el Banc es va anar decantant cap a operacions singulars que reportessin poc risc en detriment dels descomptes ordinaris.

Quadre 13.4. Estat de la cartera amb data 13 de febrer de 1867, duros i percentatge

Lletres i pagarés naturals del comerç	302.539	9,8
Pagarés que es van renovant a comoditat del Banc	563.009	18,3
Préstecs sobre paper de l'Estat	514.406	16,7
Préstecs sobre altres valors	57.470	1,9
Inversió en bitllets hipotecaris	696.089	22,6
Préstecs al Crèdit Mercantil	750.000	24,3
Préstecs al Govern	200.000	6,4
Total	3.083.515	100,0

Font: actes de la Junta de Direcció, 13 de febrer de 1867, i actes de la Junta de Govern, de 18 de febrer de 1867

El volum dels pagarés *renovats a comoditat del Banc* sembla molt elevat respecte al conjunt de préstecs i descomptes no renovats. No hi ha cap dubte que aquests pagarés que es renovaven d'una manera sistemàtica denotaven situacions de cert privilegi de determinats clients i, en qualsevol cas, no poden ser considerats *naturals del comerç* o sorgits de les transaccions mercantils regulars. La mateixa Comissió Directiva assegurava que «*comparada la situación de la cartera con el estado ordinario en que ha estado en los años anteriores, se observó una baja considerable en las letras y pagarés naturales de Comercio, que prueba el estado de paralización en que se encuentran los negocios mercantiles*». En conseqüència, «*y siendo notoria la necesidad de facilitar los medios de transacción, y con especialidad los medios de giro, y conviniendo por otra parte al Banco tener una Cartera que, a la solidez de las garantías, reúna las condiciones de fácil realización, y pueda ceder inmediatamente a las medidas de expansión o contracción que convenga adoptar, según el estado de la Caja*», la direcció proposava a la Junta de Govern una sèrie de mesures a fi de facilitar el descompte de les lletres i pagarés, i les operacions relacionades. L'element fonamental era l'establiment de bonificacions per als clients que proporcionessin un determinat volum de negoci a l'establiment. Les bonificacions se situaven entre el 20% i el 30% dels interessos cobrats.¹²

Pocs mesos després, el gener de 1868, la Junta va analitzar un estat detallat de la cartera que en aquells moments acreditava el Banc. La suma total era de gairebé dos milions de duros. No hi consten les operacions que el Banc tenia en marxa amb el Govern, que segurament es comptabilitzaven en comptes transitoris. El resum es mostra en el quadre 13.5. Com es pot observar, el pes de les lletres descomptades havia continuat disminuint d'una manera notable i apareix reforçat d'una manera molt significativa el dels préstecs sobre paper de l'Estat.

Quadre 13.5. Resum de la composició de la cartera amb data 25 de gener de 1868 (no s'hi inclouen els préstecs al Govern ni el deute públic propietat del Banc), duros i percentatge

Lletres descomptades	146.908	5,7
Pagarés primer atorgant	173.577	6,7
Pagarés renovats	147.195	5,7
Altres pagarés	71.264	2,7
Préstecs sobre paper de l'Estat	1.319.877	50,9
Préstecs sobre accions	8.140	0,3
Préstecs sobre obligacions diverses	64.735	2,5
Préstecs sobre metalls preciosos	9.700	0,4
Total cartera de valors	1.941.546	74,9
Préstec al Crèdit Mercantil	650.000	25,1
TOTAL	2.591.546	100,0

Font: Actes de la Junta de Direcció, 29 de gener de 1868

12. Actes de la Junta de Govern, 18 de febrer de 1867.

La direcció del Banc, en analitzar aquesta cartera davant de la Junta de Govern, va voler cridar l'atenció, en primer lloc, sobre el nivell de garantia elevat que es mantenia. Els 1,3 milions de duros prestats amb garantia de valors eren avalats per títols la cotització dels quals ascendia a més de dos milions i mig de duros. A més, es constata que els préstecs sobre accions i obligacions de ferrocarrils, «*en otro tiempo base de la cartera del Banco*», s'havien reduït a causa de les mesures adoptades per la Junta. Els préstecs sobre accions havien baixat fins als 8.140 duros (la seva cotització representa més de 22.000 duros) i els efectuats sobre obligacions, a 64.735 duros. En ambdós casos, el valor en el mercat dels títols era molt superior als préstecs als quals servien de garantia: 22.000 i 350.000 duros, respectivament. Finalment, la direcció va informar que el saldo viu de l'operació amb el Crèdit Mercantil pujava en aquells moments a 650.000 duros.

Volem apuntar un últim element sobre la política de crèdit del Banc durant aquest període. Com en ocasions anteriors, el Banc va decidir iniciar, el febrer de 1867, una requalificació general dels clients. La raó era òbvia. La crisi havia fet variar la solvència de moltes cases de comerç i de particulars i, tot i que s'havien anat fent ajustaments sobre la marxa, devia ser necessària una revisió general.

El document de que disposem reflexa la situació quan el procés de revisió encara no estava acabat. Hi consten 720 firmes, que devien ser les qualificades en el moment d'iniciar-se el procés. D'aquestes havien estat ja requalificades 252 firmes, a les que s'havia atorgat una capacitat concreta d'endeutament. Altres 249 firmes havien estat anul·lades, és a dir se les hi havia revocat la qualificació. Les 219 firmes restants eren a l'espera de rebre informes que en facilitessin la qualificació o l'anul·lació. Amb aquestes xifres podem suposar que el Banc va iniciar el període després de la crisi amb prop de 500 clients qualificats (després d'haver-ne anul·lat 249 d'una manera directa). Aquesta quantitat era molt semblant a la que ens consta com a clients qualificats el 1851. Encara que no puguem afirmar que aquesta llista sigui completa ni tampoc si les empreses a les quals es va anul·lar la qualificació s'havien extingit, tot sembla indicar que el primer impuls després de la crisi de 1866 va ser una reducció de l'accés al crèdit.

Amb relació al procés de qualificació hi ha poques dades a les actes, tot i que hem de suposar que es van aplicar els criteris recollits pels estatuts i reglaments que hem comentat en el capítol 9. Tot i així, ens consta que en aquest període es van qualificar persones que no eren de Barcelona, en alguns casos petits industrials de Sabadell i Terrassa, i també alguns personatges importants d'aquestes localitats.¹³

13. A les actes de la Junta de Govern, de 10 d'octubre de 1870, Pau Turull apareix qualificat a la classe 4, amb un accés al crèdit de 45.000 duros.

Amb les 252 firmes de les quals ens consta una qualificació hem calculat l'índex de Gini, que resulta ser 0,33. Si tenim en compte que aquest mateix índex havia estat 0,28 el 1848 i 0,38 el 1851, podem deduir que el grau de concentració de les qualificacions per al 1867 se situaria en els mateixos termes que el 1851. Sembla haver-hi un paral·lelisme entre la sortida de les dues crisis de 1848 i 1866 pel que fa a la política de crèdit.

En resum, la composició de la cartera va patir un canvi profund en aquest període. Els préstecs sobre accions i obligacions d'empreses ferroviàries i industrials van disminuir fins a gairebé desaparèixer i van ser substituïts per préstecs amb garantia de deute públic. Les operacions de descompte es van reduir significativament i els intents de l'entitat per recuperar-les no sembla que tinguessin gaire èxit. La crisi de 1866 va significar una ruptura en la trajectòria econòmica de la ciutat. Moltes firmes van desaparèixer i d'altres van quedar greument afectades. El Banc va recollir en la qualificació de 1867 aquesta nova situació i va restringir l'accés al crèdit a sectors que en el període anterior havien tingut la confiança del Banc. La desqualificació d'una tercera part de la llista de clients podria fer pensar en una reacció davant d'un excés de risc. Tot i així, tant en el període anterior com en el que estudiem ara, el nivell de morositat va ser pràcticament nul.¹⁴

5. Política d'actiu. III. Operacions amb les administracions públiques

Si alguna cosa caracteritza l'activitat del Banc en la dècada posterior a la crisi de 1866 és l'amplitud de les operacions amb les administracions públiques, tant la local com la provincial i l'estatal. Ja hem assenyalat que aquests anys van venir marcats per la inestabilitat institucional, pel tancament de les portes del crèdit internacional al Govern espanyol i per la contínua pressió financera que van haver de suportar els successius ministres d'Hisenda.

Les operacions amb entitats públiques van tenir una tipologia molt variada. Amb les institucions locals i provincials el Banc solia prestar a curt i a mitjà termini (una o dues pròrrogues), mentre que algunes de les operacions amb el Govern central s'articulaven a curt termini (les relacionades amb el pagament dels cupons del deute, generalment) i d'altres, a llarg termini. Aquestes últimes van ser les que van tenir un volum més gran. Cal afegir a aquestes operacions de préstec la compra directa de va-

14. A les actes de Junta de Govern, de 21 de juliol de 1867, es pot trobar una llista històrica de morosos i incobrables. Les quantitats són realment petites.

lors públics duta a terme pel Banc, especialment bitllets hipotecaris. El reflex comptable d'aquestes operacions va anar canviant. En un primer moment, apareixen en els balanços integrades als comptes transitoris, però posteriorment van passar a formar part de la cartera general de descomptes i préstecs. Les actes no fan un seguiment detallat de les operacions. En general, es donava compte de la petició rebuda si es tractava d'una operació de certa envergadura i se'n registrava la concessió o rebuig. De vegades, podem conèixer les condicions de les operacions, però no sempre sabem quan finalitzen, ja que només reapareixen a les actes si hi ha problemes. De vegades, la resta d'un préstec es reconverteix en un altre. Totes aquestes limitacions ens fan ser cauts. Les operacions que recollim aquí són les principals que es van acordar en aquest període, però no podem afirmar que hi siguin totes ni que es respectessin les condicions.

Operacions amb els governs provincial i local

Les operacions amb l'Ajuntament de Barcelona durant aquest període van ser petites i van estar relacionades amb esdeveniments polítics o sanitaris o amb crisis econòmiques. El 1868 la Junta Revolucionària va demanar un préstec de 25.000 duros que li va ser concedit.¹⁵ Un cop restablerta la calma, el gener de 1869, l'Ajuntament va sol·licitar un nou préstec de fins a 60.000 duros. Les garanties ofertes consistien en títols al portador del deute consolidat interior.¹⁶ El Banc va concedir el préstec fins a aquesta quantitat al 5% a tres mesos i en va acceptar la garantia, però va demanar a l'Ajuntament que fes constar que el Govern l'havia autoritzat a verificar l'operació. El Banc cobraria el cupó del deute i l'aplicaria a la rebaixa del préstec. A més, si un cop vençut el termini acordat l'Ajuntament no podia retornar el préstec, el Banc es comprometia a renovar-lo per tres mesos més.

El setembre de 1870, l'Ajuntament va sol·licitar novament la col·laboració del Banc per col·locar un emprèstit de 500.000 duros amb un interès del 6% anual. La quantitat del préstec i els interessos estarien garantits per un arbitri sobre els gèneres estrangers que s'importaven per al consum. La proposta de l'Ajuntament consistia que el Banc es fes càrrec de la distribució dels títols emesos i rebés diàriament l'import dels arbitris de mans dels encarregats de la recaptació. El Banc va acceptar actuar d'intermediari, però sense més compromís.

En aquells moments, el setembre de 1870, es va declarar una epidèmia de tifus a la ciutat.¹⁷ Al novembre, mentre Manuel Girona era a Madrid, va escriure als membres de la

15. Actes de la Junta de Govern, 23 d'octubre de 1868.

16. Actes de la Junta de Govern, 11 de gener de 1869.

17. Davant l'amenaça de l'epidèmia, el Banc va traslladar les oficines al passeig de Gràcia, a la part alta de la ciutat, i va restringir les operacions (actes de la Junta de Govern, 21 i 26 de setembre de 1870).

Junta del Banc i els va comunicar que havia rebut notícies confidencials del ministre d'Hisenda segons les quals l'Ajuntament havia sol·licitat al Govern un acompte de 150.000 duros per a atencions urgents derivades del problema sanitari. El Govern no podia atendre la petició i sol·licitava al Banc que ho fes. El Banc, però, va preferir tractar aquest assumpte directament amb el Govern i no concedir nous préstecs a l'Ajuntament.¹⁸

Finalment, l'abril de 1872 tenim constància de la pròrroga d'un préstec concedit a l'Ajuntament per 40.000 duros.¹⁹ Es tractava, probablement, d'una resta de l'operació iniciada el 1869.

El Banc també va concertar operacions amb la Diputació provincial. La més important que ens consta es va fer l'abril de 1869 i va assolir una suma de 332.500 duros. L'objecte del crèdit va ser el pagament del rescat dels 1.164 homes cridats a quintes pel Govern provisional per fer front a la revolta cubana. La Diputació de Barcelona, coherent amb el programa progressista que reclamava l'eliminació d'aquest sistema de reclutament, va decidir ajudar els ajuntaments a satisfer la quantitat establerta com a rescat (300 duros per persona). Mitjançant el préstec sol·licitat al Banc, la Diputació va avançar la quantitat total i, posteriorment, els pobles van haver de verificar els lliuraments al mateix Banc en funció del contingut que els corresponia. La garantia de l'operació eren les inscripcions o rebuts de subscripció de l'emprèmit de 80 milions de duros en bons del Tresor de 1868, degudament endossats, per un import nominal de 786.000 duros. El crèdit havia de quedar satisfet l'1 de juliol de 1870. No coneixem l'interès que s'hi va aplicar, tot i que la Junta de Govern va acordar que fos tan mòdic com fos possible. L'operació va requerir l'aprovació del Govern. No sabem si el Banc va tenir dificultats per recobrar el prestat, però sí que sembla que en va tenir la Diputació provincial per aconseguir que els ajuntaments fessin efectius els pagaments establerts.²⁰

Dues operacions més es van dur a terme amb la Diputació el setembre de 1872 i el març de 1873. La primera per 30.000 duros i la segona per 50.000 duros i al 5% anual amb garantia de bons del Tresor de 200 escuts.²¹ La situació econòmica de la Diputació de Barcelona durant aquests anys va ser extremament precària i sovint caòtica, i es va donar el cas que alguns crèdits van haver de ser avalats pels mateixos diputats a títol personal. Malgrat això, el Banc no sembla que tingués problemes amb la institució per cobrar-li els deutes, que no tenien un volum excessivament important.²²

18. Actes de la Junta de Govern, 7 i 14 de novembre de 1870.

19. Actes de la Junta de Govern, 21 de setembre de 1870, i actes de la Junta de Direcció, de 17 d'abril de 1872.

20. Actes de la Junta de Govern, 2, 19 i 26 d'abril de 1869, i Riquer (1987, p. 208-209). Segons Borja de Riquer, la quantitat prestada va ser de 349.000 duros.

21. Actes de la Junta de Govern, 30 de setembre de 1872 i 24 de març de 1873.

22. Sobre les finances de la Diputació durant aquests anys, vegeu Riquer (1987), especialment les pàgines 223 i 241-242.

Més espineses van resultar les operacions dutes a terme amb la Delegació Provincial d'Hisenda, que a vegades actuava directament i d'altres com a interlocutora o representant del Govern. En destacarem les més importants.

Hi ha tres operacions que aparentment es van fer en el període immediatament posterior a la crisi de maig de 1866. El mateix mes de juny es van atorgar 400.000 duros a la Hisenda provincial i, uns dies després, 100.000 duros més que van quedar a disposició del governador. Un cop vençut el primer préstec un mes més tard, es van acordar renovacions successives. En alguns moments, el saldo es va reduir a 150.000 duros, però posteriorment es va tornar a assolir la xifra inicial. L'última renovació de què tenim notícia va ser el desembre de 1866.

El juny de 1868 va arribar una carta al Banc en què se sol·licitava un préstec per a la Tresoreria provincial per una quantitat i un termini inusualment elevats: un milió de duros per un semestre. El Banc no en va acceptar les condicions, a causa de la debilitat de les garanties ofertes. Al cap de pocs dies de prendre's aquesta decisió, Manuel Cejuela, el comissari regi del Banc, va rebre una carta del director general del Tresor en la qual recriminava durament l'actitud del Banc. La direcció del Banc no es va immutar i amablement va respondre que facilitaria els 20 milions de rals (un milió de duros) al 7% anual «*siempre que se den en garantía billetes hipotecarios del Banco de España, 2da. serie, por las 4/5 partes de su valor nominal*», una cosa que el director del Tresor havia rebutjat anteriorment. Com veurem més endavant, aquest préstec es va fer finalment amb la Hisenda central i amb la garantia de bitllets hipotecaris, tal com volia el Banc.

El Banc tampoc no va acceptar la concessió d'un altre préstec proposat per la Tresoreria de la província el setembre de 1872. El tipus d'interès ofert era del 12%, però el Banc va respondre que la Tresoreria tenia encara préstecs sense liquidar i que no li podia avançar més diners. Es tractava, segurament, de préstecs contra lletres a curt termini que el Banc concedia per avançar el pagament dels cupons del deute públic.

L'esclat de l'última guerra carlina, el 1873, va tornar a aguditzar les necessitats de metàl·lic per part de l'administració provincial, que havia de fer front a l'avituallament de les tropes mentre les mateixes condicions de la contesa dificultaven la relació entre el front i els agents del Govern. En aquestes circumstàncies, el Banc va acceptar concedir directament a l'Exèrcit diverses quantitats que van arribar als 350.000 duros en el termini de set mesos (quadre 13.6). Aquestes operacions van tenir l'autorització del Govern i van ser reemborsades mitjançant girs a curt termini sobre la Tresoreria central.

Quadre 13.6. Préstecs concedits a l'Exèrcit a Barcelona el 1873 (duros)

12/7/1873	50.000
02/10/1873	100.000
23/10/1873	100.000
27/2/1874	100.000

Operacions amb el Govern central

Ens ocuparem ara de les operacions efectuades amb el Ministeri d'Hisenda. En primer lloc, ens referirem a la compra directa de deute públic i, en segon lloc, a tres tipus d'operacions de crèdit: les que van fer a mitjà termini; les de curt termini, en les quals generalment intervenia la Hisenda provincial; i, finalment, una operació molt especial efectuada sobre pastes d'or i en la qual va intervenir la casa Rothschild de Londres.

Compra directa de valors públics

Les compres directes de valors públics que duia a terme el Banc per mantenir-los en propietat havien començat el 1859 o el 1860, tal com hem vist en el capítol 11, i havien arribat als 600.000 duros. En el període que ara estudiem, la importància d'aquesta fórmula d'inversió es va incrementar encara més. Al llarg de la segona meitat de 1866 hi va haver negociacions entre el Banc i el Ministeri d'Hisenda que van culminar amb l'acceptació pel Banc de la compra de fins a 20 milions de rals efectius (un milió de duros) de bitllets hipotecaris. Per justificar una inversió d'aquesta magnitud, la Junta de Govern adduïa el desig de contribuir a que *«desaparezca por completo el descuento que sufren los billetes del Banco de España, a fin de nivelar los cambios con las demás plazas del reino evitando de esta manera los quebrantos que hoy experimenta la industria al realizar sus productos en Madrid»*.²³ Recordem que, en aquestes dates, els bitllets del Banc d'Espanya corrien amb descompte per la capital i que entre les raons d'aquest fet hi havia les dificultats que tenia el Banc per col·locar en el mercat els bitllets hipotecaris (deute) que havia emès d'acord amb el Ministeri d'Hisenda amb la garantia dels pagarés de béns desamortitzats.

Durant els anys següents, el Banc de Barcelona va vendre alguns dels bitllets adquirits i en va adquirir d'altres d'emissions posteriors, en alguns casos com a via per recuperar els crèdits a l'Estat pendents de reemborsament. Concretament, va participar en les subscripcions d'octubre de 1867, d'octubre de 1868 i de gener de 1871.²⁴ En conjunt, el deute públic propietat del Banc va evolucionar fins al 1869 tal com es mostra en el quadre 13.7.

23. Actes de la Junta de Govern, 24 de setembre de 1866.

24. Actes de la Junta de Govern, 28 d'octubre de 1867, 20 de novembre de 1867, 26 de juny de 1869, 13 de febrer de 1871.

Quadre 13.7. Bitllets hipotecaris en propietat del Banc de Barcelona (duros)²⁵

31/12/1866	696.089
30/06/1867	1.067.919
31/12/1867	1.334.616
30/06/1868	964.511
28/02/1869	597.243
30/06/1869	561.585
31/12/1869	251.435

Font: *Gaceta de Madrid*

Independentment que el Banc el comprés, aquest tipus de deute públic va ser utilitzat repetidament com a garantia en diversos préstecs atorgats pel Banc al Tresor.

Operacions de crèdit a mitjà termini

El Govern va plantejar al Banc una primera operació de préstec de gran envergadura el gener de 1867. El Govern necessitava ajuda per enviar or a Cuba i va demanar al Banc un milió de duros amb garantia de deute de l'Estat. El Banc es va avenir a comprometre's per aquesta quantitat –que era la meitat del capital nominal– sempre que la garantia no fos deute públic sinó bitllets hipotecaris. La contraproposta efectuada pel Banc incloïa que el préstec fos per 90 dies i renovable fins al mes de maig.²⁶ El Govern va respondre que tenia dificultats per trobar la garantia que el Banc demanava i va oferir títols al 3%.²⁷ La resposta del Banc va ser negativa i el Govern va oferir altres tipus de garanties fins que el maig de 1867 una carta del governador de la província a Manuel Girona va deixar clar que el ministre no volia comprometre de cap manera bitllets hipotecaris. Mentre aquesta operació es continuava negociant, se'n va fer una altra al febrer de 1867 per un valor de 600.000 duros. El préstec era per atendre el pagament del cupó i el Banc va acordar prestar 400.000 duros a canvi de lletres del Tresor a tres mesos a càrrec de

25. La subscripció de l'emissió del febrer de 1871 (200.000 duros) no va tenir reflex com a tal en els balanços del Banc. Pot ser que quedés incorporada en la partida de préstecs sobre deute públic o pot ser, també, que el Banc revengués tot seguit els títols.

26. Vegeu les actes de la Junta de Govern, 6 de gener de 1867: «No consintiendo el artículo doce de sus estatutos en presencia de la ley de treinta de junio último admitir en garantía los títulos de la Deuda consolidada que se ofrecen para el caso de tenerlos que adjudicar, la tomará en billetes hipotecarios del Banco de España siempre que desde ahora se autorice a este Banco para enagenarlos y cobrarse de su precio en el caso de no ser reintegrado el préstamo el día de su vencimiento, a no ser que el gobierno prefiriese venderle desde luego la cantidad de dichos billetes necesarios para cubrir dos millones de escudos al cambio que se acuerde. De preferirse el préstamo sólo podrá ser por 90 días que es el máximo preferido por los Estatutos sin perjuicio de renovarlo hasta mayo [...]».

27. Actes de la Junta de Govern, 9 de gener de 1867.

les tresoreries provincials a un interès del 8% anual i els altres 200.000 duros en lletres sobre París a càrrec de l'emprèstid Fould, amb els mateixos terminis i interès i al canvi corrent.²⁸ El Govern no estava disposat a utilitzar aquest emprèstid per a l'operació sobre Cuba, ja que el tenia destinat a altres finalitats.

Aquesta operació es va continuar negociant i, finalment, el Govern va abaixar veles i va acceptar lliurar com a garantia bitllets hipotecaris al tipus del 75%. El tipus d'interès seria del 8%, el mateix aplicat als 600.000 duros que en aquells moments el Banc tenia ja prestats al Tresor. El pagament del milió de duros prestats pel Banc es faria efectiu lliurant lletres contra la Tresoreria a un més de termini.²⁹

Aquest préstec es va renovar successivament fins que va quedar subsumit el 1872 en una altra operació que estudiarem més endavant. En algun moment, el Govern va intentar substituir els bitllets hipotecaris com a garantia, però el Banc no va acceptar les alternatives que se li van oferir.³⁰ Tenim constància que el juny de 1871 encara quedava pendent de pagament la meitat del préstec inicial (500.000 duros) i que l'interès pagat continuava sent del 8%, malgrat que l'habitual en altres operacions amb el Govern d'aquelles dates era aplicar un 12%.³¹ Aquest mateix mes de juny de 1871 el Banc va avisar el Govern que no li podia continuar prorrogant el préstec si no s'incrementaven els tipus. El Govern va respondre que el Banc d'Espanya li prestava diners al 6%, però va acceptar que el de Barcelona li aplicués el 10%.³²

El següent préstec de volum considerable que el Banc va accedir a dur a terme amb el Govern va ser el proposat el juny de 1868 per la Tresoreria provincial que ja hem citat i que no es va arribar a concretar. Després d'aquesta primera desavinença, el Ministeri es va tornar a posar en contacte amb el Banc de Barcelona el setembre de 1868 i li va proposar un préstec per 1.250.000 duros per tres mesos al 7% i amb garantia de bitllets hipotecaris. El Banc va insistir a apujar el tipus d'interès al 8%, però el Ministeri d'Hisenda s'hi va resistir i finalment el Banc va acceptar el tipus d'interès ofert pel Govern.³³ El maig de 1869 el préstec va quedar reduït a 875.000 duros, quantitat que

28. Actes de la Junta de Govern, 18 de febrer de 1867. Aquesta operació es va fer finalment (actes de la Junta de Govern, 25 de febrer de 1867), però en la seva totalitat contra lletres sobre les tresoreries provincials.

29. Actes de la Junta de Govern, 3 de maig de 1867. La garantia, segons es pot observar en la formalització del conveni (actes de la Junta de Direcció, 3 de maig de 1867), va consistir en bitllets hipotecaris que cobrissin el préstec al tipus del 75% del valor nominal. El Banc s'obligava a tornar oportunament al Tresor els cupons que vencien i també els bitllets que sortissin amortitzats, que se li bescanviarien.

30. Actes de la Junta de Direcció, 4 d'agost de 1867, per a la renovació; per a la modificació de les condicions, vegeu les actes de la Junta de Govern i Direcció del gener de 1868.

31. Actes de la Junta de Govern, 12 de juny de 1871.

32. Actes de la Junta de Govern, 26 de juny de 1871.

33. Actes de la Junta de Govern, 12 de setembre de 1868, 16 de setembre de 1868.

es va renovar per dos mesos.³⁴ A l'arribada del venciment, el mes de juliol, es va posar de manifest que el Govern no podia pagar i el Banc va acordar una pròrroga amb la condició de rebre el reintegrament de 300.000 duros amb lletres a càrrec de la Tresoreria central. El préstec quedava així en 575.000 duros.³⁵ Les lletres eren a vuit dies vista. Malgrat la rebaixa, el Govern va tornar a tenir dificultats per liquidar les lletres girades, amb la qual cosa l'octubre del 1869 el Banc va manifestar la seva intranquil·litat i va exposar que *«no podían convenirse aplazamientos para saldar cuentas con el Tesoro, sin ponerse en contradicción con los accionistas, y con los interesados en depósitos y cuentas corriente que desde algún tiempo a esta parte manifiestan impaciencia y temor porque el Banco tenga invertida mayor suma que la de su capital en valores y operaciones del Tesoro»*.³⁶ Malgrat aquesta inquietud el préstec es va continuar renovant els 575.000 duros fins que el maig de 1872 el Govern va fer saber al Banc que a *«los dos meses del nuevo plazo se extinguirá esta deuda con las medidas del presupuesto leído a las Cortes u otras»*.³⁷

Operacions a curt termini

Mentre aquests dos grans préstecs eren actius, el Banc va continuar duent a terme operacions a curt termini amb el Tresor, la majoria de les quals estaven relacionades amb el pagament dels interessos de les diferents emissions de deute consolidat. El Banc concedia un préstec al Tresor amb garantia de lletres a curt termini (en general a vuit dies) lliurades per les tresoreries provincials. Algunes d'aquestes operacions eren de menor importància en complir-se puntualment el termini de venciment; en d'altres, les negociacions s'allargaven i de vegades el cobrament també.

Ja hem parlat d'una operació d'aquest tipus efectuada el febrer de 1867. Poc temps després, el setembre d'aquell mateix any, el director general del Tresor va tornar a proposar una nova operació per poder atendre el pagament dels cupons del deute nacional existent a Catalunya i que majoritàriament estava dipositat al Banc de Barcelona. La quantitat sol·licitada pujava a 750.000 duros i el Tresor va deixar que el Banc proposés les condicions que considerés adequades.³⁸

La Junta, després de recordar al Govern que tenia contractes pendents amb el Banc i de manifestar el desig d'ajudar-lo, va acordar la concessió d'un màxim de vuit milions de rals a canvi de lletres del Tresor a cobrar al cap de dos mesos a les tresoreries

34. Actes de la Junta de Govern, 26 de maig de 1869.

35. Actes de la Junta de Govern, 12 de juliol de 1869.

36. Actes de la Junta de Govern, 25 d'octubre de 1869.

37. Actes de la Junta de Direcció, 14 de maig de 1872.

38. Actes de la Junta de Govern, 14 de setembre de 1867.

de Barcelona, Lleida, Girona, Tarragona, València, Castelló, Alacant, Saragossa i Osca. Es proposava una bonificació al Banc d'1% per gir, i un interès del 6% anual, des de la data de les lletres fins al venciment. Es feia constar que en el cobrament dels cupons tindrien preferència els clients del Banc.³⁹

És a dir, el Tresor va proposar un préstec per 750.000 duros i el Banc va acceptar concedir-ne només 400.000. Les condicions exposades van ser modificades posteriorment a instàncies del Govern que indicava que *«la operación, tal como se propone, saldría al Tesoro a más de once por ciento anual, cuyo interés es en mi concepto muy excesivo, tratándose de un servicio que el Banco hace al Gobierno»*.⁴⁰ Finalment, el préstec es va verificar a tres mesos, amb una bonificació del 0,5% i un interès del 6% anual. Les lletres van ser finalment bescanviades per bitllets hipotecaris.⁴¹

El març de 1871 el Banc va participar en una operació de préstec al Tresor a tres mesos en lletres organitzada per Jaume Girona. La suma total prestada va ser d'1.250.000 duros i l'interès efectiu d'un 12% anual. El Banc va aportar 250.000 duros i, a més, va actuar com a dipositari de la garantia.⁴² Aquesta operació va ser prorrogada en una ocasió i va ser renovada l'agost de 1871; en desconeixem la destinació final, encara que probablement va quedar absorbida en una operació posterior d'altres característiques.⁴³

L'estiu de 1871, en ocasió d'aquestes negociacions, el director general del Tresor va escriure al comissari regi del Banc per lamentar que els bancs provincials no participessin més sovint en aquest tipus d'operacions amb el Tresor tot i disposar de recursos per fer-ho: *«Creo que por conveniencia recíproca debe ese establecimiento de crédito ensanchar el campo de sus trabajos y al efecto estrechar sus relaciones con el Tesoro. Esto le permitiría como sucede con el Banco de España, aumentar sus negocios y utilidades»*. La direcció del Banc li va contestar que pensava el mateix i que per això el Banc havia efectuat nombroses operacions amb el Tresor (sempre dins dels estatuts), que havien tingut per a l'Estat condicions més favorables de les que normalment acceptava; i *«si no ha hecho ni hace más el establecimiento, es por no permitirselo de una parte la entidad de su capital propio, único que es lícito hacer responsable del éxito de sus negocios, y de otra las prescripciones de sus Estatutos a cuya puntual observancia debe este Banco su prosperidad y crédito a pesar de las multiplicadas crisis y contrariedades de todas clases que han venido sucediéndose desde su instalación»*.⁴⁴

39. Actes de la Junta de Govern, 14 de setembre de 1867.

40. Actes de la Junta de Direcció, 19 de setembre de 1867.

41. Actes de la Junta de Govern, 30 de setembre de 1867 (equivalents a 408.000 duros).

42. Actes de la Junta de Govern, 4 de març de 1871.

43. Actes de la Junta de Govern, de 22 de maig i 21 d'agost de 1871; en aquesta última acta consta la renovació de les deu lletres que té el Banc a càrrec de la Tresoreria provincial i que vencien el 4 de setembre per un total de 250.000 duros. Es renoven pel mateix termini, interès i garantia.

44. Actes de la Junta de Govern, 13 de març de 1871.

Una última operació d'aquest tipus es va acordar el febrer de 1873. En aquests moments, la direcció va informar que les gestions practicades pel Banc per cobrar els cupons vençuts dels valors públics que tenia en dipòsit no havien donat resultats. El Tresor va proposar una operació que consistia a canviar la factura dels cupons vençuts per lletres del Tresor a 90 dies a l'interès que el Banc convingués amb el Tresor i garantia de bitllets hipotecaris i altres valors. Aquesta operació s'havia de fer a compte i risc de les persones interessades, i per això els clients que hi volguessin participar havien de firmar una autorització. L'anunci es va publicar a la premsa, tot i que no avisava que, segons l'article 128 del Codi de comerç, el Banc podia incloure en l'operació també l'import dels cupons dels clients que no haguessin expressat la seva disconformitat sense responsabilitat per al Banc, que era el que la Junta havia acordat de fer. Així doncs, la Junta va autoritzar la Comissió Directiva a dur a terme l'operació pel total de cupons que el Banc tenia en penyora i els propietaris dels quals no haguessin fet constar la seva negativa.⁴⁵

El deute pels cupons pujava a 427.600 duros i en el conveni es va acordar que el Tresor expediria lletres a tres mesos a càrrec de la Tresoreria provincial de Barcelona per aquesta suma. Les lletres serien descomptades pel Banc amb un interès del 8% anual a canvi de les factures de presentació dels cupons. En garantia del pagament puntual al venciment es dipositarien al Banc d'Espanya, a nom del Banc de Barcelona, bitllets del deute flotant del Tresor al tipus del 70%.

Les lletres que va prendre el Banc vencien al maig, però el Govern en va demanar la renovació per tres mesos i a un tipus d'interès del 10%; el Banc va respondre que el Govern n'havia de tornar almenys una tercera part, i podia renovar la resta per 30 dies sense tocar les garanties.⁴⁶ Finalment, el 20 de maig de 1873 es va signar un nou conveni segons el qual el Tresor pagaria la tercera part de l'import en un termini d'un mes, mentre que les dues terceres parts restants es renovarien en pagarés a càrrec de la Tresoreria central, en un termini de tres mesos i al 12% d'interès.⁴⁷

Préstec sobre barres d'or

Malgrat la importància de totes les operacions que portem anotades, sens dubte, la de més pes quant a la suma invertida es va desenvolupar entre el 1871 i el 1872. Aquesta operació formava part d'un gran emprèstit autoritzat per la Llei de 27 de juliol de 1871

45. Actes de la Junta de Direcció, 3 de febrer de 1873.

46. Actes de la Junta de Govern, 9 de maig de 1873.

47. Actes de la Junta de Govern, 9 de juny de 1873. En aquesta mateixa carta Jaume Girona els fa saber que no entén les queixes, ja que si els clients del Banc no haguessin acceptat la combinació feta, els seus crèdits continuarien representats per les factures dels cupons amb el pagament en suspens i no haurien pogut evitar de cap manera el pagament en bitllets de curs forçós.

i que tenia com a objectiu assolir un ingrés net per a la Hisenda de 150 milions de pessetes. Aquesta emissió i una altra de llançada un any i mig després per 250 milions de pessetes formaven part d'un esforç de reordenació financera i fiscal desenvolupat sota la responsabilitat ministerial de Segismundo Moret i de Servando Ruíz Gómez en el marc d'una situació d'extrema penúria.⁴⁸ L'emprèstit era per un nominal de 488 milions de pessetes, però es va haver de col·locar a un tipus del 31%, el que vol dir que l'entrada neta a l'erari públic va ser només de 151 milions de pessetes. D'aquesta quantitat, 182,5 milions de pessetes nominals (56,6 milions de pessetes nets) es van col·locar a Londres per mitjà de la casa Rothschild. El Govern va decidir que el lliurament d'aquests fons es fes en barres d'or, que havien de ser traslladades a Espanya.⁴⁹

Jaume Girona va oferir l'operació al Banc el setembre de 1871. Es tractava de facilitar al Govern una disponibilitat ràpida dels recursos obtinguts a la capital britànica⁵⁰. Constaria de dues fases. La primera seria un avenç d'1,5 milions de duros anterior a l'arribada de les barres, que es garantiria amb bitllets del deute flotant dipositats al Banc d'Espanya. La segona prendria la forma d'un préstec amb la garantia de les barres d'or que el Govern es comprometia a lliurar al Banc. L'import inicialment negociat per aquesta segona fase va ser de 3.500.000 duros, però al final es van assolir els 5.000.000 de duros.⁵¹ El termini del préstec era de tres mesos prorrogable tres mesos més i el tipus d'interès, del 6%. Totes les despeses de transport de l'or eren per compte del Govern.

L'operació va experimentar tot tipus de demores i dificultats i va tenir un desenvolupament realment rocambolesc a causa tant de la inexperiència del Banc en aquest tipus de transaccions, com del comportament erràtic del mateix Govern.⁵² Un cop fet el primer avenç amb garantia de valors públics, el Tresor va anul·lar les instruccions inicials donades a la casa Rothschild per posar l'or a disposició del Banc, la qual cosa va donar lloc a un agre intercanvi de missives entre el Banc i el Ministeri d'Hisenda. Finalment, van arribar les barres a Barcelona i el crèdit es va completar entre el desembre de 1871 i el febrer de 1872.⁵³ Després de diverses pròrrogues, l'operació de préstec al Govern va

48. Martín Niño (1972, p. 85-89).

49. López-Morell (2005, p. 246-248).

50. Vegeu sobre això les actes de la Junta de Govern Extraordinària del 30 de setembre de 1871. La durada de la Junta (de les vuit del vespre fins a gairebé mitjanit) és completament inusual i reflecteix la importància de la qüestió. L'acord assolit va incloure cedir a Jaume Girona la sisena part d'interès o utilitats que reportés l'operació a l'establiment «y como, atendida la índole del mismo, no le convenga intervenir en los giros y demás operaciones consiguiendo a la ejecución del contrato, las podrá practicar el propio Sr. Girona por su cuenta, o sea sin beneficio ni daño para el Banco».

51. Actes de la Junta de Govern del mes d'octubre de 1871.

52. Actes de la Junta de Govern, de 20 de novembre de 1871 i següents.

53. Actes de la Junta de Govern de l'11, 18 i 27 de desembre de 1871 i 26 de febrer de 1872.

quedar cancel·lada el desembre de 1872 sobre la base de l'adquisició per part del Banc de les barres d'or que figuraven a la caixa forta com a garantia.

Tancada així l'operació amb el Tresor, van començar una llarga sèrie de gestions per mirar de col·locar en el mercat l'or obtingut. Primer, es va pretendre revertir l'operació, és a dir, encarregar a la casa Rothschild de Londres la venda dels lingots.⁵⁴ Després d'àrdues negociacions, l'acord no va ser possible, essencialment per la desconfiança del Banc, poc acostumat a aquest tipus de transaccions internacionals. El juny de 1873, gràcies a Manuel Girona, es va aconseguir un acord amb la casa Marcuard, André et Cie. de París, per col·locar a la capital francesa una part de l'or emmagatzemat.⁵⁵ Les vendes van continuar durant els mesos posteriors amb la mateixa casa parisenca i també amb Baring Brothers i Hambro & Sons de Londres. El juny de 1874 encara quedaven lingots per vendre.

Vista en conjunt i al marge de les picabaralles operatives que va comportar, cal fer algunes consideracions sobre aquesta singular operació. En primer lloc, crida l'atenció que el Banc, que tenia una quantitat enorme de metàl·lic a caixa, optés per utilitzar-lo en un préstec al Govern de gran envergadura, la qual cosa confirmava una vegada més el desinterès respecte al mercat domèstic, fos per falta de demanda o per les reticències del propi Banc. En segon lloc, no deixa de ser interessant observar que l'or obtingut pel Govern mitjançant un emprèstit a l'exterior acabés retornant a l'exterior. És una bona mostra de la persistència del dèficit comercial exterior d'Espanya, que feia que fos més rendible exportar l'or que utilitzar-lo a l'interior.

En definitiva, les relacions del Banc amb l'Estat van ser durant aquest període a l'hora intenses i complexes. Les negociacions van ser llargues i disputades i el Govern va incomplir moltes vegades els venciments acordats. Malgrat les manifestacions dels directius del Banc, el fet és que les operacions amb el Govern central van arribar a superar àmpliament el capital desemborsat, desplaçant així les operacions ordinàries. No coneixem amb precisió la raó d'aquesta preferència pel finançament públic ni els efectes que va poder tenir sobre la situació financera de la ciutat. Si que val la pena recordar que els tipus d'interès que aplicava el Banc a aquests préstecs a l'Estat se situaven –com hem vist– entre el 7% i el 10% anual, mentre que els tipus d'interès aplicats al descomptes i préstecs als clients se situaven entre el 4% i el 6%. Probablement, la possibilitat d'aplicar tipus més elevats va estimular els directors del Banc de Barcelona a fer negoci amb les administracions públiques. Recordem, en tot cas, que els dividendes repartits pel Banc es van mantenir durant aquests anys a cotes elevades, encara que van fluctuar força entre exercicis (vegeu el capítol 10).

54. Actes de la Junta de Govern Extraordinària de l'11 d'octubre de 1872. El seguiment de l'operació es fa difícil pel fet que les actes de la Junta de Direcció a partir del 23 d'octubre de 1872, en què s'inicia el volum 22, estan deteriorades per l'aigua.

55. Actes de la Junta de Govern del 7 i 14 de juliol.

Aquesta forta imbricació amb les finances d'un Estat fràgil comportava, com és natural, l'assumpció de riscos considerables. Això es va fer més patent quan, a partir de les primeries de 1873 la inestabilitat política va començar a agreujar-se de forma molt significativa. Al febrer es va proclamar la Primera República, que de seguida va patir els enfrontaments entre els seus mateixos partidaris i els intents d'enderrocar-la dels seus contraris. Mentrestant, la guerra s'estenia per Catalunya i les forces carlines ocupaven bona part del territori. Al juny, els dirigents del Banc van començar a donar mostres de nerviosisme perquè creien que les operacions pendents amb el Govern posaven en perill la institució. En aquest moment, hi havia vigents dos préstecs: un per 800.000 duros, romanent d'operacions repetidament prorrogades, i el ja citat de poc més de 400.000 duros documentat en lletres de canvi i lligat al pagament de cupons.⁵⁶ La Junta de Govern va escriure al seu home a Madrid, Jaume Girona, per exposar-li en detall la situació i proposar-li línies d'acció:

«La Junta se ve con ambos negocios en un gravísimo conflicto. Los tenedores de cupones están consentidos en que las letras serán satisfechas y nos arguyen con la razón de que dadas por un plazo improrrogable, deben hacerse efectivas, o de lo contrario realizarse la garantía; sus clamores han crecido desde que se ha vulgarizado la idea de ciertos proyectos sobre creación de papel de circulación forzosa. Ya comprenderá V. que con esta alarma es difícil tranquilizar a tanto número de personas, muchas de ellas necesitadas, y otras asombradizas por su poca costumbre de los negocios. En peor caso nos hallamos aun con respecto al vencimiento de los 800.000 duros, pues nos tememos por lo que se observa que el público que ha estado hasta ahora muy tranquilo empiece a alarmarse con respecto a la situación del Banco; pues si se llega a creer en la posibilidad de que el capital de este o una parte de él se convierta en papel de circulación forzosa, toda la confianza que ha tenido hasta aquí se cambiará en suspicacia y recelos, y se nos vendrán encima los interesados en depósitos, los portadores de billetes y hasta los tenedores de cuentas corrientes. Con estos antecedentes que conviene que tenga V. muy en cuenta para darlos a comprender al gobierno, interpretará V. perfectamente los acuerdos que ha adoptado hoy la Junta de este Banco y son los siguientes: Con respecto a las letras que hemos ido pasando, aunque con mucho trabajo, cerca de un mes, podremos tranquilizar tal vez a los interesados si se nos da la seguridad de que para el 23 del corriente en que concluirá los 15 días de prórroga se nos satisface la tercera parte de dichas obligaciones, aplazando el resto por dos meses y medio que el gobierno pide. Con respecto al pagaré de los 800.000 duros, aquí el conflicto es mayor porque puede tomar una gravedad incalculable y por eso la Junta desearía realizar el

56. És possible que aquesta operació de 800.000 duros provingui de la liquidació del préstec amb pastes d'or.

pagaré toda vez que podría disponer el gobierno se vendiese la garantía, con lo que se libraría de las eventualidades de una baja o bien podría cederla a otro establecimiento o particular que pudiera muy bien aceptarla con ventaja recíproca. Pero si eso no fuese posible, acepte V. la prórroga a un mes, a condición de que se ha de pagar en metálico con exclusión de todo papel creado o por crear, expresándolo así en el pagaré y adici-nándolo en el convenio.»⁵⁷

Dies després, Jaume Girona informava la Junta que havia cedit les lletres al Tresor i que havia pres a canvi dos pagarés a l'ordre del Banc de Barcelona: l'un de 142.533 duros amb un descompte de l'1% i l'altre de 285.067 duros amb un descompte del 3%; ambdós per al dia 8 de juny. El primer pagaré es va cobrar a final del mes de juny.⁵⁸ El de 285.067 duros encara el reclamava el Banc el setembre de 1873⁵⁹ i, finalment, es va haver de prorrogar per tres mesos més. Es va aconseguir, això sí, que quedés exclòs de la Llei de 4 de juliol de 1873, que ajornava el cobrament de tot tipus de deute no consolidat de l'Estat.⁶⁰ Així mateix, els 800.000 duros romanents de les operacions de préstec es van renovar fins al període següent al que hem estudiat aquí.

6. Un període agitat: 1866-1874. Consideracions finals

El període que va seguir la crisi de 1866 i que va transcórrer fins a la pèrdua del privilegi d'emissió va ser molt irregular per al Banc. Ho va ser, com per al país en conjunt, pels efectes de la inestabilitat política i el rebrot de la guerra civil carlina. Des del punt de vista de l'activitat financera, el Banc va aconseguir, d'una banda, tornar a la seva posició hegemònica anterior al 1856 i, de l'altra, assegurar-se l'exercici efectiu del monopoli local d'emissió. Això li va permetre augmentar la circulació dels bitllets i el nombre i volum dels comptes corrents. En ambdós casos, hem constatat que, pel que fa a les magnituds, el Banc va omplir el buit deixat pels competidors desapareguts.

En canvi, en l'àmbit del crèdit, les coses van ser molt diferents. L'increment dels recursos propis i aliens no va anar acompanyat d'un increment paral·lel de la inversió financera. Bona part dels recursos van quedar inactius a la caixa, la qual va assolir cotes extraordinàries del 60% i 70% sobre l'actiu total. Cal afegir a aquesta atonia inversora, com una de les característiques bàsiques del període, el gran pes que van adquirir les operacions amb les administracions públiques. Des de l'adquisició de deute fins als préstecs a curt termini o el finançament de la repatriació d'or, el Banc es va oferir a tot

57. Actes de la Junta de Govern, 3 de juny de 1873.

58. Actes de la Junta de Govern, 25 de juny de 1873.

59. Actes de la Junta de Govern, 15 de setembre de 1873.

60. Aquesta llei imposava una moratòria general als crèdits de l'Estat.

tipus d'operacions que li permetessin donar una sortida rendible als recursos que atresorava. Com hem vist en el capítol 10, l'èxit de l'entitat respecte a aquest objectiu només va ser limitat, i els nivells de rendibilitat van quedar per sota dels assolits en períodes anteriors, tot i que l'efecte fos menor pel que fa als dividendes repartits.

És difícil saber si aquesta realitat responia a una falta de demanda solvent de finançament per part dels comerciants i industrials barcelonins o a una actitud massa reticent del Banc respecte a la demanda local. En tot cas, s'ha de subratllar que alguns indicadors de l'activitat econòmica general, com ara l'índex de la producció industrial, registren en aquests anys tan agitats un increment notable, la qual cosa encara fa més difícil de comprendre la reculada del crèdit concedit que denoten les xifres del Banc. Només un estudi més general sobre les característiques econòmiques del període ens podrà donar respostes a aquestes qüestions.

EPÍLEG

**1874,
el final del privilegi emissor**

1. El decret del 19 de març i la reacció del Banc de Barcelona

El 19 de març de 1874 el ministre d'Hisenda, José Echegaray, va firmar el decret pel qual s'establia la circulació monetària única i s'adjudicava el monopoli d'emissió de bitllets al Banc d'Espanya. Quedaven així liquidats els privilegis d'emissió dels bancs provincials.¹ La nova normativa també reorganitzava els serveis del Banc d'Espanya. Se li concedia la capacitat d'emetre bitllets per cinc vegades el seu capital efectiu, que s'incrementava fins als 100 milions de pessetes. Així mateix, s'establia una rebaixa en l'encaix en metàl·lic que el Banc havia de mantenir. Si fins aquest moment la norma havia estat conservar en metàl·lic a caixa una tercera part del valor dels bitllets en circulació, ara aquest percentatge quedava fixat en una quarta part.

Pel que fa als bancs emissors provincials, el Decret establia el següent:

«Art. 4º. Se declaran desde luego en liquidación todos los bancos de emisión y descuento que hoy existen en la Península e islas adyacentes. En el término de 30 días a contar desde la publicación de este decreto, optaran los bancos que en la actualidad existen en provincias por su anexión al de España, pudiendo aportar al mismo todo o parte de sus capitales efectivos y fondos de reserva en metálico, en equivalencia de los cuales recibirán acciones del Banco de España a la par, como compensación de la caducidad de sus respectivos privilegios.»

Art. 5º. A los tres meses de la fecha del presente decreto, quedarán sin curso legal los billetes de los Bancos de provincia; debiendo las Comisiones liquidadoras de los mismos recoger los billetes que después de este plazo quedaran en circulación. A los cuatro meses pasarán al Gobierno las referidas Comisiones estados de liquidación para proceder en su vista a lo que corresponda.»

Malgrat el caràcter dràstic i aparentment precipitat de la publicació del Decret, la gestació havia començat mesos abans. Després del cop d'estat protagonitzat pel general Pavía el 3 de gener de 1874, que havia posat punt i final a l'agitada etapa de la Primera República, va quedar constituït un nou govern sota la presidència del general Francisco Serrano, que va exercir el poder sense control parlamentari. José Echegaray va ser no-

1. La decisió del Govern provisional respecte al monopoli d'emissió i les conseqüències immediates que va tenir han estat estudiades per Tortella (1973, p. 314-317); Anes (1974, p. 125-134); Tedde (1974, p. 224-233), i Castañeda (2001b, p. 11-20). Aquí ens centrarem en la reacció del Banc de Barcelona davant del Decret.

menat ministre d'Hisenda del nou gabinet. Enfrontat a una situació insostenible, sense capacitat de crèdit ni a l'interior ni a l'exterior, i amb una guerra civil que consumia recursos ingents, el ministre no va trobar cap altra alternativa que acudir al Banc d'Espanya i oferir-li a canvi del suport econòmic una prerrogativa que no podia rebutjar: convertir-se en l'únic emissor de bitllets.²

El primer contacte entre el ministre i el Banc d'Espanya sobre l'assumpte sembla que es va produir el 23 de gener mitjançant un esborrany de decret enviat per José Echegaray, en el qual s'adjudicava al Banc el dret únic d'emissió només a les províncies on no hi hagués un banc emissor ja establert. Tot i així, pocs dies més tard, el Govern ja semblava assumir la concessió del monopoli total. El 9 de febrer, abans fins i tot de rebre una contraproposta formal del Banc d'Espanya,³ el director del Tresor es va dirigir als bancs provincials per fer-los saber el següent:

«El Gobierno ha resuelto crear un Banco Nacional sobre la base del de España, dentro del cual podrán fundirse los bancos de provincias con las condiciones siguientes: treinta días de término desde el 15 del actual para solicitar la fusión cesará el curso legal de los billetes de los bancos. Los bancos de provincias podrán aportar al Nacional todo o parte del capital efectivo que pueda liquidarse y del fondo de reserva. Si aportan solo el capital efectivo se les entregarán acciones a la par del Banco Nacional y si aumentan a él el fondo de reserva, las acciones se le entregarán al 110 por ciento. Sírvase V.S. reunir el consejo del Banco que preside dándole cuenta del proyecto del Gobierno [y] manifestarme si están conformes sobre el pensamiento. En tal caso se servirá VS asistir a la reunión que en el despacho del Ministro debe celebrarse próximamente, el 15 del corriente.»⁴

Davant l'alternativa que la decisió governamental plantejava, la Junta de Govern del Banc de Barcelona no va tenir una posició unànime. Un sector (Amell i Muntadas) opinava que la qüestió era molt important i que s'havia de tractar a la Junta General d'Accionistes. D'altres van intervenir per indicar que el termini del privilegi del Banc de Barcelona no vencia fins l'agost de 1875 (data en la qual es complien trenta anys de l'obertura efectiva de l'entitat) i que fins aleshores no se li podia retirar. Manuel Girona, de qui es recull àmpliament el seu pensament a les actes, va adoptar una posició completament diferent i va suggerir no oposar-se frontalment a la fusió.

2. Sobre les condicions que van comportar la proclamació del monopoli d'emissió, vegeu Tortella (1973, cap. VIII); Anes (1974, p. 125-130), i Martín Niño (1972, p. 333-338).
3. Aprovada en Junta General Extraordinària del Banc d'Espanya que va tenir lloc entre el 19 i el 25 de febrer. Cf. Tortella (1973, p. 316, núm. 51) i Castañeda (2001b, p. 12-19).
4. Actes de la Junta de Govern, 9 de febrer de 1874.

La seva intervenció va ser llarga i ponderada. Va afirmar que el problema no era de dret sinó d'oportunitat i circumstàncies. Al privilegi d'emissió de que gaudia el Banc només li quedaven 18 mesos de vida, ja que vencia el 7 d'agost de 1875, als trenta anys de la formalització de l'escriptura definitiva prèvia a l'obertura. S'havia de tenir en compte, a més «*que los principios que ha erigido la ciencia respecto del crédito y de la emisión de papel, con la demostración práctica en Francia, Inglaterra y otros países, están conformes en que solo debe existir un Banco de emisión y que esto natural e inevitablemente ha de acontecer en nuestro país*». En conseqüència, la seva opinió era que una negativa absoluta al pensament de tota fusió seria perjudicial no només per als interessos del Banc, sinó també per a la ciutat de Barcelona. Finalment, i després de declarar que acataria la decisió de la Junta fos quina fos, Girona recomanava estudiar tots els mitjans perquè els interessos del Banc «*quedaran con cierto carácter de autonomía propia*». Girona semblava abonar un acord de fusió amb el Banc d'Espanya que atorgués certa autonomia a la sucursal barcelonina.⁵

La posició de Girona no va ser la que va triomfar en aquell moment, ja que només dos dies després, l'11 de febrer, el Banc va enviar al director del Tresor el telegrama següent: «*La Junta de Gobierno del Banco de Barcelona, estando en la obligación hasta el 7 de agosto de 1875 de cumplir estrictamente sus Estatutos y Reglamentos y de defender todos sus derechos, siente no poder admitir hoy ni en principio la propuesta fusión con el proyectado Banco Nacional*». També es va enviar un telegrama a la resta dels bancs provincials que s'havien posat en contacte amb el de Barcelona, en què se'ls informava que aquest no tenia intenció de fusionar-se amb el Banc Nacional.⁶

Aquesta decisió inicial del Banc va quedar formalment ratificada en una memòria detallada dirigida al ministre d'Hisenda i aprovada per la Junta de Govern el 19 de febrer (vegeu l'apèndix E.1). El text recordava la llarga història de l'entitat, els serveis que havia prestat a l'economia catalana i l'àmplia confiança que sempre havia rebut del públic, i proclamava que, en el cas de fusionar-se amb el Banc d'Espanya, aquesta confiança es perdria instantàniament i desapareixerien les remeses de metall·lic que les seves arques custodiaven en el marc d'una crisi financera ineludible. En conseqüència, no tan sols es rebutjava la fusió proposada, sinó que es reclamava la renovació del privilegi d'emissió que estava a punt de caducar.

Mentre passava això a Barcelona, a Madrid es reunia la Junta General d'Accionistes del Banc d'Espanya, convocada a instàncies del Ministeri d'Hisenda per tractar de la mateixa qüestió. El desenvolupament d'aquesta reunió –que es va prolongar durant

5. Actes de la Junta de Govern, 9 de febrer de 1874.

6. Actes de la Junta de Govern, 11 de febrer de 1874.

quatre dies— ha estat estudiat per Lluís Castañeda. N'hi ha prou de dir aquí que l'aprovació de la proposta de la direcció, prèviament pactada amb el ministre, va ser molt més difícil del que havia pensat el governador de l'entitat, Manuel Cantero. Sigui com vulgui, finalment es va aprovar en els mateixos termes recollits després en el Decret de 19 de març.⁷

Ara quedava totalment clar que el que pretenia Echegaray era la unificació completa de l'emissió i, si era possible, la desaparició dels bancs fins aleshores emissors per la via de la fusió amb el Banc d'Espanya. El ministre era conscient, sens dubte, de la transcendència de la mesura que prenia i de la fràgil cobertura legal que tenia. Era dubtós que un simple decret pogués eliminar drets adquirits a l'empara de lleis vigents i aprovades el seu dia pel Parlament. I calia tenir en compte, a més, el caràcter de govern *de facto* que tenia l'executiu sorgit del cop d'estat de 3 de gener.

En aquesta situació, el ministre va intentar convèncer per tots els mitjans els bancs més reticents de les bondats de la mesura, alhora que emfasitzava sense cessar el caràcter irreversible de la decisió. El cas del Banc de Barcelona era, sens dubte, el més emblemàtic i el que més preocupava Echegaray. Resultava clar que si el de Barcelona accedia a la fusió era improbable que altres bancs menors s'hi neguessin. D'aquesta manera s'explica que pocs dies després de rebre la memòria enviada pel Banc, José Echegaray fes arribar a la Junta de Govern de l'entitat una resposta llarga i emfàtica (apèndix E.2).

El text, ple de crides al sentiment patriòtic, parteix de la constatació de la impossibilitat total de reunir recursos per al Tresor ni per la via del crèdit ni per la d'elevar la pressió fiscal. Per fer front a les exigències corrents i a les derivades de la guerra civil, no quedava cap altre recurs, segons l'opinió del Govern, que recórrer al crèdit bancari després de reforçar el Banc d'Espanya amb el privilegi únic d'emissió i amb les aportacions dels bancs fins a aquest moment emissors. A la segona part de l'escrit, el ministre incloïa una lloança encesa a la trajectòria del Banc de Barcelona, alhora que reclamava la presència a Madrid d'una delegació amb qui discutir els detalls de la possible fusió. No oblidava tampoc referir-se al paper que els gestors del Banc de Barcelona podrien tenir a la cúpula directiva del nou Banc d'Espanya, sense deixar de recordar-los que el privilegi d'emissió del Banc de Barcelona estava a punt d'expirar. Així, doncs, l'escrit era una combinació hàbil de crides al patriotisme, de promeses de compensació pel privilegi arrabassat i de recordatori del poc temps que quedava per gaudir-ne.

Després de la lectura de la carta del ministre, la Junta de Govern del Banc va decidir confiar en els tres directors com a interlocutors davant del Ministeri. Pel que es desprèn de la documentació del Banc, la delegació enviada a la capital va mantenir dues trobades amb el ministre, els dies 7 i 9 de març.⁸ En la reunió de la Junta de Govern

7. Castañeda (2001b, p. 12-19).

8. Vegeu les actes de la Junta de Govern, 9 de març de 1874.

del 16 de març els directors Serra i Jover van explicar ambdues trobades. Per la narració queda clar que a la primera trobada el ministre es va mantenir en la necessitat d'una unificació immediata de l'emissió i els va aconsellar d'una manera vehement que el Banc de Barcelona acceptés la fusió amb el Banc d'Espanya, mentre que els delegats li reiteraven els arguments continguts a la memòria tramesa. En la segona trobada, els comissionats van intentar convèncer el ministre perquè tingués en compte la greu situació bèl·lica que patia Catalunya i la conveniència subsegüent d'actuar amb tanta circumspecció i prudència com fos possible, i li van proposar que es mantingués en funcionament el Banc fins que acabés la guerra civil i es normalitzés la situació. Seria aleshores quan es podria estudiar un «enllaç» entre el Banc de Barcelona i el Banc Nacional.⁹ Echegaray no es va pronunciar respecte al que no era altra cosa que un intent de retardar l'entrada en vigor de la norma que es preparava. El Banc estava convençut que la situació política anòmala en la qual es trobava el país no podia perdurar i que l'assentament d'un nou règim polític obriria noves possibilitats de negociació.

Sigui com sigui, les converses amb el ministre van tenir poc èxit, ja que la *Gaceta de Madrid* va publicar el 23 de març el Decret firmat el dia 19 en el qual s'establia la circulació fiduciària única i s'oferia als bancs fins aleshores emissors la possibilitat de fusionar-se amb el Banc d'Espanya en les condicions assenyalades més amunt. La Junta de Govern del Banc va conèixer la notícia de la publicació a la reunió del dia 26 de març.

En aquesta mateixa sessió, es va llegir una carta rebuda del tercer director del Banc, Manuel Girona, que s'havia quedat a Madrid després de la tornada de Serra i Jover. En aquesta carta, Girona donava compte de la celebració a la capital d'una reunió de directius de diversos bancs emissors provincials (Saragossa, Balears, Oviedo, Tarragona, la Corunya) amb l'objectiu d'estudiar la manera de reclamar contra el Decret d'unificació. Es va acordar presentar una protesta enèrgica davant del mateix Govern abans del 23 d'abril, amb la pretensió de deixar expedida la via per a una reclamació subsegüent davant la justícia o davant les Corts quan reprenguessin les sessions suspeses. Els reunits van convocar una nova reunió a la capital el 15 d'abril per estudiar les vies més eficaces per defensar els drets dels bancs fins aleshores emissors.¹⁰

La resposta del Banc a la publicació del Decret va prendre la forma de carta enviada, amb data 30 de març, als ministres d'Hisenda i Foment en què el Banc manifestava el seu descontentament i indicava que no descartava iniciar accions legals. D'altra banda, se subratllava que no es podia prendre una mesura com l'adoptada pel Govern sense tenir prevista una indemnització pel perjudici ocasionat als drets de propietat.¹¹

9. Actes de la Junta de Govern, 16 de març de 1874.

10. Actes de la Junta de Govern, 26 de març de 1874.

11. Actes de la Junta de Govern, 30 de març de 1874.

Després de la tramesa d'aquesta carta, la Junta de Govern va acordar convocar una junta extraordinària d'accionistes per al dia 12 d'abril de 1874. Hi van participar 104 accionistes que representaven en total 6.323 accions, un 32% de les que hi havia en circulació. Es va iniciar la sessió amb la lectura del Decret de 19 de març i, a continuació, la direcció va presentar a la Junta d'Accionistes una proposta de tres punts: 1) que es pronunciés d'una manera negativa respecte a la incorporació del Banc de Barcelona al Banc Nacional, sense admetre ni consentir les mesures restrictives que es derivessin de la legislació i que autoritzés la Junta de Govern a continuar les gestions en defensa dels interessos del Banc; 2) que autoritzés la Junta de Govern perquè, en el cas de no aconseguir modificar la legislació, prengué la decisió de continuar amb el Banc sense el privilegi d'emissió o de liquidar-lo; i 3) que es nomenés una comissió en el si de la Junta General d'Accionistes perquè participés juntament amb la Junta de Govern en les gestions i en la presa de decisions sobre aquesta qüestió.

Manuel Girona va intervenir en aquesta Junta General per donar suport a la Junta de Govern i va sostenir que no era convenient annexar-se al Banc Nacional, però també va afirmar que la Junta General d'Accionistes tenia ple dret a acordar el que cregués convenient. Les dues primeres proposicions es van aprovar per unanimitat, però no així la tercera; ja que els accionistes van considerar que estaven ben representats per la Junta de Govern i que es podia continuar encarregant en solitari de la gestió d'aquest problema.

Després d'aquesta reunió, la Junta de Govern del Banc ja disposava del suport legal necessari per defensar en tots els àmbits la posició de l'entitat. Això és el que va fer en afegir-se a l'exposició que els bancs emissors provincials van elevar al poder executiu el 20 d'abril, en compliment de l'acord assolit a la reunió esmentada anteriorment. Aquesta exposició no feia més que reiterar les protestes d'il·legalitat i d'injustícia ja esmentades. Així doncs, es tornava a proclamar l'arbitrarietat del dret i a denunciar que determinats elements se situaven fora dels marcs legals vigents.¹²

12. «El decreto mismo que vulnera tan sagrados derechos reconoce esta su naturaleza, una vez que en su artículo 4to. ofrece a los bancos que intenta suprimir su anexión al de España, como compensación de la caducidad de sus respectivos privilegios; es decir como indemnización arbitraria impuesta por la ilegítima expropiación que se confiesa. La propiedad debe ser siempre una barrera sagrada para los poderes públicos, cuya primera misión se dirige precisamente a hacerla respetar contra toda agresión, venga de donde quiera». Van subscriure la protesta els bancs de Barcelona, Balears, Bilbao, la Corunya, Màlaga, Oviedo, Santander, Tarragona, Vitòria i Saragossa, és a dir, deu dels catorze que estaven en funcionament en aquells moments. Cf. actes de la Junta de Govern, 20 d'abril de 1874. Lluís Castañeda ha assenyalat encertadament que l'atractiu de l'oferta de fusió era molt diferent segons la cotització de les accions de cada banc. Des d'aquesta perspectiva, els de Barcelona i Bilbao eren, probablement, els bancs els accionistes dels quals menys marge de benefici podien obtenir del canvi. Cf. Castañeda (2001b, p. 40-43).

Mentrestant, el Banc mantenia l'activitat ordinària sense prendre cap decisió amb relació al que ordenava el Decret de 19 de març. La Junta de Govern argumentava que, com que la llei no indicava quan s'instal·laria el Banc d'Espanya a les províncies, es podia suposar que seria quan els bancs provincials recollissin els seus bitllets, i aquesta no seria una tasca fàcil, especialment –tal com passava– si el mateix Banc de Barcelona no prenia mesures per accelerar el procés. D'altra banda, s'augurava un futur molt incert per als bitllets del Banc d'Espanya. Els bitllets del nou banc podien arribar a ser acceptats sense problemes a Madrid, però suposaven que a províncies circularien depreciats i els banquers aprofitarien aquesta situació per aconseguir-los i presentar-los al canvi a Madrid, cosa que podria comprometre la continuïtat del Banc.¹³

Totes aquestes queixes i argumentacions van trobar una primera resposta en una ordre del Ministeri d'Hisenda de l'11 de juny, per la qual el nou ministre, Juan Francisco Camacho, ratificava la decisió del seu antecessor i concedia un termini addicional de tres mesos per al compliment del que establia el Decret.¹⁴ Pocs dies després era el mateix president del poder executiu, el general Serrano, qui emetia una disposició per la qual responia al recurs presentat pels bancs emissors, manava que es fes complir l'ordre del ministre d'Hisenda de l'11 de juny i rebutjava, per tant, les peticions presentades.¹⁵

Malgrat aquesta ratificació del Decret del 19 de març, el nou ministre semblava molt més procliu a trobar una via de solució. Segons el representant del Banc de Barcelona a Madrid, Jaume Girona, Juan Francisco Camacho no ocultava la seva «ninguna conformidad» amb el procediment seguit pel seu antecessor, encara que es veïés obligat a respectar els fets consumats. Però hi havia alguna cosa més...

«[...] el Sr. Camacho como Ministro y como particular reconoce que han debido guardarse otras consideraciones a ese Banco muy particularmente y traduciendo en hechos semejante opinión, trata de remediar el mal empezando por llamarme y manifestarme su propósito de contribuir en cuanto de él dependa oficial y particularmente para que se llegue a un acuerdo con el de España, al que ha encontrado animado de los mejores deseos; y a pesar de no hallarse autorizado para entrar en negociaciones de ninguna especie creí que no debía negarme para que a su presencia y en su casa se celebrara una reunión con los Señores del Banco de España.»¹⁶

13. Actes de la Junta de Govern, 10 de juny de 1874.

14. Juan Francisco Camacho havia substituït José Echegaray al capdavant del Ministeri d'Hisenda, el 13 de maig.

15. Ordre de 26 de juny de 1874, *Gaceta de Madrid* de 28 de juny.

16. Actes de la Junta de Govern, 15 de juny de 1874; tot i que a la carta que els envia el ministre en què proposa el decret de prolongació de la circulació de bitllets no els diu això, sinó tot el contrari.

En aquesta reunió van comparèixer el governador del Banc d'Espanya i dos membres del seu consell. Jaume Girona va aclarir que ell hi assistia per contribuir a una entesa, però que no tenia una autorització formal del Banc de Barcelona. El que es negociava era una solució propera en contingut al que Manuel Girona havia suggerit en la primera valoració de la qüestió; és a dir, que el Banc de Barcelona acceptés la fusió i quedés com a sucursal del Banc d'Espanya, però que tingués certa autonomia. Després de la fusió, els accionistes barcelonins del Banc d'Espanya formarien un nucli prou respectable per poder-se reunir anualment en junta general independent, amb autoritat per procedir al nomenament del consell d'administració que, al seu torn, designaria una comissió executiva formada per tres dels seus membres i proposaria qui hagués d'exercir les funcions de director. La circulació de bitllets es fixaria d'acord amb la sucursal i amb les necessitats de la ciutat, i la sucursal conservaria sempre a caixa les reserves corresponents. La mateixa sucursal faria les operacions de descompte i préstec sense necessitat d'obtenir l'aprovació prèvia de les oficines centrals, amb l'única obligació de donar-ne compte diàriament. Els comptes i els balanços anuals també serien censurats i aprovats pels òrgans locals del Banc.

Jaume Girona acabava la missiva insinuant el seu suport a una possible entesa entre els dos bancs:

«[...] o hay que prepararse para la lucha igualmente perjudicial para todos, con la liquidación forzosa e inevitable en un periodo mas o menos breve, o, de querer aunar los intereses de ambos establecimientos, aprovechar para la fusión la buena disposición de estos Srs. para que en todo tiempo queden completamente garantidos los grandes y respetables intereses de esa localidad, para lo cual ya seria indispensable una comisión.»¹⁷

La Junta de Govern va agrair les gestions dutes a terme pel seu representant i va passar a debatre detalladament el fons de l'assumpte. No tenim informació precisa d'aquestes discussions, però pel resultat sembla evident que les idees de Manuel i Jaume Girona no van ser acceptades. El 30 de juny la Junta de Govern va aprovar unes bases per al possible acord amb el Banc d'Espanya de l'estil següent:

1. El Banc d'Espanya, quan es constitueixi com a banc nacional i durant el període de cinc anys, suspendrà l'establiment d'una sucursal a Barcelona.
2. El Banc de Barcelona, durant el mateix període, serà l'únic comissionat o corresponsal del Banc d'Espanya a Barcelona, conforme a l'article 287, capítol 5, dels seus reglaments. Mentrestant, continuarà funcionant com fins ara.
3. Els bitllets del Banc de Barcelona continuaran circulant fins a l'acabament d'aquest conveni i tres mesos després, si cal fer-ne la recollida.

17. Actes de la Junta de Govern, 15 de juny de 1874.

4. El Banc de Barcelona rebrà una comissió d'un u per mil sobre la columna major del moviment de fons que resulti de les comissions del Banc d'Espanya (*sic*).
5. Si el Banc d'Espanya considerés convenient posar en circulació els seus bitllets a Barcelona, el Banc de Barcelona n'efectuaria el canvi a metàl·lic fins a la quantitat de tres milions de duros, mitjançant les corresponents reserves de metàl·lic i obriria un compte corrent, degudament garantit pel Banc d'Espanya, que es liquidaria cada 15 dies. Aquest servei seria gratuït, però si resultés algun descobert en contra del Banc de Barcelona durant la liquidació expressada, meritaria l'interès que es convingués.
6. El Banc d'Espanya nomenaria un delegat especial per a Barcelona, que seria retribuït pel mateix Banc d'Espanya.
7. El Govern, que segons la Llei de 28 de gener de 1856 tenia la potestat d'autoritzar la creació de bancs, hauria d'aprovar aquest conveni en totes les seves parts.
8. Sis mesos abans d'acabar el període de cinc anys, qualsevol de les parts signants del conveni hauria d'avisar si en volgués la conclusió definitiva; si no fos així s'entendria perllongat cinc anys més, i així successivament.¹⁸

Sembla clar que l'objectiu pretès pels directius del Banc de Barcelona era retardar tant sí com no l'entrada en vigor del decret de circulació monetària única. Sens dubte, es confiava que un canvi immediat de règim polític podria afavorir els interessos del Banc i deixar sense efecte la nova ordenació. Com era d'esperar, aquest projecte va ser rebutjat de pla pel Banc d'Espanya, que va considerar tancades les negociacions.¹⁹ Un cop conegut aquest resultat, la Junta de Govern del Banc de Barcelona va tornar a analitzar la situació i, malgrat reconèixer que la constitució del nou banc nacional sobre la base del d'Espanya era un fet, va decidir proposar a la Junta General que no es prengués cap decisió ni amb relació a la liquidació ni amb relació a una transformació en banc no emissor, «[...] porque hay tiempo, según los estatutos, hasta el 7 de agosto de 1875 y durante dicho plazo pueden ocurrir variaciones que favorezcan; y aun antes de los tres meses de prórroga en que los billetes pierden su curso legal».²⁰ Així, doncs, persistia la idea que un canvi polític podia ser favorable als interessos del Banc.²¹

18. Archivo Histórico del Banco de España (AHBE), lligall 1026, signatura 901026.

19. El governador del Banc d'Espanya, Manuel Cantero, va tornar la proposta a Jaume Girona el 10 de juliol i va indicar: «no hay base alguna sobre la que pueda fundarse nada serio». AHBE, lligall 1026, signatura 901026.

20. Actes de la Junta de Govern, 31 de juliol de 1874.

21. En plenes negociacions va emmalaltir el comissari regi del Banc, Antonio Cejuela, que va morir l'1 de juliol. La Junta de Govern ho va comunicar al ministre i va indicar que no era procedent el nomenament d'un substitut, ja que el Banc havia perdut el seu privilegi d'emissió. Actes de la Junta de Govern, 6 de juliol de 1874.

2. El Banc d'Espanya s'instal·la a Barcelona

Mentre mantenia negociacions amb el Banc de Barcelona, el Banc d'Espanya es va proposar aconseguir informació fidedigna sobre les opinions que predominaven en els ambients financers de la ciutat comtal i sondejar els problemes amb què podia topar la sucursal que el Banc hauria d'instituir. Per a això, José González Breto, sotsgovernador del Banc, va entrar en contacte amb Ignasi Girona, germà de Manuel i de Jaume, i representant a Catalunya del Banc de Castella, del qual Jaume era director principal.²² En cartes del 4 i del 12 d'abril, Ignasi Girona va informar el sotsgovernador de les reunions prèvies a la Junta General Extraordinària d'Accionistes del Banc de Barcelona i del seu resultat:

«[...] la opinión unánime ha sido de no aceptar la fusión [...]. La actitud de los accionistas ha trascendido a todos los comercios tanto al por mayor como al por menor, navieros, banqueros, porque se están firmando compromisos de no admitir billetes del Banco Nacional por temor al curso forzoso. Muy sensible es que la inflexibilidad del Ministro no haya podido facilitar algún medio de inteligencia entre ese Banco con los de provincias para buscar un arreglo conciliatorio y equitativo porque el Nacional hubiese podido nacer y funcionar con aceptación y apoyo generales.»

Unes setmanes després, durant el mes de juny, Ignasi Girona va enviar al Banc d'Espanya diversos informes sobre l'estructura interna del Banc de Barcelona i les seves activitats, mentre cridava l'atenció sobre l'important paper que havien tingut les operacions amb l'Estat en els últims anys. Així mateix, va remetre una relació de banquers i comerciants classificats segons la solvència.

Fracassades definitivament les negociacions entre els dos bancs, la correspondència entre Ignasi Girona i els responsables del Banc d'Espanya va prendre un altre caire. El 8 de juliol el mateix González Breto escrivia a Girona i el feia partícip de la seva inquietud respecte a la possibilitat que el Banc de Barcelona, una vegada reconvertit en societat de crèdit, pretengués fer circular paper no legal, i la seva esperança que una acció d'aquest tipus no trobés suport en el comerç de la ciutat. A continuació, el sotsgovernador exposava a Girona els plans que tenia el Banc d'Espanya respecte a la instal·lació de la sucursal de Barcelona:

«Para no herir en lo más mínimo susceptibilidades de localidad, llevará el Banco de España su condescendencia hasta el punto de nombrar Administradores, Director Gerente y empleados a personas de ese país que reúnan las circunstancias necesarias para ocupar esos cargos, en una palabra no llevará nada que pueda ser antipático al pueblo catalán y aceptará todo cuanto sea conciliable con sus Estatutos y reglamentos.»

22. Es pot seguir el que aquí es descriu a l'AHBE, lligall 1026, signatura 901026.

Per aconseguir aquesta finalitat, el sotsgovernador sol·licitava a Ignasi Girona indicacions sobre les persones que podrien ocupar aquests càrrecs «*bajo el concepto de que yo tomo a Vd. como base de ella [la sucursal], puesto que el Sr. Gobernador tendrá mucho gusto de proponer a Vd. para Director [...]*». A correu seguit Girona acceptava el càrrec, tot fent advertiment dels seus interessos i els de la seva família. També indicava que l'element clau per a l'assentament de la sucursal havia de ser el pagament puntual dels bitllets i la seva admissió a les dependències del Govern i altres entitats. El gran problema era l'associació que el públic feia entre bitllet únic i circulació forçosa. Si s'esvaïa aquest temor, els bitllets del Banc d'Espanya trobarien bona acollida a Barcelona. Finalment, Ignasi Girona assenyalava que, si era cert que s'havia parlat de la reconversió del Banc de Barcelona en societat de crèdit, ho creia poc factible perquè l'organització del Banc no s'ajustava a les necessitats d'una entitat financera no privilegiada.²³

Durant les setmanes següents es va anar concretant l'organització de la sucursal amb el nomenament, a proposta d'Ignasi Girona, dels alts empleats i del Consell d'Administració. També va ser a proposta d'Ignasi Girona que es va resoldre ubicar les oficines al carrer Ample, número 2, als baixos de la casa del seu germà Manuel i on el mateix Ignasi tenia el despatx.²⁴ L'11 d'agost Ignasi Girona va ser nomenat formalment director de la sucursal amb un sou de 50.000 rals de billó.²⁵ La sucursal va obrir les portes el 5 de novembre de 1874.

3. Restauració borbònica i segona negociació

Mentre el Banc d'Espanya intentava accelerar al màxim l'obertura de la sucursal i en confiava la direcció i administració a persones ben conegudes de la ciutat, el Banc de Barcelona continuava amb la política de resistència passiva. El 14 de setembre la Junta de Govern acordava inserir un avís en els principals diaris de la ciutat en el qual recordava que el dia 19 finalitzava la pròrroga concedida a la validesa dels bitllets del Banc i que aquest es trobava en disposició de bescanviar-los per metàl·lic. Els dies següents es va produir una dura picabaralla amb el governador de la província, que va instar enèrgicament el Banc a complir el que s'havia establert i a liquidar i recollir tots els bitllets encara en circulació. El Banc es va queixar al ministre mitjançant Jaume Girona i va obtenir la promesa verbal de refrenar els ímpetus del governador i de permetre una liquidació «*sin atropellar*».²⁶

23. AHBE, lligall 1026, signatura 901026.

24. *Ibidem*.

25. Segons l'art. 29 dels estatuts del Banc d'Espanya per als alts càrrecs.

26. Actes de la Junta de Govern, 28 de setembre de 1874.

L'actitud adoptada pels bancs emissors que no havien acceptat la fusió va ser repetidament denunciada al Govern pel Banc d'Espanya, de manera que, finalment, el 20 d'octubre el ministre d'Hisenda va aprovar un decret dràstic que va establir que els bancs que no haguessin donat compliment al que disposava el Decret de 19 de març «*lo verificarán sin excusa ni pretexto alguno dentro del plazo de tres días, a contar desde que les comunique la presente el Gobernador de cada provincia*». En altres articles es concedien fins a 30 dies de pròrroga addicional per sol·licitar la fusió amb el Banc d'Espanya i per retirar els bitllets encara en circulació, en aquest cas, a comptar des de l'entrada en funcionament de la respectiva sucursal del Banc d'Espanya. En aquests moments havien acceptat la fusió els bancs d'Oviedo, Vitòria, Pamplona, Balears, Sant Sebastià i Màlaga. Per tant, quedaven en funcionament els de la Corunya, Jerez, Saragossa, Bilbao, Santander, Reus, Tarragona i Barcelona. Durant les setmanes següents van sol·licitar finalment la fusió els tres primers d'aquest últim grup.²⁷

Les tàctiques dilatòries havien arribat a la fi. La Junta de Govern, una vegada assabentada del contingut del Decret de 20 d'octubre, va convocar dos dels advocats de més renom de la ciutat, Francesc Barret i Manuel Duran i Bas, perquè estudiessin la situació. El seu dictamen va ser discutit en una nova reunió de la Junta el 3 de novembre. Segons l'opinió dels lletrats, la liquidació només havia d'afectar la part del negoci bancari vinculada a l'emissió de bitllets, però no al Banc en conjunt. En conseqüència, aconsellaven la Junta de Govern que procedís a atorgar una escriptura pública en la qual es fes constar la pèrdua de vigència dels articles dels estatuts referits al dret d'emissió. Així es va acordar i l'escriptura va ser signada dos dies després. Immediatament se'n va donar compte al governador civil i es va inserir una nota informativa als diaris. Simultàniament, es va acordar convocar una Junta General amb l'objectiu de reformar els estatuts i d'aprovar la pròrroga de la societat. Aquesta Junta General Extraordinària va tenir lloc el 15 de novembre i va concloure amb l'aprovació de les propostes de la direcció. Finalment, el 26 de novembre s'atorgava una nova escriptura en la qual constaven els nous estatuts i es prorrogava la societat per 50 anys.²⁸

La peripècia final d'ajustament a la pèrdua del dret d'emissió semblava haver arribat al punt final. Tot i així, dos esdeveniments van reobrir el procés i van donar lloc a noves gestions i discussions. El primer va ser el recurs presentat pel fiscal contra la interlocutòria del jutge que aprovava l'escriptura de pròrroga del Banc. La segona, la restauració de la monarquia en la persona d'Alfons XIII i el tomb consegüent en la situació política.

27. El Banc de Sevilla, inserit en un procés de liquidació des de 1866, va presentar una sol·licitud per fusionar-se amb el Banc d'Espanya, però no va ser acceptada. Cf. Castañeda (2001b, p. 40-45), Anes (1974, p. 130-133).

28. Actes de la Junta de Govern, 22-26-28 d'octubre i 3 i 5 de novembre de 1874.

El 21 de desembre va arribar al Banc la notícia de la interposició d'un recurs per part del fiscal contra l'aprovació dels nous estatuts del Banc i la pròrroga de la societat. La reacció del Banc va ser fulminant. La Junta de Govern va escriure una dura carta al ministre en què assenyalava que no tenia cap autoritat per impedir la pròrroga del Banc una vegada havia renunciat a l'emissió i que l'entitat havia complert la llei, atès que ja havien recollit bitllets per valor de 3,6 milions de duros dels 4,4 milions que van arribar a haver-hi en circulació. L'assumpte era de la màxima gravetat, ja que si s'anul·lava l'escriptura el Banc es veuria abocat a la liquidació total i a desaparèixer inexorablement.²⁹

Dos dies després d'escriure al ministre, hi va haver el pronunciament del general Martínez Campos i es va reinstaurar la monarquia. El 31 de desembre va prendre possessió Antonio Cánovas del Castillo com a president del Ministeri Regència provisional i va formar govern, tot atorgant la cartera d'Hisenda a Pedro Salaverría, vell amic del Banc.

La reacció al Banc va ser immediata. El dia 4 de gener es va acordar enviar una delegació a Madrid per «sostener los derechos de este Banco». Es va acordar que en formes sin part els tres directors, Girona, Serra i Jover, i dos membres més de la Junta, Nonito Plandolit i Oscar Pascual. Finalment, Girona i Jover no van poder viatjar perquè les tropes carlines van amenaçar la línia ferroviària, i van ser Serra, Plandolit i Pascual els qui van portar el pes de les negociacions. Abans que els delegats marxessin, la Junta els va instruir sobre els objectius de la negociació:

1. Retirada del procediment contra l'escriptura de pròrroga del Banc.
2. Reclamació d'una reparació per als greuges i perjudicis inferits al Banc.
3. En cas que no fos factible de cap manera aquesta reparació i indemnització, buscar alguna via digna i convenient de transacció i tracte.
4. Oferir els serveis pecuniaris del Banc al Tresor compatibles amb els estatuts, fins un màxim de cinc milions de pessetes.³⁰

Les gestions que van fer els comissionats del Banc a Madrid van posar de manifest la capacitat d'influència que tenien entre els homes de la nova situació política. El 21 de gener van ser rebuts pel president del Govern, Antonio Cánovas, al qual van manifestar el disgust pel que havia ocorregut els mesos anteriors i van sol·licitar la recuperació del dret d'emissió. Aquesta petició no la feien en benefici propi, sinó pel bé de la ciutat, que no acceptava els bitllets del Banc d'Espanya. Cánovas els va manifestar la seva simpatia política, però els va remetre al ministre d'Hisenda per tractar específicament del problema.

29. Actes de la Junta de Govern, 21 i 28 de desembre de 1874.

30. Actes de la Junta de Govern, 4 i 5 de gener de 1875.

Mentre esperaven ser rebuts pel ministre, van tenir coneixement del paper decisiu exercit pel Banc d'Espanya en la presentació del recurs contra la pròrroga del Banc de Barcelona. Van prendre contacte amb els assessors legals del Ministeri d'Hisenda per fer-los veure la legalitat del procés de reforma del Banc. La firma de Duran i Bas en els dictàmens va impressionar els assessors, que van reconèixer la poca consistència del recurs presentat.

Els comissionats es van entrevistar el dia 22 amb el ministre Salaverría. Respecte a la impugnació de la pròrroga de la societat, el ministre els va mostrar la seva inquietud per l'existència en els nous estatuts d'una clàusula que permetia l'emissió d'obligacions a curt termini. El ministre creia que aquest tipus de valors podien acabar circulant com a moneda, cosa que no estava disposat a permetre. Els enviats del Banc el van tranquil·litzar i, en darrer terme, li van oferir rectificar els articles afectats. Respecte al privilegi d'emissió, els representants del Banc van proposar al ministre la recuperació mantenint el nivell màxim anterior (4,5 milions de duros), de tal manera que quedaria marge per a la circulació dels bitllets emesos per la sucursal del Banc d'Espanya.

Després d'exposar aquests punts, els delegats van fer present al ministre la bona disposició del Banc a contribuir al finançament del Govern. El ministre els va agrair el gest, però va significar, no obstant això, que el paper del Banc d'Espanya en aquest camp era decisiu i que això condicionava les seves decisions i l'impulsava a intentar trobar un acord entre ambdues entitats. Finalment, els representants del Banc van expressar al ministre la seva disposició al diàleg, però van deixar clar «[...] *que el Banco pretendía del Gobierno una reparación; que solo de éste deseaba obtener la facultad de emisión; y, por último, que nunca accedería a ser vehículo que facilitase en Barcelona la admisión y circulación del papel de la sucursal*». ³¹ És obvi que els directius del Banc estaven ara molt més ben situats per influir en el poder polític i això els permetia exhibir certa vehemència.

El ministre es va comprometre a meditar una proposta concreta d'avinença entre ambdues entitats. Els enviats del Banc es van mostrar poc convençuts d'aconseguir el suport de Pedro Salaverría a les seves pretensions i es van dedicar a visitar altres ministres i a estrènyer els llaços amb el president del Govern per reforçar la seva posició. L'1 de febrer el ministre d'Hisenda va convocar novament els representants del Banc de Barcelona. En una llarga conferència els va comunicar la proposta de tracte, una proposta que els enviats del Banc van qualificar de «sorprenent i greu» en la primera comunicació d'urgència a la Junta de Govern. La posició del ministre partia de la base del rebuig complet de la possibilitat que el Banc de Barcelona pogués reprendre l'emissió de paper fiduciari. El monopoli d'emissió quedava definitivament assentat. A canvi,

31. Carta del dia 22 de gener. Actes de la Junta de Govern, 1 de febrer de 1875.

el ministre ofería utilitzar tot el seu valiment i autoritat sobre el Banc d'Espanya perquè donés, a canvi del milió i mig de duros de capital desemborsat i el fons de reserva del Banc de Barcelona, l'equivalent en accions del Banc d'Espanya al 110% de cotització (es correspondrien amb unes 15.000). Tenint en compte que en aquells moments les accions del Banc d'Espanya es cotitzaven al 144%, l'operació significava un benefici del 34% per als accionistes del Banc de Barcelona.³² Una prima que el ministre considerava substancial tenint en compte que el privilegi d'emissió del Banc de Barcelona hauria acabat en tot cas el 7 d'agost del mateix 1875. Finalment, el ministre va afegir que no hi havia cap obstacle perquè, després de la fusió amb el Banc d'Espanya, es pogués fundar un altre banc no emissor per aprofitar els elements de l'antic Banc de Barcelona.³³

Sens dubte, era una bona oferta i exigia reflexió. Acceptar-la significava la desaparició del Banc tal com es va constituir el 1844, però el benefici econòmic de l'operació no era menyspreable; i menys encara si es tenia en compte la incertesa de la rendibilitat que podia obtenir el Banc en la nova trajectòria com a entitat purament comercial. En tot cas, res no impedia la constitució d'una nova societat bancària una vegada col·locades en el mercat les accions del Banc d'Espanya obtingudes com a contrapartida de la fusió.

La comissió enviada a Madrid va fer arribar a la Junta de Govern del Banc una primera opinió que reflectia bé l'alternativa en la qual es trobaven els directius del Banc. Serra, Plandolit i Pascual opinaven que hi havia dos extrems que calia considerar: el benefici dels accionistes i l'interès general. Pel que feia al primer, els comissionats no tenien cap dubte que es tractava d'una bona oferta i que difícilment els accionistes podien esperar res millor. Però amb relació a l'interès general les coses eren diferents. La desaparició del Banc tindria efectes molt negatius per a l'economia catalana i això era una raó suficient per rebutjar la fusió, malgrat les condicions favorables ofertes pel ministre. La retòrica utilitzada en aquesta comunicació interna en mereix una citació textual:

«¿Y por una prima más o menos importante; por una migaja arrojada a los accionistas y que siendo el beneficio transitorio de hoy sería quizá calamidad inevitable de mañana, puede su Junta de Gobierno arrostrar la inmensa responsabilidad de aconsejar a la General de Accionistas la desaparición del Banco y la transferencia de sus pujantes y valiosos elementos a favor de la Sucursal establecida en esta plaza? ¿Puede la Junta transferir todos los intereses, toda la riqueza, todo el prestigio y vitalidad de que es ella depositaria y representante en el Banco a una entidad moral distinta y hasta contraria

32. De fet, el benefici seria del 24% si considerem que la contrapartida incloïa les reserves (el 10% del capital). Si tenim en compte que la cotització de les accions del Banc de Barcelona era aleshores del 120%, el benefici implícit seria igualment del 24%.

33. Actes de la Junta de Govern, 11, 12 i 13 de febrer de 1875.

a este, que nacida de la fuerza, impuesta por la dictadura, atropellando los intereses creados, vive hoy trabajosamente, rodeada de la desconfianza y de la antipatía del público? La Sucursal de Barcelona, hija del Banco de España, ligada fatalmente en su nacimiento y en su desarrollo a las conveniencias rentísticas del Estado solo podrá ser por ahora en esa plaza una institución oficial, una planta exótica que en vez de extender su sombra protectora sobre ese suelo como la ha hecho nuestro banco durante 30 años, absorberá [sic.] toda la savia que afluya a su alrededor, en beneficio de los intereses centrales, en beneficio del Estado. En consecuencia, pues, no puede el Banco de Barcelona faltar voluntariamente a los deberes que tiene contraídos con el público, a la omnímoda confianza de éste; a los intereses locales que fomentan su institución, y entregar esta fortaleza moral y material a una creación meramente oficial, por no decir ficticia, para la que, por fatalidad de su origen, ha de ser siempre cosa secundaria la prosperidad de Cataluña; y que enriquecida con la herencia del Banco de Barcelona, podría ser en lo sucesivo un anillo más en esa cadena oficial de monopolios y de agios que esquilman al país, y que en vez de abrir en él las fuentes de la riqueza y de la prosperidad desoían sus corrientes y las esterilizan con un absoluto monopolio y acaparamiento en el terreno económico local, campo que hasta ahora ha sido fecundado por el Banco de Barcelona y que en el porvenir quedaría desamparado si hubiese de vivir de una protección oficial estéril e interesada, que es lo solo que en último término puede ofrecer a Cataluña esa sucursal.»³⁴

La decisió final, en tot cas, quedava a les mans de la Junta de Govern, que disposava d'una àmplia autorització concedida per la Junta General d'Accionistes. Els comissionats, abans de tornar a Barcelona, van reclamar al ministre una expressió escrita de la proposta i li van comunicar que la Junta de Govern del Banc quedaria constituïda en sessió permanent fins a acordar una resposta a l'oferta rebuda.

La Junta de Govern es va reunir efectivament amb l'assistència de tots els membres durant tres dies, de l'11 al 13 de febrer. Aquesta vegada no s'hi va admetre la presència de l'administrador ni del secretari, que solien assistir a les reunions amb veu però sense vot. Es tractava que les intervencions poguessin ser tan «*amplias, espontáneas y reservadas como el caso requiere*».³⁵ Les actes no recullen els termes de la discussió, però els acords finalment assolits en donen alguna pista. Es concretaven en quatre punts:

1. Agrair al ministre els bons oficis i el respecte i atenció demostrats cap al Banc i els seus representants.

34. Actes de la Junta de Govern, 11, 12 i 13 de febrer de 1875.

35. El secretari del Banc, Josep Mestres Cabañes, va dimitir immediatament, probablement en considerar la decisió de la Junta una falta de confiança (actes de la Junta de Govern, 15 de febrer de 1875).

2. Fer constar la necessitat que tenia el Banc d'assegurar el terreny legal en el qual es trobava, i oferir al ministre de retocar els estatuts quant a l'emissió d'obligacions al portador.
3. Insistir que aquesta reforma havia de permetre el sobreseïment de l'expedient obert contra la nova escriptura social.
4. Obtinguda aquesta justificació de les modificacions legals efectuades pel Banc, la Junta de Govern s'oferia a presentar a la Junta General l'oferta d'intercanvi d'accions amb el Banc d'Espanya.³⁶

Els termes de l'acord presenten diversos punts d'interès. En primer lloc, ha desaparegut l'oposició frontal a l'oferta de fusió i també, naturalment, la retòrica de nacionalisme econòmic que havia inspirat la primera reacció. En segon lloc, destaca la importància donada a la validació de l'estatus legal del Banc com a societat anònima. Això es pot deure tant al temor de ser forçat a liquidar per imperatiu legal com a una certa maniobra de distracció per no donar massa èmfasi a l'últim punt de l'acord, l'acceptació de fet dels termes de la fusió oferts pel ministre.

L'interès de la Junta del Banc per assegurar que es dugués a terme el negoci que comportava l'operació de fusió queda clar en dos detalls que val la pena comentar. En primer lloc, en la insistència feta al ministre perquè demanés tan aviat com pogués l'acceptació del Banc d'Espanya de l'acord, sabent sens dubte que els termes proposats des del Ministeri podien suscitar una oposició radical en el banc emissor. I en segon lloc, les instruccions reservades remeses a Jaume Girona juntament amb el plec dels acords que havia de lliurar en mà al ministre. En aquestes instruccions, que havien de servir de guia per a les ulteriors negociacions, la Junta puntualitzava:

«[...] comprenderá Vd. que si bien deseamos defender la cuestión [la validesa de la nova escriptura social] dentro de los límites de lo hecho hasta ahora [...] tampoco nos conviene una negativa (que no esperamos) a nuestra carta; e interviniendo Vd. podrá indicarnos aquellos medios decorosos de evitarla dentro de la concesión que acabamos de manifestar, con el objeto de llegar a una solución, y sobre todo porque en último resultado, la Junta no puede prescindir de hacer saber a los accionistas la propuesta del Sr. Ministro [...] sin prejuzgarla y considerándose cada individuo de la Junta con el simple carácter de tal accionista. Como creemos que encontrará el término de conciliar la proposición del Sr. Ministro con el deseo del Banco, suplicamos se sirva Vd. averiguar si en el caso de aceptarse las 15.000 acciones entendidas, se nos daría un término de dos o tres meses para poder recoger en porciones, cada vez una tercera parte a lo

36. Actes de la Junta de Govern, 11, 12 i 13 de febrer de 1875.

menos a fin de poder facilitar esta operación sin afectar los cambios, por si tuviesen que venderse algunas acciones de aquellos accionistas que no admitiesen su prorrateo.»³⁷

Es dedueix amb claredat que l'aspecte legal era important, però secundari respecte a l'acceptació dels termes econòmics de la fusió. D'altra banda, els últims paràgrafs són indicatius de l'interès de la Junta per tancar l'operació, atès que ja s'estaven estudiant les característiques tècniques que havia d'observar. No deixa de ser significatiu, també, que en la mateixa missiva s'autoritza Jaume Girona a prestar cinc milions de pessetes al Tresor: «*Esto demostrará al señor Ministro los deseos que animan a esta sociedad a prestarle su apoyo y colaboración, y la confianza que le merece la situación [...]*».

Un cop rebuda la carta de la Junta del Banc de Barcelona, el ministre en va remetre per via reservada una còpia al Consell del Banc d'Espanya, i li va sol·licitar que iniciés els tràmits per a la convocatòria preceptiva de la Junta General que havia d'aprovar l'ampliació de capital necessària per dur a terme l'operació. La petició va ser valorada per la comissió que el Banc d'Espanya havia constituït per estudiar les condicions de fusió amb els bancs provincials. Lluís Castañeda ha mostrat en un estudi recent el grau d'indignació que la proposta va suscitar entre els membres de la comissió.³⁸ Termes com «*se quiere empequeñecer al Consejo de este Banco*», o «*les reportaría [als accionistes del Banc de Barcelona] un beneficio de diez millones de reales [...] sin compensación alguna para el Banco de España, al cual ha sido hostil abierta y tenazmente el Banco de Barcelona*» farceixen les actes de la Junta, que va acordar per unanimitat de recomanar al governador la tramesa al ministre d'una carta confidencial per expressar-li el sentiment de no trobar termes raonables per dur a terme la unió entre el Banc de Barcelona i el d'Espanya.

El governador no es va prendre al peu de la lletra la recomanació de la comissió i va remetre al ministre una carta confidencial en la qual acceptava la seva petició de sotmetre la qüestió a la Junta General, sense deixar per això d'insinuar la poca inclinació del Banc d'Espanya a acceptar la proposta:

«Deseando este Consejo prestar a la mediación de Vd. toda la deferencia que le es debida y demostrar una vez mas la lealtad con que quiere cumplir más allá de lo pactado los ofrecimientos y compromisos consignados en el decreto [...]. ha resuelto colocarse en situación legal para poder tratar con el antiguo Banco de Barcelona y los demás que están en su caso y al efecto presentará a la Junta General de mañana [2 de març] la proposición cuya copia se adjunta, estimando oportuno que dicho establecimiento se hiciese autorizar a su vez debidamente. Conviene sin embargo hacer presente a Vd, que esto no significa que este consejo considere aceptables las proposiciones que

37. Actes de la Junta de Govern, 22 de febrer de 1875.

38. Castañeda (2001b, p. 43-44).

Vd. se ha dignado transmitirle y que, por lo tanto, el asunto debe quedar íntegro para las negociaciones ulteriores a que el Banco de España se halla dispuesto con la mejor voluntad.»³⁹

Malgrat les reticències clares que expressava aquesta missiva, Jaume Girona va traslladar als membres de la Junta l'opinió del ministre que el Banc d'Espanya no posaria problemes a la cessió de les 15.000 accions, però que era possible que els exigís alguna condició addicional, com ara una solució completa de continuïtat entre el Banc de Barcelona que es fusionaria i l'eventual nou Banc de Barcelona, societat de crèdit.⁴⁰ Alguna cosa d'això es devia negociar entre el Ministeri i el governador del Banc d'Espanya, ja que en el seu arxiu hi ha esborranys en aquest sentit.⁴¹ Sigui com sigui, el fet és que en la reunió de la Junta General d'Accionistes del Banc d'Espanya de 2 de març de 1875 es va rebutjar la possibilitat d'augmentar el capital de la societat, amb la qual cosa es feia impossible qualsevol nou acord de fusió.⁴² Dies després que s'adoptés aquesta decisió, Jaume Girona va indicar que els principals opositors a l'acord d'ampliació havien estat dos accionistes estretament vinculats a membres del Consell del Banc, la qual cosa denotava una maniobra per avortar l'operació sense obligar el Consell a contradir el ministre.⁴³

La qüestió de la pèrdua del dret d'emissió i de la possible indemnització per aquesta pèrdua va quedar tancada definitivament amb aquesta decisió. El ministre va comunicar al Banc la impossibilitat de continuar endavant amb l'assumpte i aquest li va agrair l'esforç. Tot i així, quedava pendent el problema de la situació legal del Banc. Durant les setmanes següents van continuar les gestions de Jaume Girona per solucionar aquest assumpte. Finalment, el ministre d'Hisenda, Pedro Salaverria, va firmar el 15 d'abril una reial ordre per la qual s'acceptava la nova escriptura societària del Banc de Barcelona i la pròrroga del termini de la societat, i s'exigia a canvi la retirada immediata

39. Reproduïda en les actes de la Junta de Govern, 8 de març de 1875.

40. Actes de la Junta de Govern, 8 de març de 1875.

41. La majoria contenen recordatoris de l'actitud obstruccionista mantinguda pel Banc de Barcelona en l'aplicació del Decret de 19 de març. S'hi mostra, també, que l'autèntic temor del Banc d'Espanya era que l'operació servís per reforçar el Banc de Barcelona. Per això, les exigències que s'afegien a les condicions econòmiques pactades pel ministre anaven en el sentit d'exigir la venda al Banc d'Espanya de la seu del de Barcelona o de prohibir als accionistes del Banc de Barcelona la creació d'una nova societat bancària pel termini d'un any. AHBE, lligall 647, signatura 001075.

42. El Banc de Bilbao negociava també en aquests moments un acord semblant al del Banc de Barcelona. Cf. Castañeda (2001b, p. 44-45).

43. Segons Jaume Girona, els opositors principals van ser Justo Sanmiguel i Manuel Francisco Álvarez. El primer era íntim de Carlos Jiménez i el segon era fill de Manuel Maria Alvarez, ambdós membres molt influents del Consell del Banc. Cf. actes de la Junta de Govern, 15 de març de 1875.

dels bitllets que quedaven en circulació; l'adequació dels llibres d'actes i de comptabilitat i de la documentació oficial restant a la nova situació, amb el pagament consegüent de l'impost del timbre; i la reforma dels estatuts amb relació a l'emissió d'obligacions al portador. El Banc va acceptar de bon grat l'ordre, malgrat que va intentar objectar el punt de referit al pagament de l'impost del timbre.

El debat a l'entorn del monopoli d'emissió no va acabar aquí, però a partir d'aquest moment només va tenir importància en l'àmbit polític o ideològic, sense transcendència pràctica.⁴⁴ El 17 de juliol de 1876 el rei firmava la llei per la qual es declaraven lleis del Regne els decrets legislatius expedits pel Ministeri d'Hisenda des del 20 de setembre de 1873, entre els quals hi havia el d'unificació de la circulació monetària de 19 de març de 1874.

4. Fusió o continuïtat: el dilema de 1874

La decisió del Banc de Barcelona de rebutjar la proposta de fusió amb el Banc d'Espanya ha estat valorada d'una manera molt diversa pels historiadors de la banca i les finances.⁴⁵ D'una banda, s'ha entès que una fusió amistosa hauria donat als accionistes del Banc de Barcelona una posició hegemònica dins del Banc d'Espanya, l'actuació del qual, en conseqüència, hauria pogut ser molt més favorable al desenvolupament de l'economia catalana.⁴⁶ Altres analistes opinen que els homes del Banc van actuar amb prudència davant la incertesa que sotjava el nou banc emissor, prestador forçós d'un estat en fallida.⁴⁷ Al marge d'aquestes valoracions, els testimonis recollits a les pàgines anteriors permeten puntualitzar alguns aspectes del procés.

En primer lloc, cal distingir entre les dues fases de negociació. Durant la primera, que es va desenvolupar al llarg del mes de juny de 1874, va ser el Banc de Barcelona qui va rebutjar un oferiment que incloïa un ampli marge d'autonomia per a la sucursal barcelonina que havia de resultar de la fusió. Durant la segona, que es va produir el febrer de 1875, va ser el Banc d'Espanya qui va frustrar una operació que es presentava més com el pagament d'una indemnització que com una autèntica fusió. Així, la realitat s'allunya bastant del que va exposar Manuel Girona al Senat el 1891 i el mateix Banc de Barcelona en la seva memòria del cinquantè aniversari. Ni el Banc d'Espanya s'havia ne-

44. El Banc de Bilbao va mantenir un fort pols amb el Govern respecte al dret d'emissió. Vegeu Tedde (1974, p. 227-230).

45. Un panorama sobre aquestes opinions a Cabana (1978, p. 44-51).

46. Sardà i Beltran (1931, p. 16).

47. Cabana (1978, p. 50).

gat a oferir autonomia a la sucursal barcelonina ni el Banc de Barcelona va rebutjar una oferta beneficiosa per als accionistes per mantenir-se fidel als objectius fundacionals.⁴⁸

En segon lloc, la documentació consultada fa pensar que és del tot improcedent atribuir la decisió presa pel Banc a la voluntat de Manuel Girona. Si bé és cert que Girona es va alinear amb els altres membres de la Junta de Govern en totes les decisions preses, sembla clar que la seva opció era molt més propera a aconseguir un tracte amb el Banc d'Espanya que a mantenir-se com a banc independent. Aquest extrem ens porta a la qüestió espinosa de la presència ubiqua dels germans Girona en tota l'operació. Manuel va exercir com a director del Banc d'una manera intermitent i va formular opinions molt més moderades que les expressades per altres membres de la Junta. Jaume va actuar fidelment com a agent del Banc a Madrid, però quan va ser a les seves mans va intentar facilitar un acord entre els dos bancs en conflicte, que no va quallar. Ignasi finalment va acceptar exercir com a informador discret del Banc d'Espanya, primerament, i com a màxim responsable de la nova sucursal, després. Es fa difícil de conciliar algunes de les expressions formulades per ambdós bancs un contra l'altre amb la presència d'Ignasi Girona com a representant del Banc d'Espanya a Barcelona. No sembla que hi hagués en aquests anys cap animositat entre els tres germans. Ja hem vist que Ignasi tenia les oficines en unes dependències de la casa del seu germà Manuel, i que va fer que la sucursal del Banc d'Espanya s'instal·lés al mateix edifici. Afegim que el mateix Ignasi era el representant a Barcelona del Banc de Castella, que dirigia Jaume, i que com a tal va gestionar la concessió d'un crèdit del Banc de Barcelona al de Castella de 400.000 duros el juny de 1874.⁴⁹

Esbrinar les tortuositats de l'actuació dels uns i dels altres en aquesta difícil conjuntura exigirà l'aportació de noves proves i una reavaluació detallada de tot el procés. Tot i així, pel que aquí interessa, el fet és que finalment el Banc de Barcelona va resultar desposseït del dret d'emissió i que l'any 1874 va començar una nova etapa de la seva existència en la qual l'element definitori seria la presència del Banc d'Espanya com a competidor.

48. Intervenció de Manuel Girona al Senat del 2 de juliol de 1891. Vegeu Cabana (2002, p. 194). *Memoria del Banco de Barcelona. Quinquagésimo aniversario de su creación* (1894, p. 57-66).

49. Actes de la Junta de Govern, 15 de juny de 1874.

Apèndix E.1

Memòria del 18 de febrer de 1874 dirigida al ministre d'Hisenda amb relació al projecte de fusió dels bancs provincials en un banc nacional:

«Las razones en las que se funda el Banco para no entrar en la fusión son varias y de distinta índole: unas referentes a su interés y a sus deberes en defensa de sus Estatutos y Reglamento, y de su concesión con derecho de emisión de billetes hasta el 7 de agosto de 1875, al crédito que merece y a la prima de que disfrutaban sus acciones, y otras referentes al interés del público, del comercio y de las transacciones de esta localidad. Así lo demuestra la considerable existencia de metálico que tiene en sus arcas por concepto de depósitos voluntarios, saldos de cuentas corrientes y por la emisión de billetes que ha tenido siempre por completo y que han sido y siguen siendo solicitados y preferidos al metálico. En las actuales circunstancias no estando normalizado el país, es indispensable que todos los asuntos de crédito reúnan la mayor suma de confianza y, por consiguiente, la circulación local de Barcelona debe estar revestida de un modo intrínseco y palpable de condiciones para el público de seguridad garantía y confianza, mediante la existencia del Banco de Barcelona. La fusión de este con el Nacional está ocasionada a producir resultados que en nuestro concepto afectarían considerablemente los motivos de crédito y confianza que ahora son notorios y sobrevendría el [sic.] alarma y con ella la retirada instantánea de todos los valores y existencias que en gran cantidad están depositadas en las arcas del Establecimiento.

Este presenta su historia brillante y su crédito siempre creciente desde su instalación en 1845. A su sombra se han desarrollado de un modo considerable el comercio y la industria, se ha conservado incólume la buena fe que siempre ha presidido en las transacciones, ha podido prestar cuantos auxilios al Tesoro y atender los pedidos de las autoridades locales, salvar en 1866 la crisis fiduciaria que se presentaba imponente por el abuso que las Sociedades de crédito habían hecho de la emisión de papel que hacía ilícitamente el oficio de billetes. Las condiciones de este Banco y su modo de ser han estado siempre tan robustecidos que no se ha producido nunca perturbación alguna en los billetes de Este Establecimiento y en la estima de su circulación.

Atendidas la grande importancia del comercio, industria y transacciones de esta plaza y la antigüedad del Banco de Barcelona, unidas a la necesidad que tiene esta Ciudad del tan poderoso elemento establecido con toda solidez, creemos que la continuación del privilegio del Banco de Barcelona, sería el mayor de los servicios que podríamos prestar al país y mayores también los frutos que podrían obtenerse en comparación de los que produciría la fusión con el Banco Nacional que no es fácil llene las mismas condiciones de seguridad y garantía para los intereses locales. De esta suerte se evitarían crisis monetarias que comprometan todos los intereses y reclamen la atención y los auxilios del Gobierno. Acontecimientos semejantes no se han producido nunca en

este Banco y el Gobierno comprenderá que es imprescindible prevenir que se produzcan porque las consecuencias podrían ser funestas. En resumen, atendidas las razones de localidad, el carácter provincial y las necesidades de este importante comercio, el Banco de Barcelona desde que se fusionase con el de España o si fuese por aquel absorbido perdería instantáneamente la confianza pública, desaparecerían las reservas metálicas acumuladas en sus arcas, dejaría de ser el cajero general del comercio catalán y a su Junta de gobierno por más esfuerzos que hiciera le sería imposible dominar la crisis que este acontecimiento produciría, crisis que conviene evitar a toda costa ante las difícilísimas circunstancias que el país atraviesa.

Por el contrario, si se le deja su organización actual, y si teniendo en cuenta que ha sido el primer banco que se ha fundado en provincias prestando desde veintiocho años a esta parte considerables servicios al país, se le prorroga su privilegio de emisión, entonces podrá continuar ejerciendo la indisputable influencia que hasta ahora le ha cabido en el desarrollo de la riqueza pública, podrá seguir prestando grandes servicios al Gobierno y, de acuerdo más adelante con el Banco Nacional, podrá también combinar con el mismo operaciones de crédito hasta donde permitan la prudencia y alcancen sus recursos, después de cubiertas las necesidades de la localidad objeto primordial de su creación.

Más claro, este Banco considera la fusión propuesta como la muerte del crédito, la crisis y la importancia [sic.]. La continuación del Banco de Barcelona y la prórroga del término de su concesión serán por el contrario poderosa savia que imprima mayor vida y desarrollo a este comercio e industria, conservando al mismo tiempo nuestro Banco, al par que su robusto crédito, la fuerza necesaria para continuar prestando servicios al Gobierno, así como la posibilidad de combinaciones con el Banco Nacional. La elección, en consecuencia, no debe ser dudosa; así lo estima la Junta de Gobierno de este Banco inspirándose en el más puro patriotismo. Barcelona, 18 de febrero de 1874. Los directores del Banco de Barcelona: J. Jover Serra; J. María Serra; Manuel Girona.»

Actes de la Junta de Govern, 19 de febrer de 1874

Apèndix E.2

Resposta del ministre d'Hisenda, José Echegaray, a la memòria tramesa pel Banc de Barcelona amb relació al projecte de fusió dels bancs provincials en un banc nacional:

«Acabo de leer atentamente la memoria que han tenido Vdes. la bondad de remitirme, memoria escrita con el mayor deseo de acierto e inspirada en la defensa de los intereses de un Banco tan respetado como el de Barcelona. Si fuera hoy a contestar a todos y cada uno de los puntos que abraza dicha memoria, habría de hacerlo amplia y detenidamente, pero deberes oficiales me impiden realizar tal propósito en estos instantes.

Procuraré pues condensar mi pensamiento para que vean Vdes, hasta que punto el Gobierno solicita el patriótico concurso de todos para llevar a cabo una obra nacional que no pertenece a este o aquel partido, sino a todas las fuerzas vivas del país, y otro día con más tiempo desvaneceré muchas dudas y aclararé no pocos conceptos dignos de especial examen. Por de pronto debo a Vdes. una explicación franca y leal. La urgencia de la reunión de los representantes de los bancos provinciales hizo necesario valerse del telégrafo; toda intervención por escrito supone una tardanza que la angustia del tiempo hacía imposibles y no existía otro medio de convocatoria que el medio empleado. Yo esperaba y mi buen deseo y rectas intenciones me daban derecho a suponer que todos entenderían la situación del Ministro de Hacienda y que todos adivinarían los móviles patrióticos que le impulsaban. El crédito del Tesoro es el crédito de la Nación y Vdes. saben cuanto se ha usado y se ha abusado de él para atenciones extraordinarias y minoración de déficits; apelar a él de nuevo sería no solo impolítico sino contrario a los intereses públicos. Mi deber como Ministro me impide reproducir emisiones y aceptar empréstitos que traerían consigo una mayor depreciación de los valores y un mayor desnivel entre los gastos y los ingresos presupuestados. Imposible, absolutamente imposible, acudir al crédito. Por otra parte acudir al contribuyente cuando pesan sobre él sacrificios penosísimos, levantaría un clamoreo general y haría imposible el movimiento de la propiedad de la industria y del comercio. El impuesto sobre la riqueza inmueble ha llegado más allá de lo que aconseja la prudencia y de lo que recomienda el buen sentido. Imposible, imposible también acudir al impuesto.

No queda otro recurso a mi entender que la constitución pronta e inmediata de una gran potencia financiera que utilice los valiosos recursos del país y que con su propio crédito y con las garantías nacionales ayude al Tesoro para salvar a la Hacienda pública de una crisis suprema y a las fortunas particulares del estado de incertidumbre y de temor en que se encuentran.

Dar confianza al país, restableciendo el orden material y moral de esta sociedad perturbada; devolver al crédito su pasada estimación, realizando reformas valerosas y necesarias, acabar con la guerra civil, cueste lo que costase he aquí le propósito del gobierno en general y del Ministro de Hacienda en lo que a su departamento se refiere. Pero esta obra, que siempre sería meritoria y que hoy es altamente patriótica, exige del concurso de todas las colectividades financieras. En momentos supremos se ha visto a otros pueblos levantarse a la altura de las dificultades, con la ayuda de los Bancos y con el auxilio de los intereses que representan. Ejemplos recientes tenemos a la vista y la voluntad y la abnegación salva, salva casi siempre a las Naciones en el orden económico como las salvan en el orden político. Es menester una prueba de virilidad económica para normalizar nuestro Tesoro y nuestro presupuesto y esta prueba no será a costa de liquidaciones violentas ni de intervenciones bastardas en los Bancos provinciales.

La fusión de los establecimientos privilegiados de crédito está maduramente estudiada y con tal espíritu de imparcialidad que lejos de resultar pérdidas para nadie, producirá beneficios para todos; pero los detalles de esta cuestión deben ser objeto mas que de una carta de una conferencia, y he aquí por qué yo deseo que vengan a Madrid representantes de toda la banca en provincias. Y cuando se trata de un banco como el de Barcelona, dispuesto en todos tiempos a mitigar las grandes crisis comerciales y a favorecer con sus propios recursos al Tesoro nacional, de un Banco que ha sobrevivido a grandes contratiempos y que sirve de poderoso auxiliar a un pueblo trabajador e inteligente, de un banco en fin, cuyos administradores son modelo de celo y de actividad, dicho queda que ha de continuar dirigido y aconsejado por la influencia legitima de los que contribuyeron a la prosperidad del establecimiento. No es la fusión la absorción de todos los Bancos en uno a costa y en daño de los demás. La fusión es la condensación de fuerzas y de capitales para salvar económicamente al país, conservando por lo demás en lo posible, que será mucho, dichos establecimientos, la fisonomía propia y provincial que les caracteriza. No teman Vd, no, que desaparezcan el carácter propio de ese Banco.

Prueba de ello que el Banco de España no ha solicitado dicha fusión, y solo cuando el gobierno le hizo comprender que era un acto de abnegación y de patriotismo y que se podía realizar con ventaja de todos, fue cuando aceptó el pensamiento. Al gobierno corresponde, pues la iniciativa, y corresponderá en su día la gloria o la responsabilidad de la medida. Tengan VV en cuenta por fin, que el privilegio del Banco de Barcelona esta a punto de espirar y en estas circunstancias creo yo que les conviene a VV aceptar el proyecto, como un nuevo y más lucrativo ejemplo de sus capitales y como una seguridad para el porvenir.

El Gobierno, a pesar de que está decidido a realizar la idea de un Banco Nacional, persiste y persistirá en llegar a una avenencia, seguro de que alejando preocupaciones locales y temores infundados, se vendrá a una concordia digna y honrosa para todos, y sobre todo para la Nación a la que debemos nuestro trabajo y nuestros comunes esfuerzos. Por todas estas razones agradecería a Vdes. como amigo y como Ministro que nombrasen una comisión a la que daré de palabra a su razón y a su voluntad la convicción de que el pensamiento es para ese Banco, como para todos, altamente ventajoso, y salvar el Tesoro público como ninguno.»

Actes de la Junta de Govern, 27 de febrer de 1874

ANNEX

Aquest annex recull els balanços i els comptes de resultats del Banc de Barcelona corresponents als trenta anys estudiats en el present volum. Les dades procedeixen de les memòries semestrals de l'entitat. S'ha preferit aquesta font al recull publicat pel propi Banc en ocasió del seu cinquantè aniversari perquè proporciona una informació més completa i coherent.

Malauradament, entre la documentació del Banc actualment disponible a l'Arxiu Nacional de Catalunya no hi ha els llibres de comptabilitat, tret dels corresponents als darrers anys de la vida de l'entitat. No ha estat possible, en conseqüència, de fer un seguiment puntual de les pràctiques comptables adoptades pel Banc. Això no obstant, algunes informacions contingudes a les actes de les diverses juntes que governaven l'entitat permeten sospitar que algunes d'aquestes pràctiques no eren plenament ortodoxes. La alteració més significativa era el manteniment tant a l'actiu com al passiu de partides de comptes transitoris que aplegaven moviments de diversa índole que els directius estimaven que no convenia fer públics.¹ Els comptes transitoris del passiu, per exemple, rebien els ingressos derivats del rendiment de les inversions fetes amb el capital propi del Banc, que no s'inclouïen, doncs, en el compte de resultats. També engrossien aquests comptes els beneficis obtinguts per la compra-venda d'abonarés de xavalla i per la venda de valors o béns procedents de préstecs impagats. Els comptes transitoris d'actiu, pel seu costat, aplegaven, entre altres conceptes, algunes partides de fallits o pèrdues. En alguns moments sembla que també van incloure les inversions lligades al capital propi, usualment deute públic. De tant en tant, la Junta de Govern decidia utilitzar els excedents acumulats als comptes transitoris de passiu per amortitzar partides d'incobrables o per engrossir les reserves. Ens trobem així que els ingressos enregistrats al compte de resultats no són tots els efectivament obtinguts pel Banc, i que les pèrdues per fallits o altres raons sovint no apareixen com a tals en els comptes. També s'observen augments de les reserves que no es corresponen amb la respectiva dotació de beneficis.

A banda d'aquests problemes, el nivell de detall que ofereixen les memòries de l'estat comptable de l'entitat és força pobre. Pel que fa al balanç, resulta més informatiu el passiu que l'actiu. De fet, els crèdits a clients venen agrupats en una sola partida. Si hem pogut estudiar la distribució del crèdit per modalitats ha estat gràcies a informació complementària i no pas als balanços. Pel que fa al compte de resultats, els ingressos es presenten en una sola partida, la qual cosa no permet conèixer la rendibilitat real de les diverses inversions.

1. Aquestes partides prenen diverses denominacions segons els anys i han estat agrupades en aquest annex com a «Altres deutors» i «Altres creditors».

El Banc de Barcelona, 1844-1874

Les alteracions esmentades, per la seva magnitud, segurament no representarien cap canvi substantiu en els comptes generals del Banc ni, consegüentment, en les anàlisis que hem realitzat sobre la seva base. Podem pensar que les xifres següents reflecteixen amb una raonable exactitud l'evolució econòmica del Banc. Això no obstant, no hi ha dubte de que un coneixement més exhaustiu i més precís de la realitat comptable de l'entitat hauria aportat més elements de judici sobre la seva trajectòria.

La preparació i homogeneïtzació d'aquestes dades la van dur a terme inicialment Yolanda Blaso i Pilar Nogués, que han publicat alguns treballs basats en l'anàlisi comptable del Banc (vegeu la bibliografia). Volem agrair de forma molt especial a Pilar Nogués la seva col·laboració i generositat.

BALANÇOS DEL BANC DE BARCELONA (duros)

ACTIU	30/06/1846	31/12/1846	30/06/1847	31/12/1847
CAIXA	610.532	652.507	581.775	636.662
- Metàl·lic a caixa	573.702	600.114	526.365	591.246
- Bitllets del Banc de Barcelona a caixa	6.340	23.890	32.940	30.430
- Abonarés de xavalla	—	—	—	—
- Altres conceptes de caixa	30.491	28.503	22.470	14.986
VALORS EN CARTERA	925.645	1.743.919	1.960.628	2.146.559
ALTRES DEUTORS	89.950	11.338	1.528	19.577
IMMOBILITZAT	6.821	7.631	8.273	8.450
- Material	2.881	3.193	3.440	3.816
- Immaterial	3.940	4.438	4.834	4.634
ACCIONISTES (desemborsaments no exigits)	750.000	626.375	625.050	500.000
TOTAL ACTIU	2.382.948	3.041.770	3.177.254	3.311.248
PASSIU	30/06/1846	31/12/1846	30/06/1847	31/12/1847
RECURSOS ALIENS	1.360.387	2.006.412	2.121.414	2.238.189
- Bitllets emesos	541.000	1.000.000	1.160.000	1.492.500
- Comptes corrents	297.525	573.010	527.717	406.719
- Dipòsits	370.232	401.561	410.706	309.374
- Altres creditors	151.630	31.841	22.992	29.596
RECURSOS PROPIS	1.022.562	1.035.359	1.055.840	1.073.059
- Beneficis	22.562	30.104	43.560	51.567
- Reserves	—	5.255	12.280	21.492
- Capital nominal	1.000.000	1.000.000	1.000.000	1.000.000
TOTAL PASSIU	2.382.948	3.041.770	3.177.254	3.311.248

30/06/1848	31/12/1848	30/06/1849	31/12/1849	30/06/1850	31/12/1850
728.008	637.588	968.517	915.358	1.464.662	1.538.346
364.740	613.108	968.490	913.141	1.458.930	1.535.372
363.220	24.480	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—
48	0	27	2.218	5.732	2.974
1.284.182	1.164.660	959.995	1.065.003	1.026.922	1.211.391
154.394	227.981	159.779	125.318	96.339	41.340
8.431	8.672	8.433	8.875	8.625	9.505
3.820	4.051	3.941	3.816	3.691	3.923
4.611	4.621	4.493	5.060	4.935	5.581
375.000	500.000	625.000	750.000	750.000	750.000
2.550.015	2.538.901	2.721.724	2.864.554	3.346.548	3.550.582
30/06/1848	31/12/1848	30/06/1849	31/12/1849	30/06/1850	31/12/1850
1.502.845	1.485.799	1.670.655	1.814.689	2.307.492	2.503.405
1.097.500	1.097.500	886.430	661.280	490.490	471.140
151.762	206.082	570.304	876.201	1.348.661	1.595.192
251.311	167.114	183.717	210.393	263.280	228.500
2.272	15.103	30.204	66.815	205.062	208.573
1.047.170	1.053.101	1.051.069	1.049.865	1.039.056	1.047.177
31.191	28.977	20.392	19.188	14.056	22.177
15.979	24.124	30.677	30.677	25.000	25.000
1.000.000	1.000.000	1.000.000	1.000.000	1.000.000	1.000.000
2.550.015	2.538.901	2.721.724	2.864.554	3.346.548	3.550.582

El Banc de Barcelona, 1844-1874

ACTIU	30/06/1851	31/12/1851	30/06/1852	31/12/1852
CAIXA	1.569.871	1.896.590	3.640.817	2.427.119
- Metàl·lic a caixa	1.543.513	1.875.235	3.633.420	2.332.666
- Bitllets del Banc de Barcelona a caixa	—	—	—	—
- Abonarés de xavalla	—	—	—	76.452
- Altres conceptes de caixa	26.359	21.355	7.397	18.001
VALORS EN CARTERA	1.666.967	1.186.191	1.041.807	1.760.058
ALTRES DEUTORS	46.426	144.602	104.686	143.373
IMMOBILITZAT	9.501	9.251	9.001	8.751
- Material	3.957	3.832	3.707	3.582
- Immaterial	5.544	5.419	5.294	5.169
ACCIONISTES (desemborsaments no exigits)	750.000	750.000	750.000	750.000
TOTAL ACTIU	4.042.766	3.986.635	5.546.312	5.089.302
PASSIU	30/06/1851	31/12/1851	30/06/1852	31/12/1852
RECURSOS ALIENS	2.992.693	2.934.056	4.503.834	4.036.664
- Bitllets emesos	452.130	422.230	342.690	265.740
- Comptes corrents	1.968.777	1.879.169	3.489.242	3.247.699
- Dipòsits	215.980	330.820	327.268	249.169
- Altres creditors	355.806	301.836	344.634	274.057
RECURSOS PROPIS	1.050.073	1.052.579	1.042.478	1.052.638
- Beneficis	25.073	27.579	17.478	27.638
- Reserves	25.000	25.000	25.000	25.000
- Capital nominal	1.000.000	1.000.000	1.000.000	1.000.000
TOTAL PASSIU	4.042.766	3.986.635	5.546.312	5.089.302

ACTIU	30/06/1856	31/12/1856	30/06/1857	31/12/1857
CAIXA	3.701.572	1.433.917	2.004.395	1.655.167
- Metàl·lic a caixa	2.352.175	947.837	1.288.903	786.103
- Bitllets del Banc de Barcelona a caixa	847.525	56.340	290.810	397.790
- Abonarés de xavalla	492.665	426.640	411.415	461.385
- Altres conceptes de caixa	9.207	3.100	13.267	9.889
VALORS EN CARTERA	2.305.570	2.657.670	2.319.503	2.195.265
ALTRES DEUTORS	43.166	105.841	319.793	220.725
IMMOBILITZAT	7.927	132.654	132.388	133.346
- Material	3.633	128.485	128.344	129.427
- Immaterial	4.294	4.169	4.044	3.919
ACCIONISTES (desemborsaments no exigits)	1.500.000	3.250.000	3.000.000	3.000.000
TOTAL ACTIU	7.558.235	7.580.083	7.776.078	7.204.503
PASSIU	30/06/1856	31/12/1856	30/06/1857	31/12/1857
RECURSOS ALIENS	5.469.167	3.488.160	3.659.901	3.084.074
- Bitllets emesos	1.000.000	1.400.000	1.600.000	1.850.000
- Comptes corrents	3.801.980	1.863.495	1.822.974	1.064.817
- Dipòsits	250.670	158.740	171.933	73.551
- Altres creditors	416.517	65.926	64.994	95.706
RECURSOS PROPIS	2.089.068	4.091.922	4.116.177	4.120.429
- Beneficis	54.881	52.936	66.177	63.113
- Reserves	34.187	38.987	50.000	57.316
- Capital nominal	2.000.000	4.000.000	4.000.000	4.000.000
TOTAL PASSIU	7.558.235	7.580.083	7.776.078	7.204.503

30/06/1853	31/12/1853	30/06/1854	31/12/1854	30/06/1855	31/12/1855
3.150.843	2.317.778	2.279.506	1.665.254	2.222.702	2.784.185
2.808.153	2.000.973	1.915.466	1.331.943	1.783.756	2.074.422
1.450	1.420	7.390	5.570	15.260	163.950
334.556	299.995	346.913	325.013	405.715	534.360
6.684	15.390	9.737	2.728	17.971	11.453
1.340.950	1.676.977	1.742.031	2.047.954	1.663.875	1.822.611
69.329	36.537	43.658	171.976	272.354	145.608
8.501	8.251	8.001	7.501	7.251	7.001
3.457	3.332	3.207	2.832	2.707	2.582
5.044	4.919	4.794	4.669	4.544	4.419
750.000	750.000	750.000	750.000	1.131.090	1.575.000
5.319.623	4.789.543	4.823.196	4.642.684	5.297.272	6.334.405

30/06/1853	31/12/1853	30/06/1854	31/12/1854	30/06/1855	31/12/1855
4.270.344	3.734.310	3.763.937	3.576.748	3.729.217	4.263.481
250.000	250.000	250.000	250.000	250.000	527.850
3.384.485	2.843.979	3.078.963	2.982.867	3.228.337	3.521.516
328.560	390.641	216.676	281.682	248.454	211.262
307.299	249.690	218.298	62.200	2.426	2.853
1.049.280	1.055.233	1.059.260	1.065.936	1.568.055	2.070.924
24.280	30.233	34.260	40.936	43.055	43.064
25.000	25.000	25.000	25.000	25.000	27.860
1.000.000	1.000.000	1.000.000	1.000.000	1.500.000	2.000.000
5.319.623	4.789.543	4.823.196	4.642.684	5.297.272	6.334.405

30/06/1858	31/12/1858	30/06/1859	31/12/1859	30/06/1860	31/12/1860
1.358.091	1.550.727	1.662.062	2.946.558	2.010.490	1.630.720
761.401	973.143	556.965	2.125.385	1.254.358	1.095.556
148.135	162.480	763.505	409.795	432.765	276.805
438.550	414.880	339.850	407.340	312.410	241.325
10.005	224	1.742	4.038	10.957	17.034
2.353.542	3.095.596	3.136.301	2.819.392	2.909.134	3.191.792
487.617	274.292	91.457	91.918	234.524	263.924
134.247	116.176	154.868	168.389	175.677	177.831
130.453	112.507	151.324	164.971	172.387	174.668
3.794	3.669	3.544	3.417	3.290	3.163
3.000.000	1.000.000	1.000.000	1.000.000	1.000.000	1.000.000
7.333.498	6.036.792	6.044.688	7.026.257	6.329.825	6.264.268

30/06/1858	31/12/1858	30/06/1859	31/12/1859	30/06/1860	31/12/1860
3.203.905	3.887.057	3.887.655	4.861.481	4.164.187	4.098.944
1.850.000	2.124.275	2.424.275	2.586.880	2.415.380	2.526.980
1.160.837	1.512.902	1.254.019	1.955.236	1.571.917	1.383.103
98.577	164.417	123.931	209.447	91.670	115.949
94.491	85.463	85.430	109.918	85.221	72.912
4.129.592	2.149.735	2.157.033	2.164.776	2.165.637	2.165.324
65.576	78.604	65.734	64.776	65.637	65.324
64.016	71.131	91.299	100.000	100.000	100.000
4.000.000	2.000.000	2.000.000	2.000.000	2.000.000	2.000.000
7.333.498	6.036.792	6.044.688	7.026.257	6.329.825	6.264.268

El Banc de Barcelona, 1844-1874

ACTIU	30/06/1861	31/12/1861	30/06/1862	31/12/1862
CAIXA	1.574.514	2.035.732	2.169.514	2.335.149
- Metàl·lic a caixa	546.992	1.152.577	683.191	689.880
- Bitllets del Banc de Barcelona a caixa	753.390	800.345	1.301.505	1.397.085
- Abonarés de xavalla	260.050	58.660	172.060	235.545
- Altres conceptes de caixa	14.082	24.149	12.758	12.639
VALORS EN CARTERA	2.707.265	3.233.080	2.858.871	2.294.945
ALTRES DEUTORS	252.992	213.335	213.215	461.223
IMMOBILITZAT	177.237	131.999	131.704	131.409
- Material	174.201	129.090	128.922	128.754
- Immaterial	3.036	2.909	2.782	2.655
ACCIONISTES (desemborsaments no exigits)	1.000.000	1.000.000	1.000.000	1.000.000
TOTAL ACTIU	5.712.008	6.614.145	6.373.304	6.222.726
PASSIU	30/06/1861	31/12/1861	30/06/1862	31/12/1862
RECURSOS ALIENS	3.546.142	4.446.620	4.201.962	4.052.197
- Bitllets emesos	2.651.190	3.105.980	2.969.990	2.969.990
- Comptes corrents	695.859	1.112.221	1.000.663	870.743
- Dipòsits	128.236	158.716	118.909	151.521
- Altres creditors	70.857	69.703	112.399	59.943
RECURSOS PROPIS	2.165.866	2.167.525	2.171.342	2.170.529
- Beneficis	65.866	67.525	71.342	70.529
- Reserves	100.000	100.000	100.000	100.000
- Capital nominal	2.000.000	2.000.000	2.000.000	2.000.000
TOTAL PASSIU	5.712.008	6.614.145	6.373.304	6.222.726

ACTIU	30/06/1866	31/12/1866	30/06/1867	31/12/1867
CAIXA	2.920.169	6.535.725	5.523.420	6.061.815
- Metàl·lic a caixa	1.689.965	5.497.335	4.206.083	5.175.221
- Bitllets del Banc de Barcelona a caixa	721.090	397.230	673.670	255.070
- Abonarés de xavalla	509.015	641.030	643.575	631.485
- Altres conceptes de caixa	99	130	91	39
VALORS EN CARTERA	2.564.351	1.512.134	1.700.584	1.931.929
ALTRES DEUTORS	907.519	1.604.648	2.581.814	2.630.347
IMMOBILITZAT	130.900	130.550	130.160	130.360
- Material	129.200	129.000	128.730	129.230
- Immaterial	1.700	1.550	1.430	1.130
ACCIONISTES (desemborsaments no exigits)	500.000	500.000	500.000	500.000
TOTAL ACTIU	7.022.939	10.283.057	10.435.978	11.254.450
PASSIU	30/06/1866	31/12/1866	30/06/1867	31/12/1867
RECURSOS ALIENS	4.827.996	8.036.816	8.154.269	8.949.354
- Bitllets emesos	3.319.965	4.299.965	4.469.185	4.499.685
- Comptes corrents	1.265.957	3.381.846	3.296.613	3.986.916
- Dipòsits	239.774	352.493	369.930	454.118
- Altres creditors	2.300	2.513	18.541	8.635
RECURSOS PROPIS	2.194.943	2.246.241	2.281.710	2.305.096
- Beneficis	94.943	119.291	131.710	155.096
- Reserves	100.000	126.949	150.000	150.000
- Capital nominal	2.000.000	2.000.000	2.000.000	2.000.000
TOTAL PASSIU	7.022.939	10.283.057	10.435.978	11.254.450

30/06/1863	31/12/1863	30/06/1864	31/12/1864	30/06/1865	31/12/1865
1.792.217	2.446.890	2.241.098	1.978.922	1.926.993	2.208.101
569.473	949.096	1.259.690	1.296.817	1.003.099	1.478.407
978.585	1.185.790	666.370	399.840	512.835	295.385
225.675	308.590	312.625	281.250	410.070	431.205
18.484	3.414	2.414	1.016	989	3.104
3.237.382	3.090.019	2.663.906	2.250.730	2.497.690	2.891.697
108.277	91.829	473.268	906.345	1.048.178	719.279
132.195	131.855	132.470	132.090	131.700	131.320
129.670	129.460	130.210	129.960	129.700	129.450
2.525	2.395	2.260	2.130	2.000	1.870
1.000.000	1.000.000	1.000.000	1.000.000	1.000.000	1.000.000
6.270.071	6.760.593	6.510.742	6.268.088	6.604.561	6.950.397

30/06/1863	31/12/1863	30/06/1864	31/12/1864	30/06/1865	31/12/1865
4.099.066	4.589.225	4.312.093	4.084.530	4.406.651	4.740.062
2.969.990	2.969.990	2.969.990	2.969.990	2.969.990	2.969.990
944.840	1.351.425	1.147.583	986.962	1.263.133	1.494.459
126.818	208.993	183.445	117.681	163.054	250.755
57.417	58.817	11.075	9.898	10.475	24.858
2.171.005	2.171.367	2.198.649	2.183.558	2.197.910	2.210.335
71.005	71.367	98.649	83.558	97.910	110.335
100.000	100.000	100.000	100.000	100.000	100.000
2.000.000	2.000.000	2.000.000	2.000.000	2.000.000	2.000.000
6.270.071	6.760.593	6.510.742	6.268.088	6.604.561	6.950.397

30/06/1868	31/12/1868	30/06/1869	31/12/1869	30/06/1870	31/12/1870
8.125.871	5.610.282	6.272.130	8.681.080	9.762.387	11.229.599
7.402.875	5.022.995	5.607.405	7.637.244	9.256.377	10.451.062
243.175	308.240	295.310	572.820	98.360	345.650
479.775	278.975	369.315	470.900	407.555	432.785
46	72	100	117	95	103
1.584.929	3.933.537	3.438.563	3.248.189	2.721.164	2.481.329
1.673.071	614.128	875.887	31.414	—	20.507
130.300	131.172	130.300	129.800	129.300	128.800
129.400	130.472	129.700	129.250	128.800	128.350
900	700	600	550	500	450
500.000	500.000	500.000	500.000	500.000	500.000
12.014.171	10.789.118	11.216.880	12.590.483	13.112.851	14.360.236

30/06/1868	31/12/1868	30/06/1869	31/12/1869	30/06/1870	31/12/1870
9.721.334	8.529.197	8.958.511	10.342.257	10.881.877	12.133.039
4.499.685	4.499.685	4.499.685	4.499.685	4.374.960	4.374.960
4.454.839	3.320.297	3.774.429	4.125.501	4.294.216	5.205.235
749.940	702.551	676.607	972.535	1.391.197	1.798.766
16.869	6.663	7.791	744.536	821.505	754.078
2.292.837	2.259.921	2.258.369	2.248.226	2.230.973	2.227.196
142.837	109.921	108.369	98.226	80.973	77.196
150.000	150.000	150.000	150.000	150.000	150.000
2.000.000	2.000.000	2.000.000	2.000.000	2.000.000	2.000.000
12.014.171	10.789.118	11.216.880	12.590.483	13.112.851	14.360.235

El Banc de Barcelona, 1844-1874

ACTIU	30/06/1871	31/12/1871	30/06/1872	31/12/1872
CAIXA	10.866.875	9.476.466	6.911.458	11.819.303
- Metàl·lic a caixa	10.240.208	8.982.848	6.472.136	11.356.641
- Bitllets del Banc de Barcelona a caixa	212.040	120.495	116.850	93.305
- Abonars de xavalla	414.545	373.055	322.360	369.295
- Altres conceptes de caixa	82	68	111	61
VALORS EN CARTERA	2.998.390	5.520.289	7.473.428	3.017.549
ALTRES DEUTORS	1.313	—	4.908	153.601
IMMOBILITZAT	128.300	127.700	127.250	126.800
- Material	127.900	127.400	127.000	126.600
- Immaterial	400	300	250	200
ACCIONISTES (desemborsaments no exigits)	500.000	500.000	500.000	500.000
TOTAL ACTIU	14.494.879	15.624.455	15.017.044	15.617.253
PASSIU	30/06/1871	31/12/1871	30/06/1872	31/12/1872
RECURSOS ALIENS	12.245.655	13.374.626	12.692.641	13.356.936
- Bitllets emesos	4.374.960	4.374.960	4.374.960	4.374.960
- Comptes corrents	5.467.314	6.419.119	5.376.068	6.044.794
- Dipòsits	1.627.736	1.674.638	2.015.762	2.160.533
- Altres creditors	775.645	905.910	925.850	776.649
RECURSOS PROPIS	2.249.223	2.249.829	2.324.403	2.260.317
- Beneficis	99.223	99.829	174.403	110.317
- Reserves	150.000	150.000	150.000	150.000
- Capital nominal	2.000.000	2.000.000	2.000.000	2.000.000
TOTAL PASSIU	14.494.879	15.624.455	15.017.044	15.617.253

30/06/1873	31/12/1873	30/06/1874	31/12/1874
9.223.844	7.189.875	7.976.234	5.548.478
7.937.046	6.514.855	6.736.551	5.128.682
1.022.570	442.710	960.440	419.780
264.090	232.245	279.170	—
139	65	72	16
2.589.713	2.559.278	1.867.983	1.540.795
148.189	1.807.734	1.544.313	1.195.029
126.300	125.800	125.400	125.200
126.150	125.700	125.350	125.175
150	100	50	25
500.000	500.000	500.000	500.000
12.588.047	12.182.687	12.013.930	8.909.502
30/06/1873	31/12/1873	30/06/1874	31/12/1874
10.349.216	9.972.624	9.798.499	6.693.127
4.374.960	4.374.960	4.374.960	594.255
3.499.146	3.818.461	4.404.247	4.947.542
1.302.827	1.198.343	1.008.270	1.141.357
1.172.284	580.860	11.022	9.973
2.238.830	2.210.064	2.215.432	2.216.375
88.830	60.064	65.432	66.375
150.000	150.000	150.000	150.000
2.000.000	2.000.000	2.000.000	2.000.000
12.588.047	12.182.687	12.013.930	8.909.502

Compte de Resultats (duros)

Semestre	I/1846	II/1846	I/1847	II/1847	I/1848	II/1848	I/1849	II/1849	I/1850	II/1850
INGRESSOS	33.069	41.019	51.397	60.989	41.400	37.927	29.043	26.379	22.402	29.436
- Utilitat total	33.069	41.019	51.397	60.989	41.400	37.927	29.043	26.379	22.402	29.436
DESPESES	10.507	10.915	7.837	9.422	10.209	8.949	8.652	7.191	8.346	7.259
- Pagament d'interessos i comissions	583	3.424	1.038	407	678	189	120	149	112	251
- Despeses de personal	8.114	6.154	5.386	7.228	6.348	5.992	5.430	5.377	5.125	5.677
- Dotació d'amortitzacions	250	250	250	250	250	250	250	250	250	250
- Altres despeses	1.561	1.087	1.163	1.536	2.933	2.518	2.852	1.415	2.859	1.081
BENEFICI	22.562	30.104	43.560	51.567	31.191	28.977	20.392	19.188	14.056	22.177

Semestre	I/1851	II/1851	I/1852	II/1852	I/1853	II/1853	I/1854	II/1854	I/1855	II/1855
INGRESSOS	32.090	35.230	25.586	35.914	32.381	38.797	42.561	50.151	52.171	53.176
- Utilitat total	32.090	35.230	25.586	35.914	32.381	38.797	42.561	50.151	52.171	53.176
DESPESES	7.017	7.651	8.108	8.276	8.102	8.564	8.302	9.215	9.116	10.112
- Pagament d'interessos i comissions	254	275	271	495	229	247	241	308	175	251
- Despeses de personal	5.669	5.687	5.825	6.291	6.246	6.061	5.834	6.821	6.716	7.421
- Dotació d'amortitzacions	250	250	250	250	250	250	250	250	250	250
- Altres despeses	844	1.439	1.762	1.241	1.376	2.007	1.976	1.836	1.976	2.190
BENEFICI	25.073	27.579	17.478	27.638	24.280	30.233	34.260	40.936	43.055	43.064

Semestre	I/1856	II/1856	I/1857	II/1857	I/1858	II/1858	I/1859	II/1859	I/1860	II/1860
INGRESSOS	65.948	69.648	81.536	76.499	77.805	91.499	80.274	80.332	78.681	29.436
- Utilitat total	65.948	69.648	81.536	76.499	77.805	91.499	80.274	80.332	78.681	29.436
DESPESES	11.066	16.712	15.359	13.386	12.229	12.895	14.540	15.557	13.044	7.259
- Pagament d'interessos i comissions	849	1.583	519	380	427	762	766	665	1.180	251
- Despeses de personal	7.781	8.386	8.380	8.659	8.298	8.171	8.232	8.117	8.081	5.677
- Dotació d'amortitzacions	250	250	250	250	250	250	250	295	295	250
- Altres despeses	2.186	6.493	6.210	4.097	3.255	3.712	5.292	6.480	3.488	1.081
BENEFICI	54.881	52.936	66.177	63.113	65.576	78.604	65.734	64.776	65.637	22.177

Semestre	I/1861	II/1861	I/1862	II/1862	I/1863	II/1863	I/1864	II/1864	I/1865	II/1865
INGRESSOS	78.961	80.079	83.247	82.486	83.419	85.685	114.972	98.325	114.177	125.710
- Utilitat total	78.961	80.079	83.247	82.486	83.419	85.685	114.972	98.325	114.177	125.710
DESPESES	13.095	12.554	11.905	11.957	12.414	14.318	16.323	14.767	16.267	15.375
- Pagament d'interessos i comissions	926	1.027	446	459	468	551	310	534	332	63
- Despeses de personal	8.118	8.016	7.897	7.891	7.813	7.875	7.973	8.118	9.633	9.630
- Dotació d'amortitzacions	295	295	295	295	342	340	389	380	390	380
- Altres despeses	3.756	3.217	3.267	3.313	3.792	5.552	7.652	5.735	5.913	5.302
BENEFICI	65.866	67.525	71.342	70.529	71.005	71.367	98.649	83.558	97.910	110.335

Semestre	I/1866	II/1866	I/1867	II/1867	I/1868	II/1868	I/1869	II/1869	I/1870	II/1870
INGRESSOS	108.766	135.798	149.887	174.926	162.033	127.998	126.854	115.882	98.412	102.623
- Utilitat total	108.766	135.798	149.887	174.926	162.033	127.998	126.854	115.882	98.412	102.623
DESPESES	13.823	16.506	18.177	19.830	19.196	18.077	18.485	17.655	17.439	25.427
- Pagament d'interessos i comissions	282	154	103	80	80	158	79	119	55	96
- Despeses de personal	9.626	10.108	10.909	11.051	10.947	11.449	11.512	11.376	11.328	11.210
- Dotació d'amortitzacions	420	350	390	500	710	600	872	500	500	500
- Altres despeses	3.495	5.895	6.776	8.198	7.459	5.870	6.022	5.660	5.555	13.621
BENEFICI	94.943	119.291	131.710	155.096	142.837	109.921	108.369	98.226	80.973	77.196

Semestre	I/1871	II/1871	I/1872	II/1872	I/1873	II/1873	I/1874	II/1874
INGRESSOS	123.032	124.240	209.214	135.404	112.898	81.604	81.167	79.742
- Utilitat total	123.032	124.240	209.214	135.404	112.898	81.604	81.167	79.742
DESPESES	23.808	24.411	34.811	25.087	24.067	21.540	15.735	13.367
- Pagament d'interessos i comissions	86	195	250	98	169	92	154	—
- Despeses de personal	11.389	11.372	11.151	11.374	10.930	10.923	11.377	10.639
- Dotació d'amortitzacions	500	600	450	450	500	500	400	200
- Altres despeses	11.833	12.245	22.961	13.166	12.468	10.026	3.805	2.528
BENEFICI	99.223	99.829	174.403	110.317	88.830	60.064	65.432	66.375

BIBLIOGRAFIA

- ADROER, Anna M. i FELIU, Gaspar (1989), *Història de la Taula de Canvi de Barcelona, seu fundacional de la Caixa de Barcelona*. Caixa de Barcelona, Barcelona.
- AGUADO Y SINOBAS, Mariano (1866), *El banco nacional y sus consecuencias*. Imprenta de El Cascabel a cargo de M. Bernardino, Madrid.
- ANES, Rafael (1974), "El Banco de España (1868-1914), Un banco nacional", a G. Tortella, dir. *La Banca española en la Restauración. I. Política y finanzas*. Banco de España, Madrid, pp. 107-215.
- BAGEHOT, Walter (1873), *Lombard Street. A Description of the Money Market*. Paul Kegan, Londres
- BACHELOR, Roy A. (1986) "The Avoidance of Catastrophe: Two Nineteenth-century Banking Crises", a F. Capie and G.E. Wood, eds., *Financial Crises and the World Banking System*. Macmillan, Londres, 41-73.
- BENET, Josep i MARTÍ, Casimir (1976), *Barcelona a mitjan segle XIX. El moviment obrer durant el bienni progresista*. Curial, Barcelona, 2vols.
- BERGER, Helge y SPOERER, Mark (2001), "Economic Crises and the European Revolutions of 1848", *Journal of Economic History*, vol. 61, n. 2., pp. 293-326.
- BLASCO, Yolanda (2006a), "Manuel Girona" a F. Cabana, coord., *Cien empresarios catalanes*, Editorial LID, Madrid, pp. 87-94
- BLASCO, Yolanda (2006b), "La aparición del Banco de Barcelona, 1844-48", a R. Grau (coord.), *La ciutat i les revolucions, 1808-1868. II, el procés d'industrialització*. Ajuntament de Barcelona, Barcelona, pp.177-196.
- BLASCO, Yolanda (2007a), "El Banc de Barcelona i els orígens de la banca moderna", *Recerques*, 54, pp. 5-30.
- BLASCO, Yolanda (2007b), "'Retornos' de América, banca y capital humano. El caso de Jaime Badía.", *Revista de Historia Social*, 59, pp. 125-149
- BLASCO, Yolanda i NOGUÉS, Pilar (2004), "The business management of the Bank of Barcelona (1844-56), An interpretation based on accounting analysis", *European Business History Association-2004 Conference*, Barcelona, session 2E
<http://www.econ.upf.edu/ebha2004/.html#session1>.

- BLASCO, Yolanda i NOGUÉS, Pilar, (2007, a), "The accounting mirror of the banking business: The Bank of Barcelona (1845-1856)", *De Computis*, 7, pp. 3-37.
- BLASCO, Yolanda i NOGUÉS, Pilar, (2007, b), "La política crediticia del Bando de Barcelona entre 1845 y 1856: ¿prudente o pro-cíclica", *Revista de Historia Industrial*, 34, pp. 11-38.
- BRODER, Albert (1984), *Le role des intérêts étrangers dans l'économie espagnole, 1768-1925*. Thèse. de doctorat d'Etat, Université de Paris.
- CABANA, Francesc (1965), *La banca a Catalunya*. Edicions 62, Barcelona.
- CABANA, Francesc (1978), *Història del Banc de Barcelona. 1844-1920*. Edicions 62. Barcelona
- CABANA, Francesc (1992-94), *Fàbriques i empresaris: els protagonistes de la revolució industrial a Catalunya*. Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 4 vols.
- CABANA, Francesc (1996), *La burgesia catalana una aproximació històrica*. Proa. Barcelona.
- CABANA, Francesc (1996-2000), *Caixes i Bancs de Catalunya*, Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 4 vols.
- CABANA, Francesc (2002), *Manuel Girona semblança i antologia de textos*. Pòrtic. Barcelona.
- CABANA, Francesc (2007), *La fallida del Banc de Barcelona (1920)*. Pòrtic, Barcelona.
- CALOSCI, Laura (2000) *Mercanti genovesi a Barcellona tra XVII e XIX secolo. La Famiglia Villavecchia*. Università degli studio di Milano. Facoltà di Lettere e Filosofia. Tesi de licenziatura.
- CAMERON, Rondo (1971), *Francia y el desarrollo económico de Europa, 1800-1914*, Tecnos, Madrid.
- CAMERON, Rondo, ed. (1972), *Banking and Economic Development: some Lessons of History*. Oxford University Press, Oxford.
- CAMERON, Rondo (1974), *La banca en los primeras etapas de la industrialización*. Tecnos, Madrid.
- CAMPS, Joan (1978), *La guerra dels matiners i el catalanisme polític (1846-1849)*. Curial, Barcelona.
- CANOSA, Ramon (1945), *Un siglo de banca privada, 1845-1945. Apuntes para una historia de las finanzas españolas*. Nuevas Gráficas, Madrid.
- CARBONELL, Montserrat (1997), *Sobreviure a Barcelona. Dones pobres i assistència al segle XVIII*. Eumo, Barcelona.

- CARBONELL, Montserrat (2000), "Using Microcredit and Restructuring Households: Two Complementary Survival Strategies in Late Eighteenth-Century Barcelona", *International Review of Social History*, 45, pp. 71-92
- CARRERA PUJAL, Jaime (1947), *Historia política y económica de Cataluña. Siglos XVI al XVIII*. Bosch, Barcelona, 4 vols.
- CARRERA PUJAL, Jaime (1961), *La economía de Cataluña en el siglo XIX*. Bosch, Barcelona, 4 vols.
- CARRERAS, Albert (1990a), *Industrialización española: estudios de historia cuantitativa*. Espasa Calpe. Madrid.
- CARRERAS, Albert (1990b), "Cataluña, primera región industrial de España" a, J. Nadal y A. Carreras (dir.), *Pautas regionales de la industrialización española: siglos XIX y XX*. Ariel. Barcelona, pp. 259-295.
- CARRERAS, Albert (1999), "Misericordia pública y prosperidad privada durante el sexenio democrático" a *Doctor Jordi Nadal. La industrialització i el desenvolupament econòmic d'Espanya*. Universitat de Barcelona, Barcelona, pp. 777-794.
- CARRERAS, Albert i Tafunell, Xavier, coords. (2005), *Estadísticas históricas de España. Siglos XIX-XX*. Fundación BBVA. Madrid.
- CARRERAS, Albert i Yáñez, César (1992), "El puerto en la época industrial: una síntesis histórica" a J. Clavera et alia: *Economía e historia del puerto de Barcelona*. Cívitas, Madrid, pp. 81-157.
- CASTAÑEDA, Lluís (1991), "Sector financer i mercat de capitals al primer terç del segle XIX" a J. Nadal, J. Maluquer de Motes, C. Sudrià i F. Cabana, dirs., *Història Econòmica de la Catalunya Contemporània*. Enciclopedia Catalana. Barcelona, vol. 3, pp. 339-349.
- CASTAÑEDA, Lluís (2001a), *Esplendor y ocaso del mercado de letras de cambio en la Barcelona del siglo XIX*. Tesis doctoral inédita. Instituto Universitario Europeo, Florencia.
- CASTAÑEDA, Lluís (2001b), *El Banco de España (1874-1900). La red de sucursales y los nuevos servicios financieros*. Banco de España, Madrid.
- CASTAÑEDA Lluís i RODRIGO, Martín (2006), "Los Vidal Quadras: familia y negocios, 1833-1871", a R. Grau (coord.), *La ciutat i les revolucions, 1808-1868. II, el procés d'industrialització*. Barcelona. Ajuntament de Barcelona, pp. 115-144.
- CASTAÑEDA, Lluís i TAFUNELL, Xavier (1994), "El finançament extern de l'empresa catalana", a C. Sudrià i Ll. Castañeda, eds.

- CASTAÑEDA, Lluís i TAFUNELL, Xavier (1997), "Un instrumento dinamizador de los mercados de crédito: los pagarés a mediados del siglo XIX" a *VI Congreso de la Asociación de Historia Económica*, Girona 15-17 septiembre.
- CASTAÑEDA, Lluís i TAFUNELL, Xavier (2001), "La bolsa de Barcelona entre 1849 y 1913: un nuevo índice" a C. Sudrià y D. Tirado, eds., *Peseta y protección. Comercio exterior, moneda y crecimiento económico en la España de la Restauración*. Edicions Universitat de Barcelona, Barcelona, pp. 281-301.
- CLAPHAM, John, (1944) *The Bank of England. A history*. Cambridge University Press, Cambridge, 2 vols.
- CLARE, George (1894), *Le marché monétaire anglais et la clef des changes*. Lecène, París.
- COMÍN, Francisco (1989), *Hacienda y economía en la España contemporánea (1800-1936)*. Instituto de Estudios Fiscales, Madrid, 2 vols.
- CONFALONIERI, Antonio (1974-1976), *Banca e industria in Italia 1894-1906*, Banca Commerciale Italiana, Milan, 3 vols.
- CONFALONIERI, Antonio (1982), *Banca e industria in Italia della crisi del 1907 all'agosto 1914*, Banca Commerciale Italiana, Milan, 2 vols.
- CONTE, Leandro (1990), *La Banca Nazionale. Formazione e attività di una banca di emissione, 1843-1861*. Edizioni Scientifiche Italiane, Napoli.
- CRAFTS, Nicholas (1999), *East Asian Growth Before and After the Crisis*, IMF Staff Papers, 46, 2.
- DE MATTIA, Renato (1990), *Gli Istituti di emissione in Italia. I tentativi di unificazione, 1843-1892*. Laterza, Roma.
- DEEG, Richard (2003), "On the development of universal banking in Germany" a D.J. Forsyth and D. Verdier, eds., pp. 87-104.
- DORNBUSH, Rudiger i FRENKEL, Jacob A. (1984), "The Gold Standard and the Bank of England in the Crisis of 1847" a M. D. Bordo and A. J. Schwartz, eds., *A Retrospective on the Classical Gold Standard*. University of Chicago Press. Chicago, p. 233-264.
- ELLIOTT, George (2006), *The Mystery of Overend & Gurney. A Financial Scandal in Victorian London*. Methuen, Londres.
- FEDERICO, Giovanni i TONIOLO, Gianni (1991), "Italy" in: R. Sylla and G. Toniolo, eds., pp. 197-213.

- FELIU, Gaspar (2004), "La documentación del Banco de Barcelona (siglo xvii)" a F. Gutiérrez y E. Hernández Esteve, coord., *Historia de la contabilidad bancaria*. AECA, Madrid (CD-ROM)
- FIGUEROLA, Laureà [1849](1993), *Estadística de Barcelona en 1849*. Alta Fulla. Barcelona.
- FOHLIN, Caroline M. (1998), "Capital mobilization and utilization in latecomer economies: Germany and Italy compared" *European Review of Economic History*, 3. pp. 139-174.
- FONTANA, Josep (1977), *La revolución liberal. Política y hacienda, 1833-1845*. Instituto de Estudios Fiscales, Madrid.
- FONTANA, Josep (1988), *La fi de l'Antic Règim i la industrialització*. Edicions 62. Barcelona
- FONTANA, Josep (2003), *La revolució liberal a Catalunya*. Pagès /Eumo, Lleida/Vic.
- FORSYTH Douglas J. i VERDIER, Daniel, eds. (2003), *The origins of national financial systems, Alexander Gerschenkron reconsidered*. Routledge. Londres.
- FRADERA, Josep Maria (1987), *Indústria i mercat. Les bases comercials de la indústria catalana moderna (1814-1845)*. Crítica. Barcelona.
- FREIXAS, Xavier i ROCHET, Jean-Charles (1997), *Economía bancaria*. Antoni Bosch, Barcelona.
- FUSTER I SOBREPÈRE, Joan (2006), *Barcelona i l'Estat centralista. Indústria i política a la dècada moderada (1843-1854)*. Eumo, Vic.
- GALÍ, Roser (1999), *L'origen dels capitals invertits en la construcció del ferrocarril a Catalunya de 1844 a 1875*. Tesina de doctorat inèdita. Universitat de Barcelona.
- GALÍ, Roser (2001), "L'estructura de capital de les companyies de ferrocarril catalanes, 1844-1875", *Recerques*, 42, pp. 89-124.
- GARCÍA, Albert (1995), "Tradició liberal i política colonial a Catalunya" a J.M. Fradera et al, *Cataluña i Ultramar. Poder i negoci a les colònies espanyoles, 1750-1914*. Consorci de les Drassanes de Barcelona., Barcelona.
- GERSCHEKRON, Alexander (1968), *El atraso económico en su perspectiva histórica*. Ariel, Barcelona.
- GERTLER, N. i ROUBINI, N. (1994), "Comentarios a «Intermediación financiera y desarrollo económico», de R.G. King y R. Levine" a C. Mayer y X. Vives, eds., *La intermediación financiera en la construcción de Europa*, Ediciones del BBV. Bilbao. pp. 220-228.

- GILLE, Bertrand (1959), *La banque et le crédit en France de 1815 à 1848*. Presses Universitaires de France, Paris.
- GIRONA, Manuel (1865), *Ensayos para mejorar el crédito y arreglar la situación de España*. Establecimiento tipográfico de Narciso Ramírez y Rialp. Barcelona.
- GIRONA, Manuel (1890), *Discursos pronunciados en el Senado*. Barcelona.
- GOLDSMITH, Raymon W. (1969), *Financial Structure and Development*. Yale University Press New Haven.
- GONZÁLEZ GARCÍA, Juan Francisco (1998), *Memoria catalana de Matanzas*. Ediciones Vigía. Matanzas.
- GONZÁLEZ GARCÍA, Juan Francisco (1994), *Los catalanes y el grupo liberal de Matanzas*. Ediciones Matanzas.
- GONZALO, Leopoldo (1981), *El Tesoro público y la Caja General de Depósitos (1852-1868)*. Ministerio de Hacienda. Instituto de Estudios Fiscales. Madrid.
- GREENWOOD, Jeremy i SMITH, Bruce D. (1996), "Financial Markets in Development, and the Development of Financial Markets", *Journal of Economic Dynamics and Control*, 21, 145-181.
- GÜELL, Joan (1880), *Escritos económicos*. Imprenta Barcelonesa, Barcelona.
- GUILLÉN Y SUÁREZ, Antonio (1846), *El verdadero cambista teórico y práctico*. Barcelona.
- HAMILTON, Earl J. (1970), "El Banco Nacional de San Carlos, 1782-1829" a *El Banco de España, una historia económica*. Banco de España. Madrid, pp. 197-231.
- HERR, Richard (1977), "El Experimento de los vales reales (1780-1808)" a A. Otazu, ed., *Dinero y Crédito (siglos XVI al XIX)*. Moneda y Crédito, Madrid, pp. 115-124.
- HERTNER, Peter (1999), "Central Banking and German-Style Mixed Banking in Italy, 1893/5-1914: From Coexistence to Cooperation" a R Sylla, R Tilly, i G Tortella, pp. 182-209.
- HERTNER, Peter et alia. (1984), *Il capitale tedesco in Italia dall'unità alla prima guerra mondiale*, Il Mulino, Bologna.
- HOMER, Sidney i SYLLA, Richard (2005), *A History of interest rates*. Wiley, Hoboken, N.J.
- JONKER, Joost (1997), "The alternative road to modernity: banking and currency, 1814-1914", a M.T. Hart, J. Jonker i J.L. van Zanden, eds., *A financial history of The Netherlands*. Cambridge University Press, Cambridge, pp. 94-123.

- KINDLEBERGER, Charles P. (1988), *Historia financiera de Europa*. Crítica, Barcelona.
- KING, Robert G. i LEVINE, Ross (1993), "Finance, Entrepreneurship and Growth. Theory and Evidence", *Journal of Monetary Economics*, 32, pp. 513-542.
- KING, Wilfred T.C. (1936), *History of the London Discount Market*. Frank Cass, Londres
- La Crisis de Castilla y el Banco de Valladolid* (1868). Impr. de M. Rivadeneira., Madrid.
- LAMOREAUX, Naomi R. (1994), *Insider lending. Banks, personal connections, and economic development in industrial New England*. Cambridge University Press. Cambridge.
- LESCURE, Michel i PLESSIS, Alain (1999); *Banques locales et Banques régionales en France au XIXème siècle*. Albin Michel. Paris.
- LEVINE, Ross (1997), "Financial development and economic growth. Views and agenda", *Journal of Economic Literature*, 35; pp. 537-558.
- LEVINE, Ross (2005), "Finance and Growth: Theory and Evidence", Ph. Aghion and S.N. Durlauf, eds., *Handbook of Economic Growth*. Elsevier, Amsterdam, vol 1, pp. 865-934.
- LEVINE, ROSS, LOAYZA, Norman, i BECK, Thorsten (2000), "Financial Intermediation and Growth: Causality and Causes", *Journal of Monetary Economics*, 46, pp. 31-77.
- LÉVY-LEBOYER, Maurice i LESCURE, Michel (1991), "France", in R. Sylla and G. Toniolo, eds., pp.
- LÓPEZ MORELL, Miguel Ángel (2005), *La Casa Rothschild en España (1812-1941)*. Marcial Pons, Madrid.
- LOZANO, Sergi; BADIA, Marc; BLASCO, Yolanda; SOLER, Raimon (2008), "The Existence of an Investment Network beside the Firm System at the Beginning of the Industrialization, Catalonia at mid 19th Century" comunicació a les *Jornadas de Historia Empresarial*, Centre d'Estudis Antoni de Capmany d'Economia i Història Econòmica . Universitat de Barcelona.
- LUCAS, Robert E. (1988), "On the Mechanics of Economic Development", *Journal of Monetary Economics*, 22(1), pp. 3-49.
- MACLEOD, Henry D. (1866), *The theory and practice of banking*, Longmans, Green, Reader & Dyer, Londres, 2 vols.
- MADOZ, Pascual (1845-1850), *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España*. 16 vols Madrid.

- MALUQUER DE MOTES, Jordi (1974), "La burguesia catalana i l'esclavitud colonial: modes de producció y pràctica política", *Recerques*, 3, pp. 83-136.
- MALUQUER DE MOTES, Jordi (1994) "El índice de la producción industrial de Cataluña. Una nueva estimación (1817-1935)", *Revista de Historia Industrial*, 5, pp. 45-71.
- MALUQUER DE MOTES, Jordi (2001), "Cataluña, avanzada de la industrialización", a L. German, et al., eds., *Historia económica regional de España siglos XIX y XX*. Crítica. Barcelona, pp. 357-389.
- MALUQUER DE MOTES, Jordi (2006), "'La paradisíaca estabilidad de la anteguerra'. Elaboración de un índice de precios de consumo en España, 1830-1936", *Revista de Historia Económica*, XXIV (2), pp. 333-382.
- MARTÍN NIÑO, Jesús (1972), *La Hacienda Española y la Revolución de 1868*. Instituto de Estudios Fiscales, Madrid.
- MARTIN, Victoriano (1980), *Los Rothschild y las minas de Almadén*, Instituto de Estudios Fiscales, Madrid.
- MCDONOGH, Gazy W. 1989: *Las buenas familias de Barcelona. Historia social del poder en la era industrial*. Omega. Barcelona.
- MESTRE, Jesús, dir. (1992), *Diccionari d'història de Catalunya*. Ed. 62. Barcelona.
- MILL, John Stuart, [1848] (1978), *Principios de Economía Política*. Fondo de Cultura Económica. México.
- NADAL, Jordi (1975), *El fracaso de la revolución industrial en España*. Ariel. Barcelona.
- NADAL, Jordi (1984), *La población española (s. XVI a XX)*. Ariel, Barcelona.
- NADAL, Jordi (1992), "Cataluña, la fábrica de España. La formación de la industria moderna en Cataluña", en: J. Nadal, *Moler, tejer y fundir. Estudios de historia industrial*. Ariel. Barcelona, pp. 84-154.
- NADAL, Jordi i TAFUNELL, Xavier, (1992), *Sant Martí de Provençals, pulmó industrial de Barcelona (1847-1992)*. Columna. Barcelona.
- NADAL, Jordi i DOMÉNECH, Josefina (2000), "Joan Girona i Agrafer, el 'maquinista malaguanyat'", a J. Maluquer de Motes, dir., *Tècnics i tecnologia en el desenvolupament de la Catalunya contemporània*. Fundació Enciclopedia Catalana, Barcelona, pp. 228-233.
- NAVAS, Manuel i SUDRIÀ, Carles (2007), "La crisi financera de 1866 a Catalunya. Una revisió", *Recerques*, 55, pp. 35-72.

- PAGANO, Marco (1993), "Financial markets and growth. An overview", *European Economic Review*, 37, pp. 613-622.
- PASCUAL, Pere (1985), "Ferrocarril i industrialització a Catalunya", *Recerques*, 17, pp. 43-72.
- PASCUAL, Pere (1988) "Ferrocarrils i circulació mercantil a Catalunya durant la segona meitat del segle XIX". *Recerques*, 21, pp. 125-161.
- PASCUAL, Pere (1990), *Agricultura i industrialització a la Catalunya del segle XIX. Formació i desestructuració d'un sistema econòmic*. Crítica. Barcelona.
- PASCUAL, Pere (1991), "El mercat financer i el sistema bancari català 1844-1864" a J. Nadal, J. Maluquer, C. Sudrià i F. Cabana, dirs, *Història Econòmica de la Catalunya Contemporània*. Enciclopedia Catalana, Barcelona, vol. 3, pp 351-378.
- PASCUAL, Pere (1999), *Los caminos de la era industrial. La construcción y financiación de la Red Ferroviaria Catalana (1843-1898)*. Edicions Universitat de Barcelona, Barcelona.
- PASCUAL, Pere (2004), "Moneda e industria. La reforma de 1824 y la acuñación de moneda en Barcelona, 1836-1848", *Revista de Historia Industrial*, 26, pp. 57-99.
- PASCUAL, Pere (2006), "El 'free banking' barcelonés de mitjan segle XIX: una nota", a *Miscel·lània Ernest Lluch i Martín*, Fundació Ernest Lluch, Barcelona, , vol. 1, pp. 267-280
- PASCUAL, Pere (2007), "La Diputació i la construcció de la xarxa catalana de carreteres: 1840-1868" a Borja de Riquer, ed., *Historia de la Diputació de Barcelona*, Diputació de Barcelona. Barcelona, vol. I, pp. 152-211.
- PASCUAL, Pere i SUDRIÀ, Carles (2008), "Industrialización, desarrollo financiero y oferta monetaria en Barcelona a mediados del siglo XIX", *Investigaciones de Historia Económica*, 12, pp. 45-76.
- PÉREZ GARCÍA, M. Pilar (1991) *La bancarrota de un banco emisor: el Banco de Valladolid*. Instituto de contabilidad y auditoria de Cuentas, Ministerio de Hacienda, Madrid.
- PLESSIS, Alain (1987), "Le retard français: la faute à la banque? Banques locales, succursales de la Banque de France et financement de l'économie sous le second empire" a P. Fridenson et A. Straus, eds, *Le capitalisme français 19e-20e siècles*. Fayard, Paris, pp. 199-211.
- POLSI, Alessandro (2003), "The early development of universal banking in Italy in an adverse institutional context, 1850-1914" a D. J. Forsyth and D. Verdier, eds., pp. 105-116.

- PRADOS DE LA ESCOSURA, Leandro (2003), *El progreso económico de España (1850-2000)*. Fundación BBVA. Bilbao.
- PRAT-SABARTÈS, Marc (2006), *Fabricantes, comerciantes y banqueros. Las estructuras comerciales de la industria algodonera catalana en el mercado español, 1840-1936*. Tesis doctoral inédita. Instituto Universitario Europeo, Florència.
- PRAT-SABARTÈS, Marc (2008), "Las estructuras comerciales de la industria algodonera catalana: el triunfo de los viajantes en el último tercio del siglo XIX", *Investigaciones de Historia Económica*, n. 12, pp. 79-110.
- RAMÓN DE SAN-PEDRO, José M. (1953), *El Marqués de Remisa. Un banquero en la época romántica*. Banco Atlántico, Barcelona.
- RAMÓN DE SAN-PEDRO, José M. (1956), *Don José Xifré Casas. Historia de un 'indiano' catalán*. Banco Atlántico, Barcelona.
- RAMON, Gabriel (1929), *Histoire de la Banque de France*. Ed Bernard Grasset. París.
- RIQUER, Borja de (1987), "La Diputació revolucionària: 1868-1874", a B. de Riquer, dir., *Història de la Diputació de Barcelona*. Diputació de Barcelona, Barcelona, vol. I, pp. 196-243
- RÓDENAS, Clementina (1978). "La política bancaria deflacionista de mediados del siglo XIX: la influencia de la ley Peel", *Hacienda Pública Española*, n. 55, pp. 351-365.
- RODRIGO, Martín (1997), 'La Societat del Crèdit Mercantil, 1863-1882' a J. Roca i Albert (coord), *La formació del cinturó industrial de Barcelona*. Institut Municipal d'Història-Proa, Barcelona, pp. 183-197.
- RODRIGO, Martín (2000), *Los Marqueses de Comillas 1817-1925: Antonio y Claudio López*. Editorial Lid. Madrid.
- RODRIGO, Martín (2004), *Cases d'Indians*. Angle Editorial, Barcelona.
- RONQUILLO, José Oriol (1851-57), *Diccionario de materia mercantil, industrial y agrícola*. Agustín Gaspar, Barcelona, 4 vols.
- ROSÉS, Joan (1993), *Banca i indústria a Catalunya, 1844-1874*. Treball de doctorat inèdit. Departament d'Història i Institucions Econòmiques. Univ. de Barcelona.
- ROUSSEAU, Peter L. i SYLLA, Richard (2003), "Financial systems, economic growth, and globalization", a M.D. Bordo, A.M. Taylor i J.G. Williamson, eds., *Globalization in Historical Perspective*, University of Chicago Press, Chicago, pp. 373-415.

- ROUSSEAU, Peter L. i SYLLA, Richard (2006), "Financial revolutions and economic growth: Introducing this EEH symposium", *Explorations in Economic History*, 43, pp. 1-12.
- ROUSSEAU, Peter.L. i WACHTEL, Paul (1998), "Financial intermediation and economic performance: Historical evidence from five industrialized countries", *Journal of Money, Credit and Banking*, 30 (4), pp. 657-678.
- RUIZ MARTÍN, Felipe (1970), "La Banca en España hasta 1782" a *El Banco de España, una historia económica*. Banco de España. Madrid, 1-196.
- RULL SABATER, Alberto (1991), *Diccionario sucinto de Ministros de Hacienda* (s. XIX-XX). Instituto de Estudios Fiscales. Madrid.
- SÁNCHEZ, Alex (2000), "Crisis económica y respuesta empresarial. Los inicios del sistema fabril en la industria algodonera catalana, 1797-1839", *Revista de Historia Económica*, XVIII, 3, pp. 485-525.
- SÁNCHEZ-ALBORNOZ, Nicolás (1962) "La crisis de 1866 en Barcelona (notas para su estudio)", a *Homenaje a D. Ramón Carande*, Madrid. vol II, pàg. 421-436;
- SÁNCHEZ-ALBORNOZ, Nicolás (1963), *Las crisis de subsistencias de España en el siglo XIX*. Instituto de Investigaciones Históricas, Rosario.
- SÁNCHEZ-ALBORNOZ, Nicolás (1977) *España hace un siglo: una economía dual*. Madrid, Alianza.
- SANTILLÁN, Ramir (1982) [1865]: *Memoria histórica sobre los bancos Nacional de San Carlos, Español de San Fernando, Isabel II, Nuevo de San Fernando, y de España*. Establecimiento tipográfico de T. Fortanet. Madrid. (reed. Banco de España)
- SANTILLÁN, Ramón (1996), *Memorias (1815-1856)*. Alianza Editorial/Banco de España, Madrid.
- SARDÀ Joan i LLUC Beltran, (1933) *Els problemes de la banca catalana*. Institut d'Investigacions Econòmiques, Barcelona.
- SARDÀ, Joan (1948), *La Política monetaria y las fluctuaciones de la economía española en el siglo XIX*. Consejo Superior de Investigaciones Científica. Instituto de Economía Sancho de Moncada. Madrid.
- SMITH, Vera C. (1936) *The Rationale of Central Banking and the Free Banking Alternative*. King & Sons, Londres.
- SOLÀ, Angels, (1977), *L'elit barcelonina a mitjans segle XIX*. Tesi doctoral inèdita, Universitat de Barcelona.

- SOLÀ, Angels, (1999), "Art i societat a la Barcelona de mitjan segle XIX. Aproximació sociològica al consum privat d'obres d'art", a F. Fontbona, i M. Jorba, coord., *El romanticisme a Catalunya, 1820-1974*. Pòrtic, Barcelona, pp. 52-58.
- SOLÀ, Angels, (2001), "Os" americanos" cataláns e o seu impacto económico en Cataluña ó longo do século XIX". *Estudios Migratorios*, 11-12, pp 141-168.
- SOLÀ, Angels (2006), biografies incloses a F. Cabana, coord., *Cien empresarios catalanes*. LID, Madrid.
- SOLER, Raimon (2000), *Estratègies empresarials en la indústria cotonera catalana. El cas de la fàbrica de la Rambla de Vilanova, 1833-1965*. Tesi doctoral inédita. Universitat de Barcelona.
- SOLER, Raimon (2003), *Emigrar per negociar. L'emigració a Amèrica des de la comarca del Garraf: el cas de Gregori Ferrer, 1791-1853*. El Cep i la Nansa, Vilanova.
- SOLER, Raimon i PRAT, Marc (2002), "La formación de redes comerciales y el fracaso de la penetración internacional de los tejidos catalanes, 1850-1930", *Revista de Historia Industrial*, 21, pp. 201-225;
- SPINELLI, Franco i FRANTIANNI, Michele (1991), *Storia Monetaria d'Italia. L'evoluzione del sistema monetario e bancario*. Mondadori, Milano.
- SUDRIÀ, Carles (1982), "Desarrollo industrial y subdesarrollo bancario en Cataluña, 1844-1950", *Investigaciones económicas*, 18, pp. 137-176;
- SUDRIÀ, Carles (1994) : "Capitalistes i fabricants. El finançament de la industrialització catalana (1815-1866)", *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, Vol V. pp. 29-40
- SUDRIÀ, Carles (1995), Los bancos de emisión provinciales en la España del siglo XIX, a P. Tedde, y C. Marichal, coord., *La Formación de los bancos centrales en España y América Latina, siglos XIX y XX*. 2 vol. Banco de España, Servicio de Estudios. Madrid. Vol. 1, pp. 81-107.
- SUDRIÀ, Carles (1999), "Banca e industria en Cataluña después del 98", a P. Tedde, ed., *Economía y colonias en la España del 98*. Síntesis/Fundación Duques de Soria, Madrid, pp. 337-349.
- SUDRIÀ, Carles i CASTAÑEDA, Lluís, eds. (1994), *Capitalistes i fabricants: el finançament de l'industrialització catalana (1815-1866)*, mimeo.
- SUDRIÀ, Carles i PASCUAL, Pere (1999) "Financing a railway mania: capital formation and the demand for money in Catalonia, 1840-66", *Financial History Review*, 6, pp. 127-145.

- SYLLA, Richard i TONIOLO, Gianni, eds., (1992), *Patterns of European Industrialization: The 19th Century*. Routledge, Nova York.
- SYLLA, Richard, TILLY, Richard i TORTELLA, Gabriel (1999), *The State, the Financial System, and Economic Modernization*, Cambridge University Press, Cambridge.
- TAFUNELL, Xavier (1991), "Banca i mercat de capitals 1866-1914", a J. Nadal, J., Maluquer de Motes, C. Sudrià i F. Cabana, dirs., *Història Econòmica de la Catalunya Contemporània*. Enciclopedia Catalana, Barcelona, vol. 3, pp. 379-421.
- TALLADA, José M. (1946), *Historia de las finanzas españolas en el siglo XIX*. Espasa-Calpe, Madrid.
- TEDDE, Pedro (1974), "La banca privada española durante la Restauración (1874-1914)" a Tortella, G., dir., *La banca española en la Restauración*. Banco de España, Madrid, 2 vols., vol. 1, pp. 217-455.
- TEDDE, Pedro (1988), *El Banco de San Carlos*, Alianza Editorial, Madrid.
- TEDDE, Pedro (1999), *El Banco de San Fernando*. Alianza Editorial. Madrid.
- TELLO, Enric (2001), "El fin del crédito hipotecario censalista en España: ¿Una agonía demasiado larga? (1705-1861)", *Areas. Revista de Ciencias Sociales*, 21, pp. 63-93.
- TILLY, Richard (1974), "Alemania, 1815-1870", a Cameron, R., pp. 168-199.
- TILLY, Richard (1999), "Public policy, capital markets and the supply of industrial finance in nineteenth-century Germany" en R. Sylla, R Tilly i G Tortella, pp. 134-157.
- TITOS, Manuel, (1979), "La Caja General de Depósitos (1852-1874)", *Moneda y Crédito* 151, 1979.
- TITOS, Manuel (1980), *Bancos y banqueros en la historiografía andaluza : notas críticas, metodológicas y documentales*. Universidad de Granada. Granada.
- TORREJÓN, Juan i HIGUERAS, Rafael (2003), "Sociedades financieras en el Cádiz del siglo XIX (1842-1866)" a F. Gutiérrez i E. Hernández Esteve, coord., *Historia de la contabilidad bancaria*. AECA, Madrid (CD-ROM)
- TORTELLA, Gabriel (1968), "El principio de responsabilidad limitada y el desarrollo industrial de España: 1829-1869", *Moneda y Crédito*, 104, pp. 69-84.
- TORTELLA, Gabriel (1970), "El Banco de España entre 1829-1929. La formación de un banco central" a *El Banco de España, una historia económica*. Banco de España. Madrid, pp. 261-313.
- TORTELLA, Gabriel (1973), *Los orígenes del capitalismo en España*, Madrid, Tecnos.

El Banc de Barcelona, 1844-1874

- TORTELLA, Teresa (1986), *Indice de los primitivos accionistas del Banco Nacional de San Carlos*. Banco de España. Madrid.
- VALLS, Francesc (2003), *La Catalunya atlántica. Aiguardents i teixits a l'arrencada industrial catalana*. Vic, Eumo;
- VAN DER WEE, Herman et VERBREYT, Monique (1997), *La Générale de Banque, 1822-1997. Un défi permanent*. Racine, Brussel-les.
- VECIANA, Joan i VIA, Joaquim (1986), *El Banc de Reus (1863-1942)*. Cambra Oficial de Comerç i Indústria, Reus.
- VERDIER, Daniel (2002), "How and why financial systems differ: a survey of literature". *European University Institute, Working papers, SPS, 2002/2*.
- VERDIER, Daniel (2003), "Explaining cross-national variations in universal banking in nineteenth century Europe, North America, and Australasia", a D.J. Forsyth i D. Verdier, eds., pp. 23-42.
- VICENS VIVES, Jaume i LLORENS, Montserrat (1958), *Industrials i polítics (segle XIX)*, Vicens-Vives, Barcelona
- VILA I DESPUJOL, Ramon (1988), *Una família burgesa manresana en la Catalunya del segle XIX: els germans Serra Farreras : 1797-1877*. Caixa de Manresa, Manresa.
- VOLPI, Alessandro (1997), *Banchieri e mercato finanziario in Toscana (1801-1860)*. Olschki Editore, Firenze, 1997.
- ZIEGLER, Dieter (1997), "The influence of banking on the rise and expansion of industrial capitalism in Germany" a A. Teichova, G. Kurgan-Van Hentenryk i D. Ziegler, eds. *Banking, Trade and Industry: Europe, America and Asia from the Thirteenth to the Twentieth Century*, Cambridge University Press, Cambridge, pp. 131-186.
- ZUMALACÁRREGUI, Leopoldo (1952), *El Banco de Isabel II y la crisis de la banca de emisión española de 1847*. Gráficas Reunidas, Madrid.

L'objecte d'aquest llibre és l'estudi de la història del Banc de Barcelona en la primera fase de la seva existència, és a dir, des de la fundació, el 1844, fins a la pèrdua del privilegi d'emissió, el 1874. El Banc de Barcelona va ser la primera entitat bancària que va prendre la forma de societat anònima a Catalunya i la tercera a Espanya. Fins al 1874 va detenir en exclusiva el dret d'emissió de bitllets a la província de Barcelona. Va ser, doncs, una peça central i bàsica del sistema financer català durant l'etapa decisiva de la primera industrialització de Catalunya.

Al llarg d'aquests trenta anys, l'activitat del Banc va passar per diverses conjuntures. La primera fase d'aprenentatge va veure's sacsejada per la crisi de 1848, derivada de la Revolució Francesa del mateix any. Després, les lleis progressistes de 1856 van obrir el mercat a altres entitats financeres que van obligar el Banc a lluitar per defensar la seva posició. La crisi de 1866, que va posar fi a aquest estat de coses, va permetre la recuperació de l'hegemonia del Banc en el mercat financer barceloní, en una etapa marcada per l'atonía que va durar fins la pèrdua del privilegi emissor decretada pel Govern Provisional el març de 1874.

